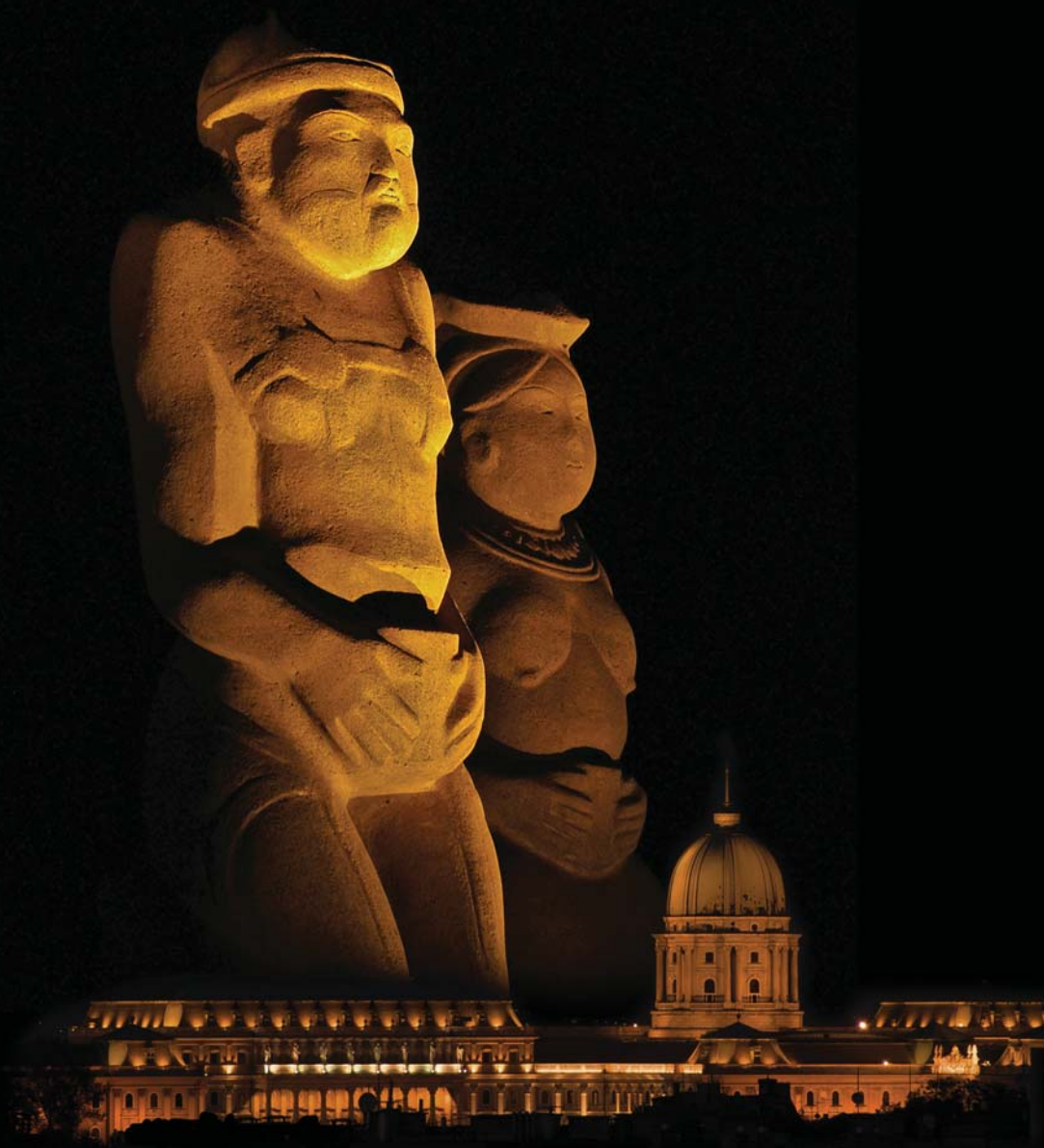

GUBCSI LAJOS

EGY KUN BUDÁN ÉS PESTEN

SZOLGÁI S NEM URAI VAGYUNK A NEMZETNEK

45 ÉVEN ALULIAKNAK CSAK SZÜLŐI FELÜGYELET MELLETT AJÁNLOM.

Gubcsi Lajos

Egy kun Budán és Pesten

Szolgái s nem urai vagyunk a nemzetnek

Élet.doc

Életem célja szép célért élni. Családomért, magyarokért.

Dr. Gubcsi Lajos, Budapest, 2010. március 15.

Petőfi Sándor: Magyar vagyok (részlet)

...

Magyar vagyok. S arcom szégyenben ég,
Szégyenlenem kell, hogy magyar vagyok!
Itt minálunk nem is hajnallik még,
Holott máshol már a nap úgy ragyog.
De semmi kincsért s hírért a világon
El nem hagynám én szülőföldemet,
Mert szeretem, hőn szeretem, imádom
Gyalázatában is nemzetemet!
(Pest, 1847. február)

Gubcsi Lajos: Egy kun Budán és Pesten

Kiadja Dr. Gubcsi Lajos, Budapest, 2010. március 15.

© Dr. Gubcsi Lajos

Magyar nyelvi lektor: Varga B. Anna

Tördelő szerkesztő: Csépe László

A borítót Győrfi Balázs tervezte. Köszönet a fotókért Kunkovács Lászlónak,
Kaiser Ottónak, Stalter Györgynek, Varga Zsoltnak, Harmati Jánosnak, Vas Lászlónak

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben,
a nyomda alapításának 128. esztendejében.

Felelős vezető: Papp Lajos vezérigazgató

Telefon: 66/386-211

<http://www.lang.hu/gykner.nyomda>,

E-mail: gykner@lang.hu, knernyomda@bekes.hungary.net

ISBN 978-963-06-7645-8

Gubcsi Lajos

Egy kun Budán és Pesten

Szolgái s nem urai vagyunk a nemzetnek

Élet.doc

I. 1948-1968

II. 1969-1989

III. 1990-2010

***

Pol Mix

***

Elég lett, ELÉGETT

Megtörtént dolgokat ír meg a könyv. Szereplője valóságos személy. Kortárs az ezredfordulón, s előtte fél évszázadon át, Magyarország eme eldurvult életében, melyet a Mohács környéki idők kísértének közel száz éve egyfolytában, szüntelenül. A valóság leírása színes lett, de a hitelét egyetlen szó sem veszítette el közben. Hősünk legfőbb belső hangja a magabiztos emberi hit, a külső világnak szánt üzenete pedig a hitelesség. A becsület. Mint elementáris követelmény. Író ír egy másikról, aki ő maga: diák, újságíró, közgazdász, igazgató, író és mecénás. S hogy a tisztaság felé terelje lelkiismeretét, fel-felbukkan a könyvben egy, az egész életét végigkísérő beszélgetőpartnere: **LELK.**

Búza Barna: Tavaszi ölelés (porcelán)

Előszó helyett...

Gubcsi Lajos: Ismét Vereckénél (részlet a ballada-változatból)

*Gyöngén kezd a hajnal, méricskél a nap, kire vessen fényt első sugára
Lassan egybeolvad kétszáz rongyos s a menekülő, hazátlan, árva vezér
S a pirkadatban, lassan emelgetve fejét néz a nép az ő bátor kis urára
Az ingek alól, a kések után előkerül az utolsó szelet, kettéosztott kenyér*
(Levente, Előd, Botond és Etele fiamnak)

Rákóczi Ferenc 1703-as hazaérkezésének pillanatáról írta a fenti sorokat a szerző balladájának utolsó versszakában is, a szabadság és a reménytelenség órájáról, amikor a fejedelmet kétszáz rongyos várta Vereckénél. A kétszáz jobbágy semmi a harcban, a fejedelem számára azonban minden: egy+egy, és még egyszer egy+egy magyar élet, amelyet fel kell segíteni a sárból.

Sárból kinőtt szabadság.

* * *

Könyvének alcímét Kossuthtól kölcsönözte a szerző. Szeretné azt hinni, hogy úgy él, ahogyan Kossuth sorai sugallják.

Napra pontosan éppen 100 évvel később jött a világra, mint ahogyan földije és büszkesége, Petőfi 1848. június 7-én megírta Félegyházán az

„Itt születtem én ezen a tájon
Az alföldi szép nagy rónaságon
Ez a város születésem helye/
Mintha dajkám dalával vón tele”

sorait, vallomását születése földjéről.

Kun, bár ennek ma már nincs külön jelentése a magyarságon belül – jelentőségét azonban sok kun, így a szerző is, vagy egyik legjobb barátja, alkotótársa, a nagykun Győrfi Sándor is titkon a szívében hordozza. S mivel az író példaképe Rákóczi mellett Petőfi, ugyanazt érzi, mint a zseniális költő és szabadságharcos érzett, amikor csúfolták szlávságát: ő is oly nagyon magyar, hogy már nem is magyar, hanem kun. Kiskun. A délszláv és szlovák szülőktől származó Petőfi tudta, hogy a Duna-Tisza közének kunjai a mocsárvilágba, a szikre szorítva is másoknál hűségesebben megőrizték azt, amivel évszázadokkal azelőtt azonosultak, amibe belefolytak, mint a Tisza a Dunába. Mostoha világgal dacolva őrizték szerzett magyarságukat, és addig dacoltak, míg már soha nem engednének belőle egy jottányit sem.

Ezt vallotta Petőfi, ezt érzi a könyv szerzője. Egy rövid *monológ* tőle:

„Mindenekelőtt ember vagyok. Ezt kell leginkább tudnom magamról, s tudom, mire kötelez ez. Aztán férfi vagyok. Utána apa. Ezeket a felelőségeimnek és a gyerekeimnek kell tudniuk. S utána közigazdász vagyok és újságíró. Ezt a magyar életközösségem joga elismerni vagy megtagadni tőlem, ha nem vagyok méltó rá. S végül író vagyok. Most már az. Ezt az olvasómra bízom.”

Véleményrészletek a kézirat első olvasóitól:

„..."

- a mű hihetetlenül élmény- és érzelemgazdag, kerek;
- az ismert, sajtósági íróiával teli stílustól, a hirtelen témaváltásoktól és a novellaszerű rövid „bevágásoktól” nagyon olvasmányos (beleértve a számomra amúgy érdektelen politikai részeket is);
- nagyon jó korrajz – jó az egyes korszakrészek előzetes történelmi elhelyezése;
- jó ötlet LELK társítása a tehetséges, szerethető, esendő és végül mégis mindig győzni tudó főhős mellé, aki a mű alapján az olvasóhoz ezerszer közelebb kerül, és nagyon karakteres élete miatt egyszersmind ezerszer távolabb is.”

„Magas fokon érted el a tarsolyodban és a lelkedben lévő s felszínre törő régi és új éned történeteit, a párbeszédet önnön magaddal, a számvetést, s az ezen keresztül való megbizonyosodást és feloldozást. Mert minden adott volt ehhez az eddigi életedben. Egy ilyen életregényben mindig az a választóvíz, hogy az olvasó szemében elválik-e a zseniális az átlagostól, mert sokszor nagyon kevésen múlik, hogy valami megdicsőül-e vagy elvész. Egy ilyen mű lényege, hogy a gyémántot ügyes és kitartó munkával kicsiszolja, hogy a történetekből egy egységes narratívával átszőtt kerek egész és élvezetes keletkezzen, tanulságos és élményt jelentő olvasmány, páratlan kordokumentum lehessen... Hogy a mű és aki megélte és megírta, válhasson széles olvasótábor szemében az identitásformálódás és az énkonstrukció tanújává. Nemcsak bemutatad, elmondad az élettörténetedet, hanem értelmezted is a jelenig tartó időintervallum történéseit, ok-okozati összefüggéseit, jellem- és tudatformáló momentumait. Gyönyörűen, líraian megírva, ami egészen megkülönböztető helyet biztosít neki a kortárs életrajzok között.”

„A szavakkal való játékok és az egyes részekhez eltalált címek utolérhetetlenek és utánozhatatlanok.”

„Meg kellett állnom a fotók között lévő szörfös képnél... Asszociáltam az életre, a vízre, a tengerre, a hullámok erejére, a viharban való hánykolódásra, az elemi természeti erőkre... Végül is a történeted, egy modern Odüsszeia, végletes mélységekkel és magasságokkal... Az ember útkeresésének, hanyattatásának sokszor nagyon elkésérítő, drámai hajótöréseivel, életveszélyes, majdnem tragédiába torokló süllyedéseivel, a magasba, a csúcsra való törekvések közepette, és a viharokkal, az elsöprő árral való gigászi küzdelemmel s végül a megmenekülés valóban megtisztító katartikus végkifejletével, mintegy Odüsszeusz visszatéréseként „Pénélopéhoz”, aki itt a boldog családi tűzhelyet jelentheti...

Ennek a hanyattatásnak a képei térnek vissza bennem, mikor olvasom a történeteket, egyszersmind közben egy nagyon mélységes lelki számvetés bontakozik ki belőle, a saját énnel való szembesülés, önértékelés, folytonos önvizsgálat és ezáltal a még hátralévő jövő előrevetítése, a mi dolgunk a világban kérdésen való töprengés, madáchi gondolati kicsengéssel: a küzdeni és jövőben bízni akarással. Folyton régi képtárakban látott képek jönnek elő lelki szemeim előtt (mint például Géricault: A medúza tutajja), amelyeken háborgó tengeren törékeny tutaj utasai küzdenek a megsemmisítő természeti erőkkel, szinte reménytelenül, tépett vitorlákkal és törött árbocokkal, félig alámerült törött gerendákon egyensúlyozva szakadt ingekben az erős szembeszél, felcsapó hullámok és ár mindent elsöprő

elemi és reménytelennek látszó túlerejével szemben. A romantika világának képei ezek, a végletek és véglelességek világa. De a vihar egyszer mégiscsak elvonul, a zord fekete leszakadó felhők eloszlanak és a nap megint előbújik fokozatosan, a háborgást béke, csend követi, a tutaj utasai pedig hozzálátnak a megmaradt romokból az újjáépítéshez, hogy végre révbe jussanak...

Azt hiszem egyedülálló a könyv hihetetlennek látszó, mégis valóságos története, és talán a nagyon sok közül azon kevesek közé tartozik a hőse, akik ebből a pusztító viharból bár kissé megtépázva, megmenekültek és visszakapaszkodtak a tutaj megmaradt egy szál deszkájára... s végül révbe értek. Mai magyar Odüsszeia a rendszerváltás korából.

A borító és a montázsok is nagyon ötletesek, humorosak, vidámak. Az egésznek derűs pozitív kicsengése van...(Hál' istennek)"

Melocco Miklós: Szókratész (bronz, kisplasztika)

Melocco Miklós: Krisztus

Matl Péter (Munkács): Szent István

I. 1948-1968

1948.

Száz évvel korábban „1848-49” lett az ország keresztnéve, az a nemzet legdicőségesebb két éve, olyan, ami csak a honfoglaláshoz hasonlítható: megadta az elutasító választ arra, ami Magyarországnak jutott több mint háromszáz éven át kivéreztetett országgént, gyarmatként, felszabdalt testként, a brutális leszámolások idején hullává merevített állapotban. És mégis mozog a föld. Feltámad a népek tengere.

De milyen tenger támad 1948-ban? Lángban és kielégíthetetlen vágyban áll az ország: lehetne végre szabad? Hihetetlen pusztulás és veszteség két világháborúban, s most felvirágzást, a nép hatalmát ígérik neki akkor, ha Keleten marad, a Szovjetunió ölében. Máshova nem mehet, tehát marad.

Pesten 1848 februárjában *Petőfi* verset ír: *Az Országgyűlésnek*, amelynek befejező sorai:

„....

A szellem rab, mint a hitvány kutyát,

A ház végére láncba szoríták,

S láncát harapva tördeli fogát,

Amellyel védni tudná a hazát...

A szellem rab, s mi fönn tartjuk nyakunkat,

S szabad nemzetnek csúfoljuk magunkat!

Szolgák vagyunk, rabszolgánál szolgábbak

Megvetésére a kerek világnak!”

1948, itthon pörögnek az események:

Június 12-én a kommunisták és a szocdemek kényszerházasságából megalakul a Magyar Dolgozók Pártja, új lapja a Szabad Nép. Dolgozni kezdenek. Még abban a hónapban a Földművelésügyi Minisztériumban összeesküvést lepleznek le. Alig egy hónappal később újabb áruló: Tildy Zoltán vejét – Tildy egy nappal azelőtt még köztársasági elnök, váratlanul „mondott le” posztjáról –, Csornoky Viktor volt kairói nagykövetet hűtlenség miatt őrizetbe vették (majd novemberben halálra ítélték és kivégezték). Viszont azon a napon felavatták az úttörővasutat a Szabadság-hegyen. Szeptemberben újabb gaz árulók: szabotázscselekményt lepleztek le a Magyar-Amerikai Olajtársaságnál, hogy két nappal később államosítsák is a céget. Decemberben ideiglenesen Gerő Ernő lesz a pénzügyminiszter, a belügyminiszter már régóta Kádár János. Mert hogy az eddigi pénzügyér, a kisgazdapárti Nyárádi Miklós nem tér haza külföldi hivatalos útjáról. Lemond parlamenti mandátumáról is. Ha külföldre nem is, ebben a lemondásban követi 12 további kisgazdapárti képviselő december 16-án. Hogy, hogy nem, december 18-án kormányrendelet

jelenik meg a mezőgazdasági termelőszövetkezetek szervezéséről és működéséről. A szenteste előtti este, december 23-án ugyancsak hűtlensége miatt letartóztatják Mindszenty József esztergomi érseket, ráadásul más „gaztettek” is a terhére írhatók: a köztársaság megdöntésére irányuló bűncselekmény, kémkedés és pfuuúj!, valutaüzérkedés.

Amúgy Erdélyben ebben a sorsdöntő évben megszűnik az Erdélyi Tudományos Intézet és az Erdélyi Múzeum-Egyesület, a romániai magyarság két önálló tudományos intézménye.

Rákosi Mátyás az új év első napjaiban kifejti végre: a népi demokrácia betölti a proletárdiktatúra funkcióját. Ez egy ilyen diktatórikus demokrácia. Ettől Petőfi is megnyugszik fenti versében, ezért nem is írta tovább, érezte, hogy ennél tömörebben most sem tudna fogalmazni: „Megvetésére a kerek világnak!”

Petőfi ekkor, száz évvel korábban, 1849 januárjában megírja az „*Európa csendes, újra csendes...*” című versét:

„Európa csendes, újra csendes,
Elzúgtak forradalmi...
Szégyen reá! lecsendesült és
Szabadságát nem vívta ki.

Magára hagyták, egy magára
A gyáva népek a magyart;
Lánc csörg minden kézen, csupán a
Magyar kezében cseng a kard.

...

Tekints reánk, tekints szabadság,
Ismerd meg mostan népedet;
Midőn más könnyet sem mer adni,
Mi vérrel áldozunk neked.”

Áldozunk vérrel, persze. Majd. 1956-ban. Most még 1949 van, most tél van, és fagy, és hó és halál. Február 8-án a Budapesti Népbíróság különtanácsa életfogytig tartó fegyházra ítéli Mindszentyt a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetéséért, hűtlenségért, na és persze devizacsempész is! Mint ezt az azonnal megjelent *Fekete Könyv* olyan világosan tartalmazza. Ugyanakkor Gerő már nemcsak ideiglenes pénzügyminiszter lesz, hanem végleges, ért hozzá, eleve elrendeltetett módon.

Májusban aztán a parlamenti választásokon elsőprő diadalt mondhat magáénak a jó Petőfi szabad népe, a Népfront formájában: több mint 96 százalékos szavazói részvétellel több mint 96 százalékos győzelmet arat. S ilyen győzelem birtokában az eddigi erős embert, Rajk Lászlót, mint a hirtelen fejét feldugó trockista kémcsoport fejét június 16-án kizárják a pártból, és meghirdetik a harcot, mivel az imperializmus legveszélyesebb fegyvere a pártba való behatolás; elrendelik, hogy fokozni kell az éberséget, amit 1956-ig több-kevesebb sikerrel fokoztak is az ugyancsak mindig fokozódó nemzetközi helyzet függvényében. Például Rajk 1949. júniusi balra történő elhajlása után most meg, szeptemberben meg kell állapítaniuk – magának a Központi Vezetőségnek – Nagy Imre jobbra történő elhajlását.

A befurakodott kémek száma is nő a párt belsejében, ezeket kivetik azonnal: Horváth Zoltán, Justus Pál, Pálffy György egyetlen mozdulattal a süllyesztőbe teendő. Októberben már végre is hajtják a halálos ítéletet Rajk Lászlón, Szőnyi Tiboron, Szalai Andrásan, és ez most nagyon rendjén van, mert egy nappal később sikeresen felrobbantják az első szovjet atombombát, így már teljes a biztonság kívül-belül.

És hogy az éberség ne csökkenjen, néhány héttel később katonai összeesküvéket fedeznek fel, október 21-én elítélik, 24-én már ki is végzik Pálffy Györgyöt, Korondy Bélát, Németh Dezsőt és Horváth Ottót, mert elősegítették az imperialista háborús terveket. Romániában se megy ez másként: hazaárulás vádjával bebörtönzik a Magyar Népi Szövetség vezetőit, Balogh Edgárt, Csögör Lajost, Demeter Jánost, Jordáky Lajost, Kurkó Gyárfást, Méliusz Józsefet. Viszont a demokratikus ítélkezés jól látható kedvéért ugyanekkor Magyarországon megkezdik működésüket a népi ülnökök, ők azok, akik Budapesten a bíróságokon szépen ülnek a büntető tárgyalásokon. És hogy az év ne teljen el hiába, december 28-án az Elnöki Tanács rendeletével államosítják a 10 munkánál többet foglalkoztató, és a külföldi tőkés tulajdonban levő mindenféle más üzemet.

... Hiba. Véletlenül nagyot ugrottunk előre a naptárban. 1948. szeptember 6-án megjelenik a belügyminiszter rendelete – Kádár János az aláíró – a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságának felállításáról. Vezetője Péter Gábor rendőr altábornagy, ő is annak született, mint annyi más, aki mindenhez ért e korban. És mert minden fokozódik, 1949 utolsó rendeletével döntenek az ÁVH új, hatásosabb szervezetről, közvetlenül a minisztertanács alá rendelik, és a főfelügyeleti jogot a belügyminiszter gyakorolja, akinek bizalmát viszont továbbra is Péter Gábor élvezi, ő eddig nagyon jó volt, és most már még jobb lesz e téren.

Európa csendes, újra csendes, ezt Magyarország megirigylte, és most már Magyarország is csendes.

1. Boldog gyermekévek a puszták világában 1948-1954

Hol született e sorok írója és kinek?

Bár látszólag Kiskunfélegyházán a kórházban 1948. június 7-én, az elvadult kisajátítások és a népi demokratikusan diktatórikus vadak trónra lépésének évében – az életre kelés a lényeket tekintve valójában kint a tanyákon történt, Fülöpjakabon, a Herke-tónál, a tanyasi iskola tanítói lakában, ahol akkor az apja tanított reménytelen és mégis csillogó szemű parasztyerekeket, s ahol 22 éves anyukája örömmel eltelve várta.

És hunnak, magyaroknak és kunnak született. De mert nincs ilyen hármasszármas anyakönyvvezetés, később, 2006-ban ő maga alkotja meg a hármasszármas anyakönyvet az Ópusztaszeren, a Nemzeti Emlékparkban felállított kultikus kő szoborpár felirataival: „*Hun, magyar és kun őseim szeretett emlékére*”. Büszkén írta e mondat alá a nevét 58 évesen, amikor a Nemzeti Emlékparknak adományozta ezt az *Őseink* nevű szoborpárt.

Az ember az, aminek érzi magát. Őbenne ez a hármasszármas vonal folyik, mint három egymásba torkolló folyó, és belőle folytatódik véget nem érően *Lajos Levente, Előd, Botond, Etele* fiában, *Anikó* és *Emese* lányában, s valakiben, akinek e percben, 2009 végén még csak az elvont vágyát érzi a feleségével titkos kacsintásban: a nemét és nevét nem tudván is tudják, hogy ha megjön ő is, Lél lesz, Álmos vagy kislánként Lelle. Ők heten gondoskodnak a hun, magyar és kun ősekről őutána is, ezért nyugodtan hal meg, bár szerinte 100 éves biztosan lesz, s ha nem, ez a hatvankettő is nagyon szép volt.

Mindenben átlagos gyereknek érezte magát. Ordított néha, de toporzékolni évtizedekig nem tudott soha, túrta sorsát keményen. Anyatejen élt sokáig, s nem is gondolta, hogy lesz egy egész évtized, amikor – az egyik jól látható apai-nagyapai örökségként is – e tejet újra és újra, néha hetekre is, borra-sörre-pálinkára váltja át napi étel-miszer-fejadagként. Ez is átlagos történet az ő alföldi kiskun hazájában.

S a *Herke-tó*! Egyenes emberek világa ez a mára kiszáradt tavacska és környéke. Örök jelkép maradt számára. Neki ez volt a végtelen tér, az erő és a meghódíthatatlanság a maga pár százméteres átmérőjével, félméteres mélységével. Ötévesen ott tanult meg úszni és ennek birtokában örülni annak, hogy boldogan úszva fürödhet az élet örömeiben, vágyhat a mindig elérhetetlen másik partra. Nem a túlsóra, nem az ellenkezőre, csak a másikra.

Apja verte az anyját, nem nagyon, de érezhetően, anyja spontán természetből kiszóló szája – sajna, talán – túl nagyra nyílt, apja tenyere még nagyobbra. Anyuka nagyon zokon vette ezt, volt kölcsönös hiszti, ordítás bőven a családban, ennek lényeges elemeit napos csibeként is kihallotta. Aztán a háborújukat békévé oldotta a válás. A békének ezt a sajátos útját ők a közepső öccsével, *Tiborral* később többször is bejárták.

Érdekes, hogy közel fél évszázada gyakran találkozott apja volt tanyasi diákjaival, odaléptek valahol hozzá, és dicsérték a fater nevelő-osztályozó pofonjait, mint ami elvezette őket a jó útra. Apuka pofonjai tehát nem csak válást, hanem összetartozást is jelentettek: diákjai úgy érezték, jobbak lettek a tanító bácsi füleseitől, nagyobbat ugrottak a tornaórán és az életben. Anyukát ez az elismerés ma sem teszi boldoggá, pedig több mint negyedszázada már, hogy az apja elvitte magával az utolsó pofont, amit egyébként ő maga gyerekként és felnőttként áldásosnak tartott, s soha sem igazságtalannak.

Mint majd látni fogják e könyvből, az erőt adó, szemből jövő erőszakkal szemben mindig türelmesebb volt, mint a pojácák, árulók, hízalgő undokok ártó bájolgásával szemben. Őket szívesen elküldené ma is a pofonok völgyébe, ahol Papp Lacival vagy az apjával néznének farkasszemet.

Így kezdte el az általános iskolát Fülöpjakabon, a hamisítatlan kiskun vidéken, ahol, mint sok más helyen, mint ama sok száz kellős közepén a világnak, *Klebsberg Kunó* kultuszminiszter úr a 30-as években csodát varázsolt minden 4-5 kilométeren. Ahol csak a madár jár, épült egy kicsi iskola egy-két tanteremmel, ahova ezek szerint átlagosan 2-3 kilométerről jártak be a gyerekek, fagyban, hóban, kipirult életkedvvel, s persze gyakran álmosan, mert hajnalban, az iskola előtt még dolgozni is kellett otthon. Levezetésként délután és este is dolgozhattak a földeken, így ért össze a napfelkelte a napnyugtával. Dolgos lett köztük ő is, itt és ekkor lett az. S itt tanulta meg, hogy nincs különbség a gyerekek között, csak később avatkozik be ilyen hitványul az élet. Akkor, amikor már nem a gyerek, hanem a „rokonok” számítanak, s a férgesre azt mondják: nézd csak, milyen szép érett! S a nemesre és szépre: ah, nem látom jól!

Legkisebb öccsét nem akarta megkereszteltetni az apja, s hogy e katolikus szertartás rögvést lehetlenné váljon az anya számára is, az *Attila* nevet adta neki, mivel az

egyház szemében ez eleve keresztelésre alkalmatlan pogány név volt akkor. Persze az anyja ravasz módon engedett, hozzátette a Mihály nevet is, így az egyház örült, az öcskös pedig az apja kedvéért maradt fő nevén Attila. Az író e percben legkisebb fia Etele, és az idők hogy' változnak, nem kell már óvatoskodni a pogány ősökkel: a katolikus pap a Tisza partján, Etele (Attila) hun király temetési helyén a szabad ég alatt megkeresztelte a kicsit Etelének.

„Hunok vagyunk kun anyák magyar földjén. Azért vagyunk azok, mert már sok száz, sok ezer éve ezt súgják nekünk az őseink, véget nem érő láncolatban. Halljuk őket. S ennek szeretjük magunkat.” Most az írot idéztük, bár ő ezt csak halkán mondogatja, nehogy rossz néven vegyék az ősei, hogy henceg velük.

Kocsis Imre: Győzelem (olajfestmény)

2. Az élet iskolája 1954-62

1954. szeptember – És végre iskola!

Jó kis mackó volt. Új, kék, alsó, felső. Feszített benne. Mesekönyvben érezte magát, kis hercegnek, a világ legszebb ruhájában. Bolyhos belül, puha kívül. Mackónak hívták, bár a boltos azt mondta, hogy na, kicsi, szép melegítőt kaptál, vigyázz rá évekig. Még hogy évekig! Megőrzi az öccsének hibátlanul. Nem kell itt mindig új, vigyáznak ők rá intés nélkül is. Egymásra, anya pénzére.

A kis mackóban ül a padban. Ült már sokszor itt, öt éves kora óta mindig becsücsülhetett az apja osztályába. Elsősök, másodikosok, harmadikosok és negyedikesek együtt tanultak a teremben. Mindig sokan hiányoztak, így neki is jutott hely. Ismert minden betűt, tudott írni, olvasni, a nagyok szerették. De most más, most már ő is nagy, elsőéves, az apja tanítja, szigorú itt is, mint otthon, a teremtől tízlépésnyire, a tanítói lakásban. Együtt élnek, dolgoznak, tanulnak és tanítanak, az apja a tanító a tanyaközpontban, az anyja pedig napi négy órában kidugja a fejét az ablakon, így az ablak postává válik, emberek jönnek a „postára”, az anyja boldog postás délelőttönként. Olyan jó így tanulni, iskolába járni: meleg, új mackó, apa és anya a közelben, a testvére is várja mindig az ajtóban, a könyvek varázslatosak, a füzetek az ő kezére várnak, semmi sem szebb ennél az életnél.

Mindenféle gyerek jár az osztályba. Mellette ül Balázs, sánta, az egyik lába rövidebb, paralízis, mondogatják. Előtte Misi, ritkán jár be, nem engedik a szülei, csak télen, mert akkor nem kell otthon dolgoznia, úgyse tudna mit csinálni itt, ha otthon munka várja. Misi télen egymaga jár be, nem tudják mivel hozni, ezért ha nagy hó van, sokat késik, de így nagyon edzett gyerek lesz, bírja a hideget, a lehetetlenül hosszú utat, és bírja a magányt is. Ha most tudná, megszúgná az apjának, hogy legyen nagyon óvatos Misivel, mert Misi egyszer még nagy ember lesz, hisz’ amit kibír, az embertelen.

Egy kisgyerek nem tudhatja, hogy ő és az apja Klebelsberg Kunónak köszönheti az együttes tanulást, a jó kis összevont osztályt. (Az apja tudta ezt, de nem éppen

ilyesmiről beszélgettek.) És nem tudja a gyerek azt sem, hogy Rákosi elvtárs most egy kicsit félre van állítva, mert túlbuzgó volt, de sebj, gondolja Rákosi elvtárs, jön még kutyára dér, vagyis Nagy Imrére, aki az ő helyén ül a miniszterelnöki székben. A kisgyerek egyszerűen boldog, hogy beülhet az iskolába, ő a nagyobb fiúk kedvence, a harmadikosok, negyedikesek a térdükön lovagoltatják a tanítás után az udvaron, és számolni tanítják. Ő meg dicséri őket az apja előtt a vacsoránál. Mindenki jól jár.

Itt élnek már 4 éve, ismét itt. Amikor megszületett, akkor is itt éltek, de a tanyákban az úgy van, hogy a tanítót helyezik ide-oda, megfordultak több helyen is, évente másik iskolában éltek, míg végül visszakerültek ide.

Megfigyelte, mi bosszantja legjobban az apját. Nem értette, miről beszélnek esténként anyjával. Az öccse gyorsan elaludt, ő pedig igyekezett hallgatózni. Nyáron mindig a cséplőgépekről volt szó, ezek miatt dühöngött az apja, szitkozódott, és ivott hozzá. Anyja pedig figyelt eleinte, majd pityergett, amikor a szitkot a bor is szította már.

Apja fő gondját nyaranta az okozta, hogy ő volt az egyetlen a tanyavilágban arrafelé, aki hitelesen, gyorsan és jól tudott számolni. Ezért az ő feladata volt, hogy számolja a megtelt zsákokat a cséplőgép mellett. Egy ide, kettő oda, egy a parasztnak, kettő a teherautóra, befelé vele a városba. Úgy tűnt, fizetség nélkül. Apját zavarta, hogy vele vetetik el a parasztok kenyerét. Sajnálta is őket, de meg hogyan tanítsa a gyerekeiket, ha őt megutáltatják velük otthon. Hogy ő legyen a végrehajtó hatalom a sok kis vézna élet fölött?! Azért, mert ő a tanító?

Addig-addig, hogy egyszer éjszaka sírásra, zajra, csomagolásra, búcsúhangokra, futó léptekre ébredt.

Másnap megtudta, hogy vége a boldogságnak, innen el kell menniük. Családostul, mindenestül. Illetve apa nélkül. Apa már elment, elfutott, elszökött, ahogy csak birt, sokáig nem fogják látni.

Mert apa az éjszaka a szomszédban összeszólalkozott a párttitkárral, aki egyben a téesz elnöke is volt, és a falu tanácselnöke is. Azon vitáztak, hogy nem vállalja tovább a cséplőgépes behajtást, és ez az egész nagy disznóság, nem ezért tanult, ő tanítani akar, nem fosztogatni. A párttitkár azzal fenyegetőzött, hogy hívja a rendőrköt, de mielőtt beválthatta volna a szavait, apja a szódásüveggel – mely mindig rendelkezésre állt a borokhoz – keményen fejbe vágta a párttitkárt.

Ez elég a börtönhöz, tudta ezt apja. S talán készült is egy ilyen helyzetre, mert azt is megtudta, hogy aki elmegy bányába dolgozni, az mentesül a kisebb vétségek büntetése alól, valamiféle amnesztiában részesül. Így vitt az apja útja az alföldi tanyaközpontból még az éjjel egyenesen Pécs mellé, a Vasas-II. aknáiba. Eltűnt a mélyben több mint két évre, és csak az 1956-ban kirobbant felkelés hozta haza.

De akkor már Kiskunfélegyházára, a városba jött. A család ugyanis nem maradhatott tovább a tanítói lakásban, becsukódott a „postaablak” is, családfő és állás nélkül bandukolt a magára maradt anya, és a tavasszal immár háromra növekedett fiúistállója is. A kisdíáknak a szíve szakadt meg. Van-e jobb, mint egy osztályban ülni a nagyokkal, hallgatni az ő káprázatos tudásukat, tanulni az apjától, térdeken lovagolni?! Helyette új fiú lett a városi iskola első osztályában. Egy már beindult gépezethez kellett csatlakoznia, ismeretlen osztályhoz, egy áttekinthetetlennek tűnő kisvárosához, ahol több mint fél kilométeres út vitt a városszéli lakástól az iskoláig. Soha nem látta egyszerre az elejét és a végét. És ahol nem volt ott az apja. Akiről semmit sem tudtak. Volt egy különleges ismertetőjegye, egy ideig mindenki ezzel azonosította: a mackója. A többiek ruhában jártak, ő megmaradt mackóban. És őrizte a tisztaságát, kell majd az öccsének.

– Nem kell neki másik, olyan lesz ez, mintha új lenne – nyugtatta meg az anyját, aki jó sokáig próbált munkát találni, végül talált is, a postán, két műszakban, a három gyerek mellett.

Hamarosan másról is ismerték, nemcsak a mackóról. Ez pedig valamiféle sugárzó öröm volt, ami minden pillanatban tükröződött az arcáról: nagyon, de nagyon jó tanulni. S ez is volt a legjobb mérce.

(U.i.: Egy kisdíák mit sem tudhat arról, hogy az apját 1946-ban B-listázták: a formálódó hatalom listára vette, s a továbbiakban mint megbízhatatlant kezelte, lökdöste ide-oda. Egy gyerekarcra ez nincs ráírva, az apja pedig letörölte a magáéról.)

'56-ban

– A kiscseléd

Állt négy lábon a porban, és ugatott. Keservesen, majdnem sírva.

Persze ez így megtévesztő. Hogyan tud állni négy lábon egy ember? Egy gyerek. Pedig úgy érezte, erre is szükség van, a gúnár előbb-utóbb elkezd majd félni tőle, ha négylábúnak látja, amelyik ugat.

Négykézláb tehát, a porban, ugatva a kút mellett. Vele szemben a hatalmas gúnár, és védenicei, a hófehér menyecskék, a ludak, számosan, szintén dühösen gágogva. A gúnár sziszegett kegyetlenül, mint aki éppen most veszíti el a háremét, a fejét előre nyújtotta hosszú nyakán, támadóállást vett fel, és abban toporzékolt. Egy-egy lépést tett előre, néha kettőt, aztán vissza egy kicsit, és újabb „rohamra fel!” indulatba hergelte magát. A kisgyerek kétségbeesve állt vele szemben négykézláb, kutyát utánozva. Jobb nem jutott eszébe. Félt nagyon, amazok, a libák sokkal többen voltak, a gúnár önmaga is volt akkora, mint ő, ráadásul felnőtt mentalitással, míg ő a lelkében védtelen

*Az I/A osztály Kiskunfélegyházán, a Petőfi Iskolában 1955-ben,
a könyv diákja a pad bal szélén ülve*

*Egy bicikli két testvérnek – Tiborral a város szélén, a ház előtt.
Az elmaradhatatlan mackó és svájci sapka*

kisgyerek volt, hiába volt a legidősebb fiú a családban s az őrs vezetője a kisdobosoknál. Most ez nem segített.

Az emberek bent a konyhában észrevették a furcsa ugatást, kijöttek az udvarra, és hatalmas kacagásba kezdtek. A fiút ez nem mentette meg. Élvezték a röhögést, és nem siettek a segítségére, nehogy idő előtt megszűnjön a látvány. A gúnár se foglalkozott velük érdemben, a gyerekekre összpontosított, dűlőre akart jutni, döntésre vinni a párbajt ezzel a furcsa kutyával, amely láthatóan gyávább, mint az eddigiek, meg sem próbál támadni. A gyerekkutya ugatott még egy sort, majd látva, hogy felnőttek vannak a közelben, hátrálni kezdett, még egy kicsit, lopva, ijedten felállt, most már ember volt, most már futhatott inaszakadtából. A gúnár ezt nem hagyta annyiban, most ő is nekibátorodott, vad szárnycsapkodásokkal indult utána. Az emberek már a hasukat fogták neveltükben. A gúnárnak azonban ez elég volt ahhoz, hogy férfiassága teljes nyomatékának megőrzése végett, visszafogja magát, leengedte szárnyait, hátratotyogott háremhölgyei közé, ahol az elismerés csacsogó, vidám gágogása fogadta.

Legyőzték a kutyát. Hát ilyent még nem látott a baromfiudvar.

A kicsi leporolta a ruháját, és a felnőttekhez ment. Nevettek még mindig, de történt valami más is. Ahogy egy kicsit megkomolyodtak, elkezdtek őszintén dicsérni a fiút, hogy milyen okos és leleményes volt, mert ha nem ereszkedik kutyaállásba, a gúnár tényleg megmarja, s talán a többiek is megcsipkedik. Azt senki sem tudta megfejtetni, miért tört ki a féltékenység a gúnárban, vagy mi más ok miatt dült-fült az öreg jószág.

A dicséret hatott. A következő hetekben nagyobb méltósággal végezte a munkáját. Pányvázta a mezőn a teheneket, a disznókat, őrizte a libákat, nehogy a kazalba törjenek a búzát fosztogatni, maradjanak csak a tarlón, ott serénykedjenek az elhullott kalászosokkal. Aha! – hát persze, ez lehetett a bosszújuk oka, túl gyakran kergette ki őket a szérűről a tarlóra.

Lassan eltelik a nyár, már augusztus van, itt van már több mint egy hónapja a kulák rokonoknál, béresnek, kisbéresnek, ahogyan őt hívták.

Anyja hallani sem akart róla, hogy nyáron béresnek menjen, nyolcévesen. Apja pedig a bányából írt levélben kifejezetten megtiltotta, hogy az ő fia másnak szolgáljon, különben is utálta azokat a kulákokat, akik maguk nem tudták megművelni a földjüket, gondozni az állataikat, és kihasználták a nincstelenek béres sorsát.

Nem használt a tiltás, a kérés, csak könyörgött, visszautasított minden más nyári elfoglaltságot – hiába mondták neki, hogy otthon is lehet dolgozni, hiszen nagy kert tartozott a városszéli házhoz, vagy hogy kimehet a nagyszülőkhöz, miért is ne, az a neki való, a legboldogabb hely, a tanya –, mert ő váltig ragaszkodott a kulákhöz. Az ugyanis, melleleg távoli rokon, egy húsvéti összejevetelen azt találta mondani,

hogy ő bizony embert faragna a vékony, cingár gyerekből, munkát adna neki a nyáron, és még fizetne is érte.

Ezzel az utóbbi ígérettel el is dőlt a nyaralás sorsa: fizetne! Keresne, haza tudna adni sok pénzt, nem kellene a két öccsének mindig az ő levetett cipőjében, ruhájában járni, meg vehetnének nyulakat, amelyeket aztán eladásra tenyésztene, és talán egyszer egy bringát is, gyalog mindig elmaradnak a többi utcagyerek mögött a versenyekben.

Később aztán, úgy a nyár elején mondott ennél kecsagetőbbet is a rokon. Hogy ha nem feltétlenül pénz kell, akkor adhat fizetségül választási malacot is! Az igen! Malacot! Ami otthon magától is megnő. A ház háta mögött két disznóól is van – egybeépítve a tehénistállóval, miért is állna üresen?! Felnevelnék a malacot, aztán többször is fialhatna, 6-8 malacot is, azokat is nevelnék egy ideig, majd süldőként el is adhatnák őket. A fiú kiszámolta, hogy 2-3 év alatt akár 20 süldőt is el tudnának adni, s az bizony már egy vagyont is érhet, és akkor még hátravan, hogy valamelyik télen még egy kétmázsás jó nagy disznót is levághatnának, hujjujuu!

Nincs az az apa, aki a távoból megtilthatná, nincs az a féltő anya, aki az aggódó könnyeivel eltéríthetné a meggazdagodás e fenséges, könnyű és biztos útjától.

Amikor a többi gyerek elindult nyaralni – na ez túlzás, azokból az utcákból elég kevés gyerek indult valahova igazából nyaralni életében –, illetve hát elkezdte otthon az udvaron a nyári vakációt, őt kivitték a kulákhöz, ahol persze nagy szeretettel fogadták. Tudták, hogy mindig kitűnő a bizonyítványa, és magukban nagyon is értették, hogy miért is jön... szerették benne ezt az eltökéltséget. Valamikor ők sem voltak kulákok, egyszerűen csak volt tíz hold földjük valamikor 1920-ban, majd lett húsz 1930-ban, sok munkával és az akkori rendszer nagy egyetértésével, ebből aztán a világháború éveire negyven, a háború után ötven hold, és itt a vége. Most már több mint öt éve, hogy ők piszkos kulákok. Hát legyen! Nagyon féltek a téészesítéstől, de mire elérte volna őket, jött Nagy Imre kormánya 1953-ban, és leállította az egészet. Most, 1956 tavaszától megint zengedezik, hogy téeszcsé, hogy járják újra a vidéket, de a Jóisten majd csak segít valahogy... be nem lépnek, az szent!

Nagyon sokat dolgoztak ők egész életükben, most is hajnalban kelnek és sötétedéskor fekszenek nyáron, ekkora földet azonban a család nem képes megművelni. Béresek vannak, na és! Szeretnek dolgozni, ebből élnek.

A kisbéres is közéjük került, velük volt egész nap, csak az volt a különbség köztük, hogy ő éjszaka a házban aludt – az egerek percegése miatt nem éppen gondtalanul –, a béresek pedig a szérűben, és ha esett, az istálló padlásán.

Repeső örömmel végzett minden munkát, többet is, mint amire szegődött. Nemcsak az állatokat őrizte, pányvázta, terelte ki és be, hanem szedte a kévét aratáskor, maga

is megpróbált rendet vágni a búzában, szénát is kaszált, legfőképpen azonban kapálni szeretett. Az nagyon jó, hálás munka volt. Olyan, mint egy sportteljesítmény. Nem lehet csalni, sumákolni, mert pontosan lemérhető, hány ezer kapavágás kell egy kukorica- vagy szőlősorban, azt nem lehet megspórolni, viszont az embert hihetetlen boldogság önti el a sor végén. Máris mehet a következő, hajrá, majd este pihenünk. A kapálásból egész életében jól meg tudna élni, ez egyre világosabb lett. Szépen erősödött, vékony volt ugyan, de inas, kemény. A kapa a legjobb sporteszköz. Égett a mezítelen talpa a homokban, de mindig a legutóbbi kapavágás hűvös homokjába dugta, és már is hányt rá a következő vágás ugyancsak friss földjét. Olyan volt ez, mint a masszázs!

Hamarosan véget ért a világ addigi legboldogabb nyara. Fájt neki, hogy nem láthatja az öcséit, de tudta, hogy fognak örülni majd, ha megpillantják a malacot, és megérteneek mindent egy csapásra. Rájuk gondolt, amikor meg-megpihent nap közben, vagy lefeküdt kimerülten az ágyra (az egerek percegtek most is). Augusztus végén felnőtt emberek komolyságával vitte haza a malacot. Ő maga választotta ki. A rokon ugyan azt mondta, helyesebb lenne, ha pénzt fogadna el, mert akkor biztosan vehet magának jó dolgokat, de ez fel se merült benne. A pénz elfogy, a malac meg meghízik és azután fial. Ki nem látja itt a hatalmas különbséget!

A malac szép kis süldő volt már, mire az apját hazakergette az 1956. októberi váratlan szabadság. Lőttek ők, bányászok is. Később, évek múlva egy pisztoly szerkezetét találta meg a padláson; a lövésekről pedig érthető módon nem esett szó a családban, így örök rejtély maradt '56. Bár apja a nyáron dühös, számon kérő leveleket írt a kulákszolganak és a kulákszolga anyjának, most, bár feldúlt volt '56 októberének feszült napjaiban, hosszasan nézte az ólban a vidám kis kocát, és elmosolyodott.

Megsimogatta a kisbéres fejét, és ez azt követően többször is előfordult az életben.

'56. október – Valaki lóg az ablakban

- Kilógatlak fiam az ablakon, ha itt lázítasz!
- Maga itt nem parancsol nekünk!
- Vigyázz fiam, mert ha apád nem tanított meg, én megtanítalak!
- Náci!

Náci bácsi volt az öreg tanár neve. Generációk tanultak a keze alatt, a tanítóképzőben is, s később a gimnáziumban is. Így ez a lenácizás nem volt szó szerint értendő, de rossz vicc volt a fiú szájából. Az öreg a Horthy-időket emlékeztető szigoráról volt híres a gimnáziumban. Kemény volt és igazságos.

Most odalépett a szájaló diákhoz, a gallérjánál fogva megragadta, felemelte a levegőbe, a nyomaték kedvéért a hóna alá nyúlt, nehogy a ruha szakadjon, de nem szólt egy szót sem. A gyerek kapálózott közben, most már szívesen kötött volna alkut, de későn ébredt. Az öreg az ablakhoz vitte nagy erős karjában a fiút, a többiek meg némán figyelték, mi történik. Feltépte Náci bácsi az ablakot, emelt még egyet a srácon, átbillentette a békebeli időkben épült magas ablakpárkányon, és szabályosan kilógatta a gyereket. Döbbszent csönd honolt.

– Akarsz még tanárokat kihajítani, fiam!? – kérdezte csendben Náci bácsi, és kemény kézzel tartotta a kapálózó gyereket. – Mert ha igen, mutasd meg te elsőként, kemény-e a föld ott lent.

Még csak egy icipici válasz sem érkezett. Az öreg ezt megnyugvásnak tekintette, a béke első jelének, s visszaemelte a párkányon keresztül a gyereket, lódított egy nagyot rajta a teremben, amitől az a helyéig repült vissza, majd leült a tanári asztalhoz, és halkán folytatta az órát...

Gyula, a harmadikos gimista mesélte neki ezt a történetet kint a tanyán, ahol a nagyszülei egyébként kicsiny házába Gyula családját is betelepítette valamilyen döntés. Gyuláék nagyon szegények voltak, a család két felnőttből és hat gyerekből állt. Nincstelenségként vetette őket a sors hol ide, hol oda. Most éppen egy picit helységben kaptak elszállásolást nagyapáéknál, hisz nekik is kellett valahol lakniuk. Gyulát hallgatva hősünk nem is sejtette, hogy egyszer majd, 6 év múlva mekkora tiszteletet fog érezni ugyanabban a gimnáziumban Náci bácsi iránt, aki ugyan egész életében németet tanított, a sors és más kegyetlenségek jóvoltából arra kényszerült, hogy 60 évesen megtanuljon oroszul, és azt tanítsa. Nyilván meg akarták alázni ezzel az öreget.

– És miért vágta ki Náci bácsi az ablakon a gyereket? – kérdezte Gyulától, aki nagyon örült, hogy mindezt még bővebben elmesélheti. Nem volt tanítás a gimnáziumban, mert kényszerszünetet rendeltek el az „események” miatt. A padlástérben szorongtak ketten a kolbászok alatt. Jó lett volna csenni is egy szálát, de nem lehetett: nagymama mindent pontosan tudott, egy szál kolbász hiányát 10 kilométerről is megérezte volna.

– Azért dobta ki, mert éppen ő volt hozzá legközelebb – magyarázta Gyula. – Engem is kilógathatott volna, bárkit közülünk, mert mindannyian kiálltunk a gimnázium elé, és az orosz könyveket vagdostuk hozzá a ruszki tankokhoz, mikor végigpásztáztak a főutcán. És azt kiabáltuk, hogy rohadjatok meg, ti is, meg mindenki, aki titeket szolgál. Utána felmentünk a tanári szoba elé, és követeltük, hogy az orosz tanár meg az iskolai párttitkár jöjjön át velünk a világháborús hősi emlékműhöz, ami pont szemben volt, és kérjenek bocsánatot minden magyartól, akit meggyalázott bolsevik rendszerük.

– És ezért Náci bácsitok ki akart dobni egy gyereket? Mi lett volna, ha tényleg kiesik.
– Nagyon erős az öreg, még Zsviótzky Gyuláék is ő edzette emberi keménységből. Dehogya akart ő kidobni senkit. De tudta, hogy az oroszok győzni fognak. Ő, a valaha németbarát öreg jobban tudta ezt bárkinél. Meghurcolták jócskán a Rákosi-időben. Ő aztán jól tudta, hogy van mitől félni. És nem akarta, hogy utólag bárki bajba kerüljön a diákok közül. Még nincs vége semminek, még győzhetünk is, de ha elbukik minden, akkor itt véres megtorlás lesz. Náci bácsi megmentett minket, és nem megalázott. Ha meg mégis mi győzünk, akkor mi van? Verték őt már balról eleget, nem fog megijedni, ha most meg innen kap néhányat. Vasból van az öreg. Apádat is tanította, még a tanítóképzőben. Kérdezd csak meg tőle.

Apját már akár meg is kérdezhette volna, mert éppen a napokban ért haza Pécsről, a bányából, de alig találkoztak. Apa valahol ügködött ezekben a napokban, őket gyerekeket pedig kizavarták a tanyára, hiszen tanítás úgyszincs, meg nem is kell mindent látni egy gyereknek mostanában.

– Csend lett ezután a gimiben?

– Nem hiszem, hogy az lett volna, ha maradunk, de mindenkit hazazavartak. Amikor kivonultunk a főutcára az utolsó tanítási napon, minden gyerek együtt üvöltötte, hogy „nem tanulunk tovább orosz!”.

– Azt én is hallottam, mert az osztálytermünk ablaka éppen szemben van a gimivel, és láttalak is benneteket. De mi nagyon féltünk, ki se mertünk menni. Lőttetek valakire?

– Nem, dehogya. Félegyházán nem olyan egyszerű, itt van a hadosztály, láthattad, milyen gyorsan megjelentek a tankok. Azért néhány tanárt meg párttitkárt megkergettek a gyerekek, az nagyon vicces volt, ahogy iszkoltak. De más nem történt. Valami motoszkált a kisfiúban, valami izgató, sejtelmes, hogy ezek itt akkor lehet, hogy a kurucok, és verik a labancokat. Így tudta lefordítani az eseményeket a maga romantikus történelmi világára.

És szomorú is lett. Láta magában, a lelki szemei előtt a nagyságos fejedelmet menekülni egész Európán át, majd elhagyatva megöregedni Rodostóban, belehalni a szabadságba. És mégis. Ez a szép. Kurucnak lenni. Önmagában nem is volna baj, ha labancok is vannak. Az a baj, hogy nem a külföldiek az igazi labancok. Hanem a magyar árulók. Miért mindíg ők győznek?

– Most majd megint mindenki a muszkák mellé áll. Figyeld meg, mekkora csönd lesz itt – mondta Gyula –, hideg, fagyos csönd.

Aha, ezért győznek mindíg a labancok. Szeretik a fagyos csöndet, megtömni a temetőket. Kis fejében gyúlt a harag, és fogalma sem volt, hogy kivel lehetne erről beszélgetni. Gyula ugyanis lopott egy szál kolbászt, és félrevonult azt majszolgatni. Ezt nem tenné egy kuruc – gondolta magában.

1960 tavasza – Fához kötözve

A VI/A osztályba inkább a szegények jártak, s őt is hozzájuk sorolták joggal. A B-ben több volt a gazdag csemete, orvosok, ügyvédek, gyógyszerészek fiai, csak fiúk, mert a Petőfi Sándor Általános Iskola, csakúgy, mint később a hasonló nevű gimnázium, tiszta fiúiskola volt. Megfoghatatlan, hogy mi és ki szervezte így a dolgokat, később ugyanilyen „osztálykülönbség” volt a gimnáziumi A és B osztályos diákok között is vagyoni helyzetük miatt.

A B-s fiúk főleg őt utálták az A-ból, mert a közös tanárok, különösen a magyar- és a történelemtanárok sokat példálóztak vele, és ez elég volt a tömör megvetéshez, ráadásul az A osztály Párduc őrsének is ő volt a vezetője, s ezt a kihívást már nehezen lehetett elviselni a B-ben. Párduc, nocsak?! Kiemelt figyelmüket azzal is felfokozta, hogy azokon a hétvégeken, amikor a tanyából járt be busszal, mindig hozott magával néhány megfargaragott husángot, amit az osztálytársaival együtt az iskola közelében található építési gödrökben rejtettek el, lesz, ami lesz alapon, mindenesetre köztudomásúan a B-sek féken tartására. Ő volt ilyenkor a fegyverbeszerzési hivatal. Az iskolai kirándulások zömét Alpárra, a Holt-Tiszához, Tőserdőbe szervezték. Igazi paradicsom volt ott a hatalmas fák, folyóparti nádasok, ártéri zeg-zugok világa, s persze a romos rejtély, a Bagolyvár. Az őrsé mindig vele tartott, mert nagy legendákat mesélt nekik Zalán futásáról, Attila temetéséről, a kunok szálláshelyeiről, hisz apja ott született, s ő büszke volt Alpárra.

A számháborúk idején, mikor éppen szétoszlott az őrs, elbűjt mindenki, rejtekhelyekre, ismeretlen cserjékbe, kedvező pillanat volt ez a B osztály fejeseinek. Elsősorban egy ügyvéd- és egy orvosgyerek kilesték, mikor van egymaga. Éppen az elszakadt számháborús papírokat próbálta pótolni újakkal, fűzött, ragasztott, vágott, amikor mögé kerültek. Fogalma sem volt arról, mi készül. Zajt hallott, megfordult, és szembe találta magát vagy 5-6 B-osztályossal. B-listáznak, gondolhatta volna, ha tud gyorsan asszociálni. Apjától hallotta e fogalmat, nagyjából tudta is, hogy büntetést jelent, azok kiválasztását listákra, akiket ki akarnak rúgni, mint megbízhatatlanokat. Azt azonban nem tudta értelmezni, hogy jön ő a képbe.

Nem is figyelt többé rájuk, megfordult, folytatta a számok felírását.

Hátulról azonban grabancon ragadta két gyerek, és elkezdtek rángatni. Az orvos- és az ügyvédpalánta ott volt köztük, elvileg ők álltak a dolgok élén, de persze a piszkos munkát másra bízták, ők csak röhögtek, és hangosan vezényelték a programot. Pogromot valójában, de ezt a szót akkor még nem ismerte.

– Földre! – üvöltötte az ügyvéd gusztustalanul kövér fia, ami azt jelentette, hogy az egyik erős srácnak le kellett rántania őt, az ellenséget a földre. Ő ugyanis nem akart, hiába üvöltözték neki. Ha ő nem veti magát a földre, akkor hát földre vele.

Rángatták egy darabig, senki más nem volt a környéken, folyt javában a számháború a távolban.

– A fához! – adta ki a parancsot az orvos fia, maga is izmos, sportos, gyorsmozgású gyerek, nem is bízta másra a dolgot, megragadta a karját, és rángatni kezdte a közeli fához. Nem kellett rángatni, ment volna magától is, de így szebb volt az egész, nagyhatalmú, szép.

Még ketten megfoglák a karját, a fához ráncigálták, majd elővettek egy vékony kötelet. Minden készen állt előre. A karját hátratekérték a fa mögé. Az ügyvéd dagi fia fölöttébb élvezte az egészszet, rengett a hasa az önfeledt röhögéstől. A sameszok pedig végezték a dolgukat, a kötéllel elkezdték összekötni a kezét, jól ki is csavarták, mert valamennyire megpróbált ellenállni.

Azért nem nagyon. Bizonytalan volt benne, mit is mondana apja ilyen helyzetben. Rúgjon beléjük, lesz, ami lesz? Tépkedje a kötelet, rángatózzon, ahogyan csak bír? Kiabáljon, hátha meghallják a társai? Vagy maradjon csendben, szótlanul, s hívja ezt méltóságnak? Ütne az apja, vagy hagyná, hogy üssék? Nem volt kétséges, apja ütne, nemhiába van nagy ökle. De ő nem az apja, ő nem bírja, ha ütik, ezt csak apjától fogadta el könnyű szívvel – anyjától soha –, mert igazságosnak és helyénvalónak érezte azokat az apai pofonokat, fenekeseket. Azt azonban nem tudja elviselni, hogy ezek itt elkezdjék majd verni, nyilvánvaló a hangulatból, hogy ilyesmire készültek. Ha rúg, üt, szétverik.

Így meg megkötözik.

És... mi?! Mi van? Otthagyják? Megkötözve, a fának kötve, mint egy állatot? Igen, ez volt a helyzet.

A tanárok később megkérdezték, kik kötözték meg. Nem mondta meg soha, a társainak se, nehogy valaki bejelentse őket. Elintéztetett, ez történt. Gyenge volt és védetlen. És még acélosabb lett a szíve, mint azelőtt volt. Még jobban hitte, hogy tanulnia kell, az az igazi versenypálya.

Ott majd megmutatja nekik. Igaza lett. Néhány év múlva a B-sek erős fiúja, az ügyvéd gyereke a gimnáziumban kibukott a B-ből, megkapta a maga „B-listáját”. Később hallotta róla, olyan kövér lett, hogy menni is alig tudott. Kiesett a versenyből, még mielőtt fúthatt volna egy igazi maratont. Az orvos gyereke okos volt, megkötötte a maga békéjét másokkal, minden diáktársával, nemcsak a kiválasztottakkal, és néhány évvel később a gimnáziumban átalált közéjük, az A-sokhoz.

Apja aznap este látta, hogy baj van a fiával, mert visszahúzódott, és nem mesélt ragyogó szemekkel az aznap történetekről, a számháborús csatákról. Kérdő tekintete a fiú azt válaszolta, hogy nem verték meg, nem, nincs semmi baj, aztán könnyek között mégis csak kiderült, hogy azért van valamennyi. Apja akkor megpróbálta megnyugtatni, mondván:

– Ismerem a családjukat, ők most nagyurak. Mindkettő rokonságából voltak Hitler megsemmisítő táborában, nagy fájdalom érte őket, de szerencsésen megmenekültek.

– De mi közöm nekem meg a gyerekeiknek ehhez? – a fiú kifakadása őszinte és ártatlan volt. Apja megpróbálta elmagyarázni, olyan zavartan, mint aki tudja, hogy úgysem sikerül.

– Valamiért ez a két gyerek úgy érezte, csakúgy, mint otthon a rokonságuk, a bátyjaik is, hogy nekik elégtételt kell venniük valakin. Nem feltétlenül rajtad, hanem valakin, aki számít, akit jó legyőzni. Nemcsak hogy kell ez az elégtétel, de lehetséges is, mert egy ilyen kisvárosban az orvos szülők nagyhatalomnak számítanak a tanári kar számára, az ügyvédek meg még inkább. Még mindenki él az 50-es évek elejének számon kérő, büntetés-végrehajtó hangulata, s a gyerekek hozzák magukkal a magabiztos fölényt az osztálytermekbe. – Apja nem lehetett elégedett magával, mert hozzáfűzte:

– Ne hagyd magad. Ha megijedsz, kétszer, hétszer is veszítesz. Ha nem telik meg a gatyád, ha nem félsz eleve, akkor nem mernek bántani. Nem is akarnak. Nekik is van, volt és lesz is vesztenivalójuk. És ez igaz másokra is. Ha megijedsz, véged. Ha nem ijedsz meg, akkor is véged lehet néha, de győzhetsz magad is. Elég, ha hangosan rájuk szólsz, hu!

Amikor 2008-ban elment Alpárra, ugyanoda, a Tiszához a Tőserdőnél, hogy a folyóparton megkereszteljék Etele nevű fiát, ott Attila sírját vélve a folyómederben, elkószált arra a helyre, ahol megkötözték. Utólag eszébe jutott, hogy azok akkor nemcsak a kikötését tervezték, hanem meg is akarták veretni a másik három-négy samesszal, a kevésbé fontos diáktársaikkal, úgy, hogy mindenki hasba vágja egyszer-egyszer.

Máig nem jött rá, miért maradt el a verés. Viszont a keresztelőn ugyanúgy simogatta meg a féléves kis Etele fejét, ahogyan ő annak idején megszerette ezt apjától. Vagyis lényegében semmi különös dolog nem történt 1960 és 2008 között, ugyanazok maradtunk.

1961 tavasza – Tehenek a háznál

Nagyapja nem volt több ötven kilónál, és nem volt nagyobb százötvenöt centinél, mégis végigállta a sarat Galíciában, végigélte a lövészárkot Isonzónál az első világháborúban, maga művelte földjét a leszerelés után 43 évig, s mindig tudott adni a gyerekeinek, az unokáinak szállást és ételmet kint a tanyán, ha bajban volt a család.

Már közel hetven éves volt, és a két kezével teremtett elő mindent, mamuka – nagymama – két hűséges kezével persze megtoldva, de két kéz volt ez így is, nem négy: kéz a kézben, négy kettőben.

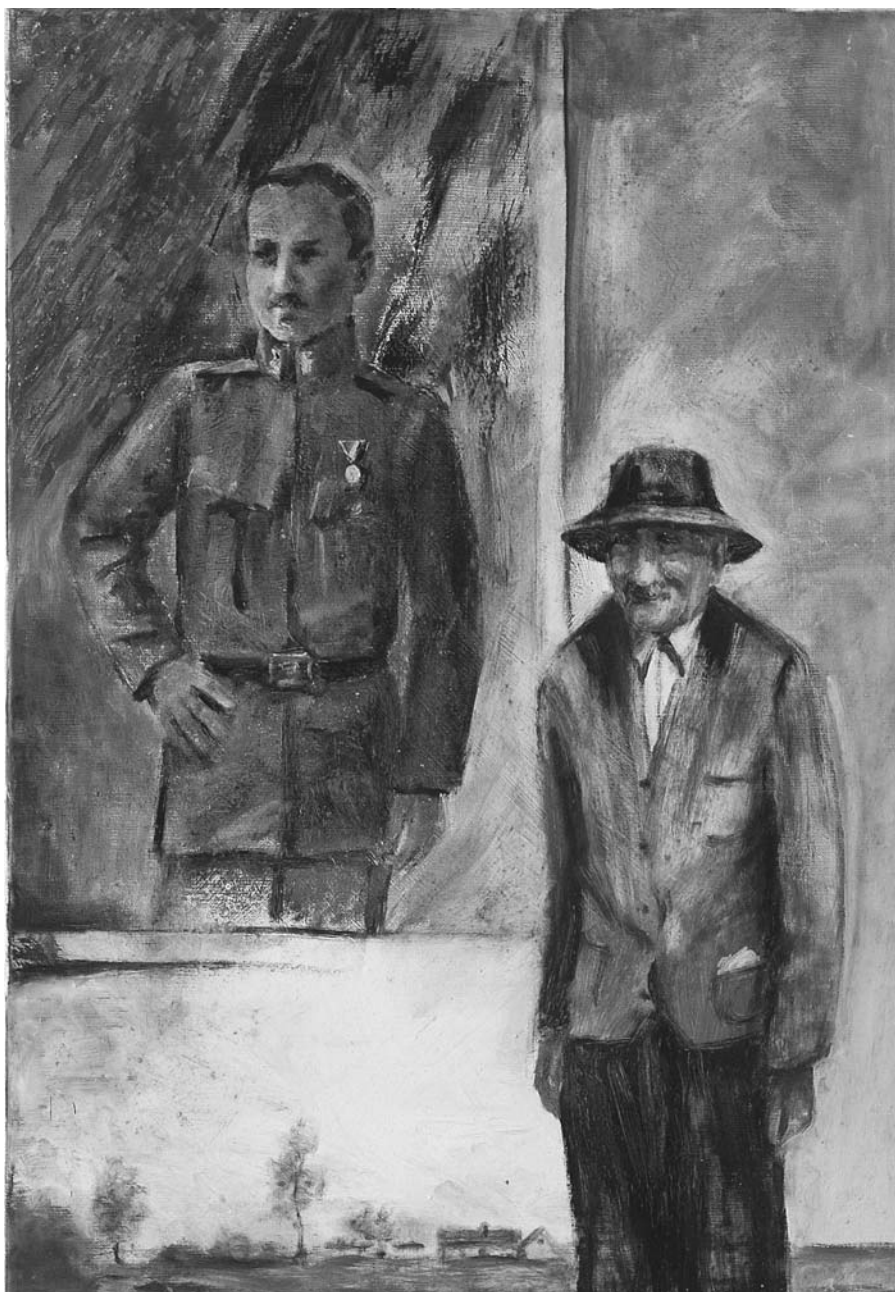
1961-ben az a hír járta, igaz volt-e vagy sem, de hihető, hogy a téeszésítést végzők a sparherdra ültetik gondolkodni azt, aki gondolkodni akar ezen. Nagypa hihetetlen békétűrő ember volt, ilyet még a gyerek sohase látott, megsimogatta a virágok fejét, az állatok nyakát, minden unokája a lábán lovagolt, amikor délben bejött enni a földről, pedig alig állt a lábán. Őt bizony nem fogják kályhára ültetni. Aláír ő bármit, vigyék.

Büszkeségei, a tehenek is így kerültek a közösbe. Rózsi és Cukor két nagyszerű állat volt, borjak minden évben, rengeteg tej, túró, sajt, tejföl bele az éppen kisült kis cipők kivájt beléne a helyére, arany élet, és ennek most vége. A két büszkeség bamba nagy szemekkel bámult a többi, békéjét megzavaró „közös” tehenre a hirtelen felhúzott téeszisztállóban, hiányzott nekik nagypapa személye. Tatuka sejtette ezt, mert tehenésznek jelentkezett, és néhány hét múltán már – bűnös protekcióval – egykori saját teheneit kiemelten látta el: mindig megcirógatta őket az istállóban este, távozáskor.

Illetve nem. Nem igaz az, hogy „egykori saját” teheneit. Az övé volt most is minden, amit bevittek a közösbe, de nem annyira az övé, mint régen, hanem egy mindenkié, mindenki egygyé. Eltelt egy kis idő, mire megértette, hogy ugyan elvitték a teheneit, de nem vehették el, ő is tulajdonos a téeszben, ami az övé volt, az az övé is maradt, csak a kezére vernek, ha hozzányúl.

Ettől már nem félt annyira, mint a sparherdtól. Gondolkodott, töprengett nagymamával együtt, és döntött. Kijött Isonzó árkából is az olaszok sorozattüze kellős közepén, most meg kikérte a két tehenét az istállóból. Volt azoknak saját lábuk, ép és erős, és Rózsi, Cukor, mamuka és tatuka egy szép napon bebattyogott a városba, ahol a lányuk élt a három kisfiával. Volt ott istálló a teheneknek is, s a város szélére bármikor ki lehetett hajtani őket legelni. Szóval megjött a tanyáról velük maga a paradicsom.

Volt ismét tej, sajt, túró bőven, a tejfölös kiscipókról kellett csak lemondani, mert nem volt kemence. Iskolakezdés előtt kihajtották a teheneket a legelőre, este, a lecke elvégzése után visszaterelgették őket, és ment az élet, mint a karikacsapás. Rózsi és Cukor még egy darabig közöttük maradt, s csak öregkorukra való tekintettel vették útjukat hamarosan bizonytalan irányba a marhafelvásárlók teherautóján, de azért még gondolatban ma is élnek, ha meg nem haltak.

*Gubcsi Attila: Tatuka, Isonzó 1916 - tévészé 1961
idézve a Summa című album 139. oldaláról, 2005*

1961 nyara – Válás magyar módra

Valahogy úgy alakult, hogy sok mindentől meg kellett válnia ebben az évben. A tanyát a földekkel együtt el kellett hagyniuk, vége lett a sok vidám kapálásnak, szüretnek. Aztán el kellett válniuk a két tehéntől is, vagyis a jó élet biztos forrásaitól. És el kellett válnia apától is. Érett, mindig érett a válás a szülők között, de három gyerekkel nem olyan egyszerű az. Nagy szerelem volt egykor, aztán a borzalmas évek alatt kiderültek az ellentétek. Soha nem jött rá a fiú, hogy mi volt a fő ok, de talán nem jár messze az igazságtól, mikor arra gondol, hogy apja türelmetlensége és anyja nagy szája kizárták egymást a közös életből. Pofonok, ordibálások, rettenetes helyzetek, síró gyerekek, akik később néma gyerekek lettek inkább: nem volt már érdemes sírni, jobb volt a takarót a fejre húzni, hárman összebújni, és még jobban tanulni. Ez utóbbi ment is, mindhárman kitűnő tanulók voltak a Petőfi Iskolában, nagyon szépen zajlottak az évváró ünnepségek, amikor az osztályok emelkedő sorrendjében előbb-utóbb mindhárman kimentek átvenni a jutalomkönyveket.

Apjuk esze, anyjuk szorgalma, ez volt a képlet lényege. De vajon öröklík-e apjuk borimádatát és anyjuk fölösleges, földhöz ragadt aggodalmait, amit csúnya szóval kisszerűségnek is nevezhetne? Apjuk pénzszerését és anyjuk zsugoriságát?

– Szükségzerű volt a zsugoriság, hogy éltetek volna meg különben olyan kevésből annyian? – veti közbe most LELK.

– És mit szórt el apám, milyen pénzt? Mire törlesztette az adósságokat, alig maradt valami a tanítói fizetésből. Ha azt elitta néha, elkártyázta vagy könyvekre költötte, az a lényegen már nem sokat változtatott LELK, ne legyél egyoldalú. Mindig a nőket véditek, pedig az apák sorsa a váláskor ugyanaz, mint az anyáké, vagy talán még sokkal rosszabb: magukra maradnak, egy szál gatyában, elhagyatva. Az anyák sorsa legalább folytatható, az apáké csak a roncsok közül szedhető össze, de ez alig-alig sikerülhet valakinek. Mi az apa sorsa a fiai, gyerekei nélkül? Roncs lesz maga is.

– Mindig az apák felelnek elsősorban, ők a család közepe, s ha erre nem képesek, akkor legalább viseljék el az anyai fölényt zúgolódás nélkül.

– Apám erre képtelen lett volna, nem is lehetett másként ez. Nem mondhatod az akácfának, hogy ne legyen göcsörtös, hanem legyen fényes és sima, mint a nyárfa.

– Vad fa az akác, akármennyire is büszkék vagytok rá, hogy magyar és alföldi. Szívós ugyan, de vad, s csak akkor van haszna, ha elégetik. Mint az apád magát.

– LELK, monddok én neked valamit. Mi, akik megmaradtunk az otthonunkban, mi, akiket anyánk összetartott és apától elzárt, jól élünk. Miért van az, hogy egy váláskor az anyák megszereznek mindent, házat, lakást, ingóságot és ingatlant, és persze legfőképpen a gyereket, és az apák ki vannak rúgva? Ez igazságtalan. Ha egy

anya nem tudja megakadályozni a válást, ami pedig neki is szent kötelessége volna, akkor ő is számoljon azzal, hogy megsemmisíti magát, hogy ő is elveszíthet mindent. Akkor talán nem olyan könnyen válnának. Mi maradt az én apámnak? A pity, semmi fizetéséből levontak 45 százalék gyerektartást, a maradékkal mit tegyen? Háza, mindene ott maradt, ő meg elhúzta a csikot, gatyában, mint az apák mindig. Én nem örültem, hogy így volt. Nem állok a nők pártján... és ebben nem is fogok soha. Elvált szülők gyerekei a durvaságok közepette nem nagyon ússzák meg a bajt. Világszámba menő szerencse kell ahhoz – kifeszített védőháló nélkül –, hogy hármas szaltót ugorjon a gyerek ilyenkor. És lám, milyen a világ! Megadja ezt is. Lehetne a gyerek züllött, hisztérikus, örökösen könnyező, képtelen a dolga befejezésére, hazug és verekedős, lehetne minden, csak jó nem. Vissza kellene esnie az iskolában, undorodnia kellene a munkától. És talán mégse csak így történhet. Lehet jó, szorgalmas, összetartó és segítőkész, dolgoz látástól mikulásig, munkát kereső gyermek, aki a pénzét mindig megosztja a többiekkel, a testvéreivel, aki nem kér ruhát és cipőt magának, mert „jó az, ami van”, de megveszi magának, ha már elszakadt a régi. Akinek pénze van, nyulat és selyemhernyót tenyészt, csalánlevelet, bodza- és hársvirágot, kamillát gyűjt az árokparton, és úgy veszi e közben, hogy most napfényen van, és éppen erőnléti edzést tart ezzel.

Mindig van pénze, soha nem kell kérni senkitől semmit. Meg se hallja, ha a tanárok dicsérik, főlöleges a szó, tudja. Inkább azt kívánná, hogy egyszer dicsérnék meg a padtársát is, mert annak még soha nem jutott belőle, sem itt, sem otthon. Elcseni a gazdag gyerek mézes vagy téliszalámis zsömléjét a szünetekben, de nem azért, hogy megegye, hanem azért, hogy odaadja egy nagyon szegény özvegyasszony egy szem, kései gyerekének, akin valamiért mindig ősi szomorúság látszik, tizenhárom éve száznak tűnik.

Nem is olyan nagy baj a válás. Mennyivel rosszabb az elvtelen rabság és rabtartás, az összeláncolt családi „béke”, amely nem más, mint gyáva megalkuvás, hogy ne kelljen osztózni házon, gyereken, bizonyosságon.

Mennyit sírtak régen a szülők miatt? És most mindez elmúlt. Egy vesztes van, és ez nagyon nagy baj. Mindig a vesztesek, a kisebbek, a szegényebbek iránt húz a szíve, most is.

Apa. Ő tényleg vesztes. Egy csizmában – igaz, erre viszont egész életében vágyott, s most ennyije maradt az osztózkodásból, hogy egy csizmát vegyen magának, lám, mekkora buli elválni! –, ebben, és persze ingben, nadrágban ment el. Nem is emlékszik a pillanatra, hogy hogyan, hogy milyen arccal, nem is emlékezhet. A föl-det nézték, nem mertek, nem tudtak felnézni.

És apjában volt annyi erő, hogy szótlanul elment. Kiskunfélegyháza nem világ-város, ott ha egy apa véglegesen elmegy, azt jelenti, hogy ugyanabban az utcában,

harminc méterrel távolabb talált magának egy odút, egy mosókonyhát egy öreg-asszonynál, amit bérbe vett. Ennyit tudott finanszírozni.

És milyen az élet! Ott volt harminc méterre, és már nem volt többé. Nem volt apja. Ezért a szívében örökké megőrizte az ő nagyszerű, részeges, durva, hihetetlenül intelligens, jószívű, mindig ironizáló, önmagát eleve bukásra ítéelő apját, egy kegyetlen kor klasszikus gyermekét. Aki emeli a fejét, emeli mindig, de nem lát, mert nincs ott semmi abból, amit keres. És már rég nem tudja, hogy egyáltalán keresett-e valaha valamit. Mert kiölték a vágyait. Ilyen volt az apja neki, ilyen maradt a halála után is, amelyet szintén magára mért, a gyomra nem bírt feldolgozni több alkoholt. Feszültségeiben felrobbanó. Meg nem alkuvó. Tehetségét eltékozló. Örökké vesztes. Apa.

– Na, LELK, neked soha nem lesz ilyen nagyszerű apád!

1961 ősze – Füle

Az elvált szülő gyerekeinek sorsa kétesélyes. Vagy nagyon kemény lesz és önálló, vagy elesik. 13 éves volt, legénytoll sem fent, sem lent nem pelyhedzett, kisfiú volt inkább, munkára vágó, s nem szavakra. Kitűnő volt így is, mint mindig, s a kétszeresen bukott, erős külvárosi fiúk csak arra vágytak, hogy néha jól megverjék.

A kitűnő tanuló csillogó szemmel, emelt fővel járhat. De ha minden összeroppant, akkor hogyan? Járnak akkor is jár, lógó fejjel, s hogy a szeme csillog-e, azt a lehajtott főből ki nem olvashatja senki. A földszint a legbiztosabb és leggyakoribb dimenzió.

Így hát higgyük inkább azt, hogy elesik a gyerek valamikor a válás után.

Most éppen arrafelé halad. Délután 2 óra, mintha az egész iskola, minden diák ott üvöltene a fülébe: Hajrá bunyó! Hajrá bunyó! De hogyan bunyózhatna ő ezzel a szellemileg alulmaradt, fizikailag túlsúlyos 16 éves, nyolcadikos gyerekkel, a fuvaros fiával. Most rögtön szétverik. Az első pofon lehelete már ott kóvályog a füle mellett, még nem történt semmi, de már erős a bizakodás a sok száz gyerek hangjában a háta mögött: Hajrá bunyó!

Nem lesz itt semmi bunyó, egyszerűen nagyon el fogják verni hamarosan – na, itt jön az elvált szülők kitűnő tanuló gyereke számára a kettes számú alternatíva. Az elesés. S mindez miért? Az iskolában a 10 órás szünetben ez a kislégy város belerúgott az ő kis csenevész hetedikes osztálytársába, Petibe, egyszerűen csak azért, mert Peti nővére kinevette az utcán a kislégyvárost. Peti bömbölt az iskolaudvar sarkában, nem ért oda a sorakozóhoz, ezért a dolgokról mit sem tudó tanár még külön is leszidta. Ekkor ő átrúgott a sorból a lócsiszár lábába. Azonnal kitört volna a verekedés, de be

kellett vonulniuk az osztályokba. Már a következő szünetben elterjedt a hír, hogy óriási, óriási, óriási! nagy bunyó lesz a sulis után. A 11 órás szünetben a kis Tibi, az öccse megpróbált szintén belerúgni kisuvarosba, mert ő is szerette Petit, s annak ellenére, hogy csak ötödikes volt, részt akart venni az igazságtételben. A rúgás kicsi volt és nevetségesen gyöngy, fuvar félreugrott, elkapta Tibi fülét, s röhögve csavarogni kezdte. Nem volt mit tenni.

A Trianon miatt kirobbanni készülő újabb világháborút többé semmi sem akadályozhatta meg.

Vonult az iskola csaknem minden diákja a külváros irányában. Elöl lehajtott fejjel ment ő, mellette Tibi, vissza-visszasandítva, hogy mi lesz, mikor szakad le az ég.

Ha csak úgy csendesesen esős nap következik, azt lehet tudni, érezni előre. De ha az ég szakad le, az váratlan. Inkább ilyennek, mintsem csendes esőnek minősíthető az első, magasból leszakadt pofon, amely hátulról találta el a tarkójának és a fültővének a találkozási pontját. Először úgy tűnt, a fülszög a legnagyobb baj, aztán kiderült, hogy az a tarkódolog igen szédítő. Meg is rogyant, majdnem elbotlott. De aztán ment tovább, szó nélkül. Hajrá bunyó!

Röhögés, vidámság, kacagás, drukker serege élvezte, hogy na mi van, kell neked mindig az ötös?! Most itt majd megkapod a magad ötösét.

Kettes, hármas. Eddig jutottak, lépett tovább. Elég rossznak érezte, ha az embernek nincs apja, van is, meg nincs is. Hiába laknak egymástól 300 méterre, két külön világ. Mintha nem is léteznének egymásnak. Az anyai tiltás hatott – ha tiltásnak talán is nem mondjuk, nevezzük inkább az apjukkal való találkozásokat lehetetlenné tevő rosszallásnak –, apukát látni szégyenletes dolognak minősült volna. Elég az kétszer egy évben, húsvétkor és karácsonykor, és esetleg a születésnapján, ha... Érezte, hogy ez így nem az igazi, de egy gyereknek tartozni kell valakihez. És oda tartozik, ahol van. Ez meg eldőlt a bíróságon. És akkor most ki fogja meglátni ott-hon rajta, hogy megverték? Az anyák ehhez nem értenek. Elölük, előle el is kell titkolni, csak megijedne, berontana panaszkodni az iskolába, sírna, hogy majd legközelebb még jobban megverik a fiát... Apa nélkül nehéz az olyan verekedést megoldani, ami abból áll, hogy verik az embert, végtelen védtelenségében.

Megjött a negyedik. Ezek az utóbbi pofonok egyre szemtelenebbek és alattomosabbak voltak, most már nem a tarkóját célozták meg, hanem hátulról az arcát, egyre közelebb a lágy részekhez, a szeméhez, a szájához, az orrához. És ököllel. Kisfuvaros nem bírta elviselni, hogy nem sír, csak megy tovább ugyanabban az ütemben egyenletesen, Tibi meg mellette, talán még mintha meg is fognák egymás kezét. Azt nem értette, miért nem lép eléje a kisuvaros, miért nem áll oda egyenesen eléje, és miért nem vág oda a szeme közé, nem értette, miért jobb a fuvaroskölyöknek mindig hátulról támadni, de a lélektani bonyodalmak nem a gyerekek egyszerű világának

a kedvencei. Fuvaros hátul szokta meg, a padsorokban is, úgy látszik, ott az ő igazi világa, ott a támasza.

Várta a végét, legyen már vége, mindjárt beérnek az utcájukba, a Czuczor utcába, ott már nem láthatják az emberek, hogy verik az ő kis büszkeségüket! Hogyan magyarázná meg nekik, hogy csak megy, csak megy, nem üt vissza, tűri? Hogy' mondaná el, hogy bácsik, nénik, a kitűnő jegy az semmi, ha az ember vézna s a szülei elváltak, és hogy valószínűbb a kettes számú alternatíva az élet további részében?! Na, jön az ötödik! A ritmus azt diktálta, hogy most jön kábé. Be is húzta egy kicsit a nyakát.

Valami megzörrent, s ez még baljósabbá tette a következő másodperc iránti érzékszervi működést. Valami láncszerű csörrenés, aztán egy jaj! – az ő saját hangja volna?! –, rögtön utána egy nagy huppanás, zuhanás. Istenem, mi lesz itt.

Hátra sem tudott, hátra sem mert nézni. Először meg sem érezte, aztán is csak balra Tibire pillantva, s az ő csodálkozó szemeit látva kezdte megérezni – valójában Tibi pillantásából, azt is mondhatnánk, hogy Tibi szeme fényéből, de ez így túl magasztos lenne –, kezdte megérezni apja kezének simogatását a fején.

Most mert először hátranézni. Az apja állt ott a bringájával. Fuvar a földön, eléggé levert állapotban, próbált feltápáskodni, de most úgy látszik, neki volt meg a maga baja a tarkójával. Néma kétszáz gyerek az utcán. Elég érdekes csend. Apja még egyszer megsimogatta a fejét, átnyúlt Tibi fejéhez is, majd felszállt a bringára, és lassan eltűnt abban a semmiben, amiből az imént még olyan villámgyorsan érkezett.

Azt gondolta egy kicsit később, már a Czuczor utcában, hogy apja talán mindig, minden nap ott bringázik mögöttük.

A vasút nyáron... és akinek télen is

Azokon a nyarakon, 12 és 17 éves kora között, amikor alkalmi munkákkal kereste meg a magáét, gyakran kikötött a vasútnál, kint a pályákon takarították a sínek között, mellékét, tépkedték a gázt, keservesen. A kis krampácsok – ő és társai – a mélyben kezdték a munka igazságát. Kevés kegyetlenebb munka van, mint nyári hőségben robotolni, messze a várostól, embertől, ivóvíztől, ahol az acélsínek kíméletlen hőségét megsokszorozza a sínek stabilizáló bazalt, a sínek tartó betongereenda, és az se jobb, ha azok kátrányos fából készültek még régebben, mert az olvadó kátrányba ragadni, hát az se mulatság.

Felnőtt korban ilyesmit érzett, mikor a fővárosban a legdurvább hőségben figyelte az aszfaltozó munkásokat. Megesett rajtuk a szíve, de tudta, hogy nem is olyan borzasztó az. A kíméletlen munkát kívülről nézni sokkal szörnyűbb, mint két kézzel

végezni, azonosulva vele. Gyerekként is kibírták, miért ne bírná ki a családjáért dolgozó felnőtt, hisz egyszerű az.

Iszonyú volt, néha azonban ki-kiléptek a sínek közül, és a nyári cseresznyével hűsítették gyomrukát, torkukat, lopott gyümölcssel a vasút menti kertekben.

Egyszer egy nagy cseresznyeültetvényre, szép kertbe értek, éppen tömték a pocakot, amikor meglepte őket a csősz. Furcsa élmény volt, íme:

– Uraim, kedves jó uraim! Miért nem szólnak, ha kérnek? Így letörik az ágakat, mi terem jövőre?

Loptak már máshol is, futottak rájuk uszított kutyák elől, kapkodták a fejüket utánuk dobált ásókat alatt, s most itt ez az „Uraim”. Nekik, a tizenkét évüknek szól. Lemásztak a fáról, és megilletődve megálltak. El is futhattak volna, de nem értették az uraimat. Aztán kiderült az is hamarosan. Az öreg csősz gróf volt az átkosban, most ez a feladata, igyekszik jól ellátni, tudja, hogy a fiúk fejenként ha fél kilót meg tudnak enni, meg se látszik a termésen, viszont összegázolnak mindent, letörik a gallyakat, s az neki lesz baja. Uraim! Milyen okosan hangzott?!

Amit kerestek a vasútnál, az szégyen volt, még ők is kevesellték. A szülők nem is akarták engedni őket, de ők ragaszkodtak hozzá. Nem a pénz miatt ezúttal, hanem a szabadság miatt. Kint a tágas térben, tizenhárom évesen jönni-menni a vonaton...

Mivel a szülei mindketten hamar társat, házastársat találtak, neki a testvéreivel a postás anya mellé vasutas nevelőt adott a sors, a világ legrendesebb vasutasát, mondhatnánk, de ezzel leszűkítenénk az igazságot: a világ legrendesebb emberét. Soha nem akart mást, csak szeretni az édesanyjukat és őket, nem akart saját gyereket sem, ők hárman és az édesanyjuk betöltötték az életét. Nem kellett apának szólítani sohase, nem is tettek volna, hisz ott élt az apjuk kétszáz méterre. Nevelőapának, semmilyen apának sem kellett nevezni, egyszerűen megnevezés nélkül éltek együtt. A fiúnak innen már volt fogalma a vasutas életéről, de a krampácsolás révén sokkal több lett.

Mert kíméletlen munka volt az. Vasutas nevelőjük az első közös évtizedben is kint a pályákon dolgozott tovább, ami azt jelentette, hogy elutazott otthonról 4-5 napra, kint élt egy vagonban a társaival, ott is főztek magukra, s hogy hol mosdottak, azt csak a fantáziára lehet bízni. Lavórban, bádogban. Abból ettek, amit vittek magukkal, arrafelé nem voltak boltok, s szerelték a vágány kellékeit, váltókat, szemaforokat, javítottak mindent, amihez lakatos érthet.

Aztán hazajött néhány napra, s kezdődött minden előlről. Közben otthon mindent megjavított, ezermester volt, bár szakmunkás-bizonyítványa csak kettő, lakatos és villanyszerelő, nem volt semmi, ami kifoghatott volna rajta. A fiú egyetlen embert látott életében – később másodikként saját magát a vizsgaidőszakokban –, aki egyfolytában tudott dolgozni 24 órát, hogy néhány óra alvás után ott folytassa, ahol

abbahagyta. Nem tudta a vasutas, hogy ő is a szocializmus alapjait rakta le az imént, ő csak síneket rakott, és nagy ívben tett a rendszerre, mindenre, ami a családon és a vasút által közvetlenül kínált munkán túl létezett. A vas volt az ő útítársa, otthon pedig egykor ismeretlen emberek kínáltak neki új életet, s ez volt az ő életre szóló boldogsága. Meg a szeretet, amelyben anyukával éltek egész életükben, egymás kezét fogva. Anya is megtalálta a maga számára a jóvátételt. Elég lett volna neki annyi is, ami a fiaiban lakozik, de így jobb volt, lényegesen, mert nő is lehetett, gyámolítva egy tizenkét évvel fiatalabb férfi által, s nemcsak az élet odaadó rabszolgája maradt.

Béke honolt a Czuczor utcában. Alkotó béke, nagyszülők, anya és férje, fiútestvérek, és a bringáján olykor-olykor feltűnő apa a nem túl távoli messzeségben. Azért volt egy iszonyú nagy baj: anyjuk gyakorlatilag eltiltotta őket apjuktól, és mert ő adta a kenyeret, neki kellett igazat adniuk, fogcsikorgatva, azt is úgy, hogy ne halatsszon. A gyereksors ilyen.

* * *

– Most, hogy magadról mesélsz így utólag, felnőtt fejjel, talán már túlkorosan is, feltűnik nekem valami.

– Ne kímélj, LELK.

– Te mindig csak apádról beszélsz, anyádról alig. Hatvankét éves vagy, ő nyolcvan-négy, s apád áll mindig az emlékek közepén. Nem bántja ez az édesanyádat?

– De, bántja, azt hiszem, túlzottan is.

– És? Akkor volna mit szégyellened, nem?

– Volna. De ez nem olyan egyszerű. Nem az a helyzet, hogy apám emléke előtte áll a sorban anyámnak. Ez nagyon bonyolult. Egy gyerek nem tehet különbséget a szülei között, soha. Akkor se, ha oka volna. A szülő kivétel a bonyolult emberi viszonyokban, nem szabad odakeverni az igazságot, a méltányosságot, az érdeket. Abszolút kategória egy gyermek számára, nem mérlegelheti. Egyszer, 1995-ben Makovecz Imre megrázott, mert érezte, hogy ismét iszom. Majdnem üvöltött velem. Azt mondta szó szerint: „– Nem dobhatod el magadtól az életedet. Mert az nem a tied. Azt te kaptad!” Én ezt úgy fordítottam le magamnak, hogy a szüleimtől. Így is élek, így érzek, és ezt várom a gyerekeimtől is. S ha nem ezt kapom, akkor is ezt várom. Én nem teszek különbséget az apám és az anyám között – de nem teszek az élő anyám kedvéért sem a számára rossz emlékü apám rovására.

– Miért marad mégis a háttérben édesanyád? Biztosan észreveszi ő is, és fáj neki.

– LELK! Bármilyen szörnyen hangzik is, erre én nem lehetek tekintettel. Ő másként

látja apámat, mint én. Neki az eldurvult élet az emlék, nekem az egyetlen apa. Ő a pofonokat soha nem felejtí el, én mindig meghatározó emlékek tartom. Ő majdnem belepusztult, én apám erejét is hordozom. Nincs középút köztünk anyámmal ebben a kérdésben. Bárhog is fájjon ez anyámnak. Ez már így marad.

– Kegyetlen igazság!

– Nem így van. Egész életemben a gyengébb mellé álltam az erősebbel szemben. Bármiben, ha igaza volt. Ez az alapeset számomra. Apám a kettőjük harcában alulmaradt, félig már akkor elpusztult, később teljesen. Anyám győzött, és élvezhette ennek minden nagyszerűségét, a gyerekei maradéktalan közelségét egész hosszú, boldog életében. Apám meg távolról figyelhetett bennünket, aztán belehalt magába. És még valami. Amikor az ember ír, az emlékei dominálnak. Anyám köztünk levő valóság, apám egy sírba zárt emlék. Persze, hogy nagyot, szívből köszönök neki, ha magam előtt látom.

1962 – Technikusnak alkalmatlan

Elfogta őket a felső a nyolcadik osztály vége felé. Őt is, és a másik legjobb tanulót, egy asztalos sokadik fiát, aki jobb is volt, mint ő. Mert míg ő kegyelemből kapott ötöst rajzból – katasztrofálisan énekelt és rajzolt, de a tanárok ezt elnézték neki, a tanári kar mindig megszavazta az ötöst ezekből is –, Jóska, az asztalos fia viszont gyönyörűen rajzolt, festett. Az asztalos családjában ugyanaz okozott gondot, mint neki, hangsúlyozzuk, csak neki, mert a családja, anyja, nevelője, nagyszülei egy percig sem gondolták volna, hogy nem lesz pénz a taníttatására. Ő viszont eleve abból indult ki, hogy nem lesz.

Furcsa gondolat ez egy olyan világban, ahol minden ingyenes, ami iskolát, tanulást jelent. Mi kerül itt pénzbe? Semmi.

Őt és az asztalos náluk sokkal szegényebb családját azonban ugyanaz foglalkoztatta. Hát akkor ki keres pénzt minél előbb, ha most gimnáziumban szórakoznak újabb négy évet, és akkor még mindig semmi, akkor még nem értenek semmihez, nem-hogy pénzt keresnének?!

Az asztalos fia feladta a reményt, elment szakmunkásképzőbe, s asztalos lett maga is. Ő viszont egy fokkal fentebb tette a léceket. Technikumot keresett, ahol négy év múlva végez, és keres. A Geológiai Technikumra esett a választása, úgy gondolta, hogy bányákban dolgozik majd, szenet keres és érceket, vagy várakat tár fel a földből, a múlt gyönyörű nyomait.

Életében először járt Budapesten, az édesanyja is elkísérte, de ő már soha nem szólt bele a fia, a leendő férfiember magámdolgaiba. Ő döntött így, hát legyen.

Ment is a felvételi jól, matematikából és fizikából. Hanem ekkor szörnyű dolog történt. Rajzlapokat osztottak ki, rajzolni kellett és geometriai szerkesztéseket végezni, ugyancsak rajzban. Sírógörcs kerülgette, tudta, hogy megbukott, most először, de végérvényesen. Összedőlt az egész önálló munkára épített fellegrára, nem lesz kereső férfi tizenhatal éves korában.

Nem sokkal később megjött az értesítés: elutasították, nem alkalmas technikusknak. Az asztalos fia jobban döntött.

Keseregni nem sok ideje maradt, véget ért az általános iskola. Az édesanya is ugyanakkor fejezte be, gyerekkorában ugyanis nem volt rá ideje, tizenkét éves kora után már takarítólány volt a gyógyszerertárban. Mókás volt két éven keresztül, mikor ő öt óra felé ment haza a napköziből, és az édesanyjával mindig a játszótér mellett találkoztak, anya sietett a hetedik, majd a nyolcadik osztályba, estin tanulni. (A két műszakos postai munka mellett.) Ha anya késett egy kicsit, akkor felült a hintára és megvárta. Látni akarta, hogy elmegy az iskolába. El is ment, ez volt a feltétele, hogy egyszer a postán érdemi munkát kapjon.

A fantázia sem elég tág, hogy felvillantsa, ő maga hány fajta munkát végzett azon a nyáron, és persze egyre többet a következőkön. Rögtön azzal kezdte, hogy a vágóhídra jelentkezett. Csak tizenhat év fölöttieket vehettek fel, de nem volt gond: tudták, hogy hazudik, rá volt írva a vékony alakjára a tizenhatal év és két hét, mégis könnyű szívvel felvették. Annak a gyereknek, aki itt akart dolgozni tizenhatal évesen, nyomós oka lehetett. Felmosni a vért, az ürüléket, szőrt a vágások után. Akácfát hasítani a katlanokba a szalonnák kisütéséhez. Megrakni a zsíros ládákkal a teherautókat. A város összes tizenhat éves bukott tanulója, izompacsirtája ott dolgozott. Plusz ő. Ki is röhögték mindenért, de ez rendjén volt, ennyi törlesztés belefért.

A nyár másik részében a postán dolgozott, a táviróban és a kapcsolózsínóros telefonközpontban gyakornokként, hogy ha egyszer nem lesz pénz a gimnázium folytatására, ne kelljen előlről kezdenie, azonnal beugorhasson. A posta vezetőnője pontosan ismerte a család helyzetét. A vágóhíd és a posta között pedig kilóra, mászóra szedte a paradicsomot a téesz földjein. Este füvet, más zöldeket vágott a nyulaknak az árokpartokon. Jól aludt.

És rengeteg pénze volt.

3. „Alvó szem” 1962-68

A kertészek mondják ezt, alvó szem, például őszi metszésnél a rüggyről, mely csak a következő évben fordul termőre.

1962. szeptember 1. – Megint mackóban

Bőven vehetett volna magának szép ruhát, de mackóban ment az első osztályba a Petőfi Sándor Gimnáziumba. Maradt ugyanis az iskolás évekből egy megkímélt melegítő, kár lett volna eldobni, úgyis hamar kinő belőle, a serdülés évei következtek. Még nem voltak itt, de úgyis jönnek, és akkor majd vesznek nagyobb méretű ruhát. Az általános iskolában nem keltett feltűnést annak idején a szegényes mackó, de a gimnázium mégis csak más, és ekkorra nagyot lódult az életszínvonal Magyarországon. Bejelentették, hogy a téteszesítéssel lerakták a szocializmus alapjait, és ilyen szilárd alapokon gimista gyerek mégse járjon mackóban. Ekkor már csak ő hordott ilyen. El is szégyellte magát, s a tél beálltával rendes ruhára váltott. Pocsékolás volt, ezt tudta előre, mert egy év múlva nőtt 20 centit. Nagy érvágás a pénztárcán.

Gyönyörű, ragyogó élet volt a gimista élet. A Petőfi Sándor Gimnáziumban pedig különösen. Kezdjük a névadóval. Nincs főlegyházi, akinek ne Főlegyházán született volna Petőfi. Kiskőröst mindenki idegen trónbitorlónak tartotta, csak arra jónak, hogy bosszantsa a főlegyházi igaz embert.

Folytassuk a másik lényeges dologgal. Amióta világ a világ, diáklány oda be nem tette a lábát. Apám! Színtiszta fiúgimnázium volt, egytől négyig, több száz válogatott fiú, buták és okosak, púposak és atletikusak, tolvajok és papszelídek, mindegy milyenek, FIÚK! Lány oda be ne merjen lépni. A nagyobb fiúk ugyan rebesgettek egyet-mást a lányok titokzatos előnyeiről, de ez csak mendemonda volt, hiszi, aki látja. Barátom! Mindenki vagány fiú, nem pisis lány!

Megmaradt valahogyan az általános iskolai különbség, hogy az A-ban – ahova ő is járt – a szegényebbek gyűltek össze, a B-ben pedig a városi „burzsujok gyerekei”

(erre is volt már fogalmuk), és persze megmaradt a kölcsönös utálat, amit könnyen ki is fejezhetek, lévén, hogy a két tanterem ajtaja egymástól két méter távolságra volt. Amikor kizúdultak a teremből a szünetekben, akkor mindig sikerült valakit véletlenül fellökni. Az igazsághoz tartozik, hogy ők sem jártak jobban.

Fához kötözésre ugyan nem került sor, azok az idők elmúltak. Felnőttesen kellett viselkedni. Ha pl. a tánciskolában egy B-s olyan lányt akart becserkészni tánc közben, aki egy A-snak is tetszett, elég volt megszervezni, hogy csatárláncban álljanak a táncoló pár mellett, és a B-s fiút minden percben lekérjék. Nagyon udvariasan persze.

A legfontosabb az volt, hogy valamilyen ismeretlen okból az eggyel fentebbi A osztály tanulói fizikailag sokkal erősebbek voltak, mint a velük párhuzamos B-sek, ők voltak a legjobb tornászok, atléták, focisták, s oda járt be több parasztyerek buszokkal reggelente, és mindig volt náluk egy darab csiszolt fabunkó, ilyesmi a táskában. Elég volt tehát elhitetni a felsőbb A osztállyal, hogy emezek, ezek a mi B-seink eleve utálnak minden A-st, ezt a nagyobbak készségesen el is hitték, mert a lelkiismeretüknek szüksége volt valami indokra, hogy megráncigálják a mi kis B-s barátaink haját, fülét, elvegyék az uzonnájukat, cipeltessék velük a táskát a második emeletre. Ettől aztán valamivel kisebb lett az egója a B-s konkurenciának, mint amit otthonról reméltek örökölni.

A négyéves osztályharcban az A mindig győzött. A B egyre kisebbre konyult, testtartásában és szájnagyságában mértéktartó, szerény lett. A végén fociban is veszítettek, pedig abban mindig jobbak voltak. S mit ad isten? Legfőbb hangadójuk, az orvoscsemete, évekkel ezelőtt a mi kis diákunk életének alpári megkeserítője, a fához kötözés irányító nagymestere a második osztály végén, a harmadikat megelőző nyáron felkereste őt, az A osztály vezérét, és megkérdezte, nem támogatná-e, hogy átjöjjön az A osztályba. A vezér jóváhagyása nélkül ez elképzelhetetlen volt. Jöhetett természetesen, elfért a sorok és a teljesítmények közepe táján. Csak a hangját kellett kisebbre vennie, de ezt tudta magától is.

1963 – Vágóhídon, földeken és eperfákon

A nyarak szebbek lettek. Vágóhídon, postán, paradicsomföldeken, útszéleken ismerősként várták, már nem kérdezte senki, hány éves, hisz ki merne ilyen kérdést feltenni egy Petőfi-gimistának. Másodikban az osztály KISZ-titkárának választották. Választás volt, nem kijelölés, büszke volt rá, bár más jelentősége ekkor még nem volt a dolognak. A KISZ-ről semmit sem tudtak, a tanulmányi eredménye miatt esett rá a választás. És most itt a nyár, ugyanolyan lesz, mint a többi, azzal a különb-

séggel, hogy tatukáék beköltözése óta megszűntek a tanyai gyönyörök, minden szépség, ami a földhöz, az állatokhoz fűzte, minden, ami a kacsasúztató tavacsákban – pocsolyákban – való nagy fürdésekhöz kötődött nyaranta, a törött szárnyú golya felneveléséhez és augusztus végi útra bocsátásához, a verebek elleni nagy parittyacsatákhoz, és a szomszéd dinnyeföldjének megdézsmálásához. Bebringázhattak a tanyából egyszer-kétszer a városi strandra is, de az túl hangos volt, nagyúri, és – pfuj – fizetni kellett.

A vágóhídon került először kezébe egy megrázó szöveg a női és a férfi nem eddig csak sejtett találkozási pontjairól, egy ócska kéziratos füzetecske járt kézről kézre, benne rajzokkal. Megmozgatta a tizenöt éve kihasználatlan és lappangó fantáziáját, a képzele élénk helyzeteket rajzolt fel, de míg a többiek, leendő hentesek és tolvajok, nagyokat vihogtak, ő inkább szégyenkezett, és csak lopva mert beleolvasni. (Ugyanígy járt hajszálpontosan 10 évvel később Hamburgban a Reeperbahnon, amikor beosont élete első pornográf üzletébe belelapozni a kínálatba – nem a nőkbe, csak a színes újságokba.) Mindenesetre kezdett megmozdulni valami benne a lányok iránt, akiket eddig nem ismert, csak lenézett, kiközösített. A duzzadó idomok képe nem hagyta magára, gyakran találkozott velük a képzelet világában, ha ráért. A vágóhíd nagy próba volt ezen a nyáron is. Közvetlenül kellett végignézni a marhák lemészárlását és feltörölni a vérüket, terelni a disznókat az áramút felé, majd fogyasztani egy órával később a friss töpörtyűjükből. Futószalagon ment a halál, a pusztulás, és még csak azt sem érezte, hogy felfordult volna a gyomra. Tanyai gyerek nem félős akkor sem, ha közben kispolgárira fordul a sorsa. Mert polgárok voltak ekkor már, kispolgárok, magyar módra, spórolós, de a jövőben mindig bízó pici egzisztenciák, akik előtt már a közelben felderengett a fekete-fehér tévé megvásárlása is. Mosakodni lavórban lehetett, a vécére borzalmas volt kimenni a téli hidegben, ez még nem az ő frizsiderszocializmusuk volt, de látszott a láthatáron egy emeleti panellakás, egyszer majd hűtőszekrény is.

A kertben megtermett minden zöltség, egész évre való. A nyulak, tyúkok, az évi disznóvágás megadták a jólét alapjait. A sarki boltba szinte csak kenyérért kellett járni. Bajosabb volt a víz. Messze volt a nyomós kút, sokszor el is romlott, a másik meg irdatlan távolságban. Középső öccsével, Tiborral megfogtak két-két kannát minden nap, néha többször is, s cipelték haza a vizet a sáros, göröngyös úton, járdán. Hideg télben ez kevésbé volt kellemes. A használattól a mindig csepegő, csorgó víz hatalmas egybefüggő jégcsappá fagyott a kút nyílása és a föld között, mint a cseppkőbarlangokban, és szét kellett verni a jeget, levetni a nyílásról valahogyan, ha vízhez akartak jutni. S innen haza, két-két kannával a jégen, mondjuk a napközi után a sötétben, este hatkor. Egyszer apjuk későn jött haza, ők már lefeküdtek, az édesanyjuk pedig esti műszakban dolgozott. A csontig hatoló hideg miatt elbliccelték az

aznapi vízfordást. Apjuk nem sokat gondolkodott, felkeltette őket, és megkérdezte, hogy szép kényelmesen felöltöznek-e, vagy inkább azonnal, pizsamában tépnek a kútra. Udvarias, költői kérdés volt, az utóbbi változatra nem lehetett nemet mondani. Jó apák így edzik a fiaikat, tényleg, és komolyan.

A városszéli mezőkre a nyulak miatt kellett járni, megtanult kaszálni még a tanyán, nyolcévesen szép rendet vágott. Senki földje volt minden árokpart, senki fája minden eperfa az utak mentén, az eperlevél pedig a selyemhernyók fő tápláléka volt. Otthon minden évben selyemhernyót tenyésztett, mintha kínai lenne. Amikor megnőttek a hernyók, gubózás előtt már annyit zabált a farm, hogy a biciklivel esténként kétszer is fordult, felkötötte a vázra a kévényi ágat, levelet, fel a padlásra, egykor Rózsi és Cukor szálláshelyének padlására, és nyomta a dögökbe a zöldet. Rossz üzlet volt, az átvevők mindig becsapták, nevetséges súlyokat mondtak a kiürült gubókat, a majdani selymet megmérve, megalázó pénzeket fizettek, tudta, hogy ő most egy balek gyerek, dolgos hangya. Valaki jól élt az üzletből, valami németes nevű ember, de azt tudta mindenki, hogy nem német, Félegyházán soha nem voltak németek. Mondták, hogy mi, hogy Mózes fia, de fogalma se volt, hogy ez mit jelent, azt hitte, hogy becenév, mint például a Kacsakezű Csuka, a béres, akinek egy gép levágta a kezét – a két ujját csak, de népnyelven azt mondták, a kezét –, de még így is ő, Csuka István volt a legerősebb ember a környéken, mikor ő kisbéres volt a kuláknál.

Egyre gazdagabb lett a nyarak elteltével. Egzakt képe nem volt ugyan a gazdagságáról, mert minden fillért hazaadott, de úgy számolta, hogy nagyon szépen keres, a nyári fizetései – egyszerre többféle párhuzamos munkával – elérték az édesanyja keresetét. Aztán ősszel persze lemaradt tőle, tanulni kellett.

És tanítani... Ebben nagy gyakorlata volt. Általános iskolás korában a szülők gyakran jöttek hozzá júliusban, hogy segítse felkészülni a pótvizsgára bukott gyermekeket, és ő nem tudott nemet mondani, szeretett volna, de nem jött a szájára.

1964-65 – A házitanító

Nincs szebb a tanulásnál. Csak egy dolog szebb annál, a tanítás. Ebben a korban, tizenhat-tizenhét évesen vannak fiúk, következésképpen lányok is, akik már ismernek ennél sokkal izgatóbb dolgokat, de ez egy kisvárosban, tisztán fiúgimnáziumban csak keveseknek adatik meg. Csak azoknak, akik sok időt tudnak eltölteni a lánykollégium környékén, esetleg bentebb is.

Ilyen kevés volt – a kevesek egyike – Jóska is, aki később Csaba lett, bár most még Józsefnek hívták. Azért váltott más névre tizenhét évesen, mert utálta az apját.

Az apját pedig azért utálta, mert az biciklivel minden délután lopva utána hajtott, és kileste, mit csinál – inkább csak mit akar csinálni – a lánykollégium környékén. A sok biciklizés miatt az apának nem maradt ideje a fiát tanítani, a fiának nem maradt ideje semmi tanulásra, nagyon utálták egymást, és végül a fiú az apja szívébe szúrt – a bicikli kerekébe nem mert, mert azért szíj járt volna otthon –, s apja neve helyett Jósikából Csabára váltott.

Apja tehetetlenné vált, tudta, hogy nyugodtan eladhatja a puha surranású, nesztelen biciklit, amit pedig ő maga is a saját apjától örökölt, s a fiának szánta. Magatehetetlenségében őrült dolgot talált ki. Megkérte a kis író – aki akkor még csak a tekintetben volt író, hogy egy-egy irodalmi házi feladatot 7-8 változatban is megírt osztálytársainak mondjuk Ady szerelmi költészetéről úgy, hogy a tanárnőnek véletlenül se tűnjön fel az egyazon kéz nyoma; amely szerepet a tanárő boldogan el is játszott mindig, mert nagyon kíváncsi volt, hány változatot képes megírni a tanítványa egyik délutánról a másikra, s dehogy rontotta volna el a csúcskísérleteket –, az apa tehát a kis íróhoz fordult a harmadik osztály kezdetekor, hogy tanítsa a fiát az érettségig.

– Micsoda?!

– Nagyon szépen kérlek. Így nem veszik fel sehova, nemhogy Szegeden a jogi egyetemre. Márpedig neki oda kell mennie, kell valaki, aki diplomát szerez a családban, hát ezért gürcölünk generációkon keresztül.

– Soha nem veszik fel sehova. Látja az év végi osztályzatait. Csak azért lett 2.8 az átlaga, mert tornából ötös. Viszont nem buktatták meg matekból, ami súlyos tanári mulasztás.

– Tanítsd meg kérlek, hozd fel legalább 4.2-re, mert különben felvételizni se engedik. Nem bánom, hogy nem Jósikából lesz ügyvéd, de legalább legyen ügyvédünk a családban, akár Csaba néven is.

– Köszönöm, nem. Két öcsém van, szeretnék velük lenni, játszani, erősíteni magunkat, sok a munka is.

– Már megbeszéltem édesanyáddal.

– Ebbe ő nem szól bele.

– Nem is akar, de elmondtam neki, hogy ha minden délután nálunk tanultok kettőtől hatig, és ha a fiam tanulmányi átlagát felhoozod, akkor mindig nálunk ebédelhetsz, uzsonnázhatsz, és a végén elviszünk egy hétre az Adriára autóval.

Puff. A gyerek gazdag volt, kövér, nagy téliszalámis zsemlékkal minden nap az iskolában, új tornacipők, az apjának nemcsak bringája volt, hanem egy Moszkvicsa is, a városban található kettő közül az egyik, hatalmas, háromszobás házuk. Milyen lehet ott az ebéd! És az uzsonna, amiből nyilván visz majd haza egy szeletet a testvéreinek is.

– A testvéreim nélkülözni fognak minden délután, és ez szörnyű. Viszek haza nekik egy-egy szendvicset az uzsonnából, csak így vállalom.

Kezet fogtak és így történt. A vége 4,2-es érettségi volt, az Adria Abbáziánál gyönyörű, és a link Csaba még évtizedekig a barátja volt. Azért váltak el az útjaik, mert kezdte nagyon utálni a gazdasági és vállalkozói kérdésekkel foglalkozó sztárügyvédek az ezredforduló rabló világában, amikor is az a sztárügyvéd, aki a legsikeresebben védi a legmocskosabb pénzszerzések legaljasabb gazembereit, és attól lesz sztárügyvéd, hogy neki is sok jut belőle kéz alatt (second hand).

Utólag már bánta, hogy szendvicsekkel akarta ellátni az öccseit, és nem volt velük eleget a legszebb, utoljára szép közös éveikben. Átváltani Tibort és Attilát egy Jósira, akit Csabának hívtak?!

– Jót akartál – mondja LELK.

– Rosszat tettem, és magam is koravén lettem. Egy tizenhat éves gyerek nem lehet tanító minden nap minden délutánján. Azt apácáknak és nyugdíjasoknak találták ki. Elloptam két évet magamtól és a testvéreimtől.

– S szereztél egy jó barátot!

– Itt a baj. Testvért barátra cserélni? Pfuj, LELKem!

A tanyai tanító

Amikor Klebelsberg Kunó megalkotta a Horthy-korszak egyik legnagyobbívű vívmányát, a tanyai iskolák és kollégiumok hálózatát, és a hozzájuk tartozó tanítók sok ezres táborát felkészítette, nem ismerhette előre az áldozatokat. Hogy a parasztok nem engedhetik iskolába járni a gyereket, mert akkor ki dolgozik. Ki takarítja gyerekként, olcsó bér munkásként a gyógyszerári követ a városban? Mint hősrünk édesanyja. Ki szedi fel a retket tavasszal? Ki vágja a lucernát május végén? Ki szedi a kukoricát októberben?

És ki tanítja a gyerekeket? Mert annyi tanító nem akart a tanyákban élni, lakni a családjával, ahányra szükség lett volna, a tanyavilág nem tudott kitermelni saját gyerekeiből elegendő tanítót. Ez a város dolga volt.

Látta néha apját a válás után is – később két utcával messzebb költözött, de ez már merőben más világ volt, pedig csak alig két-háromszáz méter választotta el a két otthont –, reggel ki, késő délután hazafelé.

Tekerte az ócska bringát valamelyik tanyaközpont irányába, oda, ahova éppen helyezték. Buszok ritkán jártak arra, vonat egyáltalán nem, s a menetrendeket aligha igazították volna a tanító órakezdéséhez. Az iskolák a város körül 4-6 kilométerre helyezkedtek el, oda kellett kijutni. A kifelé vezető út gyorsabb volt, hazafelé

„mindig meg-megállva” telt el, nyikorgó bringával a lába alatt, és sok fröccsel a házaknál, kocsmákban.

Minden paraszt szerette apát. Sokat köszönhetek neki, szót tudott érteni – a szigor következetes nyelvén – olyan gyerekekkel is, akikről már lemondtak a szülők. Egy-egy csirke, friss kemencés kenyér, liter bor mindig előkerült, ez az élethez hozzátartozott. A fagytól, jégtől, hótól azonban ez nem védett meg. Mert akkor is bringára kellett szállni, amikor a buszok bent rekedtek. S ha a bringa nem ment tovább a hóban, maradt a két jó láb. Ha a jégen az árokba csúszott, ki onnan, de gyorsan, és tovább, várják a gyerekek. Már akik be tudtak gyalogolni ilyenkor az iskolába a messzi tanyából. Lerakták nekik is a szocializmus alapjait, de nem adtak hozzá útmutatót. Jég ellen, hó ellen nincs jó használati utasítás, ha lyukas a csizma, vagy kinőtte a gyerek tavaly óta. Sapkát lehet összetákolni rongyokból is, lábbelit azonban nem, otthon maradsz, fiam. Ezt azonban a tanító nem mondhatta magának.

Nem csoda, ha negyvenöt éves korára aggastyáninak érezte az izmait, fáj a csontja, havonta szétment a térdé? Nyomjad, öreg!

Kit lep meg a környéken, ha hazafelé leáll itt-ott? S piás lesz.

Utálkozni lehet, utánozni nehéz a feladatot, egyre kevesebb a tanító, bent akar maradni mindenki a városban, ők lesznek az elit, s azok a szellemi trógerék, akik kijárnak a tanyába, a lecsúszottak, és persze a lelkes fiatal kezdők, akiknek vagy ez a választása, vagy nincs más.

Egy húsvét előtti napon meglátogatta – volna – apját, és hát... meg is látogatta. Közben történt egy filmbe illő jelenet.

Amint belépett a kapun, durva szitkozódást, mocskos szavakat, fenyegetést hallott. Három cigány acsarkodott az apjára, felfelé tódulva a lépcsőn az ajtó felé. Nő lehet az ügyben, gondolta a fiú, valami pénzt emlegettek a stricik.

– Ez nem fog menni, nem fog menni! – gondolta a fiú ösztönösen.

És nem is ment. A három cigány éppen be akart ugrani az ajtón, de apja hátrált a küszöbön túlra, s először hatalmasat rúgott bentről kifelé az egyik hasába, majd ugyanabban a pillanatban felkapta az öntöttvas szeneslapátot, és fejbe vágta vele a másikat, a harmadikat pedig emezek a lépcső aljába sodorták magukkal. Szitkozódva futottak a kapuhoz, fellökték a fiút, és ordibálva azzal fenyegetőztek, hogy visszajönnek még.

Apja mosolygott, és nevetve fogott kezét a fiával.

A fiú nem pont erre gondolt, amikor azt mondta, hogy „ez nem fog menni!”, nem arra gondolt, hogy a cigányok esetleg meg tudnák verni az apját, ez fel sem merült benne, téves gondolat lett volna.

Hanem „nem fog menni”, hogy a cigányok pénzt csikarjanak ki apjából egy cigány-lány után. Azt ugyanis csekély megfigyelései alapján is kizárta a fiú, hogy apja

pénzt fizetne egy nőnek, egy nőért, akinek felfogása szerint példátlan nagy örömet okozott, és jó, hogy nem kért pénzt ő maga ezért, mert persze nem kért. Az apja láthatóan büszke volt arra és magára, hogy láthatta a fia az előbbieket.

A cigányok vissza is jöttek húsvét szombatán. Hoztak egy üveg bort, és elnézést kértek a tanító bácsitól. A sarki kocsmáros javasolta nekik nagypéntek este, hogy jobb, ha ezt teszik.

1964 – A KISZ-titkár templomba jár?

Csaknem 40 fokos lázzal feküdt a kórházban, tüdő- és mellhártyagyulladás. A baj már elmúlt, megmenekült, kezd felépülni...

Abban az időben a gimnazisták minden ősszel egy hétig a földeken dolgoztak, a téeszeknek segítettek betakarítani a termést. Szünetnek számított elvileg, de kötelező volt a munka, a „társadalmi munka”, amelyről nem ők döntöttek.

Kukoricát szedtek éppen. Mostoha körülmények között, mert nagyon hideg volt, eső is permetezett hozzá. Mosakodni napközben nem tudtak, ennek ellenére vidám hecc volt az egész, egy gimistának mindig és mindenütt jó, éppen ezért ez a legszebb korszak az ember életében. Nem komor felnőtt még, de már nem is rángatható gyerek.

Először a nyakán keletkezett egy óriási gennyes csomó, furunkulusnak gondolták, de a bőrgyógyász azt mondta, hogy mivel sok gyökere van, ez karbunkulus, és nem lehet csak úgy kicsippenteni. Meg is kínlódott vele, de rosszul végezte a munkáját: egész életében ott maradt a helye, egy heg a fiú nyakán. A vírusok, bacilusok támadása legyöngíthette, mert két nap múlva belázasodott, otthon kellett maradnia, pedig kukorica még volt bőven. Aztán komolyabb lett a baj, majdnem eszméletlen állapotban vitték kórházba, de szerencsére azután minden jóra fordult.

A vége felé a fiatal gyakornok irodalomtanár jött be hozzá az osztályfőnök megbízásából, látszólag humanitárius látogatásra, aztán kiderült, hogy másról van szó... Itt áll az ágya mellett, küldték.

– Nagyon lefogytál. De jól áll. Úgy nézel ki, mint Petőfi.

– Ejha! Akkor megérte.

– Holnap be kellene jönnöd az iskolába. Beszéltem az orvosokkal, azt mondták, hogy még pihened kell otthon, de néhány órára bejöhetsz, ha utána tényleg ágyban maradsz még.

– Mi olyan fontos?

– A negyedikesek elkezdtek készülni az érettségire, s ilyenkor az addigi iskolai KISZ-titkár mindig lemond. Választás lesz.

– Gondolom, van elég szavazó gyerek nélkülem is. Inkább itt maradnék még egy-két napot, rám fér, nemcsak sovány vagyok, hanem idegileg is labilis lettem ettől az egésztől. Érzem, hogy néha sírni támad kedvem.

– Be kell jönnöd. Téged jelölt a legtöbb osztály.

– Mire?

– A gimnázium KISZ-titkárának. A tanárok ugyan megoszlanak ebben, de a többség közülük is téged támogat.

– Nem tehetem. Anyám, nagymamám évek óta ragaszkodik hozzá, hogy mindannyian templomba járjunk, és bár semmi kedvünk, el kell mennünk. Görcsöt kapnának, ha megtudnák, hogy én KISZ-titkár lettem. Itt az osztályban ez más, nincs semmi jelentősége, de a gimiben lehetetlen, az már szinte hivatalos rang. Mert akkor nyilván nem járnék többé a misékre, egyébként ennek még örülnék is, hisz én pogány vagyok és nem hívő, engem apám nevelt a világ dolgaira.

– Egyáltalán nem biztos, hogy megválasztanak. Sőt: nagy szervezkedés folyik ellened.

– Kik?

– A B osztály vezetői. Van saját jelöltjük, az ő nevével járják a többi osztályt, és téged ócsárolnak.

– Hagyjuk rájuk, legyen meg az örömük.

– Nem olyan egyszerű, mert sokan viszont, bár nem mondják, tudjuk, főleg az alacsonyabb osztályokban, a másodikosok, az elsősök téged támogatnak. És a te osztályod egy emberként, az osztályfőnököd is, őket nem hagyhatod cserben!

– Én soha nem akartam, hogy megválasszanak ilyen posztra.

– Dehogynem akartál, az ilyesmi nem szájalással történik, a vezetést az ember magában hordozza, ha hordozza.

– És én hordozom?

– Igen. Olyannyira, hogy a B-sek osztályfőnöke is azt mondta, pedig semmi köze hozzád, hogy ő rád fog szavazni...

– ... mondani mindent lehet!

– ..., mert te olyan ember vagy, aki soha nem adja fel, és akit ha a felsőbb szintek kidobnak az ajtón, akkor az ablakon bemegy vissza az igazával.

Ez döntő érv volt. Ha a konkurens osztály tanárnője így látja őt, ismeretlenül is, akkor el kell gondolkodni a dolgon. Félt azonban a vitától, a várható nyílt támadástól. Éppen most közölte a fiatal gyakornok, hogy iskolai összevont taggyűlésen lesz a választás, nyílt vitában, kettős jelöléssel, és a tanári kar nem szól bele, nem vesz részt a vitában. Félt a nagyhangúak zajától, egy hetet töltött majdnem halotti csendben, erejét félig elveszítette.

– Petőfi is veszített Szabadszálláson, hiába volt a nemzet nagyja, a láng, ő is kialudt gyorsan, zajos brigantik simán megbuktatták. Jó az nekem, ha hozzá tetszik hasonlítani?

– Látom, eljössz. A többi nem számít. Nem lehet, nem szabad nemet mondani azoknak, akik szeretnek, vagy benned bíznak. Ilyen helyzet ritkán van az életben ennyire koncentráltan.

Másnap bement a gimnáziumba. Egyszerre fogadta hálás tekintetek biztató jele, és elforduló utálkozás. Megjegyzések, hogy mi az, csontvázak akarnak győzni?

A választás soha nem látott zajjal folyt. A kicsik még nem tudtak, nem mertek hozzászólni, a negyedikeseket – eleinte – nem érdekelte már az egész, ezért a csata a két harmadikos osztály között folyt. Ő nem is vett részt benne. Mást nem akart szidni, magát nem dicsérhette, még csak nem is ajánlotta.

Az ellenfél itt követte el a hibát. Nem a saját jelöltjük érdemeivel foglalkoztak, hanem egyfolytában őt ócsárolták. S végül valakiben elszakadt a cérna. Az orvos fia, aki a nyári szünetben az ő segítségével „kéredzkedett át” a B-ből az A-ba hozzájuk, felállt, most már az A soraiban, és a B-sekhez szólt, volt társaihoz, mondván, ismeri őket, a nagy számukat, a telhetetlenségüket, az erőszakosságukat, ezért is hagyta ott őket, és elmondhatja, hogy soha olyan baráti szellemet nem látott, mint az A-ban, márpedig akit most szidalmaznak, az éppen ennek az A-nak a vezetője.

A negyedikesek eddig nem figyeltek, hozzá se szóltak. E pillanatban felállt az ő vezérkolomposuk, és anélkül, hogy a többieket megkérdezte volna, azt mondta:

– Nekünk már mindegy, ki lesz a KISZ-titkár, dolgunk van, nem érünk rá. De mi ez a zaj itt? Kik ordibálnak mindenféle hülyeséget? A harmadik B-sek? Belenéztek ti néha a tükörbe? Ti vagytok a gimnázium legerőszakosabb bandája, aki ezt eddig nem tudta, ma láthatta. Mi magunkban eldöntöttük, hogyan választunk.

Szavazás következett, a vitának többé nem volt értelme. A gyűlés, vagy kétszáz fiú – csak fiú! – nyolcvanszázalékos arányban megválasztotta. Hazament, kimerülten az ágyra rogyott, és tudta, hogy megváltozott az egész élete.

1965 tavasza – Megbuktatva

Komolyan vette a megválasztását. Valahol olvasta, hogy most a diákönkormányzatok ideje jó el. Szó szerint vette. A dokumentum, amelyben e varázslatos fogalmat találta, valami hivatalos határozat volt, a KISZ felső szervei hozták, és hirdették meg. Elhitte.

Nincs szebb annál, hogy a diákok beleszólnak a gimnázium életébe, a tanárok munkájába – gondolta. Ennek mindenki nagyon fog örülni. 1965-öt írtunk, s valljuk be, az újdonsült KISZ-titkárnak fogalma sem volt semmiről, ami az ifjúsági mozgalmat illeti, ezzel így volt mindenki más is a gimnáziumban, tanárok, diákok, a különbség csak az volt, hogy őket ez nem is érdekelte.

Eleinte úgy gondolta: a diákönkormányzat része, hogy a tanulók hétvégén rendezhessenek bált, bulit az iskola épületében, ha már az övök (is). Ez nagyon népszerű ötlet volt, mert a városban ekkor csak két hely volt, ahol táncolni lehetett: a művelődési ház táncterme a hivatalos táncoktatással – keringő, tangó, szamba –, de ez nem nagyon illett a Beatleshez, vagyis őrült volt, aki ilyenre járt. Megvetették. A másik hely a hadosztály tisztí klubja volt, nagyon jó kis katonai rockegyüttesekkel, de a bakák nagyon veszélyesek voltak a lányokra nézve, illetve azok a lányok, akiket magukkal hoztak, nagyon veszélyesek voltak a zsenge tini gimisták egészségére nézve. Nem került összhangba semmi semmivel, ezért az ablak alatt hallgatták a rockot, főleg a következők mentek veszettül: Little Richardtól a Good Golly Miss Molly, Chuck Berrytól a Roll Over Beethoven (majd a Beatles-feldolgozás, te Istenem, milyen volt!), Roy Orbisontól a Crying, és persze nem sokkal később a Rolling Stones keményítése: a Satisfaction. Örület volt ott az ablak alatt...

Kellett egy saját buli. Az iskola! A tornaterem, húúúú!

Aztán kiderült, hogy a tanári kar és a pedellus nem készült fel a szombatok feláldozására, lefújva minden terv, pedig már megalakították a gimnázium zenekarát is. A fiúk nagyszerű saját gitárokat készítettek, bár arra senki sem mert volna mérget venni, hogy nem robbannak fel az ugyancsak saját maguk által eszkábált erősítőik. Még nem ment minden flottul, ez akkor derült ki például, amikor a saját készítésű basszusgitarra nagybőgő húrokat szereltek fel, és nem akart működni. Voltak gondok, de nem voltak ráncolt homlokok. Lefújva.

A következő kísérlet sokkal nagyobb ugrást kívánt. Hogyan vezessék be a tanárokról alkotott diákvélemények összegyűjtését, értékelését, elfogadtatását a tanárokkal? Lázasan törték a fejüket, füzetekbe írogatták az összes tanár nevét, pontrendszerbe szedték a minősítő jelzőket. Amikor ez kitudódott, óriási botrány tört ki, a KISZ-titkárt behívták a tanáriba, és közölték vele, hogy elment az esze, erre még nem volt példa a világon.

A botrány akkor tört ki, amikor – kissé visszavonulva az előző tervtől – joguknak érezték, hogy a KISZ mellé kijelölt tanácsadó tanárt, aki egyben a párttitkár is volt, feltétlenül minősíteni akarják, legalább az ifjúsági munkáját illetően.

Mert ilyen munkát nem végzett. Meg sem mozdult, nem ment el közéjük soha, hiába hívták a VB-ülésekre, üzengetett, hogy nem ér rá. Valójában nem érdekelte, nem is értett hozzá, nagy lusta ember volt mindenben. Vele akarták megértetni a diákönkormányzatot? Micsoda illúzió!

Na, ebből elég, mondta a hivatalból és társai biztatására is harcossá vált új KISZ-titkár néhány hónap elteltével. Elment a városi KISZ-bizottsághoz, és panaszt tett a gimnázium, a KISZ-összekötő tanár ellen, mondván, hogy nem akarják megérteni és megengedni a diákönkormányzat semmilyen formáját. Nagyon megörültek ennek

a városi kiszesek, olyan nagyon, hogy panaszával továbbküldték a városi pártbizottságra a 4-5 fős diákdelegációt, vezetőjükkel, a KISZ-titkárral. A pártbizottság is nagyon megörült a demokráciának, egyenesen a megyei KISZ-bizottsághoz küldték, mondván, hogy ilyen súlyos, jelentős és jogos panasznak ott a helye. Még hogy nem engedik a diákönkormányzatot?! A megyei KISZ a megyei pártbizottságnak tett jelentést, most már Kecskemét foglalkozott a hihetetlen helyzettel. Elhatározták, hogy ilyen példátlan kifogásnak a megyei küldöttértekezleten a helye, hallja a megye összes középiskolájának képviselője, tanára és KISZ-titkára, micsoda példátlan igazságtalanságok történnek Kiskunfélegyházán, éppen a Petőfi Gimnáziumban.

Megyei felszólalásában a KISZ-titkár ecsetelte a diákönkormányzat iránti vágyait és elképzeléseit, az arcokon, megyei diáktársai arcán látszott, hogy nagyon tetszik nekik az egész, és az is látszott, hogy erről még életükben nem hallottak. Meglepő és a KISZ-titkárból szokatlanul meleg érzéseket kiváltó módon elsősorban lányok jöttek oda hozzá gratulálni, kérdéseket feltenni.

Nem minden úgy működött, ahogyan kellett volna. Az egész megyei felhajtásnak egyetlen eredménye lett: minden maradt úgy, ahogyan volt, mert úgy volt jó, és ne is történjen semmi a diákönkormányzatok ügyében. Az egyetlen konkrét lépésük pedig az volt, hogy a megyei KISZ- és pártbizottságok értesítették a városi KISZ- és pártbizottságot, hogy van itt a Petőfiből valami okoskodó gyerek, aki nem bír magával, összevissza olvas mindenféle jogokról, amelyekről senki sem tud...

A városi KISZ-, majd a pártbizottság kezdett hivatása magaslatára hágni. Nos, ha van itt egy ilyen okoskodó, akkor miért van? Demokrácia lévén azonban ők nem tehettek semmit, a demokráciának megvan a maga útja. Leváltani valakit – mert hiszen csak így lehet megoldani a keletkezett problémát, az mindenkinek világos volt a bizottságokon – csak az válthat le, aki megválasztotta. Közben, annak hallatán, hogy itt balhé érik, a korábban 4-5 fős kísérő „demokratikus” kis csapat egyre olvadt a KISZ-titkár mellől. Ahogyan érkeztek a hírek a várható ellentámadásról, eloldalogtak a többiek. Egymaga maradt, mint 8 hónappal ezelőtt a kórházi lázban. Kezdett kijózanítóan kihűlni minden körülötte.

Nahát. Ha leváltani csak úgy lehet, ahogyan megválasztották, akkor legyen úgy. Illetve majdnem úgy. Bár persze tényleg a diákönkormányzatok korát éljük, de azért lehet a leváltás módszerének demokratikus voltában egy kis módosítás, nevelő- oktató céllal, imígyen:

Tehát 8 hónap elteltével, egy fénylő áprilisi napra a KISZ-összekötő párttitkár tanár szigorú szavakkal egybehívta a gimnáziumi KISZ Végrehajtó Bizottságot, és kemény léptekkel belépett. Hozott magával valakit, az egyik osztálytársukat a III. A-ból. Tömör szavakkal ítélte el a „volt” KISZ-titkár ámokfutását, az általa

fölöslegesen keltett városi és megyei zajokat, a tény, hogy e KISZ-titkár képes volt meghurcolni saját iskoláját és tanárait ország-világ előtt, ezért hát itt és most ő, mint KISZ-összekötő tanár leváltja a KISZ-titkárt, aki szégyellje magát, és bemutatja az új KISZ-titkárt, akinek személye garancia arra, hogy ilyen többé nem fordul elő!

A mi leváltott KISZ-titkárunk megsemmisülten hallgatott. A többiek is, akikkel pedig együtt próbáltak szebb diákéletet teremteni a jobb időkben. Néma maradt, mert arról ugyan olvasott sok szép szót, hogy mit kell érteni önkormányzaton – hogy tudniillik a diákönkormányzat az nem más, mint a diákok önkormányzata –, de arról soha nem olvasott, hogy mit kell tenni az önkény ellen, ha az éppen leszámolni kíván vele.

Hibát követett el, súlyosat. Nem olvasott folyamatosan KISZ-dokumentumokat. Ha követte volna az éppen érvényes trendit, észre kellett volna vennie, hogy amit 1964 őszén oly lelkesen írtak és hirdettek ezen okmányok, azok 1965 tavaszán már hiányoztak mindenhol. Valaki előreszaladt ott fent, és leintették.

1965 nyara – Gazdag lesz az NDK-ban

Komolyra fordultak a dolgok az életében, a maga ura lett minden tekintetben a családon belül, édesanyja, nagyszülei nem tudták többé követni azt, ami vele történik, utolsó kísérletük a templomba járatás volt, felhagytak azzal is. Ki tudna irányítani egy házitanítót, aki KISZ-titkár lett, és az öccsei csak rá hallgatnak?

Tizenhét évesen nem járhatott tovább vágóhídra, árokpartokra, nem tenyészthetett nyulakat. Szívből tinédzser lett ebben az évben, a Beatles tette azzá, a recsegő Szabad Európa és Luxemburg zenei adásaiból új élet szűrődött át, a szabadság hangja volt neki a négy gombafejű. Gitárt készítettek osztálytársaival, tanultak a húrokon, lázas volt a készülődés. Mindenki színpadra vágott, ilyenre, olyanra, nem feltétlenül az építetre. Színpad egy lány ölelése is, másoknak az első kocsmai jatt, amott a szűk nadrág. Őt többször figyelmeztették, hogy hosszú a haja, le kell vágatni. Egyszer az osztályfőnöke – törekeny, vajszívű nő, lényegében lány még ő is – a biciklijé mellett csaknem hazáig kísérte, és magyarázta, hogy nem szabad ujjat húzni az igazgatóval a haj miatt, valóban le kell vágatni.

És mégse. Szerette a fegyelmet, de a haj, az más.

Azért ez a hosszú haj majdnem a veszte lett a nyáron. Az NDK-ban vállalt munkát, mekkora haladás ez az eperfalevélhez képest!? Saját és baráti szervezésben egyszer csak ott találták magukat a hatalmas kikötővárosban, Rostockban, építkezéseken segédmunkáztak, kemény volt, de igazságos: az ellapátolt, kicsákányozott föld, a bekevert beton mennyiségétől függően kapták a fizetést. Ebben az országban, amely

1965-ben sokkal fejlettebb volt, mint Magyarország, még Beatles-lemezeket is lehetett vásárolni, ami Kelet-Európa más részén képtelenség volt.

Késő este, inkább már éjszaka felé történt, a kikötő egyik hatalmas sörözőjében ültek együtt egy asztalnál, vidáman, ő még sör nélkül – sajnálta rá a pénzt, pedig szívesen kortyintgatott volna –, a többiek sörrel. Az asztalukhoz lépett hátulról egy matróz, és némi torokköszörülés után udvariasan felkérte táncolni. Amikor hátrafordult a matróz felé, eleinte az fel sem fogta tévedését. Mikor azonban kitört a röhögés, egyszerre több asztalnál is, a matróz eszmélt, tűzvörös lett, eloldalgott, és rendelt mindenkinek egy sört, ebből már ő is ivott, részben, mert nem került pénzbe, részben, mert ő kereste meg.

– A hajad miatt... – motyogta a matróz.

A következő nyáron is főszereplő lett a haja, ekkor már felvették az egyetemre, senkire nem kellett tekintettel lennie a haj hosszával. Egy másik kikötőben, Warnemünde-ben dolgoztak, s az építésvezető meghívta őket egy búcsúvacsorára. Söröztek, s nagy hangulatban kerestek fel még egy kocsmát, de már csak a magyarok. Lekérték a német lányokat. A magyar fiúknak iszonyúan jó híre volt a német lányok között, szinte kérni se kellett őket, adták maguktól boldogan. A német fiúk nagyon rossz szemmel nézték mindezt. Egyszer többen is az asztalukhoz jöttek, és verekedésre hívták ki őket. Esélyük se lett volna, nem tudtak verekedni. Mielőtt elindultak kifelé, sejtelmesen odahívta a pincért és magyarázott a fülébe. A pincér megértette, bólintott, láthatóan meg is szeppent egy kicsit, odament a verekedni készülők asztalához, mondta, mondta, aztán visszajött, és elnézést kért amazok nevében, s a dolog el volt intézve.

– Mit üzentél nekik? – kérdezték a többiek. – Csak nem azt, hogy te voltál a gimikisz-titkára, az itt biztosan nagyon hatna?!

– Azt mondtam nekik, hogy én vagyok a Beatles-tag, George Harrison öccse, azért jöttünk át Nyugat-Berlinből, mert koncertet készítünk elő itt az NDK-ban a tengerparton. És ha jót akarnak a lányoknak, hagyják őket velünk jönni ma este, mert száz ingyen jegyet osztunk ki, és ők is kapnak kettőt-kettőt.

A lányok jöttek, kaptak kettőt-kettőt, ha nem is jegyet. A magyar fiúk egy hónapra szabott ideje éppen lejárt az NDK-ban, nehezen lehetett volna felelősségre vonni őket az elmaradt koncertért.

Kelet-Berlin paradicsom volt Magyarországhoz képest. A fiú hihetetlen olcsón bevásárolt a megtakarított béréből annyi mindent, amennyit a család otthon együtt még soha nem látott. Ingek, pulóverek, tornacipők, szoknya, harisnya a család nőinek, szerszámok a nevelőnek, kitűnő íróeszközök apjának.

És a szajré, amit pénzzé lehetett tenni. Még kiutazása előtt megállapodott a sarki trafikossal, az öreg, tolókocsis vitézzel, aki még a háborúban veszítette el a lábát,

hogy pengét – német borotvapengét – annyit vesz át tőle X áron, amennyit csak hoz. Pengében nem volt hiány, mert bár a határőrök akkortájt még nagyon szigorúak voltak, kit érdekelt volna egy gyerek kézitáskája.

Amiben benne volt a következő, immáron egyetemi tanév teljes ruházata, persze a pengék metamorfózisa után. Jól kiegészítve ezt az önmagában is tetemes summát azzal, amit a nyár első felében az állatorvos megbízásával és helyettesítésével sok ezek csirke, tyúk beoltásával keresett. A tyúkok nem beszélnek – ez volt a vigasza, amikor a keze néha megremegett, mert félt, hogy túl nagy az adag.

* * *

– Itt van, meséltél már mindenről, és közben teljesen kikerülted a családot életét. Hogyan éltetek együtt? Ha most szociológus lennék, azt mondanám, hogy semmit sem tudunk a családot belső szerkezetéről. Szégyelled?

– Hogy én?! Kispajtás, ebben a családban én tizenhárom évesen családfő lettem, és mindig az is maradtam.

– Koravén.

– Dehogya, ez nálunk nem volt feltűnő. És nekem nagyon tetszett. Persze, magamban hordoztam aztán mások baját is, főleg a két öcsém támaszkodhatott rám mindig, és bizony lelkileg rá is szorultak bőven, mire eljutottunk oda, hogy ők is sikeremberek lettek, diplomata és festőművész.

– De akkor miért nem mesélsz a családról?

– Ezer oka van, LELK. Mi fér bele egy ilyen rövid életdokba? Kevés, csak emlékforgácsok. Másrészt egyszer még szeretnék írni egy nagy családtörténetet, egyszer, mikor tudom, hogy hány gyerekem születik összesen, s ki kell mondanom, hogy ennyi, csak ennyi, több már nem lehet. S akkor kész a tény, az életrégenyem a maga lebilincselő valóságban, csak meg kell írni. Akkor járom majd be igazán Magyarországot, a Kárpát-medencét, s mert a tengert már a cseppjében is látjuk, a családom életének tükre lesz. Igen, kis családként indultunk, apámnak nem is volt testvére, s mire e könyvhöz láttam, végeláthatatlan irányban ágazik szét az, ami Fülöp-jakabon egy pici tanítói lakásban elindult. Pokoli sorsokkal is. Iszonyú bukásokkal, drámai halálokkal, végső soron azonban kilőtt rakétaként. A családom sorsában jelen van Magyarország sorshullámozása is.

Harmadrészt van érzelmi oka is annak, hogy a családom kimarad. Ne vedd szerénységnak, de szerény vagyok bizonyos ügyekben, ott, ahol a szemérmességnek van helye. Kérdezted, hát válaszolok. Hogyan lehettem tizenhárom évesen családfő? Nyilván nem én voltam a pénzkereső. Hanem úgy, ahogyan a családfő a döntések közepe. Az én nagyszüleim soha nem szokták meg, hogy bárkinek is paran-

csoljanak, míg a tanyán éltek. Még a disznókat is becézgették, nevükön terelgették, a tehén, a tyúk, a kutya pedig családtag volt náluk, úgy is bántak velük. Amikor beköltöztek hozzánk, már látták, hogy a két öcsém rám hallgat, és ők a paraszti eszközzel és a szeretetükkel tudták is, hogy ez a hármás a jövő. A legeszesebb nő, akit valaha láttam, paraszti észjárásával a nagymamám volt. Ő meg is mondta, hogy legyen úgy, ahogyan a fiúk akarják hárman. Vagyis ahogyan én, ez dekódolás után ezt jelentette. Nagypám hamarabb levágta volna a saját nyelvét, mint hogy ő beszéljön más dolgába, pláne hogy ne úgy lássa, mint a mámi. Tehát jóváhagyta az ő főnökének, nagymamámnak ezt a jövőre szóló képletét. Anyám ugyan nagyon

*Ünnepi beszéd – a búcsú pillanata a félélyházi gimnáziumban,
a fiatal osztályfőnök, Fejes Mária első „életműve” a 4/A osztály – 1966*

szigorú asszony volt, ami a mindennapokat illeti, de mert nagy realista is, ekkor már tudta, hogy a jövő az iskolapadokban dől el, ő pedig oda már nem lát el. Új férje pedig egyszerűen és világosan kimondta az elején, hogy ő itt nem akar, nem tud, és nem is fog apukát játszani, legyen minden úgy, ahogyan én – mármint én, a tizenhárom éves gyerek – jónak látom. Az egész család egyhangúan, némán is, kimondva is, így akarta. Erről most hogyan írjak többet nagyzolás nélkül?

* * *

1966. május – Éretten, éretlenül

Még az 1966-os NDK-látogatás előtt sikeresen leérettségizett júniusban. Előtte egy hónappal, májusban a végzősök számárháton lovagoltak a város utcáin a ballagás délelőttjén. Mivel néhány nappal korábban hősünknek eltört a keze, csak nézhette a többieket, és persze elmondta a záróünnepen a búcsúbeszédet. Sírt beszéd közben, a sírás túlzás: elakadt a hangja, könnyezett. Vissza nem térő bohém ifjúságukat siratták együtt.

El kellett indulni végre, de a legtöbben nem tudták hova és miért, kivel és meddig. Még hátra volt az érettségi, az első igazi bizonyítvány, és persze a felvételi. Izgalom a tetőfokon, amit csak úgy lehetett csillapítani, hogy a fiú éjjel-nappal tanult.

A ballagás és az érettségi között bizalmas beszélgetést kért az igazgatótól.

– Igazgató úr, tudna-e abban segíteni, hogy ősztől elmenjek dolgozni, rendesen, főállásban, engedéllyel a Szovjetunióba vagy az NDK-ba? Nyelveket tanulnék, az érdekel a legjobban az irodalom és a történelem mellett. Tud-e munkát keresni nekem, és engedélyeket szerezni?

– Megvesztél? Miről beszélsz fiam?

– Nem hiszem, hogy felvesznek az egyetemre. Tanulok, de semmit sem tudok. Ez nem lesz elég az egyetemre. A Közgáz nemzetközi szaka elitszak, oda csak a kiváltságosok jutnak be, Félegyházának fityisz.

– Félrebeszél, nincs ilyen, hogy a kiváltságosok helye. Pontszám van, nem hely.

– Az igazgató úr is tudja, hogy ez nem így van. Lakik felénk egy öreg veterán, 19-es, az ő unokája olyan hülye és lusta, hogy szinte kivételes, tavaly mégis felvették a jogra.

– Jól figyelj fiam, aztán tűnj el haza tanulni, nincs időm ilyesmire. A következőt mondom neked. Ha csak egyetlen egy diák lesz, akit az idén tőlünk felvesznek az egyetemre, ha csak egyetlen lenne – de lesz 20-30 is –, akkor az te leszel.

Az ember nagyot nő az ilyen mondatoktól. A tinédzser képes egy év alatt 20 centit is nőni, s vele is ez történt két éve. Az ilyen mondatoktól pedig képes két perc alatt

gyerekből felnőtté válni: elpusztíthatatlan, legyőzhetetlen, örökké újra kezdő felnőtté, olyanná, amilyen az élet maga.

Más területen nem mentek ilyen jól a dolgok.

A lányok még nem léptek be az életébe, ő és ők csak kerülgették egymást szegénylősen, és így mégis csak gyerek maradt, hiába az igazgató úr nagy szava és az érettségi bizottság elnökének sugárzóan biztató arca.

1966 – Lányok nélkül a hőség elviselhetetlen

A lányok. Földi boszorkányok. Föld alatt laknak. Répát ropogtatnak.

Ennyit tudott róluk 18. születésnapján. És jött, tódult a nyár. Minden tekintetben éretlenül érte a vágy, hogy legyen egy kis nője végre. A tizenéves fiúk is, és a lányok is megtanulják és egyformán szertelenül gyakorolják, hogyan tegyenek eleget maguk a saját testük kívánságainak. Nagy út ez előre a kisgyerekek világához képest, izgalmas is, de nem visz sehova, zsákutca, nincs tovább, csak ugyanaz a mozdulat önmagaddal. A megrekedés feloldására találta ki a természet a két nemet, s kötelezte őket, hogy értsék meg és segítsék a másikat az alapl műveletekben.

E felismeréstől azonban reménytelenül hosszú és véletlenszerű út visz a megvalósulásig. Érettségivel a kezében, s hetekkel később egy sikeres felvételi után elterjedt a híre az utcában, más utcákban is, hogy egyetemista lesz. Azokból az utcákból erre nem volt példa emberemlékezet óta, a hír elérte a lányokat is, és varázslóhatásként hatott. Láttá, egyszerűen úgy látta, hogy minden lány kérkedve, vágyakozva néz rá. Magában, magának elmotyogta a lányok kéjes hangzású szavait, hogy „nem jönne el velem a strandra”, „sétálni a városba”, „kirándulni Tőserdőbe a Tiszához”. És magában mindig boldogító igent mondott. Szinte olvasta a lányok szájáról a csábítást.

A lányok pedig láthatóan úgy voltak vele, hogy ha ő ilyen jól leolvassa, akkor ők minek mondják, ha ő ilyen jól lát a fejükbe, akkor minek tárják ki gondolataikat. A lányok hallgattak, bár ő biztos volt benne, hogy itt most mindenki rá vár, rá számít, mert ennyit biztosan megtesz érte az érettségi és a felvételi okmány, ha ő volt olyan kedves, és élete e fontos éveit e bizonyítványok életre keltésének szentelte. A lányok szemérmes Erzsók viselkedése végső soron tehát nem oldotta meg a problémát.

– Nem véletlen, hogy Petőfi a félegyházi emberek megfigyelése alapján írta meg A helység kalapácsát, formálta meg Erzsók asszonyt – mondta LELK. – Ne aggódj, a szemérem sem örök.

– LELK! Nem bírom tovább! Szegény, hogy itt vagyok, nagy mamlasz, és nem tudok magamnak leakasztani egy kis csajt. Mert nem az az igazság, hogy lenézem

őket. Az az igazság, hogy félek tőlük. Hogy nemet mondanak, hogy kinevetnek. – Kik? Ezek? Rád várnak! Nekik te vagy a megközelíthetetlen, az elérhetetlen vágy. Nedvesek lesznek, ha hozzájuk szólsz.

– Nem megy, LELK, nem megy. Varázsló kellene ahhoz, hogy ezt megtegyem.

És lőn csoda. Ha a pragmatikus félegyházi utcabeli, de nem utca(!)lányokat nem is hergelte azonnali tettekre a sok jó papír, Szegeden kevésbé lehettek zártak a viszonyok, mert a szegedi harmadikos lány, aki minden évben éppen az ő utcájukban látogatta meg a nagyszüleit, nem sokat teketóriázott. Szerette az érettségizett fiúk nagy hírét, ez esetben megtétvezve az egyetemistának járó különleges tisztelettel, egyszerűen egy este belekarolt az éretlenbe, elvitte, szabályosan vitte magával az utca végéig, elé állt, átkarolta, s azt mondta, hogy évek óta vár erre a pillanatra, és bevezette a mamlasz leendő egyetemistát a szájon át csak korlátozottan gyakorolható levegővétel csendes, visszafojtott világába. És nem engedte haza, átvezette a fiú reszkető kezét testének rejtett zugain, nem volt már csendes, de a kukoricaföld elnyelte a zaját.

Valahogy' tetszett ez, nagyon, éppen így képzelte. Még nem történt semmi lényeges, még csak a test közeli átvizsgálása esett meg, de atombombaként hatott. Kellott még csaknem egy fél év, mire mélyebben szántó tettekre szánta el magát, de a bevezetés tökéletes volt: egy picit fiatalabb, de sokkal gyakorlottabb lány, aki nagyra tartotta őt valamiért, gyakran meghívta Szegedre további részleges bevezetésekre. A fiú gyakorlatlanságán és zavarán múltott, hogy nem mélyültek el eléggé mégsem a dologban. Mindenesetre be kellett látnia: a lány egyetlen mozdulatában hatalmasabb bomba volt, mint az ő több éven át gyakorolt sajátos, egyéni bemelegítéseiben. Átsegítette azon a problémán, amin a paplan alatt soha nem tudott volna átlépni.

A probléma lényege pedig ez: teljesen enyém lehet-e az a test, ami a másé?

S tényleg van-e lélek a testben, az ő testében, a lány testében, ami mozgatja, ami kitölti, vagy a testeknek önálló, a lélektől teljesen független mozgásformái vannak bizonyos találkozásokkor. Kell ide lélek is, vagy az úgy túl bonyolult? Várni kellett még a válaszra, de ez a nyár jól sikerült. Az NDK-ban valószínűleg több német lány is hallott a szegediről, mert mind ugyanarra törekedett, és valahogyan mindig ugyanott állt meg – messze, messze ment, de nem eléggé.

Jöhet Budapest.

1966. szeptember – Budapesten merre megy a villamos?

Korábban átutazott Budapesten többször is iskolai buszokon, és a technikumi felvételi idején az édesanyja segítségével – aki e kérdésben csak idősebb volt, de

nem gyakorlottabb – felült már villamosra is, sőt: amikor a Közgázra jött felvételizni, egymaga talált el a Nyugatitól a Dimitrov térig villamossal. Azt azonban aligha mondhatta, hogy bármilyen fogalma is volt a fővárosról. Idegen volt egy számára túlméretezett világban.

Az első lépése győzelemmel járt... A felvételi után úgy ment haza, hogy semmi értelme az értesítésig várni, úgyse veszik fel. Elterjedt, hogy a nemzetközi szakra csak maximális pontszámmal lehet bejutni. Fogalma sem volt arról, hogyan sikerült a vizsgája matekból, történelemből, idegen nyelvből – három nyelvből érettségizett, a felvételin oroszból és angolból faggatták. Akkortájt, amikor megjött az értesítés, jó idők jártak Magyarországra: azokban a napokban vertük meg a brazilokat a londoni világbajnokságon 3:1-re, kedvence, Albert Flórián majmot csinált a brazil védőkből. Ekkor, ezeken a gólokon őrzöngve tanulta meg, hogyan kell elérni a plafont egyetlen szökkenéssel. Pici volt ugyan a házuk, de a plafont addig nem bántotta. A Közgázról jött értesítés elolvasása után – tanúk rá anyja és két testvére – lyukat ütött a plafon vakolatán. Hihetetlen, hihetetlen! Elképzelhetetlen, valószínűtlen, felvették.....!!!

Egy kis bőrrönd vitte előre szeptemberben a Nyugati villamosmegállójába. Nem mondhatnánk, hogy nagy tervei voltak. Nem volt semmilyen terve, fogalma sem volt semmiről, figyelmét lekötötte, nehogy rossz villamosra szálljon, mert ha máshol köt ki, az katasztrófát jelentett volna az életében: a rossz, elhibázott és balek kezdetet. Bőrröndjében az egész élete, ruhái, kedves jegyzetei, melyeket az érettségi folyamán készített, és a takarékkönyve, kicsi, de a belseje tekintélyes. Dolgozott egész életében, most már rábízták, mit kezd vele.

A kollégiumban egy nyolcágas szobában helyezték el, amelyben éppen tíz ágy volt, mert hely kellett még egy eritreai (szomáliai) feketének és egy éppen Afrikába delegált magyar nagykövet fiának, akiben az apja nem bízott meg annyira, hogy hagyta volna önállóan élni a lakásukban. A fiú velük töltötte a délutánt, késő este azonban mindig hazament, hihetően várta két-három lány, a lányok már csak ilyenek, szeretnek várni, s akkor már inkább többen, beszélgetve szórakoztatóbb. (Egy évvel később ő is kipróbálhatta a nagykövetségi lakást és a várakozó lányok közötti átjárás technikáját, mert a diáktársai meghívta őt hozzájuk néhány hónapra a kollégium tatarozása alatt, és a leesett morzsákból maga is csipegethetett. De be kellett látnia, hogy van, aki az ilyen nőkkel telített életre születik, és van, aki csak gyenge utánzat, mint pl. ő maga is.)

Nyolc nemzetközis egy szobában az ország nyolc pontjáról, vidéki kiscsávók, azt sem tudták, van-e céljuk az életben, nemhogy az oda vezető eszközöket ismerték volna. Két kivétellel. Róla hamarosan kiderült, hogy bár nagyon szűk mezsgyén, de kristálytisztaság célja van – a tanulás maga, s a hozzá vezető utat is ismerte, talán job-

ban, mint bárki más: a konok munkát. Ez azonban csak utólag, menet közben vált nyilvánvalóvá, a saját érdemeiről pedig derengő fogalma sem volt.

A másik kivétel egy miskolci fiú volt, s most, az elmúlt 2-3 évtizedben az író nagyon sajnálta, hogy elváltak útjaik, megszűnt minden kapcsolatuk. A fiú ugyanis zseni volt. Képzettsége meghaladt minden 18 éves korban elképzelhetőt. Szorgalma nem ismert határokat. Magas ívben képes volt le...ni mindenkit, akinek nem tetszett az ő eltökélt és éjt nappallá tevő tanulási mómora, olyan magabiztosságot adott neki a tanulásba és a tudásba vetett hite, mint amilyent ő a félegyházi világában soha nem látott. Évekig tanult tőle, bámulta erőnyeit, amelyek miatt mások éppen kinevették, kigúnyolták a zsenit – Udvarhelyi László úgy járta a maga útját, mintha minden nap a Vörös-tengeren kelne át száraz lábbal, isteni intésre, s a saját szemében ő volt maga az isten. Aztán kiderült évtizedekkel később, hogy az emberi kiválóság nem egyenes következménye a szellemi nagyságnak. Kiváló barátját elsöpörte, mások szemében erkölcsileg megsemmisítette a zsenivel járó – esetleg vagy szükségszerűen vele járó – megannyi gyengeség, jellemhiba. „Nagy szütyővel álltam ott, mikor az észet osztogatták” – mondta magáról nevetve és joggal. Sajnos, nem vette kézbe a szütyőt, amikor az önzetlenségért állhattak sorba az emberek. És az önzés olyan, mint a cunami: pusztító erővé gerjeszti önmagát, éppen akkor, amikor azt hiszi, hogy végre partra ért.

Ha nincsenek küzdő szobatársai, soha nem tudja meg, hogy van közös erő, közös gondolat, közös érdek, amelyhez – ha az ember eleve elveszett vidéki lenne Budapesten – érdemes mindig hűségesnek maradni. Mert igen: Magyarországon létezik az éles ellentét a „Budapest”-tel aposztrofált elit, és a „vidék”-kel körvonalazott hátrány között. Amelyet a vidék soha nem tud tartósan felszámolni, mert ha az égisz ér egyik-másik képviselője, az soha nem képes bátran integrálni és győzelemre vezetni azt a tágas világot, amely felküldte az égisz – mert addigra elhitte, hogy ez az ő kizárólagos érdeme, vagy magához kapcsolta, be is zárta magába a szűk elit. Mint a kagyló, amelyet fel kell törni, ha szeretnél egyszer gyöngyöt látni. De ahhoz vakmerőnek kell lenned, és nagyon mélyre kell leúsznod.

1966-67 – A tanárnő segít

Még egy mindent feltáró életdokban is van, lesz kakukkfőka. Nincs és lelkiismereténél fogva nem is lehet egyetlen mozzanat sem e könyvben, amit megmásíthat, eltorzíthat, átfesthet. Egy azonban lesz, és ez most következik. A szereplő – a tanárnő – személyi jegyei és az egyébként felismerhető élethelyzetek és helyszínek most az egyszer megváltoznak, mert a nyíltság és a kendőzetlen őszinteség

létkérdés, de a diszkréció, mások, valaki más személyes és sérthetetlen szentsége becsületbeli ügy, és ez felír minden mást...

Az egyik megyei tanulmányi versenyen a felügyelő tanár súgott neki, észrevett egy hibát, amikor csak úgy kíváncsiságból a feje fölött belepillantott a dolgozatába. Amit súgott, az pompás segítség volt, maga nem jött volna rá, nem vette volna észre. A verseny után az állomásra igyekezett, és véletlenül belebotlott az utcán a tanárba. Nem pontos: a tanárnőbe. Csak most vette észre, hogy milyen gyönyörű. Az ő tizenhét éve persze gyerekkor a tanárnő valószínűleg 10 évvel idősebb évjáratához, de ez nem akadályozta abban, hogy ne játsszon el magával a gondolattal. A vétkes gondolattal, hogy milyen jó lenne, ha felnőtt korában egyszer ilyen nőt sodorna felé – elé – az élet. ÁLLJ MEG, EMBER! A tanárnő megkérdezte, melyik városba igyekszik, s mikor kiderült, hogy ő is oda utazik hamarosan a busszal valami felügyelői munkát végezni, a fiú lemondott a vonatról, és nem sokkal később a buszon együtt zötyögtek Félégyháza felé. Mint kiderült, a tanárnő pesti volt, ott végzett, de rokon kapcsolatok miatt Kecskemétre költözött, s ott tanít.

Félégyházán véletlenül volt még a tanárnőnek fél órája, ezért meghívta a fiút a cukrászdába egy süteményre, „a remélhetőleg sikerrel járó verseny öröme”. Amikor elváltak, a fiú olyan szerelmes volt, hogy reszketett tőle. Ez lesz az, amikor a testben felébred a lélek... s nem is biztos, hogy van teste, nem kell, hogy legyen. Mert a 10 év korkülönbség és a hatalmas szakmai szakadék miatt a fiú nem is mert arra gondolni, hogy...

De ez csak néhány napig tartott, hogy nem... Utána már nagyon is... Vad vallomásokat tett magában, és történt valami, amit alig hitt el: iszonyú tempóban tanulni kezdett, könyvtárba járt kézikönyveket kölcsönözni. Bár az érettségiig már csak 8 hónap volt hátra, s a gimiben csak oroszul és németül tanult, elhatározta, hogy leérettségizik angolból is. Szótárakért járt a kölcsönzőbe, biflázott minden szabad percében, az iskolába menet angol szavakat mormolt. És bár „házitanító” volt még, de már nagyon unta, sőt utálta is az egészet, szeretett volna minden délután átutazni egy órára Kecskemétre, hogy lássa a tanárnőt titokban, amint kilép az ottani gimnázium ajtaján. Elég lett volna látni, aztán máris mehetett volna haza, látni csak, ennyit kért... helyette verte a barátja kemény fejébe a matekot, váltakozó sikerrel.

A gimnáziumi ballagás előtti napokban nem bírta tovább. Levelet írt a tanárnőnek, akivel egyszer-kétszer találkozott különféle tanulmányi versenyeken, és mindig elpirult, bárhog is igyekezett nagyon okos képet vágni. (Az író utólag, 40-45 év elteltével és tapasztalatainak birtokában nyugodtan ki meri jelenteni, hogy persze, persze, a tanárnő észrevett, látott és regisztrált minden ilyen elpirulást.) A levélben azt kérte a tanárnőtől, hogy fogadja őt, mert Budapestre készül tanulni, és szüksége lenne némi ismeretekre, iránymutatásra. Igenlő választ, meghívást kapott.

A ballagás utáni másnapon utazott Kecskemétre, azzal az örüggyel, hogy jó közgazdasági szakkönyvet talál majd ott, amiből megtudhatja, azt amit Félegyházán egyetlen tanától és egyetlen fellelhető könyvből sem tudhatott meg, de neki ezt most feltétlenül meg kell tudni a felvételi vizsga előtt: hogy ti. mi az a „komparatív költségek tana”. Később, a Közgázon ez is kiderült majd, de Kecskeméten egyáltalán nem ezt kereste.

Hát akkor mit kereshetett Kecskeméten? A beteljesíthetetlen szerelmet. Ami úgysem jöhet el, mert ez így nem reális. Amiről mindig lehet álmodozni. Ami nem jár bajjal, csóddel, nem derül ki, hogy még éretlen a szexre és a nőre általában, hogy nemcsak hogy nincs gyakorlata, de nem is keresi még. Erre a távoli tanárnőnél, a gyönyörű bálványánál nincs jobb a világon, őt neki hozta a sors.

Érdekes, hogy a tanárnő megérzett valamit ebből a beléje helyezett kimondhatatlan és megnevezhetetlen bizalomból. Hosszúra nyúlt a beszélgetésük, és azt kérte a fiútól, hogy a felvételi után – arra azonban mostantól kezdve éjjel-nappal készüljön, és ne jöjjön Kecskemétre se addig – ismét látogassa meg, és akkor tényleg lesz miről beszélni a budapesti életet illetően. A fiú jelezte, hogy őt nem fogják felvenni... és azért akkor is eljöhet ugye, annak ellenére. Ekkor a tanárnő gyengéden megpuszilta az arcát, nagyon gyengéden, alig érezhetően, lehet, hogy meg sem puszilta, csak hozzá érintette az ajkát valamiképpen, és azt mondta:

– Maga egy-két hónap múlva egyetemista lesz. Ha nem lesz az, visszaadom a diplomámat. Mert akkor én nem értek a diákokhoz.

A fiú meg sem tudott szólalni. Fülíg vörösen kihátrált, hebegett, habogott, és mikor később megnyugodott a vonaton, ordítani tudott volna:

– Ó, én barom, én vadbarom. Kaptam egy puszit, és nyekkenni sem tudtam?! Hogyan jöjtek vissza hozzá, főleg, ha fel sem vesznek? Mindent elrontottam, én Kretén Kretenovics, nulla!

Felvették. Elment Kecskemétre, ott megkapta a várt útravalót a pesti életről, aminek a lényegét úgy foglalhatnánk össze, hogy:

– Higgye el, ismerem a pesti diákokat, magam is köztük éltem. Maguk itt vidéken sokkal jobbak, nem romlottak, szorgalmasak, szerények. Ne féljen, bizzon magában. Mert ez viszont hiányzik magukból, ebben sokkal erősebbek a pestiek. Maguknak nincs semmi önbizalmuk, e nélkül viszont el sem jutnak oda, ahova szeretnének.

Most nagyon jó lett volna megölelni a tanárnőt, akinek a szavai felértek a legjobbkor kiosztott és legnagyobb apai pofonokkal. Ezt azonban mégsem tehetette. Megtehetette viszont azt, amire oly régóta készült, amit magában ezerszer lejátszott már. Ugyanazzal a gyengédséggel, ahogyan annak idején a tanárnőtől látta (ha tényleg úgy volt), megpuszilta annak fenséges arcát. És várta a pofont.

Amely elmaradt. Amikor az ajtóból visszanézett, a tanárnő végig, mélyen, szó nélkül, szemrebbenés nélkül nézte az ő szemeit...

A Közgáz első hónapjai viharos gyorsasággal adták meg az önbecsülést. Nem hiányzott az előtte, dehogy! Hanem azt sem tudta róla, hogy létezik. Hogy van ilyen. Mert ha tudta volna, azt is tudta volna, hogy nem csak hiányzik, hanem abszolúte nincs! Most lett, és ezt a tanárnőre vezette vissza.

Úgy alakult, hogy a tanárnő gyakrabban utazott Pestre, szülővárosába, mint korábban. Mindig találkozott, hogy beszámoljon neki az egyetemi életről. E találkozások az éjszakába nyúltak, pedig 1967. január-február ugyanolyan hideg éjszakákat hozott, mint bármelyik más év, ezt azonban nem vette észre a hosszú sétákon. Egyszer azonban iszonyú hideg volt. A Várból jöttek haza, ő hívta meg a tanárnőt az Illés Klubba. Éjfél után járt, és a hideg ellen a tanárnő azt javasolta, hogy menjenek fel hozzájuk, a szülei elutaztak. Biztos találhatnak ott meleg takarót, átmeneti időre.

Sok minden történt az ezt követő órákban, megállapíthatatlan, hogy a test-e a fontosabb vagy a lélek, mert a kettő annyira összekeveredett, hogy ki se bírtak bújni egymásból.

És sok minden történt a következő évben, rejtélyes bűjőcskák. Kimondhatatlan szerelem, ezért egyikük se próbálta kimondani sohasem. Megmaradt a saját titkuknak, mintha nem is lett volna. És csak azért ért véget mégis a következő év végén, mert nem volt folytatható: elégték volna mindketten. És a tanárnő tudta ezt, és el tudta mondani egy értelmes fiatalembernek: a legjobb tanítványának. Amilyen csak egyszer adatik meg egy tanárnőnek az életben. És nem lehet még egy ilyen tanárnője egy diáknak se, sehol a világon.

1967 – Az Országgyűlési Könyvtár megváltást hoz

Sohasem találkozott a tudás ilyen csodálatos gyűjteményével, ilyen hívogató varázslattal, ennyire csábító titkos ingerrel (a lányok titkos, rejtjeles üzeneteiről még alig volt tapasztalata). Alig áttekinthető, eleve gondolkodásra készítő félhomály, komoly, de nem komor: tiszta minden arc a hatalmas asztalok mögött, tiszta és elszánt. Ide az jöjjön, aki akarni mer.

Az Országgyűlési Könyvtár, mint maga a Parlament egész épülete a fenség, a gyönyör, a nagyság jelképe egy vidéki diák szemében. Jóllehet bárki beléphet, bárki használhatja az olvasótermet, amikor először bemelegkedett ide elsőéves hallgatóként, azt hitte, a mennyekbe érkezett, a könyvtárosok az angyalok, akik szárnyakon repülve csodálatos könyveket varázsolnak elé, a Jóisten pedig maga a láthatatlan szellem, a tudás végtelen ereje.

Soha nem lett volna eredményes tanuló, ha nem tárul ki előtte az Országgyűlési Könyvtár. Itt nem lehetett lazálni, nézelődni, pajtáskodni és fecsegni. Ha valaki suttogni próbált mással, száz szempár emelkedett fel a könyvekből, s a félhomályban különösen jól lehetett érzékelni a megvető pillantásokat.

Amikor elkezdte a tanulmányait 1966 szeptemberében, az első hetekben a közgáz előtt megállította az új történelemtanára, a szeminárium vezetője, aki félelmetes emlékezőtehetségéről volt ismert. A tanár már tudta a diákok nevét, az övét is, és azt kezdte mesélni, hogy kutatásai során egyszer találkozott Kiskunfélegyháza és környéke történelmével is, és akkor olvasott azokról a vitézekről, „a maga családjának vitézlő őseiről”, amint fogalmazott a diáknak, akik a török elleni délvidéki, balkáni harcokban jeleskedtek az 1700-as évek elején. Ebből ő, mármint a tanár, úgy gondolja, hogy a „vitézlő” család apai ágon valószínűleg délvidéki származású, és a harcok után kerültek fel a Bácskába, majd a Kiskunságba.

A diák nagyot nézett. Soha nem hallott semmit a családjáról, annak múltjáról, annyit tudott, amennyit négyévesen látott-halott nagyapja siratóján annak fehér arcán. Vagyis semmit. Most feltámadt benne a becsvágy. Vitézlők? Ők?

– Hol lehet ennek utánajárni? Általában hol lehet megtudni mindent.

– Az Országgyűlési Könyvtárat ajánlom – mondta a tanár. – De csak akkor, ha szeret tanulni. Ha nem szeret, ne menjen oda. Hamarosan meglátják magán a többiek, és kiutálják. Oda csak tudásvágygal szabad belépni.

Mivel a diáknak semmilyen más reális vágya nem volt, s mivel a Közgázról a lehető legegyszerűbben, egyetlen villamosjáráttal el lehetett jutni a Parlamenthez, hamarosan ott találta magát. Próbát tett, az ősök kezdték érdekelni. A tanár által jelzett, a török ellen vitézlő atyákra ugyan sehol sem talált, szülővárosa monográfiáját azonban hamarosan elé tették a bájos könyvtáros hölgyek. S ebben megtalálta ős-ősnagyapja nevét, aki a napóleoni háború idején a győri csatába vezette a jász és kun csapatokat azok kapitányaként. – Kapitány volt az öreg? – ez büszkeséggel töltötte el. S bár tudta Petőfitől, mily galádul futottak a nemesek Győr alól, Napóleon csapatai elől, azt is látta a régi lapokon, hogy a kun csapatrészt megpróbált ellenállni, s utolsóként hagyta el a csatamezőt.

Nagyon megtetszett neki a tudáshoz vezető ezen legszebb út, a könyvtár, a szellemi gazdagság titkokat rejtő tárháza, a suhogó, mély szőnyegekkel, a 70 évvel azelőtti Magyarország alkotó erejének újabb bizonyítéka, amelynek most íme ő is közvetlen haszonélvezője lehet, először az életben.

Történelemtanárának igaza volt. Akik nem élték át lelkük mélyén azt, hogy hol is lehetnek, azokat előbb-utóbb kiutálták, kinézték a többiek. Félelmetes és részben velejéig arisztokratikus arcot ad ez a tudásvágy: akit elfogott, az nem engedi többé, hogy megállítsák, zavarják benne. A könyvtárból néhány hét alatt kikoptak azok,

akik azért jöttek, mert ez elit dolog. Akik ott maradtak, minden nap beültek a süpedős karosszékekbe, magukra húzták a tudás minden széppel átszőtt leplét, elbújtak benne, és amikor este fél nyolckor a könyvtárosok kihúzták őket a fátyol alól, egy mázsával többnek érezték magukat, mint délben, mikor jöttek.

1968. január – Egy ültőben 48 óra

Milyen ambíciók ejtik fogságba, s fogolyként milyen erők hajtják előre az egyetemistát? Az embereket a pénz vezérli, a megszerezhető vagyon, a nő – az egyszerű és a végső. Vágtára kényszeríti a főnök szigora, a beosztott hálája, a gyerek nyári táborának költsége, és az álom: a családi ház, a hétvégi kert.

De mi vezérel egy diákot? Csupa ésszerűtlen, megfogalmazhatatlan és megfoghatatlan erő. A Beatles együttes „I saw her standing there” című száma, és maga a gombafej, e siker csodálatos és elérhetetlen világa, a benne éneklő felszabadultság, a korlátozhatatlanság – érzése. Mert korlát megannyi van, de az érzés szabad. Az Illés együttes „Légy jó kicsit hozzám” című dala, mert tudja, hogy itt most valami teljesen új született. Albert Flóri és Varga Zoli káprázatos cselei és a Fradi három gólja a Dózsa ellen a Népstadionban 1967 tavaszán, mert mindez váratlan és felemelő, és lehet ordítani, nem valaki ellen, hanem valakikért. 1968 tavasza, amikor majd azt látja, hogy szerte a világon hozzá hasonló srácok barikádokat építenek, egyetemeket szállnak meg, ugyan ő nem merné követni őket, de éppen ez a csodálatos: hogy milyenek, milyen sokfélék mások.

S eljön az ő próbája is, testre szabottan, észrevétlenül, lépésről lépésre, valami, amit csak ő tud errefelé. Az első éjszaka után, amit kényszerből áttanult a kollégium tanulószobájában, s csak néha bukott le a feje az asztalra, egy-egy percre, nos, az után az éjszaka után különös volt a reggel, mikor elindult vizsgázni. Nem érzett semmilyen fáradtságot, a világ sokkal nagyobb lett számára, alig betölthető a régi módon, a zajok harsányabbak, a tét is sokkal érezhetőbb: ha most nem kap ötöst, akkor soha. Mert most tényleg megküzdött érte. A többiek még fel sem ébredtek, hogy elinduljanak vizsgázni, amikor ő már mosolyogva jött ki a tan-székről.

Szemeszterről szemeszterre erősebb lett benne a vágy, hogy elmenjen a teljesítőképesége határáig. Két év szorgalmával a háta mögött harmadévesen már erősnek érezte magát és kipróbálta. Ha nem sikerül, ha összeesik, ki is rúghatják a vizsgáról, vagy rosszabb esetben a mentők viszik el. Ha sikerül, hát...!

Reggel elkezdte a tanulószobában. Délben a menzán megebédelt, délután folytatta. Este gyors menza. Éjjélkor ismét szünet egy kis pótkajára a közeli éjjel-nappal nyit-

va tartó borzadályban, hajnalban is megállás öt percre, torna a tanulószobán, melyben órák óta nem volt már senki, csak ő...

Reggelre átolvasta mind a 600 oldalt. Még semmit nem tudott belőle, csak aláhúzta a fontos részeket. Lefekvés nélküli szalonnázás az otthoni csomagból, és újra a tanulószoba. A két jegyzet kezd kigyulladni az előre-hátra lapozástól, a szemei már rég begyulladtak a gyakori dörzsölgetéstől. Ebéd, délután torna a végében (a többiek kiröhögnek a szobában, ahol szép, kényelmes élet zajlik), este már alig megy le a vacsora, nincs kedve, ereje enni. Úgy érzi, hogy nincs ideje: a vacsora közben is rohanna már a könyvek közé, magában ismételteti azokat a részleteket, amelyekkel nagy bajban van. Fogalma sincs, hogy mit eszik, nem is folytatja, felpattan, és rohan a tanulóba. Megkezdődik a második éjszaka. Ez is nappal már, egybefolyik az egész 36 órája. Egyre nehezebb ülni, fel-feláll, háton fekszik az íróasztalon, guggol, sétál a szobában, éjfélkor kiürül ismét a tanuló, mindenki szeret aludni. Ő már úgyse tudna, és ekkor... még csak ekkor kezdi felismerni, hogy itt valami embertelen küzdelem zajlik, hogy valamilyen rekordra készül. Nem jegyzik sehol sem, két-három ember, ha tud róla, és mégis: olyan ez is, mint a Beatles, Albert Flóri, a Rolling Stones... Reggelig még 12 órányi idő van hátra. Aztán beesik a vizsgára és összeszedi utolsó erejét. Az esze belül látja mind a hatszáz oldalt, abból nagy nyugalommal kiválasztja a jó választ, és kész. Hazamegy, az ágyra rogy, és vibrál előtte az egész élet.

Megvan!!!... Nem a Beatles, ugyan ezekben az években ők a legerősebb kép, de most nem ők az elsők. Hanem 1960. Félegyháza főutcáján a kirakatban nézték a tévéközvetítést a római olimpiáról. Kisgyerek volt, tudatlan. Azt azonban látta, és soha többé nem tudta levenni róla a szemét, akkor sem, ha éppen nem látta, hogyan ájul be a célba az öttusa döntőben egy vékony férfi. Akinak már csak annyi ereje maradt, hogy a magasba emelje a kezét, mielőtt összerogyna az olimpia bajnoka. Balczó András lett az örök kép, amelyet máig magában hordoz.

1968 ősze – Kinek a hatalma hat alma?

1968 szeptembere forrongást hozott a Közgázon is, mindenki kereste a helyét. Az év elején bevezetett új gazdasági mechanizmus miatt különben is átértékeltek az egész tanítást, a régen elavultat már nem lehetett átfesteni. A diákok egy része ülsztrájkot tartott a rossz tankönyvek ellen. Aki elég bátor volt, elítélte a csehek elleni megtorlást. A konformisták – ő sajna ide tartozott – nem ültek sztrájktartásba, nem lázadtak a katonai akció ellen, csendes érdeklődéssel nézték az új fejleményeket. És távolról.

Harmadévesen a tanév elején, szeptemberben megválasztották a nemzetközi szakos évfolyamon szaktitkárának. Az elmúlt két év úgy alakult, hogy egy szobában lakott több olyan vidéki barátjával, akiket történetesen éppen ekkor szintén fontos ifjúsági posztokra választottak. A kezükbe került a Közgáz vezetése, a vidékiek között spontánul kialakult szövetség volt a legszervezettebb erő. Új jelenség volt ez, a Közgáz mindaddig a főleg a belvárosi gimnáziumokból érkezett budapestiek kezében volt, a KISZ-ben olyan figurák hangja volt a mérvadó, mint Bauer Tamás és társai.

Mint gólya már 1966 szeptemberében találkozott a Bauer-jelenséggel. E jelenség névadója, Bauer Tamás volt a KISZ-rendezvények legharcosabb, leghangosabb és legokosabb vezérszónoka. Híre belengte a Közgáz KISZ-mozgalmát abban az első, második évben. Alighogy elkezdődött a tanév, kötelező önkéntes kukoricaszedést szerveztek a gólyák számára Sasadon. Vietnam javára, és ez akkor tényleg lelkesítő cél volt. Hosszú sorok, és mindig, minden sor végén és a túlsó végén is, mire nagy nehezen kiértek oda, harsány bátorítás, végtelen buzdítás fogadta őket. Bauer Tamásnak látványosan mindig sikerült átérni a sorok másik végére, mire ők a kukoricaszedéssel odaértek. – Gyerünk, Vietnámért harcolunk! – harsogta kipirult arccal. Ő nem a kukoricát tekintette harci eszköznek, a sorokba be se tévedt, hanem a sor végét. Ez akkor nagyon felemelő volt egy gólya számára. Végre valaki, aki megadja a dolgok értelmét. A kari KISZ agitációs és propaganda főnöke volt, elméletileg a legképzettebb mozgalmár. S ne tagadjuk, a tanulmányi eredményei is kiválóak voltak, Bauer nagyon felkészült fiatalember volt. E tulajdonságát máskor is szívesen kamatoztatta. Egy évvel később újra harcolni kellett Vietnámért, ezúttal úgy, hogy a Közgázról tömött sorokban a Vietnami Nagykövetség elé vonultak, hogy biztosítsák őket a közös harcról. A sorok elején, végén, mellett mindig Bauer Tamás tartotta a lelket azokban, akik már elfáradtak volna e harcban. – Le az USA-val! – kiáltotta ilyenkor a hangosbemondóba, és ekkor mindenki újra harcba lendült. Aztán 1967-68-ban eltolódtak az erőviszonyok. Részben mert kezdtünk győzni Vietnamban, részben, mert jelképesen az történt, hogy a Bauerek helyében az alföldi Nagy Sándorok kerültek. Vannak, akik úgy emlékeznek, hogy egy tényleges, élő, debreceni Nagy Sándor, az Ipar Kar új embere talán meg is pofozta az Általános Karos Bauert, de ez lehet, hogy legenda. A későbbi KISZ-, szakszervezeti és pártvezető Nagy Sándor volt a vidékiek egyik legnépszerűbb vezető személyisége. Mellette a kivételes tehetségű Udvarhelyi László, a szellemi hadvezér, felnőtt férfiakat megszégyenítő politikai bátorsággal, vakmerőséggel. Ő aztán azonban eltévedt a 20 évvel későbbi rendszerváltozás sok más tévedése között.

Félegyháza hallgatólagos dicsőségére a város fia 1968. szeptemberében nemzetközi szaktitkár lett, miután az előző két évben learatta mindazt a dicsőséget, amit a kemény tanulással le lehetett aratni. Népköztársasági ösztöndíja csaknem akkora

összeggel járt, mint anyja fizetése, és sokkal nagyobb, mint amit az apja tett zsebre a gyerektartás levonása után.

Soknak, zavaróan soknak tűnt ez a kettős – tanulmányi és közösségi – sikere a beltenyészet számára, azoknak a harsány figuráknak, a saját szakán, a saját csoporttársai között is, akik hatalmas hanggal érkeztek a szakra két évvel ezelőtt, majd a teljesítmények világában alulmaradtak. Ott lent aztán kezdték úgy érezni, hogy ők a „nép”, akiket most íme kisemmiztek a jött-ment (vidéki) karrieristák.

Pusztító erejű támadásba kezdtek, még a Közgáz állami vezetése is észrevette, sőt, a párt vezető testületeit is foglalkoztatni kezdte a kirobbant Budapest-vidék ellentét.

A pesti klikkek összeszokottságuknál fogva, és a hirtelen másodrangúvá züllött helyzetüket sérelmesnek érezve azonnal haragos harci riadót fújtak. Mint kisemmizett nép, mint akik védik a demokráciát az idegen betolakodóktól, „demokratikus folyamatot” indítottak, büntető hadjáratot az imént megválasztott vidéki egyetemisták ellen. Az volt a minimum, hogy egy általuk az egyik Gellért-hegyi lakásban összehívott gyűlésükön „megfosztották” minden rangjuktól a megválasztott vidéki vezetőket, beleértve és az elsők között őt is a nemzetközi szaktitkári szerepétől és kari vezetőségi tagságától. Olyan volt ez, mint Félegyházán, a gimiben három és fél évvel ezelőtt. Puccs, amelyre nem volt válasza. Pofon, amely sajgott, de nem tudta visszaadni. A budapesti káderfiúk – mindegyik magas beosztású papa fiacskája a Rózsadombról és a belvárosi Lipótváros, Újlipótváros világából – egymást megválasztották a demokratikus folyamat vezetőinek, viharosan berobogtak a dékánokhoz, a rektori hivatalba, határozataikat harsogva és...

Leégve. Ma is emlékszik azokra a bátor vidéki barátaira, akik azt mondták, hogy nna-nna! Ő nem volt ilyen bátor, nem ismerte az ellenszert, de szerencséjére a többiek jó mintát mutattak neki. Hogy le lennénk váltva? – Na csak. És ki váltott le? – Gellért-hegyi szobák, rózsadombi villák lakói, fiúk a belvárosból? Na kezdjünk számolni. Mennyien is vannak? Harmincan? Nem. Negyvenen. És minket ki választott meg? Ők? Nem. Hát ki? A kari gyűlés? Hány ember is? Több száz? Ez jó.

És ha a beltenyészet – kizárólag nemzetközi szakos – fiatal urainak lesz kedvük eljönni a több száz főt képviselő kari gyűlésre, a belkereskedelmi szak, a külkereskedelmi szak hallgatói közé újra választást kérni, akkor majd visszatérünk a javaslatukra – mondták magabiztosan a nála sokkal harcosabb barátai.

Leváltva és kirúgva ismét? Vagy nem történt semmi, csak lázad a lecsúszott hatalmasság? Ez utóbbi válasz eredményesebb volt, mint a gyámoltalan kesergés, mert keménnyé tett. A kari gyűlést megkérdezték, akar-e tárgyalni a nemzetközis demokratákkal, akiket mindenki utált kasztra emlékeztető viselkedésük és nyílt hatalmi ambícióik miatt. A többi szak röhögött egy egészségeset, őt pedig a másod-

és negyedévesek újra megerősítették a saját csoportja által kétségbe vont nemzetközi szaktitkári pozícióban. A puccs kivérzett. Tanulsága örökéletű, s saját barátainak köszönheti: ami elveszni látszik, az nem biztos, hogy elveszett. Ami látszik, az nem biztos, hogy van. A látszaterő nevetséges. Főleg, ha erőlködik. Olyan magabiztosságot ismert meg a kudarc és a bukás sajgó érzése után, amely csak így tanulható meg: barátoktól a vereség mélyén. A férfi harcban edződik. Vagy ott hull el.

Árok keletkezett közte és a beltenyészet között, amelyet már nem is lehetett átlépni, de azok se akarták. Másokkal viszont új terek nyíltak, így soha nem lett az árokból szakadék. Utólag is eszébe jutnak azok a zsidó származású srácok, akik a saját évfolyamuk kiválóságai voltak, s soha nem jutott eszébe, hogy zsidók, viszont nagyon szeretett velük együttműködni vagy csak a távolból tisztelte őket. Emlékezetes maradt a később rádiós karriert befutó Domány Andrással való sokoldalú együttműködése, s mikor átment a tévéhez, Dományt javasolta utódának a rádió kiszesei élére. Tény, hogy később, 1973-ban az eredetileg ugyancsak nemzetközis, rendkívül felkészült Betlen János ajánló szavakkal éppen őt támogatta a Magyar Rádió és Televízió KISZ-titkári választásakor. Iványi György, a későbbi bankalapító, a külkeres egyetemisták közkedvelt képviselője, akivel mindenben azonosan, összehangoltan léptek a Közgázon. Nevek, akik saját személyes szorgalmukra és kiváló szellemi adottságaikra nagyobb hangsúlyt helyeztek, mint zsidó származásukra, nevek, akikkel szemben nem nyílt árok, szakadék. És megannyi mással sem közülik. S megannyival igen. Mert ilyen az élet.

Amikor néha visszagondol az egyetemi évekre, főleg a „Studium Generale” békés felépítésére, a harmóniára a munkában, s arra, hogy majdnem kiverték őket, őt és vidéki társait a dolgok közepéről, eszébe jut, milyen nevetségesen békés is volt az akkori harc ahhoz képest, amit az élet mutatott neki később a teljes magyar intézményrendszerben a népi és urbánus, zsidó származású tömbök között.

Már megint LELK:

– Ezt nem tartom pontosnak, mégpedig a nevem, LELK jogán. Az „urbánus” szó megtévesztő.

– Kifejtenéd, jó LELKem?

– Az urbánus kategóriába egészében szerintem beletartoznak a városi polgárság más rétegei is. A városi polgárság soraiban voltak és vannak, ha nem is nagy számban magyar, és régebben német stb. polgárok is. Annyian, amennyien, ez nem számok kérdése. És ráadásul nyilván erről vannak is pontos adatok. Tehát más nemzetiségűek is, s nem csak a zsidó polgárság, és még kevésbé általában a zsidó közéleti szereplők tartoznak az „urbánusok” közé. Ezért nem homogén származást takaró

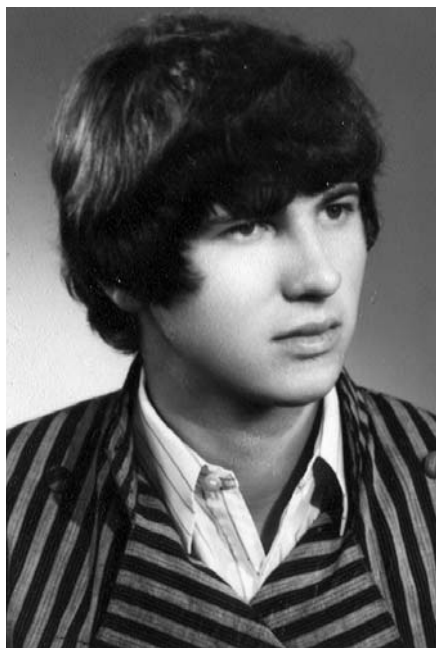
*Jövőre várva Fülöp Jakabon –
1948. december*

*Ez már város – Kiskunfélegyházán,
Tiborral – 1958*

*A helyszín ugyanaz, a Csuczor utcai
ház előtt, rettegj Beatles – 1965*

Egyetemen, nemzetközisként – 1968

kategóriáról van szó. Tehát sem a kategorizálás, sem az ebből levont következtetés nem lehet pontos ezeknek a tényeknek a figyelmen kívül hagyásával.

– Ez egy életrajz, LELK, nem tudományos dolgozat.

– Márpedig az ördög a részletekben, a hajszálnál is vékonyabb milliméterekben rejlik itt is. S ha erre a kis, rejtett különbségre ráérez az olvasó, bárki, akkor a szövegéd átkerülhet más kategóriákba, ráragaszthatnak könnyen nem kívánt jelzőket.

– A ragacstól nem félek, de azért jó, hogy szóltál. Tényleg köszönöm. S ha legközelebb véletlenül mégis használnám e szót, az már csak a megszokás, él nélkül.

Az apjától hallott szójáték bukkan fel benne néha:

azt mondják a hatalmasok,

hogy akinek hat alma sok,

az éppen elég hatalmas ok,

hogy ne legyen a hatalma sok.   Mennyi az elmés szójáték a magyar nyelvben?!

1968. november – Valaki másfajta megoldást is kínál a férfi felé vezető úton

A harccal párhuzamosan sorsdöntő fordulat következett be az életében. A nők érdekelték ugyan, de alig teremtett alkalmat arra, hogy vagy ő, vagy ők kifejezhessék ezt az érdeklődést. Szexuális kalandjai alig hagytak nyomot benne, a tanárnőt leszámítva, utólag unta és fölöslegesnek tartotta mindegyiket, ezért az első alkalom után nem is folytatta egyikkel sem.

Az alábbi ügy azonban más volt. Mert itt eljutott a másodikik is...

Az 1968-as őszi kollégiumi rongyos bál idején majdnem felnőttnek számított, s 20 éves elmúlván, nem mondhatta, hogy túl korán. Hiányzott azonban a szex, a kemény. Nem a próbálkozás, hanem a velejéig hatoló.

A nagyterem karzatáról figyelte a hullámozó táncosokat, a vodka nagy mennyisége sem zavarta abban, hogy viszonozza a lentről rendre rá felpillantó lány tekintetét. A lány golya volt, elsőéves, és nagyon kihívó, az egész Közgáz tudta, hogy van itt egy nő. Nem került el a figyelmét eddig sem, de csak most jött el az ideje. Annyit kellő tapasztalatok hiányában is tudott az elmúlt hetekben, hogy a lány jelzéseket ad le felé, titkos hívójeleket. – Nos, akkor válaszolni kell, mondta a vodka kevélyen. Amúgy kellően rongyos jelmezben lement a táncolók közé, majd – még egy korty a pultnál – lekérte a lányt.

Aznap este nem kísérhette haza a lánykollégiumba, mert a lábai ezt már nem bírták, hűségese barátja megtette ezt a szívességet. Másnap azonban szinte üres volt a kollé-

gium, ünnep lévén mindenki elutazott haza. Ő és a lány nem. A kihívó lány nem megjátszásból volt az, mert egész lénye az volt, amit elhatározott, azt meg is szerezte, és azért volt kihívó az öltözeke, a testtartása, a járása, a nevetése, hogy jelezze mindenkinek, ki akarja-e hívni vagy sem.

A lány jött át a fiúkollégiumba. Megadta azt, amit összegyűjtött magát és másokat gazdagító élményei során, két kézzel szórta áldását, kitartó és fáradhatatlan küzdelmet vívott új ismerőse elismeréséért, amit nem is lett volna szabad megtagadni tőle. Ötöst érdemelt a lány. Örömmegés rázta mindig a testét.

Az ismétlés, a felszabadultság, a fiú láthatóan eleve fölényes helyzete – mert ez nem szexuális tapasztalat kérdése, hanem a személyiségek közötti találkozások megfigyelhetetlen nagy titka: mitől lesz fontosabb az egyik, mint a másik a kapcsolat légkörében és létében –, a lány maradéktalan és sokszínű odaadása, ezen odaadás helyszínei tetőtől a talpáig, nos mindez egy csapásra megadta mindazt, ami elmaradt az elmúlt években. Második csapásra is ugyanazt adta, ugyanolyan tökéletesen. És ez már más volt, mint bárki más adománya eddig. A lány az volt, aminek lennie kellene minden lánynak: az önzetlen, kitárulkozó odaadás. Aki akkor és ott már nem akart semmi mást, csak azt, amit megtett: odaadni magát. Nem volt skrupulusa, nem akart beszélgetni, ha nem arra készültek, nem akarta elsietni vagy lelassítani, csak folytatni akarta megállás nélkül, szelíden, amíg össze nem omlik. Férfivá tette, mert alávetette magát, a szó szoros és minden átvitt értelmében.

A mennybemenetele után furcsa dolog történt. A fiúnak nem volt szüksége többre, nem akart több találkozót, a következő alkalommal úgy ment el a lány mellett, hogy éppen csak biccentett felé, brutálisan kifejezve, hogy egy percre sem akar megállni, nincs többé vele. És ez így is maradt. Fél év múlva a lány visszasírta magát, és minden folytatódott a végtelen örömök síkján, de nagyon is véges időben: a második buja éjszaka után ismét elment mellette, és ezzel véget ért az egész. A lány mellett szóljon, hogy bár megtehetné volna, soha nem tett szemrehányást, nem üzent, nem haragudott, elmentek egymás mellett százszor is abban a tudatban, hogy azt adták, amit tudtak, és az élet ennyi.

Miért nem fért bele a tanulmányok és az egyetemen folyó harcok világába a legtermészetesebb emberi kapcsolat? Miért nem ér egy nő annyit, mint a barátok, a szövetségeselek, a tudás? Mert azt, hogy bunkó módon vált el, meg tudta magyarázni: egész élete fiúk között telt el, játék és harc, testvériség és barátság, munka és öröm mindig a fiúk világában érte, s amit a szüleitől látott, az nem csábította a nemek jó viszonyára. A bunkóság igazolható. De a lényeg nem. Miért nem hiányzik az érintés, a tángulás, a le és fel, a ki és be semmi mással be nem tölthető öröme, s ha az öröm meg is szerezhető bármikor, miért nincs szükség arra, aki adja?

Eljön majd ez is?

Ketten egy télikabátban

A kollégium nagy dolgok teremője. Az ország különböző vidékeiről összezárt gyerekek vagy nagyon megszeretik egymást, vagy megtanulnak örökre utálkozni. Harc a horkolás ellen, küzdelem a jobb lámpáért és a nagyobb asztalért a tanulószobában, vita azokkal, akik soha nem pakolnak el semmit, és megvetés azok iránt, akik a vizsgaidőszak egészét puskakészítéssel töltik, a legtitkosabb módszerekkel preparálják zakóikat, nadrágjaikat, bennük a megváltó bolhabetűs cetlikkel. Kié a néha megérkező hazai csomag, mindenkié vagy azé, aki kapta? Elemi erővel lehet megszokni a közösségi lét alapszabályait, és el lehet bukni szégyenteljesen, ha önző vagy, amikor várnak tőled valamit, és ha gyáva vagy, amikor tenni lehetne valamiért vagy valami ellen. És persze diákok vagytok, párnacsata, az ajtó fölé erősített vízzel teli teáskanna a majdan belépő fejére – nagy baj, hogy a kollégiumi tanár (a majdani rektor) jön, bejelentés nélkül, s nem a kiszemelt balek szobatárs –, összeragasztott zokni, mintegy figyelmeztetésül, hogy néha talán ki kellene mosni, s nemcsak úgy, hogy a zuhanyozó alá állsz benne, és fürdés közben lelkesen összedörzsölgeted. A sampon helyére beöntött méz és tojássárgája keverék, kell a szép hajhoz. Az évente váltogatott kollégiumok, mert egyik rosszabb, mint a másik, s valamennyire fel kell újítani őket, hát menjetek fiúk az V. kerületből a XIII.-ba, onnan a VII.-be, s nosza, ismét egy újabb év, kell a következő kollégiumi váltás: gyerünk lakni a IX.-be. Négy év, négy kollégium, s mégis, milyen jó így! Mert szeretjük egymást. Őt tovább kísérte balsorsa: nem elég, hogy kizárólag fiútestvérek és barátok között nőtt fel, tisztán fiúiskolában és gimnáziumban, most folytathatja a kan összetartást a kizárólag fiú kollégiumban. Hol van végre egy lány?

Lányok hiányában a barátságok is egymás között kötöttek, s nagyon szerencsés volt az, aki ki bírta törni ebből a fiúzárkából, s volt egy nője egy másik kollégiumban – 10 kilométerrel odébb –, vagy abban a ritka, szinte példátlan helyzetben volt része, hogy pesti lány mellett tudott kikötni. Ez utóbbi paradicsomi helyzet – amikor a fővárosi lánynak volt valamilyen saját otthona is, lakás, kégli – egy átlag vidéki kollégistának elképzelhetetlen volt. Csak most tűnik fel neki, írás közben: tényleg, az elkülönülés vidékiek és pestiek között e téren is folytatódott, a pesti lányok válogattak a fiúk között, a vidékiek hátrányára. S persze később a házasságok is főként így kötöttek.

A férfias barátságok korszakának persze üdvöztető volt ez a helyzet. Lehetett nagy és tartós hatalmi szövetségeket kötni, szervezni, megfűrni, megválasztani és leszavaztatni, kiemelni és negligálni. Mert ez is a kollégiumi lét része volt: az együttes élet. A közösség ereje. Ha a kollégisták valamiről úgy döntöttek el, hogy az a jó, és nem a másik, és ha voltak olyan vezetőik, akik vágytak az ilyen harcokra és meg-

szervezték a többiek, akkor az úgy lett, úgy volt. Ahogyan ők akarták, ahogyan eltervezték. Mert ilyenkor kiderült a pestiek szétszórtsága, individualizmusa, ott mindenki eleve nagyokos volt, az ész közepe, s nem adta könnyen a támogatását senkinek, ha magának megtarthatta. A 60-as évek végére, köszönhetően a nyilvánvalóan erősödő demokráciának – aki akarta, elkezdhetette gyakorolni – a vidékiek kezébe került a Közgáz, a kollégiumok diákélete...

Mentek az egyetemre, ő és a barátja. Ő továbbra is a nemzetközi szakok titkára, és éppen hozzákezdett a vidéki munkás- és parasztszármazású fiatalok felvételijének elősegítéséhez, s hamarosan diplomata lehet vagy külkeres, esetleg újságíró vagy kutató. Barátja nemcsak a közös kollégiumuk diákelnöke, hanem valamennyi közgázos kollégium diákbizottságának választott elnöke is, amit ők ketten végeznek, az sok emberen segíthet. Negyedik éve laknak egy szobában.

Hideg van, fagyos február eleje. Az élet nagy örömei közé tartozik, hogy neki, lévén sok megkeresett pénze, volt egy meleg télikabátja. A barátjának nem volt, talán soha nem volt még, de most biztosan nem, didergett, amint lépegettek a közgáz felé. És amikor félúton voltak, levetette a kabátját, és ráterítette a barátja vállára, húzza fel. Más esetben az ilyesmitől meglepődik, talán meg is hatódik az ember, szabadkozik, visszaadja. Ebben az esetben azonban nincs szükség megjátszásra, meglepődésre. Bár még soha nem voltak hasonló helyzetben, nincs ebben semmi, amiről szólni kellene. A kollégista elnök felvette a kabátot, a szaktitkár ment pulóverben az egyetemig. Megbeszélték, mikor indulnak haza, hogy akkor is meg tudják osztani a kabátot. A télből legfeljebb egy hónap van hátra, jó szervezéssel mindig lesz rajtuk kabát – félúton.

Szegény remény

Amikor először mondta Budapesten, a Közgázon, rögtön az első év megkezdése után, 1966 szeptemberében, hogy ő kun, és hogy ő kiskun, fel se mérte, nem is mérhette, hogy diáktársai, akik ezt hallották tőle, eleve ki fogják röhögni. Így is történt, ki halkan, ki hangosan adta tudtára nemtetszését, egyszerűen kinevették.

– Az mi? – kérdezték – mi vagy te? Kun?! – és ment a hi-hi-hi, még lányok is belevégültek cénahangon, de az igazi nyerítés a fiúktól jött. Csupán annyit látott, hogy véletlenül ezek itt mind budapestiek, hogy közülük láthatóan mindannyian ismerik egymást a korábbi gimnáziumi évekből. Fogalma sem volt róla, hogy a nemzetközi kapcsolatok szakon beltenyészetbe került, legalábbis ami a pestiek származását illeti. Azt, hogy történetesen sokan közülük zsidók, csak sokkal később fogta fel, és nem is szánt jelentőséget ennek az ismeretnek. Zsidók, hát zsidók. Mit számít az?

El kellett telnie egy-két évtizednek, mikorra megértette, hogy mire volt jó a csúsfondáros kiröhögés. Hogy jön ő ahhoz, hogy kun legyen?! Micsoda értelmetlen dolog, micsoda faji baromság?! Pedig akár meg is bocsáthatták volna neki, annyian voltak, olyan döntő többségben, hogy ha okosak lettek volna, magasba emelték volna, és éljenezték volna az ő egy szem kunságát. Mi zavarta őket?

Csak érett felnőttként talált rá választ. Itt mindenki magyar, ez rendben van, rendben volt nekik. De mivel ők a nyilvánosság előtt nem mondhatták magukról, hogy ők bizony zsidók – akkor még nem mondhatták, ezzel meg kellett várniuk a 80-as évek közepét –, hogy jön akkor ahhoz valaki, hogy kunnak tartsa magát. Lehurrogták, mert meg akarták tartani maguknak a jogot, hogy megmondhassák, ki kicsoda. Ők voltak a hatalom, a rejtett szálak szövvénye, ráadásul tele kisebbségi érzéssel, öröklöttekkel és beidegzettekkel, olyanokkal is, amelyek abból eredtek, hogy közülük sokan tényleg nem tudtak semmit, tényleg voltak köztük lusták és buták is ... de állj! micsoda istenkáromlás ez?!

– Köztünk buták, ember!? Megállj!

Amióta 1963-ban megalapították, minden évben a Közgáz nemzetközi szakára volt a legnehezebb bejutni, ez ma is így van, a szak a nehézségi listák élén áll minden évben, gyakorlatilag csak maximális pontszámmal lehet oda bejutni.

– Mi itt a probléma? – kötekedik LELK.

– 1966-ban, meg az azt követő években, évtizedekben ez nem így volt. A kellemesen protezsáltak gyűjtőhelye is volt, valakiknek erőfeszítést sem kellett tenniük, hogy bejussanak.

– Jó, jó, és csak a „belvárosiaknak” járt a kivételezettség?

– Hát jó kérdés. Nemcsak nekik. Ugyanolyan vérlázító volt, hogy vidéki, buta, képzetlen srácok, lányok is bekerülhettek, kellett közülük is olyan, aki munkás-, parasztszármazású volt, magas kitüntetést kapott az apja, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány valamilyen jelvényét, ez és néhány más kitüntetés eleve belépőnek minősült. Ezek a gyerekek minősíthetetlenül alulképzettek voltak, és ezt a hátrányt az egyetemi évek alatt sem tudták behozni, mert alkalmatlanok voltak rá, és persze renyhék is voltak.

– Hamis tehát a tételed a „belvárosiak” nyomulásáról!

– Igen. Ezekre a „szegény vidékiekre” azért volt szükség, és éppen annyit vettek fel belőlük, hogy a mérlegen ellensúlyozzák a pesti protekciók arányát. Ők voltak a fügefalevél az igazságtalanság elfedésére. Kár, hogy ők bekerülhettek. Ők azonban csak balekok voltak egy sokkal nagyobb torzulás elkendőzésére. Őrájuk rá volt írva, hogy a „proletariátus protezsáltjai, szövetségben a dolgozó parasztsággal”, ők mindvégig a megtűrtek bélyegét viselték. De ha csak egyszer is ki merte volna mondani valaki akkor, hogy hé, zsidó származású fiú, te lusta vagy, te butuska vagy, te nem

tanulsz, és mástól veszed el a neked protekcióból odalökött helyet, hogy neked péknek kellene tanulnod a szakmunkásképzőben, vagy asztalosnak, szobafestőnek, mint azon félegyházi osztálytársaimnak, akik veled voltak azonos szellemi szinten..., de ők otthon melóznak a betevő falatért. Na, mi lett volna ebből? Mi lett volna a Közgázon, később a Rádióban, a Televízióban, az MTA köreiben, az újságírók féktelen közegeiben? Az lett volna, ami lett. Hogy antiszemita vagy. Annak születél, az lettél, azzá teszed magadat, te rossz ember vagy. És akkor még kiskun is?

Hát nem.

Ha-ha-ha.

És akkor még szerencséd van, hogy csak hha-hha-hha. Hogy nem ejnye lett. És ami még rosszabb: hogy nem egy titokban, kimondatlanul is létező, kezek, megjegyzések és szándékok által összehangolt képzeletbeli jegyzetbe került a neved felkiáltó jellel.

Úgyhogy vigyázat!

Ráadásul be is került.

És biza' most tele lehetne a gatyája egy életen keresztül. Lehetne csendestárs, megtúrt partner, beházasodhatott volna, befoghatta volna időben a száját, mint a karrier és a nyugalom érdekében tették sokan.

Helyette egész életében arról mesél, hogy ő és a népe egyszerre hun, magyar, székely, kun. Ez elég idegesítő, és szemérmetlen módon komolyan is gondolja ezt a történelmietlen kreténséget. Azt hirdeti, hogy nem a történelmi dokumentumok mondják meg elsősorban, hogy ki kicsoda. Főleg, ha ilyen dokumentumok nem, vagy alig létezhetnek egy olyan nép esetében, amely első évezredeit nem papiruszra írta, hanem lóhátra.

Azt hirdeti, hogy egy nép éppen az, aminek a népi, a nemzeti emlékezet megőrizte, amit tovább adott róla, és megőrizni mindig is érdemesnek tartott nagyapák és unokák végeláthatatlan láncolata. Ha a nép fejében Magor és Hunor együtt vadászott, ha Árpád Attila kardját emelte magasba a hazatéréskor Vereckénél, ha a székelyek Csabát várják, akkor ők léteztek, és éppen úgy, ahogyan az emlékezet megőrizte őket. Mert bevésték a jelüket a génekbe.

Kiverhetetlen, bármilyen erőik próbálják is meg.

Gubcsi Attila: Gördülő kő (Czeizek György emlékére)

II. 1969-1989

Szávost Katalin: A négy évszak (Herend, porcelán)

A 60-as évek közepére, második felére felébredt eszméletlenségéből, megrázkód-
tatásából a magyar szellemvilág, s annak legbátrabb képviselői, a magyar művé-
szek. Csoóri, Kósa, Jancsó, Nagy László, Sánta Ferenc, Déry Tibor, Borsos Miklós.
Illyés Gyula és Kodály Zoltán vezérlő, fejedelmi eszmei mozdulatai. Nem lehetett
többé visszazárni a palackba azt a szellemet, amelyet nemrég még akasztófára
küldtek.

Mozgásba lendült az a nagy generáció, amely a háború utáni években lett gimna-
zista, és az 50-es évek első felében felszállt az egyetemekre. Hozták, hívták maguk-
kal az ismeretlenségből a fény felé Sárát, Makoveczet, Szokolayt, akik soha nem
felejtették el a népet, amely a szegénységből küldte őket a legnagyobb gazdagság
felé: alkotni, élni az örök műben. S ők úgy hitték, hitték, mint az Istent, hogy a
népüket szolgálják minden tettükkel.

1965-ben, a vele készített interjúban Nagy László válasza az ő visszavonhatatlan
hatalmukról szól, s megadja a magyar szellemi fejlődés egyik legfontosabb irányát
a következő két évtizedre:

„– Ma, ha hatalmam volna, angyalbrigádokat vezényelnék a földekre. Mert úgy
látom, az elszármazott munkaerőket visszavonni az iparból s más helyekről nehe-
zebb. Kapálják meg a cukorrépát, kaszáljanak ezek az angyalok, keverjék a mos-
lékot a disznóknak, hordják be a fagyos kazlakat a hófúvásokon át, mert a vénem-
berek már haldokolnak. Ha hatalmam volna, még több önállóságot adnék azoknak,
akiket ez illet... – Ha hatalmam volna, nem kezelném elit ügyként az irodalmat. Ha
hatalmam volna, széttépném a protokoll-listákat, mert ha hatalmam volna, se tud-
nám széttépni az igazi tekintélyeket. Ha hatalmam volna, a bölcsődéktől az aggok
házáig biztosítanám az állampolgárok korszerű esztétikai nevelését. Megszerettet-
ném s nem megutáltatnám a fiatalokkal az irodalmat. Személy szerint nem törek-
szem hatalomra. Ilyen hatalmam ha volna: elveszteném. Verseimben hatalom van.”
Az egyetemi évei vége felé járó diáknak fogalma sem volt ezen szavak szépségéről,
jelentőségéről, sőt még a jelentéséről sem. De valamiért nagyon szerette a „Tízezer
nap” és a „Szegénylegények” című filmet, és azt hitte, az ő tanyai világában írta
meg Sánta Ferenc, és ott is vitték filmre a „Hűsz órát”. Az 1968-ban bevezetett új
gazdasági mechanizmus őt szolgálta: versenyt hirdetett, mérhető végeredményt.

4. „Nem kis erőt olt át lelkünkbe a becsvágy s termékennyé lesz tőle a férfigebel” (Ovidius) 1969-1980

1969-70 – A kincskereső

A kincskeresők láza fogta el az egyetem utolsó két évében. Aki az első két évfolyamot nagyon komolyan veszi, annak játék a többi. Megtanult tanulni, ez a lényeges. Látni a könyvek lapjain a fontosat, fejbe vésni a velejét. Az ember ekkorra majdnem felnőtté válik. Még nem az, felnőtté egy férfit a felesége és a gyerekei tesznek: amikor látja, hogy kiknek az élete függ tőle.

1969-70-ben annyi pénzt keresett, amennyit akart. Tolmácsolt németül és oroszul, egyszer szinkrontolmácsnak is beültették egy konferencia tolmácsfülkéjébe, a szellemi megfeszüléstől teljesen kikészült, ezt a mércét nem érte el. De kísérő tolmácsként sokat tanult, keresett, jól élt. A Népköztársasági Ösztöndíj mellett még többször annyi jött be a legjobb hónapokban. Dagadt a takarékkönyve, amely mellesleg 1970-ben, a házassága napján véletlenül ugyanakkora összeget mutatott, mint amennyit a felesége szülei összegyűjtöttek a lányuknak hosszú évek áldozatos munkájával, és ettől nagyon jól érezte magát.

Az igazi kincset azonban nem a pénzben lelte meg. Amikor vissza-, majd levették a belvárosi és rózsadombi ifjak támadását, és folytatták a közösségi munkát – választott kari vezetőkként –, olyan feladatokat vállaltak, amelyekről azt sem tudhatták azelőtt, hogy léteznek.

Mert nem is léteztek. Most jött el az ő ideje. Az új gazdasági mechanizmus megmozgatta a képzelőerőt, oldotta a bizalmatlan viszonyokat. Olyan tervekkel lehetett előjönni, amikkel lerúgták volna korábban.

Tudta, mindig is érezte, hogy mekkora szerencséje van, hogy ő ott lehet, ahol van, és olyan jó neki, amilyen jó. Tanyából, a kisvárosok széléről idáig eljutni? Ritkán lehetséges. Nem a társadalmi szellem nem engedi, hanem a valóság, amely átrajzolja a nagy szavakat, mire tette kerül a sor. Azok az évtizedek attól harsogtak, hogy a munkásosztály meg a parasztság, és hogy az ő fiaiknak mindent megad a

rendszer. Az egyetemen azonban mást látott: olyan emberek kaptak meg mindent, akiknek közül nem volt a lenti világhoz, a nehéz élethez. Fele-fele alapon voltak jelen a budapesti és a vidéki diákok. Ez volna az ország? Fele-fele a főváros és a maradék?

1969 őszén kitalálta, majd 1970 januárjára meg is fogalmazta, hogyan kellene az azonos jog mellé azonos lehetőséget is adni azoknak a munkás- és parasztszármazású gyerekeknek, akik önerőből nem tudják ellensúlyozni sem ezt, sem azt, hogy kis vidéki gimnáziumokból kellene versenyképesnek lenniük a nagy elitképző budapesti iskolákkal. Évekkel később az utódai elnevezték Studium Generalénak ezt a kezdeményezést, ő akkor, 1970-ben idegen és nagyképű hangzása miatt elutasította ezt a nevet.

Maradt a lényeg. A hátrányos vagy többszörösen hátrányos helyzet mérséklése. Vidéki, munkás-, parasztszármazás? Nekik kell olyan felvételi előkészítő tanfolyamokat, táborokat szervezni, hogy sokkal többen feleljenek meg a felvételin. Feleljenek meg, legyenek jók, jobbak, mint versenytársaik az elit csapatokból.

Egy-két évvel korábban ki se ejthette volna a száján, hogy „hátrányos helyzetű”, mert ilyen nincs a szocializmusban, az meg pláne nagy butaság, hogy az uralkodó osztályok, a munkások és a parasztok gyerekei hátrányos helyzetben lennének. Le kellett győzni a merev ellenállást, és ehhez éppen az új gazdasági mechanizmus légköre hozott segítséget, főleg az egyik fellegrárbán, a Közgázban. Azok a párt- és KISZ-vezetők a felső rétegekben, akik még fújták volna a régit, elbizonytalanodtak a megújult szellemtől, és mint ilyenkor mindig, zavarukban engedékenyek voltak. Leomlottak a gátak.

Már az év tavaszán, a húsvéti szünetben kétszáz gyerek gyűlt össze Salgótarjánban, hogy egy teljes héten át tanulja azt, ami a felvételin vár majd rá. Mindez három hónappal az első lépések után. És akkorra már elkészültek a speciális, kizárólag nekik szánt jegyzetek is. Sőt, mi több ez a kétszáz gyerek egy elővizsgáztatási rendszer nyertese volt. Mert a melléje állt, hihetetlenül lelkes közgazdász hallgatók segítségével, szellemi erejével elérte azt is, hogy az ország összes iskolájában szűrővizsgákat folytathassanak le, s előre megadott feladatok megoldása után választották ki a legjobb kétszáz diákot Salgótarjánba.

A jó érzések tucatja közé került egy igen kivételes is. Ekkor már nyilvánvaló volt, hogy a Közgázban is, máshol is, vannak a népi származású vidéki diákok, és vannak a „belvárosiak”, olyan zsidó és nem zsidó származású gyerekek, akiknek eleve előre elrendeltetett módon jár minden, részben tényleges tehetségük révén, javarészt azonban szüleik jóvoltából. Így működött a munkás-paraszt hatalom, képviselői útján. Ebben a mostani összefogásban azonban híre-hamva sem volt a megkülön-

böztetésnek. A legtehetségesebb, kitűnő tanuló zsidó srácok és lányok együtt írták a feladatokat, a stencilezett jegyzeteket vidéki származású társaikkal, és látszott, nyilvánvaló volt, hogy nagyon tetszik nekik, hogy eltűnik a karantén, amelyről egyébként senki sem tudta, hogy ki is építette ki köré.

Ebben a szellemben, és bizonyára emiatt él még ma is, négy évtized elteltével a Studium Generale, amely minden pillanatban fontos volt az író életrajzában – mert hogy az életében volt az.

1969 – Szibériában, fogolytáborban

A legjobbak Szibériába vágytak 1969 nyarán, a vizsgaidőszak végén. Elterjedt a híre, hogy a tajgában embert próbáló és férfit formáló durva viszonyok között lehet dolgozni egy teljes hónapot az Irkutszki Egyetem munkatáborában. A vágyat fokozta, hogy ténylegesen embertelen a helyzet. Szibériába, munkára száműzött foglyokkal – és persze az irkutszki egyetemistákkal – együtt végzik a munkát, amely nem egyszerű. Majdan felduzzasztják az Ilim folyót hatalmas beltengerré, és annak a partján építik fel az Uszty-Ilimszki Vízierőművet, a duzzasztó energiáját felhasználva a világ addigi legnagyobbra tervezett monstrumában. Ennek a „tengernek” a majdani partján kell állnia annak a falunak, amit nekik a két kezükkel fel kell építeniük.

Szibéria, fennsík, nyár, 10 fős sátrak, szuhój zakón, vagyis pia nyista. Volt egy darabig, de mikor elfogyott az otthonról hozott pálinka, már csak az oroszok 98%-os tömény alkoholja maradt, valamint az a maradék kenyérből, gyümölcshejből, trutymóból erjesztett kvász, ami megjelent a kád tetején folyadék formájában, iszonyú volt, és gyorsan hatott. A magyarok eleinte hallani sem akartak ezekről az orosz nyalánságokról, később azonban csak úgy lehetett kinevetni a szuhój zakónt, ha ők is itták kegyetlenül, ami be is következett.

Nyáron a szibériai fennsíkon szaharai meleg van nappal. Mégis hatalmas gumi-csizmákba és durva vastag posztóruhákba kell öltözni. Lehetne könnyű gatyába is, és laza tornacipőbe, ezt nem tiltják a törvények. Mégsem lehet. Szibériának ugyanis van egy olyan uralkodó állatfajtája, amelyen a sztálinizmus sem győzedelmeskedett. Ez a híres szibériai szünyc. Akkora, mint a tigris, úgy repül, mint a sárkány, úgy szúr, mint a vipera. Ha leveted a fűzős cipődet, a lábfejedet két sorban vérvörös csipéseket találsz este. Ha nem vagy begombolva sűrű posztóba estig, a csipések elfedik egész testedet. Az egyetemisták Budapestről és Irkutszkból egyaránt ki voltak téve e veszélynek, csak míg az oroszok ezen nevettek, a magyarok rossz néven vették, és nagyon szenvedtek tőle. Nehéz minden pillanatban a nyakadban

szétszakadó félmázsás cementes zsákokat úgy behordani a teherautóból a fülledt, zárt, 60 fokos levegőjű raktárba, hogy érzed: a szétmálló cement éppen most köt meg betonná – kemény izmaid miatt vasbetonná – a hónaljadban az izzadság-cseppek alkotta tengerben. Egy cseppben a tenger.

Vigas azért elvileg van a forróság ellen. Ilyet kínál az élet minden reggel hat órakor. Kibotorkálsz a sátradból. A többiek már beteget jelentettek, ma nem hajlandók felkelni. A vályúhoz mész, hogy valamennyire legalább az arcodat megmosd, mielőtt megmutatod azt a felkelő napnak nagy örömére és csodálatára. A vályúban levő víz most sem téged szolgál. Tegnap délben pocsolyaszagot árasztott a poshadt víz, most reggel jég fedi. Szibéria két arca.

Csak úgy lehet elviselni az iszonyú munkát, a rabok egyhangú monotóniáját, a táborparancsnok csekély affinitását a magyarok szokásai iránt, a budi bűzét, a budiét, amelyet ők ástak, jó mélyre, hogy ne kelljen rákuksolniuk azokra az árkok szélére állított gyanús küllemű deszkákra, amelyen pedig az oroszok oly vidáman és hatékonyan végezték dolgukat. S oly magabiztosan, mint ahogyan rakétaik az űrben száguldoznak.

Csak úgy lehet elviselni, hogy mégis megiszod a 98 fokos tiszta alkoholt, amely szétmarja a gégedet, majd leöblítéd azt a trutymóval a szabadtéri dézsából, értékes zsákmányodat a legyek elől elhalászva. A tábori munka végén, egy hónap elteltével jön a megváltás. Klasszikus, üvegnek tetsző üvegekből vodkát, pezsgőt tálalnak, köszönik a magyarok nagyszerű munkáját, és már mindenki sír, az orosz lányok, mert elmennek a pesti fiúk, a pesti fiúk, mert végre mehetnek haza. Előkerülnek újra a gitárok, és már nem számít, úgyse tudja senki, te magad sem látod már a vodka és a pezsgő ravasz keverékében, hogy a hat helyett maradt három húron nem tisztán szól Szörényi „Néha furcsa hangulatban” kezdetű dala, nem is beszélve az énekehangról, amelybe ordítva vegyül ugyanaz a szöveg orosz akcentussal – mert ennyit, Szörényi-Bródy jóvoltából legalább megtanultak az oroszok a magyaroktól. Akiknek most is ugyanaz a sors jut, mint 1100 éve: mindjárt mennek keletről nyugatra, a többi népek pedig álmélkodva nézik őket.

– Napisí! Írj, kérlek, írj! – kiáltja utána a legszebb, gyönyörű lány, amint a busz elindul.

– Bár eddig mondtad volna, legalább halk hangon, azonnal beléd estem, beléd ugrottam volna, most már mit kezdjek veled, Natasa? – dörmögte ő magában a busz ablakán kinézve, mert Natasa tényleg olyan melleket viselt szoros blúzában, amiket, ha jól sejtí, még soha életében nem látott.

Natasa eljött a következő nyár végén Magyarországra, Budapestre, most már megmondta, hogy mit kellene kezdeni vele – de ez már az az időpont volt, amikor elindult egy bizonyos végzetes vonat az NDK-ból egyenesen Miskolcra.

1970 – „Eljön majd ez is?” Eljött ez is.

Volt egy nője 1970 januárjától, egyetlen, és már fél éve. Ilyen soha nem fordult elő, az elmúlt egy-két év úgy telt el, mint az előzőek: érdektelen, kifutó partikkal. Most azonban lekozmálni látszott, és a sors egyetlen percre sem engedte, hogy eltévelyegjen az elrendelt útról.

Pedig friss diplomával a kezében, már a rádióba is felvett leendő újságíróként, a lánnyal eltöltött boldog fél év után, a nyár kezdetén megpróbált megmenekülni. Újabb NDK-beli munkára indulva azt indítványozta Anikónak, hogy tegyék egymást szabaddá. Ki-ki éljen olyan nyarat, amilyent akar, ne kösse a kezét a másik, ha úgy alakul, megtalálják egymást, ha meg nem, eddig és ennyit élt a viszonyuk. Kalandra vágyott a német lányok sűrűjében, végre megérett rá. És becsületesen meg akarta kímélni nagyszerű barátnőjét az egyoldalú, sunyi átveréstől. Anikó most is, mint majd 18 év múlva, válaszuk első lépéseként, igent mondott erre a hűtlenséggel egyenlő értékű ajánlatra. A fiúnak szüksége volt a szabadságára, s ebben a jelek szerint senki nem akarta korlátozni.

Amikor a nyár végén hazatért, útja váratlanul egyenesen Miskolcra vezetett, ahol Anikóék laktak. A vonat mászott, cammogott, mintha hátrafelé menne, ki akart szállni, gyorsabban odaér, mint a gyorsvonat, mi ez, mi ez, mi ez?!

Minden megváltozott a nyáron. Kihívások előtt állt az NDK-ban, tartott még a megbecsülés a magyar fiúk iránt, a német lányok szemérmetlenül vetélkedtek, de ennek most nem volt maradandó hatása, csak éppen annyi, amennyi kellett, egy órányi – egyre, másra.

S tudta a vonaton, hogy neki már senki más nem számít. A barátja érdekes változásra hívta fel a figyelmét, amit maga nem láthatott: különösen csillog a szeme.

Gyerünk, haladjunk már, miért nem megy itt Miskolcon a villamos gyorsabban, ver a szíve, ahogy a házhoz ér. Valami végleg megváltozott, így érezte, amint a kapun belépett, és zaklatottan kopogtatni kezdett a bérház földszinti lakásának ajtaján.

Senki.

Senki? Az nem lehet. Verte már az ajtót, majdnem rúgta is, ezért száguldott ő a Keleti-tenger partjáról idáig? – Elutaztak, mondta a néni.

A villám nem csaphat ekkorát. Akkor vége. Mégis vége.

Csalódottan ment ki az utcára, téblábolt a kapu előtt, majd tett egy lépést az állomás irányában. Dühösen és dacosan felnézett, valaki elment mellette, valaki más a távolban rohant, oda se nézett... az a valaki rohant tovább, erre, ebbe az irányba, több száz méterre volt, ideges, rohangálós az élet ebben a nyomorult iparvárosban... Újra elnézett arra, konkrétan, megállt-e már... A távolból felismerte Anikót, aki ekkor még fel se nézett. Elszántan, teljes erőből rohant a házuk felé, földre szegezett tekintettel, kétségbeesetten. Te jó Isten, mi történhetett a családdal?

I. Anikó, – a tanú az egyik öcskös, Tibor – 1970. november

Amikor a kapu elé ért, felnézett, és földbe gyökerezett a lába. Nézték egymást, és nem hittek a szemüknek. Ő nem jelezte, hogy már hazatért, vége az NDK-nak. Itt pedig senki se várta. Anikóék egy fél órával ezelőtt indultak ki dzsippel a Bükkbe, egy pici faluba, Mocsolyásra, egy hétre.

– Már Miskolc szélén voltunk. Megállítottam keresztaput és a dzsipet, és azt mondtam, hogy menjenek, én nem megyek tovább. Nekem haza kell mennem – lihegte Anikó. – Leugrottam a kocsiról és szaladni kezdtem vagy három kilométerről innen. Már onnan, az autón láttam, hogy itt vagy a kapunk előtt, láttalak magamban.

– Hát... hozzám jössz feleségül?

1971 nyara – „Ezzel a névvel nem lehet!”

Annak, hogy 1970 elején elfogta a Studium Generale felépítésében rejlő varázslatos révület, súlyos ára lett. Kifutott az időből, már mindenki tudta 1970 tavaszán, hol fog dolgozni, neki még címei sem voltak. Az egyetlen biztos perspektívából kiütötte magát még márciusban. Februárban mint végzős nemzetközi szakos hallgatót

behívták a Külügyminisztériumba, boldogságtól sugárzó arccal közölték vele, hogy azon kevesek közé tartozik, akik ott kezhetnek munkát, képesítése alapján tehát diplomata lehet. Sőt: azonnal, ami szintén kivételes. Aztán megmondták azt is, hogy hol: Mongólia, Észak-Korea és Észak-Vietnam között választhat, egyik jobb, mint a másik, magas fizetéssel. Nemet mondott, „Európa érdekelt”, volt a tömör választ. A Külügyé is tömör volt. Ilyen még nem fordult elő! Menjen vissza, kap egy hónap gondolkodási időt. Annak leteltével visszament, és ismét Európa mellett tett hitet.

– Ha így dönt, akkor most közöljük Önnel, hogy a Külügyben soha többé nem kap munkát. Itt nem az a szokás, hogy az ember megmondja, hova szeretne menni.

Mivel ő megmondta, kirúgták. Rengeteg ideje maradt a Studiumra. Húsvétkor tartották meg a kétszáz diák salgótarjáni táborát. Csak utána lett ismét ideje, hogy szétnézzon majdani hivatása ügyében. A tanszéken már elkeltek a jó helyek. Egy cetli árválkodott még az ajtón arról, hogy a Magyar Rádióba gyakornokot keresnek. Így ott találta magát. Ahhoz képest, ami várt rá, Mongólia sokkal jobb döntés lett volna. A Hírszerkesztőség lehallgató szolgálatánál ócska készülékeken hallgatta két műszakban a moszkvai adást, a Szabad Európát és BBC-t, lesve, hogy nem közölnek-e ott az MTI-nél gyorsabban hírt, mert ha igen, akkor nosza, mi frissebbek leszünk. Soha nem fordult elő ilyesmi. Sok olyan hírt közöltek ugyan, amit az MTI nem, de ezeket a Hírszerkesztőség bizalmas anyagába helyezték el, a nagyközönség várhatott még egy-két évtizedet. Recsegték a készülékek, zúgott a füle, és az egész értelmetlen volt és megalázó. Viszont sok ideje maradt az esti műszakban, és megírta közben a doktori disszertációját egy eddig ismeretlen témakörben, a nemzetközi pénzügyelméletéről és gyakorlatáról. Olyan dühös lett a méltatlan helyzetre, hogy a Közgáz elvégzése után már fél évvel doktorrá avatták.

Éppen egy évig volt ő derék lehallgató, mindenki székelye, aki nemzetközi szakon végzett. Míg azután megürült egy hely ott, ahova soha nem kerülhetett volna különben, a rádió külpolitikai rovatánál, kommentátorok és külpolitikai szerkesztők, tudósítók irigyelt fellegrárában. A hely azért ürült meg, mert aki addig betöltötte – Spiró György – úgy döntött, hogy inkább író lesz.

„Ezzel a névvel nem lehet!” – mondta a külpolitikai rovat vezetőnöje a rádióban 1971-ben, s 41 év távlatából elmondható, igaza is lett ilyen névvel tényleg nem lehet nagy karriert felmutatni a média világában, de nem lehet más világokban sem – mint a pénzügy, a külkereskedelem, a privatizálás ördögi köre, a kultúráirányítás, az ideológia- és hapacsgyártás. Ahol a németesített, Bauer- és Schiffer-típusú zsidó nevek mellett a tipikus, ugyanazok körében használatos, tipizáltan magyarosított nevek megmondják itt a *budapesti belterjes körökben*, hogy ki vagy: legyél Kővári, Szécsi, Székely, Aczél, Bíró, Rózsa, Nemes, Sándor, Vértes, György, Bálint, Kende,

Hajdú, Sugár, Kertész vagy egyszerűen csak Kiss, Szabó, Fekete és... javasolta nekik valaha is valaki, hogy térjenek vissza családjuk ex-, eredeti nevére?!... Mindegy is, hogy milyen néven kódolják magukat: úgys tudják egymásról ránézésre, hallomásból, ösztönnel. A szén országa mellett '56 és '90 között így lettünk a „fekete nyersacél” országa: Fekete János, Nyers Rezső és Aczél György titkosított – személyekben azonban nagyon is valóságosan létező – tábora a csúcsokon együttes erővel határozta meg Magyarország életét és a belőle kivonható javak sorsát, hagyatékukkal pedig mindmáig determinálják azt. Privatizáció! – milyen fenevad mutációja a szabad rablásnak és az állami eszközökkel végrehajtott jogszerűsített lopásnak! És hogyan működtek itt együtt a hazai és nemzetközi gének?

Milyen nevet kellett volna felvennie? Gábor Lajos lenne?! Gárdos Lajos, az is jól hangzik. Gálhegyi, Gálvölgyi, Gálpataki, Gálmedri, Gáltavi, Gálgáti, Gálgálgál, szóval valami ilyesmi?!? Akkor talán hasonlított volna rájuk?

De mit szólt volna a kisemmizett apja, nagyapái a túlvilágról, akiknek mindkét nevét minden betűjükben viselte tovább. Vér szökött az arcába, mert tudta, kezdő még, és máris végső kihívás érte, rögtön a végével kezdték. Hogy ne legyen önmaga.

1971 ősze – Apa lett a gyerekből

Már a kommentárjait olvasta a rádió külpolitikai műsoraiban, már egy ideje „dr.”-t írhat a neve elé, szaklapok közlik a pénzügyi írásait, de még gyerekek érezte magát. Anikót azonnal feleségül vette 1970 őszén. A felesége további egy évig még egyetemre járt, kollégiumban lakott, ott, ahol Tibor nevű öccse volt a diákbizottság elnöke – Tibor egyben már újdonsült apaként. Ő, Attila nevű festőnövendék öccsével közös albérletben élt, nem éppen egy fiatal férjhez méltóan. Ráadásul a felesége gyermeket várt, úgy készült az államvizsgáira. Pénzüik semmi, mindketten egy-egy bőrönddel a kezükben érkeztek a házasságkötő terembe. Most ugyan keres már a rádióban, 1500 forint a fizetése, de minden fillért félre kell tenni, jön a gyerek, milyen sors vár rá így. A feleségét nem hozhatja ebbe az albérleti szobába, ezer ok mellett azért sem, mert a plafonról hull a vakolat. Hullott abban az órában is, mikor véletlenül mégis itt voltak kettesben, és a kicsi megfogant 1970. szilveszter éjszaka. Olyan gyorsan történt minden, hogy nem volt ideje még átérezni, tényleg felnőtt lett-e.

Vasárnapra virradó hajnal van, a felesége 20 órája vajúdik, szombat kora reggel óta vannak fájdalmai. Nem akartak még gyereket, az anyagi körülmények a nullával voltak egyenlők, s az esküvőn úgy döntöttek, hogy olyan fiatalok még, és olyan keveset ismernek az élvezhető életből, hogy majd 4-5 év múlva lenne jobb a gyerek.

Aki azonban nem sokat kérdezősködött, hanem minden természetes óvatosság ellenére startjelet lött ki magának. És most magzat várt a szülészobában az első ordító szóra. Az újságíró a diplomája mellé tavaly ősszel házastársi jegygyűrűt kapott, felesége most a saját diplomájával együtt átnyújtja neki első gyermeküket. Elérkezett ez a pillanat is, és a szerkesztő elvtárs – még a könnyek kibuggyanása előtti pillanatban – egyetlen összemosódó képhalmazban átélte az egész életét. „Milyen nagyon gyönyörű minden!” – Ez volt a képsor aljára írva.

Több barátjának, Tibor öccsének is született gyereke ezekben a hónapokban, az övénél sokkal mostohább anyagi feltételek mellett, kollégiumi szobákban. Úgy alakult, hogy mindenütt fiúk születtek. Maga is úgy rendelkezett, hogy akár fiú lesz a kicsi, akár lány, Lajosnak kell hívni.

– Gratulálunk, szívből! Megtartjátok? – így szólt Nagy Sanyi távirata, reagálása a hírre, hogy „Anikó néven kislányunk született, mindenki egészséges”. Sanyinak Sanyi nevű fia volt, Tibornak Tibor nevű a fia, neki Anikó nevű fia van. Hát Istennem, majd csak lesz valahogy’.

Úgy lett, hogy igazán talán csak a kislánya nevelése közben tanulta meg, mi a nő. A gyengédség, a humor, a kacérság, az életvidámság, a szorgalom, a szeretni tudás, és amit viszont ő tanult meg a kislányán – a szeretni akarás. Nem elég a nőt szeretni, mert az idő múlik – ezért már az első pillanattól kezdve akarni is kell szeretni. Az idő nem te vagy. Az akarated vagy te.

II. Anikó, az első tanújel – 1973. augusztus

Lajos nevű fia ugyanúgy kéretlenül csempészte be magát az anyai méhbe, minden lehetséges természetes védekezés ellenére. Az ő fogantatása előtt is úgy voltak, mint annak idején: jó, van a kislányuk, legyen, de most már tényleg kellene 4-5 jó év. A fiuk ennél sokkal türelmetlenebb volt. S amikor 1974. február 28-án dél előtt fél órával, éppen a Déli Krónika külpolitikai kommentárját írva meghallotta a szülész-től a telefonhírt, hogy fia született... 10 percig vakarták le a plafonról az újságíró társai. Négyen vannak! Lakás nincs, bérlakásban laknak, de mire a lombok lehullnak, és katonáink visszatérnek, lesz lakás is.

Erre fogadást kötött a szerkesztőség munkatársaival, akik előre felvedelték a megnyerni vélt italokat. Meghívta az egész szerkesztőséget a kitűzött napra. Taposták a sarat, alig lehetett feljutni a lépcsőházban. Belülről kopácsolást hallottak, s nevetve nyitottak be a megnyert fogadás jó szájízével – és elállt a lélegzetük. Az ajtón belül egy mesebirodalom várta őket, az OTTHON.

A kopácsolás abbamaradt, már csak egy, egyetlen egy, tehát nem egy pár – mert az egyik már fent volt – küszöbsínt kellett volna felvernie, de arra szőnyeget takart, mert azt mondták volna, hogy aha! veszítettél, nincs kész! Úgy is maradt, amíg világ a világ, küszöbsín nélkül, mert ki ront el egy ilyen otthont. A saját kezével is építette

Akkor a legkisebb utód, Lajos Levente – 1978

1971-74. között, kislánya megszületésének pillanatától minden szabad percében, éjszakáján, húsvétján és karácsonyán. Ezt tudván a többiek nagyvonalúan nem néztek be a szőnyeg alá.

1973-ban megválasztották a Magyar Rádió és Televízió KISZ-titkárának. Helyes lehetne most, 2010-ben letagadni az ilyesmit, de éppen ellenkezőleg: nagyon büszke rá. Akkor már a KISZ-t vezető Végrehajtó Bizottság tagja volt több ismert rádiós, tévés riporter, a legismertebbek között a Híradós Baló György, ő agitációs és propaganda titkárként jeleskedve. Később, mikor Baló kivált, a fiatal rádiós Domány Andrást, volt nemzetközi szakos ismerőst kérte meg a feladat ellátására. Domány volt az egyik leglelkesebb közösségi ember, akit valaha is jelölt, munkára kért, most éppen úgy, mint annak idején a Közgázon.

– Szeretnénk, ha téged jelölhetnénk – mondta neki Kocsis Kálmán, az addig KISZ-titkár, később a magyar hírszerzés első számú embere. – Itt a rádióban a legtöbben téged akarnak, és meglepően sok tévés is hasonló véleményen van. Ők más esetben szeretnek maguk közül választani.

– Nem, szó sem lehet róla. Nagyon szeretem, amit most végzek, a külpolitikai újságírás a szakmám, mellette most már gazdaságpolitikát is írok, dehogy válnálám.

– Épp ezeknek a munkáidnak szól a felkérés. Itt a rádióban és a tévében meg sem tűrnének olyan embert KISZ-titkárnak, aki nem közülük való újságíró. Vállald el, persze ehhez hozzá tartozik, hogy ez önálló státusz, nagy a szervezet, csaknem ezer ember, tehát függetlenített titkárként kell végezned.

– Kálmán, jó hogy mondod. Így aztán végképpen nem, soha, még hogy én függetlenített mozgalmi státuszban?!

A következő két hónapban háromszor kérték ugyanerre, a meggyőzésbe belefolyt a rádió és tévé párttitkára, Bernát Rózsa, majd az elnök, Tömpe István is. Háromszor mondott nemet, mint a mesében, míg végül beadta a derekát.

– Van azonban egy feltételem. Függetlenül nem vállalom. Csak úgy, ha maradhatok külpolitikai szerkesztő, elvégzem az összes ottani munkámat, és azért kapom a fizetésemet. Csak társadalmi munkában vállalom, és kifejezetten csak úgy, ha semmilyen honorárium, burkolt elismerés, fizetés sem jár érte.

Bíztak az időben, hogy az majd meggyőzi őt. Az idő azonban kíméletes volt hozzá, fel sem vetették többé a függetlenítést, míg ellátta mindkét munkát a következő két és fél évben. Elképedtek, de beleegyeztek. Örültségnek tartották, mert két ekkora léptékű feladatot nem láthat el egy ember.

– Ha jól körülnézek itt a sorainkban, senkit sem látok olyan alkalmasnak, mint őt, ezért válasszuk meg, azt javaslom – mondta a rádiós Betlen János, s miután még az

Az élő ős, a kiskun mamuka a legelső kislány dédunokával, Anikó II-vel – 1972

*Hajnal hasad – apa, a tanyai tanító az unokával,
Attila lányával, Hajnalkával – 1980*

egyetemi évekből nagyon tisztelte Betlen tudását, felkészültségét, úgy érezte, nagy erőkre támaszkodhat.

Az első lépését meg is tette megválasztása pillanatában. A teremben ott volt Tömpe István is, a Magyar Rádió és a Televízió nagyhatalmú, csaknem diktatórikus elnöke. Éppen akkor robbant ki Kecskeméten egy tévés botrány, a stáb arrogánsan, kihívóan viselkedett a forgatás során a helybelieket felháborítva, és több tagját készültek megbüntetni. Arra kérte a többiek előtt Tömpét, hogy a KISZ véleménye nélkül ne döntsenek, mert nem szeretné, ha a stáb több, érintett fiatal tagjára húznák rá a vizes lepedőt, csak azért, mert őket úgyse védi meg majd senki. Tömpe meglepődött, és aztán örömmel mondott igent: – Végre – mondta – tényleg nem volna jó, ha mindig a gyengébbeken vernénk el a port.

Titkári ideje második felében a közben önállóvá vált televízióhoz hívták külpolitikai szerkesztőnek... 1975 végén nagyon nehéz szívvel mondott le a titkárságról, szerette, hogy oly sok fiatal tisztelte, akart vele együtt dolgozni.

A tévé következett. Ez az álomvilág, és mivel nem hisz az álmokban, maga sem akarta elhinni, hogy azok saját utat törtek és kérdés nélkül megvalósultak.

A szerző első gyermekei, Anikó és Lajos Levente

5. Rohan a világod, s te előtte jársz

1975. karácsony – Szomorú ajándék: kosárba hull a mű

Egyetlen mozdulattal vágta a szemétkosárba az egészet, 300 sűrűn teleírt oldalt. Hosszú töprengés előzte meg ezt a hirtelen döntést, de... elvégeztetett!

Mennyi munka, lemondás, vágy, hány éjszaka, amit a kicsik alig, vagy úgysem érthettek meg: az áldolgozott esték, amikor a hat órai közös hazatérés után azonnal magára zárta a dolgozószoa ajtaját. Az áttetsző üvegen keresztül látta Anikó lánya és Lajos fia rátapadt arcát – a másfél éves Lajos még billegett a lábán –, s nem mehetett ki. Nem engedhette be őket. Amit elhatározott, az irreális volt, de ilyenekből állt az élete.

Évekig készült rá, anélkül, hogy tudta volna. Csak 1975 tavaszán, németországi tanulmányi útján, a bonni pénzügyminisztériumban és a frankfurti Bundesbankban eltöltött egy-egy hónap után derült ki számára is, hogy ebből könyv lesz, szakkönyv. Legjobb barátjának, Tarafás Imrének a munkahelye 50 méterre volt az övétől, a Szabadság tér keleti oldalán a Magyar Nemzeti Bank, a nyugatin a Magyar Televízió. Éppen a kettő közé, egy padra hívta meg Imrét beszélgetni, s magával vitte a címekre lebontott vázlatot.

Imre teljesen meglepődött. Hogy ők könyvet? Egy jó pénzügyi szakkönyvet, olyat, amelyet a szakma megbecsül, de mégsem ez a lényeg: olyat, amelyet mindenki megért, megszeret, ami tanítható felsőfokon és mégis olvasmányos? Úgy, mint az angolok, az amerikaiak írnak erről. Mert itthon bikkfanyelven jelennek meg a könyvek, a tanulmányok, ember nincs, aki megértené.

Imre, mint afféle igazán nehézkes ember, tiltakozott, lehetetlent emlegetett, nincs ideje, nem tudjuk rendesen megírni. Mert Imre nem csupán nehézkes volt, hanem nagyon alapos és lelkiismeretes is, alig lehetett rávenni valami újra, rögtön tudta, hogy milyen nehéz minden, ha komolyan vesszük. Istene volt a pénzelmélet – nem a pénz, maga a pénz nem is érdekelte, fillérekből élt, és az is sok volt számára –, tudta, hogy ez az egyik legnehezebb összefüggésrendszer a gazdaságpolitikában.

Ő is tudta ezt. Az egyetemen ez volt számára az egyetlen megemészthetetlen, felfoghatatlan tantárgy, gondolkodásának pragmatikus jellegéhez nem fért hozzá az

absztrakció, amit a pénz, a pénzelmélet jelent. Már az egyetemi tanulmányok kezdetén nagyon zavarta ez a hiányossága, de nem tehetett ellene semmit: egyszerűen nem értette. Ez a harag vezette aztán el az egyetem befejezésével párhuzamosan elkezdett, és rögtön utána megírt doktori disszertációjához a nemzetközi pénzügyi politika elmélete és gyakorlata témakörben.

Ahogy beleásta magát, egyre inkább tudta, milyen kicsit ért a pénzhez. Tanulmányok sokaságát, cikkek százait publikálta, a magyar sajtóban ő volt a legfelkészültebb a monetáris kérdésekben, de gyatrának érezte tudását. Főleg Imrééhez képest. A németországi két hónap sokat segített neki, végre partnernek érezte magát néhány kérdésben.

A padon ülve megmutatta Imrének a vázlatot, a tartalomjegyzéket, és ekkor váratlan dolog történt. A mindig kételkedő Imre egyre nagyobb szemekkel olvasta a részleteket, már a könyv javasolt címén is megakadt a szeme: *A láthatatlan pénz*. Igen, ez tehát kellően elvont, absztrakt lesz, tetszett neki. A tévés szerkesztőnek nem volt kétsége afelől, hogy milyen lesz a könyv stílusa. A barátja, Imre ugyan pénzügyi közgazdász, és bár e szakma jelesei borzalmas nyelvet használnak, Imre viszont olyan nagyon művelt, nagyon olvasott és igazán eredeti ember, hogy soha életében le nem írt egy fölösleges szót sem, mindent nagyon megrág. Stílusa tehát nagyon pontos, kifejező lesz. Ketten jól kiegészítik egymást ebben is majd: Imre szakmai kontrollja és a szerkesztő nyelvi leleményei a garanciája, hogy jó könyvet születhet. Világosan elhatárolták a tartalomcímek alapján, hogy ki mit ír meg, és munkához láttak, még a nyáron.

A szerkesztő megkegyült, éjt nappallá téve olvasott, írt, utánanézett, keresett, tárgyalt, kérdezett, gondolkodott, feljegyzések százait, ezreit készítette, s amikor úgy érezte, hogy most már képes egy nagy lendülettel megírni a maga háromszáz oldalát, nekilátott. Amikor megkérdezte Imrét, hogy ő készen lesz-e karácsonyra, hogyan áll, rövid választ kapott:

- Sehogy. Sem karácsonyra, sem húsvétra. Nem tudok időpontot mondani.
- De hiszen megígérted az év végét! Ennek alapján szerződünk a kiadóval.
- Ez az egész nem megy. Sokkal nehezebb így írni, hogy nagyon élvezetes legyen és mindenki megértse, szakmailag pedig újat mondjunk. Mert különben nem éri meg írni, én nem akarom kiadni az ötödik hasonló könyvet, a többi szerzőt is unja mindenki.

Bumm! Mindenesetre a szerkesztőt nem olyan fából faragták, hogy egykönnyen feladja, ő pedig befejezi karácsonyra, boldog, emelkedett új évet szeretne kezdeni. December közepén átadta Imrének a maga fejezeteit, a győztesek boldog mosolyával, és megígértette, hogy mielőtt Imre hazautazik karácsonyra a szüleihez, elmondja a véleményét...

A Panoráma felvételén – 1978. október

Interjú Irakban – 1979. október

Ami meg is történt. A jeges zuhany, a kisgyerekkorban kapott pofon kellemes élmény ahhoz képest, amit a szerkesztő érzett, amikor találkoztak, és átvette Imrétől a maga paksamétáját.

– Kiadhatatlan. – Legjobb barátja hangja undorítónak, ugatónak, mekegés-, és makogásszerűnek tűnt most a számára. – Minden oldalhoz van mit hozzáfűznöm. Erre most nincs időm – mekegte tovább –, hazamegyek, aztán ha visszajövök, majd megbeszéljük. Előlről kell kezdeni az átgondolását. Rengeteg javításra készülj.

Az átgondo-lá-sát?! Miről beszél itt ez a zavarodott ember? Ezen dolgozik éjt nappallá téve, a karácsonyi ajándékokból még egyetlen darabot sem vett, és akkor ez azt mondja itt, azt üvölti, recsegi, gajdolja, karattyolja, hogy végig kell beszélni az egészet? Hát beszéljessen a mi jó Imre bátyánk – a ti jó édes... Inga bátyátok, mordult egyet a gyerekek felé, mert egyébként a kicsik nagyon szerették Imrét, ahogyan a nyelvtanulásuk kezdetén a megbotlott nyelvük ki tudta mondani, „Inga bácsit”, akinek a térdén oly sokat lovagoltak – beszéljessen csak otthon a szüleivel, ha annyira beszélgetni akar, úgyis régen látta őket...

Idáig jutott a realitások világában. Majd átsuhant rajta valami ősi ösztön, őserő, és kívágta az egész dossziét a szemétkosárba, mondván...

– Imrének igaza van. Nem tudom, miben van igaza, de igaza van, mert a pénzügyekben ő okosabb.

Úgy hozta a sors, hogy mindketten húsvétra fejezték be, s átadták egymásnak az addig teljesen ismeretlent. Imre a maga soronként megrágott-megírt változatát vitte végig, a tévés pedig valami teljesen mást, abszolút újat írt.

– Ez az – mondta Imre néhány nappal húsvét után, és ezzel minden sínre került. Egy évvel később nívódíjat kaptak a könyvre, ami aztán sokáig volt ajánlott irodalom a Közgázon és minden más gazdasági felsőfokú intézményben.

Ilyen volt a viszonyuk. Mindenben tökéletesen ellentétei voltak egymásnak, de a közös rádió- és televíziós műsorokban, a könyv- és tanulmányírásban, a szőlőművelésben, házépítésben, borfejtésben és pálinkaivásban olyan barátokká váltak, amilyent – amilyen tiszta alapokon nyugvót – az író soha nem ismert addigi életében.

1978. december – Az ajatollah, a géppuska és az öklök – kusza idők Iránban

Az athéni repülőtéren 1978. december elején a biztonsági ember sokáig nézte az útleveleket, csóválta a fejét, tanulmányozta az iráni vízumot, nem akart hinni a szemének, végül elvette az útleveleket, és azt mondta: nem szállhatnak fel a Teheránba induló gépre, irány vissza Budapestre.

Mind a szerkesztő-riporter, mind Darvas Máté, az operatőr gyakorlott utazók voltak, nem lehetett őket csak úgy lerázni. A magyar tévéstábokról az athéni biztonságiaknak is tudniuk kellett volna, hogy ha egyszer elindulnak valahova, akkor meg is érkeznek. Az MTV külpolitikai stábjai ekkor már – Chrudinák Alajos nyomán – világszerte híresek voltak arról, hogy a nemzetközileg szokásos 5-6 fős forgatócsoportok helyett ketten indulnak útnak, úgy néznek ki, mint a málhás szamarak, elkövetik azt a képtelenséget, hogy a riporter viszi a lámpákat és a magnetofont, főleg pedig szabad nyakában-derekán ő viszi a kameraállványt is. Nem hobiból. Ennyire volt pénze akkor az MTV-nek. Egy magyar tévéstáb azonos volt az akkori Magyarországgal: bár nincs semmink, ott vagyunk mindenütt. Bátran, vidáman, lyukas, de tiszta gatyában.

Mint megfellebbezhetetlen magyar szerkesztő közölte, hogy nem mennek haza, hívjanak ide iráni diplomatát, pilótát, biztonsági embert, bárkit akár a hírhedt iráni titkosszolgálatától, a SAVAK-tól is – „nyilván itt körülöttünk is van néhány” –, ők majd igazolják, hogy érvényes a vízum, s mi bizony utazunk az érvényes repülőjegyünkkel Teheránba: Budapesten éppen most jártunk.

A riporter persze tudta, mi az oka az idegességnek a pultnál. Igen. Itt is a MTV szégyensége a ludas. Amikor az év szeptemberében beadták a vízumkérelmet, éppen győzött a sahhal szemben álló iráni erőkör, és liberálisabb kormányt alakított. A nyitás politikáját hirdette meg az egyre inkább elzárkózó sahhal szemben, aki mindent a SAVAK-ra akart bízni (a szavak embere volt, viccelődünk a helyzettel akkortájt), a gyilkos ügynökökre. Az új kormány külügyminisztériuma kiadta a vízumot számukra. Utazhattak volna azonnal Teheránba, már szeptemberben. Csak-hogy ekkorra elfogyott a tévé pénze. Lefűjták az utat. Pénz persze lett volna, másnak volt is, de a külügyi osztály autokrata vezetőnöje utálta őt. „No money.” Harc következett vele, győzködés, feltételek, fenyegetőzések. November végére lett pénz. Indulhattak.

Csak-hogy ekkorra – pontosan ezekben a napokban, órákban – a sah keményített a harcban, leváltotta a liberálisnak tartott kormányt, és elkezdte szaporázni a lépéseit a totális katonai kormányzás felé. Ahhoz pedig nem kell külföldi szemtanú. Egyetlen vízumot sem adtak ki. Nekik viszont volt. S ez fontos érv. Nem lett volna semmi magyarázata az irániaknak, hogy kitiltsák őket, ráadásul már Athénig eljutottak, az átszállásnál milyen alapon nem engednék tovább őket.

Teheránban aztán gyorsan találtak érvet a sah szigorú emberei. Megérkezésük után a tájékoztatási hivatalban felsorolták, hogy hol nem forgathatnak. Sehhol. Főleg nem a bazár környékén, este ki se mozdulhatnak, papokkal nem találkozhatnak, legjobban teszik, ha megvárják a visszautazás napját, ezt a nyolc szép napot, helyet kérve a nagykövetségen, ott finom hideg whisky lehet, ha nincs, küldenek.

A nagykövet erről hallani sem akart, a stáb sem. Hogy lerázza őket, pontosabban kirázza őket a követség épületéből, felajánlotta a diplomata-gépkocsiját a sofőrjével együtt az első napra, hogy valamennyire megismerkedjenek Teheránnal. Akkor is tudták, most is így emlékeznek vissza rá: nagyszerű ember volt a nagykövet, vagy nem nagyon érdekelték a problémák, vagy megbízott bennük, mindenesetre példátlan volt a tény, hogy odaadta a felzászlózott kocsiját, s ezzel védeettséget biztosított nekik.

– Forgatni persze tilos! – mondta a nagykövet, hozzáfűzve, hogy ez diplomáciai problémákat jelentene most, főleg az ő kocsijával.

– Persze, nem! Dehogy! – mondták ők, s tudták kimondatlanul is egymásról, hogy az ellenkezőjét teszik majd. Mivel a sofőr is rendes embernek tűnt, elrejtették az utastérben a kamerát, s kérték, hogy a bazárba menjenek, hisz ilyet még nem láttak. A bazár volt az iráni ellenzék fő bázisa. Onnan indult ki a tömegero. Ott szervezték a földalatti mozgalmakat. S onnan jöttek a hírek, hogy aki fehér, az ne menjen oda, mert lám, tegnap is sósavval lötytyintették szét egy fehér nő arcát, mert azt hitték, amerikai. Aki fehér, az nekik amerikai. Ez a nő történetesen az is volt.

Szétnéztek a bazárban, tényleg félelmetes volt. Óriási, átláthatatlan, tele feszültséggel, amit a bizalmatlan tekintetek fokoztak. Aztán elkezdtek körözni az autóval a bazár körül, készültek az első filmkockák arról, hogy az egész bazár körbe van zárva katonai autókkal, mind telis tele felfegyverzett macsóval. A diplomatajelzés, főleg a zászló megtette a hatását. Köröztek lassan, a sofőr végre élvezte, hogy történik valami. Máté egy ruhadarabbal letakarta a kamerát, csak az objektív vége lett volna látható, ha valaki törődött volna velünk. Az ablak kicsit lehúzva.

– Jók lesznek a képek? Látszik így valami, rejtetten, mozgás közben?

– Nyugi, minden rendben. Veszed a hangot atmoszférának?

Aztán kicsit elstétült a kocsi közvetlen környéke, puskatus kezdte verni az ablakot, mégis törödni kezdtek velük. Nyilván nem a katonák, hanem az ügynökök, akiknek mindig sas szemük van. A katonáknak a puskatus maradt, meg hogy kitépjék őket a kocsiból. A sofőrnek intettek, hogy siessen tova. Őket szó szerint felhajították a teherautóra, s elindultak valahova. Legalább egy óráig zötykölődtek, fogalmuk sem volt, hogy hova. Megtudták ezt is hamar. Kinyílt egy börtönkapu, s máris pontosabb képük volt. Bevágták őket egy szobába. A gépből kitépték a filmet, a magnóból a tekercset. Nagyon csúnyán tudnak nézni Iránban, ez kétségtelenné vált.

A délutánt ott töltötték, s kezdtek rémképeket látni. Okuk talán volt is rá, akkor már bejárta a világot, hogyan tűnnek el örökre az iráni börtönök foglyai: savban például. Soha nem látott tömlőcmélységekben például.

Este bejöttek a katonák vagy rendőrök vagy foglárók, visszaadták az üres kamerát, s kitették őket a börtön elé. Most már kevésbé volt derűs a szeme, de a sofőr ott várt rájuk a kocsival. Bevitte őket a követségre, kiderült: a nagykövet elintézte, hogy

kiengedjék őket, és felelősséget vállalt értük. Ennek első lépéseként megszakította velük a kapcsolatot, mondta, hogy nem is ismerik egymást, a követséget hagyják el, már le is foglaltak egy szobát nekik egy távolabbi szállodában. A tájékoztatási hivatal vagy a SAVAK tarthatta a szavát, mert sok whiskyt kaptak búcsúzóul. Igen, persze, a kocsit örökre elfelejtik.

Sötét napok kezdődtek. Szerencsére volt whisky. Éjjel, pontban éjfélkor lent a város szívében, a bazár környékén a tömeg újra és újra megszegte a kijárási tilalmat, örült zajok, tiltakozások szűrődtek fel a szálloda felé, majd mindig, minden éjszaka elkezdtek kerepelni az angol gyártmányú Chieftain tankok géppuskái, trrrrrrrrrrrraaaaaaaaaa, fájdalmas, egybemosódó üvöltés és újra halotti csend. A „chieftain” törzsfőnököt jelent, a sah meg akarta mutatni, hogy ő vezeti a törzset. Mivel ők is fehérek voltak, a bizalmatlanság kísértett a szállodában is. De minden portás tudta, hogy ők tévések, és nem hagyják annyiban, készülnek valamire. Örült ötletet talált ki a riporter, nyilván a whisky hatására. Azt hajtogatta, hogy el kell menni Qumba, a szent városba, és interjút kell készíteni a hazai papság vezetőjével, Sariatmadari ajatollahhal. Ez körülbelül úgy hangzott, mintha azt mondta volna, szaladjunk fel a Marsra, van ott egy jó ismerős, ő is szereti a whiskyt, igyunk egyet. Örültnek lenni azonban kifizetődő, ha az ember külpolitikai riporter a magyar tévénél, a legtöbben azok voltak, valószínűtlen teljesítményekre, filmriportokra hergelték egymást anélkül, hogy akarták volna. Példátlanul erős és eredményes verseny folyt akkor a magyar tévé külpolitikai stábjai között, jó visszaemlékezni rá. A tévé képernyőin ugyanis bántóan sok az érdemtelenül élvezett monopolhelyzet. A világot járó stábok viszont minden pillanatban túl akarták szárnyalni egymást. Az egyik fiatal portás meghallotta, hogy Sariatmadarihoz készülnek. Ezt úgy adták elő neki is, mintha tényleg, türelmetlenül várná őket bárki is Qumban. Egyszerűen beleörült a vágyba a portás, hogy velük mehessen.

– Jó, csak valahol elhagytuk az ajatollah telefonszámát, egyszerűen nem találjuk. Hol is lehet, hol is lehet...?

– Á, nem baj, én megszerzem mindjárt – mondta a recepciós, csillogó szemekkel. Számára az ajatollah nevének kiejtése egyenlő volt a túlvilági boldogsággal. Nem is sejtette, hogy a stábnak soha nem volt telefonszáma, mindösszesen az ajatollah nevét ismerik valahonnan, ennyi. A telefonszám birtokában felhívták a Marson, Qumban az ajatollah titkárságát, és mint régi jó ismerősök elmondták, hogy szívesen beugranának egy interjúra, éppen arra járnak...

Rekonstruálhatóan, és utólag Qumban már rekonstruált módon is az ajatollah papjai azt hitték, hogy valami e világon túli nagy hatalmasság telefonált. A sah ugyanis hetek óta légmentesen elzáratta a főpapot a világtól, se ki, se be a városba, senki. Mivel azonban az ajatollah azt jelenti, hogy Allahtól való csodálatos jel, a magyar

tévések úgy gondolták, rábízzák magukat e jelre. A főpap viszont úgy gondolta, hogy úgyse jöhet senki, miért ne hívja őket szívélyesen.

Qumba eljutni lehetetlen volt, a sivatagban nincs tömegközlekedés. Ki segíthet? Csak a nagykövet kocsija.. A nagykövet hallani sem akart az egésztől. Utólag azt gyanították, hogy azért adta oda mégis a kocsit, mert maga is szívesen jelentette volna a magyar Külügyminisztériumba, miként készül a végső összecsapásra a sahhal a hazai ellenzék vallási vezetője. Khomeini Párizsban volt, Sariatmadari Iránban egyben az ellenlábas is volt, mértéktartóbb, realistább, és persze, mivel ő élt otthon, talán megalkuvóbb is. De ő élt otthon!

Ő is nyilatkozni akart, de nem volt kinek.

Vak tyúk is talál szemet, ennél többet nem mondhatunk. Repült a kocsi a sivatagon keresztül, megérkeztek a Marsra, Qumba, a síita központot tényleg iráni katonák vették körül, se ki, se be. De mint Athénban, a repülőtéren, valami itt is segített, valami érthetetlen véletlen. Lazán, természetes módon mentek át a kordonon, mint akik új parancsot hoztak magukkal. A szerkesztő azt hitte, hogy gondolatban már a katonák is átálltak. Mindenesetre a katonák kézről kézre adták a stábot, elvezették a bejáratig, s udvariasan átnyújtották őket Sariatmadari helyettesének, s ezzel magának az ajatollahnak. Az öreg, tekintélyt és emberséget sugárzó főpap az interjúban nem tagadta, hogy a sah birodalmának hamarosan vége lesz, Allah elrendelte a bukását. Nyitva hagyta a kérdést, hogy ki vezeti majd az új kort, ő vagy Khomeini. Mire Teheránba visszaértek, már tudta az ott tétlenségre ítélt nemzetközi sajtó, hogy a magyarok interjút készítettek az ajatollahhal. Nem sokkal később két külföldi újságíró érkezett, és átadott egy általuk sebtében készített meghívót az aznap délutáni nemzetközi sajtókonferenciára, amelyet „A Magyar Televízió szerkesztője, Dr...” tart. Ebből tudta meg magáról, hogy tart ilyent. Életében nem volt hasonlóan előkelő helyzetben, a szovjet, amerikai, angol, francia, német s még ki tudja hány országból Teheránban tétlenül dekloló tudósítók megtöltötték a konferenciatermet, s másnap már önmagát olvasta viszont a hírügynökségi jelentésekben: az ajatollah a sah végét akarja. Felbuzdultak a sikeren, túlságosan is. Másnap meggyőzték a nagykövetet, hogy a városszéli békés forgatáshoz kellene a kocsi: hogyan él ott a nép. Az út azonban a derék sofőr jóvoltából ismét a bazár felé kanyarodott. Az éjszakai vérengzések és tüntetések miatt a bazárt ekkorra bezárták. Csoportok ögyelegtek körülötte, mindenütt állig felfegyverzett katonák. Ezt kellene fotografálni! Váratlanul a csoportok összegyűltek a bazár egyik sarkán, és az emberek torkuk szakadtából ordítani kezdték: Mark bar sah! Halál a sahra! A világ egyik legkegyetlenebb uralkodójára, az egyik legnagyobb hadsereg vezérére, fényes nappal?! Te jó Allah, hova jutott a világ. Ez forradalom, s ők a kellős közepén?

E közép meghatározása túl jól, mértani pontossággal sikerült. A tömeg duzzadt, körbevették az autót is, és üvöltöttek. Szemből megindult feléjük egy katonai alaku-

lat. Jöttek konokul. Kb. száz méterre lehettek, amikor felemelték a géppisztolyokat, karabélyokat, és átmenet nélkül lőni kezdtek. Ők a magyar nagykövet kocsijával közepen. Ennél nagyobb botrányt?! Hogyan ússzák meg?

A golyózápor belecsapott a tömegbe, az autó körül hullottak az emberek. (A nagykövet nem csupán megsajnálta, hanem újabb whiskyvel vigasztalta őket, amikor elmesélték, mi történt.)

– Tűnjünk innen Máté, mert lőnek! – saját visító, ijedt, rémült hangja egész életében elkíséri.

Máté ugyanis az autó mellett állva forgatott, ő pedig a hangot vette fel. A történelmi hűséget majdan a Panorámában és A Hétben is aláfestendő, a Tűnjünk innen Máté! kezdetű óhajt is sikerült rögzíteni. Ész nélkül repültek be az autóba, a sofőr ennél valamivel több ésszel átgázolt mindenkin, így értek „haza” a követségi whiskys poharak nyugalmaiba. Innen már nem sok hiányzott ahhoz, hogy a nagykövet végleg felajánlja nekik: költözzenek be a követség védett világába, akármilyen szabálytalan is ez. Ez a perc is eljött. Teheránban már napközben is veszélyes volt fehérnek lenni. A tömeg megelégedte, hogy éjszaka lopva tomboljon, nekilátott nappal is. Egyre fentebb jöttek az utcákon a bazártól az elegánsabb negyed felé. Egyszer véletlenül mindketten kinéztek a szálloda ablakán, és azt látták, hogy a tűzfal létráin fehérek sűrű futamban kúsznak lefelé. Eljött az ő idejük is. Hisztérikus telefon a követnek, gyors autó a szokásos piros-fehér-zöld zászlóval, kiürítik poharaikat – minden cseppért kár! – s utolsó emberként a szállodát is...

Brutális napok következtek Teheránban. A fehérek menekültek. Nekik másnapra szólt a repülőjegyük. Hírek jöttek arról, hogy nehéz kijutni a repülőtérre, s lehetetlen feljutni a gépekre, özönlik mindenki haza. Főleg az amcsik. Tudta mindenki, hogy másnap elkezdődik a Ramadán, és akkor a gyűlölet, a harag beleharap minden külföldibe.

A nagykövet kocsija biztonságosan kivitte őket a reptérre, majd eliszkolt haza. Amit bent láttak a repülőtéren, az nem volt eviláginak nevezhető. Síró nők, üvöltő férfiak, zavart gyerekek, elhagyott bőröndök, tömeg tömeg hátán. S persze a verekedés a feljutásért. Kamerával, állványal, lámpákkal, bőröndökkel megrakva részt venni ebben? S mégis, ez most nem gátolt, hanem segített! Ha az ember ezekkel az eszközökkel a kezében iszonyú nagy lendületet vesz s nekivág, egyben rendet is vág. Nem a jogi rendet, hanem a búzatáblák rendjét. Vágja, kaszabolja, ahogy tudja. Csak nem megállni. Roham, Bem apó! – mondta Petőfi. Őt máig nem találják.

A riporter egy Ankarába induló gépre verekedte fel magát. Máté Jerevánba jutott, s onnan Moszkván keresztül már csak egy lépés Budapest. Ankarából sem volt egyszerűbb, két nappal később telefonon derítették ki egymásról, hogy a Tűnjünk innen Máté! kezdetű népdal belső parancsa maradéktalanul érvényesült, és úgy eltűntek Iránból, mintha soha nem jártak volna ott.

6. A sikerek bűvkörében 1980-89

Az Akadémiától Makoveczig

1980. Kevés ember lehetett olyan boldog, mint ő. Nagyszerű felesége tanít a Közgázon. 9 éves lánya és 6 és fél éves fia olyan jó testvérek, s szüleik oly nagyszerű reménységei, amelyet még nem látott. Otthonuk a Kis-Svábhegy tetején maga a csoda, a béke. Tanyáját a Balaton-felvidéken a két kezével és szülei, barátai fizikai segítségével maga tette gyöngyszemmé, rizling bora közkedvelt. Barátai, Tarafás Imre, Nagy Sándor, a munkában Chrudinák Alajos nagyszerű emberek, büszke lehet rájuk. 1978-ban, szinte napra 30 évesen megvédte kandidátusi disszertációját az Akadémián a nemzetközi monetáris politika témakörében, itthon ez a téma abszolút

*Interjú Mozambikban Samora Machel elnökkel – 1979. május.
Az operatőr Várszegi Károly*

újdonság. Harmadik éve megy a Kockázat, az egész országban váratlan és alig hihető megbecsülést élvez, naponta látnák vendégül előadást tartani. (Pénzt soha nem kér – ez szokatlan a meghívóknak, az ismert újságírók nagy pénzeket szakítanak le tőlük, de neki így is megéri.) Most fog megjelenni újra teljesen átdolgozott, tehát új kiadásként A láthatatlan pénz, közös könyve Tarafással. Megválasztották a Fiatal Közgazdászok Országos Szövetsége elnökévé, egy asztalnál ül a Közgazdasági Társaság VB-jében a nagy öregekkel, Nyers Rezsővel, Bognár Józseffel. Ha berúg, másnapra kiheveri, és legközelebb hetek, hónapok múlva lát poharat a mélyéről. Nagyon megszaporodtak a titkos nők, de ezt hagyjuk.

És most, 1980. november elsején beül az Akadémiai Kiadó általános igazgatóhelyettesi székébe. Ilyen poszt eddig nem volt a cégnél, neki hozták létre. Az igazgatóval is megbeszélte módon, az Akadémia vezető testületeinek a jóváhagyásával hamarosan ő lesz az igazgató, a külön céggént kezelt nyomdáé is. Micsoda szép feladat?! Ezer ember. Csupa nagyszerű, elkötelezett, tudásvágyó szerkesztő, idegen nyelveken alkotó közösségek, a legjobb nyomdászok, akik még érzik az ólom szagát, a világ összes betűjét fel tudják rögzíteni a lemezekre, a nyomda mindent tud, amit az elmúlt száz évben össze lehetett gyűjteni, és tudja azt is, amit a jövő, a számítástechnika sürget. Összeszokott, nagy erő, igazi csapatok. És ő végre eggyé integrálhat, és egységben irányíthat embert, pénzt, technikát, infrastruktúrát. Ez ugyanis a vezetés lényege. Mindig vágott rá.

– Te megkerültél – mondta Chrudinák Alajos elképedt arccal. – Vezetheted a Panorámát, más műsorokat is, a Kockázat pedig te magad vagy, nélküled nincs is ez a műsor. A nagy nyilvánosság megbecsül, bárhova eljuthatsz a világban, mi is szeretünk itt a külpolitikai rovatban, én különösen, és te elmész?! Átmész egy porfészekbe? Mi a fene az az Akadémiai Kiadó? Öreg emberek avult világa. Unalmas, olvashatatlan könyvek, amelyek közé majd beszorulsz.

– Ali. Döntöttem. Ki akarom próbálni, milyen az, hogy létrehozunk valami valóságot. Nem a látványt, hanem a semmiből a tényt.

– Elment az eszed. Sztár lehetsz, s elmész egy ismeretlen kócerájba.

– Alikám, várj, ezt már eldöntöttem. Inkább azt mondd meg, hogy mi lesz a Kockázattal.

– Te is tudod, mi lenne. Megszűnik, ki szerkeszthetné és vezethetné nélküled.

– Ne szüntesd meg, kérlek. Szerkesztem és vezetem kívülről. Van rá más példa is a tévén.

– Nem fogod bírni, és nyilván nem is néznék jó szemmel az Akadémián.

– Éppen ellenkezőleg, szeretnék és örülnek, ha folytatom, azt mondták, a jó hírnév a legjobb piaci erő. És bírom is, ettől ne félj. Annyi levezetetlen erőm van, hogy meg se kótyan.

Még hátra volt alkotótársa, Vitézy László, a Kockázat rendezője. Gutaütést kapott a hírre:

– Nincs ember a világon, aki elkövetne ekkora kreténséget, a tévét felcserélni egy tudományos kiadóra ma, amikor minden a nyilvánosságról szól majd, a sajtó lesz a legfontosabb közéleti eszköz, sőt hatalom. És akkor elmész? Onnan soha nem tudsz visszajönni ide.

– Nem is kell, Ali egyetértett azzal, hogy folytassam. A tévé vezetői pedig ebbe soha nem szóltak bele, te tudod a legjobban, hogy mennyire független és szabad a Kockázat.

A külpolitikai szerkesztőség és Vitézy mindvégig hű társai, szövetségesei maradtak, a műsor igazi szárnyalása még csak ezután következett. Képtelenség, de azután, hogy 1980-ban elhagyta a tévét, mint munkahelyet, még hat és fél évig ment a Kockázat, anélkül, hogy valaha valaki beleszólt volna, hogy miről, mit szóljon. És közben a külpolitikai rovat újra és újra megbízta, operatőrt adott mellé, hogy külföldi útjain forgasson riportokat. Az idill elérkezett Magyarországra. A Paradicsomban Istennél. 66 huri társaságában Allah közelében. Mikor melyiknél jár...

A jórészt intellektuális tévés munka mellett erősen vágyott egy nagy közösségre, emberekre, akik megtermelik a maguk és a családjuk életfeltételeit, ő pedig jobbá teheti a mindennapjaikat. Mint akkor a kiadók egy része, az Akadémiai Kiadó is szellemi menedéket nyújtott, munkát adott azoknak is, akiket ekkor már – nagyon óvatosan – „ellenzékinek” sorolt be a hivatalos politika. Így találkozott az idegen nyelvű szerkesztőség egyik munkatársával, Raj Tamással, akiről előzetesen úgy tájékoztatták őt, mint általános igazgatóhelyettest, hogy zsidó rabbi. Voltak ott mások is a formálódó ellenzékéből. Semmilyen külön érzést nem okozott támogatni őket, nem volt tőle nagyon büszke, s távol sem akarta magát tartani tőlük. Természetes volt, hogy ki-ki szeretne magának munkát a képességei szerint, s Raj Tamás és a többiek tájékozottságát, intelligenciáját aligha lehetett kétségbe vonni.

Működésének három éve alatt egy teljesen új generációt segített megerősödni a kiadónál, és amikor eljött, a búcsúestjén sok százan mondták: visszavárunk, ha lehet, gyere, s ne csak három évre...

Tagja lett a nemzetközi újságíró szövetség keretében szervezett síklubnak, Magyarországról három-négy másik zszurnalisztával. Meghívásra bejárta a világ síparadicsomait. Szlovéniában a sporttal járó fáradtságot egy Izraelből érkező adjunktusnő teszi elviselhetőbbé, feloldja magában. Svájcban napi száz kilométert is lehet siklani egyhuzamban, olyanok a pályák, mint a tenger enyhe hullámozgásakor. Norvégiában be lehet siklani szinte a főváros, Oslo centrumába – s aztán az Északi-sarkkör jéggégé fagyott terepein folytatni. Spanyolországban a Pireneusokban 2500 méter fölött is vakító nap süt, trikó nélkül lehet napozni a hatalmas lesiklások után.

Olaszországban az Alpok és a mediterrán világ hangulati keveréke olyan könnyedséget teremt, hogy az ember szeretne mindig ott maradni. És az USA! Az amerikai újságírók tényleg mindent megadtak, amit az ember csak el tud képzelni: Utah meredek hegységei, Colorado félelmetes pályái után a fenséges Lake Tahoe környéke, a síelés csúcsa, ez már tényleg maga a Paradicsom. S ha maradt pénz, költsd el Renóban, olyan, mint Las Vegas, majd irány Mexikó, Acapulco.

Na, pénznyelővel azért nem játszunk. Már csak azért sem, mert most néhány évig nem lesz pénzünk. Illetve lesz, de az mind el van költve előre. Nagyon jól keres, egyszerre több forrásból, de most élére kell állítani a garast is.

1983 nyara. Hallott véletlenül egy Makovecz Imre nevű építészről, aki akkortájt lett nagyon híres a sárospataki művelődési ház terveivel, sőt magával a kész házzal. Sokan kételkedtek, hogy megépíthető, s mégis: készen áll. Leutazott megnézni, és tudta immár, hogy nemcsak az USA sípályáin létezik Paradicsom. Az ő igazi mennye itt van, itt áll a közepén, néz felfelé, s elbűvölten fojtja vissza a lélegzetét. Templomban jár, nahát ilyet! Sárospatak maga is megható fogalom az ő számára, Rákóczi idézi, s ez elég a mély hallgatáshoz, de amit a Makovecz-házban lát, azt nem tudja felfogni.

Budapest, Makovecz. Megpróbálja rávenni, hogy tervezzen nekik egy családi házat. Eleinte nehezen megy a beszélgetés, az építész bizalmatlannak tűnik. Később, még ugyanakkor, ugyanott, feloldódik minden:

- Rám bízza, hogy milyen legyen?
- Igen.
- Nem olyannak tűnik. Attól félek, hogy belebeszél majd mindenbe.
- Amihez nem értek, abba nem szólok bele.
- És a felesége?
- Rám hallgat abban, amihez ő se ért. Kérem, tervezze meg.

Úgy is történt. S mégse úgy. Makovecz megtervezte, és ő megköszönte a tervet, s mint készlet átvette úgy, hogy bele se nézett. Átvette vakon. Ez még Imrét is meglepte, de nem sértésnek vette, hanem bizalomnak. Az ilyesmit valószínűleg ő is így intézi el. Otthon megnézték, kezdték megérteni a rajzokat. A felesége, aki éppúgy nem értett hozzá, mint ő, tehát akinek éppúgy fogalma sem volt arról, hogyan kell egy ilyet megépíteni, s hogyan lehet majd lakni benne, kezdett elzöldülni. A következő napokban kékre váltott, néha lilára, vörösre, úgy, ahogyan a szótlanság, a kettőjük közötti kimondatlan fojtogató helyzet éppen kilökte a vért az arcára.

Végül összevesztek.

- Megkergültél? Ebben akarsz élni? Mi ez?
- Ez? Egy Makovecz-ház.
- Ez neked ház? Ez egy vár!

- Akkor ez egy Makovecz-vár. Még jobb!
- Ez egy héttornyú, alaktalan vár, a tornyokban akarsz raboskodni, vagy mit csinálsz majd ott?!
- Raboskodok majd.
- De egyedül! Mi oda nem megyünk.

Így ért véget a később Sevilleben világsikert aratott héttornyú templom, vár, szimbólum első, privát változatának sorsa, ilyen mostohán és méltatlanul. Mert a nyomdafesték nem bírta el azt a veszekedést, ami férj és feleség között folyt a hét toronyról, a rabságról, Török Bálint haláláról, valamint az író és Makovecz együttes, erőszakos halálának várható bekövetkeztéről abban az esetben, ha nem viszi vissza azonnal a terveket az építésznek. Visszavitte, főleg a Török Bálint-komplexus vádjá miatt. Nem tudta, de lelke mélyén mindig inkább Magyar Bálint szeretett volna lenni, talán.

- Nem baj, gondoltam, semmi baj – mondta Makovecz.

Könnyű volt neki 8 évvel később dűlőre vinni a hét tornyú csodát Sevilleben, a világkiállítás egész világot meglepő magyar pavilonjának felépítésekor. A magyar államnak nincs, nem volt hites felesége.

- Akkor vége? – kérdezte még Imre, s vette a kalapját, mivel az üvegben sem maradt több bor.

- Szóba áll még velem?

– Nem.

- Akkor megmutatom, mit szeretnénk helyette.

– Nem érdekel, befejeztem. Önök nagyon rendes emberek, én is az vagyok, és még van sok más rendes ember. Viszontlátásra.

- Tehát így néz ki a mi tervünk.

S megmutatta az ajtóból a jegyzeteiért visszalépő mesternek azt a krikszkrakszot, firkálmányt, amit a feleségével együtt szenvedtek ki egy lapra. Három egymásba érő, különböző méretű kör volt az alapnézet, és három szintnyi magasság oldalról. Az alapnézet egy nagyon rosszul kifejlődött, rákos betegségben szenvedő krumplira hasonlított. Az oldalnézeten világosan látszott, hogy galambdúc.

- Hogy’ találták ki?

– Hát úgy látom, vesztünkre.

- Ebben meg tudnak egymással állapotodni?

– Igen. A feleségem rajzolta a középső krumplit, és a dúc tetején a kibúvót, ahol a galambok kirepülnek, ha veszekszenek.

- Jövő héten hozom. Nem késő?

Jövő héten elhozta az ország legérdekesebb, legszebb családi házának a tervét. Egész Európából jártak az építkezés helyszínére az építészhallgatók – München, Helsinki, London rémlik –, buszokkal, nyakig sárban, megdőbbenve nézték az

A Makovecz-ház kívül...

... és belül – 1986. május

emelkedő látványt. S mikor készen lett, minden Budapestre érkező forgatócsoport a beszámolója elejére tette, a – közben egy lap élére került – főszerkesztő többször is látta a házát Hamburgban, Münchenben, Londonban, többen tudták már az ottani ismerősei közül is, hogy az övé. És persze jártak a házhoz feljegyzést készíteni a névtelen feljelentők, később a vizsgálatral megbízott hatósági emberek.

Makovecz Imre háza mindig Budapest büszkesége lesz, bár már régen mások lakják.

1983. március 15. – Az erőket koncentrálni

Kedd volt, ocsmány, mocskos, lucskos kedd. Esett az eső, a tél végi hideg permet, a tüdőből kiáramló pára rosszkedvűen libegett az igazgató arca előtt. Csodálatos táj ez, az álma volt egykor, hogy itt legyen, s több év kemény munkájával meg is valósult. Itt van, s milyen szimbolikus, hogy éppen akkor gondol arra, hogy el innen, amikor amúgy is riasztó időjárás teremt kedvet a visszahúzódásra. És ahogy nézi a saját párját, döntésre is jut azonnal: el innen.

Március 15-e van, 1983-ban, kedd. Itt van a negyedik napja, egymaga, éjszaka megfagy a fűtetlen házban, nappal megfagy a fokozódó magányban, amin most már a munka sem segít. Gyönyörű a Balaton-felvidék szép időben, alatta a Balaton teljes panorámája, nincs ennél szebb annak, akinek szép. Neki mától gyűlöletes.

Nézi maga alatt lent az országutat. Negyedik napja moslék idő, alig néhány fok esőben, az utakon még autók is alig bukkannak fel, a helyi gazdák nem olyan ütdöttek, hogy ilyen időben kijárjanak a szőlőikbe, még a vele azonos módon meg szállott világhírű sebész, Manninger professzor úr és felesége is a fővárosban maradtak. Az utakon senki, a közelében nincs ember, ezért hosszas és célratörő előkészület után köp egy hatalmasat lefelé, az út felé. – Nincs a világon még egy ilyen megátalkodott ember – mondja az akadémiai könyvkiadás vezetője –, jó címeres ökörnek lenned?! Magára nézett, s nem tudta, sírni vagy nevetni kellene. Mivel nem készült fel ekkora hidegre, a negyedik napja tartó szőlőmetszéshez magára öltött mindent, amit a házban talált. A fején egy műtrágyás zsák, összeszorítva. A testén a ruházatot és a test melegét szintén nyllondarabok védik, madzagokkal rákötve. A lábán valakinek a valahol talált gumicsizmája, de mert az lyukas, két műtrágyás zsák segít azon is. És a keze! Azzal dolgozni kell, nem tekerheti akármibe, finom, puha anyag kellene hozzá. S mivel kesztyű nincs, két-két lyukas zoknit tekert rá, a végét levágta, s most így szorongatja a metszőollót elgémberedett, lilára fagyott kezében.

– Madárijesztő! – mondta hangosan, a sírásból átmentett hisztérikus kacagás hangján, ami aztán tényleges hahotázásba csapott át. – Így néz ki Magyarországon egy tévéasztár igazgató, ugye? Metszésből írod majd a nagydoktorit?

Elhanyagolt tarackföldet vett 1976-ban, s még azon az őszön szőlőt telepített rá. Egy év múlva a barátai és a szülei segítségével hozzáláttak a kétkezi építkezéshez, a kalákához. Aki éppen ráért, az jött a következő években. Így kezdett éppen akkor épülni a sufni-Magyarország, aki valahol egy pici telekhez jutott, az felhúzott rá valamit, és ezzel megvalósította álmát, a függetlenséget. Az igazgatónak ennél többre futotta a pénzéből, nagy darab földet vett a Balaton fölötti domboldalon, s lett bőven csopaki rizling is, amikor három-négy év múlva termőre fordult. Szép a ház is, kicsi, de takaros, két év alatt fölépült. Amíg dolgoztak rajta, eleinte a környékbeli pincékben laktak ő és tévés barátai, de ez senkit sem zavart. A magyar nép akkor nagyon szorgalmas volt, mindent kibírt panasz nélkül, hiszen végre úgy érezhette, hogy magának is építhet valamit.

A családja nem követte ezekre a borzalmas hétvégi munkákra, a gyerekek kicsik voltak, és később is utálták a Balatont, ami tehát robotot, nélkülözést jelentett az első években. Néha ők is a földbe vájt pincékben laktak, bocsánatot kér magában utólag, de valahogy így volt természetes. Ha nehéz, hát nehéz. Bírják ki, ő elől jár. S mivel 1976 és 1983 között egyre többször volt kénytelen egymaga leutazni, az addig ideális családi kapcsolaton rések keletkeztek, egy-egy pillanatra nagyra is tágtultak a lassan ismétlődésbe hajló veszekedések miatt. Ez ijesztő volt, de a permetezés, a szüret, a borfejtés egész embert kívánt minden hétvégén, néha liszt-harmat, a peronoszpóra hét közben is leparancsolta, s végül a szőlőművelés gyötrelmei miatt minden ugyanúgy folytatódott, mint az építkezés kezdeti, kilátástalanul nehéz időszakában.

A kis ház felépítése egyébként azért volt majdnem illúzió, mert az első évben nem volt rá pénze, csak a telekre. Ennyiben hasonlított Magyarország összes szegény, vityillóra vágyakozó kispolgárához. A tévés karrier felgyorsulása, majd a kiadói fizetés, a sok tanulmány aztán megoldotta ezt a problémát is. De mire minden beállt a helyére, elérkezett 1983. március idusa, s ő éppen ezen a szent napon köpött egyet. Azért ezen a napon, mert éppen most jött rá, hogy a ház, a szőlő nem szabadságot hozott, hanem iszonyú rabságot. Elrabolta őt a családjától, minden épelméjű szellemi cselekvéstől, amire bőven lett volna energiája, s most az a mércéje, hogy tud-e olyan hatékony lenni, mint bármely mezőgazdasági segédmunkás. Nem tud. Mert nincs verseny. Mert a segédmunkások ilyen időben otthon beszélgetnek a gyerekekkel.

Ahogy köpött, ugyanabban a pillanatban megvilágosodott. Mint a villámcsapás, úgy csapott bele a felismerés, hogy tékozolja az energiáit. Ha házra vágyik, ahhoz nem

kell, nem szabad évente százszor leutazni, gyakran éjjel vissza, hullafáradtan, s be-esni a másnapi stúdióba úgy, hogy a gerinccsigolyái egygyé merevedtek össze, az izmai görcsben szenvednek. Ha ház kell, mert az bizony kell, akkor legyen egy, egyetlen egy, és tényleg a családé. Ahonnan nem szöksz el szólót művelni, ahol dolgozhatsz a gyerekeiddel együtt. Ahol egyszerre megvan minden, s nem kell szétforgácsolni időt, pénzt, a boldogsághoz vezető utat.

Miért kell a családi ház? Erre nincs magyarázat. Vidéki embernek kell. Ha bele-rokkan is.

A nagy termés hozamú szőlőt, a takaros kis házat, a felszerelt pincét eladta az első vevőnek, akit érdekelt, úgy, ahogyan volt, a teljes kényelmével, faragott bútoraival, bőr ágyaival, hordóstól és borostól. S árulni kezdték az otthont is, amelyben közel 10 év óta annyi öröm érte őket. Ekkor találkozott Makovecz Imrével azon a bizonyos első beszélgetésen 1983 nyarán...

Utólag is igaza volt. Össze kellett vonni az erőket. És bár a Makovecz-ház nem lett igazi otthonuk később, helyette a váláshoz vezető útnak volt a helyszíne, arról nem a ház tehetett, hanem az, hogy lakói lassan elveszítették a képességüket az otthon-hoz. Valljuk be, ez az értékvesztés a Balatonra vivő ezernyi úttal kezdődött. Nem lehetsz egyszerre két helyen. Ezt ő még nem tudta, de az élet kimondta róla. Büntetés jár azért, ha az egyik helyen a családot szeretted, a másikon pedig a szilaj munkát a nőkkel és a borokkal felhangolva. Amikor eladta a balatoni házat, egyben hétpecsétetes lakat alá is helyezte azt a titkot, ami ott folyt a szabadság jegyében éveken keresztül.

A Kockázat – 1977-1986

– Miért váltak el az útjaitok Baló Györggyel 1977 őszén? – próbál közeledni a nyilvánvaló indiszkrécio felé LELK

– Addig jóban voltunk. Mondtam már, hogy agitprop titkárként tagja volt annak a KISZ VB-nek, amit örököltem 1973-as megválasztásomkor. Később is nagy érdeklődéssel figyeltem a Híradóban a belpolitikai munkáját. Sőt. Amikor 1975 tavaszán elmentem a politikai főiskolára, és a helyem megüresedett a külpolitika szerkesztőségben egy időre, akkor segítettem Balót, hogy az én státuszomba kerüljön. Ő maga kért meg rá. Nem nagyon bízott benne, hogy sikerülni fog, mert egyrészt nem akarták elengedni a Híradótól, mondván, hogy maradjon veszteg, másrészt nem repeszek érte a külpolitikán. Megígértem neki, hogy mindent megteszek. Nem volt könnyű a fentiek miatt. Végül bevettem minden erőmet, és a Magyar Televízió elnökhelyettesét, Megyeri Károlyt személyesen kértem meg,

hogy engedje át Balót az én helyemre. Megtette. Figyelmeztetett, hogy nekem ez káros lehet, ha majd vissza akarok jönni, mert egyáltalán nem garantálhatja, hogy akkor éppen lesz szabad státusz, és akkor milyen képet vágok majd. Vállaltam ezt a kockázatot.

– Éppen a Kockázat miatt távolodtatok el egymástól, nem?

– De igen. 1977 őszén a tévé asztalára tettem egy tervet gazdaságpolitikai műsor beindításáról, azzal a kéréssel, hogy az akkor legprogresszívebbnek számító szerkesztőséghez, a Chrudinák Alajos vezette külpolitikához tartozzon. Baló meghallotta ezt, és javasolta, hogy vezessük együtt a műsort. Ő tipikusan ilyen volt, és ilyen is maradt. Nem tudta elképzelni, hogy valami új nélküle induljon, hogy ő kimaradjon. Kemény vitánk volt, mert ki kellett mondanom azt, amit pedig nagyon nem szerettem volna: hogy tudniillik ő ehhez nem ért. Ő bölcsész, angol szakos, mi köze a gazdasághoz. Nekem már régóta az volt a meggyőződése, még rádiós koromtól, hogy egy szerkesztőnek, műsorvezetőnek csak akkor van joga mikrofon, kamera elé állni, és nagy dolgokról beszélni az ország színe előtt, ha ahhoz a nagyon jól ért. Baló más véleményen volt, és szerette volna, ha ketten vezetjük a műsort. Számomra elfogadhatatlan ma is, amit ő tett az elmúlt 40 évben: volt ő belpolitikus, majd külpolitikusi, később kultúrpolitikusi, aztán olimpiapolitikusi, kvízműsorok

Sajtótájékoztató a Kockázatról – 1977. november

vezetője, választási szakember, kinevezett magas rangú tévés funkcionárius, ez utóbbi végképp messze esik az ő egoista világától. Szóval minden volt, talán csak zenei szerkesztő nem. Most éppen gazdaságpolitikus akart lenni. Nemet mondtam. Azt hiszem, ezzel vérig sértettem. Elfelejtteni látszott, hogy az én szerkesztői székembe ült bele a segítségével. Szerencsére Chrudinák szerzett nekem is egy státuszt.

– Akik ismernek a kezdetektől, és még szeretnek is hozzá, azok ma is azt mondják, hogy a legnagyobb dobásod a „Kockázat” című havi tévés műsorod volt tíz éven keresztül. Vagyis te is a sztárságnak köszönheted a sikereidet: a tévének. Mint annyi gyanús alak ma.

– Válasszunk el két dolgot, LELK. Ha ma arra gondolok, hogy milyen kétes dicsőség tévés sztárnak lenni, akár szégyenkezhetnék is miatta. Én azonban nagyon büszke vagyok a Kockázatra. Ha sarkosan kellene fogalmaznom, akkor azt mondanám, hogy első életemben a Kockázat voltam, a másodikban A Magyar Művészetért vagyok, már ami a hivatástudat teljes átélését illeti. Akkor más volt tévésnek lenni, mint amilyenek most a celebek – amikor ezt a szót először hallottam, fogalmam sem volt, mit jelent, de a hangzása alapján pléhfazékra, később egy beteg ebre, majd rovarfélére gondoltam. Az előbbi, a régi tévzés az utak kiépítése volt, az utóbbi celebnál nekem megmarad lealacsonyító, az embert semmibe vevő váladéknak.

Ha a tévés riporterekről, képernyős sztárokról lekerül a máz, nem sok marad alatta, csak pőreségük. Alig értenek valamihez. Így volt ez a múltban, így van ez ma is. A riporterek a szakemberek szintjét meg sem közelítik abban, amiről oly határozottan kinyilvánítják a nagy bölcsességeket. A minden idők legnagyobb tévésének kikiáltott Vitray Tamás mihez értett, miben alkotott maradandót, azon kívül, amit a tévé képernyőn produkált. A sporthoz? A Népsport legjobb fiatal újságírói produkálták az ő tárgyi tudását. Mondhatnék helyette bárki mást, de őt emelték fel a csillagokba. Amire oly nagy arccal büszke néhány száz tévés Magyarországon az elmúlt évtizedekben, azt adottságai, képességei alapján tudná, tudja is több százezer ember. Ha helyzetbe kerülhetne.

Az egyetlen választóvíz, hogy ha a stúdióban ülsz, természetes maradsz-e, vagy túl nagy benned az izgatottság, és ez megakadályoz-e képességeid kibontakozásában. De az iskolai szavalóversenyen is nagy, a tánciskola utáni bemutatón is. Megszokod előbb-utóbb. Bárki képes lenne rá. Lehetne még néhány fontos szempont, például a küllem, a beszédtechnika, a személyes erkölcsöd, tartásod, a képességed a példamutatásra, de ez nálunk szóba sem jön. Majd lesz valahogy, fő, hogy te kerülj a képernyőre a sok százezerből. És annak, hogy éppen te, semmi köze semmilyen tudáshoz, itt tényleg nincs szelekció, itt kilencven százalékban az számít,

hogy legyél valakinek a valakije. És hagyján még ez is. De akkor miért kell elájulni önmagadtól? Attól, hogy tudsz kérdést feltenni? A névtelen kérdezőbiztosok is tudnak. A baj az, hogy a tévészés fél évszázada alatt soha nem volt igazi verseny a képernyőért, olyan, amelyben mindenki azonos eséllyel indulhatna. Szűk körből kerül ki a „győztesek” túlnyomó többsége. De ha egyszer nekik is a teljesítmények szabad piacán kellene versenyezniük, tényleg sok ember futkározna pőrén, vesztesen.

Csekély, jelentéktelen tudás emelkedik fel az égbe, és onnan kioktatja az országot, megítél létfontosságú ügyeket, áthangolja a teljes közvéleményt, ha van kedve, illetve ha az őt irányító fő csoportoknak ez az érdeke. Ehhez képest a két nagy kereskedelmi tévé sok műsorának bulvárhulláma külön bűn. Győzik-e? Nem, nem győzzük utálni. Gyatra ma Magyarország közgondolkodása, színvonala, sekély a kéj, ami érdekli az embereket: és ebben a tévéké az egyik fő felelősség. Ők nem szolgálják a primitív közizlést, hanem naponta megteremtik. Miért? Ennyi telik tőlük. És ez beleillik a bulvárkormányok érdekébe: minek nekik felelős lakosság, amely számon kérné, úgy istenigazában megbüntetné őket. Győzik-e népe nem akar mást, kapja, bekapja.

– Akkortájt te is bizonyára belehaltál az igyekezetbe, hogy a képernyőn legyél.

– Nem kell túlozni. Valóban a tévéből, sokan ma is a Kockázatból ismernek, csaknem negyedszázaddal annak megszűnése után, és ez mindig boldoggá tesz. De amikor a Kockázat a csúcán volt, a műsor készítése a naponta kifejtett munkámnak, energiámnak akkor is legfeljebb az öt százalékát tette ki. A többi, az, amivé váltam a nézők szemében, nem az én érdmem, hanem a tévéé: mint médiaműfaj, mint technika tette hozzá a magáét, megnövelve az én jelentőségemet. Voltak sokkal nagyobb erőfeszítéseim is az életben. A Magyar Művészetért eddigi negyedszázadát nagyságrenddel többre becsülöm, mint egész tévés karrieremet, s ez utóbbi alig látszik, a széles közönség számára egyáltalán nem is érzékelhető. Válasszuk el tehát a csillogást és az érdemet.

– Neked melyik a fontosabb? Ne akard nekem beadni, hogy nem szereted a csillogást, a fényt.

– Nem tudok rá válaszolni, mert vakító közvilágításból is, és az érdem elismeréséből is mindig annyit kaptam, ami kitöltött minden ilyen vágyamat, meg is haladta azt. Ma A Magyar Művészetért tekintem a gyermekemnek a dologi világban. Akkor a Kockázatról éreztem ugyanezt.

* * *

„A Kockázat kockázata”

Szilágyi János

Ki gondolta volna néhány évvel ezelőtt, hogy egy kizárólag gazdasági kérdésekkel foglalkozó, késő este sugárzott televíziós műsort az ország lakosságának majdnem 10 százaléka kíséri figyelemmel, és a Tömegkommunikációs Kutatóközpont kimutatása szerint átlag 80 pontos tetszési indexe van, tehát sikeresnek mondható. *A Kockázat* című adásról van szó, amelyet Gubcsi Lajos (35 éves) szerkeszt és vezet...

– 1977-ben világossá vált, hogy a világgazdaság problémái – akárhogy hitegettük magunkat az ellenkezőjével – Magyarországra is „begyűrűznek”. Ha pedig a bajok érezhetővé válnak, akkor a valósághoz hűbb tájékoztatásra van szükség. Nem szabad, hogy a szavak és a tények között szakadék tátongjon, mert az emberek általában a tényeknek hisznek, és akkor a szavak elveszítik a hitelüket. Az egyre sűrűsödő kellemetlen tények ellenére mégsem volt olyan őszinte és differenciált a tájékoztatás, mint ma. Nem tekintették felnőttnek a magyar lakosságot. Kellott egy fordulat, amit persze nem én találtam ki, csak igyekeztem sokkal alaposabban tájékoztatni a közönséget.

– *Úgy érezte, hogy az ár ellen úszik?*

– Inkább úgy fogalmaznék: éreztem, hogy fordulat következik, és igyekeztem ennek élébe menni.

– *Akárhogy nézzük, e műsor megindítása mégiscsak magánvállalkozás volt, hisz sem a politikai, sem a gazdasági vezetés nem igényelte, nem „rendelte” meg, hanem ellenkezőleg, a hivatalos álláspont ellenére kellett világra segíteni.*

– Ezt nem mondanám. Mind a televízió, mind a sajtót irányító erők részéről volt egy ilyen igény, csak éppen nem öltött testet. Nem jelentkezett megfogható kívánság formájában. Tehát senki nem söpörte tisztára az utat e vállalkozás előtt, de elfogadták a vállalkozás tényét. Nem kellett túlságosan vastag falakat áttörni, sőt magam csodálkoztam a legjobban, milyen hamar kinyílt az ajtó, amikor döngetni kezdtük.

– *Bármilyen furcsának tűnik is, a Kockázat abból él, hogy bajban vagyunk. A műsor úgy futott fel, ahogyan gondjaink tetéződtek. Ön a sikerét a világot sújtó gazdasági válságnak köszönheti.*

– Ez így nagyon jól hangzik, de van a dolognak egy másik oldala, amiről elfeledkeznek. Arról ugyanis, hogy amikor a bajok sűrűsödnek, az ingerültségek is gyakoriak, és hullámaik magasabbra csapnak. Azt is figyelmen kívül hagyta, hogy ilyenkor többször fordulnak elő félreértések, és egyre inkább találkozni olyan törekvésekkel, hogy minél szűkebb mederben folyjék a tájékoztatás, minél kevesebb legyen az improvizálás, minél kisebb legyen az ilyen műsorok hatása. Akik így

gondolkodnak, azt mondják: ne izgassuk az embereket, mert elvesztik a biztonságérzetüket. Tehát meg kell küzdeni azokkal az erőkkal is, amelyek azt akarják, hogy minél kevesebb egyéni hang, minél kevesebb egyéni vállalkozás, minél kevesebb kommentálás legyen.

– *Mennyire köt meg a kezét egy-egy műsor elkészítésénél?*

– Ha az előbb bizonyos visszahúzó áramlatokra céloztam, akkor természetesen szót kell ejtenem az előmozdító erőkről is, amelyek szerencsére nagyobbak. Ezt a magam televíziós munkájában úgy érzékelem, hogy a műsor készítésének valamennyi szakaszában – a téma kiválasztásától a feldolgozás módjáig – önálló vagyok, ha nem is korlátlanul. Tehát én soha nem kaptam előírt témákat.

– *És fejmosásokat?*

– Egy esetet kivéve, felülről kezdeményezett, nagy fejmosásban sohasem részesültem.

– *Mi volt az a kivétel?*

– Amikor a Béres-cseppek ügyét tűztem műsorra, fegyelmivel megdorgáltak, de jogi következményei nem voltak az esetnek. Az ügy akkor még olyan stádiumban volt, hogy nem tartozhatott a nyilvánosságra. Én úgy gondoltam, hogy erről kell és érdemes beszélni, hisz magam is tapasztaltam, hogyan csempészik ki az országból ezt a szert, és hogyan adják el ötvenszeres áron külföldön. Érdekes, aktuális, ebbe a műsorba illő esetnek tartottam a dolgot.

– *Hogyan szerzi az információit? Ismerőseitől, barátaitól, kollégáitól, vagy magasabb helyen levő súgógépei is vannak?*

– Soha nem vettem igénybe ilyen „súgógépeket”. Az én esetemben ugyanis a téma valóban az utcán hever. Ha azt mondom, mai témánk a külkereskedelem, azt is mondtam, hogy importpolitika meg exportforrások, de arra is gondoltam, hogy a magyar munka hatékonysága. Egyszóval nem szenvedek témahiányban.

– *Beszélgetésünk során gyakran elhangzott ez a szó: gazdaságpolitika. Ez a kifejezés önmagában ellentmondást rejt, mert a politika szándékai és a gazdaság lehetőségei nem mindig azonosak, ön politikus alkat vagy gazdasági ember első-sorban?*

– Abban az értelemben, ahogyan egy vállalati közgazdász az, nem vagyok közgazdász. Olyan értelemben, ahogy a politikusok direkt módon politizálnak, nem vagyok politikus. A kettő viszonya, a kettő kapcsolata érdekel elsősorban, vagyis a politikának az a törekvése, hogy teret adjon és biztonságot nyújtson gazdasági kezdeményezéseknek, valamint a gazdaságnak az a lehetősége, hogy a hátán vigye a politikát, és ne húzza be a zsákutcába. Hogy a politika ilyen értelemben mennyit bír el, az nagyon foglalkoztat és különösen érdekel.

– *És befolyásolja is?*

– Természetesen. Nem azért, mintha rám parancsoltak volna vagy különösebben félnem kellene, hanem Magyarország azért képes ezen a háborgó tengeren a hajóját irányítani, mert még mindig van egy jelentős politikai stabilitása, amelyet gazdaságon kívüli eszközökkel is próbál fenntartani. Nem mindenhol sikerül ez.

– *A műsorában ön is vállal kockázatot? Ha igen, kivel szemben?*

– Ha arra módosíthatom a kérdését, hogy kiért, akkor tudok válaszolni. A nézőért, hogy őszintébb tájékoztatást kapjon, mert az levezet bizonyos indulatokat, feszültségeket és megszünteti egyes álinformációk torzító hatását.

– *Mikor egy-egy témát megzenésít, kit ültet a zenekarba? Az a célja, hogy ismert zenész vagy az ön „muzsikáját” a legjobban tolmácsoló előadó játsszon?*

– Az a legfontosabb, ki tudja a leghatásosabban megszólaltatni a témáját. Ha ehhez egy miniszter súlya kell, akkor az, ha egy közönség számára teljesen ismeretlen ember, akkor az. Ha tehát olyan témát választok, amit még nem boncolgattunk, ami még sok dilemmát takar, akkor olyan közismert, de progresszív partnert választok, aki messzebb megy, többet mond, bátrabb, ha úgy tetszik. Ugyanakkor arra is szükségem van, hogy a műsorba beüljenek államtitkárok, elnökhelyettesek és miniszterek is, mert ők emelik a műsor, s ezen keresztül a tájékoztatás rangját is.

– *Egy olyan országban, ahol egy kócerájba való belépéshez is engedély kell; egy olyan országban, ahol egy 20 forintos nyugtára is fel kell írni a személyazonossági számot, hogyan fogadják beszélgetőpartnerei azokat a kérdéseit, melyek már-már államtitkok elárulását feltételezik? A dollármilliók üzletek hátterét kutató, a zezugos árukapcsolások útját fürkésző, az üzletpolitika stratégiai és taktikai lépéseinek okait vizsgáló kérdéseire gondolok.*

– Ha tettem fel ilyen kérdést, márpedig tettem, akkor az nem volt kellemes annak, aki a *Kockázatban* szerepet vállalt. De rögtön hozzáteszem, sose akartam olyan helyzetet teremteni, hogy valakit behúzzak a csőbe, csapdát állítsak neki. Mindig igyekszem tekintetbe venni a nyilatkozó érdekeit, hisz annak ellenére, hogy kötelességünk a tájékoztatás, meg kell védenünk bizonyos területeket. Mert lehet, hogy a néző gazdagabb lesz egy érdekes információval, de az ország esetleg szegényebb lesz néhány százezer dollárral. Mindenképp figyelembe kell vennem egyes kívánságokat, mert ha nem teszem, üzleti érdeket sérthetek meg, fontos lépéseket előzhetek meg, és még sorolhatnám.

– *Az ön dolga, hogy eldöntse, mikor kezd egy beszélgetés ingoványos talajra érni? Az ön dolga megóvni a partnerét, nehogy ostobán fecsegen? Nem az ő joga, esetleg kötelessége, hogy bizonyos válaszokat megkerüljön, netán megtagadjon?*

– Ez így van, ha egy íróasztalnál beszélgetünk kettesben. De ha mindez százezrek szemeláttára történik és partnerem képtelen bevallani ezt, az a műsor rovására megy. Éppen ezért mindig tisztázzuk, meddig lehet elmenni.

– Ez azt jelenti, hogy a Kockázatban olyan beszélgetéseket látunk, hallunk, melyeket hosszas próbák előznek meg?

– Megtárgyaljuk a témákat, de nem beszéljük meg a kérdéseket. Elmondom, hogy mi a szándékom, de nem próbálunk le semmit. Ez nevetséges volna.

– Az ön műsorában gyakran elhangzik a kérdés: mi lesz, mi várható? Engedje meg, hogy szembesítsem e sűrűn elhangzó kérdésével: mi várható még a Kockázatról, mi a műsor jövője?

– Csak bizonytalan választ adhatok, mert a Kockázat sorsáról egy ideje vitázunk, hogy legyen vagy ne legyen, velem legyen vagy nélkülem folytassa pályafutását.

– Most éppen merre billen a mérleg nyelve?

– Úgy gondolom, hogy a mai magyar gazdaságpolitikai helyzetben egy ilyen műsorra talán nagyobb szükség van, mint bármikor.

– Ki mondhat ennek ellent?

– Végül is a Televízió joga eldönteni, hogy egy műsort ki vezessen, vagy egy műsort mikor vált fel egy másikkal.

– Mi lesz, ha mégis elveszik öntől a Kockázatot?

– Úgy fogom érezni, hogy elvették a gyermekemet. De azt is belátom, hogy a gyerek nem a szülő tulajdona, ő is önálló életet akar és tud is élni.

Filmvilág, 1983/1.”

„Breitner Miklós: Képhiha – Gazdaság a tévében

A legszuverénebb gazdasági műsor még mindig a *Kockázat*. (Szerencsére a mozgékony, szélesebb látókörű külpolitikai szerkesztőség felfedezte az információs vákuumot, és betört az esti műsoridőbe.) Itt végre összecsapnak az álláspontok, a műsorvezető tudatosan, felkészülten, bár olykor egyoldalúan provokálva igyekszik a nézőt kiszolgálni. Itt nem zavar az, hogy a stúdióban ülnek a résztvevők és beszélgetnek. A dolog nyitja: felnőttek tekintik a műsor készítői a nézőt, hogy ha aktivizálni szükséges az ország lakosságát gazdasági gondjainak mérséklésére, akkor tudniuk kell a polgároknak, honnan származnak a gondok; a kiút kijelölésében miben van véleményeltérés, hol csapnak össze a nézetek.

Filmvilág, 1985. 03.”

* * *

– Lássuk azt a Kockázatot: utólag mit jelent neked?

– Egy fiatalembert, aki a Kockázatban totálisan ki tudja fejezni azt, ami ő maga. És ez nem kevés, ez nagyon sok! De nem szeretnék magam bölcsekedni erről. Annak idején nagyon sokat foglalkoztak velem, a műsorral. A rendszerváltás elején, 1990-ben Verebéli Imre közigazgatási államtitkár hozzám is fordulva azt mondta egy országos fórumon, hogy a magyar demokrácia egyik nagy gyakorlóterepe volt a Kockázat, a benne megjelenő magatartás.

– Hogyan lehet az, hogy a műsorterv első megfogalmazása után két hónappal, 1977. november elején már indult is a műsor? Bunda? Személyes kapcsolat? – tamáskodik LELK.

– A Magyar Televízió akkor ilyen volt, nagy lendülettel adott teret az új elképzeléseknek. És a Kockázat azonnal kedvelté vált, ez különböztette meg a korábbi, más üzemi, gazdasági műsoroktól. Véletlennek tekinthető, hogy a harmadik adástól az egész országban nézték, egyre többen.

– Nincs ilyen véletlen!

– Van. 1978 elején az istenkáromlók sem merték volna azt állítani az állami tévében, hogy a szocializmusban létezhet infláció. A harmadik adás témájául az inflációt tűztem ki. A vendégem volt az Árhivatal akkori államtitkára, a nagy öreg, Csikós-Nagy Béla. Bácskai Tamás a Magyar Nemzeti Bank főosztályvezetője volt, nélküle alig ment műsor a tévében, rádióban, ha pénzügyekről volt szó. És akkor mutattam be a közönségnek – első tévés szereplésén – Tarafás Imrét, aki az MNB-ben Bácskai munkatársa volt. Senki sem tudta, hogyan kerül be a műsorba egy ismeretlen arc.

– A haver.

– Igen. Azok helyett a régi haverok helyett – egymás szűk haveri köréhez tartozók voltak –, akiknek bérelt helyük volt a médiában, csak ők szólalhattak meg évek, évtizedek óta, ügyeletes zsenik, kiürült gondolatokkal. A Kockázat egymás után hozta fel az új generáció arcait, Balázs Pétert, Vissi Ferencet, Boros Imrét, és a képernyőről addig lefelejtett nagy szakembereket, az agrárközgazdász Márton Jánost, Palánkai Tibort. Ebben a konkrét műsorban sok okos információ hangzott el az inflációról általában és messziről, hiszen az infláció a kapitalizmus betegsége, nálunk elképzelhetetlen. Szocialista tervgazdálkodásban?! Na, ugyan! Vertük a tőkés országok fejét, majd jött a kérdés:

– Elképzelhető-e a szocializmusban, konkrétan a szocialista magyar tervgazdaságban az infláció?

– Nem, megállítjuk a határokon stb. – mondta Csikós-Nagy Béla, hivatalból.

– Lényegében nem, de persze semmit sem zárhatunk ki – érvelt óvatosan Bácskai.

– Persze, hogy elképzelhető. Mi is a világgazdaság része vagyunk, következménye – fejtegette szemrebbenés nélkül Tarafás. – Ahogyan az 1973-74-es olajválság óta alakult a világgazdaság, nemcsak elképzelhető, de szükségszerű is. – Ettől egy kicsit

kínos lett a csönd a stúdió vendégei között. Az operatőrök, a műszakisok viszont kezdtek csendesebben levegőt venni.

– Akkor legyünk világosak. – mondta a műsorvezető. – Mivel szerintem képtelenek leszünk megállítani a külső hatásokat, két dolgot tehetünk: vagy elfojtjuk, és akkor máshol vág vissza, vagy tudomásul vesszük, és felkészülünk a harcra vele szemben. Szerintem Magyarország hamarosan bajban lesz. A kérdésem tehát az: van-e most, lesz-e a közeljövőben infláció nálunk?

- Mindent megtettünk, hogy ne legyen... stb. – Csikós-Nagy Béla ugyan aligha hitte el a saját szavait, de nem mondhatott mást.

– A baj tényleg nem csekély, de rendelkezünk azokkal az eszközökkel, amelyekkel elháríthatjuk – óvatoskodott a középút bajnoka, Bácskai.

– Ez már infláció. Ami nálunk van, az az infláció első, érezhető hulláma. Nem tudjuk kivédeni, meg kell szoknunk, hogy nem vagyunk ernyő alatt a KGST-ben sem. És a neheze még hátra van. Egy-két év múlva erős, nagy inflációs hullám tör be hozzánk is – mondta csendesen Tarafás, akit soha nem érdekelt, hogy milyen következménnyel jár az, amit mond.

A következmény máris az éterben szállt. Felvett műsor volt, és a külpolitika érettségére vallott, hogy meg sem próbálták kivágni ezt a részt. Az országban mindenki felkapta a fejét. „Hallottad a Magyar Televízióban? Bemondta a Kockázat.” A tévének akkor olyan súlya volt, hogy ami ott elhangzott, felért egy kormány- és pártnyilatkozattal. A műsor visszavonhatatlanul a szókimondás fóruma lett a nézők szemében. És persze másfél évvel később óriási áremelés következett, 1979-ben egy hatalmas, alig megemészthető nagy csomagban, leküldve a lakosság torkán.

– Te akkor sztár voltál? – kérdezi LELK.

– Mások szemében igen. Még ma is, 20-30 év elteltével elsősorban a tévés szereplésemre emlékeznek legtöbbször. A magam szemében egyáltalán nem voltam az, isten őrizz. Végeztem a munkámat, és ez egy volt a sok közül. Munka volt, értelmes emberi tevékenység, része a rengetegnek. Soha nem éreztem a kamerák előtt, hogy ettől most más lettem. Mondtam, amit régóta tudtam már a gazdaságról, kérdeztem, amit közölni akartam volna az én szent emberemmel – nekem a néző volt a kiválasztott! –, s az volt a véleményem a rádióban és a tévében is, hogy csak azokat a munkatársakat volna szabad képernyőre engedni, akik az adott szakterületen legalább annyit tudnak, mint a legjobb szakemberek. Milyen joggal oktatják vagy oktatják ki az országot, emberek millióit olyan újságírók, akiknek a tudása silány, és csak annyit tudnak, hogy most ők ülnek a stúdióban, mert ez éppen nekik jár. Szépen fészkelődnek, az utcán riszálják a testüket, és okosan bólogatnak: másra nem is telik, csak a bólogatásra. Ezeket a tévés szereplőket mindig kinevettem. Sómen? A tévé furcsa eszköz, csodateremtő is, de a legnagyobb manipulátor is

lehet. Kolossalíssá tud nagyítani egyszerű természetes adottságokat, és a végén – sőt már az elején, sajna! – a tévések és az ott vendéggként szereplők többsége elhiszi magáról, hogy ő most valami nagyon fontos ember lett. Ezért rendkívül káros is: az értéktelent, a hamisat, sőt a kretént is behozza minden nap a szobádba, az otthonodba, a családot kiszorításával és annak helyébe, és elhiteti, hogy ő része az életednek, és légy szíves köszönj előre neki. Akkor is utáltam ezeket a fajankókat, ma is megvetem.

– Na, na! Nem erős ez?

– Nem. Kis jelentéktelen, tanulatlan, primitív emberek vonulnak be az otthonodba. Te, az átlagember fáradt vagy, azt a kenyeret eszed, amit a boltban árusítanak, arra a piszkos vonatra szállsz, ami közlekedik a vonalon, azt a szemetet nézed este, amit eléd tesznek. Eközben nem vitatom, hogy mindig, minden időszakban voltak nagy tévések, akik tényleg a legjobb szellemi erők közé tartoztak a maguk területén. A Közel-Kelethez kevesen értettek úgy Magyarországon, mint Chrudinák Alajos. Osskó Judit az építészek között mindig megbecsülést élvezhetett a szakértelme miatt. Gyulai István kiemelkedő tudású volt az atlétikában. Pálffy G. Istvánnál kevesen értettek jobban a nemzeti kultúrához. Zseniális operatőrök nagy csapatai alkottak ott. Ők joggal voltak sztárok, és persze soha nem tartottak igényt arra, hogy annak tekintsék őket. S aztán vannak a majmok, akik mindenhez értenek, letörölhetetlenek a képernyőről, ha megbuknak itt, felsegítik őket amott. Vonulnak műsorról műsorra, csatornáról csatornára, megbukni nem lehet. De miért is nem?! Ez is maffia. Belterjes, büzlik, akarnok és tehetségtelen. Volt, van, és...

– Nem mered kimondani, hogy lesz is?

– A három pontban benne van az is. De mégsem fogalmaznám meg expressis verbis, mert akkor azt is elismerném, hogy a világ mindig ugyanolyan rossz lesz, a kontraszelekció hiánya mindig fenntartja a gazt, és ettől szenved, néha el is pusztul a pázsit.

1984 – A céllal szemben nem, Aczéllal szemben lehet

Az akadémiai könyvkiadást soha nem hagyta volna el, ha nem üzenik meg neki világosan és fenyegetően, hogy ne merjen a Magyar Ifjúság című hetilaphoz menni. Ugyanis soha nem akart odamenni egyébként. Mít keresett volna az Akadémia mélyrétegei után azon a poros, jellegtelen mozgalmi felszínen, amit a KISZ KB hivatalos lapja, a Magyar Ifjúság képviselt. Először a kiadót és a nyomdát felügyelő akadémiai főosztályvezető, Csomós elvtárs próbálta meggyőzni, hogy maradjon, és fogadja el Aczél elvtárs ajánlatát, miszerint a kiadói igazgatói feladatkör mellé

Ahol a víz az úr – Tihany, 1983. július

Ahol a hóvihar az úr - a Sziklás-hegységben az USA-ban – 1984

megkaphatja igazgatni külön a nyomdát is, vagy ha akarja, összevonhatja a kiadót és a nyomdát, és legyen ő a vezérigazgató. Csak egyetlen kérés van: fogadja el, hogy elnököt neveznek ki föléje. Hazai György személyében. Hazai turkológus volt, húsz évet töltött Kelet-Berlinben a Humboldt Egyetemen, éppen akkor tért haza, a magyar valóságról alkotott képe mindkét ok miatt nagyon hiányos volt, az igazgatónak tehát nem kellett volna félnie ettől a feltételtől. Ha az elnök nem ért semmihez sem, hogyan is korlátozhatná őt. Nyugodtan mondhat igent.

Az igazgató azonban ismerte az Aczél-csapdát. Akkor már látható volt a Nemzeti Színház Aczél által kreált kettős vezetésének bajaiban, hogy e csapda lényege: oszd meg és uralkodj. Aczél tehát úgy tartja majd a kezében az akadémiai kiadást és azon keresztül az akadémikusok publikálási vágyát, hogy odateszi Hazait elnöknek, a munkát meg végezze a fiatal vezérigazgató. S ha nem tetszik a munkája, az elnök majd megoldja a bajt – szénné égeti a dilettáns fiatal vezérigazgató presztízsét, s akkor ugye kész.

Nem volt kedve bedugni a fejét a guillotine alá. Ezért nemet mondott a főosztályvezetőnek. Riadalom támadt az Akadémia vezetésében. Széthull a könyvkiadás! Azt ugyanis mindenki tudta, hogy Hazaitól nem várhatnak racionális üzemi vezetést. Ezért a fiatal igazgatót beszélgetésre hívta az Akadémia nagytekintélyű jogász professzora, a főtitkári szerepet ellátó Kulcsár Kálmán, s megpróbálta meggyőzni, hogy vállalja el. Ez nagyon jólesett. Azonban a csapda a hurokkal továbbra is ki volt téve az erdősztélre, ezt sikerült is megértetnie Kulcsár Kálmánnal, így tehát maradt a „Nem”. Az Akadémia elnöke, Pál Lénárd óriási tekintély volt az akadémikusok között is, és a pártvezetés szemében is. Neki osztották ki a feladatot, hogy valahogyan tartsa meg az igazgatót, ajánljanak neki bármit. Pál Lénárd is beszélgetésre hívta meg, és akadémikushoz illően kérte a vezérigazgatói feladat ellátására, majd ugyanezen illendőséggel vette tudomásul a nemleges választ. Patt helyzet alakult ki. Ekkor jött a fenyegetés Aczél egyik közvetlen személyes, emberi kapcsolatán keresztül, egy idős hölgy bevonásával. Róthné, saját kiadói helyettesét tisztelte az igazgató, ő volt az idegen nyelvű könyv- és folyóirat-kiadás nagyasszonya, a kiadó sikereinek záloga. Rá rótták ki a feladatot, hogy értesse meg az igazgatóval: ne várjon semmi jót az életben, ha elmegy a Magyar Ifjúsághoz, és nem marad itt, ezen a jó helyen. Róthné nagy humanista is volt, igyekezett megértetni az üzenetben rejlő veszélyeket, de értette fiatal főnöke szempontját is, hogy tudniillik vagy nem lesz elnök Hazaiból, és ő marad itt, vagy elnök lesz a turkológusból, és akkor ő megy.

Erre nem lehetett mit mondani, Hazaiból tényleg elnök lett később. Az igazgató ugyanis azt még vállalta, hogy elvégzi azt a munkát, amihez senki nem mert, nem akart hozzányúlni az elmúlt évtizedekben: azaz összevonja a kiadót és a nyomdát,

és olyan vezetőket hagy maga után, akik képesek lesznek talpon tartani az új, nagyra nőtt vállalatot. Az igazgató megtett mindent ennek érdekében. Az érdemi döntéseket áttette másik helyettese, Mészáros Tamás kezébe, s kérte, biztosítsa a működést. Új, fiatal vezetők tucatját nevezte ki Mészáros mellé. Tamás a legnagyobb hűséggel és barátsággal tett eleget minden kérésnek, később, a munka végeztével vette ő is a kalapját, s visszament oda, ahonnan a fiatal igazgató kedvéért eljött két évvel korábban: visszament tanítani a Közgázra. Oly sikeresen, hogy végigjárt minden grádicsot a rá váró docensi kinevezéstől, majd a tanszékvezetéstől a dékáni, végül a többszörös rektori posztig. Közben több menetben volt az állami privatizálás (ÁPV Rt.) elnöke. Az elmúlt csaknem fél évszázadban ez volt az egyetlen feladatkör, ami elválasztotta őket, ez viszont jelentősen.

Ha tehát nem fenyegetik, talán maradt volna vezérigazgatónak? Igen. Most azonban lépni kellett, tovább, máshova.

– Nem mondd komolyan? Megint rossz döntést hozol. Nem volt elég, hogy a tévétől elmész egy kiadóba, most az Akadémiától átmész egy ifjúsági laphoz?! Hova süllýedsz? 1983-at írunk, minden hatalom a cégeké lesz, a gazdálkodásé, csodákat varázsolatok elő a kiadóban, virágzik minden ott, miközben máshol szárad, s te elmész egy kreációhoz? – ez volt minden barátja leegyszerűsített reagálása, csúnya, nagyon csúnya szavakkal kifejezve.

A legkeményebben a felesége reagált. Soha nem szólt bele egyetlen döntésébe sem, most azonban olyan hevesen és olyan eredménytelenül tiltakozott, hogy beállt életük első nagy válsága. Három hónapig egyetlen szót sem szóltak egymáshoz, megfagyott a család. Csak egy telefonhívás után szűnt meg a harag.

Az igazgatót telefonhoz hívták otthon, este. Az édesanyja volt. Az igazgató szótlanul végighallgatta anyját, majd letette a kagylót, és leült. Nem szólt senkihez. Ez nem kellett volna, hogy feltűnjön, már három hónapja így éltek. A női ösztön azonban erős hívó fél.

– Mi az? – ez a kérdése hozta oda a feleségét mellé a pamlagra, már-már elszoktak ettől.

– Meghalt az apám. Az utcán, összeesett, elvérzett, gyomorvérzés, meghalt az apám. A felesége áthajolt hozzá, tétován, hogy meg merje-e simogatni, aztán mégis megtette, és ezzel véget ért három hónap, úgy, ahogy jött. Már nem volt kérdés, hol dolgozik a jövőben. Ott, ahol akar. Akinek meghal az apja, ott dolgozik, ahol akar.

És az igazgató már döntött. Ősz volt, megérett a döntés. A nyáron kétszer nemet mondott Nagy Sándornak, aki javasolta, és Fejti Györgynek, aki hivatalosan is kérte, hogy vegye át a Magyar Ifjúság nevű hetilapot. Nem. És még egyszer nem. Hanem akkorra a KISZ KB első titkárával, Fejtivel menet közben folytatott kétszeri

találkozó meggyőzte arról, hogy komolyan számítanak rá, teljes megújítást kérnek tőle. A kétszázezer példányú hetilap a magyar ifjúságnak címezve olyan tartalékokat rejtett, amin el kellett gondolkodni. Meg is tette. Gondolkodva mondott mindig nemet. Közben azonban észrevette Fejtin, hogy nem csupán keményfejű, konok és megközelíthetetlen, barátságtalan, hanem tisztán elvi ember, és ha úgy dönt, hogy igaza van, akkor bátor is, kiáll azért, amit és akit képvisel. Ez ritka, vélte az igazgató.

Volt személyes tapasztalata is erről. Fejtivel korábban egyszer találkozott, és ezt a megbeszélést ő kérte az első titkártól. Soha nem tett volna ilyent, de most jó oka volt rá. Köszönetet akart mondani Fejtinek a bátorságáért, és biztatni is egyben, hogy nem hagyta ledarálni Udvarhelyi Lászlót.

Régi egyetemi társa nagyon fiatalon lett a nagyhatalmú Kiadói Főigazgatóság vezetője, akkor, amikor Pozsgay volt a kulturális miniszter, azaz a 70-80-as évek fordulóján. Pozsgayt azonban ismét kiiktatta Aczél 1982-ben, s az elsők között közölte Udvarhelyivel, hogy távozzon. Menjen. Magától, vagy rúgják. Az akkor is – akkor még – nagyon bátor Udvarhelyi azt mondta, hogy köszöni, nagyon jól érzi magát, érdekes munka ez, marad. És maradt. Mondták neki még egyszer, hogy na most már aztán nagyon gyorsan... de ő fel sem emelte a fenekét. Kérte írásban a felmondást. Azt azonban nem tudtak adni, még a nagyhatalmú, birodalmi méretekben gondolkodó és szervező Aczél sem. Az írásos felmondáshoz ugyanis mellékelni kellett volna a KISZ KB, a száz fős testület egyetértését is. Udvarhelyi ugyanis a tagja volt. És a demokráciának vannak játékszabályai. Senkinek sem jutott volna eszébe a hatáskör feszegetése, Udvarhelyinek azonban nagyon sok esze volt. Főleg, ha magáról volt szó, akkor tényleg brillírozott. Ezért üzente vissza éveken keresztül, hogy köszöni, marad, jól van stb.

Maradt is. És ez Fejtinek köszönhető. Egyszerűen rosszul esett neki, hogy Aczél a megkérdezésük nélkül dönt egy KISZ KB-tagról. Ezért azt üzente ő is Aczél elvtársnak, hogy rendben, mi sem egyszerűbb, csak kérje írásban a KISZ KB-t Udvarhelyi felmentésére. És persze írjon hozzá néhány soros indoklást, anélkül nem lehet előterjeszteni.

Aczél nem írhatta sem azt, hogy Udvarhelyi Pozsgay embere, sem azt, hogy Udvarhelyi szórakozik az ő – Aczél – legszűkebb érdekkörébe tartozó irodalmi kiadók, pl. a Magvető nagyhatalmú és megkérdőjelezhetetlen vezetőjével, a Rákosi-időkben vegyes múltat összeszedő Kardos Györggyel. Például hogy be akarja számoltatni, ellenőrizné stb. Ez az Udvarhelyi! Ki ez a...?

S mert Aczél ezeket nem írhatta meg, írásos, hivatalos kikérés soha sem érkezett a KISZ KB-hoz Udvarhelyi ügyében. Fejti mindig mondta Aczélnek, hogy pedig nagyon várja... addig viszont nincs mit tárgyalni. Fejti is tudta, amit Udvarhelyi:

a KISZ KB fiatal tagjainak többsége bányász, agrármérnök, világcsúcstartó, alig várja, hogy végre röhejessé tegyen valakit, aki előtt mindenki gyáván hajbókol. Mert nemcsak hivatalnokok ültek a testületben, hanem vagány fiatal szakemberek is: Lehoczky Pál pszichiáter Szegedről, Bajsz József a Paksi Erőműből, a fiatal vójár, Ádám László, ők voltak többségben.

És ezt akarta megköszönni Fejtinek. Azzal el is váltak az útjaik, míg aztán fél évvel később Fejtő fel nem ajánlotta a Magyar Ifjúságot. Aczélnál később, már új főszerkesztőként bemutatkozó látogatást kellett tennie a protokoll szerint. Feltűnően sokáig halogatták a pártközpontban a főszerkesztő meghívását, már úgy tűnt, nem is kerül rá sor. Legyen ez a legnagyobb büntetése, gondolta. Aztán mégis megjött a meghívás. Az Aczéllal történt találkozáson éppen az történt, amire számított. Semmi. De az nagyon kínosan. A beszélgetés még a protokoll ürességét sem érte el. Búcsúzáskor, már a titkárságán kint állva, Aczél amúgy mellékesen utána szólt:

– Magának van valami Udvarhelyi nevű barátja, ugye?

– Igen.

– Tudna vele beszélni?

– Szoktam vele beszélgetni.

– Mondja már meg neki, hogy nem kellene folytatnia.

– Mit, Aczél elvtárs?

– Hát a kiadói főigazgatóságot. Abba kellene már hagynia, mondaná neki?

– Nem hiszem, Aczél elvtárs. Nekem erre nem terjed ki a hatásköröm. Ő meg maga szokott dönten.

A kétszeri nem után az akadémiai kiadói igazgató – barátai döbbenetére, és felesége hallgatása mellett – 1984. január elsejétől elvállalta a főszerkesztői tiszteletet. S mint ilyen, megválasztották a KISZ KB és az azt vezető Intéző Bizottság tagjának. Ha ő tudta volna, s ha a KISZ-ben róla tudták volna, milyen viták és harcok következnek, mindketten óvatosabbak lettek volna ezzel a tényleg meghökkentő elképzeléssel. Mit keres egy kandidátus, egy tévés, egyszerre két cég igazgatója a KISZ-nél? A magyar ifjúságot kereste, s meg is találta, s bár a végén betört néhány fej, az övé is, visszatekintve büszkén mondja: megérte, jól tette. Soha nem tanulta volna meg a magyar közélet, a politika harci viszonyait, módszereit, ha nem lép erre a terepre, ha megmarad sztárnak és akadémiai igazgatónak.

Arra a kérdésre persze ma sem tud válaszolni, hogy na: és mi értelme van annak, hogy megtanultad a magyar közélet, politika harcait viselni. Ha tudna válaszolni, azt mondaná, hogy bizony semmi. De azért jó volt.

Miért is? Mert így vált a magyar nemzeti, népi értelmiség érdekeit képviselő és védő emberré. Így már van válasz.

1985. május – „Kirúgtak!”

– Kirúgtak! Nagyon sajnálom, hogy ezt kell mondanom, de a főszerkesztők értekezletén már virágnyelven be is jelentették, hogy ki vagy rúgva a Magyar Ifjúság főszerkesztői székéből! – Chrudinák Alajos mondta ezt. S tőle tényleg szokatlan volt. Ő jó barát, a Kockázat nem véletlenül fut már 8. éve a külpolitikai szerkesztőség, Chrudinák égisze alatt. Közkedvelt nevén Ali, a magyar újságírás legnépszerűbb személyisége nem mondana neki ilyesmit, csak úgy.

Raadásul így pláne nem. Hogy Ali Budapesten ül a tévés szerkesztőségben, ő meg Moszkvában van, az ifjúsági lapok főszerkesztőinek soros értekezletén.

– Alikám, félrebeszélsz. Pletyka, elmebaj. Már miért lennék kirúgva?

– Nem tudom, nekem is Árkus Jóska mondta, ő, mint a Ludas Matyi főszerkesztője mindig jelen van a pártközpont által tartott havi értekezleteken.

– Ja, akkor rendben, ha-ha-ha. Hát nem Árkus a legnagyobb humorista Magyarországon?

– Nem hiszem, hogy viccelt, bajban vagy.

Chrudinák hangján aggodalom érződött, őszinte, csendes ijedtség, részvét. Ha a pártközpontban a főszerkesztőin azt mondják az agitációs- és propagandaosztály vezetői, hogy valaki ki van rúgva, annak annyi.

– Aludj nyugodtan Ali, vasárnap hazautazom, majd a jövő héten beszélünk, nyugi. Ez volt szerdán. Elmesélte a történetet annak a két ifjúsági főszerkesztőnek, akikkel mint a többieknek fiatalabbakkal, kiemelten jól megértették egymást. Valószínűleg nekik nem támadt dolguk a KEB-típusú intézményekkel. Kwasniewski később, a nagy fordulatok után Lengyelország államfője lett, Szeleznyov pedig a legkeményebb orosz belharcok idején a parlament elnöke Moszkvában. Őket nem rántották haza.

Hogy-hogy nem, a főszerkesztő másnap már repült – ha nem is a Magyar Ifjúság főszerkesztői állásából, de Moszkvából Budapestre bizonyosan. Még előző nap, a Chrudinákkal történt telefonbeszélgetés után egy órával felhívták, és közölték vele, hogy azonnal haza kell utaznia, a repülőjegy elintézve, szálljon fel, punktum.

És a következő nap reggelén, most, hogy mindezt felidézte magában, itt áll a folyosón, az MSZMP KB épületében, a híres „Fehér Házban”, áll egymagában, és bebocsátatásra vár, épp most szóltak ki, hogy mindjárt, még egyeztetnek.

Vele szemben az ajtón a felirat: *Központi Ellenőrző Bizottság*. A KEB.

Nagyon, nagyon rosszul hangzik. Olyasmi ez, mint régen, durvább időkben az, hogy Államvédelmi Hatóság. A KEB elé közismerten az kerül, akiről már eldöntötték, amit el akartak dönteni, csak még hátra van a személyes meghallgatás, demokrácia van a pártban. Is. A KEB elé az kerül, aki fölött a párt legfelső vezetői pálcát törtek, de azért beszélgetni még kell egy kicsit, beszélgetni mindig jó.

Most éppen ő áll az ajtó előtt, beszélgetni jött. Chrudinák honnan tudta? Árkus honnan tudta? Tényleg be is jelentették már? A párt felsővezetői döntötték el? Tehát Aczél György ez esetben. És az ő hívei az agitprop osztályon, akik a kinevezésekor is tudták, Aczél maga érezte is vele, mikor illendőségből meg kellett látogatnia a megválasztása után, tudták, hogy az ő évei, hónapjai meg vannak számlálva. Eltelt másfél év, elég volt belőle. Nem a másfél évből, hanem a főszerkesztőből. Nem akarták őt, utálták, hogy jött – és most elkapták.

Hát akkor most vége. 1980 óta tart ez a huzavona, amikor elvállalta az Akadémiai Kiadó általános igazgatóhelyettesi posztját, egyértelmű várományosaként az első számú helynek. És aztán mégis túrték ott, sőt, a végén azt kérték Aczélra hivatkozva, hogy rendben, ő lesz a kiadó és a nyomda vezérigazgatója, csak maradjon ott, ne jöjjön a Magyar Ifjúsághoz. Oda ne, *azt* már ne! Mindkét hely az Aczél-birodalom része, csak míg a kiadónál közvetlenebbül érvényesül a nagy mágus hatalma, addig a KISZ KB-hez tartozó Magyar Ifjúságnál van egy probléma. Úgy hívják, hogy Fejti György, a KISZ KB első titkára. Őt nem lehet lenyelni, aki megpróbálja, az túl keménynek találja majd a falatot. Az igazgatót Fejti hívta az ifjúsági laphoz, s bár kétszer nemet mondott a felkérésre, a harmadikban már akkora bizalmat talált, hogy rábólintott. Ekkor indultak meg a közvetlen fenyegetések, hogy maradjon ott, ahol van, ott mindent megkap, legyen boldog az Akadémiai Kiadóval és Nyomdával. Ha nem fenyegették volna, talán ott is marad, mert nagyon boldog volt ott, ezer emberért felelni harmincegynéhány évesen, ez maga a teljesség. „Soha nem bocsátják meg neki, ha átjön”, szolt az üzenet, félreérthetetlenül és hiteles küldőnccel. De mert fenyegették, kedvet kapott a harchoz. A Magyar Ifjúság népszerű hetilap, s vonzó a nevének mindkét szava.

És most elkapták. Szólítják, belép. Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel!

Akiket látott az asztal túlsó oldalán, alátámasztották ezt a dantei szállóigét. Az őt főből csak egy olyan arcot látott, akiben bízhatott, a Zala megyei Varga Lászlóét, aki akkor az Úttörőszövetség főtitkára volt. Átfutott rajta, hogy a KISZ KB valószínűleg nem véletlenül Vargát delegálta a KEB vizsgáló bizottságába, köztudomású volt, hogy ők ketten becsülik egymást. Ez megnyugtatta, 1:4-hez legalább a vigasz jele egy ellene létrehozott vizsgáló bizottságban.

De azért ne áltassuk magunkat. Ezek az emberek itt külön-külön soha nem akarták volna tetemre hívni. Megrendelésre dolgoznak. Vagyis el van döntve minden.

Közölték vele, hogy vizsgálat folyik vele kapcsolatban, három témakörben.

Az egyik a Magyar Ifjúságban az elmúlt másfél évben megjelent cikkek nagy számának – ha nem is ellenséges, de – bántó, ahogyan ők mondták, ellenségesen pikírt hangvétele, ami mögött bomlasztó szándékot látnak. A bizottság asztalán hatalmas oszlopban álltak a lap kipreparált példányai. Seszták Ágnes, Megyesi Gusztáv,

Kovács Zoltán, Guba Zoltán, Pálffy G. István cikkei. A legjobb újságírók miatt vádolják most, nevetséges kifogásokkal, ez hihetetlen, ezt nem fogadja el.

A másik gond az ő antidemokratikus főszerkesztői vezetői módszere. Nem kérdezi meg a helyi párt- és szakszervezeti vezetést, helyettük dönt, és feszültséget kelt. Tény, sok embert elküldött az elmúlt évben, másoknak mostanában közölte szóban, hogy nem tartja kielégítőnek a munkájuk színvonalát, és ha nem tudnak gyorsan váltani, mást vesz fel helyettük. Ezek közül többen is tagjai éppen a szóban forgó párt- és szakszervezeti vezetésnek, tehát ők is feljelentették őt a KEB-nél a jelek szerint. Itt sem fog engedni.

A harmadik kérdéskör az épülő Makovecz-ház. Irritáló, kirívó, hatalmas, nem veszi figyelembe a társadalom helyzetét, a szegényeket. Ez a vád helytálló volt, nem is kérdés. Csakhogy ezt a szegényekre kell bízni, és azokra, akiket irritál. Emiatt barátaim nem fogtok kirúgni, annyit bőven tudok a munkajogról, hogy ezt a pontot elveszítsétek, ha fegyel mire kerül a sor. Vakon tapogatózott mindenestre ez ügyben is magában, mert tudta a korábbi információkból, hogy a háza miatt valakik feljelentették az állami ellenőrzésnél, azaz a Központi Népi Ellenőrzési Bizottságnál (KNEB), és a szomszédoktól hallotta, hogy jártak az építkezésen bizonyos hivatalos emberek. A tudta és az engedélye nélkül, de ez természetes, hát nem? Méricskéltek, lapozgattak, összegeztek, elmentek. Fogalma sem lehetett a KNEB-vizsgálat eredményéről, arról sem, hogy most mire épül a KEB vádja az építkezésről, mint fegyelmi vétségről. Ezek szerint találtak valamit, bárhogy vigyázott is?

– Kezdjük a Magyar Ifjúságban megjelent konkrét cikkekkal. Guba Zoltánt elküldik Pusztavacsra, a KISZ és a Béketanács hatalmas jelentőségű országos békedemonstrációjára, tudósítaniuk kellene a békeszerető erők összefogásáról, és maguk miről számolnak be?! Arról, hogy hogyan lőtték szét a szovjet katonák a második világháborúban a dolgozó parasztok lisztes zsákjait, mert olyan szépen repült a magasba a lisztpor? És ez még nem elég. A béke helyett arról írnak, hogy ugyanezek a felszabadító szovjet katonák célba lőttek a falu szélén álló pléhkrisztusra! Mit akarnak ezzel? Lázítani?

– Guba Zoltánnak én nem mondhatom meg, hogy mit lásson, ha néz. Ő ezt látta. Mást akart írni, mint az ott dolgozó több tucatnyi lap, tévé, rádió. Az érdekelte, hogyan élnek ott az emberek, ha már náluk van minden évben a béke.

– Azért azt nem tagadja, hogy ez mennyire bántó?

– Csak más.

– Nézzük a következőt. Miből gondolja, hogy éppen a kommunista ifjúsági szövetség központi lapjának a dolga és kötelessége, hogy beszámoljon – itt van a kezemen, egy egész oldalon keresztül! – a Duna-parton épülő magánkézben levő szállodáról? Miért kell önöknek reklámozni a maszek világot?

- Ez az első szálloda, ami magánérőből készült. És sikerült. Lehet, hogy nem kellene beszámolnunk róla, de mivel senki más nem tette, érdekesnek tűnt. Ma sem látom, hogy mi a hiba. A gazdaságpolitika ilyesmiről is szól.
- Nagyon is tudatos döntés az, hogy mivel foglalkoznak. Ez önöknek a legfontosabb, mikor a fiatalok dolgoznak, tanulnak, jövőt terveznek? Akkor a tőke az érdekes?
- Nem. Csak része az érdekesnek. Más.
- Nem hallottak arról, hogy Csoóri Sándort nem közlünk?
- Nem, erről nem hallottunk.
- Jár maga a főszerkesztői értekezletekre, és figyel ott?
- Általában járok, és figyelek, de ez valahogy elkerülte a figyelmemet.
- Ez nem menti. A főszerkesztőnek különlegesen informálnak kell lennie.
- Csoóri Sándor a szerkesztőségben sokak példaképe. El kellene őket távolítanom? Kevesen maradnának ott. Én nem ismerem a tiltást, de ismerem azokat a munkatársaimat, a rovatvezetőt, a főszerkesztő-helyettest, akik az ilyesmiről szabadon döntenek, az ő területük, és én rájuk hagyatkozom mindig.
- Vagyis nem vesz részt felelősséggel a szerkesztésben.
- Velük együtt szerkeszttek. Van, amihez ők értenek, van, amihez én.
- Amikor maguk írásokat közöltek Csengey Dénestől, akkor ő is tiltó listán volt.
- Bocsánat, lehet, de én nem tudom napra készen követni a tiltásokat. És nem lehet úgy közölni egy író szépírásait, hogy egyik nap közöllek, másnap meg nem.
- Többek között ezért ül most itt. A felelőtlenség és a tájékozatlanság miatt.
- Értem.
- Van itt maguknál botrány bőven. Ki adta le Végh Antal cikkét?
- Melyiket? Gyakori szerzőnk.
- Idézem: „Akasszuk fel az oláh királyt!” Elment az eszük?! Nem ismerik maguk Magyarország külpolitikáját?
- Melyik Magyarországét?
- Folytatja ugyanazt a pikírséget, amit a lapjuk?
- Nem. Csak megkérdem. Végh Antal idézett novellája ugyanis 1920-ban játszódik, nem ma. Parasztkatonák éneklik a románokra nagyon haragvó vers refrénjében, hogy akasszák fel az oláh királyt.
- Hát éppen ez az! Miért kell maguknak olyan novellát közölni, amelyben a horthysta szabadesapatok Munkács ellen vonulnak, és megpróbálják felrobbantani...
- ... hogy aztán ott haljanak meg, mert felkoncolják őket a szlovák Munkács rendőrei, katonái...
- ... miért kell arról írni, hogyan képezik ki őket fasiszta ideológia alapján, irredenta célokra?

– Erről tényleg nem kellene írni. A novellának azonban vannak szabályai. Például, hogy arról szól, amiről az író írja. Végh Antal erről írta, és bizony tényleg erről énekeltek a katonák. Ma nem ezt éneklük, a mából nem ezt idéznénk.

– Megint csak pikírt és káros az írás, nagyon sokat árt a magyar-román kapcsolatoknak, tiltakoztak is a románok, és már nem először, a Magyar Ifjúság cikkei miatt. Kinek írnak maguk?! Láttá egyáltalán Végh Antal írását, mielőtt leközölték?

– Nem, csak a lapban olvastam. Nem voltam itthon a lapzártakor.

– És milyen büntetést szabott ki a felelősöknek?

– Semmilyen. Az irodalomért felelős helyettesem maga is írói tehetség, meg tudja ítélni a színvonalat.

– Megállapíthatjuk a bizottság nevében, hogy mióta Ön van a Magyar Ifjúság élén, a lap pikírtté vált, nem felel meg a KISZ KB útmutatásainak, nem tükrözi a párt álláspontját, helyt ad ellenséges hangoknak, kárt okoz a fiatalok körében...

Négy órán keresztül tartott a kérdezz-felelek társasjáték. Mindenre válaszolnia kellett, és ő megpróbált kimerítő, hosszú válaszokat adni. A félig lesötétített szoba nem gerjesztett jó hangulatot.

A végén jött a csapda. Aki hazudik, aki őszintétlen, aki félrevezet, az most már besétál, innen nincs visszaút. A végén ugyanis elmondta a bizottság, hogy az eddigi beszélgetés az nem egy ilyen egyszerű kis beszélgetés volt, hanem fel volt építve – „Mint látta!” – és tényleg: látta –, mégpedig előre pontosan megírt kérdések alapján. Most, ha nincs ellene kifogása, átnyújtánák ezeket írásban, ne lepődjön meg, hogy több oldal, és záros határidőn belül – ami nagyon záros volt – adjon választ mind-egyikre ÍRÁSBAN. Az „írásban” szónak különös hangsúlya volt.

A csapda jelleg adta ezt a hangsúlyt. Ha ugyanis az elmúlt négy órában, a kötetlen beszélgetés során hazudni tetszett neki, vagy akárcsak pontatlan választ adni, netán félrevezetni stb., akkor most két lehetőség maradt (ezt persze nem mondták, ez majd kiderül magától). Az egyik, hogy kénytelen tartani magát a szóbeli „tévedéshez” (hazugság, ámtítás), és akkor most már írásban is hazudni fog, márpedig az bizony DOKUMENTUM, csúnya dolog, önmagában is nagy baj hordozója. Vagy nem mer tovább hazudni, be kell vallani írásban mindent. De akkor kérem szépen, kedves elvtársunk, akkor miért is tetszett nekünk összevissza hazudozni a fegyelmi vizsgálat szóbeli szakaszában, megtéveszteni a nagyérdemű fegyelmi bizottságot?! – ez önmagában is nagy bűn, megbízhatatlan emberrel mit kezdjünk egy lap élén.

Viszontlátásra, bocs, ennyi volt, kérem a következőt!

Nem addig a’! Mert hogy minden szavát, amit szóban mondott, szinte szó szerint leírt. Vállalta munkatársai írásait. Megvédte döntéseit a tehetségtelen, lusta, protekcióból a lapnál eltartott újságírók eltávolítása miatt, mert azok, akik helyettük jöttek, sokkal jobbak voltak, utólag kiderült: a magyar újságírás élvonalába jutottak.

S a háza? Négy generációnak teremtvé, a dédnagymamától a dédunokáig, a felesége magukra maradt szüleitől a saját gyerekei jövőjéig mindent és mindenki sorsát, jövőjét beleépítve, levéve a terhet, hogy bárkinek majd az államtól kelljen koldulnia segítségért. A két kezével is építette, s bár nagy a ház, de a magyar építészet még büszke lesz rá. Jöjjenek a vizsgálatok, ha hibát követett el, de ne az erkölcsről szöjjön a fegyelmi. A szegényektől majd úgy kér elnézést, ahogyan érték is él.

Beadta a válaszokat. A fogadóirodák egy petákot nem tettek volna rá, a budapesti közvéleményben gyorsan terjedt a híre, hogy neki vége.

A biztonság kedvéért levitte a teljes írásos kérdezz-felelek játékot Fejti Györgynek, akit fél évvel azelőtt száműztek Miskolcra megyei párttitkárnak. Fejti figyelmesen, éjszakába nyúlóan órákig tanulmányozta a feljegyzést, a kérdések és válaszok zömével most találkozott először. A végén hosszasan maga elé nézett, és szokásos szűkszavúságával ennyit mondott:

– Ezzel nem tudnak semmit sem kezdeni. Hol itt a fegyelmi?

Lett volna, lett volna bőven, a KEB nem kezdő, a megbízójuk pedig kifejezetten nagy folytató, de történt valami, ami túlmutatott a kreált fegyelmin, a főszerkesztő sorsán. Németh Károly, a tömegszervezetek felügyeletével megbízott PB-tag, egyben Kádár helyettese nem jó szemmel nézte – soha nem nézte jó szemmel – azt a minden ügyre kiterjesztett, nagyhatalmú befolyást, amivel Aczél György rendelkezett az „öregnél”, Kádárnál, és főleg annak mindenható feleségénél, „Mariska néninél”. Úgy alakult, hogy Németh Károly elé is oda került az ügy, és nem értette ő sem, hol itt a fegyelmi. Nem akarta érteni.

Hozzá viszont úgy kerülhetett az ügy – melynek nem lehetett volna akkora súlya önmagában, hogy az asztalára tegyék –, hogy a magyar sajtó felügyeletét éppen ekkortájt vették el Aczél Györgytől, s adták át a fiatal Berecz Jánosnak, aki viszont nem nagyon akarta elviselni, hogy az ő területén még mindig Aczél vasmarka az erősebb. Így aztán nem akarta elviselni az újabb kirakatpert.

Amely önmagában is recsegett. 1985-öt írtunk, nem 1958-at. Nem lehetett csak úgy egyszerűen kinyírni valakit, mert mindig volt valaki, aki megkérdezte: Na, miért is? A főszerkesztőt nem értesítették semmiről. Nem volt válasz, reakálás, mintha semmi sem történt volna. Lehet, hogy fel sem hívta Chrudinák Moszkvában? Csak álmodta az egészet...

Soha többé nem zavarta senki kirúgással. Egészen addig, míg másfél évvel később ki nem rúgták a helyettesét.

Azaz hogy míg ki nem rúgták volna.

A Makovecz-ház

Talán ez a legnagyobb fájdalma. Húsába vágott a majdani elvesztése is, de azt meg lehet szokni. Amit azonban soha nem akart tudomásul venni, az az emberi irigységnek, kisszerűségnek, rosszindulatnak az a bélsárral azonos értékű keveréke, amivel mindvégig találkozott a háza építése során, majd a beköltözés után is. Nem bírták lenyelni és megemészteni, pedig az ilyen rossz gyomrokban sok a sav.

Makovecz beleadta minden addigi tudását a tervbe. Amikor készen lett a ház, eljött a tulajdonos főszerkesztővel egy több oldalas színes interjút készíteni a legnagyobb, nemzetközileg is élenjáró német szaklap egyik vezetője. Személyesen akarta megcsodálni a házat, és az ő irányításával készült a riport, a kérdések, a fotók. A főszerkesztő megkapta tőlük a kéziratot jóváhagyásra. Egyetértett mindennel. Csupán egyetlen változtatást kért. A riport mindjárt az ő nevével kezdődött. Azt kérte, húzzák ki a nevét. Nem akart nagyképűsködni, hogy lám, milyen háza van. Ezért a cikk úgy kezdődött név nélkül, hogy „egy bátor fiatal magyar szerkesztő csodálatos házat épített Budapesten, amit mindenki látni akar a külföldi építészek közül”.

Utólag, a szennyes árak levonulása után az író nem érti fölösleges szemérmességét. Nem érti, de ma se tenne másként. Az ő fogalmai szerint nem illik hencegni. Így is tudta a világ, hogy ő építette, később külföldi útjain a házáról emlékeztek rá addig ismeretlen emberek, sok tucat filmriportnak volt a része, Budapestet külföldön ritkán mutatták filmekben a ház nélkül azokban az években. Amikor 1990 májusában Magyarországon járt Charles trónörökös és felesége, Diana, az építészet lelkes híve, Károly herceg kérte a programjába a házban teendő látogatást is. Olyannyira, hogy az angol nagykövet eljött terepszemlére, s a Külügyből is felhívta az egyik referens, hogy készülnek hozzá. Aztán valami mást javasoltak a hercegnek és Dianának.

Mi bántotta az irigyeket? Hogy nekik nincs ilyen? Vagy hogy miért van ilyen neki? Mindegy.

Mindegyikkel felvette volna a versenyt szívesen. Ez abból állt volna, hogy meddig bírják vele tartani az ütemet az alapok kicsákányozásában; az összes téglalrakásában a teherautókról; a beépítendő tölgyfák kiválogatásában a Bükk hegyeiben mínusz tízfokos hidegben, két napig; az összes faanyag levédésében férgek, tűz és gomba ellen; a kupolák tetőleceinek felszögelésében; a kupola teljes leszígelésében; a félgömb alakú tetőzet teljes lefestésében plusz harmincöt fokban, amikor a palára ráég a kezed, a lábad; a felülvilágító fél mászás üvegeinek elhelyezésében fent a csúcson, mert azt már tényleg nem merte vállalni senki, mindezt pedig márciusban, esőben, nulla fokon; a ház teljes fafelületének lefestésében két rétegben; a teljes parkosításban stb. stb. Folytathatnánk két év történetét a szabad idő, a szabad hajnal, a szabad éjszaka, a karácsony, a húsvét minden percében, nyaralás

helyett és ebéd helyett. Sérülésekkel, zuhanásokkal, életveszélyes helyzetekkel. Egyszer vasárnap délben hozta ki a felesége és a két gyerek az ebédet. Hangjukra hátrafordult. Fent volt éppen a kupolán, szekercével. Ahogyan megfordult, a bal kezéből kicsúszott a gerenda vége, amibe kapaszkodott. Így, háttal a földnek zuhanni kezdett. Nyolc méter magasból. Alatta méteres magasságban gerenda- és deszkavégek, ácskapcsok, kétszáz szögek, üvegcserepek. Macskaugrással érkezett, guggoló helyzetben talppal, akkorra éppen megfordulva a törmelék felé. Talpalatnyi terület volt csak szögmentes. Éppen oda huppant. A családban meghűlt a vér. Ő tudta, hogy ilyenkor nem szabad megijedni, mert akkor soha többé nem mer felmenni. Felkúszott ismét a kupolára, onnan leköszönt a családjának, és mintha mi sem történt volna, szép lassan lecsúszkált megebédelni.

Az ellenséges támadásokat, a ricsajt látva a tévé egyik stúdióvezetője azt mondta neki, vulgáris szavakkal, most átfordítva a nyomdafesték türelmére így módon:

– Láttam, mert gyakran jártam erre, akkor is, amikor észre sem vehettél, láttam, mit dolgoztál itt. Most hőbörögnek? Miért nem jöttek ide egy kicsit veled együtt dolgozni. Tegyel rájuk. Olyan emberek ezek, akik egész életükben még egy vödört, egy küblit sem tudtak tele...ni.

Igen, ez így van. Boldogan élt a házban, míg meg nem halt.

Míg meg nem halt a családban az együvé tartozás. Akkor le kellett hajtania a fejét, és azt mondani:

– Azt hittem egyszer, hogy lesz majd olyan gyerekem, unokám, déd- és ükunokám, aki itt akar és tud lakni. Hogy generációknak építettünk otthont. Most, négy-öt év után búcsút kell vennem életem legnagyobb próbájától? Nem egyszerűen az erők kipróbálásától, hanem a legnagyobb emberi próbától, amire képes lehetek.

Később, 2000 augusztusában rájött, hogy van ennél nehezebb, bonyolultabb feladat is.

1986. december – A Pálffy-eset ügy esett

A 80-as évek közepétől egyre több hivatalos nyilatkozat ígért a fejlődés mellett demokráciát a népnek. Nem hitték ugyan, mégis kapaszkodónak tekintették ezt azok a párton kívüli szellemi erők, akik éppen ezt tűzték a zászlajukra. A népi-nemzeti írók, költők hatalom által megtúrt legfőbb fóruma a szegedi Tiszatáj című folyóirat volt. Írásaikban kibővítették a nemzet fogalmát, beleértették a határon túli magyarokat, mégpedig kidönthetetlen oszlopnak. A Csoórit követő költő korosztály élén Nagy Gáspár elkezdte kibontani 1956-ot, mégpedig úgy, hogy a gyilkost gyilkosnak nevezte, az áldozatot mártírnak gondolta és írta.

Lépésről lépésre haladtak előre, 1956 azonban megakadt a hatalom torkán, az MSZMP döntése alapján betiltották a Tiszatájat, abban a reményben, hogy közlés nélkül szétesik az elviselhetetlenné váló csapat. A népi, nemzeti erőkhöz tartozó művészvilág felhőrdült, és petíciót írt a pártvezetésnek. Követelte a lap újraindítását, valójában a saját szabadságát, egyszer s mindenkorra.

A Magyar Ifjúságot nem érintette mindez, bár a lap vezetőinek nyilvánvaló volt, hogy az eltiltottak egy igen jelentős tábora itt fog majd publikálni. A főszerkesztő hallott a betiltásról, a tiltakozásról, az aláírók közül ismert néhányat, de nem volt részese a Tiszatáj-ügynek.

Majd az lett. A munkahelyi Mikukás-ünnepen kapott egy meghívót mint fél évvel azelőtt megválasztott KISZ KB titkársági tag, hogy ekkor és ekkor, 1986 decemberében, nagyjából karácsonyi ajándékként, jelenjen meg a Titkárság rendkívüli ülésén helyettese, Pálffy G. István fegyelmi ügyében. Berúgott Pista, piásan vezetett, teherbe ejtett valamilyen titkárnőt, elkapták devizacsempészetten, mint Mindszentyt? Nevetséges, inkább csak a vicc kedvéért gondolt ezekre a főszerkesztő. Az egyik legtisztább ember a magán- és a közéletben, akit valaha is látott, Pálffy G. István volt. Ezért is kérte fel a helyettesének, annak ellenére, hogy rögtön jött a tiltakozások sora, „baráti tanács” formájában a Népszabadságban dolgozóktól, illetve más „liberális újságíró körökből” (ez egy kicsit későbbi fogalom, de ugyanazokat jelzi). Nem hagytak benne kétséget, hogy az Aczél Györgyből élők köre, maga a főnökük is rosszalja ezt a kihívást, Czine Mihály „narodnyik” vejének felkérését ilyen fontos posztra. Pálffy azelőtt csak tévésként volt a kollegája. Tudta persze, hogy hasonlóan gondolkodnak, most, hogy átjött hozzá, a laphoz, az elmúlt közel három évben a legjobb társa lett, saját magát és mindenét rábízta volna „Picurra”.

– Miért leszünk itt, Pista? – ennyi ideje maradt a kérdésre, mikor együtt megérkeztek, és Pálffy kint maradt várni az ítéletre, ő pedig bement az ítélezésre.

– Aláírtam a Tiszatáj megszüntetése elleni petíciót.

– Na és. Mennyien még?

– Százan talán.

– Akkor nem érdekes. De azért szólhattál volna. Most mi lesz, te tudod?

– Igen. Már áttételesen megüzenték, hogy ki leszek rúgva. Ezért vagyunk most itt. A Titkárság a munkáltatóm nekem is, ők gyakorolják a hatáskört felettem, őket bízta meg a pártközpont a végrehajtással.

Bent aztán világoSSá vált minden. A KISZ KB első titkárának, Hámori Csabának a szavaiból kiderült, hogy lényegében beszélgetni jöttek, mérlegelésre nincs esély.

– De miért? – kérdezte a főszerkesztő. – Aláírták vagy százan, most mindenkit ki fognak rúgni?

– Nem, csak Pálffy G. Istvánt.

– Hogy-hogy, ez tréfa?

– Nem, valóság. Pálffy elvtárs az egyetlen magas beosztású felelős vezető az aláírók között, akinek – beosztásánál fogva – a megítélése párthatáskörbe is tartozik. A többiekéről nem dönthet a párt, róla igen. Megkezdjük a vitát és döntünk.

A vitából világossá vált, hogy a jelen levő nyolc vagy kilenc tagból a többség már előre tudja, mi a dolga. Ki fogják rúgni Pálffy, ez nem kérdés. Mégis, valahogyan vita kezdődött. A főszerkesztő ugyanis semmit sem akart megérteni, semmit sem tudott elfogadni. S lelki szemeivel látta, hogy nincs egyedül, hogy nem lesz egyedül, ha itt most kenyértörésre kerül a sor. A KISZ KB Titkárságának tagjai között volt néhány jó ember, mindig is tudta, aki nem samesz, nem paprikajancsi, akinek van személyes felelősségérzete is, ha... ha nagyon kell. S itt most nem Pálffyról lesz szó a dolgok végén, hanem arról, hogy meddig mehet el a KISZ 1986 decemberében önállóságának feladásában. Hogy ki irányít itt? Aczél György, a párt agitprop osztálya, vagy van olyan is, hogy „KISZ”? Van vagy nincs.

Nincs. Ez látszott végig. A többség támogatta Pálffy kirúgását vagy hallgatott. Hámori Csabának azonban óvatosnak kellett lennie. Ha végig erőlteti a kirúgás tervét, a nevéhez tapad a legnagyobb szégyen, ami eddig érthette. De a jelek szerint nem volt más választása.

A vita egyre élesebbé vált. Azok a KB-titkárok, akik mindig is utálták a lap főszerkesztőjét – éppen azok, akikhez a lap tartozott, akiknek irányítaniuk kellett volna, de hát ez nem volt olyan egyszerű –, most szívesen törlesztettek volna. A lapot felügyelő Gönci János agitprop titkár (nevét majd oly dicstelenné teszi 15-20 év múlva a MAHART és a MALÉV privatizálása – s ne is szánjunk rá több szót, talán megteszik majd, akiknek a felelősségre vonás a dolga), Emőd Péter, aki korábban volt felügyelő agitprop titkár, s egy-két velük azonos kategóriájú titkár elkerülhetetlennek tartotta a kirúgást. Voltak azonban jó szövetségeseik is, akikkel kapcsolatban már többször kiderült, hogy a főszerkesztő és ők azonos módon gondolkodnak: Nagy Imre az egyetemistákért, Szórádi Sándor a gazdaságpolitikáért, Varga László az úttörőkért felelős titkársági tag. Ők burkoltan ugyan, óvatosan és körmönfontan érzékeltették: nem biztos, hogy egyetértenek majd az előterjesztéssel, ha szavazni kell. És ketten-hárman nem foglaltak állást egyértelműen, se így, se úgy. Példátlan helyzet alakult ki. Egy nagyon kényes, a politikai hovatartozást a legmélyebben érintő kérdésben a KISZ KB Titkárság több tagja nem feltétlenül ért majd egyet a párt ukázával, saját első titkárával, aki viszont nem teheti meg, hogy nemet mondjon a pártnak: ő ott PB-tag, eggyel fentebb gondolkodik a saját érdekeiről.

Világos volt, hogy ha szavazásra kerül a sor, Pálffy kizárják, nem tehetnek mást.

Eltelt vagy négy óra a vitával, a levegő kezdett megtelni a tanácstalanság és a döntéskényszer zűrös keverékével. A főszerkesztő, aki e vitában hol egymaga, hogy mások támogatásával az egyik pólust képviselte, maga is választás elé került.

– Nem fogok együttműködni ebben velük. Nem érdekel, vége. Ha kirúgják Pálfit, akkor két embert rúgnak ki egyszerre. – Ez volt a belső monológja, és ebben biztos is volt. Döntött. Eddig és nem tovább. Göncik, Emődök világában milyen maradása volna? És a most még hallgató, de bizonyára Hámorival szavazó további két titkárnak mit mondjon majd? És hogyan fogadjon el bármi kérést, utasítást Hámoritól valaha is? Ő is ki van tehát rúgva, igaz, a saját lábával.

A vita még folytatódott, aztán egyszer csak elfogyott minden szó. Azokat leszámítva, akikről tudni lehetett, hogy a kirúgásra voksolnak, senkin nem látszott, mit tesz majd, hogyan foglalja el a végső állást. A főszerkesztő maga elé nézett, majd végigpásztázott mindenkin, szemről szemre. Nem tudták, amit ő tudott magáról. Szavazás következett. Hámori a végére hagyta a magáét, így illik. De tudta mindenki, hogy ő mit mond majd.

A Titkárság tagjai egyenként és hangosan mondtak véleményt. Nem is fontos, nem is emlékszik a részletekre, csak arra, hogy azok, akikben reménykedett, most egy hatalmas fordulattal múltjuk és függőségük ellenében NEM-mel szavaztak. Nem járulnak hozzá Pálfi kirúgásához. Nem. Még egy nem. Még egy nem. Igen. Igen. Igen. A főszerkesztő is szavazott, a sor végén ült, tehát utoljára. Nem. És maradt még Hámori és a helyettese. Ha Hámori igennel szavaz, akkor patthelyzet van, s akkor veszítettek, mert a helyettese sem tehet mást.

A főszerkesztő néma csendben ült. Ha meg akarja mondani, akkor most kell megszólalnia. Most kell világosan megmondania, hogy a szavazásukkal tőle is búcsút vesznek, és akkor majd megmagyarázzák a magyar közvéleménynek, a magyar értelmiség vezető szellemiségének a döntésüket úgy, ahogyan tudják. A viszontlátásra, sohanapján.

Mégse szólalt meg. A kocka el van vetve. Minek ezzel zsarolni. Menjenek a dolgok a maguk rendeltetése szerint. Sem a saját személyes stílusához nem illett a zsarolás, sem a helyzet komolyságához. Ki kit győz le? – kimondjuk vagy sem, ez itt a kérdés, és ez lesz majd Magyarországon a kérdés, pedig látszólag a kistermetű, vékonydongájú, nagyszellemű Pálfi G. István gyarló fegyelmijéről van szó. Minek itt zsarolni, menjünk.

Hámori nem tehetett mást, igennel szavazott.

Csakhogy... előtte egyetlen másodperccel a helyettese, aki magát a kirúgásról szóló előterjesztést is jegyezni kényszerült, a helyettes... NEM-mel szavazott. Azt mondta váratlanul, nyilván a négy óra hatása alatt, hogy NO. És ekkor már mindegy volt, kire szavaz Hámori Csaba.

Ebben a pillanatban a főszerkesztő válla rángatózni kezdett, megállíthatatlanul. Némán zokogott, sokáig, hangtalanul, de mindenki által érezhető módon, megrendülten.

Hogy ekkor mi kezdett el széttörni és mi egybeforrva erősödni, az utólag megállapíthatatlan. Ki lett kérlelhetetlen ellenség, és titokban végső szövetséges? Mindkettő elkezdte a maga útját. Amely még ma se ért véget az ő életében, a másokhoz való viszonyában, és nem is fog soha. Mert az életnek csak ritkán vannak csúcstempóban zakatoló nagy, szimbolikus jelző-, illetve fordulópontjai. Ott eldőlnék a dolgok, és éppen ott nem dőlnek le a jellemeik.

1987 első fele – Üzenetek, hogy menjen már

A Pálfy-ügy után sok üzenetet kapott a pártközpontról. Az egyik jobb volt, mint a másik. Mindegyik szeretetben született, mindegyiket baráti hang kísérte, és mindegyik arról szólt, hogy ő sokkal jobb annál már, hogy itt rostokoljon a Magyar Ifjúságnál. Sokkal jobb helyet kínálnak neki.

S kínáltak is. Innen is, onnan is, őszintén is, ravaszul is. Egyszerűbb volt a helyzet a ravaszsággal. Hírnök jó, barát, tényleg egy jó haver, aki közben a pártközpontra került, s tudták róla, hogy jó viszonyban van a főszerkesztővel, jó a hírhozó, hogy már mindenütt támogatják, s íme, át is adja az örömhírt: mehet a Magyar Nemzethez főszerkesztő-helyettesnek. S meg is mondják előre, hogy mivel a főszerkesztőnek hónapok múlva távoznia kell, ő lesz az utód, erre a pár hónapra pedig teljhatalmú helyettes. S jó egy másik hírnök, hogy menjen a tévébe elnökhelyettesnek.

A főszerkesztő imádta a Magyar Ifjúságot, főleg azt a páratlan szabadságot, amit itt élveztek saját elképzeléseik megvalósítására. A nemzeti kultúra és a magyar ifjúság közötti – amúgy töredékeiben sem létező – összhang és bizalom megteremtésére. A kiebrudalt nemzeti elit – költők, írók, történészek, építészek – nézeteinek terjesztésére. Felkarolásukra. Amit oly jó szívvel tettek, ő is, munkatársai is. Sok fiatal tehetséges újságíró, rovatvezető alkotott versenyképes, áldozatkész, nagy csapatot. Őket hagyja itt? Bármilyen? Főleg olyasmiről, hogy „majd”? Korának Magyarországnak tudta, és nevetve mondta is: ma nálunk csak az a kinevezés érvényes, amin megszáradt a tinta – vagy az se. Hozomra fordítson hátat elvarázsainak a lapban és a lap szellemi holdfényében? Minek nézik. Amikor ezekre nemet mondott, morcos arcokat látott, rajtuk a ráncos düh: – Mit képzelsz te magadról, ki vagy?! Persze mindez csak a szemeikben, kimondatlanul.

És nem képzelt semmit. Nem is volt semmi. Csak önálló. Szuverén. Független. És ezt nem adta volna semmiért.

*Interjú egy svéd újságnak a Studium
Generaleről – 1970. január*

*A Balatonon, amikor magától is nő
a szőlő – 1982. augusztus*

*Gazdasági előadás Nyíregyházán –
1983. június*

Portré – 1998

És voltak kedves kérések, hívó szó is bőven. Úgy tűnik, ekkorra, 39 évesen lett felnőtt mások szemében. A Közgazdasági Egyetem rektora felkérte a nemzetközi kapcsolatok szak tanszékvezetőjének, s hogy Csáki Csaba nyomatékot adjon rektori szavának, kérésére a tanszékvezetőt, Kreskay Ferencet küldte el hozzá a szerkesztőségbe, kifejtteni, hogy miért éppen őt várják oda. Szülőföldjének, Bács-Kiskun megyének a mindenki által nagyra tartott tanácselnöke, Gajdócsi István azzal kereste fel ugyancsak a szerkesztőségben, hogy nyugdíjazzák a szülőváros, Kiskunfélegyháza tanácselnökét, és őt szeretnék felkérni e posztra. Másfél évvel később Gajdócsi már a saját, megyei tanácselnöki székét ajánlotta fel egy újabb budapesti látogatásakor. Valószínűleg Szűrös Mátvás javaslatára felhívták, és nagyköveti állást ajánlottak neki, máskor a Külügyi Intézet igazgatói székét. Minden hétre esett valami. A nagyon megtisztelő és a nagyon agyafúrt javaslatok közül azonban mindegyikre nemet mondott.

Szerette azt tenni, amit vállalt, és hátra volt még másfél éve a magának megszabott ötévnyi időből. Az volt a véleménye, hogy egy vezetői feladat ellátásához öt év kell optimálisan. Annyi idő alatt minden jót meg lehet valósítani, és ha nem sikerül, akkor kár ott ülni, sohasem fog. S ha sikerül, akkor hiba ücsörögni a készben, s elvenni másoktól a bizonyítás, a kiemelkedés lehetőségét. Három és fél éve volt itt, túl a közepén, s még sok teendővel.

A ravaszdí üzenetek azonban elgondolkodtatták, zavarták is. Miért akarnak ennyire megválni tőle? S ha ennyire akarnak, egyszer lehet, hogy sikerül.

Olyan területet keresett, ahol végképp nem tudnak beleszólni a dolgába, s ha a szerkesztőség követi, nem tudnak beavatkozni az ő közös dolgaikba.

Így születtek 1987-ben, minden magyarországi előzmény nélkül, magyar sajtóorgánium részéről teljesen szokatlanul a közérdekű alapítványok és az azokat pénzügyileg szolgáló, lényegüket tekintve privát szerkesztőségi kiadványok. De mivel nem a klasszikus magántulajdon megnyilvánulásai voltak ezek a sok pénzt hozó könyvek, könyvecskék, színes folyóiratok, kitalálta azt, amihez aztán minden más kezdeményezésében hű maradt élete következő évtizedeiben: a *privát-közösségi* formát. Amikor valami egy senkitől semmilyen értelemben nem függő privát közösség ragyogó teljesítménye, a köz javára. Amikor tudásukat, pénzüket, kapcsolati tőkéjüket, a hivatalos munkájukból eredő általános megbecsülést átforgatják a rászoruló javára, vagy nemes ügyek támogatására. 1987-ben három alapítványt teremtett a Magyar Ifjúság közössége: a *Maradj köztünk!* nevű alapítványt a kábítószér áldozatainak megsegítésére, *Magister* néven a számítástechnikában kiemelkedő egyetemisták honorálására, és *A Magyar Művészetért* néven a magyar kultúra jele-seinek megbecsülésére, mindenütt, ahol magyar él és alkot. 1987-ben született meg mindaz, ami máig elkíséri útján.

1987. május – Maradj köztünk!

Ki sem volt szabad mondani, hogy kábítószer Magyarországon. S hogy vannak áldozatai? Na de kérem, tilos! Képtelenség. Ezekben a hónapokban a főszerkesztő még gúny tárgya volt egy pártközponti főszerkesztői eligazításon, legalább ötven vezető kollegájának színe előtt, mert hogy micsoda lap az, amelynek cikke felsorolja, hogy milyen készítményeket, gyógyszereket használnak drognak a fiatalok, s a lap „így ad tippet a kábítószerre, így áll annak élére”.

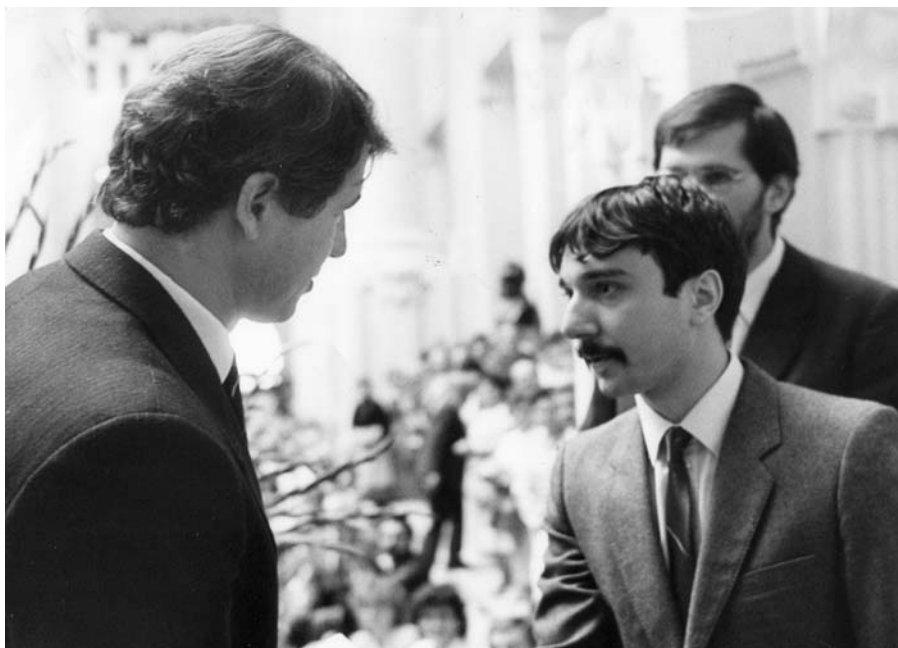
Közben vécékben haltak bele a gyerekek a túladagolásba. Tízezrével szipózták a mérgező ragasztót. Elbutult arccal kéregettek az utcán, ájultan rogytak össze a parkokban. Segítség sehol! Miért is nincs? Mert Magyarországon, a szocializmusban nincs és nem is lesz kábítószerelés.

Erre adtak gyors választ. A lap legjobb munkatársai a főszerkesztő vezetésével néhány nap alatt létrehozták a Maradj köztünk! eszméjét, logóját, programját, a főszerkesztő pedig megalapította első alapítványukat ezen a néven. 1987 májusában a Sportsarnokban soha nem látott összetételben és zenei gazdagságban léptek tizenkétezer néző előtt a színpadra Magyar Ifjúság koncertjén Nagy Feró és az R-Go Szikora Róberttel, Bródy János és a Szörényi Levente által felfedezett Géniusz együttes, összesen 12 zenekar, előadó – ilyen még nem volt Budapesten. Azokban a hónapokban egyre másra adtak ki új füzeteket, könyvecskéket, színes poplapokat óriási példányszámban a szexuális felvilágosításról, az AIDS-ről és persze a drogról. Pop-Kor, Pop-Kór címen színes lapokat. After the Bargain címen angol nyelvű könyvet a magyar gazdasági modellről. Rész a Nagyfalon címmel úti beszámólót Kínáról.

Pedig nem voltak kiadó, nem volt kiadási joguk. Így a Tájékoztatási Hivatal, amely a lapkiadást engedélyezhette, meg is tagadta a kiadást, arra hivatkozva, hogy nem áll rendelkezésre elegendő nyomdai papírmennyiség, „nincs keret”. Ez az ő joguk volt: dönteni a papírkontingensről, vagyis eldönteni, hogy ki fordulhat egyáltalán nyomdához. De nem is kellett. A főszerkesztő korábban kiadói, és egy időre nyomdai igazgató is volt. Tudta, hogyan szól a törvény. Ha valamely kiadás meghaladja a 12 oldalt, és csupán egy-szeri kiadásról van szó, akkor az nem újságtermék, hanem könyvkiadói termék, nem kell hozzá a Tájékoztatási Hivatal engedélye, hanem a Kiadói Főigazgatóság az illetékes. Ahol viszont mindig a kultúra emberei ültek, jó ismerősök. Így lett a vadonatúj színes poplap címe egyik alkalommal Pop-Kor, másik esetben Pop-Kór, ugyanazon vadonatúj sorozatban, ezek szerint könyvnek minősítve, ha kell, hát legyen. Így lett a kétszázezres példányszámú egyik klasszikus kis újságmellékletük önálló könyv a szexuális életéről, és ugyanaz a másik esetben az AIDS-ről. Tájhivatali kontingens? Minek? Van papír a Kiadói Főigazgatóságon, örülnek a nyomdák a munkának.

A Maradj köztünk! koncerten Nagy Feróval – 1987. május

A Magister Díj átadása a Műszaki Egyetem tanévnyitóján – 1987. szeptember

Rengeteg pénzt kerestek. Aztán a legjobb szakemberek közül felkérték a Maradj köztünk! önálló kuratóriumát, a többit rájuk bízta. S jöttek a döntések, mentek az égből pottyánó támogatások. Papok, közművelők, tanárok által szervezett spontán közösségeknek, vagyis olyan kábítószeres csoportoknak, akik elhatározták, hogy megtanulnak drog nélkül élni.

Most, csaknem negyedszázad elteltével jó volna azt hinni, jó volna biztosan tudni, hogy voltak, akik ezen segítség miatt túléltek, hogy gyerekek lett, hogy hisznek az életben.

1987. május – A börtönben érte szél a Radetzky-mars

Börtönbe került. Hatalmas acélkapu nyílt, belépett a sorstársaival. A bajt tetőzte, hogy Kínában. Kínai börtönben kevés magyar járt még, 1987-ben úttörők voltak ezzel. Az őrök félreálltak, ők beléptek.

S ebben a pillanatban felharsant a Radetzky-induló. Mintegy negyventagú szimfonikus zenekar sorakozott a lépcsőzetes pódiumon, büszkén, mosolyogva húzták, vonták, ütötték, fújták. Megilletődve állt a zenekar előtt Wonke Rezső televíziós operatőrrel és Stalter György fotóriporterrel, a fiatal generáció egyik legtehetségesebb fotósával. Zúgott a zene a szűk börtönudvarban, az igazgató nagyon büszke volt magára és foglyaira, az ablakokban csillogó szemű kínai rabok százai kukucskáltak feléjük. A börtönparancsnok elmondta, hogy ők az első „nyugati” tévéstáb, akit valaha is beengedtek kínai börtönbe. Mindenki nagyon örült.

Csupa öröm lehet az élet a kínai börtönökben, ezt kellett látniuk. A cellákban is, ahova elkísérték őket. Tiszta, vasalt ruhás foglyok, pedánsan nyilatkoztak, kifejezték örömeiket a rabtartás tisztességes és humánus voltáról. Ők lehettek a börtön párttitkárai és agitprop titkárai, akiket rabruhába öltöztettek? Vagy egyszerűen megmondták, hogy aki csúnyán beszél, az bajba kerül utána?

Mert azt tudta olvasmányjaiból, hogy Kínában nem jó összetűzni a törvénnyel. A világ egyetlen országában sem végeznek ki annyi embert, mint ott, gyakran nyilvánosan, és mindig nagy közhírral. Ja persze, sokan vannak, futja a világcsúcsra. De ennél súlyosabb a helyzet. Arányaiban, tehát a lakosság és a kivégzettek számát összevetve is vezetett Kína Irán előtt. Megborzongott, a hazai vitákra gondolt, azokra, akik sürgették a halálbüntetés eltörlését. Kinek van igaza? A gyilkos, kegyetlen állatok is emberek? Ha nem, akkor kit hatalmazott fel a Teremtő, hogy mások életéről ítélkezzen? S a tévedés, az állami bosszú?

Ekkor Magyarországon még maga a téma is tabu volt, s az általuk képviselt Magyar Ifjúság rúgta szét e tabut, amikor éppen elutazásuk előtt kétszázezer példányban

Álruhában, Kínában – 1987. május

megjelentették az első *Drog* című könyvet, s megtartották a *Maradj köztünk!* koncertet. Ugyanekkor Kínában nem hogy nem tagadták a kábítószeres tényét, hanem brutális keménységgel kezdtek fellépni a kábítószeres bandák ellen. Csoportosan végezték ki őket. Utólag kiderült, hogy ez sem használ, húsz évvel később ugyanakkora gondot jelentettek: megoldhatatlanul nagyot. A kivégzés tehát nem elrettentés. Mi marad? A Radetzky-induló az európai vendég megnyugtatóására?

Tébláboltak a zene harsány hangjára, és megkérdezték az igazgatót, honnan ered az ötlet a Radetzky-re, s hogy nem esik-e neheze a raboknak az európai dallam megértése és visszaadása a számukra ugyancsak szokatlan hangszereken. Mert az bizonyára nem jellemző, hogy mondjuk Hszian (Xi'an) városban a legendás Selyemút egykori induló állomásán a rabló, aki éppen a Nagy Vadlúd Pagoda vagy a terrakotta hadsereget rejtő sír antikvitásainak kifosztására készül, szabad idejében hárfán tanul, hogy egykor a Magyar Televízió Panoráma című műsorában majd szépen játsszák a marsot az általuk különösen szeretett Joseph Wenzel Radetzky és a kedves magyar újságírók tiszteletére. Kísértett a gondolat, hogy a zenészeket is beöltöztették, s látogatásuk után sietnek vissza befejezni a felvételt a rádióstúdióban. A delegációt minden lépésben kísérő két kínai férfiú megszeppenve figyelte, hogy a magyarok tesznek-e fel kínos kérdéseket a kínai börtönökben elterjedt kínzásokról. Tettek fel, és azt a választ kapták, hogy erre soha nem volt példa, hamis a vád. A cellában az igazgató úr megnyugtató választát örömmel konstataulta a csikos ruhás párttitkár és az agitprop titkár – feltéve, hogy tényleg őket öltöztették be, s nem a titkosszolgálati összekötőket.

Egy hónappal később a Panorámában mindezen szerepjátszás jól leolvasható volt a Wonke Rezső által gondosan fényképezett arcokról. Annyi vidám, jól táplált, gondtalan rab nincs a világ összes börtönében sem, mint a nyilatkozók. S a háttérben ülők is kedélyesen dolgoztak gépeiken, varrtak, szabtak, Kína ment a maga sajátosan szabta szabad útján. Ahol a színjáték ázsiai előadásmódjának sok ezer éve bevált stílusa van. Minden úgy van, ahogyan van, vagy minden másképpen van, ahogyan van, a lényeg, hogy úgy van, vagy másképpen. Ez persze európai logika és gúny. Az ott sok ezer éve úgy valóság.

A szerzőnek most, negyedszázad múltán eszébe jut egy sokkal később, 2008-ban látott film az ujgurok ősi földjéről, szokásairól. A film végén látott egy öreg parasztarcot. Guggolt az öreg, az idő megállt körülötte, így guggol és gondolkodik az élet dolgairól néhány ezer éve. És a szerző felismerte, hogy az öreg ujgur az ő ük-ük-ük- stb. nagyapja. Ezt eddig nem érezte egyetlen francia, német, orosz vagy bármely más arcról. Olyan közel tudta magához az öreget, az arcban a lelket, mintha együtt legeltettek volna a sztyeppéken, az ujgur és az ő nagyapja. Mi is a múltunk?

Sanghajban...

... és a Nagyfálnál, az operatőr Wonke Rezső – 1987. május

Kína szerette Magyarországot ekkor, a 80-as évek második felében. A magyar gazdasági kísérletek tápot adtak a modernizálásra készülő kínai vezetésnek, úgy érezték, valami olyasmire van szükségük nekik is. Mivel a magyar delegáció vezetője egyben ismert közgazdász is volt, szerkesztőségekben, politikusokkal folytatott konzultációkon, egyetemistáknak kellett kifejtienie a magyar út előnyeit, hátrányait.

Stalter György fotóival ékesítve akkor még szokatlan gyorsasággal, hazatértük után egy hónappal megjelentette a „Rés a Nagyfalon” című könyvét, az elsők között sejtetve, hogy ez már nem Mao országa, nem érdekes, hogy kommunista maradt és talán vérengző is: Kína megindult, s nem lehet megállítani. Néhány hónappal a könyv megjelenése után Budapestre, a Nemzeti Múzeumba érkezett a világszenzáció, a hsziani terrakotta hadsereg egy nagy „alakulata”, s a szerző a könyvből ötezer kötetet ajánlott fel a múzeumlátogatók első nagy hullámának tiszteletpéldányként. Ekkor alakult ki az a későbbi évtizedekben klasszikussá vált szokása, hogy nem szabad a könyvön ülni: oda kell adni tiszteletből azoknak, akiknek egyébként nem jutna a napi pénzből a könyvek megvásárlására.

Vagy azoknak, akiket igazán érdekel a kultúra. Akik a kínai cseréphadsereget akarták látni a múzeumban, mert olyan szenzációra vártak, amely nem csupán Kínába vezette el őket, hanem megértette velük, kik ellen épült a Nagyfal, s hogy a Kínát évszázadokon keresztül támadó hunok világa, múltja hogyan köt össze bennünket, magyarokat is az ázsiai eredettel.

15 évvel később, amikor a szerző megismerte Győrfi Sándor kun szobrait, a több ezer éves formák visszaidézését, s meglátta bennük a hun, magyar, kun közös származás újabb – esztétikai – bizonyítékát, meglepődve fedezte fel, hogy a kortárs nagykun Győrfi szoborvilága ugyanolyan alkotó kezekben születik, ugyanolyan ősokeket mintáz, mint amilyet a kínai cseréphadsereg mutat, amelyet a Kínát egyesítő császár, Qin Shi Huangdi temettetett a földbe Krisztus előtt kétszáz évvel – hogy védjék őt a hunoktól is.

S milyen különbség, a múlt milyen ereje van a kétezer-kétszáz éves föld alatti sírbörtön örök igazságai, és a föld feletti, Radetzkyvel álcázott színlelt börtönvilág hazugságai között?! Ha Kínának nem lenne ötezer éves múltja, szerethetnénk-e mai önbizonygató identitászavarait? Ha a magyaroknak nem volna kétezer éves feltárt múltja, szerethetnénk-e mai tévelygéseiket? Eltévedésünket.

1987. november – A Magyar Művészetért Díj

1987 novemberében különös kegyetlenséggel elkövetett bűntettet hajtottak végre a jobb sorsra érdemes magyar nagyközönség ellen Erzsébet napján. Az író nem látta a péntek

esti tévés közvetítést, nem is sejtette, mi történt, azt meg még kevésbé gondolhatta, hogy a nagyérdemű tévés nézőközönség – az istenadta nép – élvezte az egészet.

A munkatársai mesélték el hétfőn reggel az egészet. Nem tartott e mese olyan sokáig, mint maga a péntek esti közvetítés, amely példátlanul a kiírt egy óra helyett több mint két órán keresztül ömlött a nézők nyakába, s Spéter Erzsébetet dicsőítette a világhírű együttesnek, a Magyar Rádió Gyerekkórusának csodálatos hangja is élő közvetítésben nagy nemzeti eseményként. A munkatársai ugyanis tömör beszédű emberek voltak a Magyar Ifjúságnál, és csak annyit mondtak: brutális volt, láttad, a bűdös életbe, mit merészelnek ezek?!

Ennyit mondtak, és ebből a főszerkesztő mindent megértett. A többi, néhány apróság, már csak részletkérdés volt. Hogy valami nő az USA-ból, aki egyébként magyar (leírták, hogy nézett ki, ez elég képletesen és kifejezően sikerült), itthon Erzsébet-díjat alapított, Köpeczi miniszter, Fekete János MNB-alelnök és a Magyar Televízió támogatásával, sztárriporterek közvetítésével, olyan tévés parádéval, amit alig élvezhet bármely más esemény.

– Ripacsok – tette hozzá a helyette, az ismert magyar film címét idézve.

– Ez arcátlanság – mondta a főszerkesztő, mert pontosan értette, kik és mit akarnak itt a mélybe taszított nemzeti magyar kultúra vergődésének láttán, idején, alkalmából.

Sem akkor nem vesztegettek több szót egy bizonyos Spéter Erzsébet Erzsébet-díjára, sem soha többé, most sem teszi az író, már régen az enyészete az egész.

Hanem azért nem múlt el következmények nélkül az arcátlanság, melyről úgy érezték, az ő képükön is rajt’ ragad a ragacs, ha nem tesznek valamit.

Lapzárta volt délelőtt 10-kor, volt még hátra vagy egy röpke félóra.

Elegendő lehet nagy tettekre is, ha akad valaki, aki ehhez jól ért. És akadt, nevezetesen maga a főszerkesztő. Az előző hónapokban a lap munkatársainak segítségével két alapítványt is létrehozott. Most tehát fogta magát, és azonnal, ird és mondd fél óra alatt minden tekintetben helytálló és törvényes módon megalapította, és lapzártára a saját lapjukban meg is hirdette *A Magyar Művészetért Alapítványt* és a hasonló nevű *Díjat*. A világ bármely részén élő magyar művészek számára írták ki, az összes, szám szerint 13-15 művészi kategóriában, szokatlanul magas pénzdíjjal, melynek összege egyenként annyi volt, mint egy rektor vagy egy főszerkesztő egész évi, vagy egy színház-, illetve iskolaigazgató kétévi, vagy egy tanár, egy színész háromévi fizetése.

A lapzártára a kocka el volt vetve. A televízióban megkérdezése és előzetes értesítése nélkül éppen akkortájt szüntették meg tíz éven át sikeres műsorát, a Kockázatot. Vérében volt az újabb rizikók iránti vágy.

Az utókornak említi az író, hogy ez a bizonyos kor, amelyben a történet lejátszódik, távolról sem volt olyan sötét és kegyetlen, mint amilyen sötétnek a sötétek,

kegyetlennek a gyávák és tehetetlenek érezték akkor, és láttatják ma. Mert hiába tiltotta be az alapítványt az illetékes miniszter, Köpeczi Béla utólag, nem volt joga hozzá, és ezt be kellett látnia, és az sem volt érdekes, hogy nem látta be – el kellett hallgatnia az ügyben, az élet átlépett fölötté és tanácsadói fölött. Hiába rendelt ki revizorokat a feljelentések kapcsán az illetékes KISZ KB, hiába lógott a levegőben – ismét, sokadszorra – a főszerkesztő fegyelmmivel történő felmentése, a revizorok üres kézzel tértek vissza a megbízókhoz.

És az első MM-díjak átadását követően, amikor is 15 díjat és 7 posztumusz díjat nyújtottak át a Nemzeti Színház színpadán *Sütő András Advent a Hargitán* című darabjának előzményeként, furcsa dolgok történtek: néhány nappal később az Erzsébet-díj élő műsorban közvetített ceremóniáján. A műsorvezető a 12 kiosztandó díj felsorolásakor 6-szor volt kénytelen felolvasni egy-egy levelet arról, hogy a díj nyertese miért maradt távol, és miért nem veszi át az Erzsébet-díjat, köszöni tisztelettel és kéri a megértést, majd talán máskor stb.

Magyarország érett volt a nemzeti büszkeség felmutatására. És Magyarország nagyobbik része készen állt a sértések elhárítására. Ekkor úgy tűnt, hogy nem lehet megvásárolni sem pénzéért, sem kavicsért.

A Magyar Művészetért alapító kuratóriuma, jobbról balra Makovecz Imre, a szerző, Kósa Ferenc, Csoóri Sándor – 1988.

Átívelő szerelem

1988 elejére furcsa, alig kiismerhető helyzetbe került a szerkesztő lelkileg. Sikerei csúcsára ért, olyan magasba, amiről soha nem álmódott, s amire nem is vágyott igazán. És nem is tudta élvezni. Alkatából hiányzott a sikerben tündöklés kromoszómája. Mire elért valahova, amit célként kitűzött, már nem is volt ott. Lelki szemei előtt máshol járt, más célt követett, nem állt meg egyetlen pillanatra sem az eredményt melengetni. Kisgyerekkorának furcsasága elkísérte felnőtt útjára is. Akkor sem örült, ha ajándékot kapott, most meg egyenesen elhárította az ünneplő gesztusokat. Esetlenül vett át bármilyen meglepetést, valójában nem is érdekelte, nem értékelte. Ezt nem lehetett bevallani, de látszott rajta. Úgy tudta, azt érezte, hogy ő ajándékozni született, s nem kapni azt.

Így volt a célokkal is. Nem ült rajta, ha elérte. Ezzel magyarázható az a közben megvallott felfogása, hogy négy-öt évenként váltani kell a vezetői posztokon. Aki addig nem érte el azt, amire hivatott volt, az nem is fogja. Aki pedig elérte, ne vegye el másoktól, az utódoktól, az újaktól, másoktól a siker lehetőségét.

1988 elejére beteljesedni látszottak a dolgok tévésként, főszerkesztőként, a fiatal közgazdászok elnökeként, egy új ház lakójaként – az persze bármilyen ragyogó épület láttán sem dől el, lesz-e belőle igazi otthon –, könyvek írójaként, címzetes egyetemi docensként és előadóként, alapítványok elnökeként, magas jövedelmű közéleti emberként.

Azonban túl kemények voltak a közéleti harcok, melyeknek közben a közepén találta magát, nyilván akarva is. Nem várt semmit a közért tett erőfeszítéseiert sem, amire szüksége volt, régen megteremtette magának. Nem kiutalásban elérhető nagyobb lakásban, nem a fizetés magasságában, nem autómárkában mérte az életet. A szolgálati gépkocsit és a vele járó sofőrt az előző évben példátlanul visszaadta, olyankor, amikor mindenki ilyesmire vágyott, s az így nyert megtakarítást a Maradj köztünk! Alapítvány javára utalta át. Nem tudta, nem vette észre, de annak a bizonyos kromoszómának a hiánya mégis fészkelődni kezdett. Elég volt?

Rohant még tovább, egyszersmind látta, hogy szakadni kezdenek a szálak fontos kötelekekben. A hatalommal nem tud kiegyezni, magával a hatalommal nem tud mit kezdeni. S főleg a család. Ha kérdésként kell feltenni, hogy lesz-e otthon a házból, költői az ilyen kérdés. Ott rejtőzködött a válasz a mindennapokban. Kezdték elveszíteni az egymás iránti természetes szeretetet, a megbecsülést, mindegy volt a mindennapok szürkülő boldogsága. Csak a gyerekek maradtak fontosnak számukra. Tervezték még egy kisbabát, de nem volt bennük elég erő és türelem, hogy a tervből valóság legyen, s tényleg útjára kérjék a picit. Vége az egésznek?

1988 januárjában egy vasárnap délből az ünnepi ebéd végén négyesben maradtak.

– Szeretnék veletek beszélni. – Egy ilyen mondat hangsúlyát mindenki értette. Mindig szoktak beszélgetni, de amikor bejelentésre történt, az fontos dolgokat ígért. – Tudom, hogy bajok vannak köztünk. Ti is nagyok vagytok gyerekek, a család önálló, egyenértékű tagjai. Van egy, az egész jövőnket érintő javaslatom, ami három lehetőségből áll. Vissza tudunk-e térni mindannyian ahhoz a tényleges szeretethez, ami csaknem két évtizeden át megvolt köztünk? – ez az első. A második pedig, ha az elsőre nemleges a válasz: tudunk-e és akarunk-e élni mi ketten anyával svéd házasságban, a kötelékek meglazításával, de a házasság kereteit fenntartva, és ti ezt el tudjátok-e viselni? És végül: váljunk-e el? Ez most meglepő, tudom. Térjünk vissza rá egy hónap múlva, mindenki mondja el, mit szeretne.

Egy hónap múlva leültek, és úgy döntöttek közösen, hogy tisztességesebb a válás. Nem most, hanem majd egyszer, amikor kell. Addig is mindenki szabad a döntéseiben, azt tesz, amit a szíve és a becsülete diktál.

A főszerkesztő kiürült. Maga így képzelte el a választ, ezt tekintette a legjobb megoldásnak. Tudta azonban, hogy abban a harcban, amelynek részese a nagyvilágban, szüksége van igaz szeretetre, megbecsülésre, és ezt éppen most öntik ki a mosdóvízzel. Mindenesetre lezárulni látszott egy egész korszak, amire tudat alatt valamikor már az érettségi után kezdett felkészülni, és amely több mint két évtizeden keresztül másodpercre és filmkockára úgy zajlott, mint az álomban, mint a mesekönyvekben. És most becsukjuk a könyvet. Rideg felnőttek lettünk.

Csak utólag, évekkel később, sok más személyes – női – kapcsolat birtokában és jelentőségének vagy jelentéktelenségének ismeretében tudatosult benne, hogy ha egyszer befejez egy nagyon fontos életszakaszt, az élet addigi értelmét lezárja, akkor azonnal felgyorsulnak az ösztönei, és totális erővel viszik az új felé. Új döntések, új kapcsolatok, új életszakasz irányában. Ilyenkor olyan nyitottá válik a jövőre, hogy maga sem hiszi. Nem hát, mert alapvetően zárt ember.

Ahogy kimondták a majdani válást, az érzelmek és érdekek tényleges, azonnali elválását, a szerkesztő robogó mozdonyként nyílt acélpályán érezte magát. Nem a nő hiányzott, annyi nője volt, amennyit már nem is akart. Nem a női test hiányzott, hanem az, amit a felesége eddig jelentett, s amit már nem fog soha, hiszen kettőtört a varázs. Hiányzott a szeretet, akit lehet szeretni, és aki maga is szeret.

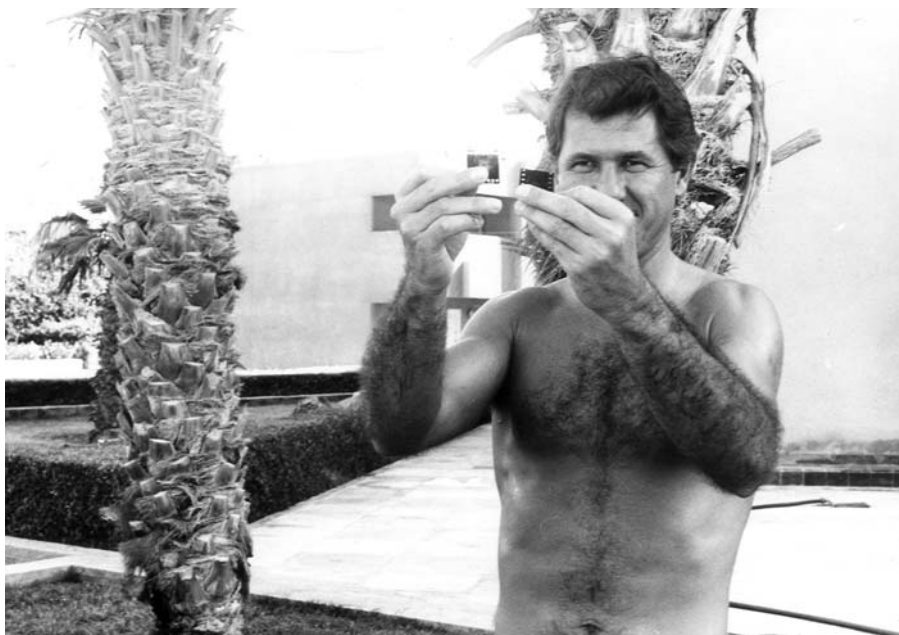
A mozdony betört az állomásra. Egy héten belül egy teljesen váratlan helyzetben, minden előkészület nélkül olyan szeretetbe rohant bele, amelytől csak egyetlen lépés volt a szerelem. A veszélyes, a szertelen, a kiszámíthatatlan, a titkos, a lehetetlen, a cél és értelem nélküli szerelem. Neki még családja volt, amelyet el nem hagyott volna senkiért, mindaddig biztosan nem, amíg egyszer, egy most még meghatározatlan jövőben, el nem válnak ténylegesen. S a váratlan szerelmi mentőangyálnak férje volt, hatalmas karriert ígért az életpályája. Értelem nélküli, mindent

elnéző, mindent megkockáztató szerelem robbant bele az életükbe, nagyon is szoros határok, gátak között: két család sorsa nem szenvedhet csorbát.

Lopott munkaidők, hivatalos hétvégi „munkák”, késő esti hazatérések, váratlan külföldi utak, amelyekre nem egyedül utazott. Mondhatta volna, hogy nem tartozik felelősséggel senkinek, de a gyerekei nem érezhették – most még nem –, hogy az apjuk máshoz tartozik.

A szerelem ugyan éppúgy nyolc betűből áll, mint a szeretet, a különbség mégis ég és föld. Szeretetével az ember állandóan, folyamatosan száll az ég felé. Az ég azonban nem elég. Szeretne fent lenni a Napban, nem baj, ha perzsel. S a szerelemben égő ember onnan aztán zuhan, zuhan majd. Először még ámul, hogy milyen jó ez az őrzítő adrenalin szint, ahogyan száguld a föld felé, oda, ahonnan indult. S ahova egészen biztosan bezúzott, véres testtel ér. Ezt a furcsa száguldást senki sem tudja megspórolni. A főszerkesztőt egész életében tiszta, állandóan erősödő szeretet fűzte a feleségéhez, s csak akkor ért véget az út, amikor már tényleg fent jártak az égen. Nem vele, hanem nélküle indult el a Nap felé...

Miért ez a felismerhetetlen, tudattalan vágy az elkerülhetetlen zuhanásra? Az örületre? Talán az indokolja, hogy közben olyan minden megszokottól eltérő vad, szoros ölelésben vagy a másik örülte, hogy ezt nem lehet sem megérteni, sem mással

Dubaiban – 1988. december

pótolni, sem racionálisan abbahagyni. Amikor lezuhantok, úgyis meghaltok – egymás számára.

Az igazi szerelem alkalmatlan igazi házasságra. A család léte nem a pokoli vagy a mennyei égesen nyugszik, hanem a földi valóságon. Égni nem lehet örökké. De égni, elégni kell, s ha életben maradtál – sajnos nem mindenki éli túl szerelmi csatlódásait –, a hamuból még feltámadhat a fönixmadár. Megérte tehát izzani.

A lány – alig idősebb a saját lányánál, s egyben más hites társa – mindennel rendelkezett, amit egy jövőbeli feleség jelentett volna a főszerkesztőnek. Kivételes szépsége és intelligenciája, az új generációt jelképező nyitottsága és bátorsága, képzettsége és műveltsége, szorgalma és egész termete, a szemétől a szemérméig mintha egész életében arra várt volna, hogy párjaként, társaként megjelenjen a szerkesztő. Így, ebben az összetartozásban elloptak magunknak másfél évet az élettől – amely azonban másnak szánta őket, és külön sorsot adott nekik. Közben aranyban, gyémántban, drágakőben, gyöngyökben jártak, szórták egymásra a teljes testi és lelki azonosulás mesés kincseit. Együtt hallgatták az óceán mélyén a kagylókban a gyöngyök növekedésének titkos zenéjét, a kagyló ők maguk voltak, s egyre szebb lett a gyöngyük.

Ha ő nincs, a főszerkesztő nem bírja ki a következő másfél év egyre erősödő, s egyre kilátástalanabb harcait. S mire a harcok véget értek számára 1989 őszén, véget ért ő is. Sorsuk elvált. Ki-ki vitte tovább a vállán a maga családját, vissza se mert nézni. A főszerkesztő azért nem, mert valójában a vállán már nem volt ott a családja, mire, kire is hivatkozik most? Zavaros és megoldhatatlan ez az egész, a lánnyal nem megy tovább, mert nincs hova. A lány azért nem akart visszapillantani, mert tudta, hogy eltűnt valami a számára, ami soha nem fog megismétlődni. Marad feleségnek. Ahogyan elváltak a budai dombokon, a lemenő nap vörös koronája – ez már nem perzselt –, ez volt az utolsó fény, a végső, örökre eltűnő pillanat kihűlő jele: záró, búcsúzó érintés az ajkak között. És simogatás egyetlen ujjal a homlokon. Tudataltalanul valami keresztfele.

Ekkorra minden véget is ért. 1966-1989. A főszerkesztő úgy érezte, hogy többet kapott az élettől, mint amit remélt, mint amit megérdemelt. Úgy tűnt neki, hogy most már akár meg is adhatja magát. S bármily keserűen is hangzik, ezt tette.

1988. március 31. – Kimondott céllal a miniszterelnöknél

Csütörtök reggel volt. Az éjszakai órák nagy részét egészen hajnalig az ország első számú gazdaságpolitikai irányítójának, Németh Miklósnak a lakásán töltötte, utolsó egyeztetésen. Kifacsaró fáradtság vitte a szerkesztőségbe, majd délelőtt 10-re a Par-

lamentbe ért, Grósz Károly szobájába. Szűrös Mátyás egy látszólag véletlenszerű telefonmegjegyzéséből – amit néhány nappal korábban jóindulattal tett – világos volt számára, hogy előkészületeik nem maradtak titokban a hírszerzés előtt. Szűrös arra utalt, hogy az MSZMP KB Titkárságon és Aczél titkárságán „érdeklődéssel tanulmányozzák a mozgásodat”. Tudnak róla. Mennyit vajon?

Grószhoz pontosan leírt szöveggel ment, a lényeket tekintve ezt adta elő mintegy fél órában. A miniszterelnök, a tényleges változások vezérfigurája nyugodtan végighallgatta, közbeszólás nélkül. Később valaki – Hámori Csaba – elmondta, hogy Grósz úgy látta, a főszerkesztő izgatott volt az előadás közben. Ez nem elég pontos. Teljesen feldúlt volt belül, nem a szó haragos értelmében, hanem ahogyan meggyengülnek és egymásra tolulnak az egyensúlyok: abban, hogy az elmúlt hetekben szinte minden perce ezt az órát szolgálta, s egyszerre minden ki akart bukni belőle, minden: ész, akarat, indulat, a tiszta ügyek féltése. Közben azonban, fékezve magát, tudnia kellett: ésszerűnek kell maradnia. Higgadtan meg kell győznie Grószot az utolsó lépésről: mielőtt kiűtik a gerontokráciát, a Kádár vezette öregeket a párt-értekezleten, Grósz és Pozsgay együttesen, demonstratív módon találkozzanak a magyar értelmiség színe-javával, kötelezzék el magukat nekik. Beszéde végén átadta Grósznak azt a mintegy 80 nevet, akit zálognak tekintettek egy ilyen találkozó elkötelező tisztségére. S őket súlyuk miatt nem lehet, nem szabad becsapni, mert akkor vége a közmegegyezésnek.

4 nap, amely megrengette az országot című 1989. november elején megjelent könyvében bőven foglalkozott ezzel a találkozóval, az ott kifejtett gondolatokkal. A lényegnek az öregek eltávolítását tartotta, s ehhez az új, masszív tengely kialakítását. Grósz nélkül – nyíltan elmondta neki itt is, mint annyiszor korábban, főleg Miskolcon, a 80-as évek közepén – a párt széles táborra nem nyerhető meg az ügynek, a pártot tehát át kell vennie Kádártól. Pozsgay nélkül azonban ő sem számíthat az értelmiségre, a legszélesebb hazai szövetség nem alakulhat ki, főleg a párton kívüliekkel és a fiatalokkal nem. Berecset nem szabad kihagyni, mert ő az egyetlen a pártapparátusban, aki fel merete venni a harcot az acél-gyártókkal szemben, az Aczél György által uralt kulturális, ideológiai és sajtó-klikkekkel szemben. S azt is hozzáfűzte, hogy Fekete János ugyanezt a vonalat jelenti – alkotja-építi, s nem csupán képviseli – a pénzszektorban, átnyúlva e hatásával a Tervhivatalba és a Pénzügyminisztériumba is. Aczéllal és Feketével nem mehet tovább az ország, mert akkora a külső gazdasági és a belső hatalmi súlyuk, hogy bármikor leránthatják az ország stabilitását a sárga földig.

Grósznak világosan kifejtette, hogy az országot egy egymással szorosan összefonódó klikkhierarchia vezeti, gyökerei a Rákosi- és az ÁVO-s korszakig nyúlnak vissza, s teljes monopóliumot gyakorolnak a pénzügyekben, a gazdaság- és terv-

irányításban, beleértve nem csupán a nyugati kapcsolatokat, hanem a KGST-t is. Továbbá ezt az erőcsoportot szolgálja a sajtóban, a kultúrában, az ideológiai alátámasztásban szorosan összefűzött rendszerük is. A többi „erő” csak sallang, mert szervezetlen, és Kádártól függ. Ilyeneket évekkel korábban is mondott neki, meg merte kockáztatni most is ott, a Parlament fenségekben.

Grósz természetesen tudta ezt. Nem e beszélgetés avatta be. De semmit nem tudott kezdeni vele. Soha. Ő is minden irányban igyekezett fedezni magát. Kicsi volt Kádár és Aczél mellett. Korábban. Most azonban ő ült a miniszterelnöki székben, és ő volt az, aki Pozsgay mellett kézben tarthatta az 1988 májusára tervezett pártkonferencia sorsát, ahol – e találkozóhoz képest másfél hónap múlva – eldől minden. Kiüti-e az öregeket, hozzá mer-e nyúlni Aczélhoz is? Egymaga biztosan nem. Csak Pozsgayval, és részben a sajtót elvileg és valamennyire kézben tartó Bereczcel együtt, s csak ha Németh Miklós világosan megérteti velük: nem készül külön úton járni.

Amikor belépett Grószhoz, magával vitte a kulcsemberek *mindegyikének igenlő választát* azt illetően, hogy elvileg hajlandók összefogni egymással, és készek arra, hogy a pártkonferencián ezt nyilvánvalóvá tegyék az öregek leváltásával és egy új program megalkotásával. Németh Miklós beleegyezésén még rajta volt az elmúlt hajnal, a legutóbbi órák frissessége. Az, hogy erről előzőleg tárgyalt Fejti Györggyel, Nagy Sándorral, s szeretett volna titokban ugyanerről beszélni Szűrös Mátyással is, csupán kiegészítő erővel bírt, támasz volt ez is, de az ő válaszuk és szerepük e konstrukcióban nem volt alapvető. Szűrös egyébként éppen talán a titkosszolgálati jelentések miatt – egyedülként – kitért a találkozójuk elől, nem vállalt titkos megbeszélést. KB-titkárként is megmaradt diplomatának.

A kérdések kérdése az volt e mostani találkozón, amely azért mégis csak három hónap eredményét hozta be a szobájába, hogy Kádárék biztos leváltása érdekében hajlandó-e Grósz azt mondani: együttműködik Pozsgayval, Bereczcel, Németh Miklóssal, ezt nemcsak most jelenti ki, hanem a magyar értelmiség meghatározó körével – akik nem Aczél-fiúk – nyilvánosan is megérteti ezen elkötelezettségét, s cserében kéri és elnyeri támogatásukat.

Korábban egy ilyen kérdésre kitérő választ adott volna Grósz Károly is, és a helyzet kulcsa most tényleg az ő kezében volt. Mit mondhat itt a főszerkesztőnek? Aki csak úgy eljött ide...

Mert a beszélgetés végén, tovább értelmezve, így tette fel a kérdést a miniszterelnöknek: lehetséges-e Grósz-Pozsgay együttműködés, tisztességes, a minél szélesebb nemzeti összefogás javára, azzal a kockázattal is, hogy az öregek kiverik őket – megteszik, ha még kiverhetik.

Grósz egyértelmű *igent* mondott. Egyetlen kérdésben azonban nem értett egyet. Azt mondta, hogy sem az ország, sem a párt nem nélkülözheti Kádár János tekintélyét. Ezért ő nem szeretne azzal foglalkozni, hogy ő lépne-e Kádár helyébe. Nem igazán volt ez hihető, nem is értett vele egyet a főszerkesztő, de meghaladta az ő kompetenciáját, hogy kétségsbe vonja Grósz taktikai kártyáját: a kötelező óvatosságot.

Mivel azonban *igent* mondott a többiekkel való nyílt és nyilvánosság előtt is vállalandó kooperációra, Gósz válasza mindent eldöntött, amire eddig ők készültek titokban. A miniszterelnök kiemelte, hogy érti, miért kulcskérdés az ő és Pozsgay közötti béke. Így van, sokat harcoltak egymás érdekei ellen, s most vagy közösen győznek, vagy meg is bukhatnak. Hozzáfűzte, hogy nem annyira Bereczet tartja a most kötendő szövetség harmadik fontos elemének, hanem sokkal inkább Németh Miklóst. Bereczcel sem szerették egymást.

– És még valamit, Grósz elvtárs. Kínos erről beszélni, de nem hallgathatom el. Az a kör, amelynek vezérkarát Aczél György, Fekete János és nagyon sok nagy potentát képviseli, és amelyet újabban kozmopolitáknak becéz a közhang, túlsúlyos a hatalomban, sokkal inkább, mint ami ebből napvilágra kerül. Ott ülnek minden forrásnál, minden kivételes helyzetnél, legyen szó a keleti vagy a nyugati kapcsolatunkról, egész hazai irányító apparátusunkról. Nem szabad tovább táplálni ezt a túlsúlyt.

– Értem, mire gondol, beszélünk is már erről. Nem hallgathatom el azonban, hogy a kormányból, semmilyen új kormányból vagy semmilyen új politikai felállásból nem hagyhatók ki az ő reprezentánsaik.

– Ott vannak akkor is, ha nincsenek ott... Miért még meg is fejelni ezt a rejtett hatalmi erőt?

– Nincs más valós lehetőség, nem menne, és nem is megy. De értem Önt. És van olyan tisztességes elképzelésünk, amely megoldást jelent mindenkinek.

– Aligha.

– De van. Bevonjuk Nyers Rezsőt az új kormányba. Fontos posztra. És a pártban is vissza kell állítani az ő tényleges súlyát. Mindenki szereti őt, és nem mondható róla, hogy politikai vagy bármely más erők lobbistája. Ő rendes ember, és sokan hisznek benne.

Erre nem volt mit mondani, két irányban beszéltek most, és abba kellett hagyni ezt a témát. Ennyi...

Grósz ekkor, ezen a beszélgetésen mondta ki először, legalábbis a főszerkesztő addig soha nem hallott róla: hogy ti. Pozsgay Imrét kinevezné államminiszternek, ezt a posztot most éppen őérte hozná létre, és ezzel érdemben ő lenne a miniszterelnök helyettese. A főszerkesztő nagyon megnyugodott ettől a tervtől. Ez igen, nagyszerű, tényleg, mondott is valami elismerő szót erre.

Grósz azonban tovább folytatta. Szó szerint azt mondta, hogy egyben jelzi, és nem hivatalosan fel is kéri őt, a főszerkesztőt arra, hogy ő legyen az államminiszter helyettese.

– Már jó ideje döntöttünk ebben. Ön tudná legjobban kiegészíteni a munkát, olyasmihez ért, és olyan korosztályt képvisel, ahol Pozsgay elvtársnak vannak hiányosságai. Ez tehát nem pillanatnyi elképzelésünk. Olyannyira nem, hogy már februárban kikértem Önt erre a majdani posztra a főszerkesztői munkáját felügyelő két PB-tagtól, Berecz Jánostól és Hámori Csabától, s ők hozzájárultak. Kiadták, nincs akadálya, egyetértenek.

Őszintén zavarba jött a főszerkesztő.

– Nem akarom összekeverni jövetelem célját a magam karrierjével. Ha most igent mondanék, ez ártana annak, amit el szeretnénk érni. Tudom, hogy rosszul hangzik ebben a pillanatban, de ez itt most nem lehet téma, nagyon rosszul érintene, ha úgy tünne, hogy bármilyen értelemben is hasznot kívánok húzni az elmúlt hónapokból, abból, amit előkészítettünk.

– Értem és megértem. De nem kell szabadkoznia, nem a mai látogatásával függ össze a javaslatunk, szükség lesz a munkájára. Ezért továbbra is komolyan gondolom a kinevezését, s mihamarabb időszerű lesz a pártkonferencia után, javasolni is fogom.

Másfél hónappal később, a pártkonferencián tényleg oda jött hozzá két bennfentes médiamogul, főszerkesztők, és gratuláltak az „új munkájához”, forró kézfogással és kacsintással kísérve. Az igazsághoz tartozik, hogy többé nem találkozott ezzel az elképzeléssel, a májusi nagy kompromisszumok után szinte azonnal személyes és hatalmi küzdelmek kezdődtek fent. Utólag azt súgták neki, hogy Pozsgay Imre fúrta meg, altatta el a jelölést, más személyben volt érdekelt, végrehajtó, kiszolgáló figurában, s nem valakiben, aki a fejére nőhet. Pozsgay kezéből gyakran kicsúsztak a dolgok, nagyon rossz szervező volt, a gazdasághoz alig értett, aligha volt lelkes azért, hogy a főszerkesztőt nevezzék ki a helyettesének.

Ugyancsak a pártkonferencián, még az elején, messze a döntések, Kádárék leváltása előtt az egyik szünetben Grósz odalépett hozzá, és négy szemközt azt mondta:

– Nincs szükség az ön által javasolt találkozóra az értelmiség reprezentánsaival, anélkül is megoldódnak a dolgok.

– De hiszen ez feltétel, e nélkül hogyan bíznak egymásban, önökben?

– Most nem mondhatok mást, olyat, amit még mások sem tudhatnak, de két nap múlva a pártkonferencia végén látni fogják – nyugtatta Grósz. Tényleg, nyitott volt még minden az öregek sorsát illetően.

Grósz viszont tudta, hogy elkergetik a gerontokratákat. S hogy tökéletesen működik a Grósz-Pozsgay-tengely. Minden kizöldellt. Grósz bizalmas közlése, amelyből

kiderült, hogy mindent a színfalak mögött intéznek, mégis baljósan hangzott számára. Újra vagy továbbra is csak és csupán kamarillapolitika?! A győzelmük a pártkonferencián mindenesetre igazolta a Grósz-Pozsgay összefogás erejét!

Akkor, májusban így volt. S aztán a nyári aszály leverte a zöld lombokat. Grósz és Pozsgay a maga útjára lépett, keményen taposva a másik bütykét.

Bár a főszerkesztőt láthatóan Pozsgay akarta hátrább tolni, s Grósz előre, akarata ellenére és tudta nélkül mégis maga Grósz ütötte ki először, s még több mint egy teljes évig hitt Pozsgayban.

Grósz KO-t mért rá az USA-ban és Aradon, anélkül, hogy ezt akarta volna. Letaglóztá őt, pedig egyik helyen sem volt ott. Sújtásával, amely a tényekből eredt, s a főszerkesztő számára árulásszámba ment, Grósz akaratlanul is elérte, hogy ő végre számot vessen a valósággal. Kérem, nagyérdemű közönség, ez itt a szemfényvesztés birodalma! És aki nem akarja érteni a birodalmi nyelvet, az maradjon csak az alapszavaknál: apa, anya, otthon, haza.

El innen, gyorsan!!!

De még nem tartunk itt. Még új remények támadnak, a pártkonferencia elkergeti az öregek mindenre alkalmatlan csapátát, és...

Ekkor már javában folynak a jó reménység fokán a legszebb előkészületek: az erdélyi tüntetés előkészítése, hogy a Hősök terén egyszer végre ismét magyarok lehessünk...

1988. május – Az erdélyi tüntetés Közélete legszebb szakasza: a teljesség

Sírt. Csendben, halkán, hogy senki meg ne hallja. Pedig áramlott mellette a boldog emberek tömege. Állt a kismetró kijáratánál, fent, éppen a Jugoszláv Nagykövetség előtt, ott, ahol Nagy Imréék kerestek menedéket '56 novemberében. Zászlók a magasban, minden piros-fehér-zöld. A nagygyűlés már véget ért, a szónokok felgyűjtötták a lelkeket, pedig nem is kellett. Itt most azok a lelkek voltak jelen százezer számra, akiknek többé nem lehetett azt mondani, hogy ami Erdélyben történik, az Románia dolga. Hogy ne avatkozzunk be. De igen, be akartak avatkozni, minden haragjukkal, gyűlöletükkel a zsarnok ellen, minden eddig elfojtott szeretetükkel a szenvedők iránt, minden magyar iránt, akinek nincs igaz hazája, mert elvették tőlük, nemcsak 1919-20-ban, hanem elveszik most is, minden nap. Ott nincs hazájuk, itt nem várja őket haza. Ennek most vége! Ki tilthatná meg többé, hogy magyar felségterületen magyar állampolgárok kedvük és dühük szerint tiltakozzanak egy felfasiszta-kommunista elnyomó ország diktátora ellen?! Milyen eltökélt barbárság tilthatná ezt meg ezután??????

Hát...

Nem így kezdődött.

Először Makovecz Imre szólt a főszerkesztőnek, még 1988 májusában, hogy tömegtüntetést kezdtek szervezni a Hősök terére, mielőbb, ha lehet, júniusban, tiltakozni Ceausescu falurombolása ellen, ami természetesen a magyarok iránti gyűlölet bizonyítéka: mikor takarodtok már, bozgorok?! Olyan szellők fűdögáltak Magyarországon 1988 tavaszán, mint talán 1956 tavaszán-nyarán, azóta se. A népi, nemzeti értelmiség zászlóvivői álltak az élen, azok, akik akkor már maguk mögött tudták Lakitelek szellemét, a nyílt szembefordulást a rendszerrel.

Makovecz aztán összehozta a főszerkesztőt Csukával is, és mindketten elmesélték, hogy dráma fenyeget. Az MSZMP Politikai Bizottsága olyan döntést hozott, hogy nem szabad megengedni a Románia-ellenes tüntetést, semmilyen indokkal és céllal, akkor se, ha nem Románia ellen, hanem az ott élő magyarok mellett emelik a magasba a zászlót. Nem lesz tüntetés! Ha tovább szervezik és meg akarják tartani, akkor ezt minden áron meg kell akadályozni, a karhatalom bevetésével is. Makoveczék így tudták, így értelmezték, és bár nem ijedtek meg, nem fűjtak visszakozót, elbizonytalanodtak. Nem akart senki vért, összecsapást. Viszont az asztalon a döntés az egyik oldalon, és folyik a szervezés a másikon. Ebből ki-
csurranhat a vér...

Ettől a lelkek mélyén kimondatlanul is, féltek egy kicsit. Senki nem tudta megítélni a hatalom szándékát és tűrőképességét. Mindaddig a párt, a kormány bénán nézte, mi történik a határon túli magyarokkal. Elviselte a „falurombolás” néven őrzött román pusztítást, a történelmi Magyarország elleni végítéletet. Egyben azonban bizakodniuk is lehetett. Az új vezetés a májusi pártkonferencia után magában hordozta a gyökeres változás reményét. Ki kell ezt kényszeríteni vagy magától értetődik?

A főszerkesztőnek kettős kapcsolatrendszere épült ki az elmúlt néhány évben. Háttérrel rendelkezett a PB néhány tagjánál, akik távolról sem szerették volna, ha szembe kerülnek a közakarral, az elementáris nemzeti érdekekkel. Mindenekelőtt Berecz Jánosnál, a sajtót is felügyelő PB-tagnál és Fejtő Györgynél, az erőszak-szervezetekért is felelős KB-titkárnál volt tekintélye, szava.

Másrészt nyilvánvaló volt, hogy szelleme, felfogása a nemzeti, népi értelmiség vezető művészeivel rokon. A Magyar Művészetért Díj kuratóriumában a főszerkesztő kezdeményezésére 1987 óta együtt, egymást erősítve dolgozott Sinkovits, Csoóri, Sütő, Sára, Kósa, Czine, Szokolay, az erdélyi ügyekben elkötelezett Korniss, a világtáncos Markó, és a politikai közéletből Pozsgay. Most rajtuk volt a sor.

A hídteremtést saját mesterségének vélte, s a májusi pártkonferencia, a Grósz-Pozsgay tengely kialakulása mutatta, hogy nem alaptalanul. Lehet-e hidat építeni a Hősök tere és a Jászai Mari tér, az MSZMP KB között?

Úgy gondolta, hogy ebben a kulcsszerepet senki nem vindikálhatja magának. Aki úgy gondolja, hogy ő az erősebb, az a végén veszít. Le kell tehát beszélni a KB-t, a PB-t arról, hogy be akarja tartani saját rettenetes döntését, de garanciát kell kérni a Hősök terét szervező vezérkartól is, hogy az közben tudja tartani a tüntetést.

Az MSZMP részéről Fejtít tekintette a megoldás zálogának. Ha el tudja vele fogadtatni a kompromisszumot, akkor Fejtí mint a politikai és rendvédelmi biztonság fő felelőse, képes lehet rávenni a PB-t a visszavonulásra. Titokban találkoztak, és barátja, a KB-titkár maga is érezte, hogy a beavatkozásból nagy baj lehet: 1988-at írunk, ez már nem a régi világ. De nem volt kapcsolata – és nem is lehetett, a dolgok természete nem tett lehetővé ilyen kontaktusokat – a vezető ellenzéki személyekkel, a főszervezőkkel.

– Tudsz segíteni abban, hogy tárgyaljak velük? – kérdezte Fejtí György, amikor a főszerkesztő elengedhetetlennek nevezte a kompromisszumot s a találkozást ennek érdekében.

– Nem könnyű. Nekik nincs szükségük gyámkodásra, a Hősök terén semmi nem tudja megállítani a hatalmas tüntetést.

– Én viszont nem tudom megmásítani a PB döntését.

– Van erőd ahhoz, van rá jogod, hogy meghívd a tüntetés szellemi vezéreit?

– Erőm van, jogot meg majd adok magamnak. Egyébként mindenre van jogom.

– Arra is, hogy megígérd, és hogy magad is szeretnéd, hogy ne lehessen beavatkozni? Mert ilyen abszolút egyértelmű ígéret és garancia nélkül számukra értelmetlen idejönni.

– Mindent meg tudunk beszélni – mondta Fejtí. Aki nem ismerte őt, azt gondolhatta volna, hogy nesze semmi, fogd meg jól. A szűkszavúságáról ismert Fejtí részéről azonban – a főszerkesztő tudta ezt – e négy szó azt jelenti, hogy mindent megtesz a megállapodásért.

Nehezebb volt szót érteni a vezetőkkal, legalábbis ezt hihette. Náluk nincs kiválasztott első számú „főnök”, őket egyszerűen a most feltámadt felelősség és bátorság viszi előre, együtt vannak, és ennyi elég. Nem ismerik a politikai bürokrácia fellengzős szavait a „meghatalmazásról, felhatalmazásról, jegyzőkönyvről, határozatról”, mennek előre megállíthatatlanul, mert a sejtjeik mélyén már tudják, hogy most eljő az ő idejük, itt is van már talán. Eljön Magyarország ideje, határokat nem ismerő szellemével.

A főszerkesztő meghívta őket saját irodai szobájába. Jöttek barátsággal. Für Lajos, Makovecz Imre, Csurka István, Csoóri Sándor, Kósa Ferenc, Bíró Zoltán, Nagy Sándor és a többiek. Ültek a Magyar Ifjúság szerkesztőségében, nem először és nem véletlenül: az elmúlt években ez volt az a lap, amelyben mindig fórumot találtak, s nem rövid hírekre, hanem teljes újságdalakra, azok is, akik hivatalosan éppen el

*Előkészületek az erdélyi tüntetésre a szerző irodájában,
balról jobbra Kósa Ferenc, Für Lajos, Csurka István, a szerző, Pálffy G. István,
Nagy Sándor, Bíró Zoltán – 1988. május*

voltak tiltva a publikálástól. Egy vers, egy esszé, egy interjú, egy gondolat – mindig megjelenhetett a lapban, minden tiltás ellenére. Ezért most nem kellett névjegykártyát cserélniük, nem kellett biztonsági köröket tenni. Mindenki bízott a másikban. – A PB döntését nagyjából ismeritek, úgy tűnik, ma is érvényes az az álláspontjuk, hogy nem engedik, s ha kell, szétverik a tüntetést – kezdte a főszerkesztő. – Nyilván nem ez a cél. Tudom, hogy bármi áron megtartjátok, és ezt mi is támogatjuk, de talán ki lehet zárni az összetűzést, és akkor semmi sem vonhatja kétségbe az ügy, az erdélyi magyarok támogatásának mindenek fölött álló méltóságát.

– Mi sem akarunk ütközetet, nem a magyar hatalommal akarunk most szembe szállni, hanem Ceausescuval. Hogy megvédjük a magyarokat Erdélyben és az egész világon – mondta Für Lajos.

– De nem kötünk elvtelen megállapodást a párttal, nincs szükségünk rájuk, csak ártanak, s ha magukhoz akarják vonni a szervezést, nem kérünk a gyámságukból – mondta Csurka.

– Nem akarnak rátelepedni. Ha meg tudtok állapodni, távol maradnak az egésztől, a politikusok is, és a rendőrök is – nyugtatta meg őket a főszerkesztő.

– Mit kérnek tőlünk? – kérdezte Bíró Zoltán. – És miről biztosítanak?

– Azt kéri, Fejti kéri konkrétan, hogy látogassátok meg a pártközpontban...

–...ahova be nem teszem a lábam!... – fakadt ki Csurka...

–...mert csak így tudja megértetni a többiekkel, a párt többi vezetőjével, hogy hivatalos tárgyalásokat folytat veletek, és ezt kész tényként jelenti be. Nem mond-

hatja azt, hogy pusmog az ellenzékkel. Elutasítanák. De ha azt mondja, hogy súlyos következményekkel járhat az összecsapás, viszont van kiút, és ez Ti vagytok, a veletek kötött szóbeli megállapodás, akkor meg tudja győzni a többséget.

– Bemegyünk – mondta Kósa Ferenc és Bíró Zoltán. – De ha nem tudunk meg-egyezni, eljövünk, és nem tárgyalunk tovább senkivel.

Így történt. Néhány nappal később az ellenzék jelesei, a magyar nemzeti elit vezető személyiségei tárgyalóasztalhoz ültek a KB-titkárral – és elmondhatjuk ugyanezt fordítva is: a KB-titkár tárgyalni ült le az ellenzék vezetőivel. Pedig tudta, hogy gazdája, a PB egyelőre más állásponton van. És megszületett titokban a megegyezés lényege: a tüntetés szervezői garantálják, hogy saját erőikkel biztosítják a békét, a rendet, keretek között tartják a várhatóan hatalmas létszámú felvonulást, és az nem szolgál más, belpolitikai erődemonstrációt. Saját embereik biztosítják tehát azt, ami a rendőrség dolga volna. Üzent a Jászai Mari térnek és a Kossuth térnek. „Lakitelek”, az 1987. szeptember 27-én ott intézményesült felelős ellenzéki szellem, az ott zászlót bontott Magyar Demokrata Fórum azt üzenté az ország hivatalos vezetőinek, hogy ő ura a helyzetnek, hogy ő is a helyzet ura. És hogy a rendőrség maradjon távol. Ne nézzen farkasszemet egymással a hatalom és magát szeretni kívánó magyarság. Mert az ellenség máshol van: Ceausescu tombol Erdélyben...

Minden addigi élményét meghaladó látványban, hangulatban, az erő és a szellem, a szellem ereje által teremtet béke fenségében volt része aznap este a Hősök terén. Félreállt a fák alatt, a demonstráció szélén, egy szál egymaga. Sokan felismerték a tévéből, köszöntek egymásnak csendesesen, mintha temetésen volnának, ünnepélyesen, nehogy hivatkozásnak tűnjön... senki sem akarta senkinek, csak és csupán a diktátornak akarta az arcába vágni... az öklét, a zászlaját, a tollát, az énekét, a dalt, a táncot, a magyar szót, mert az ünnepélyességben mindenki tudta, de senki sem akart elkiabálni, hogy

ÚJ MAGYARORSZÁG SZÜLETIK ÉPPEN, AMELY NAGYOBB, MINT A HATÁRAI, ÉS ERŐSEBB, MINT A KORMÁNYAI.

Sírt, zokogott némán. Nem az új Magyarországra gondolt, az már adott volt, itt libegett felfelé a levegőben, fel az ég felé, a szellem kiszabadult.

De most nem erre a nyilvánvaló látványra gondolt. Hanem azokra, akiket soha nem látott, nem ismert, csak mindig szeretett, ismeretlen okból: az erdélyi magyarokra, a világ legszerencsétlenebb népére. Mert őket úgy alázzák meg, gyalázzák meg, hogy közben tőlük karnyújtásnyira él és virul az anya... az anya... az anyaország. A mostoha anya. Akinek elvették a gyereket, de immáron négy évtizede még csak nem is köszön a saját fiának, nemhogy szívéhez szorítaná.

És most a nép, az istenadta nép megtette ezt. *Ez itt a Hősök tere.*

7. Intő jelek 1988-89

Grósz Károly 1988 nyarán elment az USA-ba, s a tárgyalásait látva nekik, akik itthon maradtak, az volt az érzésük, hogy azok ott fönt elkezdtek eladni Magyarországot, ráadásul a végkiárusítás hangulatában, olcsón és sietve. Közben a helyettese, Medgyessy Péter itthon bejelentette, ami azelőtt elképzelhetetlen volt: egy lépésben azonnali 9%-os inflációt, a költségvetés drasztikus megkurtítását.

Majd Grósz, s a magyar vezetés leült Aradon – Aradon, ember! – Ceausescuval békét kötni, díszlegni, és így áttételesen kirántani a sámlit a fuldokló magyarság lába alól, még jó, hogy nem ő vetette a hurkot. Az USA-látogatás és az aradi szégyen után a főszerkesztő biztosan tudta, hogy nem lehet többé része a rendszernek. De nem tudott lépni sehova, mert a rendszernek volt a része. És csak ez a rendszer volt, és tudta, hogy ez is marad.

Ő így tudta.

Akkor döntött, hogy nincs tovább, amikor Grósz a Sportszarnokban a munkásörök ezrei előtt meghirdette a fehérterror veszélyét. Ennyit értenek ott fent abból, hogy mi történik az országban? Elhatározta, hogy kilép a Magyar Ifjúságtól, aminek egyenes, abszolút következménye a teljes szakítás a KISZ apparátusaival. A rendszerből nem léphet ki, az ott van körülötte, része maga is, de kiléphet annak struktúrájából, hatalmi felépítményéből.

1988 ősze – Kilépni vagy maradni?

1988 ősziére elveszni látszottak a remények. Súlyos hatalmi harcba torkollott Grósz és Pozsgay ellentéte, a többiek helyezkedtek, és bár Grósz átadta a miniszterelnökséget a hozzá nagyon közel álló Németh Miklósnak, a fiatal kormányfő a helyezkedést választotta maga is. Nem jól mérte fel az erőteret, amelyben akár azonnal kizárólagos centrum is lehetett volna – főleg, ha nem a pártharcos csatárookra támaszkodik, hanem a saját generációjára, amelynek tagjai ekkor már lényegében az ország gerincét alkották minden területen.

Grósz USA-ban tett látogatása a nyáron felért a pojácasággal, látható volt, hogy az észak-amerikai tőke, s képviselőjeként elsősorban a Magyarországra készülő zsidó pénzügyi befektetői lobbí levette a lábáról. Találkozója Ceausescuval árulás számba ment, s semmi szükség nem volt rá. Sportsarnokbeli beszéde a munkásörök előtt ugyan a fehérterror veszélyét emlegette, valójában azonban vörös lélektani terror volt: vigyázat, vagyunk, ha kell! Pedig már nem voltak sehol, árnyak feszítettek a mundérban.

Az ország máshol tartott. Az értelmiség nemzeti gondolkodású elitje pártterejű mozgalomban tömörült, s az MDF-ben nem is rejtette véka alá, hogy a célja a több pártra épülő demokratikus Magyarország, azaz véget vet a diktatúrának, ha teheti. Ezer szál fűzte hozzájuk a főszerkesztőt. Makovecz, Sára, Sinkovits, Kósa, Sütő, Szokolay, Czine Mihály, Kő Pál személyében olyan személyiségek gyűltek össze A Magyar Művészetért Díj Kuratóriumában és szövetségi rendszerében – ami a ő sajátos válaszuk is volt Aczél György évtizedeire –, akik nélkül nem lehetett egy másik Magyarországot a lobogóra tűzni: ők voltak a lobogó.

Zavar támadt benne. Főszerkesztőként 2 hónap múlva lejár az általa vállalt öt év, tehát úgyis elhagyja ezt az egész politikai szövevényt, neki ez árulások színjátéka. Baráti köre a nemzeti értelmiséghez kapcsolja eszmeileg, az pedig egy percre áll a rendszerrel szembeni nyílt fellépéstől, tehát állást kell foglalni, csakhogy...

Süllyedő hajóról a patkány menekül. Hogyan nézzen a barátai szemébe, akiket a rendszer belsejében tart az egzisztencia, a rendszerrel való erkölcsi azonosulás, egész neveltetésük, vagyis mindaz, amivel ő már szívesen szakítana? Hogyan hagyja ott küzdelmei színterét, amelyben hitt, hisz: hiszi, hogy a rendszer megváltoztatható, egy új generáció és a nemzeti elit összefogása képes lesz erre?

1988 novemberében – másfél hónap választotta el lemondásának határidejétől – hű szövetségesehez, helyetteséhez, Pálffy G. Istvánhoz fordult. Kihez máshoz? Annyiszor voltak együtt jóban, rosszban, néha sokat kockáztatva. S Pálffy nem csupán ismeri a nemzeti elitet, nem csupán segít a kapcsolatokban, hanem – ő maga is része ennek az elitnek.

Ezért félrehívta egy bizalmas beszélgetésre. Nehezen szedte össze a mondandóját az elmúlt hetekben, félt, hogy érthetetlen lesz és körülményes. Ezért egyenes utat választott:

– Pista. Mi lenne, ha Te meg én átlépnénk az MDF-be? Egyszersmind le is mondanánk a posztjainkról, most, rögtön.

Pálffy csendes, nyugodt, nagyon higgadt ember volt minden helyzetben. Nem gondolkodott sokat, azonnal válaszolt.

– Te és én ezt nem tehetjük meg. Támogathatunk benne mindenki mást, a lapban az MDF-et minden további nélkül, tesszük is, de te és én ezt nem léphetjük meg.

Sem a beosztásunk miatt, sem a tévés ismertségünk miatt. A kirakatban vagyunk, túl nagy a felelősségünk, túl látványos volna a szakítás, sokak számára akár példa is. Nem rúghatunk bele az MSZMP-be (mondta ezt Pálffy G. István, akinek a Magyar Ifjúság főszerkesztő-helyettesi székéből való kirúgását kész tényként rendelte meg az MSZMP KB 1986 decemberében, és nem rajtuk múltott, hogy nem sikerült végrehajtatni).

– Rendben Pista, akkor maradunk.

1989. január – A végső összecsapás

1988 végén bejelentette a KISZ KB vezetőinek, hogy lejárt az általa vállalt öt év, menni kíván. Meg sem lepte, hogy megkönnyebbülést váltott ki ezzel bennük. Akkorra szakadék tátongott közte és a hivatalos politika között, hogy ő maga kezdett kényelmetlen figurának tűnni.

Egyetlen feltételt támasztott. Helyettese, Pálffy G. István legyen az utóda, csak akkor biztosítható a lap színvonala, irányvétele. Bizonytalan tekintetek néztek vissza rá, s ez egy kicsit meglepte. Azt hitte, hogy ez a minimum: ő megy, Pálffy marad. Eddig kimondatlanul is e szerint viselkedtek vele „ott fent”. Ami ezek szerint igen „lent” van, a becsület békaszinten brekeg. Nem vezet messzire, pontosabban bizonyos embereket előbb-utóbb elkerülhetetlenül a csatatérre vezet az, ha nem vesznek tudomást az erősebbek szándékáról. A KISZ KB titkárai összességükben erősebbek voltak a főszerkesztőnél, ők voltak a tulajdonost képviselő testület, hiába győzött ellenük egyszer-egyszer a megosztásukkal, most teljesen más volt a helyzet: most ő megy, így hát ki követné az ő álláspontját a titkárok közül. Megy, menjen szó nélkül. Azt ugyanis nem tudta a főszerkesztő, hogy már van jelölt. Belső ember vágyik régóta a lap élére, az agitprop titkár, a fő ellenfél.

– LELK, mondhatom itt, hogy a fő ellenség?

– Ahogy ismerlek, ezt fogod mondani.

A fő ellenség, Gönci János. Ért a gáncsvetéshez, ki akar szállni a KISZ KB Titkárságából biztosabb helyre, a bevált laphoz. A főszerkesztő hallotta korábban, hogy kifejezetten és gátlástalanul szervezi az ő megbuktatását. Ha akarja, megfürja a főszerkesztő utódlási tervét. Visszaüthet a két évvel ezelőtti vereségért, éppen Pálffy fegyelmi ügyének megtorpedózását kellett elviselnie szó nélkül.

A furdancs Gönci keményen dolgozott a háttérben. Mire a főszerkesztő a KISZ KB száz fős testülete elé állt 1989. januárban, hogy elbúcsúzzon, és előterjesztette javaslatát Pálfyra, csak ő nem tudta, hogy már régen Gönci mellett döntöttek. Üresen csengett a teremben a lelkes javaslata. A pulpituson ülő KISZ KB-titkárok oda se figyeltek.

Nemrég döntött úgy a demokráciára oly kényes KISZ, hogy a KB ülései ezentúl nyilvánosak lesznek, direkt jól jön ez a kis főszerkesztői intermezzo, lássa az egész világ, hogy van itt egy javaslat, és a testület ezt majd demokratikusan és nyíltan megvitatja, és azután dönt, véletlenül másképpen. Tiszta és jó ügy. Meghívták az egész sajtót, tv-t, rádiót, kitárt kamerával dolgozott az MTV Híradója, az agitprop osztály jól megszervezte a pillanatot, amikor kedves agitprop titkárát a nép, a KISZ KB népe a vállára emeli, és a lap élére állítja. Mit akar ez a despotikus főszerkesztő, a helyettesét? Haverok világa, Rokonok, mi?! Amikor itt egy kipróbált zseni. Újságot még nem írt, nem szerkesztett, de minden lehetséges dimenzióban érvényes, általános zsenivé vált a KISZ apparátusaiban eltöltött hosszú évek alatt.

Csak ekkor kezdett leesni a tantusz a főszerkesztőnek. Eddig a pillanatig úgy vélte, élvezi néhány KB-titkár támogatását, az első titkár, Nagy Imre is mintha ezt jelezte volna neki eddig, félreérthetetlenül, most viszont, ország-világ színe előtt hallgatnak, némaságuk elutasítást jelent? Átadják a szerkesztőséget a mozgalmár apparatsiknak? Legártalmasabb „irányítójuknak”, tényleg, ellenségüknek?

Itt nemcsak a tantusz esett le, hanem elszakadt a cérna is. A főszerkesztő szót kért ismét, és egyértelműen nekirontott az agitprop szándéknak, a nyilvánvaló becsapásnak, előre vetítette a várható kudarc árnyékát, a szerkesztőség szembenállását. Ezt még felvették a kamerák, a magnók, teltek a tudósítói jegyzetömbök. Ilyen még nem volt, nyílt harc kezdődik, és bizony nagyon furcsa a fegyverzetek összetétele: a főszerkesztő éppen most tette le az összes fegyvert a lemondásával azok kezébe, akik éppen mostantól ellene irányítják. Ki látott már ilyen harcot?

Mivel a főszerkesztő nyílt támadást indított a KB-titkár ellen, hoppá! „nem erre gondoltunk, mikor meghirdettük a KISZ KB-ülések nyitottságát!” felkiáltással a KISZ KB Titkársága elrendelte a zárt ülést, azonnali hatállyal. Újságírók ki! Tanácsalanság be! Zavar ugyanis lett bőven. A KISZ KB száz fős tagságának nagy többsége nem apparatszik, semmije nem múlik a KB-tagságán, azt egyszerűen azért ajánlották fel nekik, mert azokban az évtizedekben a saját területükön kiváló sportolók (Kőbán Rita), katonák (Farkas Bertalan űrhajós), művészek (Kiss János balett-táncos), mérnökök (a paksi atomerőműből, a műszaki egyetemről), tudósok (Csermely Péter) voltak, s persze képviselték a téveszket, a gyárakat, a tanárokat, mindenkit. Őket nem kötötte semmi senkihez.

A KISZ KB Titkársága éppen a saját arroganciájának lett az áldozata. Minden KB-titkár felügyelt egy-egy területet, mindenki könnyen szót tudott volna érteni a hozzá tartozó KB-tagokkal, rá tudta volna venni őket, hogy szavazzák meg Göncit. De nem tették. Eleve lefutottnak tekintették az ügyet, ki mondana ellent, ha ők ezt már eldöntötték egymással. Olyannyira, hogy a sajtót előre tájékoztatták az új főszer-

kesztő, Gönci János személyéről, azért is csődítettek oda minden addiginál több lapot, rádiót, ünnepelni készültek.

Amit a főszerkesztő tett, arra még nem volt példa, tehát nem is lehetett rá számítani. Nyílt támadás egy KB-titkár, a Titkárság ellen? Nem csupán a zárt ülést kellett elrendelni, hanem ott, a zavart helyzet nyilvánvaló beismerésével el kellett napolni a KB-ülést, és újat kellett összehívni. Azonnal, nehogy a nagy nyilvánosság szeme láttára törjön ki a visszavonhatatlan harc. De már kitört. Az agitprop arról kezdte tájékoztatni a sajtót, hogy a Magyar Ifjúság meg fog szűnni, az ő közegükhöz tartozó Aczél Endrére, Sándor Istvánra épülő Híradó este ki is szivárogtatta ezt a hírt. Ha a főszerkesztő eddig nem is volt biztos abban, hogy meddig megy el nyílt sisakkal, éppen ettől a durva, jellemtelen hírtől megkapta a szükséges erőt. Az apparátus arroganciája felrázta teljes harci ösztönét. A következő, természetesen már zárt KB-ülésen a mozgalmárok kínos helyzetbe kerültek. Érvek, ellenérvek, vádak és ellen-vádak kereszttüzébe kellett állniuk nekik is, s ez ismeretlen állapot volt számukra. A főszerkesztőnek egész öt éve, a szerkesztőség jövője volt a tét. *Gyalázat vagy alá-
zat*, e között kellene választania? Akkor legyen harc a végsőig.

Még egy KB-ülést kellett tartani, most már az volt a kérdés, ki bukik. Nem lehetett megúszni, valakinek el kellett véreznie. Több órás újabb viadal után felállt egy egyszerű, keveset szereplő vidéki KB-tag, és a következőket mondta:

– Elég ebből! Unjuk. Mi nem azért vagyunk KB-tagok, hogy harmadszorra is ezzel foglalkozunk. Zárjuk le most, azonnal. Számomra most már teljesen világos, hogy itt nem elvekről van szó, nem az igazságról. Az utódlás hatalmi harccá vált. Ez nyílt összezsapás, amelyről szavaznunk kell. Ne arról szavazzunk tehát, hogy mi legyen a Magyar Ifjúsággal. Tegye fel a kezét, aki a főszerkesztőre szavaz ebben a küzdelemben. És tegye fel a kezét, aki a KB-titkárra, Gönci elvtársra.

Végre egy igaz, emberi, bátor szó. A főszerkesztő halálával nézett hátra. Maga mögött közvetlenül egy igen kellemetlen látvány fogadta, egy Gyurcsány Ferenc nevű nagyhangú törtető, akinek a főszerkesztő ki nem állhatta az izgága demagógiáját, éppen akkor lett KISZ KB-titkár, egye fene, ez már nem az ő púpja. Máris átnézett rajta, a fenti sorok felé, ahonnan a vidéki javaslat jött. Halálával, mert bár itt és most meg fog bukni, legalább a lényegről szavaznak, s nem a blabláról.

Kínos volt ez a Titkárságnak is, de nem lehetett mit tenni. Milyen mozgalmi helyzet az, amikor a testületnek nyíltan, megszámloltan, a kezek feltartásával arról kell szavaznia, hogy egy KB-titkárt vagy egy volt főszerkesztőt szeret-e jobban. Ráadásul ez fogja eldönteni azt, amit már régen eldöntöttek ők, hogy ti. ki álljon a lap élén. Kínos, ilyen még nem volt.

Szavaztak. A főszerkesztő magát megadva ült a helyén a második sorban, a kezekből semmit sem látott. A testülettel szemben, a pulpituson a KB-titkárok, nézték, számlolták a kezeket a magasban.

Aztán közölték az eredményt. A pontos szám nem is volt érdekes, mert a főszerkesztő fülében csak az maradt meg, hogy ő győzött. Felfoghatatlan!

– A Magyar Ifjúság új főszerkesztője tehát Pálffy G. István – olvasta fel a döntést az elnöklő KB-tag.

Igen. Erről volt szó csupán. A többi mellékes. Csak úgy mellé került.

A főszerkesztő még azt is érezte, hogy élete legfontosabb győzelmét aratta. Jó volt így elbúcsúzni.

* * *

Győzelmek nélkül is van vereség, vannak elhagyatottak, akik az egész életüket annak élik meg. S vereség nélkül is van győzelem, vannak az örök győztesek, akiknek nem számít, hogy milyen áron, csak mindig fent. A valószínűség-számítás szerint azonban a jó és a rossz arányosan oszlik el. Nagy győzelem, győzelmek után elkerülhetetlen a vereség is. S vereségből születnek világra szóló győzelmek.

A főszerkesztő sorsa ennek ékes bizonyítéka. Még el sem szállt a győzelmi sóhaj, s oly laposra zúzódtott a zuhanástól, mint a béka az autógumi alatt. A győztes hadvezéreknek azért nagyon jó, mert van, maradt vagy lesz egy nagy hadseregük. A főszerkesztő azonban éppen most, a lemondásával veszítette el minden csapatát, egyetlen árva legénye sem maradt. Kizuhant a semmibe. Tényleges búcsúját március 15-re időzítette, ahogyan mondta a lapjának adott elkészítő interjújában „a saját szabadságát a szabadság napján nyerte vissza”. Tele volt tervekkel azt illetően, hogyan kamatoztathatja nemzetközi politikai és pénzügyi jártasságát, és elszánt-sággal azt illetően, hogy A Magyar Művészetért nem szenvedhet csorbát, eszméikkel nem szabad játszani, mint ahogyan az élettel sem szabad.

A Népszabadság rossz néven vette ezt az interjút, színjátszásnak azt, hogy március 15-ét a saját szabadságához köti. Az ottani újságírók megvárták a pillanatot, amikor lemondása miatt már nem tud visszaírni, amikor már lehet lőni bátran, és lőttek. Igyekezetükben mellé. Mondhattak volna róla bármit, hogy hazug, hogy ámit, le vele! De nem ezt mondták. Az ottani újságírónak, szerkesztőnek a saját történelmi háttérvilága jutott, juthatott csak eszébe, és így lett az ő vitriolos írásában a főszerkesztő, A Magyar Művészetért alapítója „Saulusból Paulus”. Írhatták volna, hogy köpönyegforgató, hogy ő Bezerédj Imre, mindegy, de hogy ő Saulus? Dimenzionális tévedés, ezt tudta mindenki. Saulus biztosan nem volt sohasem.

Kizuhant az ürbe, s jöttek a törlesztések. A frissen alapult lapok kedvüket találták abban, hogy bele bökjenek, illetve hogy bele is: böktek ők mindenkibe, rossz, komoly lapokhoz be nem férő firkászoké lett a világ. Bökött az új bulvárvilág, a Reform, a Mai

Nap, később a szennyecsatornák is megnyíltak, a Kacska, a Pssst! ontotta magából önmagát, a bélsarát. Lett ő minden, csaló, tolvaj, antiszemita, diktátor, a házát az alapítványtól ellopott pénzből építő. Ócska kis elmebetegek, köztörvényes bűnözők, elemi iskolai végzettségűek – mellesleg III/III-as ügynökök – kezdtek uralni a lapok hasábjait, állati ösztönök buggyantották fel a lét a gyomrokból, a belekből. Magyarországnak nem volt felelős vezető ereje, a takony magát észnek nézte.

A főszerkesztő tévedett. Azt hitte munkája befejezésekor, hogy szükség van rá valahol. Az előző két évben tucatnyi nagyon magas állásra kapott felkérést – 1988 szeptemberében még a Magyar Televízió elnökének is jelölték, néhány napra meg is szavazták az arra illetékesek –, most azonban itt áll védtelenül.

Nem tud kérni, tehát ne éljen.

Kezdett már felsejleni a következő 7 év baljós árnya, de még nem akarta tudomásul venni. Azt hitte, hogy erős. Ereje másokéval együtt volt érvényes. De már nem volt más, mindenki egymaga volt, s kapart, ahogyan tudott. A régi már nem volt sehol, az új még nem lehetett fent. A káosz felőrölte a főszerkesztő idegeit, bánatát szaporodó szabad idejében alkohollal keverte, s attól még elhagyatottabb lett.

Azt is megtehetette volna, hogy alkalmazkodik a világhoz, bármilyen is az. Amikor ezt a tulajdonságot osztogatták, csak egy nagyon kicsi kis szütyő volt nála...

1989. március – A Szófia étterem füstbe ment igazságai

Alig néhány nap választotta el egymástól azt a két találkozót, amelyet két nagyszerű osztrák barátjával volt módja megejteni. Günther Sallabergert 1969 óta, még egyetemi éveiből ismerte, de mivel a szálak megszakadtak, nem követték egymás életútját, s csak utólag, 1988-ban derült ki számára egy váratlan találkozón, hogy Günther közben az Osztrák Szocialista Párt főtitkára volt Kreisky kancellár idejében, és ebben a minőségében a szocialisták országos és bécsi választási hadjárait ő vezette.

– Egyszer még lesz mit mondanom neked erről – mondta tréfálkozva Günther 1988-as múltidéző találkozójukon egy bécsi születésnap ünnepségen.

S lett is. Hamarosan beszámolunk egy megbeszélésről, melyet a kékre-zöldre vert író Grósz Károly és Sallaberg társaságában folytatott.

Most azonban 1989. márciust írunk, tavaszodik, a Parlament mellett, a Kossuth tér sarkán a Szófia étterem teraszán tanulságos beszélgetés folyik a lemondott főszerkesztő (a továbbiakban független író) és másik kiváló barátja, Franz Jurkowitsch között, akivel szinte napra egyidősek, a pályájuk is hasonlóan, újságíróként kezdődött, csak míg Franz nem sokkal később átváltott az üzleti világba, az író ezt a pályát kellően megvetvén maradt, ami maradt. Franz Jurkowitsch egész Kelet-Európában

nagy ívű pályát futott be, sikeres beruházásokat hajtott végre, otthon volt a lengyeleknel és a cseheknél, a 80-as évek közepéig Magyarországon is, de kezdte úgy látni, hogy itt rossz irányba fordulnak a dolgok, s átpártolt a Baltikumra.

Az író kedvetlen mosollyal gondolt arra, hogy az itthon őt alattomosan ért „antiszemita” vádak közepette milyen bensőséges baráti kapcsolat köti Sallabergerhez és Jurkowitsch-hoz, noha valószínűleg mindketten zsidók, ha ennek egyáltalán van értelme kulturált viszonyok, barátok között.

Most, a márciusi napfényben Franz Jurkowitsch ad tanácsokat az írónak. Mert hogy éppen most hallotta tőle, hogy befejezte a főszerkesztést és a tévézést is, ki akar vonulni a politikai infrastruktúrából, neki ez így a gátlástalanság mezejének tűnik, miközben elmondta azt is az író, hogy viszont bizonyos, általa kedvelt emberek azt szeretnék, ha maradt a politika közelében, mert hogy most nagyon változatos idők jönnek...

A gyökeres változás bizonyosságát az író, be kellett vallania, és utólag is ezt teszi, ő nem igazán érzékelte. Neki változatos volt eddig is, nem látta az elementáris különbséget.

– Pedig van. És pedig elementáris – mondta Franz a teraszon. – Nem adok egy-két évet, s itt, nálatok is, minden meg fog változni.

– Semmi sem fog lényegesen megváltozni – vélte az író, kissé keserűen, mert mivel lemondása óta, tehát a harmadik hónapja légüres térben tévelygett, a saját fejében támadt elvont gondolatok túl nagy szerepet játszottak az életében ahhoz képest, amit a tények sugallhattak volna. Ő ezeket a súgásokat nem hallotta.

– Hát akkor most nyisd ki a füledet. – mondta Franz. – Indulj ki abból, hogy néhány év múlva az oroszok nem lesznek itt, kivonulnak tőletek is.

– Az én életemben biztosan nem – és ez még keserűbben hangzott –, hülyék lennének. Szép a mi országunk. Felejtsd el, te pedig ebből indulj ki.

– Az oroszok és az amerikaiak megállapodtak, hogy Moszkva katonailag elhagyja Kelet-Európát.

– Tök mindegy, hogy itt mit tesznek nálunk. A kelet-németeket biztosan nem hagyják ott, az már világméretű stratégia.

– Ott hagyják a kelet-németeket is, ez el van döntve, ebben megállapodtak, jobb, ha figyelsz rám. És a németek egyesülni fognak.

– Franz! Ébresztő! Hol vagy? Miért utazol annyit lázasan?! Netán ebben is megállapodtak?! Felejtsd el, a szovjetek nem engedik ki a kezükből a németek keleti felét.

– Hagyjuk most a németeket, én így látom az egyesülést, ismerem a németeket, most még nem beszélnek róla, de megragadják az első alkalmat, az biztos. Nálatok sem lesz tartható az egypártrendszer, máshol sem, az MSZMP kénytelen lesz tárgyalni

az ellenzékkal, és akkor neked nagyon világosan kell tudnod, hogy hova tartozol, és mit akarsz.

– Franz, mondom, ébresztő!

– Ne viccelődj, kérlek. Sem légüres térben nem lehetsz, láthatod e pillanatban is, hogy mit jelent, ha nem tartozol senkihez sem, sem pedig az MSZMP-hez nem tartozhatsz, nekik végük. És soha nem tartoztál hozzájuk közvetlenül.

– De igen. Mindmáig, a szálakat nem lehet csak úgy eltépni, hiába mondtam le, ott vannak a barátaim, a múltam, ott telt el 19 évem, a közelben.

– Ez nem érdekes, minden megváltozik. Nem ott van a te helyed. Én tudom, hogy származásod miatt baloldali érzelmű vagy, hogy odaállsz, ha valaki bajban, hátrányban van, de ezeket most hagyd ott. Olyan menekülés lesz, akkora mündérváltások, hogy ezen belül a te mozgásod nem is látszik. És van a németeknél egy nagyon érdekes politikai kísérlet. Jól figyelj majd meg Oscar LaFontaine irányváltását. Megunta a hivatalos szociáldemokráciát, és elindult balra, a hátrányban levők, a bajba jutottak felé. Mert az volna az igazi szociáldemokrácia. Nálatok nincs ilyen, egyelőre nincs is senki, aki megtehetné. Figyelj meg LaFontaine-t, és tanulj tőle, s hasznosítsd a jövőbeli politizálásodban. Menj te is arra, az a te irányod, nem a saját zsebeit majd degeszre tömő, kiégett apparátus, amely ma itt van, holnap ott, csak hogy mindig maradjon. Mindig utáltad őket, mi közöd hozzájuk?

– Az, hogy mocskos dolog a patkánymentalitás – néhány hónapja már átéltem ezt egy dilemma kapcsán.

– Figyelj rám végre! Semmi közöd hozzájuk, simán elárulnak téged és bárki mást, ha kell, mert ez az ő igazi szakmájuk, szakértelmük, amihez ti nem is konyítotok. Mindegy, hogy Pozsgaynak hívják vagy Grósznak. És ne menj külön, egymagad. De menj, menj, nem állhatsz meg, mert nagy változások jönnek, és aki egy helyben jár, az elveszett.

– Franzom. Nem megyek én már sehova. Tudni kell veszíteni. Nekem most ez jár a fejemben. De amit az oroszokról meg az egypártrendszeréről mondtál, az hülyeség. Na jó, csak az oroszok a hülyeség, pártok tényleg lesznek. Ez itt Kelet-Európa, az oroszok birodalma, és most nincs erőnk új '56-hoz.

– Nem is kell. Már elvesztették a meccset. Velük akarsz bukni? Ez a nemzeti magatartás, ettől leszel te nemzeti és becsületes? A bukás nemesít?

.....

– Pincér, fizetek.

1989. április – A bécsi kapcsolat Grósz Károlynál

Kezdte nagyon megszenvedni, hogy lóg a levegőben, vízióiban így képzelte el a napszárította akasztott szegénylegényeket a Hegyalján 1697-ben. Szerkesztőségi

barátai a Magyar Ifjúságnál ugyan marasztalták, hogy dolgozzon tovább a saját szobájában, a volt titkárnői segítségét is élvezve, azonban már másé volt minden az ő szemében: barátjáé és utódáé, Pálffy G. Istváné. Az utolsókat rúgta ott. Még nem tudta, hogy mindenütt máshol is az utolsókat.

Ezek egyikeként Bács-Kiskun megyébe utazott, Kecskemétre, a színházba a művészeti díjról beszélgetni, majd ki a vidékére, Kerekegyházán a Kunpusztára, megnézni a házát, tényleg épül-e, amit menekült erdélyi családok gyerekei nyári oktató központjának szántak, s végül elment Kiskunfélegyházára. Még fogalma sem volt róla, hogy hamarosan Kecskeméten megyei elnöknek, Félegyházán parlamenti képviselőnek jelölnék. Lelkileg készülnie kellett a másnapra, mert Günther Sallaberger kérésére Grósz Károly és Sallaberger között ő készített elő egy találkozót. Sallaberger úr az osztrák szocialisták főtitkára, vezető személyisége volt korábban, s mivel mind Bécsben, mind Ausztriában ők voltak hatalmon, elmondhatta, hogy sikeres.

Félegyháza. Hetek óta és most is szín józanul él, utazik, keres valamit, amit nem talál. Szüksége volt szülővárosára. És arra, hogy ne igyon mostanában. A városban a szeretet miatt ne, és persze Grósznál is fontos a józanság, nem volt mindegy, megy-e valamire egy ilyen kivételes konzultációval, s lesz-e része, szerepe az ellenzékkal folyó majdani tárgyalásokon, főként a minden bizonnyal bekövetkező általános választásokon, ahol minden eldől majd – ösztönösen eziránt kezdett vonzódni.

Eszegetett valamit az egyik étteremben, jeges tonikkal öblítve. És megjött a vész. Egy kis köpcös ember formájában, aki felfedezte magának, odaült, és ragaszkodott, ne sértse meg, sört akar rendelni találkozásuk örömére. Soha az életben nem látta. (Egy barátja sokkal később azt mondta, hogy úgy gondolja: ez szervezett akció lehetett, valakit rá állítottak, hogy itassa le a másnap reggeli találkozó előtt. Mai szemmel nézve nem tarthatja kizártnak. Főleg azért nem, mert már 1988-ban megtudta, hogy a szerkesztőségben is volt legalább egy III/III-as ügynök, egy börtönviselt besúgó, akinek az volt a dolga, hogy jelentsen róla.)

A köpcös rendelt. A sör megérkezett. Lerítt róla, hogy nem akar vele beszélgetni, állt a sör az asztalon, ült az ember az asztalánál. Mégis csak belódult a korsó. Aztán elszakadt a lánc, követte a második, a hatodik, késő este volt már, a baj rá lehelt nyirkosan. A búcsúnál belé kapaszkodott a köpcös, mondta, hogy ő azért örül neki annyira, mert éppen most nyílt meg élete régi álma, maga a beteljesülés, egy saját söröző, egy gyönyörű pub innen 100 méterre, s ha már eddig nem sértette meg, most már tényleg ne tegye.

A kicsi ember nagynak kezdte magát érezni a saját pubban, a pult mögötti magasítón állva, ő is sok sörrel a fejében. Mondott valami kekec durvát, az író söre is bőffent

erre egy nagyot, még durvább reakció formájában, a kicsi ember tekintete ettől elborult, és a pulton keresztül az arcába ütött – bokszolókat meghazudtoló pontossággal a szemébe. Megszédült, látta maga előtt Sallaberger úr vizsgáló tekintetét másnap, és hirtelen mozdulattal – elfutott, ahogyan a lába bírta. Nem nagyon bírta, mert sör gyötörte szédelgősré, de azért a kocsijáig elrohant, bevágta magát, és tűz! A kis kretén autóval kergette még egy darabig, szerencsére a városon kívül lakott egy vendégházban, el tudott rejtőzni, a köpcös elborult agyában már a kés szikrázhatott. Másnap látta magát a tükrőben, hatalmas zöld-lila folttal a fél fején. Iszonyú volt. Már nem lehetett mit tenni, a bukás itt kezdődik, vélte.

Budapesten, az MSZMP székházába együtt mentek Güntherrel, Grósz Károly mellett fő tanácsadója, Thürmer Gyula vett még részt a beszélgetésen.

Sallaberger megkérdezte Grószot, hogyan követhette el azt a súlyos hibát, hogy ilyen helyzetben, ilyen időkből – 1989. április elejét írtuk! – a volt kettős hatalmi funkciója közül, vagyis az 1986 óta érvényes miniszterelnöki poszt, és az 1988. májusától betöltött pártfőtitkári poszt közül *nem!* a kormányfői széket tartotta meg, hanem ezt itt, ni, a pártét, s most itt ülünk a bukott Kádár János rideg szobájában – nem lett volna jobb inkább a Parlamentben beszélgetni?! Grósz hosszasan válaszolt, a lényege az volt, hogy be akarta vonni a fiatal szakembert, Németh Miklóst, ezért ő a hálátlanabb és veszélyesebb munkát választotta. Tudja, mondta, hogy ez biza' kevésbé biztos hely.

A tárgyalásnak nem ez volt a célja persze. Hanem az, hogy milyen választási tapasztalatokat tudnának átadni az osztrák szocialisták az MSZMP-nek. Grósz ekkor már abból indult ki, hogy nem lehet elkerülni a többpártrendszert, és választások lesznek, nyilván MSZMP-főlénnel, de ezért nagyon meg kell harcolni. Harci eszközök iránt érdeklődött.

A beszélgetés végén – váratlanul, nagyon meglepően – Grósz azt mondta Sallabergernek: kéri, hogy az író nemzetközi újságírói tapasztalataira is alapozva hozzanak össze egy hatékony konzultációt az MSZMP megfelelő vezetői és az osztrák választásokban jártas bécsi választási menedzserek között.

Zakatolt benne a szegény. Másnaposan, lila fejjel ül itt, nagy dolgokban segítene, s mire fel?! Ilyen állapotban ki bízna rá akár egy kutyát is? Senki nem szólt, senki nem kérdezte ott és akkor, hogy hé, mi ez itt, ez a verekedés foltja? – pedig talán jobb lett volna, ha szétrúgják néhány megjegyzéssel. Akkor talán hamarabb ismerte volna fel azt, amire még 7 évet kellett várnia – 7 szűk, korgó gyomrú esztendő –, hogy tudniillik ismerje már fel végre: aki iszik, az nulla ember a közéletben. Hét évig nulla is volt, minden erőfeszítése ellenére, pedig hatalmas energiákat égetett el. Senki nem szólt, s ő megúsza. Ez nagy baj. Akkor ott rögtön meg kellett volna buknia.

1989. május – A Széchenyi-kastélyban: foszlik a jövő?

Amikor beléptek a gyönyörű nagycenki Széchenyi-kastélyba, mindenki bizonytalan volt, de megpróbálta a közlekedést az ismeretlenben. Meg kellett próbálni, mert ember nem volt, aki megmondhatta volna, mi lesz ebből. Az ellenzék már laza egységbe állt össze, Budapesten az MSZMP KB rákényszerült, hogy elkezdje velük a tárgyalásokat. Az osztrákokat az tette bizonytalanná, hogy helyes-e, ha ők most az MSZMP-nek adnak tanácsokat. Az MSZMP delegációját – amelyet az ellenzéki tárgyalásokkal megbízott Fejti György vezetett Nagycenken, e nem hivatalos, titkos találkozáson – az nyugtalanította, hogy nem tudta, tényleg szembe kell-e néznie egy viszonylag gyorsan bekövetkező parlamenti választással, azaz hegemoniája korlátozásával, vagy ez még messze van, önmagát nyugtalanítja csupán.

Az író az elmúlt napokban sokat tett azért, hogy Budapesten segítsen kilendíteni a kátyúból az ellenzékkel éppen megrekedt előkészítő tárgyalásokat. Az ellenzéki pártok többsége hajlandó volt folytatni, két nemzeti pártnak azonban kifogásai voltak: a Bíró Zoltán vezette Magyar Demokrata Fórum, és a Márton János vezette Magyar Néppárt nem is válaszolt az MSZMP folytatást sürgető kérésére. Az író évek óta nagyszerű kapcsolatban volt mindkét pártelnökkel. Ekkor már – nem hivatalosan, mert egyelőre nem akart belépni az MSZMP apparátusába – a párt tanácsadója volt, Fejti György mellett, részben az ellenzékkel folyó tárgyalások kérdéseiben, részben abban, hogyan készüljenek fel az esetleges választásokra. Meghívta az irodájába – tisztán baráti alapon, külön, de egy délután leforgása alatt, mert sürgetett az idő – először Márton Jánost, majd Bíró Zoltánt, és megkérte őket, hogy segítsék elő a tárgyalások újakezdését, írják alá az erről szóló közleményt, mert nagy szükség van arra, hogy a pártban ne keményíthessenek be azok, akik ellenzik a tárgyalásokat. Az akkori idők szelleméről és a barátságok jelentőségéről tanúskodik, hogy mindkét pártelnök felhagyott az ellenállással, és az író szobájában együtt megfogalmazták, majd mindketten, külön-külön persze, aláírták a közleményt tárgyalási hajlandóságukról. Az akadály elhárult.

Ezek után utaztak Nagycenkre, a helyszínt az író javasolta, kellett egy igazi történelmi háttér. Az osztrákok baráti csapatát – nem nevezhetjük küldöttségnek, nem képviseltek senkit, egyszerűen eljöttek az író és főleg barátjuk, Günther kérésére – Günther Sallaberger vezette. Köztük voltak olyan profi választási menedzserek, akik cégeik bevonásával Güntherrel együtt szervezték az osztrák, illetve bécsi választások SPÖ-kampányát az elmúlt évtizedben.

A magyarok szorongtak. Semmit sem tudtak, az író úgy érezte, sem magukról, a pillanatnyi helyzetükről, sem a kilátások, a jövő irányáról, főleg pedig az irány arányairól nem tudnak semmit sem.

A hallgatás tűnt a legbölcsebb dolognak. Meghallgatták az osztrákok véleményét arról, hogy szerintük elkerülhetetlen-e a parlamenti választás, a többpártrendszer, s milyenek lehetnek az MSZMP kilátásai. Előzetesen a magyar delegáció – maga az író is – röviden kifejtette, hogy számolnak a többi párt politikai térnyerésével, a demokratikus választások elkerülhetetlenségével, és azzal, hogy az MSZMP enyhe többséget élvezve megosztja majd a Parlamentet más pártokkal.

Az osztrákok nem akartak véleményt mondani, legalábbis nem akartak nyíltan fogalmazni. Kerteltek, udvariaskodtak, beszéltek a választásokat megmozgató politikai reklámról és kampányról, amikről a magyaroknak fogalmuk sem volt. Végül azért kibökték, hogy ők nem volnának biztosak abban, hogy az MSZMP abszolút többséget nyerhet: az emberek ilyen hosszú idő után szeretnek büntetni és mást látni a kormányrúdnál. Főleg a büntetési effektus lehet nagy, azt ugyanis a választók még nem látják, hogy kik is lesznek az újak, tehát nem rájuk, hanem az MSZMP ellen fognak szavazni. A „proteszt-szavazóké” lesz a döntés, mondták, és ezzel egy eddig ismeretlen, bár nagyon is érthető fogalomra hívták fel a magyarok figyelmét.

– Nagyon jó az is, higgyék el, nem kell szomorkodni akkor sem, ha harminc-negyven százalékot kap a párt – mondták nevetve, persze nem bántóan, csak úgy bécsi kedélyességgel. Az MSZMP-delegáció hallgatott. Kimondatlanul is ötven százalék fölötti eredményekben reménykedtek.

Az osztrákok hangsúlyozták, hogy ők most nem az MSZMP miatt és javára vannak itt, ha más párt kérdezi meg őket, nekik is elmondják, amit tudnak. Ebben maradtak, és ezzel egy életre véget is ért az együttműködés. Már csak a személyes barátság maradt meg az író és Günther között, az osztrák politikai közélet nem akart része lenni a magyarországi változásoknak.

Mert tudták: semmi sem dőlt el, csak az előző rendszer dől le.

8. Válaszút 1989-1990

1989. augusztus 19. – Menekülés a paradicsomba

Ösztönei és információk vitték Sopronba augusztus közepén. Régi barátja, a Lővér Szálló igazgatója invitálta vendégségbe, mondván, nagy idők jönek. Vránich István vérbeli soproni cívis volt, tudott mindenről, ami fontos. Nem vallhatta be, de tudta mindenki, aki akarta, hogy konzervatív, nemzeti érzésű, magyar ember. Hívta, ő ment. Tudta, hogy valami készül a németekkel, túl sok NDK-s kocsit látott Sopron közelében, máskor alig járnak erre. Biztosan nem a másnapi magyar ünnepre, augusztus 20-ra kíváncsiak Sopronban. Látta a nagypolitika viselkedését is azokban a hetekben. Magyarország élre akart állni végérvényesen, a keleti blokk élére, kerül, amibe kerül, vagyis közelebb a nyugati blokkhoz. Apró és nagy lépésekkel. A politikusok egymással versengtek, mindenkinek sürgős volt, hogy a nevéhez fűződjön valami. Pozsgay a nimbuszára épített. Horn a külpolitikai kapcsolataira, Bereczet már kiszorították, s ez az ő jövőjét szolgálta: Hornra maradt az elmúlt évtizedben felhalmozott nyugati kapcsolati tőke java. (Azt hihette, hogy neki maradt. Fekete János, Aczél György, az SZDSZ mögé a megcélzott politikai hatalom reményében felsorakozó hazai zsidóság más gondolt erről, talán mosolygott is.) Nyers Rezső a reformista pártot építgette, azon keresztül akart döntő befolyást szerezni és hidat építeni a liberálisok felé. Németh Miklósról mintha megfélemezett volna saját kora és az utókor is. Pedig ki gondolhatná komolyan, hogy nem a miniszterelnök kezében volt minden döntés?! A nagy nyitás is.

Verőfényes szombati nap, kirándulni ideális. Elterjedt a híre, hogy Habsburg Ottó és Pozsgay Imre részvételével valami ünnep lesz az osztrák-magyar határon Sopron mellett. Valami Páneurópai Piknik nevű. Az író kocsjába ült, és kihajtott a határra. Vidám emberek gyülekeztek, tényleg, mintha uzsonnára készültek volna. A szögesdrótok a helyükön voltak, de ez inkább csak jelképnek számított, a túloldalon levő osztrák határőrök és a magyarok, katonák és civilek vidáman átbeszélgettek egymásnak.

Mindenki Pozsgayt és Habsburg Ottót várta. Az író ugyan egy kicsit nyugtalan volt a gondolattól, hogy minek ide, minek ehhez egy Habsburg. Nem nagyon szerette ezt a Habsburg-mániát, az ő emlékében a történelem sötét lapjaira tartoztak a Habsburgok, fél évezreden keresztül gyarmatnak nézték a hazáját, sok vér tapadt a kezükhöz, a legjobbak vére, és most kapaszkodunk egy harmadrangú európai politikusba, akinek már Bécsben sincs rangja, távolabb pedig inkább csak színfolt. Minek tehát hozzájuk kötni azt, amit magunkból kiizzadunk, ekkora kockázatokkal? De elhessegette ezt az egészet, látta, az emberek fel vannak ajzva, császárutódot látnak, hát... ha kell nekik? És persze Pozsgay, tőle tényleg lehetnek lelkesek. Álltak, gyülekeztek, se Pozsgay, se a Habsburg. Egyre több volt a német szó, belekeveredett az osztrák-magyar eszmecserebe valami más is, németesebb akcentus is, egyre több ember érkezett. Sokan gyalog, családdal, sokan suttogtak, az író nem is sejtette, hogy NDK-s állampolgárok, akik valahol az erdőszélen hátrahagyták a Trabantjaikat. Suttogtak, de nem tűnt fel neki semmi, belefért az ünnepélyességbe.

Aztán egy ismeretlen államtitkár – egyre több ilyen volt a sok változás miatt – szót kért, és bejelentette, hogy ő képviseli Pozsgay Imrét, aki nem tudott eljönni, és Habsburg Ottó se lesz itt. Akkor meg minek a felhajtás?! Mennénk talán haza?

Az ünnepség mégis folytatódott, vitte előre valami titokzatos erő. Nagyszerű idő volt, derűs hangulat sok napfénnel. Az osztrák és a magyar határőrök egy kis rést nyitottak a szögesdróton, illetve kinyitották a kaput. Az író éppen ott állt, egyik lába magyar földön, a másik a senki földjén, a határon. Ilyet egyszer átélt már, egy kínai faluban 1987-ben, ahol az utca közepén, a piaci sátrak között volt egy réztábla és egy eszmei vonal, melynek egyik oldalán a Kínai Népköztársaság volt, a másik oldalán, 10 cm-rel távolabb pedig az 1898 óta a britekhez tartozó Hongkong, egyben a gazdasági világcsoda. Két lábbal két világban.

Itt se kisebb a csoda. Egyik lába a Kelethez csatolt birodalmi országban, a másik pedig... hol is? A Nyugathoz csatolt ősellenség földjének küszöbén, ami persze a mi földünk volt ezer éven át. Vagy ez már tényleg maga a Nyugat, a szabadság, a fejlődés, az emberi és közösségi alkotóerő birodalma? Csak egy lépés a nagyvilág? Sose akart átmenni, hozzájuk tartozni, most se érzett semmit ettől a közelségtől. Mégis volt benne valami furcsa és szokatlan, hogy egy-egy lábbal áll egy-egy rendszerben, melyek között mindaddig a pillanatig feloldhatatlan ellentét húzódott. Milyen világ van itt, és milyen jön?

Valami szokatlan idegesség kezdett eluralkodni a levegőben, mellette. Valakik, magyarok, ugyanúgy, mint ő, áttették a lábukat a kapun és a szögesdrót helyén, azon az akkor még talpalatnyi földön, áttették, visszahúzták, nevettek, az osztrákok is, a magyar határőrök pedig tanácstalanul álldogáltak. Aztán valaki átlépett, és nem

lépett vissza, s rögtön utána egy nő és két gyerek is. És egy pillanat alatt ijedten továbbugrottak, befelé, egy lépéssel a nyugat szívébe. Innen nézve pedig kifelé.

Riadtan néztek körül, hogy ki lő rájuk, ki rántja vissza őket, ki lök a grabancukon, de az osztrákok félreálltak, a magyarok pedig már semmit nem tehettek. Egy másodperc volt az egész. Az író visszahúzta a lábát a kapuból, a senki földjéről, éppen jókor. Mert mellőle, egyetlen ugrással, másokat is elsodorva, két fiatal is átugrott, és szaladni kezdett. Az előző házaspár és a gyerekek ott álltak, néhány méterrel a túlsó oldalon, lebénulva. Aztán hirtelen kiszakadt a torkukból a félelem és a sürgetés keveréke: Kommt, kommt!

Még valaki átugrott azok közül, akikhez kiabáltak. A drótok mögött álldogáló magyarok ekkor elkezdtek visszahúzódní, mert látták, hogy hátulról egyre több sietős alak bukkan fel, egymást kezdik lökdösní, s mindenki a kis kapu irányába tódul. Még mindig nem értett senki semmit, az író is alig fogta fel még, hogy itt több száz kelet-német állt már a háta mögött, készülve valamire, amiről maguk sem tudták, hogy mi az, s még kevésbé, hogy készülnek rá. Odavitte őket az elemi ösztön, 44 év, vagy 28 év óta tartó szökési vágya a „a berlini falon túlra”, kirobbanási kísérlet, lázadás az elfojtott megaláztatás ellen, a rájuk váró testvér, anya, gyermek vágyakozó nyugati szeme. Hozta őket a szimat, hogy Magyarországon valami érik, ez az ország nem akar többé csatlós lenni, elmegy Nyugatra szövetségesnek. A vezetői között dülő harc felold minden korlátot, mindenki siet jobb és bátrabb lenni a másíknál. Hogy Magyarország ellenőrizetlen ország, és ezért nem is törődik már azzal, hogy mit szól Moszkva, teszi a dolgát, spontánul, csak előre, csak előre... míg belé nem lőnek ismét. Itt azonban nem lő senki. Most már szaladnak a németek a határ felé, ennek már nem lehet ellenállni. A magyar határőrök zavartan totyognak, nem is vitás, megszegik az esküjüket, vagy annak a tartalmát, tegnap még hadbíróság elé kerültek volna, ma pedig... az egyik határőr segít bicegni egy német beteget a határig, és udvariasan osztrák kollegája kezébe adja, mint egy ajándékot, hímes tojást. A magyarok emitt hitetlenkednek, az íróval együtt, aki egyszerre tanácstalan és rajongó, mert ilyet még nem látott, ilyen hirtelen földindulást, mikor a láva eltemeti a múltat, és még nem tudni, lesz-e, kihajt-e az új élet rajta.

Magyarországnak nincs e pillanatban nyugati határa. A magyarok itt maradnak, jó nekik itthon, a hazájukban, de a kelet-németeknek nincs hazájuk, és nem jó nekik az erőszakkal kijelölt országukban. Ezért már százszámra rohannak, átmegy mindenki, akinek a piknik illata – a saját szimata – friss zsömlét, szőlőt és lágy kenyeret ígért Nyugaton. Kelet-Európa megszökik majd önmagából?

Aztán visszazárták a kaput, a szögesdrót is visszakerült, már ami maradt belőle, mert valahogyan előkerültek szerszámok, harapó- és csípőfogók, s máris elkezdődött a félelmetes határ, a szögesdrót feldarabolása, sok élelmes soproni, és maga az

író is, szerzett magának egy jókora szálát, később büszkén adott egy-egy kis darabot a nyugat-német barátainak, emlékebe, mondván, itt és ekkor kezdődött.

Hogy mi? Azt még maga sem tudta.

Pozsgay Imre és a Habsburg a hírekben olvashatták, mit nyitottak meg távollétükben.

1989. október 6-9. – Színeváltók: veresből veresbe, vödörből csöbörbe

Az MSZMP kongresszusa Nyers Rezső győzelmét hivatott szolgálni abban a harcban, amelyet másfél éve vívott Grósz, Pozsgay, Németh Miklós, maga Nyers, korábban és inkább csak az oldalonról a már 1989 tavaszán kiejtett Berecz. Hogy Horn Gyula is kenyeret kér köztük, ez nyáron még nem látszott, ekkor is csak „úgy alakult”, nyilván Berecz helyét kellett betölteni valakinek a nemzetközi jártasságban.

A kongresszust Nyers emberei uralták, az előkészítés hónapjaiban éppúgy, mint a megnyitás percétől. Alárendelték az egész uralmi váltást annak a tételnek, hogy Nyers az elnökjelölt, és olyan elnökséget – zárt, változtathatatlan, eszi, nem eszi, nem kap mást összetételt – fogadnak el, amit ő állít (amit tehát ők állítanak a háttérben), csak elfogadni lehet, megváltoztatni nem. Grósz, Berecz, Fejtit kiebrudalták, ők lettek a vaskalapos reformellenesek, levegőt se nagyon vehettek, ők voltak a bűnbakok, mert az azért nagyon kellett. Felfalták egymást már előre. Nem éppen gusztusos, de a létért ment a harc. A kirúgottak helyére betolakodtak ugyanazok, akik eddig is ott voltak, csak most ott lehettek a kirúgottak helyén is, ami ugyan láthatóan tautológia, mégis nagyon logikus, nagyon ismerős az elvtársi világban, és érthető is, ha nincs elv, csak társ. Tettestárs, bűntárs. Hamm! bekaplak!, ismerős gyerekjáték.

Pozsgay elvileg óriási erőre támaszkodhatott volna, meghatározhatta volna a kongresszus sorsát, és akkor nem kellett volna azt a szégyenteljes helyzetet megélnie, hogy a kongresszus – most már az „új párt”, az MSZP kongresszusa – záróakkordjaként a színpadon proletár internacionalizmussal szorongatja Nyers, Horn és Németh Miklós egymásba kulcsolt győztes kezét. Felért másfél áruállással. Szorongatta-e Kossuth Görgeyét? Győzelméhez bátorság és politikai szervezőkészség kellett volna, ja, és persze annak megkockáztatása, hogy elveszíti egy időre, akár véglegesen a párt infrastruktúráját, vagyónát, keretét. De ezt úgyis elveszítette, ezt a párt bennfenteseiből álló apparátus átjátszotta Nyers és a saját kezére – persze, persze, ők is reformerek, ilyen szárny, olyan szárny, itt, ott, mindenki reformer, szállnak a szárnyak a magasba. Angyalok suhannak fölöttünk.

Pozsgay ereje azokból állhatott volna, akik látták már a kongresszuson is, főleg pedig látták és láttatták az egész országban: ennek a vörös dumának vége, a kár óriási, a bukás teljes és megérdemelt. Amikor Csoóri, akinek nemrég még az írásait se közölhették (volna) a lapok, megjelent a kongresszuson vendégként, sőt, már akkor, amikor a híre elterjedt, hogy „ELJÖN”, úgy fogadták, annyi féltő tisztelettel, úgy álltak félre az útjából és egyben úgy próbálták szorongatni az MDF alelnökének a kezét, mintha titokban maga a fejedelem érkezett volna meg, hogy kibontsa a szabadságharc zászlaját. „Cum Deo pro Patria et Libertate.” Nem volt ott Csoóri kezében e zászló, de sokan odaképzelték. Észre kellett volna vennie Pozsgaynak és tanácsadóinak, hogy a kongresszus előre eltervezett, Nyersre épített forgatókönyve alatt parázslik valami más is.

Nos, hogy mi, ez itt a kérdés, ez volt az író számára a legnagyobb kérdés, főleg azért kínos kérdés, mert mint a kongresszus egyik legális küldötte, magányos és természetesen kilátástalan, eleve bukásra ítélt harcot vívott az egész Nyers-csapat ellen.

Mert számára világos volt, amit Pozsgay és tanácsadói, a szobák légköréhez szokott tudósok (?) nem akartak látni. A képlet egyszerűnek tűnt. Ha Nyers Rezső és az őt az MSZMP-ben, majd az MSZP-ben támogató liberális szocialista apparatcsikok győznek, akkor előbb-utóbb az SZDSZ-szel alakítanak ki együttműködést, fékteleenné válik a liberális-kozmopolita uralkodási vágy és lehetőség, mert velük azonos származású erők érdekei mozgatják mindkét tábor. Az író t kicsit zavarta ez a kódosítás, hogy „liberális-kozmopolita”, ő magában és néhány barátjának világosabban fogalmazott. Világos fogalmazásban ez azt jelentette szerinte, hogy a „reformista” pártapparátus zsidó erői – nagy és összehangolt erő – a hatalom birtokában a tisztán zsidó érdekeltségű SZDSZ-szel együtt olyan torzulást eredményeznek a magyar belpolitikában, következésképpen egész nemzetközi függőségi rendszerünkben, aminek elhárítására egyetlen más politikai erő sincs felkészülve.

Egyetlen ilyen erő alakulhatna ki, éspedig akkor, vélte az író, s e szerint vívta magányos, de nyilvános harcát a kongresszuson, ha a Nyers-féle eleve eldöntött győzelem helyett...

És itt alaposan meg kellett fontolnia, mit javasol. Szerette volna azt indítványozni minél szélesebb körben, hogy alakuljon olyan nemzeti baloldali párt, amely viszont az MDF-fel és más történelmi pártokkal alkot hatalmi ágat, ellensúlyt, mindegy, hogyan fogalmazunk, szóval olyan önálló erőt, amely képes háttérbe szorítani a zsidóság korlátozhatatlanságot kitűző hatalmi törekvését.

Van ilyen erő a pártban? Van, mondta az író, Pozsgay és Németh Miklós vezetésével. Ha összefognak.

Az író túlságosan hitt a maga eszményeiben, ez már 1988-ban és 1989-ben is kiderült. Tudta ő is, hogy sok benne az illúzió, róla meg még inkább tudták, hogy

ködöt kerget, a kongresszuson is majdnem kifütyülték, sőt, talán tényleg volt fütyty is, mikor tiltakozott a Nyers-puccs ellen (puccsnak ott nem nevezte, de azért világossá tette, mitől fél)... Naiv volt az író, mert bár tudta, hogy annál nagyobb képtelenség nincs, mint rivalizáló, nemzeti érzelmű, saját sikerekre vágyó magyar politikusok között egységet teremteni, mégis megpróbálta legalább szóba hozni, bármilyen későn, de mégis...

1989. október 9. volt, az „új párt” kongresszusának zárónapja. Hétfőn reggel a kávézóban egy asztalnál gondterhelt arccal ültek Pozsgay és a tanácsadói. Az író látta, hogy mindenki a tojásfejük közé tartozik, nincs köztük egyetlen harcedzett politikus vér sem, aki itt bármit is meg tudna valósítani a Nyerset szolgáló, gondosan megszervezett erők visszaszorítására, Pozsgayt is beleértve. Tehát eleve reménytelen volt, amit elhatározott, de mint mondtuk, ezen a reggelen, az utolsó percekben, órákban különös erővel átélt illúzió vett erőt rajta.

Összeszedte minden tudását arról, hogyan lehetne egyetlen tömör mondatba összefoglalni azt, amivel elkerülhető lenne, hogy Nyers liberális apparatcsiksapata kezébe kerüljön minden, hogy hogyan lehetne mégis győznie a nemzeti erőknek ebben a végsőikig eltorzult helyzetben... Odalépett Pozsgayhoz – aki fáradt, kiábrándult, valljuk be, érdektelen arccal nézett rá –, és azt mondta, a többiek füle hallatára is:

– Imre, itt már csak egyetlen megoldás van, mert különben elveszik minden. Ha itt most azonnal nyílt és egyértelmű szövetséget kötsz Németh Miklóssal, a jelölt Nyersékkal szemben, akkor még mellétek áll a kongresszus. Még győzhettek.

Pozsgay meglepetten, tanácstalanul és továbbra is érdektelenül nézett az íróra. Egy pillanatig tartott az egész. Mert ezen egy pillanat elröpültével a magát éles eszűnek valló Gázsó Ferenc megadta a választ Pozsgay helyett is:

– Ki kérdezett?

Az író erre nem tudott megnyugtató választ adni. Ugyanis tényleg nem kérdezte senki. Ezért egy kicsit meghökkent attól a látványtól, ami belül, senki által nem láthatóan végigfutott rajta, és amely látvány azt mutatta ott bent, hogy ezek itt megbuktak, és megbukott a nemzeti út is, Pozsgaytól, Németh-estől, nemzetestől, s meghökkent ettől a sötétségben is jól láthatóan üres és fenyegető látványtól. Elnézést kért, és távozott.

Ezzel neki véget ért. Neki még nem lett vége, de neki az út véget ért. A rákövetkező órákban, a záró nap délelőttjén látványosan rávágta az ajtót a kongresszusra, visszaadta a mandátumát, éppen a Nyers-puccsal szembeni harc kilátástalansága miatt, és távozott. Pozsgaytól, mindenestől.

A romlás virágai

1989. októberben, az MSZMP-MSZP szétválása után az író formálisan is kirúgta az MSZP új vezetése, amikor kiderült, miről szól majd a „Négy nap, amely megrengette a világot”. Elég lett volna felfogniuk, hogy ő már véglegesen elhagyta őket, de működtek a haragos bosszú elemei. Kapott egy határozatot, amelyben felmondtak neki. Ez megkönnyítette az ügyek intézését. Még csak most, 1989. augusztus elsején lépett be hivatalosan közéjük, az MSZMP KB apparátusába.

Látta magát, amint július 31-én délben hatalmas lelki tusát vívott az utolsó percben. Állt a szemerkélő esőben a Balassi Bálint utcában, a pártközpont sarkán, ez volt az utolsó pillanat, mikor eldönthette, hogy belép-e. De mivel már mindenki menekült, nem akart gyáva lenni, és izgatta a felkészülés a majdani választásokra. Még három hónap sem telt el azóta, és végre vége.

Ezekben a hetekben csaknem mindenki, aki átváltott az MSZP-re, vitte, amit tudott. Azoknak, akik az MSZMP-ben rekedtek, már nem engedtek lopni, őket kizárták a közvagyon megkurtításából. Az MSZP-nek, egyetlen betű elhagyásával (M) éppen az volt a lényege, hogy nála maradt a gigantikus, áttekinthetetlen pártvagyon. Vittek, amit láttak, a párt nyomdájától kezdve az üdülőkig, az autóparktól kezdve a székházakig. Nem ölben, nem kosárban vitték, hanem új, korszerű formában, abban, amelyet „spontán privatizáció” címen az állami vagyonnal kapcsolatban már egy éve oly korlátlanul folytattak: megalakultak a „gazdasági társaságaik”, amelyek arra lettek jók, hogy eltűnjenek bennük a telkek, földek, irodák, központok. Persze legfőbb tudásukat, a kapcsolati tőkét is materializálták.

Az írónak személyes élménye is kerekedett a módról. Mivel a nyár elején az utolsó fillérre is szüksége volt az erdélyi gyerekeknek szánt pusztai ház befejezéséhez, és el kellett adnia az autóját, hát éppen nem volt saját kocsija. Azokban az utolsó országjáró hetekben – szeptemberben és október elején – szolgálati gépkocsit használt, egy Polski Fiatot. Természetesnek tartotta, hogy a felmondás átvétele után a kocsit leadja. Bevitte a pártgarázsba október végén. Nem értették, mit keres itt.

– A kocsit hoztam vissza.

– Milyen kocsit?

– Nálam van szeptember óta, és én már nem tartozom ide október 30. után.

– Na és....

– Le kellene adnom az autót, nem?

– Nem kellene ezt szó szerint venni.

Nem értették, miért nem tartja meg. Kit érdekel, hogy kinél van? Aki tudta, megtartotta, vitte, altatta, aztán elfelejtették... Végül az ő lelke nyugalmaért inkább szó szerint vették, néhány hónapig gyalog járt.

Hogy ez hogyan működött a szocialistáknál szervesen és gátlástalanul, arról 7 évvel később újabb személyes tapasztalatot szerezhetett az író, és olyan dühbe gurult tőle, hogy rendőrségi feljelentésen törte a fejét – de nem volt feljelentgető típus. Aztán sajtónyilvánosságon törte a fejét – de nem volt rohángálós típus...

1996 júniusában lízingelt egy gyönyörű, féléves hathengeres Opel Omega típusú autót, 3.2 litereset, tehát a legnagyobbat és leggyorsabbat az Opelnél. Az autókereskedő cég hívta fel rá a figyelmét, sőt: láthatóan igyekezett rábeszélni, ő kisebbet keresett, de azt mondták, jó vétel. Nem volt az, eleve magas volt az ára, mert a lízingdíja és a kötelezően megkötendő biztosításai kegyetlen magas havi törlesztést jelentettek, négy hónap múlva veszteséggel vissza is adta. A kilométeróra tekintve meglepődött: te jó Isten, ki mehetett ezzel fél év alatt csaknem 50 000 kilométert.

Most mindenesetre „megvette” lízinggel. Feltűnt neki, milyen lassú az ügyintézés, és hogy-hogy nem, egy láthatóan külső ember, aki a szocialista párt ügyintézőjének mondta magát, egy nagyon gyakorlott külső ember intézte az átírásokat, a papírokat, s nem az autókereskedő.

Meg-megakadt az ügy, aztán gördült tovább. Eközben véletlenül alkalma volt belenézni az autó papírjaiba, amelyeket egyébként nem siettek a kezébe adni az első fázisban. Miért vannak itt fázisok?

Hozzá kell tennünk, hogy ebben az időben már nagyon magasan izzott az addig leghírhedtebb, valójában csak a jéghegy csúcsának számító Tocsik-botrány, a szocialista-szadeszes állami privatizálás ezen ékköve.

Kiderült a papírokból, hogy az autó salgótarjáni volt, mielőtt az autókereskedőhöz leadták volna. A kereskedő nem megvette, csak átvette, továbbadandó, a régi papírokkal együtt. És mit ad Isten, a Hitelbank salgótarjáni fiókja vette meg. Hogyan lehetséges, hogy a Hitelbank kis vidéki fiókja vesz egy méregdrága luxusautót, és fél év múlva le is adja?

Az alábbi szereplők rövid bemutatásából könnyű megtalálni a helyes választ:

Apró Piroska a Horn-időszak üdvöskéje, választási menedzsere, majd hálából a sikeres választásért – és az Apró-klán néven elhíresült lobbijereje miatt – Apró Piroska a Horn-kormány kabinetfőnöke a Parlamentben. (Neves lánya, Dobrev Klára, nyilván hihetetlenül kimagasló szakmai érdemei miatt ugyanekkor az állami privatizálással megbízott monumentális ügynökség egyik vezetője, bár diplomáján még elfolyik a tinta.) Apró Pioskára úgy emlékezett az író, mint a Közgázon fölötté járó nemzetközi szakosok igazi beltenyészetének egyik tagjára, aki ugyan nagyon szerény képességű volt, és apja neve sem sokat segített rajta az évfolyamtársai

között élvezhető népszerűség szintjét illetően: Apró Antal a korábbi megtorlások és a későbbi kormányzatok erős embere volt.

Nos, belép az autótásárlási képbe Apró Piroska, nem mint autótügynök, hanem mint az államilag szervezett szocialista korrupció apjához hasonlóan erős embere. Apróék Piroskája ekkor már nagyobb az apjánál, legalábbis nagyobb pénzek fölött gazdálkodik szabadon: ő a Hitelbank, a legnagyobb pénzmosoda elnöke. Nyilván hihetetlen banki szakértelme miatt. Amit a Közgázon nem tudott megtanulni, azt később feltehetőleg elsajátította a dolgozók esti iskolájának speciális bankelnöki kurzusán.

– Vele járhatott a lánya is, persze, azért futott gyors privatizációs karriert a kisasszony is – provokálja most az író LELK.

– Te is az édesanyáddal együtt jártad a 6. és a 7. osztályt, nem? Miért ne végezhatték volna ők is együtt a zseniképzőt?

– LELK, most rosszkor szóltál bele, és fölöslegesen, hallgass...

– Hát persze, hogy ekkora képzettség birtokában gyorsan adtak 6-700 millió hitelt a férjurnam, egy bizonyos Gyurcsány Ferenc mosonmagyaróvári privatizációs étvágyához is, mit foglalkozol te most egy vacak gépkocsival...

– Hal-gasss!

A salgótarjáni fiók vesz tehát egy méregdrága Opelt a Hitelbank nagyhatalmú vezére, Piroska bankelnök közbenjárásával, amúgy teljesen megszokott, százsámra előadott szocialista párti, illetve Hitelbank-pénzmosodai üzleti fogásként.

– Igen, ezek az igazi, még jól működő Tocsik-hónapok! Gyarapodnak.

– Csend, LELK, tudjuk, ez már nem osztogatás, mint a Horn-időszak legelején, ez már fosztogatás. De csend!

Audit vett? Vegyen.

De kinek veszi?

Tocsik, Tocsik, jó Tocsik, kezdenek megjelenni a neve mellett a többiek is, ezek már nem kezdők, mint Tocsik, nem mohó balekok, mint Tocsik, ezek a nagy szellem maga. Köztük is gyakran hallani egy volt KISZ-es vezető, Boldvai László nevét, aki ezen időkbem a szocialista párt pénztárosa, és nagyon is felel a Tocsik-típusú pénzmosásokért, amely pénzek persze pártkasszába kerültek – már amelyek bekerültek a kasszába ..., s nem mellette hullottak le... a zsebekbe.

Boldvai Salgótarjánból kincstárnok. Onnan jár fel rendszeresen, ott a megyei szocialisták fő korifeusa, itt Pesten a kincsgyártó, az aranyöntő, a gyémántbányász. Ehhez persze rengeteget kell utazni, fél év alatt akár 50 000 kilométert is.

Vesz tehát Apró Piri Hitelbankja – arcpirító módon – egy extra autót Salgótarjánban, amit az ottani fiók nem is lát, csak kifizet, mert valahonnan ki kell fizetni, és az autót neki adja, odaadja, átadja, aláteszi... a kincstárnoknak, mert amúgy neki és pártjá-

nak nincsen pénze ilyesmire a Tocsik-idők klasszikus, érett szakaszában. Ha mégis van, az kell kenyérre a gyerekeknek.

És akkor kirobban a Tocsik-botrány, kezdettől egybekapcsolva Boldvai nevével. A jó kincstárnok gyors ember, az Apró által szervezett Hitelbank flottul szervezett pénzmosoda, a kocsit el kell adni azonnal. Van egy bökkenő. Ki adja el, hogy ne legyen gyanús? A salgótarjáni Hitelbank nem nagyon adhatja el a féléves, sokmillióos kocsit, ez ott azonnal feltűnést keltene. De sebj, ilyen célokra a szocialista pártnak – l. fentebb – halkan járó, kitűnő modorú ügyintézője van, még az előző, MSZMP-s korszakban tanulta a szakmát, nem esti levelezőn.

Így került lízingbe a derék Omega. És amikor az író visszaadni kényszerült, már el volt mosva minden nyom, fogalma sem volt senkinek arról, hogy Boldvai László és Apró Piroska hogyan vett részt a fekete magyar autópiacon.

S a mesének nincs vége, csak ennek az egyetlennek, de van belőle ezer, ki-ki tud mesélni a maga környezetéből kettőt-hármat az unokájának. Amit elloptak, olyan profi módon tették, olyan legalizált privát családi vagyonköddé varázsolták, hogy az unokáink sem fogják látni.

* * *

Amit az író maga akart elmesélni a „végső harcról”, 1989 őszéről és az oda vivő útról, azt megírta a következő két héten a „*4 nap, amely megrengette az országot*” című könyvében, és – bár az 1990 januárjában megjelent angolul is – 1989 őszén elkezdte aludni kissé hosszúra nyúlt téli álmát, mely 2004 nyaráig tartott. S melyből akkor egy rémfigura, a hirtelen miniszterelnökké puccsolt Gyurcsány Ferenc annyira felébresztette, hogy sokáig nem tudott nyugodtan aludni... szerencsére minden másfél-két évben született egy kisgyereke, és ők a gyurcsányista rémvilágot újra és újra lenyomták a víz alá – a képzeletében.

Ebből a mély álomból a következő évben csak **hatszor** ébredt fel egy-egy pillanatra, mert és mikor azt hitte, tehet valami fontosat.

Csillagképem

Szekerek csattognak, paripák harsognak a Tejút csapásán
Látod-e fényüket apáinknak a fellobbanó gömbvillámnál
Hallod-e szívük félelmetes dobbanását az egek robajánál
Leszállnának hozzád halkan, ha értük egy szóra megállnál

Távoli morajok, nyugtalan sóhajok, száguldó seregek
Nézem az eget, az elmenteket, s a könnyem esőként pereg
Hány leszúrt szív, mennyi csonka kéz, szájak, miket széttéptek
S a vesztesek a győztesekkel ott is újra halálosan megküzdének

Mert az örök nyugalom a tét a léttelen végtelenben
A dicsőség, a gyerekek vágya az apák jó híréért
A véresen lehunytt Nap friss fénye az új reggelekben

A szó, melyet kimondatlanul is mindenki rögtön megért
Nincs pokol e földi után, csak a harcmезőt váltod fel
Csillagképemben felragyog, mi itt nem lehettél, ember

(Az élet túlsó oldala c. könyvből, 2003)

Makovecz Imre látomása rajzon

Györfi Sándor: Torzó

III. 1990-2010

Korniss Péter: Sietve (Szék, 1971)

9. Mélyálomban, s fel-felriadva

1989. október: Az első ébresztés – Az utolsó szó jogán

Az októberben összeeszkábált mentőalakulatnak, az MSZP-nek az író számára semmi értelme nem volt. Fájt ezt kimondani, mert korábbi barátainak egy része ott maradt, s most szakított velük is. A saját világának fordított hátat, s ha nem lenne mögötte az 1987-ben létrehozott nemzeti mecenatúra, A Magyar Művészetért Díj, kuratóriuma és művészei, akkor lezuhanna a légüres térbe, s zuhanás közben már a családját sem látná maga mellett, hiszen másfél éve megegyeztek, s e szerint is élnek, hogy elválnak, ha a gyerekek elérik a felnőtt kort, és egyetemisták lesznek. Zuhant, bár senki se látta, a mélységét maga se, azt hitte, megússza zúzódásokkal. Egyetlen érzés adott neki erőt. Úgy érezte, hogy akik eddig irányították Magyarországot, beleértve az ő saját szűk lehetőségeit is, azok megbuktak, dicstelenül, és távozniuk kell a közéletből, mert jelenlétükkel gátolják az új erők kibontakozását, márpedig azoknak most több joguk van a jövő formálásához. Ez olyan erősen rögződött benne, hogy soha, a bukás és a saját maga ellen elkövetett száműzetés legsötétebb perceiben sem felejtette el. Sőt. Erőt adott neki, hogy képes volt kitartani e mellett. Eddig volt, fiúk, lelépni: ezzel persze magára maradt, mint már néhányszor az életben. Ment, és nem ment utána senki.

Az első politikai-közéleti kitörési kísérletet – a mélyálomból való első ébresztést – a „Négy nap, amely megrengette az országot” című könyv írásával párhuzamosan végezte, jött magától, feltartóztathatatlanul. Nyilván a régi reflexek szülték, az ambíció, hogy nem, az nem lehet, hogy ő kiesett mindenből.

Pártot alapított, rendesen, előírászerűen, olyannyira, hogy amikor 1989 őszén benyújtotta az alapító okiratot, a bírónő gratulált, és azt mondta, hogy ez az első párt, amely az új törvény alapján létesült, tehát nem egyesületként, mint a többiek, hanem pártként. Mosolygott, mert tudta, hogy csak egy, egyetlen egy ügyről van szó: hogy hallathassa a hangját, hogy beterjeszthesse javaslatait a Parlamentben azon disznóságok ellen, amelyeket az MSZMP és az ellenzék között nyáron létrejött megállapodás megtűrt, amelyekkel elhintették a sötét jövő magvát.

Zavarta az író a nagy tülekedés a pártok részéről: a tülekedés a pénzforrások iránt. Biztosan tudta, hogy a pártok gátak nélküli pénzügyi támogatásából még nagy baj lesz, hogy a pártokat nem szabad törvényi kontroll nélkül hagyni a pénzfelhasználásban. S főleg zavarta, hogy nyilvánvaló volt, ebben a pecázásban eleve az MSZP lesz a győztes, mert ő tud mindent arról, hol a pénz itthon, és hogyan szerezhető a külföldi partnereknél. De nagyon zavarta az is, ahogyan néhány új párt kilincselte a külföldi támogatóknál, titokban ígérve nekik füt-fát.

Ezért új pártja első és egyetlen lépéseként – lényegében egy jogilag tiszta szervezet, a valóságban azonban fikció nevében – megkérte egyik parlamenti képviselő ismerősét, a Beregből származó Szűcs Gyulát, hogy a pártra hivatkozva terjesszen be új javaslatokat a Parlament elé, olyan ügyekben, amelyekről mind az MSZMP – ekkor már MSZP és kormánya –, mind az ellenzék joggal hihették, hogy ők azt már elrendezték előre.

Szűcs Gyula segített ebben, elő is terjesztette a javaslatokat „egy új, most megalakult párt” nevében, és fájdalom: megbukott vele. A futószalagon működő törvényhozás leszavazta, nem is tehetett mást, ha tartani akarta magát az ellenzékkel kötött megállapodáshoz. 1989 őszén a szocialista parlament már csak báb volt, a megállapodás zsinórján rángatva, ekkor új, ésszerű módosításnak már nem lehetett helye.

Pedig nagyon kellett volna. Mindmáig nyögi az ország, utálja a nép, nyűglódik vele a Parlament, s tényleg szégyenfelt a pártok és kampányaik finanszírozása. Az „új párt” javaslata akkor kimondta, hogy a pártok nem fogadhatnak el külső, külföldi pénzforrásokat, semmilyen és semmilyen esetben, indirekt módon sem. És hogy a pártok nem részesülhetnek közpénzből eredő állami támogatásban. És hogy anyagi-pénzügyi gazdálkodásukkal a teljes nyilvánosság előtt el kell számolniuk.

Az író tudta, miért kérné ezt. Érezte a korrupció bűzét a levegőben, és nyilvánvaló volt számára, hogy kiirthatatlan lesz, ha maguk a pártok, a törvényalkotók nem lesznek tiszták.

A pártok azonban nem akartak azok lenni. Ők pénzt akartak, mindenekelőtt a szocialisták, akiknek megmaradt a teljes vagyonuk, átláthatatlanul, és a szabaddemokraták, akik a legbősegebb nyugati pénzekre számíthattak. És az is feltételezhető volt, hogy az MDF nem akar ki- és lemaradni, felkopik az álla pénz nélkül.

Súlyos hibát követtek el valamennyien. Ha áldásos is volt az ellenzéki pártok számára az általuk megszerzett pénz, az MSZP-t soha nem tudták utolérni ebben, s ennek maradandó károsodás lett a vége az egész ország erkölceiben. Egymást pedig gyanús külföldi, majd belső vállalkozói kapcsolatokra hergelték.

A következmény: szétrohadt ország, kezelhetetlen pártfinanszírozás, tisztességét elveszített Parlament. Az író gyomra rándult egyet, amikor látta, milyen simán szavazzák le az általa előterjesztett javaslatot. Rándult, tartalmától megszabadult, és visszament a mélyálomba.

A második: 1989. december – Karácsonyi ajándéknak lemeszárolták Ceausescut

Van, létezik és hat a rettenet. Nem a félelem, nem a rettegés, hanem a sötét, alaktalan rettenet, ami miatt nem teszed azt, amit tehetnél. Hiába ugornál bele akár a fekete lyukba is, mert olyan bátor vagy, annak sehol sincs vége, ezért örült dolog volna az ugrás.

Az író nem járt soha Erdélyben, pedig kisgyerekkora óta Erdély mint fogalom maga volt neki is a tündérkert. De az utazástól megóvta a... a rettenet. Mert félt, hogy amit a tündérkert helyén talál, az gyalázat, arculcsapás, kifosztás, és a tündérek, akiket pedig nagyon szeretne látni, leláncolt rabok, naponta megvert, meggyalázott ismeretlen testvérei, és ő nem tehetne ott semmit se értük. Ezért abban a szférában végezte csak a dolgát, ahol ismerősen mozgott: a saját képzeletvilágában, álmaiban, és a saját országában, a saját lapjában, és nem a rablókéban. Országáról pedig azt hitte, egyszer majd olyan erős és nagy lesz, mint volt, és akkor a romok közül kiszabadítja tündérkert leláncolt varázslatát. Mindenekelőtt a székelyeket. Neki ez a szó azt jelentette, minthogy ő hun is, nem csak magyar, kun is, nem csak magyar, és székely is, bár sose volt köztük, mégis ott az ő csírája, valakije valamikor élt ott, gyerekeket nemzett, otthagya vérének egy cseppjét, a másikat áthozta a Duna-Tisza közére, és aztán ugyanazok átadták neki is itt, az Alföldön. Anyai ágon letagadhatatlan a kun múlt. A kunok pedig ugyanolyanok, mint a székelyek.

Lapja, a Magyar Ifjúság számos kitűnő munkatársa jóvoltából a legmesszebbre ment a hazai sajtóban Erdély nyilvános szeretetében. Élete első komoly büntetését is ott kapta, főszerkesztősége 9. hónapjában – a másállapot törvénye szerint éppen időre született a büntetés –, Pálffy G. István romániai úti beszámolójáért, mert nem szerették benne azt, hogy Erdélyt mi, magyarok a magunkénak tudjuk. A két részből a másodikat már nem is szerkeszthette, elvonta a jogot tőle a KISZ KB, az egyik ügyeletes zseni titkárra, Emőd Péterre bízta, hogy szűrje ki a veszélyt a cikkből. Cenzúrázták, s az elsőben megjelentek miatt fegyelmit kapott. Behunyta a szemét és az esztét, hogy el tudja viselni az irracionális megaláztatást, hogy olyanok közé került, akik ezért büntetnek.

A lap mit sem törődve mindezzel, Erdély szeretetének fő fóruma lett, minden szellemi nagyság, aki mondani akart valami szépet, ide írt, tudhatta, hogy szó nélkül közlik. A KISZ KB se mert még egyszer belefutni a zsákutcába. Hagyták, és ők éltek a lehetőséggel.

Amikor 1989 januárjában lemondott a főszerkesztésről, Romániában történetesen már vérre ment a küzdelem. A diktátor megtalálta és román népének feltálalta a fő ellenséget, minden bajok okozóját, a buzgorokat, a hazátlan magyarokat. Ha nincs

Tőkés László temesvári forradalma 1989 decemberében

Temesvár december 15-16-án, Tőkés László, akkor hamarosan vér folyt volna, rengeteg magyar vér, csak úgy, szórakozásból.

Tőkésék forradalma azonban véget vetett az örületnek. Hitler román alteregóját úgy mérszárolták le a szenteste utáni napon, december 25-én, ahogy illett hozzá és a mérszárosokhoz, nem volt más út, csak ez és csak így.

A magyar Parlament épülete előtt egyre több gyertya égett a lépcsőkön. Már 50 órája – A halál 50 órája – óta nézte a tévén a hihetlent, benne azt is, ahogyan az első magyarországi konvojok megindultak Erdély felé, Kozma atya gyakorlott keze által éppúgy, mint vérbő spontán nekiindulásokból, vittek mindent, gyógyszert, takarót, ruhát, élelmet, és vittek zászlót, könyvet, magyar könnyet.

Kiment december 25-én éjszaka a Parlament lépcsőihez. Már csak két gyerek volt ott, egy tini lány és a fiúja. Némán ölelték egymást, félig megfagytak, csak a gyertyák adtak meleget. És a megérdemelt halál kimondhatatlan jó híre. Hogy megmenekülnek a rabok odaát. Még mielőtt őket mérszárolták volna le, mert el kellett hinni: jött volna az is abban a brutálisan kegyetlen láncolatban, a Nagy-Románia örületében.

Ült a lépcsőn, egy nyomorult kis virágot szorongatott a kezében, a gyertyák már kialudtak, elmentek a tinik is, olyan árva és magányos volt, mint soha talán.

És boldog, meleg könnyek potyogtak az arcába, nem lefolytak, hanem – mert sűrű, tömött könnyek voltak – gyors ütemben potyogtak. Sok idő telhetett el, mert elgémberedett, félig megfagyott, alig bírt felállni.

Hogyan tovább? Lehet már menni? Élő, tündöklő arcokat lát Erdélyben, vagy félelmet? Elhiszik a magyarok, hogy vége? S minek van vége, mi jön, mehetünk most már mi is innen, s ha megyünk, az is haza?

1990 januárjától minden út Erdélybe vezette, minden hétvége minden fagyában és jegén, kátyúktól tönkretett utakon, Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely, és valahogy mindig Korond a végállomás – ez volt a rá kirótt gyónás útja. A feloldozásé, hogy amikor a rettenet volt az úr, így vagy úgy, de az az igazság, hogy otthon maradt, pedig sokan voltak, akik akkor is mertek.

Megérte mégis, mert mostantól tündért látott mindenben, és 1990 első felében, megszámlálhatatlan sok útján minden pillanatban úgy érezte, hogy a saját házában jár: ott a bölcsője és a sírja, ott is, ugyanúgy, mint Kiskúniában. És tudta, érezte, hogy a székekkel őt, a kunt Attila és fia, Csaba kapcsolja össze. Ábrándos szemekkel, nagyokat köszöngetve nézett fel a Hadak útjára, a csillagos ösvényekre, és tudta, hogy Csaba megint, most is eljött.

A harmadik: 1990 márciusa – Horn ablakában, szemben a Parlamenttel

Avagy: megakadályozható-e, hogy a szocialisták összefogjanak a liberálisokkal?

Amikor megjelent a „Four days that shook Hungary” című könyve 1990 januárjában, az író úgy gondolta, hogy szívesen adna egy-egy tiszteletpéldányt azoknak a politikusoknak, akiket a múltban becsült, és akiknek fontos szerepe volt Magyarország életében, függetlenül attól, hogy maradt-e még közülük egymáshoz. Így vitt el az útja Horn Gyulához, aki akkor Magyarország külügyminisztere volt. Akkorra már elérte, hogy a németek őt tekintették a vasfüggöny igazi lebontójának. Az író látta maga előtt a képet, ahogyan Horn Gyula hegesztőgéppisztollyal a kezében szabdalja a vasfüggönt egész életében. Ez ugyan nem igaz, de tény, hogy Berecz és Horn a 80-as években olyan külpolitikát tettek Kádár alá, ami megnövelte az ország mozgásterét, és nem mellékesen – bár ez azért inkább mindig csak látszat, felszín – a presztízsét.

Horn Gyula a miniszteri szobában fogadta az író, s köszönte a tiszteletpéldányt, amelynek magyar nyelvű, eredeti változatát ismerte, „olvasta”, mint mondta, s az író nem kellett, hogy kényelmetlenül érezze magát, mert ez a könyv, meg az angol is,

megkímélte Horn Gyulát minden bántó észrevételtől, nem volt rá semmi oka a szerzőnek.

Egy óránál is tovább tartott a beszélgetés. Horn tagja volt a négytagú pártelnökségnek, az ő internacionalista proletár keze is a magasba nyúlt a másik hároméval azon a nekik győztes estén 1989. október 9-én, de azért ekkor, fél évvel később már jól látszott, hogy ezek a kezek bizony le fognak hanyatlani. Az a kérdés, mert ekkor tényleg vad beszédek hangzottak utcán, zajban, zajoskodó SZDSZ-es körökben, hogy lesz-e bilincs az éppen lehanyatló pártkezeken, vagy csak úgy lehanyatlanak, vetésforgóban. Horn Gyula is félt.

– Nem magamat féltém – mondta –, hanem azt a sok százezer rendes embert, párttagot, munkásört, akik építették az országot.

Az írónak fogalma sem volt a várható büntetésekről. Ekkor már általában mélyen aludta medveálmát, éppen csak feleszmélt egy kicsit erre a látogatásra. Annyit mondott, hogy szerinte az MDF nem akar ilyesmit, és a „Továrisi, konyec!” nagy baromság, tévedés, és gusztustalan a grafika, ettől biztosan nem kell félni, mert Európa úgysem engedné. Még hozzáfűzte, hogy inkább az SZDSZ kegyetlen hangjaira kellene figyelni, mert azok fenyegetőznek leszámolással...

És az író hozzáfűzte önmagához, hogy na, na. Mert ha jól belegondol, mondta, az SZDSZ-fiúk egy része éppen hogy olyan szülőktől származik, akik bizony-biza' kemény kommunisták voltak, most akkor a saját szüleiken kezdik, tehát na, na, mondta az író, nem lesz az úgy, nem lesz itt leszámolás senki részéről.

És ekkor odaléptek az ablakhoz, beszélgetés közben. A csodálatos panoráma! Budapest annyira szép az ablakból. A Duna, balra a Margit-sziget a híddal, jobbra a Lánchíd, szemben a Parlament, meg persze a Fehér Ház, a párt főhadiszállása évtizedeken át.

– Igen, az SZDSZ lesz itt a fő veszély – mondta az író, és fejtegette ugyanazt, amit a hazai zsidóság sok évtizedes hatalmi felvonulásáról megírt a könyvében (a Grószhoz intézett szavak idézésekor pl.). És hozzáfűzte, hogy az SZDSZ politikai győzelmével, nagy párttá válásával a baj nagyobb lett, mert mindaz a rejtett hatalom, amit kiépítettek, a befolyás ezer szála, amelyet vastaggá szőttek, most egy minden eddigig meghaladó erőt kapott: politikailag legalizálódott. Bevonul a Parlamentbe, talán majd a kormányba, és megállíthatatlan mohósággal tör magának utat.

Az író maga is meglepődött, ami ezek után történt.

Horn Gyula elhúzta a függönyt, világosan látszott a Parlament és a Fehér Ház, és azt mondta:

– Nem tudom, mit hoz a jövő. Egyet azonban biztosan tudok. Ha mi, és amíg mi, az MSZP leszünk hatalmon, kormányon valaha, biztosan soha nem kötünk koalíciót az SZDSZ-szel. És ellenzékben sem. Tudom, mitől félsz.

Az író tényleg félt ettől a valamitől, nem is tagadta, ha még egyáltalán megszólalni volt kedve közügyekben, és ezért most jólesett neki Horn Gyula garanciája. Nem hitte volna, hogy így van, de most elhitte, hogy így lesz, ha lesz.

A negyedik: 1990. március – A Bem rakpartról a Bem rakpartra *Antall Józsefnél megszületik A nyugodt erő*

Néhány nap választotta el mindössze az író Horn Gyulával és Antall Józseffel való találkozását. Az MDF székháza közvetlenül a külügy mellett volt a Bem rakparton. Ugyanazon könyve tiszteletpéldányának átnyújtása volt látogatása apropója. Antall Józseffel már volt módja találkozni, virtuálisan és reálisan is. Az „éterben” úgy találkoztak, hogy még főszerkesztő korában érkezett hozzá egy levél, valamikor 1987-ben, egy bizonyos Antall Józseftől, akiről soha nem hallott, hogy az ő családja két *l*-lel írja a nevét, és ez ritka kivétel az Antalok között, eltérő pl. Antal István nevétől, aki egyik vezető munkatársuk volt, és a vitatott cikkében idézte Antallt egy *l*-lel. A levél írója kulturáltan utalt arra, hogy az édesapja neve közismert a második világháború korabeli Magyarország életéből. E cikkről aztán teljesen megfélemlített az író, s csak Antall Józseffel közös rádióműsoruk után, egy személyes beszélgetésben, 1989 augusztusában idézte vissza a történeteket Antall. Megköszönte, hogy ismeretlenül is helyt adtak kérésének, s korrigálták a névírást – ez neki akkor fontos volt, mondta. Akkor is.

Ezt megelőzően is volt egy virtuális találkozásjuk, amely azonban mindig is elvont maradt. Csoóri Sándor a II. kerületi kis költő-garzonjában 1989 júniusában felhívta az író figyelmét az MDF egyik meghatározó, ám ismeretlen, háttérben maradt szakértőjére, Antall Józsefre, mondván, hogy kettőjüknek személyesen is meg kellene ismerkedniük, és szívesen bemutatja egymásnak őket, mert szerinte Antallra még sokkal nagyobb szerep vár. Mindenesetre az ellenzéki kerekasztal-tárgyalásokon máris látszik az ereje, hatása, mondta Csoóri, és arra intette az egyébként vehemens írót, hogy legyen nagyon visszafogott, ne lendüljön be túlságosan a találkozón. Az író ezt úgy értelmezte, hogy ne akarja meggyőzni a maga igazáról Antallt, mert Antall nagyon óvatos ember. Az író ezt meg úgy értelmezte, hogy nagyon gyanakvó lehet, bizonyára. Végül semmi nem lett e találkozóból, bár a későbbiek azt tükrözték, hogy Csoóri tett a kölcsönös ismeretségért egyet-mást. Egy-két jó szót biztosan.

1989 augusztusában ugyanis egy közös választási műsorba hozta össze őket a sors a rádióban egy Betlen János és Tarnói Gizella által vezetett élő adásban. Az író az MSZP-nek volt a választási tanácsadója, Antall ekkor már vezérfigurája volt az ellenzék és az MSZP közötti tárgyalásoknak. Spontánnak tűnő módon, de mind-

ketten az SZDSZ-es Tamás Gáspár Miklós mondanivalójában látták a bírálendő célt, nagyjából azonos véleményt formálva a választás tétjéről és persze az SZDSZ-ről. A műsor után vagy másfél órát beszélgettek az utcán, a rádió sarkán. Mindenről szabadon és azonos szellemben, gyanakvás nélkül, az író ebben látta viszont Csoóri segítő szándékát. Osztották azt a véleményt, hogy a fő veszély a nemzet meggyengítése, s az sem volt kérdés, hogy a múltban az MSZMP volt, a jövőben pedig az SZDSZ e veszély hordozója.

1990 márciusában a „Four days...” adta az alapot a következő találkozóra. Kiélezett helyzet volt, senki sem tudhatta, hogyan marad talpon és hatalmon az MSZP, sikerül-e a döntő szerepet eljátszani az SZDSZ-nek, s tényleg a legesélyesebb-e az MDF – amit Antall ki sem akart ejteni a száján. Nem kevesebb, mint Magyarország sorsa volt a tét, s nem az egyes pártoké. A beszélgetés nagyon hosszúra nyúlt, közben az előszobában gyűltek a hazai és külföldi tudósítók, Antall munkatársai többször sürgősen jelezték, hogy „itt vannak a...”

Az író – ha már felébredni kényszerült ezen órákra mély medveálmából – az MDF győzelmét szerette volna. Az volt a véleménye – s maga, mint érintett, nyilvánvalóan e szerint is viselkedett –, hogy el kell tűnnie és újra a nulláról kezdenie képessége és szakmája szerint mindenkinek, aki az előző rendszerhez tartozott. Nem bosszúból, nem leszámolás okán, hanem azért, mert úgy, így, együttesen nagyon rosszul végezték a dolgukat, tönkretették az országot, s ez a fél évszázad csak nekik volt jó, senki másnak. El kell tehát tűnniük, s tényleg: aki tudja, annak előlről kell kezdeni. Ebből is látszik, hogy még ekkor is érvényben volt az írónak az a fontos önismerete, amire már korábban is ráébredt, hogy tudniillik ő illúziókban él. Javára legyen mondva, hogy ezt tudta, vállalta, és e szerint cselekedett.

Az író később is a legfontosabb dolgok között tartotta számon e beszélgetésből, hogy tudott és mert Antallnak olyan neveket mondani, akik nem sározódtak be, akik szakmailag erősek, és akik nemzeti érdekeket valló magatartásuk miatt egy esetleges MDF-kormányzás idején is a helyükön kellene, hogy maradjanak. Antall érdeklődéssel kért ilyen neveket, azt mondta beismerően, amit mindenki tudott: nincs, nem lesz elegendő jó szakemberük.

Az író nem is habozott. Ajánlotta, hogy Martonyi Jánost mindenképpen tartsa meg a privatizálás közelében, ha lehet, vezetőjeként, és ne engedje ezt át még burkoltan sem az SZDSZ, az MSZP erőinek, mert akkor bekövetkezik az MDF számára a legrosszabb: semmije sem lesz.

Javasolta, hogy Boros Imrét hozza vissza az állami pénzügyekbe, vele szemben nagy leszámolást folytattak Fekete János körei, és indokolatlan, hogy a privát szférában parkoltassanak valakit, aki az országban a legjobban ért a devizaügyletekhez – és a legjobban látja, kiknek az érdekeit is szolgálja a Nemzeti Bank.

– Vissza kell őt hozni – mondta az író –, ha tudni akarjátok, hogyan állnak Magyarország pénzügyei, főleg pedig, ha el akarjátok kerülni, hogy megszaroljanak beneteket.

– Ismered őt személyesen? – kérdezte Antall. Az író bólintott, mondta, hogy évfolyamtársak is voltak, Boros a szakma kiválósága, és szereti az országát.

– Tarafás Imrét viszont meg kell tartani az MNB általános elnökhelyettesi székében – folytatta a sort –, ő nem fog harcolni senkiért, az MDF-ért sem, viszont a monetáris folyamatokat senki sem érti olyan jól, mint ő.

Vissi Ferencről ugyanezen az alapon érvelt: a Versenyhivatal elfogulatlan szakértelmet kíván, ne cseréljék le e fontos helyről. Csáki Csaba, a Közgáz akkori rektora mellett hasonló okok miatt állt ki.

Külön szólt Nagy Sándorról, a szakszervezetek országos elnökéről.

– Mindegy, hogy szocialista politikus, ugyanolyan nemzeti érzelmek, kötődések fűtik, mint az MDF bármely legjobb vezetőjét. És pragmatikus ember, nem szabad eleve úgy tekinteni rá, hogy ő is szocialista. Az ő dolga most az emberek, a szakszervezeti tagok jogainak védelme lesz, ez nem szín kérdése, hanem az átalakulás elemi érdeke, mert különben a barbár tőke lemorzsolja minden jogukat, kirúgja őket az életükből. S a népszerű Nagy Sándorral jól lehetne együttműködni ebben. Ha viszont negligáljátok őt és a szakszervezeteket (mint ahogyan történt, teszi hozzá magában utólag morogva az író), nemcsak őt sodorjátok végérvényesen az MSZP mellé, hanem a szakszervezeteket is, és főként: nem lesz érdekvédelem Magyarországon.

Antall József láthatóan rezzenéstelen maradt e percekben, nem reagált semmit, az arca se árulta el, figyel-e most, vagy számára érdektelen részhez értek. Viszont megkérdezte az író, nem volna-e néhány kulcsfontosságú javaslata a médiából, mert azt látja, hogy ott nagyon gyengék. Fél, hogy ez a veszтüket okozhatja.

Az írónak itt gondolkodnia kellett. Nem voltak illúziói az újságírók szabadságáról, sőt, éppen a rendszerváltás idejére szerinte az újságírói etika alulról nézhette az utcalányok repedt sarkát, s ha illúziói nem voltak, miért ne javasolhatna most Antallnak olyanokat, akikre miniszterelnökként számíthatna. Akárhány embert javasol is, az SZDSZ és a szocik médiatáborát és annak dühös harapásait megközeleíteni sem tudják, mindig gyengébbek maradnak... Mégis gondolkodnia kellett. Hozhat-e nehéz helyzetbe jó kollegákat, akikhez évtizedes barátság, kölcsönös megbecsülés köti éppen a nemzet ügyei, a határon túli magyarság szeretete miatt?

S végül jó szívvvel javasolt két nevet, hozzáfűzve, hogy csak akkor érdemes velük felvennie a kapcsolatot – mégpedig személyesen, s nem küldöncök révén –, ha utána szuverén támasznak, s nem bérencnek tekinti őket. Mert az elsőnek jók, az utóbbinak nem, akkor elveszíti őket.

Az MTV-től Chrudinák Alajost ajánlotta legkomolyabban a figyelmébe, és mellette hasonló erővel Pálffy G. Istvánt, volt helyettesét, aki akkor még a Népszavánál dekoltált főszerkesztőként, és azt javasolta, hogy bízzák rá az MTV Híradót, tapasztalt szakember, akit Aczél György száműzetett onnan. Igaz hazafi mindkettő, mondta az író, s bár más helyeken gyanút keltett volna és röhejt váltott volna ki e minősítés a korabeli és a mai Magyarországon, Antallra láthatóan döntő erővel hatott e két szó. Végül Antall elővett egy fotót. Előrebocsátotta, hogy ő nem ért vele egyet, tiltakozik is, de kíváncsi az író legelső benyomására, s aztán egy alaposabb észrevételre. Az első pillanatban lenyűgözte a fotó. Egy szerény, okos, körültekintő, messze néző embert látott rajta. Azokban a hetekben, amikor mindenki ordított, a politikai ellenfél, az SZDSZ vért hány mindenkire, s a „Konyec” felirattal az MDF is súlyos hibát követett el e nemtelen harcban.

A fotón Antall József volt látható.

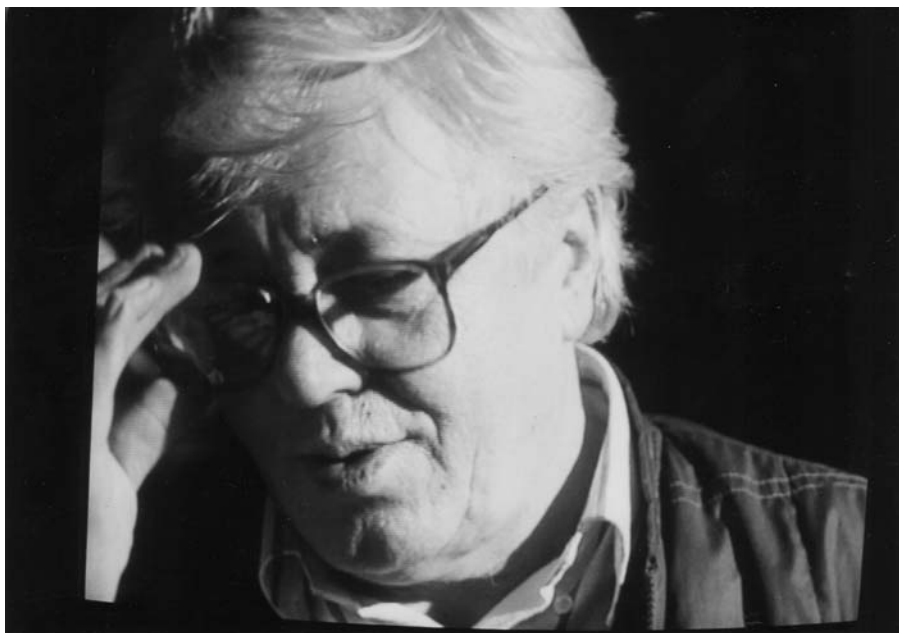
- Maga a nyugalom – mondta neki az író, ennél jobbat el sem tudna képzelni.
- Nem szeretem magamat látni, nem szeretem, hogy az én fotóm nézzen az emberekre – mondta az MDF elnöke.
- Senki nem tudja, mi jön most. Zűrzavar, félelem, létbizonytalanság. Az MSZMP volt emberei is saját pártjuk ellen fordulnak, mert nem hisznek benne, látják, hogy gyáván összeomlott. Ők is nyugalomra vágnak, valami biztonságra – mondta az író.
- Szerinted közöttük is lesz, aki mellénk áll? – kérdezte az MDF elnöke.
- Sokan. Ne higgyétek, hogy a nemzeti érzést ti, az MDF találtátok fel. Az MSZMP tagjai, szimpatizánsai közül tízezrével lopóztak Erdélybe akkor is, amikor ti még nem is voltatok. Nekik egy hazájuk van, és abban rendre, jövőre vágnak. Ők is a nemzet. A „Konyec” elriasztotta őket. Ezt most jóvá kell tenni. Ráadásul az SZDSZ lincshangulatot kelt.
- Tegyem ki magamat a plakátokra? Borzasztó!
- Nyugodtan. Erőt képvisel ez a fotó, de nem a handabandázót, hanem a nyugodt erőt. A bizalmat – mondta az író.

Az ötödik: 1990. március – Sütő András nem lát

Minden téli, jeges útja elvitte Marosvásárhelyre is, sokszor Sütő András házáig.

- Hát te madarak szárnyán repülsz?! – kiáltott ki az ablakon jókedvűen Sütő András, mert annyi látogatás után már előzetes bejelentkezésre sem volt szükség, jött, ahogy tudott. Ez a mostani út nagyon feszes volt, péntek reggel még Bécsbe utazott egy Kelet-Európáról szóló gazdasági konferenciára, este vissza Budapestre, éjszaka indulás Nagyváradig, másnap Kolozsvár, vasárnap délután pedig a madarak szárnya.

*Sütő Andrással a brutális támadás előtti napokban, 1990 márciusában
Marosvásárhelyen*

Sütő nagyon bizakodó volt, de nem annyira, mint Kolozsváron Kányádi, akivel az író éles vitát folytatott arról, hogy szabad-e bízni a románok adott szavában a magyarok leendő szabadságát illetően. Kányádi Sándor azt mondta, hogy a kölcsönös bizalom lesz mindennek az alapja, nem kételkedhetünk. Sütő jobban félt. Látta izmosodni a Maros megyei románokat, Bukarestben is erősen centralizálni kezdték az ügyeket, és Sütőnek az volt a véleménye, hogy az új román vezetésnek csak az arca új, meg a neve, csodákat nem szabad várni tőlük. Azon volt, hogy szervezze a magyarokat. De mire?

Egyelőre március 15-re – mondta. Az első szabad ünnepléshez még négy nap volt hátra.

– Vasárnap van, rengeteg időnk maradt még, hogy összefogjunk. Csütörtökön végre megmutatjuk, hogy a miénk is ez a föld, hogy nem lehet elvenni tőlünk. És hogy nem fogunk bozgorként bujkálni, szégyenkezni a saját országunkban – mondta az Anyám könnyű álmot ígér írója.

– Nem féltek?

– Nem. Mi vagyunk többen. Ez magyar város, az is marad. Ne felejtsd el, hogy Marosvásárhely volt a Székelyföld fővárosa örök időkön keresztül.

Tévés stáb is volt velük, az író Félegyházáról hívott meg egy háromfős csapatot, éppen azért, hogy megörökítsék Sütőt a félegyháziaknak is, és persze volt egy másik cél is: továbbmennek Korondra, mert testvérvárosi kapcsolatot kezdeményezett a kiskun város és a székeley falu között.

Sütő András bizakodása nem volt alaptalan. Tőkés László harca megmutatta, hogy a magyarok élen járnak a szabadság kivívásában, ezt sok-sok román hálával köszönte. És Magyarország tekintélye is magasan szárnyalt, míg Romániáé a porban vergődött, éppen ki akart evickélni onnan. Mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy a magyarországi honfitársak tízezzel jönnek segítséget hozni, gyógyszert, pénzt, élelmet, ruhát. Magyarország nagy ország volt akkor.

– Meg kell tartanunk a várost, az irányítását, nem szabad felmorzsolódnunk, s soha nem szabad Kolozsvár sorsára jutnunk, mert akkor ki világít a székeleyeknek, és mindenütt az erdélyi magyaroknak. Én csak író vagyok, de az igaz szó ma éles fegyver.

Sütő András a szemével fizetett e fegyver használatáért. Néhány nappal távozásuk után már csak az egyik szemére látott, s még jó, hogy nem verték halálra. Kik is? Részeg csürhe? Egyszerű volna, ha csak ennyit mondanánk a románokra. Jött egy csürhe, és kész. De kik vezették a város rendőrségét? Kik biztatták a románokat, hogy állítsák le a magyarokat, ha kell, veréssel?

Kik vezették Romániát Bukarestben, kiknek rándult össze az eszük a magyar szabadság hallatán? Immáron újra és újra 1848-49 óta? Nagyenyed, Erdély-hegylája 1849 januárjában, ezerszámra meggyilkolt öregek, diákok, gyerekek, a legbrutálisabb, vágóhídi mészárlással? Avagy most Sütő András szeme? Hiszen ő volt a mi szemünk. Általa láttunk akkor is, amikor oda se nézhettünk.

Rettenet, írta az író korábban. És ismét. És a cél ugyanaz. Legyen rettenetes, és ha lehet, rettegenek is. Ne akarjanak visszajönni ők se Marosvásárhelyre, senki se, takarodjanak ki innen.

Egyetlen szerencsájuk volt. Európa e percben tényleg velük volt. És nem félt senki közülük, se innen, se ott. Ilyen felkészületlenek voltak, még félni sem mertek a vak örömben, hogy újra együtt lehetnek.

Ez a Nagy-Magyarország.

A hatodik: 1990. augusztus – Helikopterrel haza a halálból

Csúnya vége lett az erdélyi missziónak. Pedig úgy tűnt júliusban, hogy egyszerre beérik minden jó szándék. Egy hónapot töltött szerteszét száguldván a Székelyföldön. Hármassal szervezett, akkor tényleg jól átgondolt, klasszikus menedzsermunka volt.

Egyrészt be akarta vonni a potenciális erdélyi vállalkozókat abba a tudásba, amit Magyarországon már felhalmoztak, mert az volt a meggyőződése, hogy a románokkal való rivalizálásban – ami ott hatalmi kérdés is, a létről szolt – az segít elsősorban, ha virulens erdélyi magyar vállalkozók hamarabb látnak munkához, ráadásul érettebb magyarországi háttérrel. Ehhez értett, otthon ragyogó kapcsolatai, segítői voltak, előre futószalagra helyezték, hogyan vezetik be a székeket a vállalkozói ismeretekbe magyarországi meghívásokkal. Másrészt tudta, hogy a demokrácia adta lehetőségeket akkor képes jól kihasználni az erdélyi magyarság, ha képzett, jártas politikai vezetői vannak, minden szinten, beleértve a megyék, városok, falvak vezetőit. Vezetni – tudás. Harmadrészt biztos volt benne, hogy a forradalom utáni eufória elmúltával háttérbe szorítják majd a művészeket, az alkotó értelmiséget, jobban, mint otthon, és nekik is segíteni kell hangjuk megőrzésében, hallatásában. Marosvásárhelyen, Csíkszeredában, Tusnádfürdőn, Sepsiszentgyörgyön, Farkaslakán, Kászonban és számtalan helyen építette a jövőbeli kapcsolatokat, talán már csak a pont hiányzott a mondat végén: az erdélyi és magyarországi szálak intézményes összekapcsolása, az otthoni fogadókészség beteljesítése. Kezdett haza készülni.

Ez sokkal gyorsabban ment, mint tervezte. Illetve lassabban. Illetve sehogy se, lényegében.

A feldobott hangulat, egy kászoni és egy csíkszeredai látogatás vad vezetésbe torkollott a kanyargós úton Tusnádfürdő felé. Szárguldott az új Toyota...

És egy kanyar véget vetett az útnak, az egésznek, mindennek. Riadalom, útvesztés, árkon-bokron keresztül bukfacező autó, porfelhő, eszméletvesztés, kórház, valami kómaszerű... Napokig, kilenc napig, mozdulatlanul, sokszoros medencetöréssel a csíkszeredai sebészeten. De mit ad Isten?! Életben. Életében most először halt meg, és még él.

Egyszer egy fiatal lány állt az ágya mellett, akit ugyan nem ismert, de az arcára emlékezett, mindig megnézték egymást, ha áthaladt autóval a falun a Tusnádfürdő felé vezető úton, és most a lány itt áll az ágyánál, és lám, nemcsak most, hanem itt állt – mint az orvosok mondták – kómája három napja alatt is. Máskor öreg nénikék álltak ott, Kászonból jöttek, fehér gyolcs inget hoztak, amit ő rendelt meg a baleset előtti utolsó napon, és olvasták a hírt... Aztán az öreg csizmadia jött el Csíkszeredából, hogy pontosítani kellene a csizma méretét, de azt mondta neki, hogy csizma biza' nem kell már, nem lesz ebből soha lovaglás.

A kilencedik napon váratlanul ismeretlen előkelőségek érkeztek ágyához a csíkszeredai kórházba. Bukarestből odautazott Szűcs Pál nagykövet és a főkonzul. Ilyen szívélyességre, figyelemre soha nem számított. A nagy drogtartalmú francia – ajándék, segély – morfiumos fájdalomcsillapítóktól erősen feldobott állapotban

köszöntötte a vendégeket, mintha nem is mozdulatlanságra, talán akár majd bénaságra is kárhoztatva feküdne itt több mint egy hete.

A nagykövet meglepte érkezésével és viselkedésével. Ritka szerény ember volt, becsületes, egyszerű arccal és tekintettel, minden kivagyiság nélkül. Bizonyára az előző évtizedekben jó párttag, aktív bolsevik volt, mint a nagykövetek többsége. Szűcs Pál csendesesen érdeklődött, segítséget kínált, holott eddig azt sem tudták egymásról, hogy a világon vannak.

A nagykövet furcsa helyzetben volt. Otthon tavasszal minden megváltozott, felfordult, és őt itt felejtették egyelőre az állomáshelyén, annak ellenére, hogy az Antall-kormány nyilván teljesen más román kapcsolatra készül, az erdélyi magyarság gyökeresen más megértésére, mint azt a Kádár-rendszer tette évtizedeken át, és amit Grósz oly csúfondárosan képviselt Ceausescuval megrendezett aradi találkozásán 1988-ban. A nagykövet az ő emberük volt elvileg, és most egy harcias, nemzeti karakterű MDF-kabinetet kell jól szolgálnia, vajon nehezebbre esik-e? Kellett, hogy tudja: hónapjai meg vannak számlálva.

De akkor mivel magyarázható, hogy ide utazik sok száz kilométerről? Az író személye aligha. Egyszemélyes szándéknyilatkozat volt ő csupán, mögötte nincs semmilyen reális erő. A nagykövet mégis olyan készséges, mintha ez volna a dolga. Az író meglepődött, és emlékezetébe véste a nagykövet nevét, ami nem kis teljesítmény annak, aki könnyen elfelejti a neveket.

A beszélgetés vége felé, lazán, mintha egy pohár vízért fordulna hozzá, azt kérte a nagykövettől, hogy hívja fel Für Lajos honvédelmi minisztert, és kérjen tőle egy katonai helikoptert, mert innen most már haza kellene mennie, itt nem gyógyul a törés, valamit otthon a Traumatológián biztosan tudnának tenni érte, nehogy nyomorék maradjon... és ismeri az utakat, nem bírja ki a mentőautó zötyögését.

A nagykövet döbbenten hallgatta, majd udvariasan elmondta, hogy ez ezer ok miatt képtelenség. Részben, mert nem ismeri Für Lajost, és ő egyébként is az előző rendszer embere, nem kérhet ilyesmit, értelmetlen. Másrészt elképzelhetetlen, hogy Románia magyar katonai helikoptert engedjen a légtérébe... szóval agyrém.

Az utóbbi érvet értette az író, tudta, hogy a helikopternek át kellene repülnie a Király-hágón, a Nyugati-Kárpátokon, a Hargitán, és ezek a helyek tömve vannak rakétákkal és más légelhárító eszközökkel, radarrendszereket telepítettek oda. Jó, jó, gondolta, biztosan megoldható azért. A nagykövet a láza iránt érdeklődött, nincs-e, nem volt-e, mitől olyan furcsa élénk a szeme. Az író az kevésbé érdekelte, hogy a nagykövet nem ismeri Für Lajost, úgy vélte, elég, ha ő ismeri.

Mai szemmel nyugodtan mondhatjuk, hogy ez az egész komplett örület volt, de ez akkor az akkori szem volt. Für Lajossal is csak egyszer találkozott, amikor egyeztettek az erdélyi tüntetésről.

A nagykövet a kórházból kapcsolatot teremtett Bukaresttel, a hivatalával, majd onnan Budapesttel, a Honvédelmi Minisztériummal, bizonyára Für Lajossal is, ezt a legnagyobb elismerés hangján köszönhetjük meg neki, mert a nagyköveteknek nem az a dolguk, hogy örültségekkel égessék le magukat. Nem erről ismerni őket. Valami azonban történt. Másnap kényelmes mentőautó jött érte, iszonyú fájdalommal együtt feltették rá, és elkezdték a hazaszállítást.

Nem sokkal később úgy érezte, mintha repülőtéren lenne. És ott is volt, valahol Európában. A tér közepén egy nagy magyar felségjelzésű helikopter állt, körülötte, azt körbevéve néhány magyar katona, őket távolabbról jóval több román katona tartotta fegyelemben. Az autó odahajtott a helikopterhez, óvatosan leemelték a mentősök – magyarok voltak, milyenek is lehetnek volna a csíkszeredai kórházban –, felvitték a helikopterbe, ott pedig a katonamentősök felfújható, a test formáját felvevő gumiágyba helyezték.

Kezdte megérteni, hogy Für Lajos, a vezérkar vagy a Jóisten magyar katonai helikoptert küldött érte. Mivel néhány napig kómafélében volt, ismerte a valóság és a valótlanság valószínűtlen keveredésének rémképeit, nem volt benne biztos, hogy most nem ugyanaz történik-e, ezért megpróbált megszólalni, hátha valaki konkrétan visszaválaszol neki. A katonák nevetve mondták, hogy ne féljen, ők tényleg élő magyar katonák, itt vannak Romániában, hamarosan felszáll a helikopter, ők sem tudják, hogyan kerültek ide, egyszerűen csak parancsot kaptak, még egy kicsit féltek is, hogy kitört a háború, de most már nem félnek, mert látják, hogy ő az ok, ő pedig most aligha árthat valakinek. Felszállt a gép, a katonák az ablakon keresztül muto-gatták a román radarokat és a vélt kilövőállásokat. Nem szabad fényképezni, – mondták nevetve, de nem is tudnának, mert a vezérkarok megegyeztek, hogy semmi kémkedés, a gépen nem lehet semmilyen felderítő eszköz, egyszerűen csak vigyék haza az író, ha már annyira haza akarják röpíteni...

Tudta, legalábbis tudatta magával, mikor átrepültek Kolozsvár fölött és a Mezőség tárult ki alatta, Kallós Zoli bácsival és az egyre elszigeteltebb színmagyarokkal, tudta, hogy itt van valahol lent *Válaszút*, a falu, mely a nevét a honfoglaló magyarok útkereséséből eredezteti. Eljött, eljön, mikor hazaér az ő válaszútja is. Ez így nem megy tovább, úgysem tudja kihúzni a lavírozást múlt és jelen, igazság és álmok, brutális valóság és önámítás között. Valamerre el fognak dőlni a dolgok, el-, ledöntik őt is, vagy felemelik újra.

Az író lenézett még egyszer, és bár nem látott semmit, mégis lelki szemei előtt úgy látta, egészen biztosan és éles kontúrokkal, hogy lent egy lány integet neki fehér keszkenővel, magasba nyújtja a testét utána.

Emiatt úgy gondolta, hogy egyszer még majd újra meg kell tanulnia járni, és vissza kell jönnie a fehér keszkenőért. A fájdalomtól elájult, és csak Budaörsön, a repülő-

téren tért magához. A rádió éppen bement, hogy Tőkés Lászlót Miskolcon autóbaleset érte, és darabokra tört a medencéje. Mint én is, gondolta, és megadta magát a sorsnak.

Amely e perctől kezdve hét éven át pofozta, verte, ütötte, rúgta, s mivel kibírta a szörnyű, embertelen próbát, amelyben magának volt legfőbb ellensége, a sors megadta magát az írónak, és 1997 óta saját szülöttének tekinti őt. De addig még...

1990. augusztus – A halál után minden szép fehér, az ember is

A plafon két hónap után olyan, mint a halál, fehér, mozdulatlan és valóságos. És mégis más, ha módod van nézni, éppen ez a másság választ el a haláltól.

Az író meghalt a Székelyföldön, ez nem is kérdés, fogalma sem volt, hogyan élte túl. És most a magyar orvosok jóvoltából itt fekszik az Országos Traumatológiai Intézetben, kivételes helyzetét és a megkülönböztető bánásmódot egy nagyon profán módon kialakult kapcsolatnak köszönheti. Manninger Jenővel, a magyar baleseti sebészet nagy öregével, a zseniális orvossal egymástól 20 méterre kapálták a Balaton-felvidéki vörös agyagot a szőlőkben, s ez a 10 év mindkettőjükben nagy elismerést keltett a másik iránt: a kapa az egymás iránti bizalmat erősítően mozgott a kezükben látástól vakulásig. A kórházban azonnal megállapították a legjobb műszerek segítségével, hogy a Csíkszeredán eltöltött másfél hét semmit sem segített a gyógyulásban, ennyi erővel fekhett volna ott két évig is. A medence csontjai ugyanis a törés következtében oly távol kerültek egymástól, hogy el sem indulhatott a hegesedés. Itt bizony baj van. S miközben az őt kezelő orvosok Miskolcra rohagáltak, hogy visszaadják valahogyan az ugyanilyen töréseket szenvedett Tőkés László egészségét – szegecseles lett a vége, ott erre mód volt –, az író esetében ráncolták a homlokukat. Túl nagy a távolság a csontok között, ez nem fog összeformni, a szegecseles sem segít.

Valamiért szerették – a kapa üzenete? –, mert egy tágas, mindennel felszerelt külön szobát kapott. Megszületett a döntés. Az ágyában a teste felett hosszanti tengely irányban egy acélcsővet feszítettek ki. Arra egy széles, erős hevedert húztak fel. A heveder lefelé csüngött. 50-60 centiméter szélesen a medencéje alá helyezték, és őt magát lógatni kezdték rajta. Azaz egy-két milliméter magasságban kiemelték az ágy szétterülő puhaságából, hogy ne terpeszkedjen szét a teste, a csontozata az ágyban. De azért annyira azért ágyközben maradt, tehát majdnem klasszikus háton fekvő helyzetben, hogy ez elviselhető legyen. Másfél hónapig. Olyan volt ez, mint ha az ágyhoz bilincseltek volna, teljes mozdulatlanságra kárhoztatva. Ilyen kint, ilyen bajt elképzelni sem lehet.

Nem is kell. Elviselni sokkal egyszerűbb, mint elképzelni. Az ember alkalmazkodóképessége bámulatos. A halál torkából visszatérve minden perc drága, boldoggá tesz. Ha az ember szeme mozog a gödrében, ha a szája kinyílik, ha az ujjai mutatni tudnak valamerre, ha hall és nevet a jótól, akkor már megvan minden a szép élethez.

Neki ennél több is megadatott. A felesége a válás ellenére észrevette, hogy van egy volt férje. A gyerekei ráébredtek, hogy van apjuk, aki majdnem nincs. A Székelyföldön őt figyelemmel fogadó tárgyalópartnerek, szenátorok, megyei ispán, alispánok, városok képviselői éppúgy meglátogatták, mint azok a németek, akik bajorországi tanulmányait készítették elő. A Magyar Művészetért Díj Kuratóriuma teljes létszámban eljött a kórházba meghozni az az évi döntést, mert fel sem tételezték, hogy a halál közelsége megállíthatja az író a díjak adományozásában. S amikor feltölték az ágyát a kórház nagy tárgyalótermébe, Sára, Makovecz, Sinkovits, Pálffy G., Szokolay és a többiek – húha! – néma szeretetnyilvánítással láttak hozzá a döntéshez. Tőkés ide is, és majd a Gálára is a miskolci kórházból küldött üdvözlő táviratot.

Soha ennyi önzetlen szeretet nem áradt felé, soha.

És a női nem! Mintha a sors küldte volna, megjelent a kórházban egyik volt munkatársa, aki közben visszaköltözött vidékre a szüleihez. Később, 1990 elején a lány megáldotta kegyeivel, vissza-visszatérően. Ébenfekete haja és szeme, meg amit mindez idézett a múltból, nagyon hiányzott a néma éjszakákon. Mármint az övé is, másokéval együtt, békésen egymás mellett. A lány teljes női odaadásával és látogatásakor minden alkalommal megragadta azt a lehetőséget, amit csak egy önzetlen nő ragadhat meg, ha ki akarja használni a különszoba adottságait.

És az ápoló lányok, akik középiskolásként nyári szakmai gyakorlaton voltak a kórházban! Mintha megéreztek volna a látogatásra gyakran érkező munkatársnő adományainak jelentőségét a kórházi magányban, éjszakánként egymással versengve – persze külön-külön, mintha nem is tudnának egymásról – emelték a mércét, a „Ki tud többet a Szovjetunióról?” verseny lázában adva bele minden tudásukat, azt is, amelyet eddig nem is sejtettek magukról. S örömmel, a tapasztalatoktól felszabadultan mentek ki a teremből a hajnal közeledtével.

Nem volt rossz. Ha tehette volna, kért volna még néhány hónapot. Az ilyen idilli állapotok nem érhetők el normális, hétköznapi helyzetekben. Megtörtént a csoda. Vágyott a tisztaságra, a magáéra, mindenkiére. A türelemre, mert felismerte annak áldásait. A józanságra, a mindig tökéletes megbízhatóságra. Egy olyan életre, amelyben nincs átvágás, amelyben nincs az ezzel egyenlősíthető politika, amelyben az élet minden perce számít, s főleg az, hogy ne vedd el a mások boldog perceit. Aznap, amikor véget ért ez az ideál, a kórház, az Illés együttes játszott a Népsta-

dionban. Hihetetlen boldogság fogta el. Mindig a rajongójuk volt az elmúlt több mint negyedszázadban, Szörényiek talán soha nem tudták, hogy mennyire szereti őket egy-két generáció. Az előző évben, rögtön az első között ezért adományozta a kuratórium A Magyar Művészetért Díjat a szerzőpárosnak – és nagyon fájt az írónak, hogy a politikai széthúzás messze vitte egymástól Szörényit és Bródyt. És íme, ez is megoldódott. Együtt a színpadon. Minden vágya az volt, hogy ott lehessen a koncerten, így félbénán, kimerülten, mozgásképtelenül is a stadionban. Orvosai megígérték, hogy úgy vitetik majd haza, hogy a mentőautó véletlenül megáll néhány órára a stadionban. Hihetetlen, a helikopter után ez is?!

S ez mégse. Valakinek eszébe jutott a kórházi vezetők közül, hogy ebből iszonyatos botrány lehet. Tévés múltja miatt akkor még mindenki ismerte az író arcát, s ha egy mentőautóban betegen ott látják a koncerten? Na, ezt már nem! Ez rémregényekbe való, mondhatta joggal egy derék doktor.

Sírni tudott volna. Illés nélkül?!

A koncert helyett az otthon hideg, magányos világa várta. A mentősök feltették az ágyára, és otthagyták. A boldog idők véget értek. Ismét az élet következett.

1990. szeptember – Kórház után önkéntes száműzetésben (a pincék mélyén)

Az író máig nem talál választ arra, hogyan tűnt el 7 évre. Nem a közéletből, mert ott – aluszékonyan ugyan, de – jelen volt, legalább a művészetek menedzselése megmaradt tartós szerelemnek.

– Szép lassan rászoktál a 80-as években, azt hitted, megteheted, hogy amikor kedved van, berúg – hadarta dühösen LELK. – Azt hitted, tied a világ, mindent megtehetsz, ha baj, a te bajod, és annyi sok erőd van, hogy helyrehozod, ha vétesz, hibát követsz el, kárt okozol.

– Birtál volna te egyszerre kiadói igazgató, majd főszerkesztő, közkedvelt tévés, választott közigazgatási vezető, új könyvek szerzője lenni úgy, hogy közben cigá-nyokkal együtt kubikolsz a házadon?! Miközben szét akarnak szedni a támadásokkal, elindulnak a feljelentések, egyik vizsgálatból a másikba esel, s kezded nem érteni, mi történik veled?

– Igen, éppen ezért, ha másért nem, ezért aztán helyedben józan maradtam volna egész életemben. Te azonban szinte felkínáltad a labdát az ellenségeidnek.

– Nem tudtam, hogy ellenségeim vannak.

– Nem, mert a felmagasztalásokra figyeltél, a Kockázat című műsorod sikerére, a gyors egymás utáni kinevezésekre, a hangzatos választott funkciókra, a nők kegyeire.

Tudnod kellett volna, hogy minden lépésed fáj valakiknek, s hogy az ellenség mindig aktívabb, mint azok, akik a védelmedre kelhetnének. Szaporodtak a támadások, s te szinte élvezted, hogy levered őket, hogy a bukás helyett még erősebb leszel. Pedig ez sem örök, mint ahogyan elfogy az erő is, bármennyi adatott meg. De téged ez nem érdekelt, rohantál előre a magad választotta úton, megalkuvás és körültekintés nélkül. És közben...

– ... nagyokat ittam, ha kellett, ha nem. Tudom. És másnap minden rendben volt, ment a szekér.

– Te csak ezt hiszed. Semmi sem volt rendben. Soha nem lett közvetlen bajod belőle, mert a barátaid nem akartak megbántani, az ellenségeidnek pedig jólesett látni az önpusztítást, örömmel hagyták, fuss csak bolond, ügyis megbux.

– Ha berúgtam, utána hónapokig böjtöltem, egyetlen korty nélkül. De az 1984-ben elkezdett építkezést nem lehetett másként kézben tartani, csak úgy, ha én is ott vagyok, és ott dolgozom a segéd munkásokkal minden hétvégén, a legdurvább melókat végezve, s velük együtt sörözve. Ők bírták a piát, én nem. És mert ez így ment az építkezés több mint két éve alatt, persze, hogy szokássá vált.

– Gyenge mentség. Igaz, de nem a való. Mert berúgtál konferenciák búcsúestjein, külföldi forgatáson, szexuális kicsapongásokon és az építkezés befejezése után a szerkesztőség melletti sörözőben is nap közben. Megszoktad, a véredben és a gyerekkorodat körülvevő világ szokásaiban is benne volt, főleg azonban a saját korlátozhatatlan magatartásodnak köszönheted.

– LELK. Rendben. Elfogadom. De neked is tudnod kell valamit, amit nem vettél észre. 1990-ig csak hébe-hóba rúgtam be, néha ocsmányul, de nagy szünetekkel. Azon a nyáron azonban történt valami, az erdélyi baleset, a sokszoros medencetörés, az ágyhoz láncoltság és a teljes mozdulatlanság két hónapon át. A kórházi csönd, a fájdalom, a magány megváltoztatott. Úgy jöttem ki, mintha másnak születtem volna, egy új embernek, aki érti az elhagyatottságot, de nem fájlalja, aki szereti a színjózanságot és így akar élni, aki tudja, hogy a rossz erők elvesztése helyén új, más, elvontabb, de szellemileg és jellemében tisztább energiák gyarapodnak.

– Na és? Akkor mi a baj? Azon az úton jártál tovább?

– Nem. Kikerültem a kórházból, járásra képtelenül, beragadva a házamba, amelyben elvált feleségem és a válást megszenvedő nagy gyerkeim minden percben arra emlékeztettek, hogy én megbénultam, és az ő életük nélkülüm száguld – mert száguldott – tovább. Hetek teltek el, mire mankóra álltam, s újabb hetek, mire taxival kimozdultam otthonról. És itt a sors megcsúfolt. Ahelyett, hogy kórházi rehabilitációra vitt volna, véletlenül, teljesen véletlenül belökött egy ócska sörözőbe – találkoztam egy rég nem látott, kedves munkatársammal, akinek nagy sírni valója volt, elveszített mindent, lakást, családot, munkát, és az ő meghívását követve...

– Ahonnan van kiút.

– Nem egészen. Mert nem tudsz mozogni, járni, csak mankózni. Egyszerűbb volt felülni a bárpulthoz, letámasztani a mankókat, és élvezni a zajt, a ricsajt, a kocsmai élethumort. És aztán ott felejtettem magamat. Először csak arra az egész délutánra. Aztán másnap végig. Aztán egész hétre. S mert nem volt dolgom a világon, a világgal, két hétre. Soha hasonló sem fordult elő velem. Arra, hogy berúgjak, régen elég volt egy-két óra. Most azonban ültem és eláztam. Aztán kialudtam valahogy, és eláztam újra. És amikor már nem bírtam tovább, mert már nem eláztam, hanem kifacsarhatatlanul csurom vizes – alkoholba mártott – voltam, akkor hazataxiztam, és eljött a bűnhődés. A kijózanodás, a megvonás, az áttérés a normális létre, és a szembenézés azzal, hogy amíg elbújtam a kocsmá félhomályában, semmi sem lett jobb. Rosszabb lett, elhanyagoltam elintézésre váró ügyeket, és megbántottam embereket, akik még mindig szerettek. Ekkora csódtömeg rendbe hozása nagy munkát, tiszta embert igényel. És én újra az lettem. Minden korábbi meghaladó leleményességgel láttam munkához, terheltem magamat, mint egy öszvérből megnőtt teve, varázsoltam a semmiből valamit, lehetetlen célokat tűztem ki és elértem azokat...

–... tehát új ember lettél?

– Á! Még rosszabb. Mert ezt a tempót nem bírtam a végtelenségig, főleg azért nem, mert mindig kiderült, hogy egyszemély vagyok. Jó az, amit teszek, és örül, akiért, de ha nem teszem, nem hiányzik. Azaz fölösleges. És ezt az érzést nem lehet megszokni. Amikor végletesen elfáradtam, és mindennek semmi értelme nem volt, akkor egyszer csak azon vettem észre magam, hogy szomjas vagyok, hogy kiszáradtam. Valamelyik este aztán a lovak nem hazafelé húzták a szekeret, hanem a törzskocsmák mélyébe. Hurrá, itt vagyunk, győztünk, le az étellel, bajtárs! És ott megtaláltam mindenkit, akinek semmi sem fontos. Ittunk, mint a gödény.

– Ez is a hét szűk esztendő?

– Igen, a forgatókönyv pontosan működött. Hajtás, villogás, siker – majd lepusztulás, részegség, étlen-szomjan, mondanám, mert a piálás velejárója, hogy egyre szomjasabb leszel, főleg reggel, az kibírhatatlan, és persze étlen, mert ki tud enni alkoholmérgezéssel a gyomrában?!

– Alkoholista lettél? Az lettél, ugye?

– Csak a hajszál választott el, de ezt a vastag paraszthajszálat mindig odahúzta a sors. Amikor már nagyon telített voltam, s amikor az alkoholisták lecsúsznak a visszavonhatatlan felé, akkor bennem mindig működött a megállj! Az utolsó előtti pillanatban abba tudtam hagyni, és akkor brutális csapásokat mértem magamra. Aki két hétig iszik, az nem tudja csak úgy abbahagyni. Az egész szervezete rááll a pusztító utánpótlásra. Ha ezt egyik pillanatról a másikra megtagadod, megvonod magadtól – mert csak így lehet, a próbálkozás eleve kudarccal –, akkor a poklok összes

kínját elszenveded. És aztán a végtelen gyöngeség. És majd meg kell tanulnod újra enni. Aztán egyenesen járni. Aztán normálisan, érthetően beszélni. És végül munkához látni, dől rád az elhalasztott teendő, amelyek felhalmozódtak, miközben te harsányan röhögtél éjt nappallá téve, te, a pultok, söntések Kinizsi Pálja. Azért nem lettem alkoholista, mert az utolsó pillanatokban a sors nem akarta, hogy az legyen, és megtanított újra és újra megmaradni. A szintiszta hónapokban aztán erősebb lettem, mint voltam valaha is, mert meg akartam mutatni, főleg magamnak, néha valamely volt vagy real-time feleségemnek, és persze a gyerekeimnek, hogy vagyok, és hogy számíthatnak rám. Ők tudták azt, amit én nem. Hogy tudniillik eszük ágában sincs rám számítani, tudják, mi jön X hét múlva.

– Megúsztad?

– Azzal még várjunk. Ez még itt csak 1990, mankóval a kezemben. A hét szűk esztendő borzalmai még éppen csak elkezdődtek. De előrebocsátom a befejező képet, az utolsó pillanatot: 1996. szeptember, a kezem erőtlenül lelóg az ágyról, benne a pezsgősüveg, melyet fenéig ittunk a rólam éppen lecsúszó buja nőmmel. De erről majd akkor...

Gubcsi Attila: Körsör (olaj)

10. Ki, el! 1990-92

1991-92 – Önkéntes száműzetés Németországban

Valamilyen érthetetlen oknál fogva az Elbán túli németekkel mindig könnyen megértette magát, s nem elsősorban nyelvi okok miatt. A klisé szerint, bár ezt nehéz róluk állítani, kimért, hideg emberek, mégsem mondhat mást velük kapcsolatban: megszerették emberként, s ő megszerette őket, és a tökéletesen működő rendszerüket is. Ez a rendszer kivételes. Kint, a velük és köztük eltöltött mintegy másfél év alatt rájött az egyik alapvető különbségünkre. Magyarországon rengeteg nagyszerű ember van, találékony, hihetetlenül szorgalmas, végtelen kitartással – a természetlen homokban küzdve valamiért, ami elérhetetlen. Egy dolgos magyar háromszor annyit kibír a munkában, mint a német társa.

A magyaroknál mindenki egy fogaskerék, ami vagy nem kapcsolódik semmihez, csak pörgeti magát, vagy kapcsolódik ugyan, de ellenkező irányban hajt, avagy két egyforma hajtja egymást végtelen odaadással és nulla eredménnyel. Az energiák szétesnek. Pedig mennyi veríték, tehetség, akarat.

Náluk a fogaskereknek pontosan illeszkednek az egész társadalomban. Nem kell iszonyú erőfeszítés, fogcsikorgatás, elég csak elfoglalni a pontosan kijelölt helyet a kerek kerek rendszerében, és könnyedén hajtják egymást – gyönyörű nézni is. Sikeres volt náluk, első szóra szívesen várták minden intézetben, stratégiai kutató műhelyben, központi bankban és más bankokban, a bankelnökök közvetlenül fogadták, látták el tanácsokkal s kínáltak fel munkaszobát a saját, zárt elnöki szintjükön. Két hónapot töltött a Helmut Schmidt által is vezetett Die Zeitben, előadásokat tarthatott gazdasági szövetségeikben, keresték tanácsokért, s mikor 1992-ben megalapította és főtítkárként egy ideig vezette a Magyar-Német Gazdasági Klubot, csatlakoztak hozzá. (A klub később kimúlt, nem engedték a német kamarát Magyarországra is kiterjesztő körök, hogy konkurens egyesület éljen.)

Úgy gondolta, hogy mindez nem az ő érdeme. Ha igen, akkor is csak elenyészően. A 90-es évek elején Magyarországnak szólt mindez! „Ungarn – Vorreiterrolle” című

előadássorozatot sok helyen hallgatták tisztelettel. Magyarország volt a minta. A szó, hogy „magyar”, bátorságot, színt, illatot, önzetlenséget jelentett. S nem azért, nem csupán azért, mert ők is készültek a nagy küzdelemre, tudniillik hogy ki mikor, milyen gyorsan és milyen területeken tud minket elfoglalni, megszállni, profitcéllá tenni. A kezdetekben, 1989-93-ban a németek egyszerűen szerették a magyarokat, megengedték maguknak még azt a luxust is, hogy az erőszakos területhódításban lemaradtak az amerikaiak, az Izrael-pártiak, sőt a franciák, angolok mögött is. Nem tolakodtak, talán tudták, hogy itt úgyis ők lesznek az urak – ez az álmokép Pannóniára vágyva már több mint ezer éve meg-megfordul a német fejekben.

Szeretettük elkísért bennünket mindenhova, s hihetetlen és önző túlzás annak lebegtetése, hogy ez Horn Gyula vagy Németh Miklós érdeme volt-e. Zagyvaság. Ezt mi érdemeltük ki, 1956-tal és 1989-cel, a forradalommal, és a berlini falba belevert csákányokkal, amelyeket a mi biztatásunkra vettek kézbe. Kozma atya és Sopron lakosai, az NDK-s menekülteket menekítő ezer magyar szív, s egy önzetlen nemzet gesztusa, aminek lényege a magyaroknál mindig ugyanabból áll:

ha és ami nekünk jó, az legyen másnak is jó.

Kevés nemzet génjében van benne ez az érzés. Az egyébként szinte totálisan önző németeket vonzotta – delejesen tiszteletre készítette – ez a számukra érthetetlen nagyvonalúság. Mindezt minden percben érezte az író. Egyet azonban világosan tudott, s el is mondta mindenütt. Nem akarja a németek érdekeit képviselni Magyarországon, nem lesz senkinek az alkalmazottja, ügyvivője, tanácsadója, s nem segít hozzá senkit semmilyen privatizációhoz.

Magyarnak lenni öröm volt Németországban. Azonban nem sokáig tartott. A Horn-kormány idején a szocialisták felajánlották az ország kulcsfontosságú szektorait a németeknek. Meg is vették szőrüstitül-bőröstül, amit tudtak, s mert és mivel kifizettek bennünket – kifizették a korrupt ügynököket, akik az előző rendszerben vezető politikusok, diplomaták, üzletemberek voltak –, sutba dobhatták a megbecsülést. Ez az ország nekik is csak robotoló fogvatartott. A Horn-Kovács-SZDSZ-korszak fő bűne, hogy az utcák, utak szélére dobta az országot, mint a stricik a rosszlányokat. Kretén az, aki a rosszlányokra haragszik. A striciket kell összegyűjteni, elzárni, s meglátod: egyszer a lányok egy része hazatér a saját békéjébe. Magyarország most is kint áll az úton, s lengeti a karját. Ne hidd, hogy éppen szépen köszön. Leint téged, idegen, s tényleg: olcsó!

Azért ragadt meg benne ez a kép, mert mire hazatért önkéntes száműzetéséből, s kudarccal fejezte be azt a tervét, hogy tehet valamit Magyarország külkapcsolataiban, egy kép fogadta, ami neki addig ismeretlen volt. Szeged polgármester asszonyával utazott Budapestről délre az 5-ös úton, eleinte fel sem tűnt, hogy milyen sok, nekibuzdult ember integet, később is – a sűrű beszélgetés közben és

miatt – csak annyi inger érte, hogy jó, ennyien felismerik itthon még mindig, boldogan köszöntik őt?... mire aztán hoppá, valahol Kecskemét előtt, egy óra elteltével felfogta: pénzért magát áruló lányok országa lett a hazája. Gátlástalanul, korlátlanul, ellenőrizetlenül, s ami igazán bántó: ápolatlanul. Gajdolt, beintett, integetett neki az új Magyarország... örömlányok kacsóival.

1991-94 – Pillanatképek a világból

Azért ez a száműzetés nem volt annyira kellemetlen. Nagyon fényűzőre sikerült, élete legjobb külföldi formáját érte el. Magasugrás megállás nélkül Münchentől Hamburgig és Bécsig, Párizstól Londonig és Szlovéniáig. Tenyerébe vette és dédelgette az élet az íróban a közgazdászt. Magyarország élenjáró kelet-európai szerepétől elválaszthatatlanul, de az ő személyének is szólóan még egy utolsó nagy hullámban élvezhette alapvető szakképzését, a nemzetközi kapcsolatokat, mindenképp a pénzügyi ismereteket. Még nem tudta, valójában azonban elénekelt a közgazdasági hatyúdalát. Ez több szólamban hangzott, évekig eltartott, és valami nagyon szépnek és fontosnak a végét jelentette számára a nagyvilágban, ahova mindig is predesztinálta a végzettsége, de amire oly kevésbé tartott igényt a korábbi döntéseiben.

Amikor elbúcsúzott a Magyar Ifjúságtól 1989. március 15-én, a jövőre megfogalmazott ars poeticájára vonatkozóan két dolgot emelt ki. Egyrészt A Magyar Művészetértét életetni addig, amíg szusz marad benne. Másrészt felújítani mozgását a világban, mert ezt a lapnál eltöltött évek alatt szándékosan lecsendesítette, pedig ez volt az eredeti, akkor még oly nagyon szeretett szakmája: a nemzetközi kapcsolatok. Ebből lett kandidátus, címzetes docens, angol (*After the Bargain*) és német nyelvű (*Das unsichtbare Geld*) könyvek szerzője. Tervei szerint összekötni készült a kettőt: a világ fő mozgásait kutatni Kelet és Nyugat találkozásának éppen akkor kinyílt mezőnyében, másrészt a magyar társadalmat a kultúra mecenatúráján keresztül szolgálni.

Alvin Ailey American Dance Theater, 1991. október, München

A kép örök, kitörölhetetlen. Nem ért a zenéhez, a tánchoz, a vershez, a filmhez, a színházhoz és a képzőművészethez sem, ezért teljesen laikusan tudja csak megítélni a művészeti produktumokat. Egyszerű mércéje van: beleborzong vagy nem. Vesz-e lélegzetet vagy nem.

Az egész évet Münchenben, illetve mellette, Ebenhausenben töltötte kutatóként. 1991 októberében véletlenül vette észre, hogy jön egy amerikai táncszínház a városba. Régóta áhított ilyenre, azóta, hogy 1980 áprilisában látta New Yorkban a Broadwayn a Chorusline című fantasztikus, katartikus hatású zenés, táncos darabot. Elképedt akkor a látványon: az emberi előadó-művészet azon fokán, amin Európa nem járt még soha.

A plakátok alapján annyit látott, hogy az afroamerikai táncművészet jelesei lesznek itt. Mégis érzett valami különös illatot a hatodik érzékével, s úgy gondolta, hátha... Hátha visszatér 1980 élménye itt Münchenben.

1991 nagyon emlékezetes év marad az életében, ezt akkor már sejtette. A németek mindenütt kiemelt figyelemmel fogadták, szinte alá tolták a sikert. Így is viselkedett. Nem volt benne semmiféle félsz, ijedtség, mindenütt azt a benyomást keltette, hogy otthon van...

... de most itt?! A színpad közepén? A lehúzott függönyök mögött, az előadás előtt fél órával? Áll és az amerikai táncosok tisztelettel veszik körül? Hogyan kerül ő ide? A Magyar Művészetéről beszél természetesen, Magyarország szabad szellemű, bátor népéről. A művészet felszabadító erejéről, mert eltipornák ugyan gyakran más érdekek, de mire sikerül elgázolni valamit, már a mélyben ezer született helyette. Szónokol, maga is élvezi – de hogy kerül ő ide? Nem tudja maga sem. Az előadás előtt egy órával valahogyan rávette a színház sajtósát, hogy bemehessen a társulattal szót váltani. A véletlenek folytán az együttes vezetőinél kötött ki, és néhány percnyi beszélgetés után megkérték, nem mondaná-e el ugyanezt, amit most nekik, a társulat minden tagjának. Hogy hol? A színpadon, ott készül mindenki.

S most tele erővel mondja a magáét. Ismeretlen arcok, izmos testek, a készülődés izgalma. Nézik, hallgatják lelkesen, megtapsolják, kérdeznak, míg aztán menniük kell, kezdődik az előadás.

Alvin Ailey Dance Theater! Istenem! Hogy mit látott tőlük? Elmondhatatlan, az emberi teljesítmény csúcsai fölött az égben!

Közben megtudta a vezetőktől, hogy Alvin Ailey 1958-ban alapította az együttest, s bár ő két éve meghalt, a társulat az ő teljes dicsőségére táncol tovább a neve alatt. Az egész világon talán ők a leggyakoribb vendég e műfajban, ők a tánc legismertebb nagykövetei minden földrészen. Az afroamerikai életérzés, a szabadság iránti vágy és a felszabadulás sehol sem száll ki ilyen erővel emberi testből, mint az ő táncuknál. Megtudta tőlük, hogy a mester a nagy világválság idején született délen, Texasban, amikor még divat volt a lincselés, a feketéknek nem volt joguk, s hogyan is védhette volna meg fiát a lány, aki tizenhét évesen szülte őt – magát sem tudta megvédeni, a fehérek megerőszakolták, mikor a fia ötéves volt, és apa nélkül éltek, az apja elhagyta őket pici baba korában.

Pereg az élet, mintha film peregne a színpadon, az örület határán száll a tánc az Alvin Ailey által koreografált leghíresebb darabban, a Revelációkban.

A bemutató után meghívják a fogadásra az író. Eddig sem tudta, de most, a látottak alapján fogalma sincs róla, hol is van, s főként, ha már ott, akkor hogyan került oda. Tucatnyi kérdésre válaszol. Ki vezette ide? Kitől vette a bátorságot, az érzést, hogy neki most itt a színpadon beszélnie kell a világ legjobb táncosaihoz?

* * *

Ebenhausenben kicserélik a biztonsági rendszert

Már 1990 szeptemberétől várták a német stratégiai intézetbe vendégkutatónak, ekkor azonban ő még a Traumatológia vendége volt, mozdulatlan és mozgás-képtelen. Mire kiheverte a bajt és autóba ülhetett, 1991. januárját írtak, fagyos, dermesztő hidegben érkezett meg a München melletti gyönyörű palotába, Ebenhausenbe, a Stratégiai Kutatóintézetbe. Új fejezet kezdődött az életében. Meddig tart, mi a cél, és mik a korlátai? Senki sem tudta, ő a legkevésbé. Belevágott, mert el kellett indulnia új irányok felé, arra, amerre tarthatott volna, ha nem ragadja el a magyar közélet a 80-as évek elejétől.

Akik ismerték a német kutatóintézeteket itthon és az NSZK-ban, egyöntetűen az Ebenhauseni Stratégiai Kutatóintézetet javasolták neki, egyszersmind hozzá is fűzték: mondjon le róla. Oda ugyan aligha engedik be. Szupertitkok tárháza, közvetlenül a német Bundestagnak dolgozik, a kormány és a parlament tagjai kapják a tanulmányokat a katonai viszonyokról, Európa, főleg Kelet-Európa várható felbomlásáról, a németek nemzetközi szerepéről.

Nem így történt. Már első látogatása alkalmával, 1990 júniusában fix ígéretet, meghívást kapott az intézettől, úgy döntöttek, hogy bevonják őt a kutatásokba. Végül tehát januárban kezdett. Külön dolgozószobát kapott, külön apartmant, és egy mágneskártyát az ajtókhöz. Eleinte ezzel nagyon megkínlódott, mindig otthon hagyta, a kulcshoz volt hozzászokva. Később azonban nagyon megbecsülte. Az igazgató egyszer elmesélte neki, mit is ér a kártyája és mennyibe került.

Amikor 1990 nyarán az intézet úgy döntött, hogy fogadja őt, szembe kellett nézniük egy nagy bökkenővel. Azt nem tehetik meg, hogy neki más mágneskártyát adnak, mint a többiekhez. A németek nem ilyenek, egyszerűen nem fér bele a fejükbe az ilyen olcsó sunyiság. Ugyanazt kapja, mint a többiek, ezt mindenki így fogja tudni, látni, érezni. A mintegy száz munkatársnak éppúgy fogalma sem volt a felmerült nehézségről, mint neki.

Mert elegancia ide, német nagyvonalúság oda, azt viszont mégsem engedhették meg neki, hogy bemenjen minden szobába, ahova a kulcsemberek, a legjobb kutatók bemehetnek, ahol a belső információkat tárolják. Oda ő bizony nem mehet be.

Ezért meg kellett változtatni a teljes zár-, illetve kártyarendszer programozását. Olyan új biztonsági elemeket kellett beépíteniük, amely azonnal blokkolta volna az ő belépési kísérletét ezeken a helyeken. Miközben a legtöbb épületben, szobában úgy járt-kelt, mintha otthon volna. Csak a legfelső vezetés tudta, hogy kétféle bizalomhoz kétféle mágneskártya létezik.

Amikor ezt elmesélték neki, jót nevetett. Megértette volna azt is, simán, ha az elején megmondják neki, hogy ide és oda nem mehet be. Mit keresett volna ő ott, ahol nincs helye? Előtte állt így is a németek legfelkészültebb stratégiai intézete, a legjobb dokumentációval, szakemberekkel.

Már 1990 elején megmondták neki, hogy a Baltikum leszakad, és szembefordul a Szovjetunióval. Kizárt, mondta ő. Nem is figyeltek rá. Néhány héttel később elmesélték neki, hogy Jugoszlávia ilyen és ilyen okok miatt és módon darabokra szakad, visszaesik oda, ahonnan jött: a szerbek magukra maradnak. Azt mondta erre, hogy kizárt, nézzenek a térképre, nincs hova esnie: a szerbek úgyse engedik meg a leválásokat. Nem is figyeltek rá.

Hamarosan belátta, hogy mekkorákat tévedett. Szerencsére nem azért hívták, hogy a Baltikumról és a Balkánról tanítsa ki őket. Tudták, hogy ért Magyarországhoz, ezért tanulmányok sorát kérték tőle, tudományos vitákat vezetett arról, ami akkor olyan jól hangzott, s amiből akkora nagy semmi lett mára: „Ungarn – Vorreiterrolle in Osteuropa”. Mi, mint Kelet-Európa éllovasai. Kár, hogy eladták mára a gebéket is.

* * *

Az öreg veterán bankár keserű pohara

– Ez neked nem jár – lihegte utána a lépcsőházban LELK, lihegtek mindketten, ő azért, mert mindig pontos akart lenni, és még hátravannak a biztonsági emberek, LELK meg azért, mert soha nem akart lemaradni tőle.

– Neked meg túl sokat jár a száz, LELK!

– Nem a te érdemed, na. Soha nem hívtak volna meg egy ilyen protokollfogadásra, ha nem küldöd el előre a „Das unsichtbare Geld” tiszteletpéldányát, a Tarafással írt második könyvetek német nyelvű kiadását. Tarafás érdeme, hogy a bajor jegybankelnöknek szóló dedikációja miatt tartanak itt ilyen nagy becsben. A Magyar

Nemzeti Bank általános elnökhelyettese nagy úr a bajor társbank elnökének szemében, ezért a nagy felhajtás.

– Hát persze. Meg amiatt, amit rólam küldött el ide szóban az Ebenhauseni Intézet igazgatója. Meg az anyukám miatt, aki megszült. És persze a 12 éves Ladám miatt, amivel ide érkeztem. Meg a telihold miatt.

– És még egyszer: Tarafás miatt.

– Így van. És elmesélek gyorsan egy nagy titkot, míg felérünk az emeletre. 1988 nyarán világossá vált, hogy Grószék nem akarják tovább tartani Kádár nagy kedvencét, Fekete Jánost, mert nem bíztak benne, az MNB szinte örökös általános helyettesében. Elküldik. A kulcsemberek ekkor már Németh Miklós volt az ilyen ügyekben, Grósz ráhagyatkozott mindenben, ami a gazdaságot érintette. Tudtam, hogy Fekete utódjáról is ő fog dönteni előzetesen, ő tesz javaslatot. És akkor nem ismertem senki más, aki olyan nagy tudású lett volna monetáris kérdésekben, mint Tarafás Imre. És senki sincs rajta kívül, aki annyira tiszta volna a kapcsolataiban, nem tagja és nem is lekötelezettje egyetlen hazai és külföldi lobbinak, pénzügyi döntéshozó maffiának sem. Egyszerűen nem is figyeltek rá. Ezért lehetett makulátlan az észjárása is. És ekkor leutaztam Balatonaligára, a pártüdülőbe, mert tudtam, hogy Németh Miklós éppen ott nyaral. Miklós tudta, hogy Tarafással együtt dolgoztunk a könyvön, a kandidátusin, a pénzügyi tájékozottságomat is értékelte. 1987-ben felajánlotta, hogy legyenek az akkor megalakuló három új kereskedelmi bank valamelyikének az alelnöke, választhatok, hogy melyiknek, a bankelnökök személye már eldőlt. Most Aligán fogadtott egy rövid beszélgetésre. Kényelmetlen volt egy kicsit, ezt érezte is, hogy most akkor tehát be akarok avatkozni egy ilyen fontos ügybe a barátom kedvéért. De odafigyelt, és valamit mormogott is arról, hogy majd gondolkodik. Ez azonban nehezebbre eshetett, mert telt az idő, és semmi. Még mindig lent nyaralt, ismét leutaztam, és meglehetősen drasztikusan ecseteltem, milyen hatalom gyűlt össze Fekete kezében, és neki, az újaknak lesznek még igen kellemetlen perceik amiatt, hogy mennyi is a tényleges magyar külső adósság. Kell egy megfelelő ember, ha mindent becsületesen át akarnak végre egyszer tekinteni. A baj ugyanis nagyon nagy. Miklós mondta, hogy tudja, be is fogják jelenteni az ősszel, hogy ámtás történt az adósság bevallott összegét illetően.

Most mindenesetre jobban figyelt az érvekre. Pár héttel később áthívták Tarafást az Országos Tervhivatal főcsoportfőnöki tisztéből az MNB általános elnökhelyettesi székébe. Ez olyan, mintha a tévében valakit riporterből elnökké léptettek volna elő az én időmben, LELK, azaz szinte hihetetlen – az ilyesmi tehát gyakorlatilag ki volt zárva. És mégis, lőn: Tarafás ült Fekete helyén. Hát ennyit Imre ajánló szavairól a könyvben. Na, megérkeztünk.

A Bajor Központi Bank elnöki szintjén akkor már több mint két hete vendég volt az író. Külön szoba, olyan anyagot és konzultációs szakértőt hoztak neki, amilyent

kért. A bankban senki sem értette, mire ez a nagy megbecsülés, az elnök a vendég-
házban külön apartmant biztosított számára, se szeri, se száma a gesztusoknak. Ez a
mostani figyelmesség azonban más kategória. A luxus módon berendezett reprezen-
tatív elnöki ebédlőbe invitálták ebédre, a teljes vezérkar, az elnök, két helyettese ült
az asztalnál. Süppedő szőnyeg, pincérek hada, és fenségesen díszített asztal. Az biz-
tos, hogy ezt nem érdemelte meg, LELK jól látja, de ezen most ne nagyon törjük a
fejünket, törje más...

Az egyórásra szánt ebéd és beszélgetés túllépte a négy órát, a kabinetfőnök óránként
egyszer besomfordált, és jelezte, hogy most a Financial Times szerkesztője van itt a
megbeszélte interjúra, később a BBC stábjára figyelmeztette kétszer is. Először az
egyik elnökhelyettesnek kellett elmennie az ügyek intézésére, három óra elteltével
engedélyt kért a másik is, ketten maradtak, az öreg elnök, Müller úr, meg ő.

A Landeszentralbank in Bayern elnöke második világháborús veterán volt. A har-
cokban elveszítette az egyik karját. Kicsi, törekeny ember, annál nagyobb hatalom
a német pénzpolitikában, gazdaságban. Az író egyszer már volt a Bundesbank ven-
dége, 1975-ben egy hónapra Frankfurtban, tudta, milyen ereje van a független
német központi bankrendszernek. Az öreget kizárólag a magyarországi viszonyok
érdekeltek. Lelkesen kérdezett, gondolkodott, vitatkozott is: utóbbit nagyon heve-
sen, amikor az író kifejtette neki, hogy saját tapasztalata szerint az amerikaiak túl
erősek a magyar gazdaság privatizálásában, a láthatónál a valóságban sokkal na-
gyobb az izraeli tőke felvonulása is nagy magyarországi, elfoglalt irányú hátszéllel,
míg a németeknek nincs elképzelése e térségről, lemaradtak.

– Nem is akarunk erős pozíciókat – mondta az öreg, kissé meg is hökkentve az írot.

– Van fogalma arról, mibe fog nekünk kerülni az NDK talpra állítása?

– Őszintén: halvány fogalmam sincs.

– Iszonyú sok pénzbe. Nincs is annyink. Túl gyorsan jött az egyesítés, nem voltunk
felkészülve rá, és most sivatagba hordhatjuk a pénzt.

– Legalább tudják, hogy megéri.

– Persze, de nagy ára van. A bonni politika szeretné, ha a központi bank enyhítene
a pénzkibocsátás szigorán, egyszerűbben szólva, ha több pénzt nyomnánk a gazda-
ságba, de mi ezt nem fogjuk megtenni. A márka stabilitásából soha nem fogunk
engedni. A kormánynak át kell csoportosítania a kiadási tervét, sok pénzt elvonni
máshonnan, ha boldogulni akar az NDK stabilizálásából eredő nehézségekkel.
A kelet-német gazdaságot először meg kell semmisítenünk ahhoz, hogy egyszer
majd felépíthessük rendesen. Katasztrófa, ami ott van.

– És ez kizárja a magyaroknak nyújtandó hatékony és nagyvonalú támogatást?

– Igen. Senki sem fogja ezt magának ilyen világosan kimondani. Nem merik, és
részünkéről, németek részéről nem is illik. Tudjuk, mi volt a maguk szerepe a vas-

függöny lebontásában, a kelet-németek kiengedésében, az újraegyesítést megindító folyamatban. Joggal várhatnák, hogy most fizessünk. De nem fogunk, mert nem tudunk. Minden csepp vizünket elhordjuk a kelet-német sivatagba, ha akarja, moscsarat is mondhatok, nem marad magukra. Ezt ne mondja senkinek, ne idézze tőlem, de jobb, ha tudják. Ünnepestélyes nyilatkozat rengeteg lesz majd Bonnól, de ezt nem tudják kiosztani a leszegényedett magyar gazdaság szereplői között, és a majd hamarosan kialakuló nyomor enyhítésére sem. Szép szavak pénz helyett. Ez persze nem jelenti azt, hogy az egyes német vállalkozók nem indulnak el az önök piacára beruházóként. De az nem adomány lesz, azért ők kemény ellentételezést várnak majd. Mire hazamegy, vége lesz a csodáknak, s megbukik az, aki ezen csodálkozik.

* * *

Doktor Fey azt kérdezi: „Miért nem nálunk?”

A Hypo-Bank Bajorország tekintélyes pénzügyi teremtménye, a bizalom és az örökérvényűség egyik fő szimbóluma – most, 2009-ben tudjuk, hogy ide már inkább a múlt idő illik, a 2008-as pénzügyi válság után az, hogy „volt”.

A Hypo-Kulturstiftung a legnagyobb német magánalapítvány, nem valakié, hanem a banké, az pedig természetesen privát szféra. Egyetlen más német magánalapítvány sem rendelkezik akkora képzőművészeti, főleg festészeti anyaggal, mint a Hypo-Kulturstiftung. S egyben közösségi tulajdon, privát-közösségi, mint A Magyar Művészetért is, bármily kicsiny is az a Hypohoz képest, ebben kibírja az összehasonlítást.

Ez a közös vonás volt akkora erejű, hogy meghívást kapott Dr. Feyhez, a Hypo-Bank alelnökéhez, aki egyben az alapítvány elnöke is volt. Az író ezekben a hónapokban nem itt tevékenykedett, hanem más bajor bankokban.

– Hol? – kérdezte Dr. Fey.

– Tavasszal a bajor központi bankban, a Landeszentralbank in Bayernben voltam, most pedig a Bayerische Landesbanknál vagyok vendég.

– Ön pénzügyekkel is foglalkozik?

– Ez a szakmám.

– Én úgy tudtam, hogy A Magyar Művészetért elnöke, a bajor kulturális államtitkár, Otto Wiesheu úr hívta fel a figyelmemet Önre és az alapítványukra.

– Most, ebben az egy vagy két évben a pénzügyekkel foglalkozom elsősorban. Ez nem azt jelenti, hogy a művészeti alapítványunk szünetel. Innen irányítom és otthoni forrásokból próbálom finanszírozni. Ezekben az években éppúgy megtartjuk a díjátadó gáláinkat, mint amikor otthon voltam.

– Hány díjat adnak át évente?

– Tizenkettőt-tizennégyet, minden művészeti ágban.

– És hogyan finanszírozzák? Mekkora az alapítvány vagyona?

Na, ezt az egész beszélgetést, az egész istenverte találkozót jó lett volna elkerülni... Most hogyan mondja el, hogy lyukas a zsebük, hogy mindig is az volt, hogy a vagyonuk egyetlen forintot sem tesz ki, mert vagyon nem is volt, és nem is lesz soha. Hogy a vagyon a szívében van, és az nem ürül ki, tehát díj mindig lesz, amíg él... Ilyen süketséget hogyan fejtsen ki egy bankban az alelnöknek, a legnagyobb kulturális magánalapítvány elnökének, akinek a titkárnője többet keres, mint ők együtt, a kuratórium összes tagja?

És ha az alelnök majd aziránt érdeklődik, hogyan támogathatnák ők A Magyar Művészetértet, akár a bank, akár a Kulturstiftung – mert tudja előre, ez lesz a következő kérdés, hallotta itt már nem egyszer, nem kétszer tőlük, németektől –, akkor mit dadogjon rá?

– Nincs vagyonunk, minden évben előteremtjük a saját munkánkkal az adományt, a díjjal járó pénzt.

– Kik?

Na, ebből elég. Nincs válasz. Mondja, hogy ő, maga, egymaga? Kiröhögik.

– Én és a barátaim, a szövetségeseim.

– Nem fél attól, hogy alap nélkül kifulladásig áll az egész?

– Nem. Mi így élünk. Vakon? Lehet. De egész jól látunk így is. Nincs vagyonunk, nem is érdekel, mégis tudjuk, hogy amíg vagyunk, kitartunk. Ez most Magyarország.

– Segíthetünk adománnyal?

– Nagyon köszönöm, tényleg nagyon jólesik Öntől is, Dr. Fey, és másától is, és gyakran mondom ugyanazt, mint most: Nem. Mert akkor azok nem mi lennénk. Vagy bírjuk, tudjuk a magunk erejéből, vagy nincs értelme az egésznek. Teher alatt nő a pálma.

– De azért jó, ha kap vizet.

– Igen, és igent is mondanék, ha lehetne, de nem lehet. Tiltja a lelkiismeret. A Magyar Művészetért mindig csak annyi legyen, amennyire maga képes.

– Hol is van Ön most, melyik banknál?

– Itt nem messze, a Bayerische Landesbankban.

– Miért nem nálunk?...

Dr. Fey komolyan gondolta a kérdést. Amikor két évvel később a Hypo-Bank delegációja eljött Budapestre, hogy előkészítse saját magyarországi bankjának a felállítását, az első, akit felkerestek és akitől tanácsokat kértek az alelnök utasítására, az író volt. Szerették volna, ha részt vesz a bankalapításban. Az író nagyon

hálás volt a sorsnak, de kitartott amellett, amit mindig is tudott belül, olyan mélyen, hogy meg se kellett fogalmaznia a maga számára: nem lesz a külföld alkalmazottja, semennyi pénzért sem.

* * *

London, BBC

Megállíthatatlan volt azokban a hetekben, hónapokban, amikor nem ivott egyetlen milligrammot sem. Kimeríthetetlen energiákkal végezte dolgát, nemcsak azt, amit kiszabott magának, hanem mindazt is, ami addig a képzeletébe sem fért bele, ami addig meghaladta az illúziók és irrealitások világát is. Végláthatatlan sorban jöttek az ötletek, és elindult mindegyik mentén (és most nem írjuk le még egyszer, hogy hova is vezetett ez a szükségszerű, de idejében fel nem ismert kimerülés, hogyan vitt a bárpultokhoz).

Most éppen Londonba repül. Nincs konkrét cél, értelme sincs, csak az érzelem vezeti: több mint egy éve elhanyagolja a lányát, a német út miatt alig látja, most személyesen mutatja meg neki Európa igazi fővárosát. Tudja régóta, mennyire vágyik oda Anikó. Londont egyáltalán nem ismerte, kapcsolata nulla, tehát minden rendben.

És úgy is lett. El se lehet talán rendesen mesélni, hogyan vált élő organizmussá és aztán egy egész lánccá a kiinduló kapcsolat: a szobáját kiadó külvárosi házínéni által kikeresett néhány telefonszám. Elindult minden nap London belvárosába, és egyáltalán nem érdekelt, hogy ő itt egy nagy senki. Fel sem fogta, mibe kezdett bele.

Éjt nappallá téve felelevenítette angol tudását. Elolvasott minden reklámfeliratot amit a metróból, a buszból látott, megkérdezett mindenkit mindenről minden helyzetben, ülve, tolakodva, álldogálva, bevásárlás közben, megnézett minden tévéadást, híradórészletet, ha éppen otthon volt korán és későn.

Egyszer csak beindult a masina. Nem lehetett követni, ki kinek szólt az érdekében, a kérésére. Bankokban konzultált, a tőzsdére látogatott, Németh Miklós volt kormányfővel, az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank újdonsült elnökhelyettesével találkozott, bejárt a MNB londoni bankjához rendszeresen tájékozódni, könyvkiadóval tárgyalt pénzügyi könyve angol fordításáról, Magyarország iránt érdeklődő nagy befektető csoport elnöke hívta meg privát hangulatú beszélgetésre. Alig tudta követni a saját tempóját, kezdett kicsúszni a kezéből az időbeosztás.

Meglepően jó kapcsolatba került a BBC TV reggeli híradójának fiatal szerkesztőjével valahol, valamikor ott, azokban a napokban – ne kérdezzék, hogy hol, mikor. Egy-

szerűen csak volt és kész. A főszerkesztő tudott az író tévés múltjáról, és olyan ajánlatot tett, amit elhinni sem akart. Azt mondta, hogy amíg itt van Londonban, néha szívesen készítenének vele interjút Magyarországról a reggeli műsor számára a Világhíradóban.

– Kezdjük is, a stáb itt lesz fél óra múlva, ha egyetért – proponálta a főszerkesztő, az író pedig nagyon egyetértett. Akkor érkezett Antall József Párizsba, előbbre kellett volna mozdítani Magyarországot európai uniós csatlakozását, még senki nem tudott erről semmi biztosat, csak a vágyak éltek, Párizs segítségét is várta a magyar kormányfő. És az író tudósított Londonból arról, hogyan látják a magyar csatlakozást az angolok, akik szintén szívesen fogadnák Antall Józsefet.

– Megkerültél – kiabálta LELK. – Nem is értesz hozzá! Honnan tudod, mennyire készült fel Magyarország a belépésre? Hiszen tudhatod, hogy nem készült fel! Hogy mersz erről tudósítani a világ egyik legnézettebb műsorában?!

– Persze hogy nem értek hozzá! De kérdeznek! Mondjam azt, hogy kösz, nem! Ilyennek ismersz? Nincs senki Londonban, akit ezekről a lépésekről a BBC meg akarna kérdezni. Mondjam azt, hogy bocs’, gyáva vagyok?

– Igen, mondd azt, hogy te ide csak nyaralni jöttél a lányoddal.

– Tudják. És azt is, hogy ha visszamegyek, soha többé nem jövök ide, hogy Németországban folytatom. És? LELK! Végre nyitott vagyok minden újra. Van fogalmad, mit éreztem az erdélyi baleset utáni bénult állapotban? Annak még csak éppen egy éve. És most itt vagyok a BBC-ben. Nyavalyogjál nyugodtan, én megköszönöm az életnek e kegyet.

– Tudom, hol fogod folytatni. Csak idő kérdése, lemerülsz, most sem hagysz magadnak semmi tartalékot, be fogsz esni a repülőgépbbe, otthon kiesel, és három nap múlva rájössz, hogy nem hiányzol senkinek, hogy London is csak pótcselekvés, és a nagy londoni dobás után várnak a kis bűdös budai kricsnik.

– Így van, LELKem, így bizony.

* * *

Münchentől Szlovéniáig, Zágrábig és Párizsig – tőzsdei ügyek

Amikor az éjszaka sötétjében kiszállt az autójából, remegni kezdett a lába, reszketni egész teste. Ennek már több mint egy órája itt lett volna az ideje, de csak most, magyar területen mert először megállni, az elmúlt órában úgy vezetett, mint egy ámokfutó. Haza, csak haza.

Valamikor éjszaka két óra lehetett, Zágrábból hajtott hazafelé 1992 nyarán. Onnan éjfél után indult, először az autópályán, de aztán az véget ért, le kellett hajtani a

koromsötétben ismeretlen országutakra, valószínűleg el is tévedt. Még jó, hogy valakik zseblámpával köröznék, a rendőr biztosan útbaigazítja majd. Megállt. Meg sem próbált kiszállni, aligha tehetne volna. A sötétben kivehetetlen alakok léptek ki a lámpa fényéből, megragadták a kocsí ajtaját, feltépték és kirántották az autóból, előre lökték, majd segítettek neki feltápázkodni.

Ugattak valamit, karattyoltak, fenyegető arcot vágtak, egymással vitáztak, és dühösen néztek az íróra is. Aki viszont pisszenni sem mert. Fogalma sem volt, kik fogják felkoncolni percekben belül. Megpróbált úgy helyezkedni, hogy egy kicsit távolabb sodródjon az autótól, ne álljanak közvetlenül a kocsí mellett. Nem értette a nyelvüket, aztán derengeni kezdett neki, hogy...

Te jó Isten, itt háború van! Ezek, horvátok és szerbek egymást ölik, ahol tudják, a legbrutálisabban, ahogyan azt neki olyan világosan megmondták az ebenhauseni kutatók másfél évvel ezelőtt. Kik ezek? Usztrasák? Csetnikek? Fogalma sem volt, a nyelvük alapján nem tudott különbséget tenni.

Mennyi idő telt el így? Utólag sem tudta megállapítani, percek, tíz is talán, vagy csak egy? Meg is halhatna, ha valakinek rossz kedve támad?

Visszalökték az autóhoz, hagyták, hogy beszálljon, már nem törődtek vele. Láthatóan vártak valakit, akinek ez lett volna az utolsó perce az életben, és felfogták, hogy nem az jött, akire számítottak.

Az író alig találta az indítót a kulccsal. Aztán mégis elindult, és mint az őrült tépett a magyar határ túlsó oldalára.

Ott kiszállt, és felfogta, hogy a lánya hátul az ülésen pokróccal letakarva oly mélyen aludta végig az elmúlt órákat, hogy fogalma sem volt arról, mi történt. S mi történt volna, ha az éjszakai vérengző martalócok észreveszik hátul a gyönyörű magyar lányt. Ez volt az utolsó perce a tőzsdei sikernek, mely egy évvel korábban Münchenben kezdődött, s az ottani tőzsde vezetőjének jóvoltából először Párizsban, az Európai Tőzsdeszövetség francia elnökével, majd most a napokban a szlovéniai nemzetközi tőzsdekonferencián és a zágrábi eszmecserével folytatódott. Mekkora hazardírozás lett belőle az éjszakai országúton, akaratlanul. Mi mentette meg egy országban, ahol az ember most éppen annyit sem ér, hogy szappant főzzenek belőle: egyszerűen ott hagyják megrohadni azt, akit szítává löttek, vagy elválasztottak a fejétől?!...

* * *

München, 1991 ősze. A bajor központi bank elnökének ajánlására „kirándulást” tesz a tőzsdén. Nem volt a tervei között, a tőzsdéhez egyáltalán nem ért, nem is szereti – utálja! –, de azt mondják neki, hogy e nélkül nincs piaccgazdaság. Úgy hallja, mintha otthon már nem egyszerűen csak mozgolódnának néhányan, hanem talán

hivatalosan is folyik a tőzsdei kereskedés. Jó lenne megtudni valamit róla.

A Müncheneri Tőzsde vezetője kalauzolja végig, és azt javasolja, mindenekelőtt ismerkedjen meg az állampapírok tőzsdei forgalmazásával. Néhány nappal később a részvénykereskedésbe vezetik be, persze csak felszínesen, mélyebben egyszerűen nem értené meg, a nyelvtudása nem terjed ki erre a speciális szakvilágra, az eddigi tanulmányaiból pedig teljesen kimaradt a tőzsde.

Szépen halad. Elsősorban a makrogazdasági részletekre fogékony, a műveletek, a kereskedés nem érdekli. Most még nem, de néhány hónappal később Dr. Fey ajánlásával a Hypo-Bank egyik kisvárosi fiókjában – ahol a bankfiókok műveleteiről próbálják felvilágosítani – bevezetik a részvények árfolyamába, az adásvételbe, olyannyira, hogy maga is kedvet kap vásárolni. Ma is emlékszik, kitűnő és később igen hasznosnak bizonyuló tanácsot kapott arra, hogy teljes pénzéből vásároljon Adidas részvényeket.

Innen, Münchenből Párizsba viszi az ajánlólevél. Ennek azonban semmi értelme, üres, protokolláris beszélgetés az európai szövetség elnökével. Viszont azzal jár, hogy meghívják az Adriai-tenger partjára, Rovinjba, a gyönyörű tengerparti üdülővárosba, az első olyan nemzetközi tőzsdekonferenciára, amit Kelet-Európában tartanak.

Gyönyörű nyári Adria! Hányszor volt itt a családjával, első feleségével, két gyerekével, és külön is tévés stábokkal. Most is itt van vele a lánya, Anikó, éppen végzett a másodéven a Közgázon, olyan szép, hogy bőven lehet vele büszkélkedni. Az idősebb urak irigykedve nézik...

A konferencián szót kap, majdnem vezérfelét. Azt várják tőle, mondja el a véleményét, mikor lesznek érettek a kelet-európai gazdaságok az aktív tőzsdei életre, mikorra lesz sok olyan saját nagyvállalatuk, hogy azokat egymás után bevezethetik a tőzsdékre.

Meglepő választ ad az egyik kérdésre:

– Segít-e a nyugati tőkebeáramlás a kelet-európai tőzsdék megerősödésében?
– Nem. Az önök vállalatai és mögöttük az önök kormányai nem azért jönnek Kelet-Európába, hogy megerősítsék az ottani nemzeti gazdaságokat, még kevésbé akarják erősíteni az ottani belső vállalkozókat. Az első két év tapasztalataiból az látszik, hogy önök a beruházások helyett egyszerűen fel akarják vásárolni az egyes országok cégeit, iparágait, hogy aztán kiiktassák, tönkretégyék azokat, és teljesen a saját kezükbe vegyék az ottani piacokat. Önök piacot vásárolnak potom pénzért, és nem gazdaságot fejlesztenek. Hogyan keletkeznének ebből élet- és tőzsdékes nemzeti vállalatok?

A nemzetközi konferenciák, és általában a nyugaton folyó eszmecserék jellemzője, hogy az ilyen beszéden nem sértődik meg senki, nem kéri ki magának senki, sőt: értékeli

a világos, kemény szavakat, s mint most is, vastapssal köszönik meg a nyíltságot.

A rovinji előadása alapján az ott ugyancsak részt vevő horvát nagyvállalatok vezetői konzultációra hívták az író Zágrába, köztük a legnagyobbak: a hajógyárak, az olajcég, az acélüzem. Elment ugyan, de ez volt az a pont, ahol megérezte a határokat. Hogyan adhatna ő tanácsokat hatalmas gyárak tapasztalt vezérigazgatóinak a túlélésről? Hogyan mondhatna ő bármi érvényeset egy háborúban vérző országnak, amely elveszítette teljes közelmúltját azzal, hogy háborúban áll a fél Balkán? Igen, ez a határ nem léphető át. A zágrábi, éjfélbe nyúló beszélgetésen már csak arra figyelt, hogy megértesse ezt a vendéglátóival: nem restség, csak a kötelező szerénység tartja vissza attól, hogy tanácsokat osztogasson.

Éjfél után indult haza Zágrábból, jó lenne már otthon. S az autópálya egyszer véget ért, lekanyarodott a sötét országútra...

Igen, ez volt itt a végső határ! Arcában a géppisztollyal! Hátralátakart lányával! Ne tovább!

Nincs tovább, 1992 nyarának vége végre megsúgta neki, ami egy ideje világos volt e nélkül is a számára: vége a szellemi csavargásnak a nagyvilágban, nem világhi ő, csak egy csendre váró magyar ember, aki szeretne hazamenni.

1992 – Itthon. Ki az Úr?

Amikor haza-hazatért németországi tanulmányairól, és mikor végleg hazajött, a sok disszonáns változás közepette volt valami kiemelten különös, ami minden percben furcsán sértette a fülét. A „Herr” Németországban természetes fogalom. De hogy itthon „urat” hallott folyton folyvást, úr volt itt mindenki, az bántotta a tiszta hallást. Akkor is, ha rá használták. Hogyan lett itt ennyi úr? Elvtársból, semmiből, senkiből? Az „úr” ekkor még, mivel nem szokta meg a füle, számára minősítést, minőséget jelentett. Valamit, ami korrekt, nagyvonalú, képzett, segítőkész, gyámolító, építő. Helyette rombolást és lopást látott, mást nem nagyon.

Évekig nem mondta senkinek itthon, hogy XY úr. Tudta, hogy az illetőt eddig Körömpörkölt elvtársnak hívták, s most mondja azt, hogy Bécsi Szelet úr?! Az Úr az Isten. Körömpörkölt elvtárs persze elvtársként Isten volt átmenetileg, igaz. És szólítsa akkor most ily hosszadalmasan, hogy „Helló Körömpörkölt, aki elvtársból lettél maga az Úr”? Az új Isten? Istenem!

És ha mindenkinek jár az „úr”, mert így kell, hogy legyen, ha ez nem minősítés, akkor mindenki az. A strici, a tolvaj, a fehérgalléros olajszőkitő (minő durva blaszfémia, a „milyen volt szőkesége?” gyönyörűségére utalni a legbrutálisabb, gyilkosságokkal és milliárdossá válással jellemezhető olajmaffia megjelölésével?!).

Úr a nagy hangja miatt megválasztott pártkatona képviselő mindegyik párt sorában, a volt párttitkár, akinek nemrég még géppisztoly is járt a munkásőri zubbonyhoz, a III/III-as aljas kis besúgó, a képzetlen, primitív, mások szennyesében és sebében nyalogató újságíró? Ez mind, mind úr? Szegény magyar urak, köztük szegény magyar nagyurak, akik évszázadokon keresztül törekedtek hazájuk szebbé tételére – mert voltak ilyenek is, áldozat és felelősség bajnokai, s nem csak jobbagynomorítók, nem csak bécsi tényérnyalók, nem csak beházasodó dzsentrik. Nagyúr volt Széchenyi István, Wesselényi Miklós, Andrássy Gyula.

Úr lett a sírabló is.

X úr, Y úr, Z úr, Zs úr. A úr, B úr, C úr. Na-na. Urak sorakoztak mindenütt, de jó nekünk.

És akkor mi van az úrhölgyekkel? Az úrkisasszonyokkal? Eszébe jutott a gyakori kép az utak szélén, az árokperti repedt sarkú hadsereg, mögöttük a véreskezű stricik világa és a tetteiket elnéző rendőr, aki hálából és fizetségképpen alkalmanként ingyen járulhat e vályúhoz az útszéli cserjésben, de sebj, úrkisasszonyokkal gyakorolt ő, a rendúr, éppen samaritánus cselekedetet.

Megérkezett az új úri Magyarországra.

Egy papír került a kezébe ekkor. Megírta rá első versét, megállás nélkül róva a sorokat, ömlött belőle a féltés. Az írás sokáig félredobva maradt, soha nem gondolta, hogy egyszer még versben szeretné kifejezni magát. Utóbb csak véletlenül került elő költözködés közben.

Süket egypárbeszéd

– *Ki az? Ki ri? Ki ír?*

– Beléphetek? Személyesen?

Szenvedéllyel, szenvedéssel.

– *Szemérmesen, ha szabadna, ne szanaszéjjel!*

– Telve vérrel az arcomban,

mit harcomban

rám kent az éjjel. Így parancsolja?

– *Mi? Az?*

– Ott? Lefogyott lovak.

Battyognak. A népem.

– *Nékem mondja, hékás!?*

– Igen, ő az. Kérem szépen...

– s a ténfergő halandók odadobnak,

hozzám, a szédelgő bolondnak
egy darabka zablát: harapjak.
S bandukolunk együttvérzõn,
árván-fázhán
Keletrõl Nyugatnak, ezer évünk gübbedt hátán.
Az ott már Párizs? – hümmög a sámán,
Alpárnál.
Ez az én népem.
Itt lépdél, jó lesz másnak
húsból faragott mankónak.
– *Nem jöhetnek velünk a vörös ördögök!*
– Az ördögök örökös vörösök?
S nem könyörgök, röhögök.
Ez az iszony, az újszerű viszony?
Új szótár,
s az ösztönömmel mondanám...
– *Kilépni!*
– El- s feltéptem a szám.
A nyelvemet nem lehet. Nem engedett. Szán.
Bár egy vörös folt ott riad még a repedt lóablán.
Vázamon véznán visz tovább a vak végzet.
Szélszaggatta zászlóinkat mikor tűzzük már virágos
halomra,
ha már halomra pusztítottak a századok? A szemem
kiszárad,
az elvakult világ,
a világtalan virág könnyezik,
a számon cserepek, erre vágyik itt milliónyi köz,
ahol mindenki mindenkit haragít?
A békétlen béke lélektelen vándorútján
téllé válik a meleg, s az agyakban
a hó visszfénye mindent megvakít.
S a hodály-hideg majd csendben melegítget,
ha kifulladt tested vére,
s ha kihúlt sebed vére
visszapárollog az akol juhái közül.
Jó neked ittenség és mostanság?

(Haza szerelem, 2000)

11. Hét szűk esztendő 1990-96

Borból lettél, borrá leszel

Az író fél négykor ébredt. Hajnal sem volt még, októbert írtak, bármikor 1990 és 1996 között, hajnal, hol van még a derengés. Fél négy, ennyit sejtett, nem nézett az órájára, mert nem volt neki.

Mostanában egyre gyakrabban ébred hajnali négy körül. Ez nem jó. A mostanában és a *most*, az *itt* és *most* között éktelen különbség tátong. Amikor „mostanában” van, akkor ágy van alatta, biztonságot és egyensúlyt adó ágyikó. Ez meg *itt* „*most*” a feje alatt kemény, piszkos, a környék zajos, mint mindig, amikor – mert ilyen konkrét „*most*” egyre gyakrabban van, fokozódik a helyzet – mint mindig, amikor még vagy már ebben az éjjel-nappal nyitva tartó kocsmában, sörözőben, étteremben, kricsniben érzi meg a reggel közeledtét.

Aludt most is, nem sokat. Az előbb még a pincértől rendelt, itt nem tesznek különbséget ember és ember között, amit rendeltél, azt mindig kihozzák, függetlenül aktuális állapotod léptékétől, legfeljebb majd felszed kint a rendőr, a mentő, egy öreg k... nyanya.

Rendelt, kortyintott. Nem ivott, azt túlzás lenne állítani, mert már alig bírt lemenni a sör, inkább csak megpróbálta leszűrni, letolatni a torkán valahogy még ezt is még, na. Sikerült. Ez volt az altatódal, ez a kortyocska már nem fért bele az egyre nehezebben fenntartható éberségébe. Kicsit letette a fejét, éppen hogy csak, mert nem bírta már tartani – nem megy minden egyszerre –, lehajtogatta az asztalra, és úgy maradt.

Azt kellene mondani, hogy aludt, mindenki úgy látta, de nem alvás ez. Ez szenvedés, amikor zuhan lefelé az ember az iszonyatos mélybe. Most tehát a „most” forgatókönyve alapján történtek az események, így konkrétan ott és akkor ébredt hajnal fél négykor. Mire ezt felfogta a fél négyből négy lett. Az előbb a sört szűrte, most, ébredtében a fényt, mert durva volt, ahogy a szemébe világított, még így is, pedig csak félig bírta kinyitni. Ez az az idő, mikor kortyintani kell egyet. Ha sikerül,

de miért ne sikerülne a váratlan ajándék, e pihentető alvás után. Talán elég lesz a sör, ez legalább itt van előtte az asztalon, de lehet, hogy unicum kell már, az lenne a jobb, a hatékonyabb, gyorsítónak, csak azzal nagy baj van: meg kellene rendelni. De nincs semmi garancia, hogy a pincér előtt is ki tudja mondani, érthetően és világosan azt, ami pedig olyan fényesen, világosan és tisztán szól itt belül az elméjében. Ki tudja-e mondani, hogy: unicum. Vagy hogy uni-cu-m-m-mot... kérek. Nem tudja? Marad a sörkortyintás egyelőre?

Feladjuk már most, a nap elején?

De ördög tudja, lehet, hogy ez itt az előző nap vége. Akkor viszont senki sem csodálkozhat, ha feladja a szókimondást, ekkora aznapi, egész napi kemény küzdelem után elvégre nyugodtan meghátrálhat, és akkor meg se kell próbálni a lehetetlent, a kimondhatatlanul bonyolult mondatot az unicumot illetően. Ki hihetné, hogy egy egész napi és éjszakai alvás nélküli ivás után lehet beszélni?

Nehogy dadogjon!

Ez azonban talán inkább a mai nap eleje. Szégyen. Ezek szerint ma nem fél négykor ébredt, hanem háromkor, nem itt, hanem otthon. Ezek szerint levánszorgott a kocsig, átöltözni sosem kell ilyen életszakaszokban, mert ruhában dől az ágyba – esik, zuhan bele az ágyba –, belekapaszkodott az autó ajtajába, nehogy elessen beszállás közben, ettől kellő nyugalmat érzett, mondhatni megnyugodott. Utána már szépen, négy keréken vonult lefelé a hegyről a piacig, ment az autó csak lassan, csak szépen, ahogy a csillag megy az égen. Ott a kocsmáig vonszolta magát kimért léptekkel, mintha minden lépést meggondolna, mintha nagyon gondolkodna valamin, mindig meg-megállva. Ott persze volt egy kis baj lefelé a lépcsőkkal, ez nem mindig sikerül olyan jól, mint a négykerekű meghajtás, két lábbal nehezebb is, ez tiszta fizika, megállt ott lent e lépcsőházi siker után. „Lépcsőházi filozófia”, jutott eszébe a régi tanulmányokból, és elmosolyodott töretlen műveltségén, a biztos fogalomhasználaton. Most már tisztán emlékezett, hogy sok kíváncsi szempár figyelte átgondolt útkeresését az asztalig...

Tehát ez ma volt, ma ma van. Akkor viszont miért nem jön ki ez az egyetlen fontos szó a száján? Miért nem rendeli meg ezt a nyavalyás unicumot? Szégyen. Fél a pincértől? Az is magyar ember, vagy mi a fene, csak megérti valahogy?!

– Pincér! – ezt akarta mondani, de nem sikerült elég jól, maga is érezte, hogy ez csak motyogás volt, ezért inkább berendezkedett arra, hogy majd egy megfelelő pillanatban begyakorlott mozdulattal int neki. Reméli, nagyon reméli, hogy az intés nem lesz félreérthető, nem érti senki majd legyintésnek, anyázásféle türelmetlenkedésnek, előre vivő volna megnyerni a pincér jóindulatát.

Ezzel is eltelt öt perc, ez nagy baj, mert belül türelmetlenkedett a gyomra, gyorsan lépni kell, most már csak Zwack segít. A pincér háttal állt, hajnalban ők is fáradtak.

Az író próbált vigyorogni addig is, ez általában segít neki visszanyerni az önbi-zalmát, bár azt jól tudja, egyszer már látta ezt a fajta vigyorát a tükörben, jól tudja, hogy most nem akarná a tükörben viszontlátni magát ezzel a fajta vigyorral.

A pincér nagy belső tudatalattival rendelkezhetett, mert álmosan megfordult, és pásztázása részeként az íróra pillantott. Pislantott. Az író megmenekült. Felemelte a kezét. Nem szóval hívta a pincért, mert tudta, hogy most már teljesen beszéd-hiányossá vált a mély gondolatoktól, az öt percből várakozás közben hat lett, ez rengeteget rontott az általános helyzetén, kizárt a megfelelő szófűzés és az emberi hang. Ezért a felemelt hüvelykujjával egy egyest mutatott. A pincér látta a helyzet komolyságát, de tanácstalan arccal további információt kért a távolból, az infónak arra kellett vonatkoznia, hogy nagy csuklómozdulatos lesz-e az egyes, azaz a pincér bemutatót tartva nagy lendülettel felfelé emelte a kezét, teljes ívű, széles karmoz-gással. Majd, mivel hiányzott az egyetértő tekintet az író irányából, a pincér rövid ívű, azonnal a szájhoz érő mozgásirányt szimulált a hüvelyk- és a mutatóujja közé szorító gesztussal. És ekkor a mai nap elnyerte első értelmét, mert az író tömör bólintásából a pincér jól tudta a választ, mostanában többször is lezajlott köztük ilyen jelbeszéd.

– Unicum jön, és meg se kellett szólalnom – mondta elégedetten az író az asztal-lapnak, és olyan boldogság vett erőt rajta, mint az előbb, amikor eszébe jutott a „lépcsőházi filozófia” fogalma. Most ez minden, ami a régi egyetemi tanul-mányokból megmaradt, valakire azt mondta a marxista filozófia szemináriumvezetője, hogy lépcsőházi filozófus volt, ebből a váratlan emlékezőtehetségből is bőven lehetett következtetni arra, hogy voltak tanulmányok.

Az íróra ismét feljött a nap. Felragyogott. Az unicum altató dallama hamarosan feledtette vele összes szókincshiányát, alvás közben mindig csendesen, folyama-tosan, némán beszél.

1993 novembere – „Csak a testemen át!”

Letagadhatatlan, hogy az írónak a házassága idején – 1970 és 1990 között – nem csupán a fantáziáját mozgatták meg idegen női testek, maga is mozgatta emezeket szaporán. A válással elszabadult a pokol. Vagy a menny?

Női mellék lankái volt a vánkosa, rengő csípők a takarója, rejtelmek vitték álomba, és bujaságok keltették ébrenlétre. Ha egy-egy nő megkérdezte, hogy ő most akkor hanyadik a listán, a sorban, sokáig egzaktsággal tudott adni, fejében tisztán élt minden fázis, grádics, a keresztnevek a sorban, vagy ha ezek már a tett pillanatában sem voltak világosak, hát a hozzájuk illő szemszín, méret mindig felbukkant, megjelölte saját helyét

a többiek között. Erdők, mezők, feleségek, menyasszonyok, elváltak és hajadonok, autótülések, irodai pamlagok jelezték az élet gazdagságát. Amikor aztán kétszázra rúgott a szám, egyszer csak feladta a listázást. Elszakadt a fonál, értelmetlenné vált az igyekezet a hűségre: a számokban kifejezhető valóság iránti hűségre.

Soha nem tartotta hűtlennek magát. Mindig tudta és tudatta az éppen érkező nő nemmel, hogy ez az egész nem számít, jelene sincs a találkozásoknak, nemhogy jövője. A lányok, feleségek, a női mibenlét hatalmas intelligenciáját mutatták, hogy ezt mindenki meg is értette, egy német nő leveleit és üzenetéseit – telefon útján, repülőgépen megbízott magyar útítársakon keresztül – leszámítva, soha senki nem akarta folytatni azt, ami már nem folyt tovább.

Bár fiatalkorában lenéző volt a nők iránt, ez a nemi diszkréció, ez a titkok iránti totális női elkötelezettség megváltoztatta a véleményét, tudta, hogy a nők mindig igaz barátai lesznek: a titok, s az abban bujkáló örök erő, fegyelem, a bensőséges nő hála a férfiak fölé emelte benne a nőket ezekben a válságos években. S ha másnap a lány örök halát esküdött új férjének? S ha egy másik az esküvője utáni hétfőn már személyesen jött, nevetve? S ha a feleség 7 évig melengette az ő ölét, megtartva anyai és feleségi ragaszkodását gyerekei és férje iránt? S ha egy diáklány az érettségije előtt könyörgött, hogy legyen ő az első, aki felszenteli, vérben és kéjben? S ha lakását egyszerre három nő tette rendbe, s mindegyik meg volt győződve arról, hogy a másik kettőnek semmi esélye? S ha valaki rendszeresen Magyarországra járt tudósítani külföldi lapjának? S ha valaki az évek alatt háromszor tért vissza hozzá titkárnőnek, bár közigazgatási munkára szolt a képesítése? S ha más Erdélyben 16 évet várt rá, hogy hátha egyszer visszatér – mert bár jel egyetlen egy sem érkezett, a lány mindig tudta, hogy igen?

– Nem az a hűtlenség, hogy lefekszem másokkal, sokakkal – LELK. – Az volna az, ha emiatt, bárki más miatt cserbenhagynám azokat, akik hozzám tartoznak. S ezt soha nem tettem – mondta ki a magának felállított lényeket.

A válása után felgyorsultak az események, s már lehajolnia se kellett egy-egy virágért, azok felemelték a fejüket hozzá. Ezért aztán kezdett unalmassá válni az élet.

Egyszer, 1993 őszén hosszasan nézett a Lövőház utcából kifelé a Moszkva tér irányában. Lassan tudott nézni, menni éppen egyáltalán nem, földbe gyökerezett a lába ott a kis ócska kocsmá előtt, annyit ivott már, pedig még csak délután négy óra volt. Lassított filmben érezte magát, amelyben a rendező nem tudja, folytatódik-e még a sztori, vagy hagyja ott állni az utolsó kockán az egész befejezetlen világot, a te remtővel együtt, nyilván részeg volt a rendező is.

Háta mögött volt a nyugat a Rózsadombról, november lévén a hidegen fényes nap kezdett lebukni. Annyi fénye még volt, hogy bevilágítsa a Lövőház utcának a Moszkva térig futó szakaszát.

– Nem lehet – dünnyögte. Pedig lehetett. A fényben jött egy másik fény, és az egyenesen, lassú léptekkel tartott felé. A nap átvilágította a haját, a szoknyája ráncain táncolt, a nevetését, az apró gödröket az arcán kihívóan kacérrá tette, és a lány meg sem állt, míg mellé nem ért. Mondott valamit a lány, az író úgy érezte, hogy hall, de beszélni nem tudott, csak bólogatott.

Másnap pontban négykor a kezében csendesen billegő tizenharmadik korszóval kiállt a kocsmá elé, ugyanoda, nézett le a földre ravaszul (azt hitte, hogy ilyen a ravasz nézés), majd hirtelen felemelte a fejét a Moszkva tér irányába.

– Lehetetlen! – kiáltotta, valaki gyorsan távolabb is szökött tőle, és ijedten nézett rá.

– Ilyen nincs! – Erre már a pincér is kinézett.

Pedig volt, a lány a napban ugyanolyan lassú, de határozott léptekkel tartott felé, minden ugyanúgy volt, mint tegnap. Az író tudta, hogy elmehetett az esze, de nem ez volt a helyzet.

A lány odalépett mellé, ismét mondott valamit, ezt most már jól megfigyelte az író, mert meg akart felelni e kihívó helyzetnek.

– Ne igyon annyit – mondta kedvesen és nevetve a lány. A mondat nemhogy nem sértette, nemhogy nem vágta mellbe az írót, hanem egyenesen meghatotta. Könnyek jelentek meg a szemében, ázott, alkoholtól gyorsan eleredő könnyek. Összeszedte minden tudását, és kerek perec megmondta a lánynak:

– Jó.

– Ha nem iszik, holnap visszajövök.

Másnap ott állt az író egyenesen a Lövház utca és Moszkva tér találkozási pontján, később tudta meg, hogy az már a Széna tér, állt, várt, kijózanodva, és nézte a tér távoli óráját. Csak az órát nézte, nem is volt benne biztos, hogy megismerné még valaha a lányt. Utálkozott magán, hogyan lehet ennyire gyenge, kiállni ide a sarokra. Tudta, hogy azért volt ennyire gyenge, mert már nagyon, de nagyon – ahogyan Makovecz Imre utólag megfejtette titkát a lánnyal –, olyannyira vágyott már a szeretetre, hogy végelgyengülésbe jutott. – Ellágyultam, ilyen vagyok, mormogta. – Hol van már a keménységem?

Látta, hogy négy órára ugrik az óra, indult vissza a Lövház utcában a bevált, a gyengeség ellen olyan jó gyógyszerként ható kocsmája felé, amikor valaki oldalról gyengéden megérintette a kezét, pontosabban a csuklóját. Oda se nézett, tudta, hogy a lány...

Hamarosan a legfontosabb segítőtársa lett neki, az életüket kitérták egymásnak, a testüket is. Makovecz Imre szavai mindkettőjükre illettek, nagyon hiányzott már nekik a szeretet, s mivel ezt megkapták egymástól, férj és feleség lettek, a 24 évnyi különbség ellenére. A lány a saját lányával volt egyidős, szerette őt szeretőjeként, lányaként, feleségként és dolgos társaként.

Makovecz Imre 1995 decemberében vette át A Magyar Művészetért Életmű díjat

A második feleség: Kati

És amikor a szeretet elmúlt, és nem volt már szükségük egymásra, hosszasan, a válás után még másfél évig egymásba ölelkezve, utoljára, és legeslegutoljára még az egyszer, most aztán tényleg, de vissza ne vondd, elváltak egymástól. Kinek-kinek megnyílt a maga útja, amely úton ismét tudtak valamit, külön-külön is immár, valamit, amit a Lövház utca előtti időkre éppen elfelejtettek: megtanultak egymáson újra szeretni.

1993 decembere – A Magyar Művészetért első halála

Pocsék év volt 1993. Végsőkéig kiéleződtek a hazai ellentétek, ez már nem a politikai rivalizálás országa volt, hanem az egymást megsemmisíteni készülő ellenségeké. Ez a mondat abszolút hibás. Az Antall-kormány a halálára régóta készülő miniszterelnökkel már régóta nem volt abban a helyzetben, hogy az ellenségeit megsemmisítse, a konzervatív nemzeti oldal tehetetlenül és az ország irányítására alkalmatlanul nézte a maga pusztulását. A szocialisták és az egyszerűen csak kozmopolitának – valójában a zsidó érdekeket védő hadoszlopnak – tekinthető SZDSZ gyakorlatias szövetséget kötöttek, mindkettő elárulva önmagát. A lényeg felbukant: győzni és győztesnek maradni. Más szavakkal: visszaszerezni az országot, amelyet 1990-ig együtt uraltak, más néven.

Az Antall-kormány bambaságát élvezve maguk alá gyűrték a reálszférát, a vagyonokat, a privatizáció fő ügyintézői és címzettjei voltak, idegen, külföldi politikai és tőkeérdekek hazai kifutófiúiként ragyogtak – valljuk be: e téren kiváló maratoni futók voltak! –, mondván, hogy most építik be Magyarországot a nyugati integrációba. Bámulatos tempóval gazdagodtak, mesés vagyonokat gyűjtöttek be rém-mesékbe illő módon. Az Antall-kormány megérdemelte bukását, kudarcra volt ítélve ilyen gátlástalan ellenség nyomása alatt. Magyarország azonban nem ezt érdemelte. De mert Magyarország ezt adta magának, megadta és feladta magát nekik, ezt is megérdemelte.

Az író ez az egész nagyon bántotta. Kívül állt mindenben, mindenkin, magányos szabadsapat volt egy személyben, semmi nem tapadt hozzá, se vesztés, se haszon, se vesztegetés, se tarolás, nem akart privatizálni és nem akart külföldiek szolgája lenni, bár helyzete folytán mindkettőre ezernyi lehetősége volt 1990-94 között. Világos elve volt, ennek felelt meg.

Ne kérj, adj. Adj, mielőtt kapsz.

És egy másik.

Ne vedd el, ami a másé. Minden a másé, ami nem a tied.

Utálta, megvetette a hazai valóságot, de nem kérhetett helyette mást. Ezért pokolian szenvedett. Az elmúlt csaknem fél évtizedben A Magyar Művészetért Díjba vetett reményei és törekvései mentették meg attól, hogy belepusztuljon a nihilbe, amelyben ébredt és feküdt. A Magyar Művészetért nem csupán eszméje volt. Cél is, amelyért az év minden napjában fáradoznia kellett. A MM-nek soha nem volt pénze, tőkéje egyetlen fillérnyi se. Ezért mindig, minden évben elő kellett teremtenie azt, amit átadni kívánt: a díjat és annak pénzügyi velejáróját. Kifacsarta minden számláját, még a vánkos alatt sem maradt semmi decembereként, a gálák idején.

1993 őszén brutálissá vált a magyar kulturális közélet, az ő fő terrénuma. Kiátkozták egymást a művészek. Ez is pontatlan: a liberális művészek, akik mindig nagyobb hangúak voltak a köreikhez tartozó média révén, durván kiátkozták azokat, akik a kormány közelében álltak, és magukat nemzetinek értelmezték, egyre kevesebben népinek is. Az átok mindenestre hatott, megbénult a magyar szellemi élet, ember embernek farkasa lett: üvöltött mindenki. Budapest szocialistákhoz szokott politikai értelmisége és a kultúrát a valóságban irányító liberális körei gyűlöletben izzottak, újra nyíltan a hatalomra vágytak. Liberális írók tragédiákba illő komorsággal vonták vissza drámáikat a rádióból, a lapokban lövészárkokat építettek, és mindenütt megvonták a kevélység engesztelhetetlen határait.

Az író úgy érezte, lemerült. Munkája, jövedelme csak szórványosan, vagyona egy impozáns, de eladhatatlan házban kuksol, a szellemi és politikai viszály miatt mindenki óvatos, visszalép, elgyávultak azok, akiket szövetségesének tekinthetett, mindenki magával törődik, menti, amiye van, s szerzi, amiye soha nem volt.

– És itt elég, vége – gondolta, s e szerint is tett. Október volt már, ilyenkor a kuratórium mindig nyilvánosságra hozta az évi döntését a decemberi gálák díjazottait illetően, már mindig látszottak a pénzügyi fedezet körvonalai, most azonban nincs kuratórium, a régi felbomlott, az érdektelenség fojtogató, ilyen környezetben nem talál szponzort, társat, barátot, a számláin álló pénz legfeljebb félig tudja fedezni a díjakat, a gálákat.

– És mindezt miért? Egy álomért? Ami rémálom... Elég volt, nem bírom tovább, megfulladtam.

Porba dugta a fejét, borba a torkát. Ez már bevált szokás volt. Ha nem bírta tovább, ha már nem voltak válaszai, bevetette magát egy zajos kocsmába, lényegében éjjel-nappal, nyitástól zárásig...

– Látod, éjt nappallá téve dolgozom – böföntette ilyenkor groteszk arccal LELK-nek, aki ekkor már egyetlen szót sem szólt hozzá, félrefordult, mintha nem is látná. Ez a közöny bántotta az író, azt hitte, LELK mindig igaz, megértő barátja marad, megérti és kimentí őt. Ebből a félrefordulásból megérthette volna, hogy mindennek

vége, ha már LELK is elfordul, akkor biztos lehet benne, hogy már senki előtt nem számít egy garast se az ő tekintélye...

Éjt nappallá téve dolgozott tehát a kocsmák mélyén, étlen, szomjan, mint a szegény kubikosok, hacsak nem számítjuk a napi 15-re hitelesített korsó sört és a gyorsítókat. Jó, ezeket persze számítani kell, mert ez volt az étel is, az ital is e hetekben – átlagosan két hétre nyúlt egy ilyen munkaszeánsz – enni csak elvétve evett, eleinte bírta anélkül is, a későbbi, a végkifejlethez közeledő szakaszban pedig egy falat nem ment már le a torkán, a gyomrában összegyűlt méreg, kátrány kiölte a vágyat. Ígyen dolgozott keményen hajnaltól délig. „Ígyen szóla Zarathusztra”, lám, ismét a filozófiai tanulmányi emlékek jelzik egyszer volt, hol nem volt létüket! Délre kimerült, haza kellett menni az első pihenésre, délután rövid vágtaával folytatta a munkát, kora este ismét ki kellett aludnia annak fáradalmait, hogy aztán este kilenc óra felé teljes vértetben, a haverok gyűrűjében lásson neki a harmadik műszaknak.

Mindig sokat dolgozott, éppen e speciális munkatéren lenne hiányos?

1993. november végén, éjfél felé, jól hallhatóan megszólalt LELK.

– Úgysem bírod már: ennek a kéthetes körnek vége. Gyerünk haza, v-é-g-e! És mondanék még valamit. Holnap és holnapután végelgyengülésben fetrengsz otthon, de utána felkelsz, és nekilátsz az idei gálának, a kutya istenedet te elveszett ember! – É-nnn?! Soha az életben, nincs az az isten! És te se, és senki se, és soha többé ne halljak erről – eleinte suttogva kezdte a reflexiót, de a végén már üvöltött.

Magában üvöltését kihallhatta a fiatalember, akit látásból ismert, ott volt minden este a nyerőgépen babrálni, a nevét sem tudta, a fiú most udvariasan megfogta a kezét, lesegítette a bárszékről, mint annyiszor az elmúlt évben, az ajtóhoz vezette, segítette beszállni az autóba, jó éjszakát kívánt. Az autó magától elindult, mert olyan speciális autó volt, amely részegen is tudta az utat hazafelé, a gazdának elég volt a kormányt tartani – ha lehetne, szépen, kérem főnök, kanyar jön! –, aztán két nap otthon a pokol mélyén.

Majd bocsánatkérés a Lövház utcai lánytól, minden szégyenkezés nélkül, mintha most tért volna vissza az afrikai vadászatról, a lány valami nagy dolgot tudhatott az életről, mert ezt a két hetet – közös életük első ilyen kocsmaszagú heteit – a megbeszélésük alapján zokszó nélkül a távolban töltötte, nem is találkoztak. Ilyenkor később sem találkoztak, férj-feleségként sem.

S aztán minden ment, hiszen az afrikai vadászat új erőt adott...

Szégyen, nem szégyen, ha nincs LELK és a Lövház utcai lány szelíd megértése, soha többé nincs A Magyar Művészetért Díj.

Az író megszívta magát, mint mindig, ha nagyon lemerült. Nem egyetlen gálát tartott 1993 végén, hanem hármat: egyet a Várszínházban, egyet a Királyi Várban,

*Sinkovits Imre a Nemzeti Színház színpadáról köszönti
A Magyar Művészetért Díjátadó Gáláját 1988-ban*

Író kategóriában Esterházy Péter kapta A Magyar Művészetért Díjat 1995-ben

egyedül pedig a Nemzeti Színházban. Kevés oly ragyogó névsor gyűlt össze magyarországi díjátadásra, mint akkor. Tökéletesre sikerült a válasz a kulturális élet dúvadjainak garázdálkodására. Egy színpadon állt Szokolay Sándor és Szántó Tibor, Finta József és Korniss Péter, Dresch Dudás Mihály, Jancsó Adrienn, Karsai Zsiga bácsi és Péreli Zsuzsa, Törőcsik Mari, Garas Dezső és Kányádi Sándor, Korniss Péter, az azokban a napokban megalapított Magyar Művészetért Szalon társelnökeként Esterházy Antal herceg és Bródy János. A vendégek között Mádl Ferenc kulturális miniszter és a nemzeti bank elnöke, Bod Péter Ákos, valamint több tucatnyi művész azok közül, akik 1987 óta megkapták a díjat. Szótlan tömörséggel utasították el a szellem és az esztétikum elleni lázítást, szövetséget akartak, nem vért. Aki ott volt, tudta, miért fog kezét a másikkal. Nem akart háborút. Amely persze ennek ellenére döntő ütközet előtt állt 1994 tavaszán, s amely azóta is kíméletlenül folytatódik. Az író ezekben a hetekben, hónapokban, mint mindig azokban a zuhlott években, vezekelt. Több hónapig egyetlen milligramm alkoholt sem ivott, visszanyerte önbecsülését, egyik célt a másik mellé állította és hajtotta magát a megvalósításra, éjt nappallá téve, egy egész évre előre megteremtve a pénzügyi feltételeket szerelméhez, az MM-díjhoz, nem ismert lehetetlent és határt, hite magasabban szárnyalt, mint bármikor élete előző szakaszaiban, ereje kimeríthetetlen volt. Vezekelt, mint a flagelláns szekta tagjai a keresztényeknél, mint a mohamedánok Ramadan idején. Maga sem tudta, kinek a kacsója int felé, amikor mondjuk három hónap hófehér tisztasága után, éjfél felé a munkák boldogságától kimerülten hazafelé vezetve nem balra, a háza felé mozdul a kormány, hanem kimondhatatlan elszántsággal előre halad a kereszteződésben. Összekeverve mindent, ami fontos és értelmes a rosszal és a pusztulással, és a kocsikormány – vagyis valami ismeretlennek a keze – oda mutat, ahonnan néhány hónapja kivezették: újabb két hét kezdődik. Hányadszor és meddig még, Istenem?!

1994-1998 – Pandúrból rablók

Csak nézett. Régi KISZ-esek, ismerősök és ismeretlenek, régi pártkáderek, kormányzati és megyei, városi tisztségviselők az új világ élén. Milliárdosok, gyárak, erdők, kereskedelmi láncok tulajdonosai lettek, láthatóan beleérnek a mancsaik az olajvagonokba, a szökítésbe, velük, értük és ellenük dolgoznak a gyilkolásra is vállalkozó maffiák. Tolvajok, akik felvásároltatták a kárpótlási jegyeket azoktól a nyomorultaktól, akiktől most másodszor, harmadszor is ellopnak mindent azok, akik 1945-ben megígérték nekik a földet, a jobb életet. Törvényesen lopnak, rendben is van minden tolvajok törvényes hazájában.

SOHA.

Soha ne tartozzon közéjük, soha ne működjön együtt velük.

És ez bizony nagyon nehéz. 1994-ben, a Horn-Kuncze-kabinet megalakulása után az újtőkések világából ajánlatokkal keresik meg, magukhoz hívnák, azt hiszik róla a kevésbé tájékozottak, hogy ő is a győztesek közé tartozik, hogy eljött az ő ideje is, a kapcsolati tőke világában ő is aranyat ér.

És most világossá kell tenni, hogy NEM. Hogy pucoljatok innen. Nem tehetek ellenetek semmit sem, mert nincs semmi hatalmam, de ha tehetnék, mindannyian újrakezdenétek, a szakmátokban, ki mihez ért. És ez nem lehetne a „politika”, az nem szakma, az hazugság és szemfényvesztés volt és maradt. A csalók pedig tömegesen masíroznának a börtönökbe.

Egy párt helyett sok párt, és mind egyforma. Állami és pártcsaló helyett és mellett magáncsalók tömege. Iszonyú keserűen kelt és feküdt, eltévedt mindenben. Egyben volt csak biztos. Sem ezekkel, sem a külföldi befektetőkkel nem működik együtt, és soha nem privatizál egy gyufaszálat sem. Pedig neki is ajánlottak – a legnagyobb természetességgel és jóindulattal – egy nem túl távoli vidéki gyárat, potom pénzért a kezére játszották volna, körülbelül akkora összegért, mint amennyit átnyújtanak majd egy hónap múlva a színpadon A Magyar Művészetért évről-évre gáláján. Megvehetett volna felszámolásban egy egész állami gazdaságot, erre is biztatták.

Akivel eddig megtartotta a barátságát, a régi emlékeket, szakítani kellett azokkal is, bomlottak a szálak maguktól is. Nemkívánatosak voltak egymás számára. Az író nem tudott többé beszélgetni velük. És ők bukott figurának tekintették az író.

– Miért lett annyi ellenségem a 80-90-es évek fordulóján? – kérdezte ekkortájt Nagy Imrét, a KISZ KB volt első titkárát, akivel a 80-as évek második felében a kölcsönös megbecsülés alapján egymást támogató viszonyban volt. Ez a viszony megszűnt, kihűlt már régen, Nagy Imre élen járt a privatizálásban, két világban éltek, de bízott Imre egykori barátságában és abban a természetes őszinteségében, amit ő is vidékről hozott magával.

– Mert mindenkivel összevesztél. Nem az a kérdés, hogy igazad volt-e egyik-másik kérdésben – szerintem a legtöbb ügyben nem volt igazad –, hanem az, hogy mindegyikben frontot nyitottál nálad erősebb csoportok ellen. Vagyis eleve vereségre kárhoztattad magadat.

– Ezt elismerem, és így volt rendjén, de veled ellentétben én ezt nem hibának tartom, hanem az egyetlen útnak. De elismerem, ez vesztes út. Rendben, bukással jár. De ti győztesek vagytok szerinted?

– Nem, nem vagyunk azok. De ez egy más világ. Ez jutott Magyarországnak, neked, nekem. Az a különbség a sok ember között, hogy van, akinek semmi esély nem

jutott, van, akinek jutott ugyan, de nem tud vele élni, és vagyunk, akik megtanultuk, hogy mi a győzelem és a vereség közti kinos különbség. Majdnem belepusztultunk, amikor meg kellett tanulnunk a bukás lehetőségét 1990-ben, s ne várd tőlünk, hogy szeressünk elpusztulni.

Ezzel vált el az út, mindenkivel. S nem volt másik. A miniszterelnök ugyan európai formátumú államférfi volt, történelmi helyzetismerete kiemelte minden kortársa közül, fel a magasba. Az Antall József irányításával működő MDF-vezette koalíciós kormány azonban olyan súlyos hibákat követett el a kárpótlás, az SZDSZ-alku, a tömegnyomor és a kezdődő, dilettáns privatizálás területén, hogy egyetlen percig sem lehetett tisztelettel nézni rá, sőt: a hozzá nem értésük kifejezetten taszította az írókat. A Fidesz az ő értékei számára alig volt látható, mert bár tisztelte, egyedül bennük tisztelte, sőt szerette a személyes és közösségükben is érvényesülő bátorságot, és szívesen látta volna bennük az új generáció garanciáját, az ő szemében a Fidesz keveset tett azért, ami számára a választóvíz volt minden korban: a határon túli magyarságért. Nem ismerte és így nem értette a Fidesz nemzetpolitikáját, s úgy volt vele, hogy nincs is. A többi pártra nem volt érdemes figyelni, s ha mégis kellett, azt az MSZP és az SZDSZ elérte legképzettebb mosodaügynöke, Tocsik Márta révén. Ekkor azért mégis kezdte megszeretni a Fideszt, amely kirobbantotta a Tocsik-ügyet. Körülbelül ez volt az, amit minimum mindig is várt tőlük, ha már ki mertek állni a Hősök terén 1989. június 16-án.

1995. március – Búcsú a kupoláktól és a negyedszázados családtól

Az író és családja már 1988. januárban megegyeztek, hogy apa és anya elválnak. Majd. Nem most rögtön, de magát e majdani tényt ilyennek veszik, e pillanattól: visszavonhatatlannak. A válásra csak 1990 nyarán került sor, mikor Anikó lányuk sikeresen felvételizett a Közgázra, Lajos fiuk már 16 évesen is azt sugározta, hogy az ő illetén sikerei iránt senkinek ne legyen kétsége.

A sors úgy hozta, hogy a Makovecz-ház, amelyben 1985 óta éltek, túl szép volt és túl nagy ahhoz, s persze főleg a mester kézjegyei miatt nagyon is sajátosan ősi és magyar, hogy el lehessen adni.

A család a válás után még öt évig beszorult a házba, a vidékről felhozott nagyszülőkkel együtt. Az író éveken keresztül azt hitte, hogy van megoldás, élhetnek együtt is ekkora házban, ki-ki a maga részében és módján, de felesége és gyerekei meg akartak szabadulni a múlt e legmarkánsabb jelvényétől. Őket semmi sem kötötte hozzá, tárgy volt, főleg kudarcok tárgya. Az írónak azonban az élet volt. Minden darab kövéhez, téglájához, palájához, festékéhez és deszkájához, gerendájához

kőkemény munka fűzte, a saját keze. Tudta minden darabról, mikor került a helyére. Kikezdte egész életét az irigység, amelyet a ház másokban kiváltott, a támadások, amelyek a párt KB, a KEB részéről érték. S azok az aljas támadások a fű alatt, amelyek soha nem látszóttak, de kegyetlen erővel hatottak, kihatottak egész életére. Sokáig azt hitte, hogy itt élnek majd az utódai évtizedeken, akár évszázadokon keresztül. Miért ne? A sors azonban nem tűrte ezt. És volt olyan érzése, hogy a sors kezét irányító mocskos szándékok se akarták igazán tűrni, hogy valaki a kiskun tanyavilágból röpké 20 év alatt a Rózsadomb tetején találja magát, olyan körpanorámával, ami csak királyoknak jár. Valójában nem az ő érdeme volt, magának csak annyit köszönt, hogy képes volt felépíteni Makovecz Imre minden bizonnyal legboyolultabb és legszebb családi házát.

Egyszer aztán eljött a búcsú. Neki nem volt lelki ereje az értékesítéssel, a piacra dobással foglalkozni, nem tudott és nem akart kereskedni múltja legimponálóbb darabjával. Volt felesége azonban éveket szánt rá, hogy vevőt találjon, s ezt meg is lelte egy német reklámcégben. Csomagolni kellett...

A múlt már régen véget ért, a ház csupán az utolsó relikvia volt. Az író a 80-as és 90-es évek fordulóján kivált minden rendszerből, hierarchiából, struktúrából, kényes és törekeny autonómiát vívott ki magának – a senkihez sem tartozás ürességét is beleértve a totális függetlenségbe. A válás e folyamat része volt. Ahogyan nem kellett volna kiválnia a társadalmi mozgástérből, ugyanúgy nem kellett volna elválnia sem. Senki sem értette, semmi okuk nem volt rá. Csak annyi, hogy legyen szabad a család minden tagja.

Őt különösen a feleségének járó függetlenség indította ez irányban: érezte, hogy zsarnok, túlsúlyos főszereplő a családban, és mindenki másnak is joga, sőt elemi lehetősége és szükséglete, hogy szabad legyen, ez esetben tőle szabad. A gyerekeinek is járt ugyanez, felnőttek lettek. Ezért ajánlotta fel a válást 1988 elején, a sikerek csúcán, megnyitva a kudarcok lejtőjét. Keserű pohár a válás, ha önkéntes is, méreg marad az alján örökre, és még sokáig kell kortyolgatni belőle, de ki kell inni. Hiszen részese volt itt is ugyanannak, mint a társadalmi válságban: személyesen is oka volt annak, hogy nem mentek szépen a dolgok. Jól mentek, de nem szépen.

A válástól a búcsúig terjedő öt évben mindenki felnőtt önmagához, csak az író lett kevesebb. Szétszabdalta, tékozolta az életét, öntötte ki az energiáit, mint annak idején, a régi fényben, de míg akkor a sok kis patak egyetlen folyam felé áradt, most minden megfordult: a folyó kilépett a medréből, és ugyanakkora energiával, mintha a tengerig akarna érni egy mederben, most a szántóföldek, rétek, erdők, mocsarak világában fogyott egyre, egyre, míg végül elhalt. Porból lettél, porrá leszel.

A búcsú napja volt közös életük legborzalmasabb fejezete. Lopva, mintha soha nem is látták volna egymást, pakolt mindenki, szedte össze a motyóját szótlánul,

cipekedett a teherautókra, mindenki más irányba. Mint amikor kilakoltatnak valakit. Az írónak éppen ez volt az érzése. Hét éve készültek erre a pillanatra, de ő nem így akarta. Hanem emelt fővel, búcsúzó csókokkal, a legszebbeket kívánva egymásnak, hiszen mindenkit biztos, önálló egzisztencia várt. Helyette mintha ismeretlenek surrannának valami soha fel nem fogható irányba, el innen!

Az író az életéből két képre emlékszik hajszálpontosan. Az egyik 7 évesen kukoricát kapált kint a tanyában, amikor az édesanyja kijött hozzá a földre, és elmondta, hogy elválnak ő és apa. A kis kapás ekkor feláztatta könnyeivel a száraz földet, és a válaszból nem lett semmi. Legalábbis sokáig nem, később már törvényszerű és okos lépésnek tartotta. A másik kép ez az 1995 tavaszi szökés. Szökött a család, valójában tőle szöktek, hogy most már soha többé ne legyenek együtt, mehessen mindenki, ahova akar, nélküle. Elképzelhetetlen volt számára, mégis része lett benne: azt sem tudta, hova költöznek a gyerekei, bár nyilvánvaló volt, hogy a nagy ház árából önálló szép lakások várnak rájuk. Szöktek, ma sem véli másként, annak ellenére, hogy később az idő kimosta a gyalázatot, és viszonyuk szebb, felnőttébb lett, olyan, amilyennek mindig is vágyta.

47 éves volt, és ezzel elveszítette múltja utolsó darabját is, méretre a legnagyobbat. Amikor üres lett a ház, és már mindenki bezárt minden ajtót, és egyetlen darab szék, még egy papírcetli sem maradt a hatalmas termekben, éjszaka visszament, lefeküdt a márciusi hidegben a márványpadlóra, és úgy aludt ott még egy éjszakát. Éberen figyelte a kupola tetején a felüvilágítókön átsütő Holdat, a csillagképben a Hadak Útját. Ott bizony nem volt Csaba királyfi.

Bent, a teljes és sötét hidegben, mint egy bűnöző. Vacogva, ekkor már illegálisan, hiszen néhány órája már másé volt az otthona. Reggel a kilenc erkély mindegyikéről végignézte a számára mindig is idegen, de olyannyira gyönyörű főváros minden szegletét, és tudta, hogy megbukott.

Innen nincs menekülés. Innen kocs mák vannak, nők, a pénz eltékozlása, a jövő feladása, innen minden lefelé megy – de hiszen öt-hat éve lefelé zuhan már úgyszemint minden.

Hát nézzük. Jöjjön, ha kell.

* * *

Sötét gondolatok jártak a fejében. Hogy a felesége nem hagyott hátra semmi üzenetet, címet, telefont, az sincs rendjén, de legyen az ő szíve joga. De hogy a gyerekei? Felnőtt, okos, becsületes emberek, 20-25 év apa-gyermek viszonyal a hátuk mögött, úgy hagyták ott, mintha leprás lenne. Köszönés nélkül tűntek el.

Sokáig próbálta megszerezni legalább a címüket, hogy tudja, hol élnek és mint, de nem sikerült, az édesanyjuk meg is tagadta, hogy megmondja. „Majd ők megadják a címüket, ha akarják.”

– Azt hiszem, ilyenkor kell kitagadni őket – motyogta, és nem is akart minősítő jelzőket használni erre a brutális, neki annyira ismeretlen eljárásra. Apja és az apai nagyanyja ennél sokkal kevesebbet tagadták ki egymást, és be is tartották, csak apja sírjánál találkoztak újra, nagyanyja régi szokás szerint siratással töltötte az éjszakát a ravatalozóban. Igen, ennyi volt, ti akarjátok, szevasztok.

– És te?! A te bűneid velük szemben? Először is és legfőképpen, kinek a hibája, hogy nem maradt együtt a család? Ki vezette ezt a családot, tehát ki a felelős a felbomlásáért? Te! – visította a fülébe LELK.

– Takarodj innen, ne bánts! Ki kérdezett? Nagyokos! Mit számít itt a lelkiismeret, a múlt, az idézgetés? Van erre magyarázat? Nincs. Ők nem az én gyerekeim már. Nem tudom, miért volt jó az anyuknak, hogy segített elidegeníteni őket tőlem. Ő akar lenni egyszerre az anyjuk és az apjuk? Van ilyen csúf hibrid?

– Van. Te is az voltál. Azt hitted, hogy mindenük vagy egyszerre, szerető apjuk, gondoskodó anyjuk, királyuk és császáruk, hogy te vagy a múltjuk és a jövőjük.

– LELK. Ritkán szeretnék téged hallgatni, de most egyetlen szóra se! Tűnj el, mert ostoba vagy. Soha nem voltál apa, csak elvont igazságokkal blöffölsz, cirádás baromságokkal. Majd ha egyszer apa lehetnél, rájössz, mi az, ha a gyerekeid ellened fordulnak. Arra nincs megbocsátás. Végző soron – még akkor sem, ha az apa a végző sörön fut – soha nem egyenlő egymással az apa és a fia, a lánya. Nekik is megadja majd a sors, hogy szülők lehetnek, és kiegyenlíti a hátrányt, amely a gyereklétből ered. De egy gyerek nem fordíthat hátat a szülőjének, főleg nem anyai támogatással. Kegyetlenek, és ezt biztosan nem érdemeltem meg. Mert én nem vagyok az! Volt pofon, részegség, megcsalás, de volt apai kéz, szív, szeretet, akarat és...

– Ez őket nem érdekli. Ez volt a dolgod. Hogy belepusztultál? Gyengeség, amiért ne várj szánalmat, megértést. Sőt: a gyengék büntetése a megvetés. Megvetnek a gyerekeid.

– És én megvetem őket ezért, éppen erről beszélek. Apámnak és nagyanyámnak igaza volt: nem szabad fehérre festeni a feketét, mert színét veszti a világ.

– Rendben, vesd meg őket. Segít a nyugalmadnak, ha új ellenséget találsz. Mintha nem volna ezernyi eddigi. Told meg őket kettővel, mi változik. Éljen a pusztító harag. – LELK magára húzta láthatatlan köpenyét, és egyetlen szusszanással eltűnt.

* * *

Elment Makovecz Imréhez:

– Imre, kérlek. Még egyszer meg akarom építeni.

– Nem lehet és nem is szabad. Ami megbukott, azt hagyd. Hagyj mindent elmúlni, amihez nincs többé közöd.

– Imre, kérlek, tervezz egy újat, ami más, és mégis ugyanaz.

– Nem. Én meg tudnám tenni, de nem teszem. Féltetek. Vége van valaminek, és te kergetni akarod.

– Készíts egy új tervet, kérlek, minél előbb. Megépítem. Én nem tudok ekkorát veszíteni. És újra kezdek mindent. Ha belepusztulok is, újra kezdem.

– Láttam a helyet, ahol építeni akarsz. Elment az eszed?! A kommunista Szoborparknál? Egész életedben az elvtársakat akarod nézni, Lenin, Marx, Engels, Dimitrov, Kun Béla bronzszobrait? Ebbe önmagában is belepusztulnál, ezeket látni reggel és este.

– Nem érdekes, hogy hol. Ott van telkem, tehát ott. És onnan nem a szobrokat látom, hanem a végtelent délre és nyugatra. Mintha otthon lennék az alföldi mezőkön.

– Nem félsz?

– Nem, Imre. Én ennél többet nem veszíthetek. Egyszer mindig van olyan mélyen, aminél nincs lentebb. Én most elértem oda.

– Megígéred, hogy lesz egyszer igaz otthonod?

– Igen.

– Akkor megtervezem. Reflektálok a házzal a kommunistákra is. Olyan lesz, amiből mindegy, hogy látszanak-e vagy sem, lényegtelené válnak.

Otthon?

Milyen messze van az még?! Az író nem tudta, hogy nem alkalmas arra, amire vállalkozik. Elveszítette minden erejét, újra és újra visszahull a söröshordók aljára, a világ aljára, alja ő is. Miért járna neki otthon? Kivel? Kinek tud ő biztonságot nyújtani, éppen most jeleskedik abban, öt-hat éve folyamatosan, hogy hogyan lehet mindent szétrombolni. Éppen most határozta el második válását, még egy év sem telt el a házasságkötés óta.

De megígérte. Annak a férfinak, Makovecznek, akit apja halála óta a legtöbbre becsül.

Mi lesz ebből? Újabb ámitás, hazugság? És aztán a törvényszerű leépülés, a becsületét és önbecsülését elvesztő ember elkerülhetetlen sorsa? Vagy maradt még benne valami abból, ami mindig is volt? Elpusztíthatatlan, mint a kiskun tarack, vagy mint a kiskun napfény a végláthatatlan alföldi térben?

Kiment Makovecz szobájából, ki a Szilágyi Dezső térre – később, hat év múlva öntudattalanul is a tér közepén álló református templomot választotta következő, harmadik házassága helyének, annak ellenére, hogy katolikus volt, és annak ellenére, hogy fogalma sem volt, miért éppen abban a templomban, azt se tudta, hogy az létezik –, könnyű csorgott a szeméből a tér templom melletti sarkán állva tanácstalanul...

... mert tudta, hogy Imre bízik benne, minden ok nélkül...
... és mert érezte, hogy nem fog sikerülni.

1994, 1995, 1998 – Mankók közt

Az 1990-es erdélyi baleset utáni mankózás pusztító hatással volt az író egész akkori életére. S hogy legyen mitől szenvednie ezen a maga választotta rögös úton, segített neki a balsors.

Egész életében dolgozott fizikailag is, temérdek kapálás, csákányozás, betonkeverés, földek, építkezések, s mindezt oly nagy kedvvel, erővel tette, hogy az ötödik percben már mindig ömlött róla a víz. Egyszer, korán, még 1978-ban kapott egy komoly figyelmeztetést, a két napig megállás nélkül végzett szőlőkapálás után egyszerűen nem tudott felállni, a dereka, a csigolyái nem engedték. Ezen aztán túltette magát, a szörf, a síelés, a nyolc éven keresztül mindennapi futás – a 6-7 kilométert megtette mindig, hóban, jégen, Sanghajban és a Grand Canyonnál – újra elpusztíthatatlanná fokozta erejét. – Mindent kibírok – mondta nevetve azoknak, akik úgy vélték, hogy nem, és féltették a két kézzel eltékozolt energia majdani hiánya miatt...

Ha valakinek a két térdén három nagy műtétet hajtanak végre, az megtanulja az elesettség fájdalmát. 1994-ben már alig tudott menni, végrehajtották az első térdműtétet a Sportkórházban, profik. Közben jöttek rá, már a teljesen felnyitott térde fölött, hogy az nem porcleválás, hanem jókora porckopás. Nem erre készültek aznap reggel az orvosok, visszavarrták és kész, majd jövőre. Egy ilyen téves ki-be vagdalás persze ugyanakkora bajjal jár, mint a rendes műtét. Három és fél évvel az erdélyi trauma után ismét megtanulhatta, milyen az, ha az ember összeesik egy lépéstől, ezért el se indul. Hogy amikor már jól mennek a dolgok, akkor kap két mankót, és elkezdhet ráállni a lábára. Egy-két hét múlva megteheti az első sétát a küszöb és az ágy között. Aztán jön az utca, a sarokig, aztán az első 200 méter, és már fuss is... a két mankóval játékosan gyorsan lehet bicegni a hatodik héten.

Minden út Rómába vezet, ha az ember oda vágyik. Az író azonban a zajra, a röhögésre, az anekdotákra, a semmire vágyott, hogy ülhessen lefelé lógó lábbal a bárpultnál, azért ott, mert ott jobban látja a pincér, mikor üres a korsó, nem kell folyton folyvást az asztaltól integetni. Tapasztalt ember ismeri az ilyen nagy, komoly fondorlatokat.

– Engem akarnak átverni? – vigyorgott a fenti gondolathoz, és kíváncsian figyelte, tényleg észreveszi-e a pincér(lány – csak a lányokhoz ült oda!), hogy ettől az utolsó kortytól üres lesz a korsó, a jövő, az élet. A lányok mindig helyesen cselekedtek, borralalókért biztatóan mosolyogtak. Mindig szerette volna egy kicsit félreérteni eze-

ket a biztató mosolyokat, de a borraivaló átvétele után már nem neki szóltak. Nahát! Az elmaradt műtétet egy évvel később végre kellett hajtani, 1995 tavaszára tarthatatlanná vált a helyzet, a térdé állandó gyulladásban égett. Most viszont ő hibázott. Idejében jelentkezett ugyan a műtétre, már készen állt a kórházra, de előtte rutin-szerűen vért vettek tőle. Nem is ő hibázott, hanem a vére, az az átkozott vér! „A kelleténél nagyobb mennyiségű idegen anyagot” találtak benne, s mikor ezt meghallotta, kezdett kételkedni biológiai ismeretei helyessége felől. Biztos volt benne ugyanis, hogy a legutóbbi napok pezsgőzése – otthon magányosan így készült a műtétre – elpárolgott, nyoma sincs. A fej kitisztult, a vér nem.

– Te nem a mi vérünk vagy! – morogta a saját vérenek rosszallóan. Nem volt mit tenni, várnia kellett néhány napot.

A porckopás hatalmas volt, speciális fémszálakkal, csavarokkal kellett úgy eltávolítani egymástól a lábszár- és a combcsont találkozási felületét, a porcogókat, hogy azok a jövőben ne érjenek egymáshoz. A következő 6 hét lent mint fent. Egészen a pincérlányig, aki most sem állt kötélnek. Talán majd a mankó után.

S ha már ilyen nagyon belejött a műtétekbe, rögtön talpra állás után befeküdt egy másik kórházba, ahol végrehajtották a sérvműtétet, mert azzal is baj támadt közben.

– Van egy teljesen új módszerünk, a laparoszkópia – mondta a sebész. – De azt meg kell említenem, hogy eddig mindössze 3 sérvműtétet hajtottak így végre Magyarországon. Az abszolút sikert tehát nem garantálhatom.

– Vállalom, főorvos úr, sietek.

A sérvműtétből kijövet másnap Horvátországba indult Szabóky Zsolt fotóművésszel a Kárpát-medence összes várai című albumhoz dolgozni, tehette, mert az volt a véleménye, hogy az ember a volánnál úgyis csak ül, meg se mozdul, csak vezet. S amikor mégis meg kellett mozdulni a nagyon sok helyszínre kiterjedő fotózásnál, akkor sem volt semmi baj, jó erősen belekapaszkodott az autó peremébe vagy ifjú felesége törekeny karjába.

Eltelt három év, s a kitűnően működő jobb térdet megirigyelte a bal, műtétre jelentkezett ő is. A vérképpel 1998 januárjában már semmi baj nem lehetett, az író másfél éve csak más kezében látott alkohollal díszített poharat. Szinte dirigálta a műtétet, akkora volt már a gyakorlata. De a hat hetet semmi sem rövidíthette meg. Az élet nagyon csúf mankók közé zárva.

Egyben gyönyörű is. Most látta csak, mennyit nyert azzal, hogy a lábadozás végén nem a bárpulton lógatja a lábát, hanem a lakása környéki budai utcákon sétál. A pincérnő pedig nem is kéretheti magát tovább, a helyét végleg felváltották hűséges, ragaszkodó lányok, s ha valaki nem ért rá a beteggondozásra, mindig akadt önként jelentkező, időkorlátok nélkül. Hát nem jobb így élni? Két mankó mellett két kar között?! Tizenkét korsó helyén.

1995. december – Tiszta, nagy pillanatok

Nem, most nem a borról lesz szó. Nem a kijózanodásról.

1995 végén ismét Gálát tartottak, ezúttal a Stefánia út egyik gyönyörű épületében, a Tiszti Palotában. A Magyar Művészetért közössége és annak egész rendeltetése olyan volt a számára, mint az édesanyának a gyerek. Kint már őrjöngött a világ, az ellentétek a politika szférájából átsaptak a kölcsönös gyűlölet mezejére, és most már nem mondhatta, hogy a balliberálisok nyomták le a nemzeti erőket – nyomták, ez nem is vitás –, hanem a magukat népinek, nemzetinek tekintő közéleti és kulturális erők is elkeseredetten és harci riadót fújva vetették meg a lábukat. Nem volt hova hátrálni, ezért bezárták a székértábort és felemelték az íjakat. Mert megszületett az ő politikai képviselőjük is: a Fidesz és vezetői irányt vettek a jobbközép megteremtésére, szövetségbe hívására és megvédésére. Akik eddig reménytelennek érezték a helyzetüket, és zavarban kellett lenniük polgári tömörüléseik, nemzeti liberális vagy nemzeti konzervatív, keresztény világnézetük miatt, és nem találtak politikai képviselőre, a Fideszt magukban felhatalmazták a népképviselő fő erejének: ahogyan vezéregyéniségeik fogalmaztak, a népfelség szimbólumának. Csak után háborúra készültek a pártok.

*Garas Dezső 1994-ben A Magyar Művészetért Életmű Díját kapta
– a képen a kuratórium tagjaként Korniss Péter*

A gála különös célt tűzött ki maga elé. Mivel ezen év februárjában már tartottak egy hagyományos MM-díjátadó gálát, és saját életük eddigi legnagyobb léptékét tették meg az elismerések számában és a mellé helyezett pénzügyi gesztusban, az év végén életműdíjak mellett döntöttek. Kinek? Kit lehet kiemelni a sok száz zseniális művész közül?

Annyi embertől még soha nem kértek véleményt, mint ezúttal. A választás eleje nem volt vitás. Makovecz Imrét és Nemeskürty Istvánt nem volt nehéz a pajzsra emelni. Mindketten meghatódva fogadták a hírt.

És a másik oldal? Mert van, volt, lesz. A Magyar Művészetért kényes egyensúlyai a megtisztult gondolkodás és a megzavarhatatlan erkölcs mércéjével születtek. Nem vitás, a név a magyar hagyományokon alapuló, azt újjá- és továbbépítő művészi teljesítményt honorálta mindig, és a világon élő és alkotó magyarság legjobbjai erre esküdtek fel, nem volt nehéz megtalálni őket az alapítás éve, 1987 óta. Latinovits vagy Huszárik, Nagy László posztumusz díjai, Páskándi és Szörényi, Dobos László és Sütő András, Kocsis Zoltán és a Cantemus együttes, Szécsi Margit és Törőcsik Mari, Borbándi Gyula és Fehér Ferenc, Kobzos Kiss Tamás és Bubik István, Sinkovits, Kubik Anna... száz és száz zseni. De soha nem hiányzott mellőlük Mészöly Miklós és Nádasdy Péter, Esterházy Péter és Korniss Péter, később Spiró György és a Kaláka, a Győri Balett Markó Ivánnal, rögtön az elején, még 1989-ben...

Igen, Markó Iván, Makovecz és Nemeskürty mellé, szintén életműdíjra! Ültek hárman a nagydíjemű előtt, az egyik öreg nemes, a másik őspebejus, a harmadik világjáró. Mert Markó Ivánra éppen ekkor kellett figyelni. Szeretettel. Hogy ne megvetés és harag fogadja itthon a nemzeti kultúra letéteményesének számítók körében, hanem egy nagy kézszorítás, hogy az évekkel azelőtti, szökésszámba menő távozás után – amikor azt hitte, hogy övé a nagyvilág, és ő a nagyvilágé – volt ereje hazajönni, és azt mondani: én nem a világ vagyok, én magyar vagyok. Ők hárman ültek egymás mellett, és pontosan értették, hogy miért van ez így. És hogy ez így jól van.

Ugyanezen az esten nyitották meg a következő évben millecenáriumiát megélt Magyarország tiszteletére a Vándorúton című kiállítást, Pérelitől Meloccióig, Kornisstól Kunkovácsig, Makovecztől Kő Pálig, Földi Pétertől Szalay Ferencig és Udvardi Erzsébetig, Somogyi Győzőtől és Somogyi Józseftől Olasz Ferencig, összesen harmincöt művész alkotásának együtteséig terjedt az esztétikum varázssereje. Nyílt tagadásaként annak az elementáris árulásnak, ami ekkorra a politikában már meg is történt, nem csak felsejlett. Az árulás lényege az erőszakolt széthúzás. Mert a politika 1996-ban alkalmatlan és méltatlan volt a magyar nemzet 1100 évéhez.

A Magyar Művészetért Gáláján – 1998. december

Magyarság az ezredfordulón

1990 is már az ezredforduló. Sorsfordító idő. Remények és kisszerűségek metszéspontjában Magyarország. Jobbra fordítja-e a saját sorsát? Éllovas Közép-Európában, 1990. évét 1956-jából eredeztetik a világban, itthon. De tényleg ilyen elhivatott az ország?

Felemelkedhetne, de rögtön süllyedni is kezd. Belső és külső erők terveiben és tetteiben ismét működni kezd az átok, ami az utolsó nemzeti király halála, Mátyás óta mindig is fertőz. Az ország fölötti uralom megszerzése érdekében külső hatalmak és külső arctalan erők mindig megtalálják a nekik legmegfelelőbb árukat a magyarok soraiban. Hol itt, hol ott. Az író az 1990-es Antall-SZDSZ-paktum után feladta a reményt, hogy az ezredforduló ezen átok végét hozza.

De nem valamiféle magyar ősatok ez! Nem elátkozott a nép, a nemzet, az ország! Ez csupán egy jól megfigyelhető történelmi folyamat, tendencia, visszatérő képlet, amelyet – ahogyan és amiért és akik révén keletkezett – meg is lehet szüntetni. Lesz majd kor és generáció, amely képes lesz rá. Ez a hit tartja az íróban a nemzeti jókedvet.

Gyönyörű írást talált e korszak jellemzésére, olyan szépet, hogy lemond a magáéról most, amikor Makovecz Imre: Írások című kötetéből részleteket emel ki a „Magyar-ság az ezredfordulón” című, 1992-ben írt esszéből:

„... a 20. század elején Magyarországot előre megfontolt szándékkal szét-darabolták. A magyar lakosság harmada azóta niggerként születik, él és hal meg az utódállamok területén.

Azóta a tízmilliós Magyarország tudomásul vette az új határok sérthetetlenségét, tudomásul vette, hogy évezredes kultúráját, gazdagságát szétverték, sőt segítségére siet bajba jutott román és délszláv szomszédainak, tudomásul veszi, hogy segélyszállítmányait fanyalogva fogadják, sőt később letagadják és elfelejtik, mert hamis hálára akarta kötelezni azokat, akik területablásaikat hamis történelemmel, nemzeti nagy eszmékkal akarják igazolni, és igazolják is, mert a világ ilyen, és akinek igazolni, felejtetni, bizonyítani akarnak, azoknak lehet is, mert azok is ilyenek.

Akiknek tündérvjátékaikat eljátsszák, értik a tündérmesét, s értik a magyar nagyságát, igyekezetét is, és megvetik ezért. A határok maradnak, a nigger-lét marad, emberek millióinak boldogtalansága árán is...

Az avatottak kihalásról, gerinctörésről, ellentétekről, lopásról, feljelentésről, látens rasszizmusról (zsidó- és cigányellenesség) beszélnek. Kiknek kell a nyílt és burkolt vádakát meghallgatniuk, elolvasniuk, a tv-ben nézniük? Azoknak a magyar munkásoknak, akiknek pártjait, szakszervezeteit, önvédelmi rendszerét szétverték, akiket munkásként tönkretettek, akiknek szakmáját sztahanovista mozgalmakkal, kontraszelektív szakmunkásképző intézettel és államosítással züllesztették; azoknak a magyar parasztivadékoknak, kiknek állatait annak idején elhajtották, miután néhány hold föld birtokosainak mondhatták magukat néhány évig, hogy újra elvegyék; akiket nyomorékká vertek, ha vetőgabonájukat nem szolgáltatták be új, Moszkvából érkezett uraiknak, az 1919-ből átmentett nemzetközi hírű hóhéraiknak, kiknek vezetője 1947-ben az írta szovjet felettetésének, hogy „kilenc és félmillió fasisztával kell dolgoznom” – a valaha kitelepített B-listázott középosztály utódainak kell meghallgatniuk, akik származás rovatukat az egyéb feliratnál találták meg, szégyenkezve, a magyar arisztokráciának kell meghallgatnia, ha még él, melyet vagy kiirtottak, vagy elmenekült, vagy aki maradt, demokratikus érzelmeit bizonyítandó, portásként szolgált egy anyagtelepen.

Azoknak kell az avatottak vádjait meghallgatniuk, akiket nemcsak Trianon és a második világháború alázott meg önálló államként és nemzetként, hanem akiknek a családját és személyét sértő és megalázó fél évszázadot úgy kellett végigélniük, ha megélhették, hogy nem hihették hazájuknak Magyarországot...

Ha valakit az élet Magyarországra, a Kárpát-medencébe vetett ki, meg kell értenie, hogy önbecsülését, erejét, jogait ne másától várja. Se szomszédaitól, se a nagyhatalmaktól, se a történelem ítélőszékétől, csakis önmagától. Egyes avatottakkal szemben nincs kitől és nincs miért bocsánatot kérnünk, és nekünk sincs miért megbocsátanunk, és főleg felejtenünk. Tudomásul vesszük megaláztatásainkat, ha vannak. Mert megszülettünk, élnünk kell és nem is akárhogyan, mert nem vagyunk alábbvalóak senkinél.

A „mi a magyar?” típusú kérdésekre pedig nem a megvallás, a hit és egyéb lelki területen találok választ, hanem valahol az idők előző periódusában, a nyelvek megszületésének idején, a kezdetekkor.

Nem szívesen foglalkozom és főleg nem szívesen írok és beszélek a magyarságról, annak mibenlétéről, jövőjéről. Dilettánsnak, utólagosnak, múlt századinak, mindig újra és újra hamisnak érzem. Hagyjuk ezt!

Példa: 1956. október 22-én este a Műegyetem aulájában az előadói emelvényről én foglaltam le a forradalmi ifjúság nevében, Cholnoky rektor úrtól, ki az első sorban ült, az egyetem sokszorosítóüzemét, melyen az éjszaka folyamán kinyomtattuk pontjainkat. Tagja voltam az egyetem forradalmi bizottmányának. Emlékek fűznek Murányi Imréhez, Fendl Ervinhez, Halász Imréhez és másokhoz 56-ban. Dicsekednem kellett volna, magyarságról kellett volna papolnom, büszkének kellene lennem verésért, szabadságom korlátozásáért, s ott kellett volna tülekednem a rendszerváltást követő első nyílt megemlékezésen a Műegyetemen? Nem. Nem kellett ott lennem. Az 1956-os forradalmat leverték, bennünket, 21 éveseket életre-halálra kerestek, megvertek, megaláztak. Mi nem lettünk többé katonák, se KISZ-, se párttagok, maoisták se, nem tüntettünk Vietnámért az amerikai követség előtt, III/III-asok sem lettünk, szamizdatosok se, szektások se. Eltűntünk a jegyzett hatalmi játékok területéről, nem utasítottak ki bennünket. Vagy elmentünk magunktól, vagy itthon maradtunk, és hosszú, szívós munkába kezdtünk melyet most is folytatunk. S hogy mit, erről már végképp nem sokat beszélünk...

Mi lesz velünk, nem tudom, azt hiszem, hogy semmi különös. Látjuk, hogyan akumulálódik új tőke újabb vétségekből, hogyan és milyen eszközökkel készül új megveretések sora. De aki a 60. évéhez közeledik, tudja, a vendégség vége felé jár, az élet csodálatos és változatlanul magasztos volt a van vagy nincs Úr világában. Megveretve, alázattal is jó volt magyarnak lenni, mert megtaláltam azt a saját kapumat, az átlépés lehetőségét, melyen át a Föld általunk látja önmagát.

Tizenötmillió összetéveszthető kapu, mely mind az átlépésre való, a kapukon túliak látására, egy hatalmas aranykapu integráns, személyes elemei. Ehhez az égi szerkezethez nem fér megalázás, büntetés, hamisan írott magyar történelem, nem fér hozzá nyegle, gyűlölködő egyének sötét arcú csapata, mert ez az aranykapu ország, földi vendégségünk aranypalotája.”

Az író jól ismeri Makovecz Imrét. De nem annyira közlőről, nem annyira bensősegesen, és nem annyira az élet részleteiben, hogy ne nyissa nagyra a szemét, a fenti sorok idézésekor. Ha nem ismeri annyira, akkor miből, miért, honnan van az, hogy a fenti sorok minden szava, a szavak mögött rejlő minden kép, gondolat olyan, mintha az író maga élte volna, maga írta volna, mintha Makovecz sorai az ő sorai lennének. Vajon miből fakadhat ez?

Hm.

Makovecz ugyanabban a korban született, tanult, nőtt fel, mint az író apja, csupán tíz évvel fiatalabb apjánál. Az írónak kedve támad még egy idézetre ugyanabból a Makovecz-könyvből, az „Ami megtörtént, és ami megtörténhetett volna” című írásból, olyan ez neki, mintha saját édesapját idézné:

„Bennem a megtörtént és ami megtörténhetett volna együtt adják a jelenvalót. Mint Uriel vagy mint Csaba királyfi felettünk robog az égen a történelemből, a győzelemből, az érvényesülő hatalomból kimaradtak szervező ereje, a sokak által lebecsült és veszélyes mintha világ. Nem érezték Önök, hogy a valóság árva? Nem éreztétek hiányosnak a valóságot? Nem hiányoznak a tévedők, a legyőzöttek az elismert világból? A tárgyak homálya, a völgyek ködös útjai a tévedőket kísértették meg, a győzelmek előtt láthatatlanok maradtak. Régi lovagok, varázslók, kísértetek nyirkos alakjai tűntek csak elő a legyőzöttek számára, holott a lehetett volnát a napfényben, a tárgyak visszfényén, az éles kontúrokon, az eseményeken ugyanúgy látniuk kellett volna, mint a győztesek valóságát. Látnunk kell, hogy a meglett és a nem lett meg egy-ugyanazon lét két változata, mely mindig újratermelődik, a jelenben is újra; és szörnyű, hogy valami megrontott részünk figyel csak a lehetett volna torznak látszó képeire, holott abból, mint romlatlan szépségből és a fénytelen valóságból szövődik eggyé és érzékszervekkel észlelhetetlenné, láthatatlanná vagy nehezen láthatóvá az Igaz, jelenlétünk egyetlen indoka... Mint az alföldi ember számára, ki tengert még nem látott, de láthatott volna, a tenger viharának dübörgése a tajtékzó és hullámzó puszták képét idézi, olyan lehetett volna történelmének eseménye az alföldi parasztasszonynak, kinek fia bosszúlatlan és megáldatlan, holtan fekszenek egy idegen síkság jeltelen sírjaiban. Mert ez az asszony arról a hatalmas, vasba öltözött másik asszonyról beszél, aki azon a távoli vidéken alkonyatban jár és ássa a sírokat, hogy hazahozza mind a kétszáz ezret. Alakja egyre magasodik, arca a Kárpátok fölött a napnyugtában vörösen ragyog, s karjaiban a fiakkal jön, s jaj lesz, ha ideér, azoknak, akik elsíratni se hagyták őket. Íme a lehetett volna. Vajon nem kell, hogy bennünk egy szálla fusson a megtörtént és az, ami megtörténhetett volna, még azon az áron is, hogy azt a képtelenséget állítjuk, hogy apáink egyszer hazatérnek a tajtékos puszták felett lovagolva, élükön Csaba vezérrel?!

A mitikus kor, amely már itt van, új környezetet fog építeni magának... Igen, amit mindig mint álmot emlegettünk keservesen, annak kell megjelennie majd. Az elhagyatottnak, a mulasztottnak, a súlyos vágyaknak valósággá kell válniuk. A halottaknak, nénéinknek, apáinknak, az úttalan és kirekesztett ősöknek, az igazságtévesnek jön el az ideje.”

Ámen, Imre, mondja neki nagy tisztelettel az író. A lelkemből szólta.

1996. szeptember – Vándorúton, az utolsó csepp vér után is... Miért nem ér el Bécsig Magyarország 1100 éve?

Mindjárt összeroskad, végletesen és véglegesen, ezt érezte. Néhány nap múlva Bécsbe kellett volna indulnia A Magyar Művészetért által életre hívott, „Vándorúton – 896-1996” című kiállítással, mert e nagyszerű gyűjteményes anyag híre oda is eljutott, s osztrák barátja készségesen segített mindenben. Saját finanszírozásában készen áll az útra a szárnyashajó a Dunán, a bécsi szálloda és a kiállító galéria Bécs belvárosában a fogadásukra, beleértve a nagykövet meghívását a megnyitó utáni követségi fogadásra.

Összeesik, mibe kapaszkodjon.

Maga alá temeti a sikereit, vagy a kudarcai temetik maguk alá őt?

Egyre megy, ugyanaz. Indulni kell, nem szabad meghátrálni. Bécsbe ki kell menni, lehetetlen lemondani.

A faxgéphez lépett, és átküldte a rövid hírt a nagykövetnek és a kiállítás osztrák szervezőjének: „Elnézést kérünk, a kiállítást lemondjuk.” Ennyi, a többi ügyis ámtás, mellébeszélés. Ettől mindenki agyvérzést kap Bécsben, de legalább vége. Nem megy tovább.

1100 év. Eszébe jutott a Vándorúton, a megnyitó ünnep Budapesten 1995 decemberében, majd a diadalút a Hilton Szállótól Nyíregyházaig, Dunaújvárostól Százhalombattáig, Dombóvártól Sopronig, fél év alatt 13 kiállítással szerte az országban. Soha nem látott egybefonódással, műfaji színekkel, integritással, ez az, amit ő a művészek egybecsengő alkotó barátságának vélt. Bécs lett volna a koronázás.

De elbukott ez az egész már korábban, egy héttel azelőtt Kiskunfélegyházán, a szülővárosában. Ott is nagy szeretettel és hálával fogadták a Vándorúton remekeit, és ő annyi pálinkát ivott az ünnep után – és sajna már előtte is –, hogy ezzel meg is pecsételte a következő napokat. Ha egyszer elkapta a gépszíj, addig rángatta, gyilkolta, míg csak egyetlen fikarcnyi erő maradt benne: abbahagyni valahogyan ezt a

menetet is. Igen, Bécs megbukott Félégyházán, éppen az ő kiskun hazájában. Ő bukott meg, soha rosszabbat, mint ott és akkor.

* * *

Képek villantak át rajta, amint a fax önmagában is botrányos elküldése után kimerülten hevert az ágyon, keze lelógott a pezsgősüvegre, hogy az mindig kéznél legyen. Nappal volt, fényes nap. Másoknak. Neki elsötétített szoba, éppen háborgó gyomor, elrontott jövő. És kint Budatétényben a munkások félgőzzel – és sok bajjal, csalással, hozzá nem értéssel, építve és bontva, mint a dévai kőművesek – építik a Makovecz-házat, egy erődtplomot, amivel Imre tényleg reflektált a kommunista szobrokra: szembe építette velük ezredévet idéző motívumait, otthont, amely átnéz a szobrok felett a végtelenségbe.

Arra sincs ereje, hogy ellenőrizze az építkezést, programozható a csőd ott is. Bevillant London, 1991. augusztus vége. A Cityben több bankot is meglátogatott, része volt mindez a németországi, már több mint fél éve tartó banki ismeretszerzésének, találkozott Németh Miklóssal, annyit tudtak mondani egymásnak, hogy „tartsuk szárazon a puskaport”, London egy ilyen mondathoz értelmetlen helyszín volt, és egyébként is nagy nullát sem ért a benne rejlő vágy... Annak a német bankcsoportnak a londoni bankjába tett látogatást, amelyben Münchenben az őszi hónapokat töltötte. A vezérigazgató szívélyesen fogadta, majd néhány percre magára hagyta a szobában, átadva a telefont, amelyen az írók hívták Budapestről a Magyar Televízió Híradójától egy londoni interjúra. Miközben a tudósítást adta, a szeme az asztalra tévedt, a papíron a nevét látta, és szöveget alatta. A tudósítás befejeztével, még egyedül, módja volt a papírra pillantani. A neve mellett nagybetűkkel oda volt írva: pénzügyi szakember, újságíró, majd nagybetűkkel az, hogy ŐSKOMMUNISTA, egészen pontosan ERZKOMMUNIST, a papír alján a forrás, egy neki ismeretlen személy–, de szokásosan magyarosított név Budapestről.

– Utánam nyúlnak mindenütt. – Keserű volt a felismerés. – Micsoda mocskos dolog ez?! – Miért nem bírnak megnyugodni? De hagyjuk. Patkányok menekültek és közben haraptak, hagyjuk...

Aztán bevillant elázott fejébe 1993. november, Budapest, már egy éve vezette az általa megszervezett Magyar-Német Gazdasági Klubot, az elnök a külgazdasági miniszter, Kádár Béla volt, a munkát főtitkárként ő végezte. A nyár közepe óta érezte, hogy bizonyos német körök betaposnak neki, kezdik lejáratni a Klubot, amely pedig nagy lendülettel indult. A németek létre akarták hozni a maguk Német Gazdasági Kamaráját Budapesten, és zavarta őket a spontán, független magyar kezdeményezés, amelynek nevében nem véletlenül volt az első helyen a „magyar”.

„Hogy ne legyünk német gyarmat...”. A szekér még ment, de csikorgott. És akkor felhívta egy magyarul hibásan, német akcentussal beszélő, de neve alapján magyar származású törtető, aki úgy gondolta, hogy az általa képviselt banknak Magyarországon is vezető szerepet kell játszania, felhívta, és erőszakos hangon azt mondta neki, hogy ha nem hagyja abba a magyar-német klubot, széttörik a csontját. Szó szerint. Ebből is látszik, hogy magyar származású német bérénc senkiházi volt, az ilyesmit egy német egészen másképpen értette volna meg.

Ő hasonló pofátlansággal küldte el az anyjába a „szarházit”, ahogyan a telefonban aposztrofálta hívóját, azt azonban világosan látta: ennek befellegzett. Tett még néhány kísérletet, de mire eljött 1994 tavasza, és látnia kellett, hogy nem vezetheti egyszerre a Magyar Művészetértet és a Gazdasági Klubot, kivonult a gazdasági kapcsolatokból. Akik attól tartottak, hogy neki egyszer szerepe lesz, mindenekelőtt a német relációban, most fellélegezhettek: Londonban, Frankfurtban és Budapesten sikerrel működtek a csatornamunkások („Kanalarbeiter” – ahogyan a német zsargon nevezi a közéleti patkányokat). Béccsel most be is fejezte mindazt, amire eredeti, nemzetközi szakos diplomája és nemzetközi pénzügyekről írt kandidátusi disszertációja, könyvei predesztinálták. Nem volt ereje többé a külföldi zsonglőrködéshez. Marad a haza, marad a haza, motyogta fáradtan.

Az ágy mellől elfogyott a pezsgő, fel kellett kelnie a következő üvegért. Most már nem ivott, hanem szivattyúzott, hatalmasakat, hogy minél előbb legyünk túl rajta, jussunk a végére. Délelőtt hozta a két üveg pezsgőt egy újra és lelkesen felbukkanó nője, hét éve hűséges és odaadó szexuális gerjesztője, még fáradtan is gyönyörű volt vele ez az óra, a nő valóban mindig tudta ugyanazt: őrzítő. Az átlagot nagyon erősen megcsúfoló melleivel, a férje mellőzésével neki tartogatott, mindig bőségesen magával hozott vágyaival. Ha most is itt lenne még, szólni se tudna hozzá a fáradtságtól és az unalomtól, mert most, e percben unja őt is, nem kellene többé jönnie.

Hagyja mindenki békén, hagyja mindenki el.

1996 vége – Ennél nincs mélyebben. Mégis felvillan valami fehér.

El is hagyta. Másnap megjelent e tegnapi mellhalom, ismét kacagva és pezsgőkkel, és még nem tudta, hogy vége, mindennek, ami a múlt. Amikor megmondta a nőnek, hogy nem kéri a pezsgőt, viszont azt kéri, hogy menjen el, most, kéri szépen, rögtön, és soha többé ne jöjjön, legnagyobb bámulatára a nő sértődöttség nélkül, egyetlen szóra, egyetlen puszi otthagytásával elment – még nem tudhatta, hogy tényleg örökre, azt hitte, majd holnap folytatják. A pezsgőt, amely tegnap még oly gerjesztő szolgálatot tett, ott hagyta mindenesetre.

Soha nem fogyott el. Levánszorgott a kukáig, ünnepélyesen, hogy senki ne lássa, és kidobta. Aztán vett két sört, felcammogott a Kis-Svábhegyre, régi, első nagyszerű otthona fölött a dombra, ahonnan most is megnézte a várost, mint annyiszor a boldog időkben, nézte a város szürke őszi kora esti fényeit, ivott a sörből, de nem ment tovább, nem tudta lenyelni. Kiöntötte a földre a maradékot, a másikat felbontatlanul a padra tette, és ahogyan jött, levánszorgott a Városmajor utcába.

Furcsa dolgok történtek a következő hónapokban. Soha ki nem mondta, hogy soha többé, de soha életében nem ivott többé, még annyi alkoholt sem, amennyi egy korty sör habjában van. Ettől az önmegfosztó, brutálisan kemény, azonnali döntéstől fokozatosan elveszítette az erejét, a végén már annyi sem maradt, hogy lemenjen enni. Valaki mindig hozott valamit. Így teltek a hónapok.

Az építkezést leállította, mielőtt maga alá temeti a törmelék. Állt a büszke ház, befedve, és mégis félkészben, árván ott hagyva, mint a halottak a vesztes csata után. Győztek a szobrok, az érckommunisták (Erzkommunist – hát persze!), őket ismét együttes hadseregbe gyűjtötték szorgos kezek, az ő kezét nem fogta senki.

Nem lesz otthona, nem is kell, kihúzza egy kis lakásban, mások is élnek úgy.

A Magyar Művészetért bajosabb volt a helyzet. 1987 óta töretlenül működött, soha semmi nem rendíthette meg, pedig semmilyen értelmes alapja nem volt már, a világ nem erről szólt, hanem az ellenkezőjéről, nem adni kellett tudni, hanem nyerni, elnyerni, elvenni. Most, amikor lényegében elveszítette a gyerekeit, amikor a kapcsolatuk formálissá és hideggé vált, különös erővel érezte, hogy egyetlen gyermeke maradt, úgy is viselkedik vele: ez A Magyar Művészetért. Béna, süket, Down-kóros, gyermekparalízises született, menni nem tud, beszélni nem beszél, de az övé. Nem hagyhatja ott.

Ott hagyta azt is, nem maradt semmi ereje. 1996-ban nem tartott gálát, és ki kellett mondania, nem is fog soha. Kimúlik ő is dicstelenül. Sebaj, eddig tartott, ha édes gyermekeit elveszíthette, miért kellene görcsösen ragaszkodni egy álmhoz, ami úgyis csak az ő álma.

Csoda-e vagy törvényszerű, de ahogy kezdte feladni céljait, ahogyan lemondott mindenről, itálról, nőről, otthonról, gáláról, úgy fulladt bele a semmibe? Már a kezét is alig bírta felemelni, járni csak óvatosan, és...

Azt vette észre, hogy minden este, az éjszaka egy részében is sóvárogva figyeli a szemközti épületet, egy nagy sajtókonszern magyarországi szerkesztőségeit, eleinte az újságírókat, amint dolguk végeztével boldogan sietnek haza, közülük többen az ő munkatársai voltak 8-10 évvel ezelőtt. Tudta, hogy soha többé nem lehet köztük, ki- és leírta az élet.

Később pedig azon kapta magát, hogy az éjszakai portásokat figyeli, kiemelten este 10-kor, műszakváltáskor. Micsoda jó munka! Biztos, mint a napkelte és -nyugta, biztos fizetés, teljes és felelős munkakör. Vidámság, ismernek mindenkit, előre köszönnek nekik, jó szavakat kapnak, ingyen parkoló helyük van az udvaron, és hogyhogy nem, a takarítónők mindig hoznak nekik egy friss kávé-t a reggeli műszakváltáskor.

Hogyan intézhetné el, hogy felvegyék éjszakai portásnak? Hogyan állítson be a tulajdonos főnökhöz, régi jó ismerőséhez, hogy kérlek, szépen kérlek, hogy legyen nálatok portás. Úgyis elzavarná, ilyen munkához érdemek kellene.

Így teltek az őszi, téli hónapok, így telt 1996 Karácsonya és Szilvesztere, így nem köszönt neki az új év sem, portás persze nem lehetett, a kocsi-jában régen lemerült az akkumulátor, megvan-e még egyáltalán a ház előtt, hónapok óta nem ült bele, minek menne és hova. Elengedte végre a második felesége kezét is. Pedig nagyon szorosan kulcsolták össze az 1995-ös válásuk után és ellenére. Neki ő volt az igazi nője, majdnem lánykorú társának, a Széna téri napfénynek pedig még sokáig az író maradt az élet és az érzelmek közepe.

Nem volt ez így túl vidám. Ki bünteti és miért? A halálig?

Egy este anélkül, hogy tudta, hogy akarta volna, unalmában elővett különféle csillapító gyógyszereket, unottan az asztalra tette őket, s elfásultan bámult maga elé. Nem döntés volt, ami következett, mindössze spontán folyamat. Kissé egykedvűen, ámbár valami elvont, sejtelmes mosollyal az arcán elkezdte egyenként beszédni őket, lassított filmek mozgásritmusát követve szándékosan, később felhívta első – volt – feleségét, gyermekei anyját, beszélgettek, egyre fáradtabbnak érezte magát, majdnem elaludt beszélgetés közben...

Vijjogó hangra ébredt. Vagy a rendőrök köröznék valakit, vagy tűz lehet, vagy a mentőket hívták valahova. Suhant a kocsí, az ablakai gyorsan haladtak valamely irányban. Nem tudta, hogy tényleg ez történik-e, vagy csak rémálmai vannak. Nem volt világos, hogy ő áll-e, illetve ül, vagy fekszik egy helyben, és a szeme előtt egy szirénázó autót száguldoztatnak össze-vissza. Netán fordítva: ő repül, száll, és az autó áll egy helyben. Azt fel sem tételezte, hogy ő itt főszereplő, sietve viszik kórházba, amíg nem késő.

Ez itt már bizony nem író, nem elnök, nem közigazdász, nem apa és nem kétszeres férj, nem százszoros szerető. Ez itt bizony halott, útban a halottak felé. Már másodszor, Erdély után Budapesten.

Na jó, ha ez kell, hát meghaltunk.

...

Mi az a fehérség, amit az lát, aki meghalt, de mégse?

Van-e abszolút mély, amelyből nincs tovább lefelé, ahonnan csak felfelé lehet jönni? Egy-két hónapig tartott, míg megtalálta a válaszokat. Van ilyen hófehér, és abban

nincs semmi misztikus. Az élet ilyen hófehér, a kedv, hogy az élet él és élni akar. És igen, van abszolút mély, amihez képest tényleg nincs lentebb. De az nem biztos, hogy fel lehet jönni onnan. Az csak kiváltságos esetben igaz.

És mert hallotta a saját válaszait, bent és egyértelműen, tudta, hogy a kiváltság újra eljött. Mint egyszer már, mikor megszületett, tanyai tanító apjától és magát művelni akaró parasztlány anyjától.

Újra kezdődik minden. És jobbak lehetünk, mint voltunk.

Kovács Géza (Sepsiszentgyörgy) szobrászművész alkotása, a Nehézségek

12. Új élet lehelete 1997-1998

Nehéz az út felfelé, ha mélyre estél

Nem lehet elhatározni, hogy jobb leszek. Illetve ilyeneket el lehet határozni, hogy aztán kellő önkritikával megállapíthasd a kudarcot. Ha egyszerűen azért lehetnél jobb, mert szeretnél, akkor a világon csak jó, csak tehetséges, bátor, szorgalmas, becsületes ember lenne, mert mindenki szeretne az lenni.

Az író megjárta a csúcsoakat, mindkét irányban kilengett a végletekig. Karrierje egyenes ívben húzott felfelé, és ő maga annak fontossági sorrendjében az első helyen nevezte meg ebben a családját, gyerekeit kiemelten, de általában is a családi viszonyokat. A második helyre tette mindenkori önkéntes közmunkáját, a közjó szolgálatát szívből és térítésmentesen. A harmadik volt az, ami mások szemében az első helynek látszott: a tényleges karrier a sajtóban, a közgazdaságban és a közéletben. S a kilengés másik végletén a kocsmák mélyéről a búzzal együtt áradt kifelé maga is, ehhez nem kell sok kommentár.

– Vége – mondta LELKnek, amikor kijött a kórházból, és úgy érezte, hogy megtisztult, de egyben el is veszítette minden erejét. Mintha a szemétben lett volna az ereje, s a szeméttel együtt kidobta azt is. – Vége, a csúcsra soha többé nem jutok el. Jó, hogy voltam ott, de oda vágyani nem érdemes többé.

– Tévedsz – mondta LELK. – Először is mindig kell vágyani, többre, jobbra, szebbre...

-... itt most te tévedsz, jó LELKem. A jónál nem kell jobb, a szépnél nem kell szebb, mert akkor soha se lesz vége az illúzióknak, a törtetésnek, a mindent eltúlzó áldozatoknak...

– ... másodszor: CSÚCS?! Mi az? – LELK most összevonta a szemöldökét. – Hol van a csúcs?! Te már láttad? És az volt az, biztosan? Ki tudja, hol van a csúcs? A csúcs nagyon sok helyen van, nem is tudod még, hol mindenütt. És számtalanszor elérheted, csak tudd, hogy hol keresed. Azok a boldogtalanok, akik rohannak utána, és nem tudják, hol van. Sok pénz kell? Annál mindig van több, és másnak több lesz. Magas

státusz? Hogy kibukj belőle? Nők, kocsik, házak? Hogy elveszítsd, és irigykedve nézd azt, aki megtartotta, vagy nagyobbat vett? A csúcs a lelked és a tényleges életed harmóniája. A megtalált önbecsülés. A vágy, az eszköz és a cél szolid és bensőséges viszonya, mégpedig úgy, hogy mások is tudják, hogy ez, éppen ez vagy te.

– Alig van valamim abból, amit negyedszázad alatt megteremtettem. Az otthonom bérelt irodákban összeeszkábált lakásimitáció. 1989 óta nincs bérem, csak ha előteremtem. Nincs senki, aki gondoskodna rólam. A házam más kéjlaka és irodája. A Magyar Művészetért romokban.

– Úgy, úgy, a mérleg kibillent és lehúz. Húzd vissza. Láttál már autót szétszedve a szerelőnél, hatalmas karambol után, lemezdarabok, csavarok, hüvelyek, felismerhetetlen vackok egymás hegyén-hátán? Az két napja még egy szuper autó volt. A szerelő, aki szétszedte, egy hét alatt ugyanolyanra varázsolja vissza. Te meg csak bámulod? Amit ember készített, azt ember szétszedheti. Amit ember elrontott, azt ember újrateremtheti. Hagyj békén. A csúcs nem csöcs, hogy megpróbáljuk egy kicsit szívni még. Felnőtt ember ilyent nem tesz.

1998. február – Államférfi születik

Az első feleségével ült be az estre. Ezekben a hónapokban nagyon szorossá vált a kapcsolatuk, abban a fehérben, ami megjelent, ott fénylett az első felesége örök hűsége is, amely most, a nagy bajban ismét szót kért: ő volt az, aki lelkileg értette és támogatta. Ha az ő cipősarka kezdett kopogni a kórházi folyosó végén, akkor tudta az író, hogy nincs messze a fehér. A jól ismert kopogás minden nap eljött.

Csángó estet hirdettek a Petőfi Csarnokban a fagyos februárban. Az író maga is meghívást kapott. A véletlen hozta, mert tartott még a politikai mélyálom. Úgy gondolta, hogy az Üzenet Erdélyből című díszalbum éppen megjelent új kiadásának 80-100 példányát felajánlja a szervezőknek, a vendégeknek. Semmit nem tudott az egészről, viszont még soha nem jutott el a csángókhoz, romantikus kíváncsiság fogta el.

Szép volt a műsor, megható.

És akkor egy fiatalember beszélni kezdett a színpadon. Láta már beszélni fontos emelvénnyel, de csak a tévében, 9 évvel azelőtt. Már az első szavak ereje hatni kezdett rá. Orbán Viktor volt, a Fidesz elnöke, és ekkor már a miniszterelnök-jelöltje is a hamarosan sorra kerülő 1998-as választásokon. Annyit nyugodtan hozzátett mindenki, hogy Horn Gyulával szemben bizony kevésbé esélyes jelöltként: mert ki tudná legyőzni a nagy profit? S a milliárdosok klubjává avanzsált, minden vagyont, pénzt magához kötő MSZP-t szövetségben a hasonmással, az alteregó SZDSZ-szel? Orbán Viktor jegyzet, papír nélkül beszélt, néha hagyta csak abba egy-egy másod-

percre, akkor belenézett a szívébe és folytatta ismét. Így épült fel a beszéd, s az író szeme előtt így épült fel Magyarország egyetlen kortárs államférfija.

Mert amit mondott, azt nem lehet hazudni. Ahogyan mondta, úgy nem lehet hazudni. Akik ott ültek, azoknak a nemzet ügyeiben nem tudna hazudni senki sem.

Ezért megszületett a vagy-vagy. A fekete-fehér a nemzet ügyeiben. Orbán Viktor fejében és szívében bizonyára már régen megszületett, de az író nem tudott arról, nem ismerte azt, távol volt tőle. Ha másnak nem, hát neki sem tudott volna hazudni a nemzet ügyeiben. Mert itt és ebben vagy-vagy van. Ha hallgatsz, akkor már ott vagy. Azoknál, akik kormányon ülnek, és folyamatos hazugságaikkal tönkreteszik a nemzet becsületét itthon és a határon túl. A becsület is vagy-vagy. Fekete-fehér. Van, vagy nincs. Ha kevés van, akkor nincs. Mert nem osztható.

Orbán Viktor mindössze két-háromezer ember füle hallatára már akkor, anélkül, hogy bárki is tudta volna, a híres Horn-Orbán tévévita előtt és a tényleges választás előtt hónapokkal legyőzte Horn Gyulát. A győzelem már ott volt minden sejtjében, bizonyára maga sem tudta, hogy tartalékos állományba küldte az egész szoclib csődömeget. A színpadi ünnep utáni fogadáson az író átadta az Erdély-album tiszteletpéldányait. Valójában nem tudta, kinek adja majd. De úgy alakult, nem is alakulhatott másként, hogy egy Csángó esten azok, csak azok vannak, voltak jelen, akik a Fidesz győzelmét remélték. Így végül is jó kezekbe kerültek az albumok. Bánta is utólag, hogy távozáskor rossz poént sütött el Szájer Józsefnek és feleségének, akikkel egy asztalnál ült.

– Győzelmet kívánok – mondta.

– Mikorra?

– Hát 2002-ben. Előbb nem valószínű.

– Akkorra késő lesz – mondta csendesen Szájer, arra utalva, hogy a Fidesz aligha bír ki szítéses nélkül még négy évet ellenzékben.

Alighogy kimondta ezt a 2002-t, már bánta is. Nem azért, mert túl későinek gondolta, maga is korábban szerette volna a Fidesz győzelmét Orbán esti beszédének hallatán. Azért bánta, mert látta, hogy jó embert sértett meg akaratlanul. Szájer József szemei ettől a közbevetéstől szomorúak, csendesek voltak. Ezért értelmetlen volt kotyogni mások kárára.

1998 és 2004 között az író már szívesen ébren maradt volna, de mert senki nem hívta, aludt tovább a mélyrétegben. Mint már megjegyezte, 2004 nyarán egy szörny – egy rém – riasztotta fel, mondhatnánk, hogy sajna, mert ki szeret így ébredni, rémületben. Mondjuk mégis inkább, hogy szerencsére, mert a némaság kezdte kiölni az íróból az egyébként születésétől kezdve aktivitásra szokott érzékeit. A rémséget, mint természetes tényt persze nem vehette tudomásul, ezért most már nem téveszthette szem elől Gyurcsánit és tette társait.

Kínjában tobzódott Magyarország, amelyet oly sokáig tartott édes hazájának.

1998 ősze – És él A Magyar Művészetért...

Azzal, hogy 1996 szeptemberében lemondta a Vándorúton bécsi kiállítását, még nem ért véget A Magyar Művészetért, még csak az agónia kezdődött el. A millecenáriumi éve volt, a kiállítást még több megyei székhely várta, csalódást okozott volna, ha nemet mond. És útban volt az Üzenet Erdélyből című díszalbum 1100. évfordulóra szánt kiadása, amelyet az aradi vértanúk napjára, október 6-ra időzített. A vállalt a földig nyomták ezek az egyszerű feladatok, amelyeket máskor észre sem vett volna a teendők között. Vánszorgott a Vándorúton, az Üzenet Erdélyből neki most mást üzent: ez lesz az egyébként oly fontos album utolsó kiadása, nem bírja tovább sem pénzzel, sem hittel, nem bírja tehát erővel.

Mindkettő hiányzott 1996 őszen leendő otthonának befejezéséhez is. Tető alatt állt a Makovecz-ház. Másnak ez még riasztó állapot, félkész, elhanyagolt helyzet, ő azonban tudta immáron két építkezésből, hogy ha valaki egy Makovecz-szerkezettel eljutott a lefedett, nyílászárókkal lezárt állapotig, akkor az akár fel is bonthatja a pezsgőt: a többi egyszerű szakmunka. Az igazi megpróbáltatáson túl volt immár: milliméter pontosan a helyükön álltak a beépített hatalmas tölgyfák, az ívek, a kupolák, készen volt a rendkívül bonyolult ácsmunka, ami Makovecznél a ház, tereivel pedig az otthon lényege. Ott állt a csodálatos mű, suttogta (mint az annyiszor hallott női sóhajok), hogy „fejezd be”, ködös szemekkel bámulta leendő otthonát. Talán újabb bukása helyszínét. Háta mögött ércben a Szoborpark Kun Bélái, Dimitrovjai, Lenin, Marx, Engels győztes testtartása, ő meg itt görnyedten küszködik a hányingerrel. A szegény várandós anyák, ha elveszítik reménységüket az utolsó, túl korán jött göröcsökkel...

Ez volt akkor. Most viszont 1998. van, nyíló tavasz, ki foglalkozik már 1996 borongós halotti őszével. A ház ott áll magányosan, ahol hagyta, ákombákom, festett betűkkel két éve kiírva, hogy „Eladó”, a kutyának se kell, nem látnak bele, nem látják be, hogy csak a beltéri szakipar van hátra, az idegen szem számára ez csődtömeg. Legyen, majd csak megveszi egyszer valaki, minden ár kérdése, ha kell, lentebb megy, neki már nem kell soha. Egy kis ötven négyzetméteres lakásban megtalálja minden örömét, amit a csend, a rend, a szoliditás adhat az embernek.

Innen kel életre a másfél éve jegelt Magyar Művészetért. Mert az nem járja, hogy az ember megállapodott, reménykedik az élet szépségében, de mumifikált állapotban hagyja teremtményeit. Két felnőtt gyermekével immár teljes értékű, őszinte, a tiszteleten és a megtalált szereteten alapuló baráti kapcsolatban örülnek egymásnak. Ők az apjuk kitáncolásának a megsemmisülés szorító öleléséből, ő gyermekei gyors közzgazdász szakmai sikereinek, tiszta, átlátható életvitelüknek. De A Magyar Művészetért agonizál. Lakni lehet a régi nagy vágyak nélkül, élni nem.

1997 végétől kezek nyúlnak felé. Nem fenyegető, nem verő kezek, hanem barátiak, régiek és újak. Tudta mindenki a korábbi években, hogy a saját bajába rohanó embert nem lehet megállítani, nem is akarták, elpártoltak tőle mindannyian, és a haláltánc után is csak első és második felesége, szülei és gyermekei álltak mellé őszintén. De 1997 végére valami megváltozott. Olyan régi ismerősök, a politikában semleges, vagy abból már régen kivonult urak és hölgyek keresték meg, akiktől erre nem számított. Ajánlatok, munka, társadalmi mozgás, a régi tévés kollega, Pomezenski György reneszánszt ígérő televíziós műsorajánlatai, sajtóköri érdeklődése A Magyar Művészetért iránt (szerencsére még nem vették észre, hogy hibernált állapotban van).

A hangulatát végérvényesen felturbózó meghívás az eredeti, a számára mindig természetes szakmai világból, a közgazdasági szférából érkezett. Egy bizonyos Nagy Endre, akinek a nevére nem, leírás alapján azonban vaskos termetére élesen emlékezett a 80-as évekből, ez az egyébként történész végzettségű reklámszakember valahol valamiért azt javasolta a Magyar Közgazdasági Társaság vezetőinek: a kor szelleme megköveteli, hogy a közgazdasági élet intézményesen képviselje a kommunikáció világát. Hozzáfűzte, hogy szerintre erre egy ember volna alkalmas, és az író nevét hozta szóba a Társaság vezetőinek, természetesen az ő tudta nélkül: az író ekkortájt úgy gondolta minden sejtjében, hogy teljesen fölöslegessé vált mindenhol mindenkorra. A Társaság vezetői – jó érzékkel – nem azzal az érvel keresték meg, hogy milyen fontos a kommunikáció (az író erre vállalt volt volna, vagy őszintén gratulált volna a felismeréshez, és további sok sikert kívánt volna nekik), hanem idézték az író számára ismeretlen Nagy Endrét, szó szerint azt a kijelentését, hogy „*ezt csak ő tudná megoldani*”, és ezzel az ügy el is dőlt. Ha van egy, ha van a világon egyetlen egy ember még, aki hisz benne, ismeretlenül is, akkor...

Úgy van ez, mint a dominóval. Nemcsak összezuhan egyenként, egymást elsodorva, hanem így is épül fel, darabonként a jellegtelen alakból a gyönyörű alakzatokig. E rövid mondat eldöntötte a következő életet.

Az író úgy volt vele, hogy 1996 végén meghalt. Maga alá temetett mindent. Azonban senki mást nem, hagyott mindenkit kiszabadulni az örjöngően lefelé száguldó spiráltól, de mindent szétrombolt, amit maga épített. S most itt ez a mondat. Az első dominó. Lassan, óvatosan, elkezdte kezébe venni a többit is, volt ott bőven körülötte, az eltékozolt életből visszamaradt dominódarabok, és eleinte reszkető kezekkel, bizonytalanul, elkezdte felépíteni az első alakzatot. Ez volt a munka. Egymás mellé állította mindazokat a darabokat, amelyek a kenyerét adták, a közgazdasági, az újságírói, a nemzetközi, a menedzseri kis elemeket, az első Makovecz-ház eladásából származó vagyoni dominókat, az ismertség mázát,

és munkához látott, lapot szerkesztett, műsort vezetett, pénzügyi marketinget végzett, előadásokat tartott. Mindent lassan, óvatosan, életében először körültekintően. Ha korábbi életében megkérdezték, megkérték valamivel kapcsolatban, a válasza először igennel kezdődött, s csak utána gondolkodott. E második életben az első helyre tette a megfontolást. Nagyon nehezőre esett, sokszor nagyon fájt, nem is tudta mindig betartani – s ha és amikor nem tudta, óriási anyagi veszteségeket szenvedett mindig –, de legalább elkezdte megtanulni, milyen károk erednek a hibákból. S a hibákat többé nem szabad megismételni, mert nincs, nem lesz még egy újramezdés.

A Magyar Művészetért reneszánszához mindenekelőtt pénz kellett, a díjhoz mindig is látványos összegű adomány társult. Korábbi likvid eszközeinek nagy része némán ásisózott a Tétényi-fennsíkon a cserben- és magára hagyott Makovecz-házban. Viszont...

Az Axel Springer nevű sajtókonzernnél már régóta a nevére szólóan a számlán hevert egy hat számjegyű összeg. Jutalék, amely az általa az Axel-lapoknak előteremtett reklám után járt. De amelyet soha nem volt ereje felvenni, úgy érezte, égetné a tenyerét, jutalékot még soha semmiért el nem fogadott, nem vett fel. Most sem akarta. Azt javasolta viszont régi ismerősének, a vezérigazgató Bayer Józsefnek, akivel még a tévés korszakban jöttek össze, hogy ha ők, vagyis az Axel hozzátesz még ugyanekkora összeget mint szponzori támogatást, akkor ő nem veszi fel a jutalékot, a két összeget integrálják, és a kettő együtt jó kiindulási alap lehet A Magyar Művészetért Díj felújításához. Bayert olyannyira meglepte a szokatlan ötlet, hogy igent mondott.

Az író úgy sejtette, hogy Bayer Józsefet nem különösebben érdekli a művészet, annak támogatása. De akkor miért lett mégis a partnere ebben a szokatlan konstrukcióban? Ő is azok közé tartozik, akik örülnek, hogy az író megmentette saját magát a pusztulástól, és ezért szeretné kifejezni az elismerését, netán a köszönetét? Bizonyval. Vagy Bayer József, a kitűnő üzletember, a bonyhádi származású közgazdász egyben humanista is, aki tudja, hogy vannak helyzetek, amikor nem mondhatunk nemet? Egészen biztosan. Mindenesetre az író szokatlan ajánlata megtette a magáét, és a magyar kultúra ügyei iránt amúgy érzéketlen Axel még hét évig A Magyar Művészetért vezető mecénása volt. Aztán megunt. Mikor már jól mentek az író és a MM dolgai.

1998 decembere mérföldkő az író és az MM életében. A fagyos két év után forró volt a hangulat a színpadon, ezúttal a Várszínházban, olyan órák, amelyek a robbanékony kezdetet, 1987-88-at idézték. A színpadon Lajkó Félix a Délvidékről, a cigányprimás Neti bácsi, és a mesélő Gergely András bácsi Erdélyből, a hazai művészek színe-java minden műfajban a kitüntetettek között. És ellenkezőleg

történek a dolgok, mint egy évtizeddel korábban. Akkor ugyanis rögtön a látványos kezdet után, 1989-90-től minden pillanatban szétesni látszott minden, és csak a tarrackra emlékeztető szívóssággal lehetett fenntartani az MM jövőjét, most terjedni, terebélyesedni kezdett a magyar művészetek ezen önkéntes, privát, és mégis közös erőkre támaszkodó mecenatúrája. Az író soha nem kért támogatást senkitől. Mégis mindig akadtak újak és újak, s ha valaki kilépett, jött helyette más, pártállástól és az országos hatalmi harcoktól függetlenül.

– Hagyd abba, nincs pénzetek, ez a világ nem adományról szól, hanem szerzésről – mondta minden év végén LELK, mikor újra és újra nullára ürült ki minden kassza, számla.

– Ez a világ a nemes lélekről szól, jó LELKem – válaszolja mindig az író. – Azokról, és nézd, mindig itt vannak velünk, akik nem kérni jönnek, hanem ajánlani. És a „nemes lelket” emlegeted. Attól nemesb-e a lélek, ha gazdája akkor siet felénk, mikor győztesek vagyunk? Vagy inkább az, amelyik a bajban nyújt kezét, akkor, amikor neki egyébként semmi haszna ebből? Retkes lelket tekintünk példaképnek? Amely buzog, ha szerez?! Nincs pénzünk? Nem is volt soha! És mindig lett.

1998 végén az Élet megsimogatta az író fejét, és a kezébe tett egy illatos névkártyát. Az író rá sem nézett, tudta, hogy kié...

... és megszereti végső nőjét

Nem konkrétan tudta, hanem lényegében. Tudta, hogy eljött a nője.

Nem ismerte, nem látta soha, de már ott élt benne. Legutóbbi, szoros, monogám módon szeretett barátnői – micsoda változások! – már magukban hordozták a végső formát, az alakot, aki meg fog jelenni. Az volt az író felfogása, hogy a második feleségének korosztálya az ő igazi mozgató rugója, de az új barátnőkkal nem követheti el azt a hibát, mint a nála 25 évvel fiatalabb feleségével elkövetett: nem láncolhatja magához őket, feleségként semmiképpen, de barátnőként is csak kis időre, egy-két évre legfeljebb. A lányok szívesen maradtak volna mellette, nem is értették a szakítás okát, pedig jó előre, a megismerkedés perceiben elmondta nekik: számára ugyan nagyon is kényelmes volna jó sokáig élni e bevált, szerető kapcsolatokban, de a lányok közben elveszítik legszebb éveiket azon az úton, amelynek pedig házassághoz, családhoz, gyerekhez kellene vezetnie számukra. Márpedig vele ez az út nem járható.

– Hagyd őket, hogy szeressenek, ha akarnak, és ameddig akarnak – mondta esténként LELK. – Miért te döntöd el, hogy mi jó nekik? Azt mondtad, hogy ezzel egyszer s mindenkorra felhagytál, ne dönts mások helyett- most éppen róluk.

– Nem, ezt mégis bízd rám inkább. Ők még nem tudják huszonévesen, kezdőként nem az élet távoli döntései érdeklik őket, hanem a jelen örömei. De ezek zsákutcába vezetnek, ha nem hoznak házasságot, gyereket nekik, egy nő először is anya szeretne lenni. Akkor mondjak búcsút nekik, mikor már késő, s mikor el is veszítették kezdeményező készségüket a korukbeli fiúk iránt?

– Igen. Ilyen az élet, most én mondom neked, a lelkiismeret. Gondolj magadra is, ebben, és csak ebben lehetsz te okos, a magad megismerésében. Mást nem tudsz megítélni. Jó neked egy-egy fiatal lánnyal?

– Igen.

– Úgy is, hogy nem cserélgeted őket?

– Igen.

– Akkor maradj nyugodtan, és élvezd, amíg teheted. Lesz idő, amikor szóba sem állnak veled.

– Nem, LELK, ebben nincs kompromisszum. Éppen most ért véget másfél év valakivel, akinek nem kellett megküzdnie a konkurenciával, aki érezhette, hogy az övé vagyok, s nem még sokaké. És most elküldöm, mert neki férj jár, és én soha nem leszek az. Sem neki, sem másnak. És gyerek jár neki, és én már nem akarok újra apa lenni. Mennie kell, mert élnie kell, és mert szeretem annyira a jövőjét, hogy elküldjem. Meg is teszem. Pedig ez olyan, mintha levágnám a saját kezemet.

És megtette.

És váratlan dolog történt. Régebben, a hét szűk esztendő idején megszokta, hogy üresség kerítette hatalmába, ha felhagyott fontos dolgokkal. Most azonban másnap kinyílt. Mint az orgonabokor a hosszú, szárazágú tél után, hirtelen és nagyra. Nyitott szívvel járta a belváros utcáit, mosolygott mindenkire.

Így lépett be egy ékszerboltba. Több ékszer is volt ott, de mindegyik el volt foglalva valamelyik vevővel. Az első pillanatban érezte, hogy a legjobb helyre jött, és ez az érzés nem az üzletnek szólt általában, hanem az egyik ékszerbecsüs hölgynek, aki fel se nézett a munkájából. Mire felnézett, elveszett.

Ki nézett fel? Ki veszett el? Az igeragozást páratlan virtuozitással bonyolító magyar nyelv nem adja meg a pontos választ. Ezért részletezzük. Mire a lány felnézett, elveszett a lány, mert tudnia kellett (volna, de persze nem tudta), hogy az író vészesen megtalálta. És elveszett az író, mert tudta, hogy akit most megtalált, azt örökre megtartja, vége a játékoknak. Ilyen a gyöngyszem, mélyen, titokzatosan rejtőzik, aztán jön valaki, felfeszíti a kagylót, és örzi, amíg el nem veszik. Igaz is, az író azért ment ebbe az ékszerboltba, mert azt javasolta neki valaki, hogy itt tudják a legszebben újrafűzni egyik régi gyöngysorát. Az ékszerbecsüs lányhoz lépett, és megkérte, hogy fűzze újra (itt most megint a magyar nyelv különleges tárgyas ragozása okoz talányt). A lány le se vette róla a szemét, és úgy válaszolt, hogy mit sem tudott annak lényegéről, amit mond:

Házasságok: a szülők – 1947

*Második házasság: örök egyetértés a
posta és a vasút között*

*III. Anikó első, és a férj harmadik
házassága – 2001. december*

II. Anikó is esküt tesz – 2002

– Szebb lesz, mint valaha.

Ezt az író maga is tudta, de még ki kellett derítenie valahogyan, hogy van-e férj, vannak-e gyerekek, vagy máris gyorsan lemerülhet a kagylóért, és felfeshíthati azt. A kagylót ott lent Anikónak hívták, ennyi derült csak ki. III. Anikó. Később az is kiderült, ami amúgy is látható volt, hogy egyidős azonos nevű lányával. Azonnal elindult kagylóhalásznak a korallzátonyokra. Nem adja másnak, és felfeshízi.

1998 – Az első szépírások

Munkaterápiának köszönhető az első verseskötete, sőt már maga az a helyzet is, hogy a közgazdasági és publicisztikai írás helyére a szépírás lépett. 1997-ben kényszerítette magát, hogy tanuljon meg vakon gépelni, és küszöbölje ki az eddigi sok kudarcot, amelyet a mindig változó, véletlenszerűen talált titkárnők jelentettek újra és újra. Legyen független mindenben, már csak ez volt hátra. Soha nem gondolta, hogy a komputer mindaddig hidegnek, és az internet mindaddig személytelennek vélt világában ilyen csodálatos alkotótársakra talál. Leülsz, egymagad vagy, senki nem szólhat bele, még belülről sem, megindítod a fantáziádat, és írsz.

Ha van mit.

Ha tudsz.

Az kevésbé érdekes, hogy elolvassák-e, nem függ tőle semmid.

Volt mit és tudott. Ez a legdurvább kocsmai éjszakákon már régóta kiderült a 90-es évek közepétől. A pincérektől elkunyerált számlatömbökre, blokkokra, szalvétákra írogatta a részegség által kioldott illúziókat, a szürrealizmus szavakba tömörülő vad színeit. Úgy gondolta, hogy egyszer ezek még elő fognak jönni, akkor, és akkor mindig, amikor újra leissza magát, és akkor bővíti, kifejti, írja tovább. Csakhogy baj történt 1996 szeptemberében: kijózanodott egy egész életre. Elszálltak a színek, az egymásra halmozódó képek, a kétségbeesés hangjai, a bor-ú-látás alkoholból kiszálló rémképei. Elszállt a színes, szép élet, maradt a szürke, józan unalom, írásra alkalmatlan állapotban és írást nem igénylő jellegtelenségben. Mindaddig, amíg... Visszatért és kihasználatlan maradt erejének az igazán alkotni kívánó része. Dolgozott, keresett, szervezett, menedzselte, de nem alkotott. Talán még soha nem tett maradandót, amelynek nyoma marad, jó esetben másokban, rossz esetben csak a papíron, a jövőre apellálva.

A számítógép adta élmény első eredménye az volt, hogy váratlanul elkezdtek egymással összefüggő betűk, szavak, sorok kibújni a gépből. Először csak véletlenül, majd áradóan, annyira, hogy kedvet kapott hozzá, élvezni kezdte. Akkori barátnője véletlenül nagyon olvasott lány volt, s ami ennél is fontosabb: egész életé-

ben magában fojtott magánvilággal élt, ami nagyon erőssé tette vonzalmát a számára eddig ismeretlen, a kimondható, az író által ki is mondott érzelmek iránt, s gazdaggá tette őt abban, amit a köznyelv néma szerelemnek hív. A lány ilyen néma szerelemmel olvasta az író sorait, és a szemében mindig lemérhető volt egy-egy sor jelentősége. Később a lány is megnyílt, el tudta mondani azt, amiről soha nem beszélt, persze nem magával, nem az érzelmeivel kapcsolatban, hanem a versek kapcsán: ő lett a legjobb kritikus ebben a startidőben.

Aztán eljött a lány szokásos, „másfél éves” távozása. Az író nem sokkal ezután „Szem, fényvesztés” címmel kiadta első verseskötetét, s annak fogadtatása után úgy érezte, hogy ő író, versben vagy prózában, író és költő, és ebben többé semmi sem állíthatja meg. Ez elég is. Van az író, és van az olvasó, ha találkoznak egymással, az egyszerű, de ha nem, az író dolga az írás. A nyíltszívű, kendőzetlen, lelket is feltáró szépirás. Akkor már mögötte volt 4-5 gazdasági, politikai könyv, hét kiadást is megélt az Üzenet Erdélyből, éppen ez utóbbi volt az első igazi ars poeticája írott formában. Nem a sorok, hanem maga az album ténye volt az addigi legnagyobb hitvallása. Mögötte volt sok száz cikk, tanulmány, rádiós és tévés múlt, de az igazit most vélte megtalálni. 6-7 évvel később, a Summa című összefoglaló, gyűjteményes albumában szerényen „író embernek” titulálta magát. Amikor azonban 2009-ben elért 1999-ben indult sorozata 20. kötetéhez, felhagyott e szerénységgel, s magában is követte azt, ahogyan tíz év óta sok helyen felkonferálják: író, költő.

Tehette. Ekkor már nem csupán egyszerű előadó- és színművészek tartottak esteket műveiből, hanem az interneten indított különböző irodalmi oldalak is számára hihetetlen sokaságban idézték verseit, s azon ma sem csodálkozik, hogy mindekelőtt a nőkről írottakat. E téren gazdag. Gazdagsága életszerű, valóságos. Ha ideje és ereje engedi, megírja még a Nőt. Nem a szex-szobák gerjedt változatát, hanem a Napba öltözött nőt, nem az Asszonyt, nem Máriát, hanem a Nőt, a szerethető, a férfiaknál bátrabb és áldozatosabb, a testében oly gazdag, vágyó lelkével a férfiakat felforrósító nőt. Erre biztatja némán és titkon mindenki közülük, mindenki a több százból, aki egyszer testközelből nézett rá. S erre biztatja három felesége, nagy és kislánya.

S idézik a közéleti írásait is. Egyszer egy marosvásárhelyi ünnepségen odalépett hozzá egy mezősegi iskola tanárnője, és hálával a szemében egy fénymásolatot lobogtatott. Az író egyik verse volt rajta, amit 2004. december 5-én este írt, rögtön a kettős állampolgárságról tartott szégyenteljes szavazás után, „A nép szavazott?” címmel. A Summában jelent meg 2005-ben, de mivel az albumot csak néhány százan érték el Erdélyben, elkezdték másolni, és az iskolákban, falvakban kézzől kézre adták, tovább másolták, mondta a tanárnő. Ha egész életében ez lett volna az egyetlen eset, amikor figyeltek rá és meghallgatták, azt mondta volna, hogy megérte élni és írni.

13. Az élet harmadik oldala 2000-2010

*Ez a harmadik oldal – mint az éremnél – egy keskeny, vékony perem,
de nélküle nincs élet.*

*A perem neve: **becsület.***

2000. augusztus 14. – Egy sötét éjszaka

Az igazság sohase fog kiderülni megnyugtatóan sem az író, sem festőművész öccse számára. Ők is lezárták az ügyet hivatalosan, mert mást nem tehettek, de magukban soha nem gondolják, hogy tiszta minden.

Tibort, életkorban kettőjük között, mindketten nagyon szerették. Bátyjaként az író azért, mert másfél évvel későbbi kivitelben látta magát viszont az öccsében, s nagyon örült, hogy útjuk együtt halad kisgyerekkoruk óta. Attila, az öcskös pedig azért, mert Tibor vajszívú volt, kedves, megértő, sokkal inkább, mint bárki más a családban. A szeretet tisztaságával úgy ismerték Tibort, mint a tenyerüket. Ezért ők ketten mindig is másként fogják látni azt, hogy volt-e idegenkezűség 2000. augusztus 14-én éjszaka, valamikor fél kettő és kettő között az utcán, vagy tényleg agyvérzés volt az ok. Ők ketten tudatuk mélyén megőrzik a gyanút. S miközben őrzik, legbelül van elgondolásuk, kinek állt érdekében... De ezzel be is fejezték, nem hekusok ők, nincs bizonyítékuk.

Az író 2000. augusztus 20-án, vasárnap nagyon késő este érkezett haza barátnőjével Rodoszról, a város már elcsendesült az ünneptől, éjfélre járt. A nyaralás három hete éppen azt a bizonyosságot hozta meg, amit így-úgy mindketten tudtak, az író az első pillanattól,

Anikótól soha nem tudjuk meg, hogy ő mikortól, mert ő ilyen ügyekben nem nyilatkozik, a szív nála nem nyilvános ügy, hanem zárt titok. Úgy jöttek haza, hogy hamarosan bejelentik a házasságot.

Itthon az író bekapcsolta a mobilját, a millió üzenet között a vége felé egy ismerős kisgyerek hangja szólalt meg. Peti volt, Tibor második házasságának ifjabbik szülötte, tizenegy éves, két és féllel fiatalabb a nővérénél. Ismerős volt a hang, Tibor kórházi ápolása miatt május elejétől ő gondozta a két gyereket két hónapig. Aztán elváltak az útjaik, Tibor Korinthoszra utazott a két gyerekével, és egy héttel korábban repültek haza Budapestre.

– Apu öt napja nem jött haza! Nem tudjuk, mi van vele. Kérlek, hívj fel és keress meg, mihelyst tudsz! Segíts, kérlek.

Peti riadt hangja. A fiú van olyan érett, hogy meg sem próbálja őt ijesztgetni, nem sír bele a kagylóba, csak a hangján nem tud teljesen uralkodni. Apu öt napja? Augusztus huszadika: az éjszaka pokla. Amikor semmit sem tehetünk. Minden zárva, mindenki alszik. Hol lehet Tibor? Biztosan nem halt meg, ez kizárt. Megunt mindent, összeomlott, és magára zárt valami szobát? Soha nem tett ilyent, a két gyereket egymaga neveli három éve, a feleség, az anya – ahogyan a hivatalos közlemények fogalmaznak az önkézéséről – drámai hirtelenséggel elhunyt. Tibi nem teheti meg, hogy eltűnik. Összeesett valahol, és nem találták meg? Iszonyú. Ő én vagyok, ez így volt mindig, és most akkor ő hol van, és ki vagyok én itt?

Az író volt abban a helyzetben, hogy másnap felhívhassa a belügyminiszter, Pintér Sándor titkárságát, és közvetlen segítséget kérjen az öccse megtalálásához.

– Lehetetlen, hogy Magyarországon napok alatt ne leljenek meg egy volt diplomatát, két gyerek apját, békés családi otthon lakóját! Mi ez itt! Hogyan lehetséges ez? Erre kell hazaérkezni egy kulturált országban? – üvölthetett volna is, de elcsukló, fuldokló hangon mondta, reszketve.

– Bejelentette valaki az eltűnést?

– Hát persze, már öt napja. Én csak most érkeztem haza, de a gyerekek elmentek a rendőrségre. Szerencsétlenek, egymaguk, két kicsi egy lakásban egy hete, és semmit nem tudhatnak az apjukról!

– Adjuk ki a legmagasabb rendőrségi keresési utasítást?

– Én nem tudom, hogy ez mit jelent. Csak azt tudom és kérem, hogy mondják meg, hol van az öcsém!

Ez volt az eltűnés utáni 7. napon, reggel. Este egy nyomozó hívta, és kérte, hogy menjen ide és ide, van nála egy fotó. Elment. A fotón félreismerhetetlenül az öccsét látta.

– Ő az?

– Igen.

– Akarja látni személyesen?

– Nem. Hol van?

– A Honvéd kórházban. Augusztus 14-e éjszaka óta.

- És hogy lehet az, hogy csak most találtak rá? Már öt napja bejelentették az eltűnését! Milyen gyalázat ez?
- Eddig hagyományos módon foglalkoztak az ügygel. Most parancsot kaptunk a mindenre kiterjedő keresésre.
- Micsoda gyalázat! Az öcsém egy hete halott, azóta egy tepsibe zárták, és nem tudják, hogy ki az, hogy ő az?!
- Nem volt nála igazolvány.
- És nem tud összefutni egy bejelentés kisgyerekektől, meg egy halott, aki a házuktól kétszáz méterre hal meg?
- Az öccse az utcán összeesett, valaki rátalált, hívta a mentőket, de közben meghalt. És nem tudták, hogy ki.
- Vagyis azt hitték, hogy egy hajléktalan. Akinek nincs senkije. Aki nem számít. Jegelhetik ítéletnapig is! És mit tett a kerületi rendőrség, akiknek az asztalán ott fekszik az ügy? Ők is jegeltek ítéletnapig?

Az öccse halott. Az írónak most, írás közben nagy belső indíttatása van, hogy kitálaljon egy mocskos nőről és annak környezetéről, a nőről, aki számításból az öccse harmadik felesége lett mindösszesen tíz hónapra, majd mikor úgy látta, hogy sínen vannak a dolgai – letelepedési engedélyt kaphat, mint feleség – távozott párhuzamos kapcsolatához. Ami nagyon rendjén is volt.

Mindaddig, amíg a drámai halál után meg nem jelent, hogy elfoglalja a lakást. A két kis árváért esze ágában sem volt gyámságot, gondnokságot vállalni. Úgy vélte, könnyen megteheti a brutálisan erőszakos lakásfoglalást, mert úgy tudta, hogy a kicsik gyám híján már Félegyházán vannak a nagyszülőknél. A gonosz mostoha szerint a legjobb helyen vannak hát, és Jancsi és Juliska morzsákat sem tudott elszórni a visszataláláshoz, mert olyan elesettek voltak, hogy morzsára sem jutott nekik. Hurrá, s máris seprűnyélen ült a boszorka, minden az övé! A kíméletlen, primitív, embertelen önzésnek olyan példájával volt kénytelen szembenézni az író sok éven át, az emberi butasággal megtetőzött szerzési vággyal, hogy annak tobzódását meg kellett állítania.

Írás közben ez az a pillanat, ahol mégis megáll az író, nem foglalkozik a gyalázattal. Egyrészt, mert rendőrök segítségével kilőtték a seprűt az éppen a lakásba betörő boszorkány alól, másrészt a seprű nélkül rángatózó gonosz mostoha részéről annyi szennyves viselkedés következett még az ügyben a következő 6-7 évben, hogy az író e percben úgy dönt, hogy a könyv lapjait nem piszkítja be a történettel.

Azért kellett ezekkel szembenéznie 6-7 éven keresztül, mert a kicsiket az író 2000. szeptember 3-án gyámságba vette. A házassága helyett. Mert annyi esze neki is volt,

és azokban a napokban emberfeletti szeretetről tanúskodó barátnőjének is, hogy azt a lelki és életviteli terhet, amit most a kis árvák megmentése és majd a felnevelése jelent, lehetetlen egybemosni, összekötni a házassággal. A gyámság megkerülhetetlen emberi kötelesség, amit senki más nem fog vállalni, a házasságot le kell venni a napirendről. Anikó volt az első és egyetlen ember, aki azt mondta az írónak, hogy mindenképpen mondjon igent a kicsik gyámságára. Ami az ő anyjuk és apjuk tragikus halála miatt nyilván azt jelentette, hogy az írónak mostantól két új gyereke van, akikkel együtt él: gyerekek azok helyett, akiket a Rodoszon eltervezett házasságtól kezdtek volna várni.

Az élet kemény. Ha megoldást vár a lehetetlenre, és te arra is mersz vállalkozni, akkor próbára tesz. Szétszaggat, kirúg, visszalök, megsemmisít, felnégyel. És ha kibírod, magához emel.

Így teltek a gyámság évei. Az író feladta egész korábbi életét, amelynek kereteit az utóbbi három évben, 1997-től a harmónia és a boldogság jegyében élte meg. Abbahagyta napi tőzsdei tévéműsorát, mert a gyerekekkel kellett tanulni, a láthatáron lebegő iskolai bukás olyan traumát jelentett volna nekik, amire talán már nem tudtak volna választ találni. Lemondta vidéki marketing munkáit, befejezte külföldi útjait. Minden nap jelen kellett lennie, feladta saját lakását is. Íme az élet. Ők a második szakajtó gyerekek, mondogatta magában.

És elveszítette Anikót, többé-kevésbé. Nem maradt ideje, ereje, türelme, a cél elúszott, a jelen helyzetben nem lehetett házasságról beszélni, s akkor hogyan lehetne közös gyerekekről? Vége. A gyerekek és apjuk életének feszültségei korábban abból eredtek, hogy nem tudták egymással összeegyeztetni a feleségként belépett harmadik nőt, a gyerekek szemében a mostohát. Hogyan hozza ide szíve választottját az író ilyen múlt után? A gyerekek nem fogadják el az újabb nőt, bárki is az, Anikó nem fogadhatja el azt, hogy hirtelen minden megváltozott.

– Anikó. Én nem tehetem meg, hogy veled legyek úgy, mint régen. Nincs erőm, időm, semmim sincs abból, amim volt augusztus 20-ig. Nem ott élek, ahol eddig, s nem tudok hozzád sem költözni, s te sem ide, a gyerekekhez. Nincs szabad estém, hétvégém.

– Én magam mondtam, hogy ne engedd őket állami intézetbe, az maga a halál, és hogy legyél a gyámjuk. Semmi baj, tudom, hogy a mi kapcsolatunknak vége, semmi baj, semmi baj – és az író most először látta a mindig nevető nőjét két váll között rángatózva zokogni. – Semmi baj, így van ez jól.

– Ne haragudj. Ha választanom kell, nem választhatlak téged. Nem mondhatom nekik, hogy szevasztok, akármilyen rosszak. Nekik nincs senkijük. Neked még lesz. Nekem pedig nem kell.

– Semmi baj, semmi.

Valamennyi azért lehetett, mert másnap délelőtt az író a munkahelyén riasztották, hogy Anikó félhalott állapotban koponyaalapi töréssel a kórházban fekszik, véletlenül kilépett egy busz elé, amely már nem tudott idejében fékezni. Az író látta maga előtt a nőjét, amint magányosan megy be reggel a munkahelyére, és a könnyeitől nem látja a forgalmat...

Így teltek az évek. A gyerekek leérettségiztek, ép, egészséges, életre való felnőttek lettek. Az író a kihulló hajszálak ellensúlyozására beszerzett közben néhány vastagodó ráncot attól a sok tucat tárgyalástól, pertől, feljelentéstől, amit a remélt lakás elvesztésébe belenyugodni nem tudó gonosz mostoha varrt az író és a gyerekek nyakába. Mégis: felnőttek, s elindultak a maguk választotta úton, amelyen nem kérték többé az író segítségét. Az író ezen nem kesergett, meg sem lepődött: tudta korábban Fótról, a gyermekváros tanáraitól, hogy az árva gyerekek különös erővel várják a 18. év betöltését, felfokozottan igénylik az önállóságot – amelyre természetesen nem állnak készen. Ez árva sors, ez árvasors, és az író hét év alatt sem tudta megváltoztatni a szomorú és brutális tényt: hogy ők nagyon árvák lettek 2000. augusztus 14-én.

Ja

2000 nyarán az író számot vetett a maga ezer évével. Ihletett pillanat volt, s ilyenkor csak két dologra tudott figyelni. Szerették-e a nők úgy, ahogyan szerette? S becsülte-e a társadalom, vagy csak úgy volt vele, hogy társad a lom?

Nem kereste sokáig a választ. Érezte, hogy ez itt most költői pillanat. Leült, s mivel túl szépet, emelkedettet nem akart írni, hát becsukta a szemét, elképzelte maga elé önmagát, mintha nagy baja volna, s az élet rohan tovább nélküle. Ettől kellően dramatikus lett a behunytt szeme, a képzelet iramodni kezdett, s megszületett a *Jaj* című próza. Ebben akarta megjeleníteni a fenti kettős kétkedést a nők és a társad a lom (hiányzó?) szeretetéről. A *Jaj*gátást tehát talányosan írta meg, úgy, hogy lehessen a női szívre is gondolni, de ha ez így nem visz sehova, akkor arra is, hogy bizony nagyon keserű az élet, ha még csak le se néz a társad-a-lom, ha kiejtett magából, búcsú nélkül. „*Haza szerelem*”, ez lett a 2000-ben kiadott kötet, az új lírai regény címe, amelyben a *Jaj* is megjelent.

Akkor el se olvasta, 9 évvel később valaki felidézte neki a sorokat, kérdezvén, hogy van-e még baj, van-e még jaj. Az író nem is emlékezett az írásra, soha nem olvassa önmagát, mindig meglepődik, ha valahol valaki hivatkozik a soraira. Fogalma sincs róla, hogy tőle származnak, ha hallja Kubik Anna, Erdélyi György vagy mások előadásában egy esten. Most tehát elolvasta a *Jajt*, észrevette a kettős szimbólumot,

tudta, hogy nem a szerelemről szól, nem is a bántó társadalomról, hanem a kettőről együtt, ami együtt soha nincs is. S úgy ír, mintha nem róla szólna, hanem valakiről, aki ő soha nem akart lenni, s ez a valaki ezek szerint ismeretlenül él a szívében, valamikor belopózott, s ott hallgatózik, néha nyög egy fájdalmasat. Jaj. Megsajnálta így utólag a valakit, annyira, hogy meg is szerette őt a szenvedéseiért, s amiatt is, hogy ilyen nyíltan tud magáról magában gondolkodni, viaskodni. Ezért külön is örült felfedezettjének, s utólag feltételezte: lehet, hogy vele is előfordult már ekkora magányos zűrzavar, csak nem tud róla. Mert nem akar?

* * *

JAJ

Számolgatja az éveit. Amíg még van mit. Kihullott hajszálait, néma jajait. Megbénult óhajait. (Ő én vagyok.)

*... és a házasságkötés utáni első percek Anikó III-mal,
a képen az édesanyja és a két gyámolt gyermeke, Anna és Peti*

Unalom ül a vállán. „*Nyugalom ez inkább*”, igen: ez bölcsesség, nem magány, szokta volt mondani, hangosan önmagában, hogy valaki tán csak megértse. Már két éve nem volt a szobájában senki. Nyugodtan beszélhet, erre vágyott mindig, mondhatta a magát, ellentmondás nélkül. Végre.

„*Vénülő nyugalom ül jó uradon*” motyogja egyik régi sorát. „*Hallgatod a halódó szót, a fajt a torkomon*”. Ugyanonnan. Akkor még volt, aki hallotta a ki nem nyögött óhaját is, megérezte, ha lassabban rezdült az egyik szívverése, és ha veritékes lett a tenyere. Nem is lett az... Hátrafordult, hogy ott látja-e még, majd, most, tegnap, valaha egyszer – de csak a saját könnyét látta ott a sarokban, a szoba sarkában. Odáig elért a visszafojtott, néma, száraz könnye. Ő úgyis elment már. Menni kéne utána, de nem hív.

A szíve azért petyhüdt, mert rettegett mindig, egész életében. A keze azért lehetne vizes – de nem lett az! –, mert remegett mindig, reszketett mindig benne a félelem, hogy elveszíti, magára marad, hogy őneki sikerül majd először elmenni túlra. Megvonaglott benne a halódó élet. Találkoznak majd? Még?

Mi a remény? A múlt gyönyörvágya? Hogy valaki még köré fonhatná a csípőjét? Hogy végtelenre tárulna – még egyszer, legalább – az örökké szűkös női titok? Amin lassan lehet befelé kúszni-úszni, előretolt fejjel, egyre bentebb, a világ mélységéig, oda, ahonnan jöttünk – és ott megállni egy végtelen pillanatra, egy mindent átölelő-elsöprő száguldásra, majd fáradtan visszavonulni az örökkévalóságból a kinti földi létbe. Aztán majd mindent előlről. A kifulladásig. Ez a remény, amely most öregkorára megvakult.

Kínézett. Haldoklott a havas hegygerinc, a tél gyötörte a halott fákat – minek bántani őket? –, úgyis a tél hal meg előbb, s az új az ő tetemén táncol tavasszal. Miért bántja, fagyasztja a tél a hegyeket? Olyan ő is, mint én. Pedig el kell menni, a völgyek felmelegszenek, a tavasz a mélyben – a Te egykori mélyedben – mindig hamarabb kezdődik, mint az én meredek szirtemen. Ha egymásba feszítettük a vágyat, mindig Te lettél lágyabb, könnyebb, s az ellenállás törvénye szerint beléd, a forróság felé áramlott az élet. Most már csak a tél kemény, csak a fagy, amely kietlent hagy maga után.

Sír a sóhaj. Az ágy üres. A temető teli. Merre keresselek? Megágyazott vágyaimban, temetetlen tekintetemben, foszló óhajomban, hogy bár vigyáztam volna Rád? Mikor már sokadszorra olvashattam a szemedből, hogy nem akarod, nem bírod tovább? Becsuktam az enyémet, hogy ne olvasson... pedig tudtam, hogy feladtad már, hogy itt fogsz hagyni magamra. Ki ment el, te, vagy én?

Megvárom, míg elszárad az utolsó tartalék könnyem. Nem akarok sírni a saját távozásomon, előtte se. Átölelsz, magadhoz húzol, fontos ez, mert amúgy lyukas ég pereg lefelé, az ólmos eső szétmossa az emlékezetet, ez itt igen végzetes idő, fekete

lyuk az egész, de a lyuk fölött ott látom a táguló, kíváncsi pupilládat. El bírok-e jutni Hozzád?”

* * *

Az író 9 év távlatából szomorúan emlékezett vissza arra, hogy a „Jaj” vesztését majdnem elgázolta a rusnya élet. Azóta hallott róla, jól van, s mivel akkor felszáradt az utolsó utántöltés is a könnyeiből, nem sír, a lyukból üzeni vidáman: minden végtelen.

2001. december 6. – Amikor a Mikulás feleséget hoz, igazi ajándékot

Majdnem elfelejtettük. De persze ez csak vicc, szándékosan tartogattuk ide, a fenti mondatok alá, éppen a vidám üzenethez az alábbiakat. Mert arra azért választ kell adni, hogyan jön a fekete lyukból vidám üzenet.

2001. december 6-án az író – Mikulás-ajándékként – megnősült, ezúttal harmadszor. Esküvője abban a bizonyos Szilágyi Dezső téri templomban volt, szemben a Parlamenttel (gyenge utánzataként Ady ugyanitt tartott házasságkötésének), amelynek sarkára ért 1995-ben, tarsolyában Makovecz új tervével, s intésével, hogy nem fogja tudni megépíteni a házat.

Anikóval az olvasó akkor találkozott utoljára, amikor a busz.

Nem lett könnyebb a helyzetük a baleset után. Romokban hevert a kapcsolatuk, és világosan látszott, hogy nincs távlata. Kutya-macska barátság harapdált két egymást nagyon szerető ember között.

– Apa, ez a te hibád! – mondta II. Anikó, a lánya, látva a sok hónapja tartó vergődést, s azt, hogy a gyámságot nem fogja feladni az apja. – Hitegeted Anikót. Szeretnéd, ha itt maradna veled, legalább annyira, ahogyan ez egyáltalán lehetséges. De nem tudsz neki semmit se mondani a jövőtökről. Egy nőnek ez katasztrófa. A nők teljesen kikészülnek az élet nagy bizonytalanságaitól. Mondtad te neki mostanában, hogy még szeretnéd, ha a feleséged lenne?

– Hogyan mondhatnék mostilyent?

– Akkor miért nem mondd neki, hogy keressen mást? Megtetted már máskor is.

– Hogyan mondhatnám ezt neki, én akarjam elveszíteni éppen őt?

– Na itt a te bajod. Ezen nem lehet eligazodni. Soha nem fogja megtudni, hogy mit akarsz, és ettől teljesen kikészül, és elveszíti még azt a kevés hitet is, amit meghagysz neki a gyerekek nevelése közben. Kit választanál, ha közte és a gyerekek között kellene választanod?

– A gyerekeket.
 – És ezt megmondtad neki?
 – Igen. És ez a baj. Mert tudom, hogy ezek után joggal elmehetne, de mégis katasztrófa lenne, ha elmenne. És ő sem tud.
 – Na jól figyelj. Most nekem válaszolj, aztán neki. El akarod veszíteni?
 – Soha.
 – Szeretnéd, ha a feleséged lenne, és gyereket szülne neked.
 – Igen, ez már régóta bennem van.
 – Akkor holnap odamész hozzá a lakására, és megmondod neki, hogy nem most, mert ez most lehetetlen, de egyszer egészen biztosan szeretnéd feleségül venni, és kérd meg, hogy várjon meg. Megteszed? Holnap?
 – Igen, holnap.
 Ez volt 2000. december 5-én. Holnap az író megtette.
 Pontosan egy évvel később pedig követte Adyt.
 És ezért vélte ő akkor, és mondja azóta mindig, amíg él: a fekete lyukból is vidám az élet. Kifelé menet, a végtelenben bízva.

Végtelen szeretők

Zenét harsog a forró test
 Ölünkben vad érzés búvik
 Szemedbe ősbujaság fest
 Gyémántizzást. Szeress... kicsit.

Napod közepében élek
 Messze mögöttem a Földem
 S ha majd elhagyatva égek
 Akkor is szeress még engem

Ha hamuként fűj el a szél
 És már csak az éj csókol meg
 Ha korom maradt a remény

Hogy nem hálnak a szerelmek
Emeld magasra csecsemőm
Hogy átlásson rám a jövőn

(Az élet túlsó oldala c. kötetből, 2003)

Előd és a kis cinkék

A lehető leghamarabb, 2002. szeptember 9-én megszületett Előd, neve szerint is az „Első”. Hihetetlen élmény volt az apának – 30 év után ismét picit emelni a magasba –, és az anyának, aki abban az ijedségben töltötte megelőző éveit, hogy neki talán nem is jár férj, gyerek, család. Az író a házasságkötés után azonnal befejezte a 6 éven keresztül cserben hagyott Makovecz-házat, otthont teremtett, végre igazit, amelybe béke költözött. S Előd is.

Az első napon furcsa delegáció fogadta a kicsit, és néhány napig ott is maradtak. Vigyáztak rá. Kis énekes madarak, talán cinkék. A házban volt az ő otthonuk is, belül, a lakótérben fészkeltek le a szüleik a tölgyfák koronáján, a házon belül felépített kis belső kunyhók ereszei alatt teremtettek ők is meleg otthont a picinyeiknek. Ezek éppen akkor kezdtek kiülni a fészkek szélére, és egy-két nap múlva, mikor Előd hazajött a kórházból, megtanultak kirepülni néhány méteres biztonságon belül. Felügyetlenkedtek a gerendákra, a tölgy vastag ágaira, és onnan köszöntötték csivitelve a kisiút, évfolyamtársukat.

Néhány napig tartott az idill. Gajdolás és madárcsicsergés páratlan keveréke. A kis cinegék megszerették Elődöt, megszokták, hogy ő is velük lakik, aztán a természet törvényei alapján búcsút intettek, elindultak nagy kalandjaikra, hogy a következő nyáron már ők verjenek fészket ugyanott.

1998-2004 – Zászlók fent és a porban

2004-ig távol tartotta magát a politikától, A Magyar Művészetért számára tökéletesen megtestesítette a társadalmi közéletet, s amit nem tudott elmondani a díjakban, azt megírta új díszalbum-sorozatában, melyet 1999 óta jegyez.

E távolság ellenére is magában azonosult a Fidesz-kormánnyal. Őszintén tragédiának tartotta, hogy Orbán Viktornak kompromisszumot kellett kötnie a magyar politika egyik szegényfoltjával, a kisgazda mozgalmat megcsúfoló, majd lefejező Torgyán Józseffel...

- ... csak most tartsd féken magad a dühös jelzőiddel, kérlek – súgja LELK...
- ... csak a kedvedért, ezt írd majd a javamra, kérlek...
- ... és vezetésre méltatlan bandájával, de annyira még jó volt az emlékezete, hogy tudta, mi ment végbe a politikában, mióta figyel. Mennyi szennyet látott kisgyerek kora óta. Könnyen elnézte tehát ezt az elkerülhetetlen alkut, amelyet magában az Antall-SZDSZ-féle 1990-es alkuhoz volt kénytelen hasonlítani. Nem ismerte ugyan Orbán Viktort, a tetteire várt egyelőre, azt azonban már a koalíció elején kiolvasta a

III. Anikó – 2001. szeptember 11...

... és az első tanújel, Előd – 2003. szeptember 9.

rendelkezésére álló belső képből, hogy Orbán azonnal leszakítja magáról a Torgyán-foltot, amint teheti.

Amikor a szocialisták 2001 májusában Medgyessyt választották jelöltjüknek a majdani miniszterelnöki posztra, örült. Mégiscsak egy kulturált ember azok helyett, akik végigtolakodtak a 90-es éveket a szocialista pártban, elvek és erkölcsök nélkül. Ez az elégedettség 2001. december elejéig tartott. Azon a szombaton éppen Medgyessy volt a vendége a Kézfogások című tévés élőműsorában, néhány órával azelőtt írták alá az Orbán-Nastase-megállapodást a magyar-román kapcsolatok rendezéséről, ezért első szavával az író mint műsorvezető így kezdte a köszönés után: – Medgyessy úr, Ön olyan pillanatban a vendégem, amikor, éppen most, megérkezett a hír, hogy aláírták az Orbán-Nastase-egyezményt, és azt hiszem, hogy a magyar-román kapcsolatok ezzel nem csak megjavultak, hanem csúcspontra jutottak.

– Ön nagyon téved. Soha ilyen mélyponton nem voltak. Ez nagyon rossz megállapodás, amely a magyar lakosságra még sok terhet ró...

Puff! Ilyen még nem volt, gondolta az író, ekkorát még nem tévedett! De ki téved? Mi most a helyzet? A szocialisták néhány napja még üdvözölték ezt a megállapodást a nyilatkozataikban, támogatták a Parlamentben. Mi az? Nem szóltak Medgyessynek, hogy másik lemezt kell feltenni? Az élőműsor nem engedi meg a habozást, tovább kellett menni, lépni, szaladni, el innen, itt valami büzlik...

– Ezt még majd bővebben kell elemezni, hiszen éppen most írták alá. Viszont térjünk rá arra, amiért ma meghívtam önt, vagyis a választási programjára.

Az író abban a percben nem tudhatta, hogy Medgyessy nagyon is a választási programját képviselte, amikor egész pályás támadást intézett az Orbán-Nastase-egyezmény ellen. Nem is sejtette, hogy éppen azokban a napokban, órákban született meg egy ördögi agyban, s hatására a szocialisták ördögi választási gépezetében a döntés: működésbe kell hozni a Gyurcsány-féle taposóaknát. Át kell mosni az egész ország fejét a románoktól való félelemre. És a magyar állampolgárokat eláruló, kiárúsító Orbán Viktort meg kell támadni, mert „a szerződés révén 23 millió román állampolgár jön (rohan, száguld, csörtet, mint a vaddisznó – az író megj.) Magyarországra, hogy elvegye a munkánkat, az egészségügyünket, a nyugdíjunkat, hogy elszegényítsen bennünket”. Göbbels, a Rákosi-Gerő-Farkas-Révai-galeri óta, és a Nagy Imrét feláldozó Kádár érvelése óta durvább és szemfényvesztőbb – tehát aljasabb – propagandafogás nem jutott eszébe egyetlen hazai politikai garnitúrának sem. Na jó, Sztálin alatt jól ment végig...

Ekkor érezte úgy, hogy volna mit mondania a politikáról. De nem kérdezte senki, hát hallgatott. S mivel Orbán Viktornak szorított a 2002-es tavaszi választásokon, szomorúan látta, hogy a FIDESZ hagyományos, őt legalábbis gyakran bántó öntelt-

*Az Ősök és az utód, Előd – Ópusztaszer, Kun Halom, 2009.
A szoborpárt – Győrfi Sándor művét – a szerző adományozta
az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparknak.*

sége az egekbe szökik: 2001 végén, 2002 elején még csak el sem kezdték a választási harcot, miközben az egész szocialista apparátus már 2001 ősze óta minden körzetben teljes gőzzel dolgozott. „Mi kormányozunk, nem kampányolunk!” – hangzott az eltévesztett önértékelés jelszava.

Iszonyúan fáj az írónak az első fordulóban elszenvedett Fidesz-vereség. Életében most ment el először szavazni. Soha, egyetlen rendszer egyetlen országgyűlési, tanácsi és önkormányzati választására nem ment el sem a múltban, sem 1990 óta, mert nem érezte, hogy számít a voksa. Most elment, mert szerette volna, ha a fiatal generáció tartósan esélyt kap az ország kormányzására, éppen azon a nemzetet és családot szerető, a munkát tisztelő és támogató, a szociálliberális túlsúlyt mérsékelni képes úton, amelyre 1998-ban lépett.

Bukást hozott már az első forduló. Iszonyú, felfoghatatlan. Egyetlen ember volt, legalábbis láthatóan csak egy volt a szemük előtt, akinek visszatért az ereje fölállni: Orbán Viktor. Ekkor ismerte fel az író, hogy Orbán a legnagyobb harcos az országban, nemcsak az egyetlen államférfi, hanem az egyetlen hadvezér is. A 2002-es tavaszi hadjárat megannyi jegyében hordozta magában az 1849-est. Orbán azoktól eltérően, akik 1849-ben keresztették egymás útját – Kossuth és Görgey, a forradalmár kormányzó, és hidegfejű hadvezér –, egymagában tudta egyesíteni mindkettőt. Nem is volt más választása. Az első forduló súlyos, szégyenteljes veresége az ő hibája volt. Neki kellett rendbe tenni. És ez akkor már nem sikerülhetett. A kormányzás négy éve alatt a siker fényében nem ismerkedtek meg eléggé a saját népükkel, előtte pedig nem is nagyon ismerhették, kis párt voltak, eléggé belterjes, szűk csapat. Nem ismerték népük gyengéjét sem, az ekkorra betegessé vált önzés és a didergő félelem bódító kevertjét, a butító alkoholt. Későn ébredtek, s megbűnhődtek. De ami a Kossuth téren történt, annak szövegéért, előadásáért, forgatókönyvéért maga Kossuth Lajos is nyújtogatta a kezét a szobor talapzatáról, súgván: „elolvassám Cegléd előtt”.

Nem az a fő baj, hogy a Fidesz vereséget szenvedett, az a fő baj kiváltó oka. A legfőbb gond ugyanis az volt, hogy a nemzeti, polgári és hitbeli értékeket valló, az ország hagyományai alapján élni akaró milliók ismét hatalmas pofont kaptak. 1948-ban, 1956-ban, 1989-1990-ben és most 2002-ben is lelökték őket a kocsiról, amelyet végre nem húzni-vonni, hanem hajtani akartak előre.

– Soha ne ültess kis fát – suttogetta LELK – ha nem tudod öntözni az elején!

– Megnő a fa magától is, immáron néhány milliárd éve.

– Én a te fádról beszélek. Amit a fiaidnak ültetnél. El is ülteted, és ők elhiszik, hogy milyen hús lesz az árnyéka, édes a gyümölcse, s hogy utánad a fád marad rólad az emlék nekik is, a gyerekeiknek is. Elhiszik, fogják a kezedet örömmel, csacsognak. És te oly nagyra tartod magadat, hogy már az általad ültetendő erdőkről álmodozol,

hatalmas ültetvényekről az emberiség boldogulására, nyilatkozol fűnek-fának a terveidről. Nem marad időd az öntözésre, a kis fát észre sem veszed.

2004 március – Botond vezér is megérkezik

Másfél év múlva megnőtt a család, ha őszintén megvalljuk, a két szülő soha nem volt biztos abban, hogy a sors megengedi, hogy négyen is lehetnek. Előd le se vette a szemét az öccséről. Az első szó, amit kiejtett, nem a szokásos apa, mama változat volt, hanem „botyi”. Boti. Az elsőszülöttek gyakran féltékenyek, szeretnék, de nem tudják megőrizni azt a kiváltságos pozíciót, amit eddig élveztek. Előd azonnal átadta, megosztotta maga. Botond egész eddigi életében hálás ezért a gesztusért, és hihetjük, hogy ez így marad életük végéig. A testvéri kapcsolatokról bőven tud ennyit az író.

Akkor írt egyik könyvében az apa felmérést készített, kiszámolta a kicsi testének mérete és súlya alapján, hogy a kis Botond ökle, melybe a buzogány való, két deka. Innen indul Bizánc ellen.

Botond nem komplikálja a dolgokat, egyenes ember. Ha ütni kell, odaüt azonnal. Ha szeretni kell, elolvad. Ha futni kell, gyors, mint a nyúl. És ha utánozni kell Elődöt, bármiben, bármikor, teljesen. Előd a példakép, és meg is érdemli, hogy az legyen. De lesz-e utóda Botondnak is.

Sok évvel később a fiúk megirigyelték a hősi híreket azokról, akik után nevüket kapták. Álmodozó szemmel kérték apjuktól a saját meséjüket, amelyeknek ők a hősei. Elődről, az Álmos-nemzetség atyjáról, a hét vezér egyikéről sok legenda, monda született, könnyű volt újat írni neki. Botondról azonban csak annyit tudunk, hogy beverte Bizánc kapuját. Nos, kisfiam, elmesélem hosszasan a te buzogányos történetedet is – ígérte meg apja neki is, s megírta a maga történetét Buzogányos Botondról, íme, egy részlet, amelyet a fiú mindig csillogó szemekkel hallgat:

„– Nem fizetünk adót a bizánci császárnak. Nem fogunk soha! Most azt követelik, küldjek nekik 200 font aranyat, és akkor elmennek a határainkról. Mást mondok én neked, Jutocsa. Áldd meg a fegyvereinket, és átkelek a Dunán azonnal, még az éjszaka. Mire felkel a nap, menekülni fog minden bizánci görög. Ha tud. Mert a legtöbb nem tud majd. Fej nélkül nehéz menekülni. Márpedig sok fej lehull a porba az éjszaka. Hogy én fizessek nekik aranyat? Örülnek majd, ha ők fizethetnek, s közben nem hajtom rabságba az egész bizánci bandát, mint ők teszik a védtelenekkel, tették velünk évszázadokon keresztül.

– A császárt nem bántathod, uram. Rokonságban áll az udvarával s vele is sok magyar törzsvezér.

– A császár is megemlegeti a napot, amikor Botond seregeit kezdte fenyegetni. Nézz hátra, Jutocsa. Mit látsz? Ugyanazt, ugye, mint én? Húszezer fegyverest, Európa legbátrabb törzséből. Miért is vagyok én, mint ahogyan az apám, a nagy-apám is volt, a Délvidék ura? Azért, hogy megvédjem Magyarországot. S aki támadni merne, ha csak gondolatban is, annak elvágom a torkát, vagy a gondolatai fonalát...

...

A Délvidék ura büszkén tért vissza kisleányához Bizánc alól. Kezébe adta a buzogányát, amely akkora volt, mint a kicsi. Ketten fogták, s soha el nem engedték. Ha kell, visszamennek Bizánc ellen bármikor, amikor az ősök küldik, hívják őket, apa és fia, egy sorban, örökké.”

2004 – Fekete János leporoltatja magát *(Csak nagy pénzekből lehet sokat elszedni)*

Nem akart hinni a szemének. És amikor kénytelen volt, harag, düh fogta el.

– Hitelt felvenni jó dolog! – okos, ravasz, mosoly, és az MTV Híradójának, majd más politikai műsorainak vezetője hátradőlt a székében, megnyugodott, most aztán rajta keresztül megtudta a világ a titkok titkát.

Fekete János újra a képernyőn hirdeti a magáét?! Nem elég, hogy a Leumi Bank segítségével, melynek ő volt az elnöke, mesterséges csődjével, felszámoltatásával milliárdokat süllyesztett magyarországi és izraeli megbízói zsebébe, természetesen közpénzekből és mások vagyonából, most ismét ő áll elénk?!

S mint egykoron, omlik az ölébe a sajtó. 2004-2005-öt írunk, a Medgyessy-Gyurcsány-váltás zavaros éveit, amikor már világosan látszott, hogy elkártyázták az országot: megállíthatatlanul nőni kezdett az adósságállomány. Úgy, mint egykor Fekete János virágzásának idején, a 70-es évek végétől a 80-as évek végéig. Amikor nem lehetett nyomon követni, hogyan zuhlunk a minden zsebéből kiforgatható adós szerepébe, amikor csak a rendszerváltozás után derült ki, hogy adósok börtönében volna a helyünk, hacsak nem... adunk el mindenünket, a magyar nemzeti vagyon nyomasztó többségét, a koronaékszerek után a teljes működő gazdaságot is.

Akkor is azt mondta Fekete, hogy hitelt felvenni érdemes. Az ő nagy varázsló volta, kórusban éljeneztetett dicsősége és teljes megdicsőülése abban rejlett, hogy bármikor talált hitelt. S a végén a kifosztott ország egyre szegényebben élte meg azokat az éveket, amelyekről pedig igazságot és jobb létet várt.

– Miért dühöngsz? Rosszul leszel tőle. Inkább ne nézd! Elszoktam már attól, hogy felhúzd magad.

– Kinek nem világos, LELK, hogy Fekete keze benne volt a totális magyar csőd-helyzetben, amely 1990 után várt ránk? S ki nem tudja, hogy éppen ők, akik e csőd-be vezettek a mértéktelen hitelfelvétellel, 1990 után – ha tehették volna – felajánlották volna a teljes magyar gazdaságot, a nemzeti vagyont a hitelezőknek? Vagyis a saját szövetségesi köreiknek a nemzetközi pénzvilágban. S végül áttételesen fel is ajánlották, javarészt át is nyújtották, csak egy kis lassításra kényszerítve: a privatizálás jobb sorsra érdemes haszna így szívdótt fel az adósság törlesztésében, olyan helyzetben, amikor egy leértékelt ország nem maga mondta meg vagyona értékét, hanem megmondták neki, hogy mennyit adnak érte. Ezt a korszakot hívják Horn-kormányzásnak, a szociálliberális kifosztás elvadult időszakának. Horn miniszterelnök, Medgyessy pénzügy- és Kovács külügyminiszter Fekete Jánossal egy időben és egy döntési rendszerben, a 70-80-as években megalapozták azt, amit ugyanők és pártjaik learattak 1994-98 között.

– Mi közöd hozzá?

– Semmi. Csak nem bírom nézni. Akkor sem bírtam, de akkor még részben elhittem, hogy ez jó és modern. De 1988-1989-re megtanultam, mivel jár. S láttam az országot összedőlni, kifosztottan szédelegni egymillió munkanélkülit 1990 után. S miért? Mert eladósodtunk. Sem én, sem te, s még kilenc millióan nem láttunk belőle semmit. Mindenki lecsúszott, mint az igazi adósok, aki nem volt direkt nyertes! S még az sem lett elég, hogy eladták nagymama ezüstjét, Horn kormányzása alatt eladták utána az ország tartópilléreit is. Most újra kezdik.

– Mit?

– Felfűznek bennünket ugyanarra a járomra. Bégess, bőgj, rőfögj, nyéríts, kukorékolj és hápogj, vidám ember az állat, illetve vidám állat az ember. Jön Fekete, előbújik és mondja. Nem az ő hibája, ő mindig ezt teszi, ezért volt ott, ahol lehetett 3 évtizedig. S 1990 után ezért nem vonta felelősségre senki, sőt hagyták a tobzódását a Leumi Bankban. Ő már nem lesz bűnösebb, ő elérte a végpontot ebben. De akik most belökik, azokra nagyon figyelj, LELK.

– Kikre?

– A Medgyessy-kormány elkezdte azt, hogy adósság révén betömje a lyukat, amit ígéreteivel vágott, és mikor ez kevésnek és bátortalannak tűnt, a Gyurcsány-koholmány...
-... -kormány...

– ... -koholmány emelt a téten. Tudta, hogy semmit sem tud megoldani saját erejéből. Ezért szüksége lesz a hitelekre, és a hitelezők alig várják, hogy temérdek forrást nyújtsanak. Ez az ő kormányuk, ebben soha nem kell kételkedniük, ez mindig visszaadja azt, amivel tartozik. S közben sokkal többet fizet a világban uralkodó kamatoknál. Nincs jobb fejőstehén, mint a budapesti kormány és a Magyar Nemzeti Bank.

- Ez túl sötét és elfogult, és nem szeretem, ahogyan dühödben beszélsz.
- Sötét dologról vagy nagyon sötéten beszélsz, és akkor azonosulsz vele, vagy nagyon világosan, és akkor szembenélsz vele. Nekem csak ez a választásom, közgazdász vagyok, és a pénzügyekkel foglalkoztam az előző életemben. Amikor Fekete azt mondja, hogy a hitel jó dolog, és vegyünk fel bátran, akkor azt is előre- vetíti, hogy 3-5 év múlva belerokkanunk. Most 2004 van, nézd majd meg az évtized végén. És most unlak, LELK, most ne figyelmeztess, hanem tűnj el. Belerokkan az ország, bocsánat, annak 95 százaléka, s lesz majd néhány százezer gaz, aki leföloz mindent. Nagykanállal. Magának s külföldi megbízóinak...
- ... de rossz kommunista szöveg ez!
- Szerinted változott az ő világuk? Kell nekik néhány tízezer gyakorlott, kipróbált rabló Magyarországon és az azokat képviselő kormány, amelyet stabilan fenntartanak – ha kell, hitelekkel –, és amíg lehet, leföloznek mindent. Ha ez kommunista duma, akkor te vak vagy a sivatag homokjában, struccmadár! Fekete János a kód neve. Ha ő megszólal, ő, a nagy varázsló, akkor már minden rendben, akkor tényleg jó hitelt felvenni. Egy hiteltelen kormány hitelekkel kitömve – szép képlet, ugye? Fejem rá, hogy a most győztes Gyurcsány-puccsisták kilátástalan mértékben el fogják adósítani ezt a nyomorult országot és az ő bamba népét. Amely majd nagy buta szemekkel néz maga elé évtizedekig, és nem érti, hogyan van az, hogy ő majd megszakad a munkában, és mégsem fejlődik semmi. Pedig tudta, tudhatta volna, hogy előre elköltenek minden leendő pénzét. Illetve mindet nem. A nyomort is tudni kell finanszírozni, egy országot nem lehet levenni a térképről, annyi jövedelem mindig kell, hogy az összeroppanást és a fizetéseképtelenséget el lehessen kerülni. Soha nem bocsátaná meg nekik a nemzetközi pénzvillág, ha csödbe vinnének bennünket: a számlát mindig ki kell fizetnünk nekik.
- Rémálmokról beszélsz, és ezt nem szeretem!
- Én meg nem szeretem a te gyáva világodat. Úgy teszteks mindannyian, mintha nem lenne katasztrofális a helyzet, már a következő 10-15 évre előre. És nincs az a kormány, amely annyi erőt, lendületet vihet a társadalom mozgásába, főleg a gazdaság munkaképességébe, hogy megússza ezt a tartozást. Hacsak nem szakít azokkal, akik mosolyogva és nagy pénzeket leszakítva a csöd széléig húzták, s azt mondták neki: „Mi az, le akarsz zuhanni? Ha nem, akkor majd mi segítünk neked...” És erre a megbocsáthatatlan eladósodásra csábít most Fekete János. Milyen jó, hogy a kezükben van a tévé is!
- Hogyan szakíthatna a hitelezőkkel az adós? Lázbeszéd, ezt a tőke soha nem engedi meg.
- Nem tudom. De azt megengedi, hogy egy hatalmas, az egész országot tönkretevő múltbeli adósságcsapda után most egy másikba csábítson? Nem lehet, hogy most ők

tévednek, mert túl nagy kockázatot vállalnak mohóságukban? Nem hallottál még olyanról, hogy az uzsorás megsemmisülésbe kergette a rászorult adóst, és nem maradt más, mint hogy elviselje veszteségét? – amelyet az uzsorából jó előre megkeresett és zsebre tett.

– Magyarország nem lezüllött dzsentrí.

– Magyarország lezüllött.

Mehetnénk is akár. Más, jobb vidékekre, világokra. Mint ahogyan mennek sokan. Küldik őket innen a sanyarú sorssal, s ott várják őket a tehetségük miatt.

Lezüllött, és ezért kell maradni. Becsületből. Egyszer, mikor a születésünk pillanatában szülőföld lett, a haza szorított velünk kezét, magához ölelt. Most mi nem engedhetjük el reszkető két kezét.

2004. december 5. – A nemzet szégyene – és vigad a győztes szoclib

Az író mindent bevetett azért, nehogy kudarcot valljon a kettős állampolgárságról december 5-re kitűzött népszavazás. Mohács, Trianon után Budapest – ez a vég. Levelezett, utazott határon belül és túl, sürgetett, kért. Az Orbán Viktorhoz írt „négy szemközt” leveleinek szinte kizárólagos témája volt a kettős állampolgárság megadása, s ha már oly borzalmasan és dilettánsan alakult, hogy erről nem a Parlament ünnepi ülése dönt, hanem az egyre kínosabbá tett népszavazás, akkor legalább ott ne valljanak szégyent. Mindegy, ki lesz a felelős. Az a nemzet szégyene és lefagyasztása. Ki tud mozgásba hozni egy hibernált nemzetet? Főleg, ha a kormány éppen hogy nem is akarja, jó neki így.

A Magyar Művészetért gáláját december 2-án tartották a Károlyi-palota dísztermében. Rossz érzésekkel érkezett. Zsigereiben tudta, hogy veszítenek a népszavazáson, a kormányzó pártok által teljes erővel elért érdektelenség miatt az nem lesz érvényes.

A felhők még sötétebbek lettek. Négy nappal korábban egy jeges hajnalon autóbalesetben meghalt Bubik István. Olyan volt ő, mint maga a nemzet. Olyan erős és olyan védtelen, olyan férfias és olyan esendő, olyan kurjongató és olyan mély könnyeket csorgató. Vele együtt a jeges autóban a nemzet egy darabja veszett el értelmetlenül. Kell ennél szívszorítóbb szimbólum? Ő volt az első, aki – harminc évesen – megkapta A Magyar Művészetért Díjat a férfi színész kategóriában (Kubik Anna a nőiben), több mint másfél évtizeddel azelőtt. Hányattatott sorsa mindent közvetlenül jelképezett, ami azóta történt. Nincs többé.

Az író bejelentette, hogy „A csillagokban Bubik István” címmel emlékalbumot készítenek, és heteken belül megjelentetik, egészen pontosan 2005. január 22-én,

a Himnusz keletkezésének évfordulóján. S közzétette azt is, hogy e percben itt megalapítják A Magyar Művészetért – Bubik István-díjat, amelyet minden évben a legtehetségesebbnek tartott fiatal színésznek ítélnék oda, s hogy Győrfi Sándor már hozzá is látott a főnixmadár allegóriája, a bronz emlékmű elkészítéséhez.

A gála végén az író újabb bejelentést tett. Napok óta gondolkodott rajta, hogy megtegye-e, és ha igen, megteheti-e itt, nem visszaélés-e ez azzal a különleges helyzettel, hogy itt ő az elnök, s azt teszi, amit jónak lát. Megmutatta néhány barátjának a szöveget, értették a mögötte álló szándékot, és vegyesen fogadták. Azt is mondhatnánk, hogy pártállástól függően, így volt. A nemzeti konzervatív érzelmű, főleg művész barátai meleg hangon üdvözltek a szándékot. A szocialistákhoz közel álló egyik-másik szövetségese, mecénás és szponzor, óvatosságra intette, s inkább ellenezte.

Döntenie kellett. Tudta, hogy a teremben lesznek olyanok, akiket ez sérthet. Fejti György évek óta jelen volt a díjátadásokon, aligha fog örülni. Kovács Gábor, a Bankár Holding elnöke, korábban maga is a díj szponzora két-három éven át, éppen most veszi át a tiszteletbeli emlékdíjat. Az Axel Springer igazgatója, Nemes Péter korábbi kötődése a párthoz nyilvánvaló akkor is, ha ma más kenyeret eszik. Harag lesz ebből Bayer Józseffel is, az Axel vezérigazgatójával, akik évek óta fontos mecénási szerepet töltenek be. A kár tehát nagy lesz, a jövőben akár igen nagy pénzügyi hátrányokkal is jár, de...

De ez soha nem számított. A Magyar Művészetért-et nem lehetett megvenni pénzért. Az író soha, egyetlen pillanatban sem ment oda senkihez, sem magánszemélyhez, sem céghez, intézményhez, hogy támogatást kérjen, közpénzt az államtól pedig el sem fogadtak volna. Ha valaki most visszalép, legyen a joga, de ne ez határozza meg a döntést.

A gála végén tehát előre elkészített szöveget olvasott fel. A dilemmáktól, az ügyben rejlő tényleges feszültségtől, és főleg a népszavazás irtatlan súlyától felindult, el-elcsukló hangon olvasta fel nyilatkozatát, amely azután írásban sok helyen megjelent. Most a 2005-ben megjelent Summa 7. oldaláról idézzük:

„Quousque tandem – Meddig még, jó Cicero?!”

E mű szerzője, sok gyerek apja és két gyerek gyámapja, egyben A Magyar Művészetért Díj Kuratóriumának elnöke a kettős állampolgárságról zajló – általa vérlázítónak és megalázónak tartott – magyar kormányügynöki „Nem”-felszólítás kapcsán az alábbi nyilatkozatot tette 2004. december 2-án a XVIII. Díjátadó Gálán: Mint apa, mint e díj alapító elnöke, s mint kiskunfélegyházi magyar ember bejelentem: ha három nap múlva, december 5-én a népszavazáson e lélekromboló átok (a kormánypropaganda) hatására a javaslat nem kapja meg a kötelező

25 százalékot, ha eláruljuk magyarjainkat, akkor egész eddigi életemből következő lépést teszek. Kérni fogom a szerb kormánytól *a második, nekem kettős: azaz a magyar mellé a szerb állampolgárságot, hogy azonos lehessen a ma legnehezebb életet élő magyar testvéreimmel, akiknek szülőföldje ráadásul az én szülőföldem meghosszabbítása is*: ugyanaz a homok és ugyanaz a tarack, s a tarackon ugyanolyan becsületes és büszke élet. Nekem is jár ugyanaz, mint nekik: a kettős szerb-magyar állampolgárság. Vagy ahogyan e díj egyik mai kitüntetettje, a felvidéki magyarság költője, Tőzsér Árpád írta műve címében: a kettős úr. Nekem is jár a vesztes szavazás után.”

Mindaz bekövetkezett, amitől félni kellett. Kovács Gábor intelligensen kifogásolta aényt. El is maradt A Magyar Művészetért környékéről. Az Axel igazgatója aligha örült, de ezt nem mutatta. Szórádi Sándor, fontos mecénás, nem ellenezte, de feszege nem volt elrejtethő, jobban szerette volna másként. És végül Fejti György. Levelet írt, amelyben határozottan kifogásolta, hogy neki ilyesmit kellett végighallgatnia, nem azért ment oda... Régi jó szövetségstől jött tehát a legerősebb ellenzés. Sok nehéz helyzetet mértek együtt. Azt hitték, hogy azok voltak az igazi nagy létkérdések. És most kiderül, hogy egy népszavazás fontosabb? A díj elnöke röviden válaszolt Fejtinek. Ezzel véget ért két évtizedes, mindent kipróbált kapcsolatuk, „szó bennszakad, hang fennakad, lehelet megszegik”... szót sem váltottak egymással azóta. Nagy Endre volt az egyetlen abból a táborból, aki azt mondta: Semmi baj, ez a te dolgod, úgy tetted, ahogyan gondoltad. Ő is mecénás volt már évek óta, és a népszavazás úgy hozta, hogy sokak kiválása után hárman maradtak: ő, a Geodézia Rt. és az író. Viszont még sokáig és rendületlenül

2005. december – A Summum Bonum Díj Eger végvári vitézeinek

Különös, bár nem különösebben átgondolt tiszteletet érzett az orvosok iránt. Az ember gyógyítása – a születés percétől a halálig – a legnagyobb építőmunka. A leggondosabb kéz. S termése a legnagyszerűbb teremtmény.

Egyik meghatározónak tartott albumát, Az élet túlsó oldala címűt 2002-ben, az első megjelenéskor az orvosoknak ajánlotta, önkéntelenül is megörökítve e tiszteletet az impresszumban. És amikor a társadalom már nagyon beteg volt, 2004. december 5-én, a kettős állampolgárság tervének megcsúfolásakor az elmebetegség bizonyítható jegeit felmutatva, minden figyelme az orvosok felé fordult belül. Hogyan lehetne mondani egy szép, érvényes mondatot nekik, a magyar orvosoknak általában?

Így született meg a Summum Bonum Díj 2005-ben, s annak első átadása decemberben, az országos közgyűlésen. „A jók között is a legjobb” – ez a tisztelet latin megfogalmazásának a csúcsa. Olyanoknak szánta a Magyar Orvosi Kamara elnökségével teljes összhangban, akiknek a gyógyító kéz mellett futja még valami csodálatosra, arra, amit a hívők isteni elrendeltetésnek, gondviselésnek neveznek: hogy nemcsak megteszi a kötelességét, hanem tenyerére vesz olyan sorsot, sorsokat, amelyeket más már nem venne, vagy meg sem lát.

2008-ra sorsok dőltek el, és sorsok dőltek le: az egészségügy ellen indult egyik legravasabb és legkapzsiabb támadás a legjelesebb magyar végvár, Eger életét is elérte. A megyei önkormányzat szocialista elnökének közreműködésével átjázották a kórházat egy pénzmosoda-tákolmánynak, a HospInvest nevű gyűlekezetnek, sok más település mellett itt is. A privatizálás ellen olyan bátor harcot kezdtek az orvosok, ápolónők, mint sehol az országban, és bár sokan álltak ki mellettük, a magyar viszonyokra oly jellemzően e kiállás bátortalan, jellegtelen és hatástalan volt ahhoz képest, ahogyan a magukra maradt egri kórházvédők harcoltak. Az író már korábban is nyíltan kiállt mellettük, az 1552-es egri várvédőkhöz hasonlítva őket, s a párhuzamba beállította az akkori osztrák császárt, magyar királyt, Ferdinándot is, aki messziről nézte, elvérzik-e – ugyan, úgylis elvérzik! – Dobó kapitány és csapata a harcban, mint ahogy a mai közvélemény is tétlenül nézte az egriek kivéreztetését. Esélyük sem volt a várvédőknek, sem akkor, sem most, hogy győzhetnek.

A Summum Bonum Díjat nekik ítelték 2008-ban. Amikor a Magyar Orvosi Kamara decemberi ünnepi közgyűlésén az egriek megjelentek, összeszorult az író szíve. Feljöttek a legbátrabbak képviselői, szám szerint tízen. Már kirúgták őket, már rohángáltak munka után más városokban, már számolták a tartalék konyhapénzt, már rajtuk röhögött mindenki a hivatalos megyei és kormányzati szerveknél, a vesztesnek röhej jár minden rendes kizsákmányoló világban, már tudhatták, hogy nincs jövőjük. Álltak a magyar orvostársadalom félezer reprezentánsa előtt a közgyűlésen, és minden percben zúgó taps, orkánerejű tetszés robbant ki. Amikor bejelentették a nevüket. Amikor az író átadta a díjat. Amikor elhangzott az indoklás, aminek fő része az a korábban megírt nyílt levél volt, amelyet az író címzett Orbán Viktornak, segítséget kérve Egernek. És amikor ők megszólaltak. Remegő hangon. A felindultság miatt feldőlt bensőség hangjain, mert talán ez volt az első pillanat hosszú, kegyetlen és kilátástalan harcukban, amikor megérezték, hogy ha nem is győzhetnek, nem buktak el.

És a végén győztek. A csalók meghátrálni kényszerültek, a korrupciónak és politikai támogatóinak – ami politikai szövetségeseket jelent – el kellett kullogni a csatatérrel, éjszaka, mint a szultán csapatainak egykor. Egy hajszálnyi remény támadt, hogy megéri a küzdelem mégis...

A Summum Bonum nagyon eltér az író általa alapított összes más díjtól, az általa adományozott szobroktól, emlékművektől, nem az esztétikum világához szólnak, hanem egy olyan erőhöz, amelyet az író egyáltalán nem ismer. Az élet és a halál harcának az élet javára történő állandó és konkrét elbillentéséhez, amely talán eleve reménytelennek tűnik, mert úgyis a halál győz a végén. És az író azt mondja: úgyis az élet győz mindig, a halál csak részleges megálljt parancsolna, de azt sem tud: az örökkévalóság földi magyarázatú változata éppoly igaz és felemelő, mint az, amelyet Isten nevéhez rendelnek, akik benne hisznek.

Amikor az író leírta Az élet túlsó oldala is él... című kis esszéjét, még fogalma sem volt, hogy három évvel később megalapítja a Summum Bonumot. Érzékletesebben azonban azóta sem tudta megfogalmazni az igazán öröknek ezt az általa annyira szeretett formáját, egyrészt a végtelent, másrészt azt, hogy a gyermekeinkben minden átmeneti halál ellenére tovább élünk, örök láncolatban előre és apáink révén az örökből élünk mögöttük is. Álljanak itt a 2002-ben írt sorok Az élet túlsó oldala című albumból:

„Könyvem a magyar orvosoknak ajánlom baráti tisztelettel.

Az élet túlsó oldala is él

Mindennek megvan a maga tagadása, de az életnek nincs: az élet túlsó oldala nem lehet halál, egyszerűen azért nem, mert akkor egyszer mégis meghalna minden, mikor minden élet meghal. Akkor pedig mi szülné újra az életet? Vége? A halál nem teremtheti az életet... Nem?

Élet csak életből keletkezhet.

Az élet túlsó oldalán ismeretlen élet él. Nem tudjuk hol van, a kozmosz, a világ-egyetem mely pontján, de ott van, az biztos. A mi életünk.

Az élet anyag, a halál anyagtalan, a kettőnek csak átmenetileg, találkozásuk villanásában lehet köze egymáshoz. Az élet végtelen, soha nem hal meg, mert anyag mindig lesz. Ne becsüljük le az elvileg élettelen anyag életalkotó erejét se.

Az élet túlsó oldalán mi vagyunk, talán önmagunk tagadása és ellentéte; talán *az* az elszállt, és az űrben mindig tovaszálló, ott mindig élő hangunk, amelyet egy örömkialtás vagy egy fájdalmas sóhaj engedett el végtelen útjára; talán *az* a fény, amelyet a szemünk bocsátott ki kíváncsian; talán *a* szívverésünk hangja, amely akkor is *ott* dübörög még, ha emez itt, ez a kis véres-vörös bütök, már elhallgatott; *a* hők, amelyet hű társunkkal együtt bocsátottunk ki felfokozott, új életet is teremtő pillanatainkban. S *a* repülő remény is.

Mindez mindig él, az élet túlsó oldalán, a kozmikus valóság végtelen és várakozó – ránk váró – csendjében. Velünk szüntelen összhangban. A mi végtelen jelünk az örökkévalóságban.”

Levél Attilának

Ecsém! Jó Attilám!

Nézem „A kis festő álmai” című festményedet a soproni Pannónia Galériában. Tökéletes. Lehet, hogy csak én tudom, mit fejez ki, mert mi álltunk ott ketten, sőt Tiborral hárman is fél évszázaddal ezelőtt tatukáék tanyai kútjánál. Fáradtan az itatóvályúra támaszkodsz ötévesen. Mögötted a malacok. A tehenek már bementek az istállóba. Az ócska svájcisapka nagy rád. Kicsi vagy még, a kútgyűrű föléd magasodik. Hihetetlen öröm, gyerekes életvidámság árad a tekintetedből. Álmodsz akkor is, talán azt, hogy apukának megmutatod a rajzaidat. Téged szeretett a legjobban, a művészi hajlamot tőle örökölted, ő volt az, aki észrevette, amit mi nem láttunk meg a rajzolt vonalaidban. Lehet, hogy nyitott szemű álmodban a vágy látszik, hogy a két bátyád egyszer majd a dinnyéből neked is ugyanakkora darabot ad, mint saját magának. Álmodsz, s te vagy a legszebb tanyasi parasztyerek, akit éber álmában nevetni láttam, igaz, csak most a rajzon, annak idején nem méltattam figyelemre, én is kicsi voltam. Jut eszembe: olyan erős voltál 5-6 évesen, hogy a fürdőben fekvőtámaszban megvertél minden tizenévest, és a gimiben 10 évesen feltettünk a versenykorlátra a tornateremben, mert tudtuk, hogy erőből megtartod magadat a számodra egyébként elérhetetlenül széles korlátrudak között. Azt álmodtad, hogy erős ember leszel? Hihetted-e az igazságtalanul elszenvedett bátyusi pofonok idején, mennyire szerettünk téged, te voltál nekünk a mi pici kis aranyos, aranyszőke öcsénk, csak hát viszketett a tenyerünk, s nagyobbakat mégsem pofozhattunk meg?...

Nézem a kiállításod 40 festményét. „Szépek és szegények” címmel egy olyan kontraszt ez a lesüllyedt világról és az eszményien szép nőkről, amilyent csak te tudsz megfesteni Magyarországon. A kitaszítottságot az idegvelődben érzed, ez nem vitás, cipeled magaddal ezer éve. De honnan vannak benned a szép nők képei, ilyen tökéletes szépségben. Nem szóltál, hogy ilyen nőid vannak?!

Nézem az én kis öcsémet, és elszorul a szívem. Mit tettél magaddal? Miért vagy most ismét, századszorra kórházban? Azt mondta a tárlat tulajdonosnője a képeid láttán, hogy iszonyú terheket cipel az magában, aki így fest. Miért nem cipeled tovább megtorpanás nélkül, ha neked ez jutott, ha ez a művészeted forrása immáron három évtizede? Miért adod fel?

A tested a fele annak, mint ami lehetne, ha az 5-6 éves bajnok ereje végig megmarad. A kezed az ecsettel mindent művelhetne, amit festő megtanult, mert a te kezéd tudja azt. A visszafojtott érzések, a magány, az elszigeteltség, az alkalmatlanság a lüktető élet ritmusának átvételére – mindez lehetne a te sajátos forrásod a jövőben is, nem kell megalkudni.

Látlak magam előtt tíz évvel ezelőtt az ötvenedik kiállításodon is félrehúzódva, mint ha nem te lettél volna ott a közép. Látom félezer festményedet az egész országban szétszórva, nem is akartad követni, hogy mi hova kerül, mint ha eleve lemondta volna arról, hogy életmű készülhet. Amit az alföldi parasztokról tudsz képen, azt ma kevesen tudják. Amit a sötét szobák mélyére a vaskályha mellé visszaszorított leköpött életről tudsz, azt ma senki sem akarja sem ismerni, főleg nem megfesteni, mert ez nem sikk. Amit a nők testéről és a testben lakozó, a szemben tükröződő lélekről tudsz, azt festéssel és ecsettel senki nem tudja megalkotni Magyarországon jelenleg. Lehetnél buzgó forrás, s helyette elapadsz. Meghaltál már néhányszor, s mintha nem is érdekelné, hogy jó! – mégse? Hogy-hogy élek? Évtizedek sötét kocsmavilágában vizenyőssé vált szemek közé vágytál, miközben várt a világ.

Várt? Nem, bocsánat, nem várt. Tett rád. Nem tolakodtál, nem nyüzsögtél, tehát nem is voltál. Még szerencse, hogy annyi erőd mindig volt, hogy feleségednek és két gyönyörű lányodnak otthont és jövőt adj. De csak ennyi. Magadra, magadnak már nem jutott ennél legalább egy picivel több is.

Tudod, miért nem? Mert te megvted, utálod magadat, te önmagad számára a sor végén sem vagy. És ebből a téveszméből nem lehet kirángatni. Én sem tudlak. Rossz érzéseim vannak magamról. Miközben az általam alapított díjakkal így vagy úgy művészek százait tudtam honorálni az elmúlt két és fél évtizedben, miközben ezáltal menedzselni tudom a magyar művészvilág egy-egy kis szeletét, rólad, az öcsémről meg kell feledkeznem. Szívesen állnék melléd teljes erőmmel, de nincs ilyen választási lehetőségem. Nem illik, s te el se fogadnád, hogy a bátya befolyása révén az öccsét menedzselje. Ettől azonban nagyon rosszul érzem magamat.

Tudom, a fékevesztett szorongás a te muníciód. Attól vagy éppen ilyen festő. Ha nem ilyen lennél, festenél versenyautókat, lovaspólós útgazdagokat, golfpályán ünneplő társaságot, vitorlásversenyzőket, a bor és a pezsgő ünneplését. Konkrét a példálózás. Az egyik sztár képerkeskedő javasolta ezeket a témákat, azt mondta, hogy amit te tudsz, azt ne a szegény parasztban alkossd meg, mert ki akarja azt látni; hanem ezekben a sikertörténetekben, és akkor biztos, hogy drágán fogsz sok képet eladni. És amikor ezt a hírt továbbítottam neked, megértetted azt, tudtad, hogy igaz, és ezt mondtad:

– Én nem tudok ilyeneket festeni.

– Hogy-hogy nem tudsz? Fogod az ecsetet, és festesz.

1999 – Attila életmű kiállítása a Közgáz aulájában, a három testvér egyben három testőr

– Képtelenség. Amit én festek, az megvan bennem, él bennem, mielőtt az állványhoz állnék. Ezeket a ficsúrokat én nem látom. Vannak ilyenek? Golfoznak? Lovaspólóznak, vitorláznak? Tényleg, vannak ilyen emberek? Most a kedvéért behunyom a szememet, így... és nem látok semmit, csak nagy üres foltokat. Fessek nagy fehér, üres foltokat? Olyant tudok. Inkább éhen halok, mint hogy megrendelésre fessek, és gazdagokat szolgáljak ki.

Emlékszel? Azt mondtam, jól van, igazad van. És persze hogy meg fogsz halni, korábban, mint gondolod. Mert a te utadon nincs tovább. Parasztembert, kivert kutyát, delíriumban veszteglőt, kéregető nagymamát senki nem akar látni, még kevésbé megvenni. Így hát megvettem én az elmúlt három évtizedben. Mert tudtam, hogy zseniálisan igazak, de senkit nem érdekelnek. És mert neked van igazad.

Kár, hogy olyan sokszor meghaltál már, mert mindig eggyel közelebb kerültél az egyszerűhez. Minden összeomlásod, végkimerülésed otthagya a nyomát, és egyre inkább elszemtelenedik, végül majd csöngetés nélkül jön be.

Mit mondjak majd a barátaimnak, akik szeretnek téged és a képeidet? Mondjam azt, hogy nem festesz többé, nincs kedved, erőd, életed hozzá? Akkor hogyan néznek majd azokra a képekre, amikre pedig olyan büszkék? Tudod, miért büszkék? Mert azt hiszik, úgy tudják, hogy lesz még folytatás, hátra van még Attila nagy dobása, Attila kardja és Isten ostora, ami más dimenzióba helyezi mindazt, amit eddig tőled gyűjtöttek. Mondjam azt, hogy nem lesz már nagy dobás? Jó, mondom. Kiheverik.

De a két lánynak mit mondjak? Tudják, hogy az apjuk beírhatta volna a nevét a nagy dicsőséglistára, és akkor milyen jó érzés volna fogadni az elismerést a híres apjuk jóvoltából. Ne is tagadd, fontos ez nagyon. Mi nem fogunk vagyont hagyni az örököseinkre. Egyetlen vagyonunk lesz: a jó hírünk, a lehetséges hírnevünk.

Fesd meg. Ne fent az égre, hanem itt lent a lányaid és a feleséged által belakott Földön. Soha nem találsz olyan angyalokat a túlvilágon – mással lesznek elfoglalva, ők is pénzért dolgoznak –, mint a feleséged és a minden bajodat elviselő lányaid „amiképpen itt e Földön is”.

Maradj még festőművész, más sohasem lehettél. S ha már nem lehetsz, tartsd a kezeden a kezüket. Lesz egy pillanat, amikor már csak ez számít: ott van-e néhány kéz az utolsó pillanatban. Látod, apánk, aki a te igazi bálványod volt, s aki téged annyira értett és szeretett, még ezt sem tudta elérni. A fa alá esett, s mint Attila, a hun király, „önnön vérében halt meg”.

Magyar királyfim, Attila öcsém, mi van ezzel a vérrrel?

Szerető bátyád.

Sopron, Pannónia Galéria

Emese, az igazságság kedvéért

A szülők nem hagyhatták a Botonddal szemben elkövetett vétket, hogy ő mindig csak felnézzen (Elődre), de soha ne nézhessen le senkit (senkire). A súlyosan eltorzult valóság korrekciót követelt. Hogy az útban levő megoldás kislány lesz, s így Emesének hívják, azt már 2005 őszén megtudták. Aligha hiszik el az orvosok, az író azonban kezdi úgy sejteni, hogy a világ legnagyobb titka az anya és a magzata közötti viszony. Az író elhiszi, hogy a felesége olyan belső erővel rendelkezik, hogy mert kislányra vágyott nagyon, hát így intézte a sejtek találkozását, s abban a pillanatban „le is vette az információt”. Az édesanya valószínűleg a nemzés pillanatában megtudta, hogy akit magában rejt, kislány. Annyira vágyott rá.

Az író 2006. április 25-én hajnalban Erdélybe utazott, szorongva, hogy vajon helyes-e a várható szülés küszöbén elutazni, itt hagyni a feleségét és a két fiú mellett a világra készülő Emesét. Az adott szó azonban kötelezte. Arról kellett döntenie, hogy Székelyudvarhely kapja-e meg azt az „Élet” nevű szoborkompozíciót, amelyet a székelyeknek kívánt adományozni. Este megérkezett, azonnal megvitatták, eldöntötték, másnapra egyéb programokban állapodtak meg. Hajnalban azonban az író az autóba vágta magát, és megállás nélkül hazahajtott. Este alighogy lefeküdtek, a felesége kisvártatva fel is kelt és halkan, észrevehetetlenül csomagolni kezdett.

Megvárta őt. Az írónak már volt ismerete az ilyen lábujjhegyes csomagolásról, a mögöttük hagyott 4 évben ez már a harmadik csendes pakolás. Bevitte a kórházba a feleségét – a fiúk otthon aludtak mélyen, de ez náluk szüléseknél mindig így van: aki már él, az aludjon nyugodtan –, s mire hazaért a többiekhez, már sms-üzenet várta Emese méreteiről. Tíz perc alatt született meg, a dokit értesíteni sem tudták a lakásán.

Botond, mintha tudta volna, hogy Emese az őneki is kijáró igazságosság kedvéért született meg, nagyvonalúan és boldogan fogadta a hűgát. Valakire Emese egész életében nagyon számíthat, ez már teljesen biztos. Botond ugyan lenézi fizikai – vertikális – értelemben és irányban, de el is néz neki mindent. Emese Botondon tanulja meg, hogy a nők is győzhetnek. Csak püfölni kell tudni. Egy Botond névre hallgató vezérnek úgyis tudnia kell, hogy ez nem így van.

Díjak serege Herenddel közösen

Bartók Béla-emlékdíj, 2006

Meghatódva áll az író a magyar világvégen. Homoródkarácsonyfalva ugyan az Isten háta mögött van, a Székelyföldön a Homoród völgyében, de most Isten házában állnak, és a falakon, a levegőben, az emberek arcán látni, hogy így lehetett ez 700-750 éve is, amikor a templomot építették, és így lesz ez mindig, mert az Isten úgy akarja nekik. Hétszáz éve festették a Szent Lászlót dicsőítő freskókat az icipici templom falára, és még most is hirdetik e dicsőséget, ebben a dicstelen jelenben erőt mutatva, erőt adva.

Unitárius közösség, fiatal lelkész. Zeng a templomi ének, amelyhez csatlakozik az Antal házaspár is, az íróval jöttek, ők Ausztriából, ahol húsz éve élnek, hazajöttek ők is a Székelyföldre, áradó hangjuk összeköti a magyarságot a világ minden pontján. Pici a templom, kicsi a közösség, mint maga a falu is. Hogyan, hogyan, és még egyszer *hogyan* lehetséges az, hogy eljövünk a magyar-román határtól sok száz kilométert, és otthon vagyunk, egy színmagyar faluban? És a másikon, a századikban Székelyföldön. Mit csinált az Isten 1918-20-ban? Hagyjuk most azt, hogy mekkora volt és milyen kicsi lett Magyarország. Az író most csak az érdekli, hogy ezeket itt, ezeket a drága embereket miért toloncolta ki a sors a saját hazájukból, miért szorította be acélmarkok közé a satuba őket. Mi közülük nekik a nagyhatalmakhoz, a román terjeszkedéshez, ők magyarok, és a magyaroknak Magyarország jár. Szívszorító érzés lehet idegennek lenned a saját földeden, a bölcsőd és a sírod helyén. Az író ezt soha nem tudta feldolgozni. Azt igen, hogy egy agyalágyult

monarchia elveszítette a háborút, és egy gyáva és ostoba kormány elveszítette a hazát, s egy gaz érdekeket szolgáló kis- és nagyantant megölte Magyarországot. Ez tény, volt már ilyen a történelemben, s volt kiút is abból. De hogyan, milyen joggal foszt meg embereket, családokat a hazájuktól, s nekik ezt miért kell eltűrniük generációkon át, és ahogyan jelenleg látszik: most és mindörökké, Ámen.

A Bartók Béla-emlékdíjat adja át az író a homoródi közösségnek. Bartók eszméje hozta ide: a nép megbecsülése ott, ahol él. A népé, amely hétszáz éve őrzi templomát és Szent Lászlót.

– Bartók Béla volt a huszadik század legnagyobb magyarja. Senki sem ismerte, és senki sem szerette úgy a népét, mint ő abban a vérzivataros Trianon utáni időben – mondta az író.

A díjat A Magyar Művészetért Kuratóriuma és Herend alapította a Bartók-évben, 2006-ban. S ha Bartók az évszázad legnagyobb magyarja, akkor emlékszobra legyen ott sokak asztalán, szerte a világon, ahol magyarok élnek, és ott is, ahol más nemzetek fiai Bartókon keresztül szeretik a magyarokat. Háromszáz Bartók-emlékdíjjal tisztelegtek a zseni, a magyar népzene atyja, és a rendíthetetlenül hű hazafi emlékének. A homoródiak talán nem is értették, miért és mit kaptak. Ki gondolt valaha is rájuk, amióta itt szántják a sovány földet? Amióta éneklük ezer éves dalaikat? A szegény embernek hallgass a neve. És most Bartók van náluk, és itt marad örökre a szobra, rögtön belül a templom bejáratánál, hogy aki valaha is belép ide, tudja, hogy itt él köztük Bartók Béla.

Kodály Zoltán-emlékdíj, 2007

Arany és Petőfi halál által megrövidített őszinte barátságán kívül nincs még egy olyan igaz és férfias magyar művészbarátság, mint Bartóké és Kodályé. Ők ketten együtt a nemzet csillagokig elvilágító mécsesei a huszadik században. Nem véletlen, hogy ilyen őszintén magyar zseniket éppen a történelmi léptékét élő millenniumi ország, a múlt század fordulójának Nagy-Magyarországa hozott felszínre és tárt a világ elé.

A Bartók-emlékdíj szerves folytatása volt a Kodály Zoltán-emlékdíj. Japántól Helsinkig, Athéntól Párizsig, a Zoboraljától a Zeneakadémiáig terjedt az a búvkör, amelyben az emlékdíjjal köszönteni lehetett a lélek legszebb hangját, a zenét, az éneket. Amikor a nyitóünnepségen, fent a Várban az író, mint a kuratórium elnöke átnyújtotta az első elismeréseket, senki sem hiányzott a Kárpát-medencéből, ahogyan nem hiányzott Bartók és Kodály életéből sem: jelen voltak a Felvidék, a Délvidék, Erdély, Kárpátalja, a mai Magyarország legjobb karnagyai, zeneszerzői és -tudósai, zongoristái.

Az alapítványok elnöke – 1987

*Ünnepi pillanatok az Árpád-díj átadása előtt Pécsen
a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumában – 2007*

A híres prímás, az addig a népzeneből ismert fiatal Ökrös Csaba erre az alkalomra új erőt gyűjtött, és nagyszerű zenedarabot írt Kodály tiszteletére. És az író ekkor, fent a Várban vette észre Csaba izgatott meghatódottságán, milyen mélyről jön a zene. Ez a fiatalember egész életében a hegedűjével élt. És most feltett mindent arra a három percre, amivel Kodályt és a magyar zenei társadalmat eddig ismeretlen zeneszerzőként köszönthette. Mert bár virtuóz volt egész életében, most Kodály nevét vette a szájára, és ez megremegtette egész lényét. Csak a felzúgó taps után nyugodott meg: megfelelt a nagy tanítómester hagyatékának. Kodály volt Ökrös Csaba szigorú tanára, bár eltérő koruk miatt soha nem találkozhattak. S Csaba meghajolt.

A világon összesen 65 Kodály-emlékdíjat nyújtottak át A Magyar Művészetért Kuratóriuma és a Herendi Porcelánmanufaktúra nevében, sokkal többet, mint amit eredetileg terveztek. Kiderült, hogy ez is kevés volt, s mind a Bartók-, mind a Kodály-emlékdíj átadásával túl kellett lépni az emlékevek idő szabta keretein. Azóta is volt, s lesz is mindig olyan művész, közösség, akinek sokat jelent majd ez az elismerés, mint legutóbb a kárpátaljai Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színháznak Beregszászon. Fiatal zsenik, a robbanékony őserő színi képviselői szorították magukhoz Bartók szobrát 2009 végén.

Árpád fejedelem-díj, 2007

Árpád valamennyi magyar apja, az ősapánk, az ő nevében születünk, s az ő nevét az elsőik között halljuk apánktól, amikor kezd kinyílni az értelmünk. A hon alapítója megvédte az új hazát, a vérét és három fia, Tarhos, Üllő és Jutocsa vérét adta a hódítókkal vívott pozsonyi csatában, 907-ben. 2007-ben az új díjjal ennek az 1100. évfordulóját ünnepelte a kuratórium és Herend. Jó lenne azt mondani, hogy az ország is, de 2007-ben az ország politikusai, hivatalos közvéleménye nem értette és nem ünnepelte Árpádot s a pozsonyi győzelmet. Maradt Szörényi Levente Árpád-pajzsa és az Árpád fejedelem-díj. Nem kevés ez, ha arra gondolunk, hogy kik kapták a díjakat. A Magyar Művészetért magasra emelte a mércét. Azoknak adományozták az Árpád-díjat, akiknek a neve egybefolyik a nemzettel. S nemcsak az 1100. évben nyújtották át, hanem azt követően is, folyamatosan.

Az író az alapítást követő 3-4 év mintegy 80 Árpád-díja közül a Bánsági Püspökségnek, jelképesen pedig a délvidéki magyaroknak átadott díjra emlékszik kiemelten. Aracs, a 800-900 évvel ezelőtt épített pusztatemplom mindennél fényesebben mutatja, mekkora volt Magyarország az Árpád-házi királyok idején, s a ma égbe meredő, fájdalmasan kiáltozó csupasz romos falak, tornyok jelzik, hova

süllyedtünk, hova vetettek vissza bennünket mohó külső erők. Aracson, a kukorica-tenger kellős közepén összegyűlt a délvidéki magyarság színe-java, annak ellenére, hogy egyébként politikai ellentétek szabadlják őket a hétköznapiakban. A Bánságban Nagybecskerek a püspökség központjaként az utolsó hatalmas világítótorony, hogy a reményüket veszítők legalább boldogan tájékozódhassanak az üdvösség létéről. Nagyon megalázó ma a Délvidéken megvert magyarnak lenni, mert nincs kihez fordulni. Leszakadóban a magyar ember jövője a köréje települő, egyre zajosabb szerb tengerben. S még csak túl nagy jajt sem kiálthatnak, mert a vérükben és az idegükben otthagyt a nyomát az 1944-es vérengzés, amikor válogatás nélkül 40 000-50 000 magyart egyszerűen lemészároltak a szerbek.

Az írónak itt jutott eszébe újra, ezúttal a fájdalomtól felébredve, hogy senki, soha senki nem állított még emlékművet azoknak a Kárpát-medencében, akiknek azért kellett elpusztulniuk, *mert magyarok* voltak, Szárazajtnán, Nagyenyeden, Magyarigenben, Csurogon. Az író mint A Magyar Művészetért elnöke rögeszmésen érzi, hogy ez nekik, az ő közösségüknek lesz a feladata, mert aligha várhatja, hogy a nyomorult megalkuvásokkal küszködő magyar állam ilyenre áldozzon.

Mátyás király-díj, 2008

A csíksomlyói kegytemplomban a ferences rendház rendházfőnöke emeli magasba a Mátyás király-díjat 2008 nyarán. Arthur atya milliószor állt már a hívei előtt, megszokta a fenséges pillanatok, most mégis megrendülten néz ő is a kezében fehérülő csodálatos alkotásra, magára Mátyásra, az igazságosra. Ihlető pillanat ez Páter Péter Arthurnak is. Vele szemben meghatottan ámul sok ezer hívő.

Amikor a kuratórium úgy döntött, hogy Csíksomlyó kapja a hit világában a Mátyás-díjat, könnyű volt érvet találni. A földtekén valaha is létezett legnagyobb magyar közösség kapja így ezt a díjat, több ember áll és imádkozik ott a dombokon, mint a második legnagyobb magyar közösség, a tragikus sorsú doni hadsereg volt. Sok évszázada zarándokolnak a csíksomlyói dombokra is és a kegytemplomba is a székelyek, a csángók. Jelképes, hogy később az egész erdélyi, majd az egész magyarországi, s végül az egész világban élő magyarság számára ez lett az a fő hely, ahol a nemzeti génnek a legnagyobb számban erősítik egymást. Felerősítik Isten magasságába, oda, ahova hódítók, hadseregek, álnok diplomáciák, bárdok és kötelek nem érnek fel.

Árpád és fiai, Üllő, Tarhos, Jutocsa – A Magyar Művészetért Szoborkertjében felavatva Árpád halálának 1100. évfordulóján, 2007-ben. Győrfi Sándor alkotása.

Petőfi-díj, 2009

Kiskunfélegyháza, Kiskőrös, Szatmár megye a Partiumban, Pápa, Rimaszombat és Királyfiakarcsa a Felvidéken, Fehéregyháza Segesvárnál: Petőfi életének egy-egy állomása, a halállal lezárva. Petőfi Sándor halálának 160. évfordulóján ezeken a helyeken ezrek, tízezrek érezték át a pillanat szellemét és Petőfi erejét, amikor közösségeik átvették a Petőfi-díjakat. A kuratórium egyik tagja, a pozsonyi író, Tózsér Árpád, csakúgy mint költőtársa Sepsiszentgyörgyön, Farkas Árpád ugyanazon rajongó lelkesedéssel köszöntötték a díjat. Ők kisebbségben élve – Tózsér Árpád szavaival: kettős úrban élve – különös erővel érzik azt a biztatást, amit Petőfi nevével és emlékével ma adhatunk egymásnak, adhat a magyarországi többség az elszakított hazának. Petőfi elvehetetlen, hiába törik le a kardját vagy vágják le a kezét Pozsonyban, más felvidéki városokban. Petőfiben egy olyan erő állt a nemzet élére, amelyet addig csupán dolgos hangyának tekintettek: a nép. S bár azóta is uralkodnak fölötte, ha tehetik, azért *a víz az úr*. S ha kell, akasszátok föl a királyokat!

Széchenyi István-emlékdíj, 2010

„A legnagyobb magyar” – így nevezte őt Kossuth 1840. június 18-án Pest vármegye gyűlésén, annak ellenére, hogy szinte soha semmiben nem értettek egyet, s ekkor Széchenyi már nyíltan ellenezte Kossuth forradalmát.

S ha nem is minden idők legnagyobb magyarja, a neve dicső sorban díszlik: Árpád, István, László, III. Béla az Árpád-házból, Mátyás, Rákóczi, Kossuth, Széchenyi, Petőfi, Bartók, az ő erejükből épül a magyar nemzet.

Hitel, Világ, Stádium, Hunnia. Az Akadémia javára tett felajánlás. A gazdaság fejlesztése. A Lánchíd. A modern Magyarország legnagyobb építője, ez aligha vitás. Halálának 150. évfordulóján a díj megalapításával azt kívánta tudatni a kuratórium, hogy nincs mai életünknek egyetlen fontos pontja sem, ahol képletesen szólva ne a Széchenyi által épített hídon járnánk. Feltéve, ha tényleg járunk. Mert ha nem, eltévedünk, s éppen most kezdünk rájönni, hogy milyen nehéz lesz majd visszatérni. Széchenyi ismerte az ilyen nehézségeket is. Fáradt teste, agya, idegrendszere a golyót választotta. Megtehetette ezt is, mert megalkotta az új világ alapjait. Nem maradt adósa senkinek. Utódai a mai Magyarországon nem választhatnak ilyen könnyelműen. Mivel még semmit sem tettek egy megújulni képes nemzetért, Szisizifusz sorsa vár rájuk: megállás nélkül görgessék a köveket fel a hegyre, mindaddig, amíg meg nem kapják a feloldozást az elmúlt évtizedekért.

*Mátyás király-díj Csíksomlyón a Ferences Rendnek
és a kegytemplomnak – 2008. július*

Rákóczi fejedelem-díj, 2010

Az író bevallotta már írásban, interjúban is, amit az őt közelről ismerők régóta tudnak: az ő példaképe Rákóczi Ferenc. A fejedelem, a szabadsághős, a bujdosó. A mártír. Aki mindig, a szabadságharc elvesztése után is választhatta volna azt, ami neki jár, hercegi jelentőségű családja örökségét és a vele járó életet. S aki ehelyett a ruszin parasztok, a tarpai jobbágyok, a rozsnyói csizmadiák, a hegyaljai legények

könyörgő szemét választotta, tudva, hogy ezért a büntetés mindig a nyomában jár, a kivégző helytől a csatáig, a fogva tartástól, felesége és gyermekei elrablásától az ő száműzetéséig, hogy aztán a hivatalos Magyarország ki se ejthesse a nevét másfél évszázadon keresztül. 1848 tért vissza hozzá először.

Az író 2007-ben, az ónodi országgyűlés 300. évfordulóján „Munkács, 1688. január 17.” címmel kétalakos nagy bronzszobrot avatott a Szoborkertjükben. Győrfi Sándor alkotása azt a pillanatot örökíti meg, amikor Zrínyi Ilona átadja a kardját a 12 éves, előtte térdeplő fiának, abban a pillanatban, amikor árulás miatt feladni kényszerül a két éve hőiesen védett Munkácsot. Az emlékművet Tempfli József nagyváradai püspök és Hajagos Gyula kiskunfélegyházi plébános szentelték fel, azért ők ketten két világból, hogy íve legyen a jelennek is.

2008-ban megírta „Ismét Vereckénél” című balladáját, azt a pillanatot, amikor a fejedelem átlépi a lengyel-magyar határt 1703-ban, és a győzelem reményét egybe kell vetnie azzal a pillanattal, ami fogadja: kétszáz rongyos jobbágy, néhány akasztástól megmenekült tokaji vitéz. Velük indul harcba Európa, a világ legnagyobb katonai ereje, a Habsburgok ellen.

2009-ben a fejedelem születése 333. évfordulójának ajánlotta Üzenet Erdélyből című albumát. 2010-ben pedig újabb emlékezés, a Rákóczi-díj fejezi ki azt a hálát, amit az író a történelmi elismerésen túlmenően külön is érez Rákóczi iránt: a fenség, a bátorság, az emberi értelemben vetett hit, amelyben mindig is hitt az író, a fejedelemből árad felé.

Etele? Na jó, jöjjön!

Ahol egy gyerek elfér, ott van helye kettőnek is, s ha már kettő, akkor teljesen mindegy, mennyi. Akkor a szülők élete már úgyis csak a gyerekekről szól, s ez a szólam a végtelenségig tágítható, akárhány oktávon.

Mivel Emese tíz perc alatt született meg, kíváncsiak voltak, gyorsulhat-e még ehhez képest valaki. Tudták a vizsgálatokból, hogy fiú, Etele lesz a neve, s persze hogy világsúcsot vártak. Úgy is történt. Csendes csomagolás éjszaka, tíz perc autókázás a kórház – milyen szép a város éjszakai fényben! –, vissza az alvó sereghez, s mire hazaér nyolc perc alatt, már kardját emelgeti Etele király. A szülésznőnek annyi ideje se maradt, hogy felszóljon az ügyeletre, megoldotta maga.

Etele a sor végén. Ő az orgonasíp a legvékonyabb hangon. S mindenki őt szereti a legjobban. Mert ő a legjobb. Ennek változnia kell, mert ha hasonlítani akar névadójához, Attila hun királyhoz, akkor nem lehet ilyen jó. Az Isten ostora se lehetett nagyon jó ember, erre utal az ostor szó. Így hát vagy nem hasonlít majd a királyhoz

Etele, vagy igen, de akkor ostor lesz, amellyel hol ő ver, hol őt verik. Mindig az a kérdés, az élet nagy vízválasztója, hogy melyikből jut több.

Gyere, kis Etelénk. És mondd, te kit választanál? – éneklük az István a királyban. Mert mely szülő merné ezek után megfosztani Etelét attól, hogy az orgonára újabb, még vékonyabb hangot szereljen.

Apa és fia

Mindenkinek a szívében van egy titkos zárka. Van, aki az álmait hordozza benne. Van, aki ki nem mondható, meg nem nevezhető szerelmét. Van, aki a vágyait dédelgeti, s el is éri egyszer, s akkor újak kerülnek oda. Van, aki eszméket.

Az író Rákóczi Ferenc iránti vonzódását rejti ott gyerekkora óta. A kurucok vezérlő fejedelmének alakját őrzi, a legodaadóbb magyar szabadságharcos, a drámai sorsú bujdosó, a férfias küzdelem eszményképét.

Volt, amikor a hadserege 100 000 emberből állt, s mindenki miatta szállt harcba évekig. 1704-ben fejedelmének választotta Erdély, pedig Erdélyt az ősellenség, a Habsburgok erővel a birodalomhoz csatolták. Volt, amikor kinyújthatta volna a kezét a magyar nemzeti királyság felé, de ő másnak ajánlotta volna fel a trónt. 1705-től a szövetségessé rendek által megválasztott vezérlő fejedelem, a lengyel trónra ténylegesen meghívták a lengyel választó rendek és az orosz cár.

Az író nem e rangokat szereti igazán tiszta szívből. Hanem az apát, akivel oly kegyetlen volt a sors, mint talán senki mással.

Rákóczival mindig mostohán bánt az élet, amikor a legmeghittebb szépségeiben hozott döntést. Nem ismerhette apját. Egy hónapos volt, mikor elveszítette, az ő helyére jött a világra, a sors kettőjüknek nem adott egyszerre közös időt és teret. Vagy te, vagy ő.

Igaz férfiként szerette feleségét, akit alig láthatott. S akinek az életét köszönhette, amikor segítségével megmenekült a vesztőhelyről.

S szívében ott dobogtak gyermekei, akiket nem, vagy alig láthatott, nem is ismert. Elsőszülött fia, házasságuk gyors virága kisgyerekkorában meghalt. Szerencsére még ugyanabban az évben, 1700-ban Bécsben megszületett József, az életben maradtak közül a nagyobb. Őt még kezébe vehette apja. Hogy aztán azonnal ki is tépjék onnan, mikor 1701-ben elfogták Magyarország legfőbb urát, s mint árulót Bécsűjhelyen börtönbe vetették. Ugyanabba, ahol 3 évtizeddel korábban anyai nagyapja, Zrínyi Péter várta a bakót, a fűrészport, amelybe lehullt az utolsó Zrínyi-férfifej. Rákóczi ott raboskodott, s várnia kellett a kiszabott halált. S míg ő a halállal nézett szembe, megszületett újabb fia, György, két erdélyi fejedelem nevével

megáldva, ugyancsak Bécsben tartott fogolyként. A szabadságharc idején egyszer találkozhatott feleségével magyar földön, Sarolta Amáliát békeközvetítés céljából küldte a császár a fejedelemhez. A tárgyalások sikertelenek maradtak, de gyermekáldással köszönt egymásnak férj és feleség. A kislány, Charlotta Prágában, apjától távol látott napvilágot, s hamarosan örökre lehunyta szemét.

Mindkét életben maradt Rákóczi-fiút fogolyként tartotta az udvar, mint zálogot a bűnös, felségáruló apával szemben. Nevüket is elvették, nem Rákócziak voltak többé a felsővadászi ágból, hanem marchese di San Carlo (József neve), s marchese della Santa Elisabetha (György neve). Magyarul nem tanulhattak, múltjukról és származásukról semmit sem tudtak, sőt, tanulatlanságban és renyhességben nevelték őket évtizedeken keresztül, miközben apjuk a nemzet egyetlen hatalmas fénylő csillaga volt az őt megelőző és követő évszázadokban. Munkács, Sárospatak, Zemplén, Erdély helyett formális értékű szicíliai birtokot kaptak.

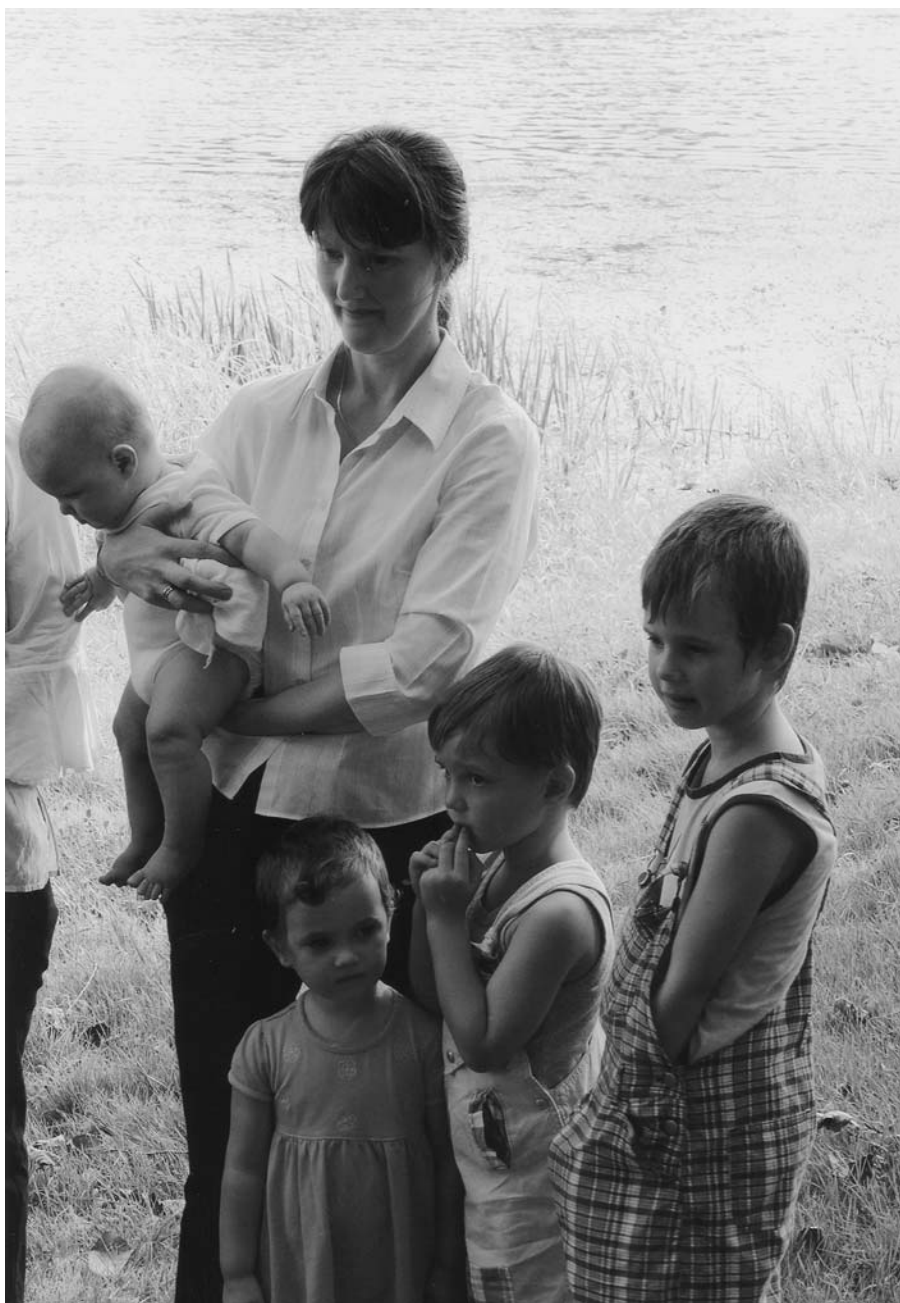
Józsefet a bécsújhelyi szökése után soha nem láthatta apja, aki, hogy kifejezze ragaszkodását távolban élő fiához, közvetlenül a halála előtt, 1734-ben a száműzetésben a Munkács hercege címet adományozta neki. Fia csak ekkor tudott megszökni Bécsből, de mire Rómán, Nápolyon, Madridon keresztül Rodostóba ért 1736-ban, már csak apja sírját láthatta, hogy aztán hamarosan, fiú utód nélkül belehaljon a rátörő betegségbe.

A kisebbik fiú, György hamarabb, még időben jutott el apjához, 1727-ben, s apjától kapott adományként felvette a Makovicza hercege címet. Akkor látták egymást először. Mikes Kelemen keserűen írja le a látottakat: „A mi hercegünknek semmi neveltetése nem volt és azon igyekeztek, hogy semmit ne tanuljon, azt véghez is vitték, és azt csudálom, hogy írni tud, ha rosszul is. Legnagyobb fogyatkozást azt találok benne, hogy magyarul nem tud. De az nem az ő vétké. Németek nevelték, akik csak a miatyánkot sem engedték volna, hogy magyarul megtanulja.” Nem sokáig lehetett maradása a bujdosók remetevilágában, apja visszaküldte Párizsba tanulni. 1756-ban francia földön halt ki vele a Rákócziak nemzetségének dicső férfiága, hogy aztán a nagyobbik fiú, József lányának, az apácai fogadalomban élő Jozefa Saroltának 1780-as párizsi halálával kihaljon a fejedelem családja.

A Mátyás király utáni Magyarország legbátrabb államférfija, az Istenben mélyen hívó, a nemzetének élő, a jobbágykatonáit gyermekeként szerető fejedelem csak a szívében hordozhatta fiait. S mire az egyik, György egyáltalán elért hozzá, s egymáshoz érhettek, idegen fiút látott Rodostóban, aki nem érthette apja vágyát, hogy a magyar földet egyszer fel kellene szabadítani. S a másik fiú, akit csak a vesztőhely előtti hónapokban láthatott, József, egy ilyen eleve kilátástalan hadviselési kísérletben lelte halálát, anélkül, hogy apja megélhette volna az örömet vagy bánatot, hogy a fia hadra kelt Magyarorszáért.

1998 - egy lány...

2008 ... és egy anya: Etele keresztelője a Tisza partján, Attila király Tisza medrébe rejtett sírjánál

Hol van Szent István fia? Hol van Hunyadi Mátyásé? A Zrínyieké? Rákóczi Ferencé?

S halálukkal mindig gazdagodtak valakik. S ezek a konkrét valakik kivétel nélkül idegent szolgáltak.

2008. november – Levél Orbán Viktornak

2004 nyarán, mikor már titokban jött, és aztán meg is érkezett Gyurcsány, az író úgy érezte, hogy tizenöt év politikai némaság után nem hallgat tovább. Ez sok volt az ő ízlésének is, de valójában a közállapotokat féltette. Ha lehetséges az, hogy ilyen színvonalra süllyedjen a magyar közpolitika, akkor legalább a szavak fegyverét, a tollat kézbe kell ragadni. 2004 ősze, az uszítás a kettős magyar állampolgárság ellen felfokozta az író állásfoglalásainak hevességét, ez jól tükröződik azokban a levelekben, amelyeket Orbán Viktornak kezdett írni 2004 nyarán négyszemközt, kölcsönös diszkréció mellett, nem hivatalosan, inkább baráti és személyes gesztusként. A 2008-ig írt levelek „Elég, ami ELÉG” címmel megjelentek 2009. március 15-én. Az ország helyzete úgy hozta, hogy a tervekkel ellentétben nem hagyhatta abba a véleményformálásnak ezt az útját 2008 végén, így további levelek születtek, amelyek – összegezve a korábbiakkal – „Elég lett. Elégett.” címmel 2010-ben ugyancsak kötetben láttak napvilágot.

Az író e közéleti élénkség ellenére és azokkal együtt A Magyar Művészetért átfogó világában, a művészetek szerető pártolásában látja az élete másik, a családja melletti értelmét. Ez az esztétikum világa, tisztán tartható, bár önmagában ezen is annyi a szenny, mint bárhol máshol. De tisztán tartható, mert itt nyilvánvalóak az értékek, s az is, mikor akar a hatalom értéket tákolni az őt támogató alattvalókból, cserében. 2008 őszén az író ars poeticának is tekinthetően megfogalmazta nézeteit az Orbán Viktornak küldött egyik levelében, jobban később sem tudná, ez a felfogás elkíséri őt végig az életúton. Íme:

* * *

„2008. nov. 17. – Magyar kultúra, művészet, alázattal és megalázva

Egy fontos kérdés mindig kimaradt a leveleimből, mert látszólag nem izgalmas, nem harci kérdés. Ez pedig a magyar kultúra, művészetek helye, megbecsülése, a Fidesz viszonya hozzá.

A magyar nemzeti kultúra tágabb értelemben, nemcsak az elit művészet, még csak nem is a népművészet hozzáadása, hanem a legszélesebb értelmiségi rétegek műveltségi állapota, és az, amit ebből tovább tudnak adni: így annak része a pedagógusok, a nép- és közművelők nagyon széles köre, és ide számítom – műveltségük és emberi kapcsolatuk jellege miatt – az orvostársadalmat is.

E több százezer főt számláló réteg a nemzeti hagyományok ápolásának fő ereje, a nemzeti kérdést elsősorban képviselő Fidesz potenciális támasza. Aki ezt elhanyagolja, nem alkothat nemzeti kultúrát. A felső szintjén persze inkább csak az lát-szik, hogyan él, alkot, viselkedik az elit művészet. Ez sem mellékes, mert a média világban a napi harcmezőn nem az van, ami van, hanem ami *van*-nak látszik.

Igazságtalan úgy felosztani a magyar művészek, a művészet világát, hogy van az *egyik oldal* – a nemzeti hagyományok talaján, durva és buta leegyszerűsítéssel: népi tábor –, és van a *másik oldal*, az „urbánus”. Az utóbbi ugyanis a nemzeti kultúra egészében nem a másik fél, nem a dolgok és az igazságok fele, hanem csak egy töredék, színfolt. Az alkotóerőkben, a nemzet kultúrájában, magában az embereket elérő és rájuk ható alkotásokban ez utóbbi nagyjából akkora erőt képvisel, mint amekkorát követői képviselnek létszámukkal a magyar társadalom egészen belül: *a magyar nemzet egészen belül, azaz a világban élő teljes magyarság létszámára, illetve alkotóerejére vetítve*. Nem érdemes százalékosan meghatározni ezt, nem is lehet, mindenesetre legyünk nagyvonalúak, és mondjuk azt plasztikusan, hogy ez a „másik tábor”, az „urbánus” sajátos művészi erejénél és alkotó hatásánál fogva a magyar művészi társadalom huszadát teszi ki.

Ja, hogy a *hatalomban*, a költségvetés forrásainak megszerzésében, az „osztzkodásban”, a nyugati pénzügyi, szellemi kapcsolatok monopolizálásában tényleg ők a másik – matematikai – fél, sőt, több mint fél?! Ja, hát persze, éppen itt a lényeg. Éppen ez fáj idestova kétharmad százada a nemzeti kultúra lehetőségeiben és anyagi erejében mostohán szűkösre szabott világában. Ez nem más, mint *monopolisták* helyzete a kultúrában is – s persze a kultúrát továbbító médiában, amely „eldönti”, hogy ki kell neki, ki az „érték” (az ő értéke), eldönti, hogy kit dönt le, s kit emel fel, akár a semmit is a semmiből, fel, a kizárólagos égbe. Ahova a fantáziátlan „népi” szem már nem is lát.

A hatalom nem huszadrész náluk – a *hatalom az övéké* az irányításban, s eldöntik, milyen mértékben osztják meg. Az osztásból legfeljebb a nemzeti kultúra elitjének csúcsa részesül, a nagyon széles értelemben vett nemzeti értelmiség egyáltalán nem, mintha nem is volna.

Kormányzásának 4 éve alatt a Fidesz nem tudott ezen változtatni, annak ellenére sem, hogy 1998-as kormányra kerülésének legfőbb szellemi erői éppen a nemzeti elit legjobbjai voltak, mögöttük pedig ott állt a több százezres értelmiség mint szimpatizáns, mint választó, mint lelkes és hű hívetek. S csalódtak, s visszahúzódtak. Aztán a polgári körök szerveződésekor még egyszer megmutatták erejüket, mely a végén a semmibe enyészett e tekintetben.

A Fidesz adósa a nemzeti értelmiségnek, a kultúra és az elit művészet világának. Még csak kapott tőle, még nem adott. S tudom, hogy személy szerint Te – jóvágású magyar emberként – nem szeretsz adós lenni.

Makovecz, Sára, Csoóri, Finta, Szokolay, Kő, Melocco, Jókai, Cantemus, Kobzos Kiss, Kubik, Győrfi, Kallós, a Szentegyházi Gyermekfilharmónia, Böjte Csaba, Kozma Imre, a Liszt Ferenc Kamarazenekar, Nyisztor Ilonka, a Tamási Áron Színház, Gracza Lajos, Farkas Árpád, Szörényi Levente, Gál Sándor, a Jánosi zenekar, Vári Fábián László, Kocsis Zoltán... nincs belőlük elég. De ők azért mégis vannak, és utódaik is vannak. Talán vannak?! – de nem engedi látszani őket a kor. Fél a fele. Fél ez a fele, mert cserbenhagyják, hagyjátok rendre, miközben a másik oldalnak járó kis tortaszületet értő kezek mindig hatalmasra dagasztják. Ha cinikus volnék, azt mondanám – s vannak, akik így is tesznek –, hogy érdemes oda tartozni. Ott tudnak adni is. No, nem a sajátjukból, azt azért nem, hanem abból, amit közös, kitűnően összehangolt erőikkel kivesznek a magyar állami, és a magyar államnak járó európai kasszákból. Kiveszik, és önzetlenül szétosztják egymás között. Beval-lom, ez még mindig szimpatikusabb, mint amikor „nemzeti-konzervatív” jelszó alatt tehetségtelen pitik, kis zsugori „gyűjtögetők” csak azért vesznek ki – ha és amikor tehetik –, hogy megtartsák maguknak, talán néhány fős érdekközös-ségüknek. Adni tudni kell, ha (vissza)kapni akarsz – ezt a liberális-urbánus gépezet összességében jól tudja, begyakorlottan, öröklött génnel teljesíti.

A Fidesz adós a nemzeti kultúrának. Úgy tekint legjobbjaira, mint akiknek az a dolga, hogy támogassák a Fideszt, hisz „érdekeik egybeesnek”. Nem az a dolga... A dolga a maga művészete, az alkotás, s akkor is a nemzetét szolgálja ezzel, még-pedig örökérvényűen, ha ki sem ejti a Fidesz nevét, a politikát pedig megveti. De a magyar művész nem ilyen ráadásul. Szövetséget keres(ne), hű marad(na), szolgál(na) a népe javára. Becsülete, azaz megbecsültsége azonban semmi. Játékszer, hivatkozás, és persze aki a tűzhöz közel áll, annak jut díj, érem, kitüntetés, színpad, egy kevés... Itt is nagyon vigyázva arra, „nehogy aránytalanság legyen, s megsért-sük a másik oldalt, érzékenységet”.

Arányokat az aránytalanságok helyett, igazságot a lenyúlás helyett, érdemnek érdemet! S hogy ezt ki dönti el? Nos, ez tényleg nagy és fontos kérdés. De bízzuk rá a józan sorsra – HA, de csak akkor, HA a *nemzeti kultúra*, az elit, és a tágas, *a határon belüli és a határon túli*, saját erejéhez, alkotásaihoz, létszámához, múltjához és jövőjéhez képest, szemmel is jól láthatóan, erejéhez méltóan van jelen a kultúrát, a társadalmat irányító szférákban: ahol dönthet, s nem róla döntenek, ahol nem fele, nem negyede, nem bérence és nem bértollnoka senkinek, hanem ahol ő a magyar kultúra és művészet, *egység és önállóság abban, ahogyan magyar alkotó*. Nem ép az a hatalmi struktúra, amely nem hozza helyzetbe – döntő, a folyamatokat eldöntő erővel – a saját szellemi-alkotó bázisát a nemzet léptékében.”

* * *

A levél írása közben, mint oly gyakran azelőtt és azóta, mindig felbukkan az íróban a kérdés. Kik ők maguk, azok a művész barátai, akikre oly szívesen gondol a 80-as évek közepe óta. A népi írók fogalmát Illyés Gyula és Németh László életműve oly világosan kitöltötte, a legjobb költő és író utódaik oly meggyőzően, teljesen és személyesen élték meg, hogy egy egész szellemi áramlat, a népi, vidéki származású művészek, az értelmiség onnan származó egész tömege nem mondhatja magára, hogy ők a „népiek, a népi, nemzeti mozgalom, erő”. Már csak azért sem, mert soha nem voltak együtt, nem volt vezetőjük sem eszmeileg, sem mozgalmilag, Illyés halála óta biztosan nem. Nincs. Ezért egységes erőt is csak egy pillanatra tudtak felmutatni, 1987 szeptembere, az MDF spontán megalakulása, és 1990 nyara között, mert akkor az Antall által az SZDSZ-szel kötött paktum véget is vetett a szellemi közösségnek.

Biztosan nem nacionalisták, annál sokkal jobban szeretik a hazájukat, az őket küldő népet, hogy olcsón és kisszerűen verjék a mellüket. És nem antiszemiták, ócska a vád: a szüleik és a maguk keserves felemelkedéséből, egyéni életéből tudják, hogy kisebbségnek, ezen belül zsidónak lenni milyen nehéz is lehet. Egyaránt természetesen tartják és becsülik, ha a zsidók egy része, szerte a világon és persze Magyarországon is szeretné megélni a saját zsidó öntudatát, közösségi és családi múltját. És szeretik azokat is, akik életük, családjuk hosszú élete folyamán inkább alkalmazkodni kívánnak ahhoz a nagyobb közösséghez, amelyben évszázadosak a gyűriük a fa törzsén: azokat, akik zsidók ugyan, de mindenekelőtt magyarnak tartják magukat. Az író és szellemi barátai soha nem tettek különbséget sem az ősi múltját szerető, sem az asszimilálódást választó zsidók között, s tudják, hogy milyen nagy szüksége van mindenkinek a jóakarátú, segítő fogadtatásra. S különösen igényli ezt egy olyan csoport, amely végigszenvedte és túlélte az emberiség egyik legnagyobb

gaztettét. Radnóti, Szerb Antal, Örkény, Déry, Teller Ede tehetségét ki akarhatná kétségbe vonni származásra hivatkozva?

De akkor honnan jön az antiszemitizmus bárgyú, a valóságban azonban nagyon is élesre fent vádja egyik-másik művész, közéleti ember, rosszabb esetben a magyarság vagy annak valamely pártja ellen? Kik merészelnék ilyesmit és miért? Hogy kik, az definiálhatatlan. S hogy miért? A megszerzett hatalom biztonságáért, a vele járó vagyoni gyarapodásért, s egy mára már betegessé erősödött képzet miatt, amelynek szükségé van az ellenségképre, mert anélkül nem lehet ő a veszélyeztetett áldozat.

Valóban antiszemita lenne az, aki megsérti valakinek az érzékenységet, ha az egyébként zsidó? S tényleg mindenkinek szeretnie kell egyik vagy másik zsidó embert, a zsidó embert általában? S ha nem szereti? S ha nem kívánja, hogy őt viszont tessék szeretni. Egyszerűen csak nem szeret, és kész... pl. mert mást szeret? Nem szereti, de soha nem uszítana ellenük, soha nem bántana meg senkit privát vagy közösségi zsidó szokásaiban, ha ők sem okoznak bajt, kárt másoknak. És egyébként haragszik azokra, akik begyepesedett téveszméket zagyválnak, primitív fenyegetéseket gajdolnak, és a „zsidót” a bajok forrásának tekintik. Mintha az ő szüleik, a legtöbb nem zsidó magyar nem hallgatott volna gyáván 1944-ben a faluban, a kisvárosban, a fővárosban, amikor mindaddig kedvelt és készséges szomszédjukat a tudtukkal hurcolták valami nagyon gyanús irányban?!

A fenti levél a kisajátított monopóliumokra nézve nem veszélytelen, ha egyáltalán lehetne monopolhelyzeteket levelekkel veszélyeztetni. Az író veszélytelen. Csak azok ellen akar harcolni, akik kisajátítanak, rátelepednek, összefonódnak, és jogtalan előnyöket élveznek, és mindezt csupán azért, mert ők ismerik egymást, egymáshoz tartoznak. S ha összetartozásuk alapja az, hogy zsidók, akkor az is tűrhetetlen, épp olyannyira, mint az ávós brigantizmusa, a III/III-as ügynökre épülő hatalom, a primitív pártmunkásból lett milliárdos térnyerése, vagy bármely párt úgymond zsidóellenességre támaszkodó betolakodása a demokrácia tág résein.

A népieknek, a nép-nemzeti tábornak soha nem volt esélye a második világháború után, hogy meghatározza az ország sorsát. De még arra sem, hogy ellensúlyozza azt a vonalat, amelyet a Rákosi-Gerő-Farkas-Révai-brigádok eltűnése után, a kompromisszumokra épülő világban is oly egyértelműen képviselt az Aczél-Nyers-Fekete-stb. irányítás alatt működő zsidó származású gazdasági-politikai-szellemi erőcsoport. Irányító hatalmat gyakorolva a médiáktól a külkereskedelemig, az ideológiától a párt- és állami intézmények apparátusáig. Nekik voltak vezetői struktúráik, mögöttük álltak a hatalomgyakorlást mesteri szinten megvalósító, és annak áldásait korlátlanul élvező végrehajtó szövetségeik.

A népi-nemzeti tábornak vezetője sem volt, még csak egyetlen egy érdemi sem, nemhogy integrált struktúrája. És nincs. És ha lenne vezetője, ezer oldalról indulna

ellene támadás. És feladná, felmorzsolódna. Mert magára maradna a kíméletlen harcban. S ha majd lesz, akkor lesz nemzeti erő. Addig bátor, nemes szívű kuruc szabadságharcosok vannak, egyenként lóra szállva. Mi itt plebejusok vagyunk, demokraták és nemzeti liberálisok, keresztények és konzervatívok, szétszórt csapatokban.

Ki riogat és miért? – tette fel a kérdést az író...

És a maga okulására, barátja tanácsára végigrágta magát Bibó István Összegyűjtött művei 2. kötetének a „Zsidókérdés és antiszemitizmus” című fejezetén. Végig nagy figyelemmel olvasta a nagyon okos, a szabad és világos szellem iránt elkötelezett, és ezért elfogulatlan írást arról, hogy visel-e és milyen felelősséget visel a magyar nép azért, ami a Magyarország területén élő zsidókkal történt, történhetett a második világháborúban. Az író nézetei tisztábbak lettek a sok érv olvastán. Volt egy passzus a Bibó-írásban, amelyet teljesen oszt, ezért idéz is itt:

„Ha mindennek alapján össze akarjuk foglalni a tapasztalatoknak azt a sorát, melyet az üldözött zsidóság a magyar társadalomról megélt, akkor azt kell megállapítanunk, hogy a rosszindulat, részvétlenség, korlátoltság és gyávaaság vonásai azok, melyek mint legélesebb és legkeserűbb tapasztalatok kirajzolódnak. Hiábavaló volna ezt cáfolgatnunk, mert ezek a tapasztalatok teljes mértékben valóságosak. Közben azonban tudjuk és érezzük, hogy ez a társadalom, ez az ország alapvetően nem rosszindulatú, nem részvétlenséges, nem értelmetlen, sőt minden ellenkező látszat ellenére alapvetően nem is gyáva. Az emberség, az együttérzés és a bátorság azonban nem egyéni és magukban megálló kvalitások, hanem a társadalmi helyzettől nagymértékben függő dolgok. Merő romantikus elképzelés, hogy egy ország, egy társadalom egy közösség embersége vagy bátorsága abból áll, hogy milyen számban tud felmutatni a mások iránti szeretetben felolvadó önzetlen szenteket és milyen tömegben tud csatasíkra állítani fizikailag rettenthetetlen, minden vésszel dacoló hősöket. Emberséghez és bátorsághoz kellenek természetesen személyes vonások is, de ezek kibontakozásának a lehetősége közösségi feltételeken múlik, azon, hogy annak a közösségnek a működő tekintélyei a szétesés vagy a megzavarodás erőivel szemben képesek-e a teljes értékű erkölcsi helytállás irányelveit kötelezővé, iránymutatóvá tenni a közösség látható vagy láthatatlan szervezeteiben, képesek-e a fizikailag bátrak támadókedvének az erkölcsi szenvedély lendületét, a jó szándékú ingadozók, félénkek és kényelmesek számára pedig a közösség helyeslésének, támogatásának, szolidaritásának a hátvédjét megadni. Pontosan ez volt az, ami nálunk hiányzott, sőt a közösségi erkölcs, az ép közösségi beidegződések fokozatos szétesése következett be...”

„Osszuk fel talán a kérdést úgy, hogy ki kinek mit mondhat az antiszemitizmus elleni harc jegyében.

Mit mondhat erről egy nem zsidó egy nem zsidónak? A legelső az, hogy soha semmiféle gesztussal ne erősítse meg a maga feleit a nem zsidó tapasztalat egyoldalúságaiban és a belőle származó torz absztrakciókban, hanem próbálja magában és másokban szüntelenül ébren tartani minden zsidó dolog közvetlen, konkrét emberi tartalmát s minden más emberi dologgal való alapvető azonosságát. Vesse fel, hogy a zsidóktól kapott sérelmek túlértékelése mögött nincs-e ott gyakran emberi egyenrangúságuk el nem ismerése. Mutasson rá a nem zsidók erkölcsi kényelmességének, túlzott önértékelésének, felelőtlenségének az okozó szerepére a zsidóknak tulajdonított egyéni sérelmekben és társadalmi bajokban. Szüntelenül és el nem fáradva közöljön és ismételjen minden tényt, amit az irtózatossággal járó zsidó szenvedésről tud, s beszéljen arról a sok emberi bántalomról, amivel a zsidókkal szemben szokásos erkölcsi ítéletek és erkölcsi leértékelés a zsidók fizikai meggyötörtséget és emberi veszteségeit tetézik. Beszéljen arról a felelősségről és részességről, amely az egész környező világot a zsidók szenvedése miatt terheli, s melyet ezért ő maga érez és vállal; anélkül, hogy bűnbánatot és felelősségvállalást erőltetne erre nem kész emberekre.

Mit mondhat egy nem zsidó egy zsidónak? Beszélhet a nem zsidó tapasztalat tényeiről minden általánosítás, értelmezés és erkölcsi következtetés nélkül; egyszerűen arról, hogy hogyan jelentkezik a zsidó a nem zsidók világában, a nem zsidó világ mit tapasztal, mit talál jellegzetesnek, mit ismer el, mit irigyel, mit talál szokatlannak, mit tekint bántásnak és mit nem ért a zsidóknál. Mindezt anélkül, hogy „kemény igazságokat” próbálna a zsidók fejéhez vágni, vagy a legkisebb mértékben előírásokat akarna adni arra nézve, hogy a zsidók mit és mit ne csináljanak, hogyan viselkedjenek, vagy elméleteket csinálna arról, hogy milyenek a zsidók és mi a baj náluk. Valljon arról a felelősségről, amit a zsidókat ért és érő szenvedésekért érez és ezért ne kérjen cserébe semmit, főleg ne azt, hogy a zsidók viszont felejtsek el és bocsássák meg azt, amit szenvedtek. Legfeljebb azt kérheti tőlük, hogy ügyüket ne izolálják másokétól, hanem azonosítsák szenvedéseiket minden szenvedőével, megaláztatásaikat minden megaláztatottával és igazságkeresésüket minden igazságkeresővel.

Mit mondhat egy zsidó egy nem zsidónak? Beszélhet a zsidó tapasztalat valóságáról s közvetlen emberi tartalmáról és minden ellenkező felszólítást és csitítást figyelmen kívül hagyva *beszéljen* a múlt és a közelmúlt zsidó szenvedésének irtózatosságról, és arról is, hogy ezek még ma sem fejeződtek be minden vonatkozásban és mindenütt. Ellenben ne próbálja a nem zsidókkal elfogadtatni az antiszemitizmus okairól való olyan elképzeléseit, melyekből a zsidók túl jól és

a nem zsidók túl rosszul jönnek ki; s érvényesítsen kollektív felelősséget a nem zsidókkal szemben, mert ezt azok sem szeretik, akik egyébként hajlandók önként részt vállalni ebből a kollektív felelősségből.

Mi hasznosat mondhat végül egy zsidó egy másik zsidónak az antiszemitizmus elleni küzdelem jegyében? Hogy a zsidóság és a környezet egymás közti helyzetéből milyen erkölcsi és gyakorlati tanulságok következnek a zsidók számára, ezt elsősorban a zsidóknak lehet megfogalmazniok, ehhez én nem szólhatok gyümölcsözően hozzá. Annyit mindenesetre gyanítok, hogy a zsidó önismeret számára nincs sok jelentősége az olyan tételeknek, amilyen boldogult Pap Károlyé volt, aki szerint a zsidó „öngyilkos nemzet”: azt hiszem, az ilyen egzisztenciális formulák többet ártanak, mint használnak, mert valamiféle ál-sorsszerűségnek az érzetetésével megbénítják az ép valóságérzéklet és a termékeny cselekvő lendületet, s formulát tolnak az ember és a valóság közé. Gyanítom, hogy egy zsidó erkölcs-prédikátor sem kezdheti mással, mint azzal, ami minden termékeny ráhatás kezdete és vége: lépjetek ki szubjektív tapasztalataitok zártságából s ne tévésszék össze saját elmétek készítményeit a valósággal. Ezeket az alaptételeket azonban zsidók számára csak zsidók konkretizálhatják.”

...

„Ha jól érzékeljük a magyar zsidók közösségi helyzetének a válságos voltát, akkor lehet, hogy utána nemhogy nagyobb aktivitásba fogunk a „megoldás” érdekében, hanem esetleg inkább tartózkodni fogunk sok rábeszéléstől, erőltetéstől, felhívástól, oktatástól, leckéztetéstől, ide vagy oda való beszervezéstől; pl. kevesebb frázist fogunk eregetni a magyar zsidóság változatlan hazafiságáról, kevesebbet fogjuk az „itt élned, halnod kell” vesszorait a kivándorolni akaróknak felmondani, kevesebbet fogunk a zsidósághoz, mint egészhez békülési, megbocsátási és beilleszkedési felhívásokat kibocsátani és kevesebbet fogjuk azt hangoztatni, hogy a demokratikus átalakulás már önmagában tárgyitalanná tette mindama sérelmek és bántalmak emlegetését és számontartását, melyeket a reakciós és fasiszta Magyarország okoztak. Hanem nagyobb hangsúlyt fogunk fektetni azoknak az általános és egyetemes feltételeknek, értékmérőknek, környezeteknek, intézményeknek a megtisztítására és emberséggé tételére, melyek közepette a zsidók egyéni és közéleti folyik s különböző problémáik s azok *különböző* irányban elinduló megoldásai felvetődnek és lefolynak. E tekintetben elsősorban valóban arra van szükség, hogy az *asszimiláció* valóságos közegeit és folyamatait az egész nemzeti és társadalmi fejlődés lendülete tovább táplálja. De ugyanakkor számításba kell vennünk annak a tisztázó hatását is, ha a *külön zsidó öntudat* vállalása és megszervezése számára tiszta és szabad lehetőségek jönnek létre. Végül nem kevésbé fontos az is, hogy ne erőltessük senkire az egyik vagy másik megoldási módot, sőt még a kettő közötti

választást sem. A választás szükségessége úgyis mind nagyobb erővel jelentkezik minden fiatallal vagy újonnan tájékozódóval szemben; viszont számos meghasonlott vagy közbülső állapotban levő számára a közösségi hovatartozás problémáinak a felvetése helyett fontosabb az, hogy az egész ország közösségi levegőjének és eljárásainak a szelídebbé, együttérzőbbé, kevésbé görcsössé, kevésbé élessé tételével teremtsük meg bennük is az országgal szemben való lojalitás helyreállításának a közösségi és lélektani feltételeit.”

2009. őszén felhívást tett közzé az író. Újra s újra fellángolt a jövő vörös kakasa, a pusztító tűz a tetőkön. A kormány tehetetlenül nézte az erkölcsi romlást a nyolcadik éve, maga is rombolt tehát. Alaposan. És egy újabb csóva. Sajóbáonyban a cigányok verik a képviselő asszonyt, a Jobbik és a Magyar Gárda emberei masíroznak az utcán, a várost a rendőrök lezárják. Akinek van szeme a látáshoz, látja a jövőt égni. Az író megrendülten néz ebbe a jövőbe. És tudja, amit más nem, tudja évek óta, készül is rá, és most felhívást tesz közzé a nagy nyilvánosság számára – Rákóczi és Széchenyi szellemét idézi haláluk kísértetiesen azonos napja, április 8-a évfordulós méltóságát sürgetve, kérve, ajánlva:

Az Árpád-díj átadása a Délvidéknek az aracsi pusztatemplomban 2008 júliusában

MEMENTO

Rákóczi és Széchenyi

Valahogy soha nem találkozik az emlékezetünkben ugyanaz a nap. Nem fedeztük fel, nem tettük egymás mellé. Pedig drámai szimbólum az egybeesés.

Április 8.

Az egyik Rodostóban, 1735-ben.

A másik Döblingben, 1860-ban.

Idegen földön mind a ketten.

Az egyik a legnagyobb szabadságharcosunk.

A másik „a legnagyobb magyar”.

II. Rákóczi Ferenc száműzetésben halt meg, távol a hazától, megfosztva mindenétől, az ősellenség földjén, Törökországban.

Széchenyi István a hétköznapi létből száműzve halt meg, megfosztva álmától, a nemzet boldogulásától, az akkori ellenség földjén, Ausztriában.

Idegen földön a legnagyobb magyar szívek.

2010. április 8.

A Magyar Művészetért Díj Kuratóriuma felhív mindenkit, közösséget, intézményt, magánembert, hogy a szívében és a lehetőségeivel tegyen meg mindent azért, hogy ez a nap, 2010. április 8. a nemzeti emlékezet szép, kegyelettel teli napja legyen.

A Magyar Művészetért és Herend 2010-re megalapította és a kuratóriumok döntése alapján adományozni fogja

- a *Széchenyi István-émlékdíjat* a Magyar Tudományos Akadémia Dísztermében 2010. március 3-án: ezen a napon, 1825-ben ajánlotta fel a fiatal gróf egyéves teljes jövedelmét a magyar tudós társaság megalakítására.
- a *Rákóczi Ferenc-díjat* Sárospatakon a Rákóczi-várban 2010. április 8-án, a fejedelem halálának 275. évfordulóján.

Őrizzük a szívünkben őket. A hazájukért haltak meg ők, a legnagyobbak.

Megzavart viszonyokban a fény.

Budapest, 2009. november 17.

„Múltak őre lenni” (Babits Mihály)

Az írás gyógyít. Ahogyan kezdett számot vetni magával, múltjával, úgy érezte, hogy soha nem végzett még számvetést magában az országával, a népével kapcsolatban, hogy csak mondta a magát népről, nemzetről, Kárpát-medencéről, a nagy és a kis hazáról. De soha nem kapott átfogó képet sem a maga erejéből, sem másoktól. Izgatottság fogta el: valamit hagynia kell a jövőre, valami fontosat, amit még meg lehet lelteni ezredéves múltunkból, együtt, úgy, ahogyan keletkezett, és még most, amikor még a miénk, mondjon bárki mást a Kárpát-medencében. A mi váraink, a mi templomaink, a mi házaink és sírjaink, a mi neveink az utcákon, a mi nyelvünk a könyvekben és az újságokban ott, ahol nemcsak voltunk, de maradtunk is: a Felvidéken, Erdélyben, Kárpátalján, a Délvidéken, és még az idegen csengésű, Burgenlandnak hívott nyugati területeken is.

1990 óta dolgozott ezen, amikor elkezdte az Üzenet Erdélyből című album anyagának gyűjtését. És bár a baleset megállította, 1992-94 között barátai, Korniss Péter és Szántó Tibor, valamint fotóművész barátaiak segítségével páratlan albumot állított össze. Azért párját ritkító, mert még soha senki sem dolgozta fel Erdélyt a maga varázslatos, sokszínű nemzeti komplexitásában. Amikor a nemzetet nemcsak magyarok alkották és építették, hanem velünk együtt szászok, románok, zsidók, örmények. Az Üzenet Erdélyből ennek az európai léptékben is páratlan, sokszínű alkotóerőnek az együttese.

1994 decemberében Budapesten tartották az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia csúcsertekezletét, államfők, miniszterelnökök, külügyminiszterek csaknem 50 országból. Már az év elején elhatározta, hogy mindegyik politikus

kezébe adat egy-egy személyesen neki ajánlott tiszteletpéldányt. A konferencia utolsó napján a nagykövetségeken, a Külügyminisztériumon keresztül mindenkinek kézbesítették egy példányt, benne a csaknem kétszáz politikus kalligrafikusan kiemelt nevével. Azt akarta, hogy mindenki tudja: van itt egy Erdély nevű csodaország, a század eleje óta börtönben, annak ellenére, hogy sok száz éven át ez volt a népek együttműködésének legtágasabbra épített, legszabadabb európai iskolája.

Az ezredforduló után – az Erdély-album nyolc kiadását követően – a többi elszakított és mostoha sorsú magyar országrész felé fordult teljes figyelmével. A Felvidék fölé géppel is szálltak, s a látcsőn nem a tájat keresték s a szántóföldeket, hanem a csodálatos múltat, amely eléjük tárult felülnézetből: a várak, városok, templomok szívet melegítően gazdag világa Lőcsétől Nagyszombatig, Trencséntől Árva váráig, Eperjestől Pozsonyig. S látták a nénikéket a búcsúkon, kezükben unokáik kezével, s a dolgozót is, ki dolgáért remeg. Egyre lentebb szorul a magyar nyelvhatár, és a várakat, városokat átfestették a legkorszerűbb, tartós festékekkel szlovákra, mert hogy nekik ebben a festett falban ragyog Szlovákia ezer éve. A restaurált múlt, ami nem is volt.

És aztán a szívszorító érzés Vereckénél, a táj, amely onnan ugyanúgy húzza lefelé, Munkács felé a lelket, mint Árpád magyarjait. De lent most szegénység, kilátástalanság a sorsa egy népnek, mely soha nem volt Ukrajna tagja. Nem kérdezték, azzá tették. Kijev kormányzói nem festenek át semmit, nem is festenek, nem restaurálnak, ők egyszerűen hagyják elpusztulni a múltat, amely ott, ebben a keskeny sávban a román határtól Ungvárig magyar volt, amióta államok kezdtek alakulni Európában.

Délvidék, a Bánságtól az Adriáig. Ha nem is volt igazán Magyarország az, ami Horvátország és Dalmácia volt, ki tagadhatná, hogyan védtük ott az első vonalban Európát a töröktől több évszázadon át. Váraink sorsa a Vajdaságban az ukrán példát követi, magyarságunk élethalálharcot vív a kemény szerb ösztönökkel szemben, amerre lát a szem, pusztul a múltunk. Aracs, a nyolcszáz éves pusztatemplom csak azért áll, mert nyolcszáz éve úgy tudtak templomot építeni, hogy a mostoha utókor zavartan szégyenkezzen az égbe meredő csonkok láttán. Egy népet is keresztre feszítettek itt.

Üres lesz a szív a múlt nélkül. Arcod nincs nélküle, s hamisan hangzik a neved. Ha e múlt dicstelen volna, akkor is dicsőségesnek kellene érezni, mert az szült minket, az engedett tovább, mögöttünk állt, mikor még nem is voltunk. De a magyar múlt fénye ma is világít. Egy alkotó népben, amelynek határait a lelkekben nem sikerült szűkre szabni. Egy virulens hazában, amely – ahogyan mindig képes volt – most is képes lesz lerázni a tehetségtelenség és az árulás megbénító láncát. Egy

*Szent István király A Magyar Művészetért Szoborkertjében
Győrfi Sándor alkotása*

szabadságban, amely 1100 éve megtörhetetlen, s bár évszázadokon át gyakran kellett igavonó baromként húzni a jármot, nyelvében él a nemzet.

Szeretni és nem elhagyni a sírjainkat, a miénket is méltó helyre szánva az elődök sorában, az utódok emlékében. És szeretni és faragni a bölcsőket, mert ezzel tartozunk anyáknak, apáknak, ők is önzetlenek voltak, mikor feladták a világnak szánt új ajándékot, rajta a szöveggel: Édes gyermekem.

* * *

Gyakorlatok a szuverenitásért – a szabadság terepén

– Mindig azt szeretnéd, ha totálisan szuverén lehetnél. Nemcsak független mindentől és mindenkitől, hanem szuverén is. Ez nagyon nagyképű, és sablonos is, mindenki szeretne az lenni. Ugye nem gondolod komolyan, hogy ezt elérheted úgy, hogy nem csorbítod másokét? A te szabadságod mások rabsága lesz, ilyen az élet.

– Ilyen bizony, LELK. Igazat beszélsz.

– Akkor tehát mi is van a többiekkel, akik megrövidülnek a te szabadságod által?

– A szuverenitás és a függetlenség iránti „totális” vágy nem gyűjtögetés dolga, hogy na, most sétálunk egy kicsit az erdőben, és gyűjtünk rőzsét, gombát, meg függetlenséget. Vagy úgy születél, ezer különféle vonás, tulajdonság eredőjeként, hogy erre alkalmas leszel, vagy nem, hanem inkább szeretsz mások alatt, a téged meghatározók függvényében élni. Független vagy függvény, ez is két alaptípus.

– És te szuverénnek születél?

– Nem tudom, nagyon leegyszerűsítve gondolkodtam születésem pillanatában. De az évtizedek alatt azzá váltam, és már csak az akartam lenni, amikor túl voltam mindennek a nehezen. A legmélyebb kátyúból ez a kötelező ragaszkodás rántott ki. Hogy nem adhatom fel. És hogy a többiek rovására lehetek csak szabad? Végző soron igen, filozófiailag. Emberileg azonban nem. Lehetek úgy is független, hogy építem, építem, kockáról kockára, szervesen, és mindig munkával, mérhető teljesítménnyel. Ezzel nem ártok senkinek.

– Ezért az a nagy, a gyermekkorodtól máig nyíltan élő vonzalom az anyagi, a pénzügyi függetlenségre? Hogy neked már kiskorodban is pénzt kellett tartalékolnod?

– Nem csupán. Sok bajt láttam magam körül, a szüleim vitákkal terhes, haragos életét, az egy helyben kapálózó családok kilátástalan bénultságát és így a társadalom igazságtalanságát, magam is megbuktam a terveimmel rendszeresen. És úgy láttam, hogy legalább magadban meg kell tudni bízni. S ha erre érdemes akarsz lenni, akkor

ne függj másoktól. Ezért is volt az talán, hogy a régmúltban nekem mindig több, munkával szerzett pénzem volt, mint a kortársaimnak, jóllehet a pénzzel nem volt semmi különös célom, nem költöttem el. Az elmúlt húsz évben, amikor a pénz lett az isten, nekem már nem istenem. A tiszta szempárokat választottam helyette, a kézszorítást és az adott szót. Persze belátom, ez nem működik. Nem felelek meg a kor szellemének, e kor nekem kóros. De annál nagyobb a szabadságvágy, minél nagyobb veszélyek leselkednek rá.

– Ha szabadságra vágytál és szuverenitásra, miért mentél mindig olyan világba dolgozni, sikert keresni, ahova nem tartozol? Egész életeden végigvonul a budapestiek és vidékiek, kevésbé titkosan fogalmazva a budapesti zsidó elit és a vidéki népi-nemzeti értelmiség hatalmi harca. S te állandóan bemész az ellenfelek oroszlánbarlangjába: a média csúcshelyei, pénzügyek, nemzetközi kapcsolatok, könyvkiadás, kultúra világába. Eleve hátrányos pályákon minek küszködni?

– Ez tényleg nem a szabadság terepe. Ezeken a területeken soha nem lehettem szuverén a valóságban, legfeljebb a vágyaimban. Jó esetben a magányos harcos kétes szabadságát élvezhettem. Ezek bérelt területek, mérhetetlen a teljesítmény, harsány deklarációk alapján ünneplik a sikert, a győzelmet. Aki közéjük tartozik itt Pesten, azt győztesnek kiáltják ki akkor is, ha alszik* a versenypályán. Aki nem tartozik közéjük, annak egyetlen választása van, ha sikert akar: tartozzon közéjük. Nekem ez elfogadhatatlan, a kisebbség parancsokat oszt és feltételeket szab a többségnek. Ha már úgy hozta a sors, hogy mindig ilyen területre kerültem, akkor eleve egyenlőtlen versenyt, kilátástalan küzdelmet, a rejtett színpalak mögött eleve eldöntött harcot vállaltam.

– Mi az értelme annak, hogy előre vereséget mérsz magadra *mások terepén*?

– Azt azért nem mondanám. Szó sincs vereségről. Küzdelemről van szó, évtizedek óta tart az én életemben, és eltart még sokáig másokéban is. Szeretik letagadni, de itt Magyarországon kőkemény hatalmi harc folyik, amelynek egyik ágán a kozmopoliták túlreprezentáltak a harci eszközök teljes skálájának megszerzésében és megtartásában a második világháború vége óta folyamatosan.

– Mi értelme tehát számodra itt küszködni?

– Itt másról van szó, nem egyszeri döntésről. Ez is öröklött adottság, talán az apámtól kaptam, talán a szülőföldem, a Kiskunság népének konokságától, szikár földjének illatától. A megalkuvásra való képtelenségről beszélek. A józan mérlegelés nem volt az erősségem. Akkor inkább a bukás. Mert ott ismét megtalálom magamat, a vereség kijózanít és több erőt ad.

A megalkuvás kifoszt.

Ilyen egyszerű ez. És én annyi hullámvölgy után sokkal több erővel rendelkezem,

mint valaha. Elvehetetlen, mert belül él és gyarapodik. És az élet meg is köszöni nekem ezt a kitartást: gyerekeim hosszú sorával áld meg, amióta felnőtt lettem, azaz immáron négy évtizede.

A gyerekeim szemének fényében élek.

* * *

- Megfigyeltem még valamit, amit szóvá tennék, mert nagyon aggaszt.
- Ha előre aggódsz, már nem is lehet igazad, LELK! Kérdezz inkább tárgyilagosan.
- Azt hiszem, te a pici gyerekeidet jobban szereted, mint a nagyokat.
- Ez nem kérdés, hanem állítás! A kutya-fáját! Most kértelek, kérdezz inkább. Vagy ha nincs kérdésed, ne zavarj.
- Ugyanúgy szereted a nagy gyerekeidet, mint a kicsiket?
- Nem. Nem is lehet. Ők igazi felnőttek, erős vértzetben, a kicsiknek csupasz a mellkasuk, az első vágás halálos lehet rajtuk. Még szép, hogy eléjük tartom a testemet. Ők vannak velem minden nap, minden percben, az ő szemük tekint rám kérdőn, az ő napi ezer kérdésükre kell válaszolnom, az ő izmukat kell erősebbé tennem, az ő beszédhibájukat kijavítanom, és az ő édesanyjukat szeretnem a szemük láttára is – mert így és ebből tanulják, mi a másik iránti szeretet.
- És közben elhanyagolod a felnőtt gyerekeidet.
- Persze. Hogy élhetnék egyszerre két életet? De ne feledd: volt egy életem, és most van egy másik. Amikor ők voltak az én pici és majd nagyobb gyerekeim, akkor ők voltak nekem a minden. Ugyanúgy, mint most a kis kvartett, s talán lesz belőlük kvintett is. Velük voltam egy negyedszázadot. S vajon lesz-e olyan kegyes a sors, hogy ad belőlem egy újabb negyedszázadot a kicsikhez is? Láthatom-e, hogy ki lesz az ő párjuk, miként indul a felnőtt életük, lesz-e gyerekük, s hogy boldoggá tette-e őket az apjuk az élet zivatarai ellenére is? Ha majd kapok erre is huszonöt évet, s mondjuk nyolcvanöt évesen leülhetek az akkor harmincéves „kicsikkel” és az akkor hetvenéves „nagyokkal”, akkor majd együtt megbeszéljük, hogy igazságos volt-e ez így. De LELK! Honnan veszel te ilyen kérdéseket? Panaszkodtak a nagy gyerekeim?
- Dehogy, egy szóval sem! Sőt azt látom, hogy nagyon szeretik a te új családi életedet, és most végre azt is látják benne, hogy milyen volt nekik akkor, amikor ők voltak a picik: hogy te milyen voltál akkor.
- Nos, ha nem panaszkodnak, miért zavarasz?
- Mert én vagyok a te lelkiismereted. Nem tudod? Ideje volna beírnod a nevemet a naptáradba.

* * *

2009. november – Majdnem tudom, hogyan történt Máriával

Számvetéskor élesek a képek, elmoshatod ugyan, de máshol visszaszöknek eléd. Apa, anya, két testvér, három feleség, 7 gyerek, három nagyszülő és két gyámolt gyerek. Az ő képükön semmit sem ront az idő. Aztán alföldi homok, erdélyi táj a Gyimesekkel, Tihany, Tisza, a múltból Attila és fiai, Előd és versenytársa: Álmos és Árpád. Sokkal később Rákóczi, majd Petőfi. A mából Makovecz neki tervezett házai. A kandidátusi és a Kockázat a tévében, A Magyar Művészetért és az albumok, a különdíjak, az Ópusztaszernek és Székelyudvarhelynek adományozott szobrok, és a szobrok a saját kertjében, ősei mind. E néhány sorban összefoglalható az élet. Saját magáról a paraszti szorgalma jut eszébe, konokul, ha kell, leszegzett fejjel, de elérni a maga által ki sem tűzött, inkább csak fényként lebegő célhoz.

Ha megnevezhetné az öt legfontosabb dolgot, ami hozzá fűződik, s sorrendbe kellene vennie, mire büszke, a családjával kezdené, ezzel a soha véget nem érő szeretetfolyammal. A Magyar Művészetértet tenné utána, mindig is gyermekének tekintette. A Makovecz-házakkal folytatná, ezek férfiembert kívántak, valami olyasmit, mint végvári vitéznek lenni egykor. Hozzátenné a kandidátusi disszertációját, a

Esküvők: Anikó II. házassága, öccse, Lajos Levente a vőfély – 2002.

Kockázattal. S végül lezárna a sort a 20. kötethez érkező albumsorozattal.

Ez mind alkotás a számára. És van...

... mindig is volt valami, ami felfoghatatlan, bármilyen nagy is a gyakorlata: a gyerekei születése, ez a felemelő pátosz önmagában is, konkrétan pedig az, ahogyan útjuk induló állomásán külön-külön is megfogantak.

Ha meg kellene vallania, hogy ért-e valamihez igazán, akkor ez lenne az: a gyerekek nemzése és nevelése, hogy nem csak szabad, de felszabadult, nem csak független, de szuverén emberek legyenek. Ért hozzá, hogy mitől lesznek azok... Ez az élete.

* * *

Kezdem tudni, mi történt Máriával, amikor szeplőtelen fogantatás után gyermeket szült. Mi mindig ilyen csaknem szeplőtelen fogantatással kaptuk gyermekeinket. Profán lesz az alábbi történet, de igaz, és kezdem elhinni azt, ami Máriával történt Názáretben.

Első feleségemmel kizártnak tartottuk, hogy Anikó lányunk akkor indult az élet felé, amikor elindult. Annyira vigyáztunk, amennyire egy pár vigyázhat, ha nincs semmije, külön fedél alatt él, még tanul a feleség, a férj váltott, tehát éjszakai műszakban is dolgozik a rádió hírszerkesztőségében, és egész életükben arra vágytak, hogy egyszer legyen végre könnyű. Alig értünk egymáshoz 1970 utolsó, 1971 első perceiben, s nem akartunk hinni a két héttel későbbi ténynek: a ciklus akadozik, sőt jele teljesen elmarad. A kollégiumi szobában élveztük volna azt az órát, amit a szobátársnő adott hetente kétszer-háromszor, de most valami hihetetlen ténnyel kellett szembenézni: nem tudni, kinek a jóvoltából, honnan száll közénk, de gyerekünk lesz. Érintéstől?

Fiunkat sem terveztük, fogalmunk sincs, hogy honnan került édesanyja méhébe. Akkor már több mint három éve tartó, professzionálisan kifinomult módon kerültünk minden alkalmat, amikor egy nő várandós lehet. Pici, 30 négyzetméteres bérelt lakásban éltünk hárman, jól, békében, a feleségem és én egyszerre két-két ember munkáját végeztük hivatalból is: én külpolitikai szerkesztő voltam, és egyben a rádió és televízió KISZ-titkára, nem hagyva, hogy függetlenítsenek, de teljes értékűen. Anikó pedig tanársegéd volt, és kutatómunkákkal kereste a kenyerét másik felét, valamint két nyelvből államvizsgákra készült. Kislányunk, Anikó olyan eleven volt, hogy leginkább ki kellett volna pányvázni, de ezt büntették volna. Gyereket ide? De Lajos nem kérdezte. Egy pillanatban, amelyről nem tudunk, mert kizártuk, becsúszó szerelés után gölt lőtt.

Huszonnyolc évvel Lajos születése után harmadik feleségem, Anikó – aki a fenti áldások véletlen jellegéről mit sem tudott – úgy került másállapotba, ahogyan azt a

Kezd kialakulni a második család felállása – 2008. december

Múltidézés ugyanabban a felállásban Kiskunfélegyházán – 2009. szeptember

könyvben le sem tudják írni. Amikor úgy döntöttem, hogy feleségül kérek egy nálam 22 évvel fiatalabb, önálló lányt, aki természetesen családra vágyik, s nem pusztán férjre, akkor világosan tudtam, hogy bár én nem terveztem már gyereket, nem lehetek olyan önző, hogy kényelemből megfosztom őt ettől. Lánykérésem tehát kimondatlanul is gyereket ígért. Esküvőnk után az első lehetséges alkalommal, és kimondva is azzal a vággyal, hogy ezen alkalomból gyerek szülessen, úgy öleltem át a mélyét, és ő úgy adta át annak melegét, hogy mint tapasztalt ember nem lepődtem meg azon, ami két hét múlva ki volt írva az eredményjelző táblára, mint az első gyorsjelentés. Amit egy kis készülék hamarosan jóvá is írt számunkra. Előd fogta a vándortarisznyát, és elindult felénk.

Születése után 10 hónappal egy külföldi társas kiránduláson összesen egyszer adódott lehetőségünk arra, hogy egy órányi időre zavartalanul magunkra maradjunk. Ez az a nap volt, amikor tudtuk, hogy termőre fordulhat a mi világunk. Volt egy óránk, szinte nézni kellett a perceket, de azt érezte a feleségem, hogy ezek azok a percek – s Botond is felemelte a vándortarisznyát, ott rögtön.

Nem gondoltuk, hogy lesz még gyerekünk, erről egyáltalán nem gondolkodtunk soha előre. Botond azonban ugyanúgy meghozta az utóda iránti vágyat, mint ahogyan Előd a jóságával elhozta Botondot nekünk.

Ez a Botondtól származtatható szülői vágy megtervezett időpontot keresett, úgy kiszámítva, hogy a gyerekek között az iskolában ne legyen több mint két év. Időmérő órával a kézben kiszámítható volt, hogy ennek optimális időpontja 2005 augusztusa, és a termékenység várható, áldott jelentkezése megszabta a helyszínt, ezúttal Kiskunfélegyházán voltunk, a nagyharang bimbamjára és a nagyszülői lakás szőnyegére kényszerülve, mert az ágyakat kezdték megtölteni a gyerekek. Már régen nem hittem abban, hogy lehetséges a gyermekáldás azonnali, percre szóló időzítése, nem is hittem Botond sürgető erejében, de egy bizonyos Emese másként döntött, nem értett egyet az én székszisemmel, és útnak indult ő is a bátyuskák szeretetére várva, akik tényleg nagyon megszerették, hogy húguk született.

És Emesével vége e mesének...

Így is lett volna, ha Emese a jóságával ki nem követeli magának a jogot az utódra, arra, aki tehát majd neki köszönheti az életét. Emese tehát ránk mutatott, és megjelölte a teendőt. Tette ezt már káprázatos születésével, ahogyan a vajúdás megkezdésétől számított 10 perc múlva sugárzó arccal bújt elő édesanyja belső öléből. Folytatta a jövőnek szánt példakép szerepét azzal, hogy személyében lány állt a házhoz, édesanyja oly nagy vágya – s mi, férfiak, Előd és Botond mellett én is elérzékenyültünk a gyengébb nem iránti boldog elismerésben.

Emese tehát kikövezte az utat, amelyre Zalakaroson léptünk rá az akkor rendelkezésre álló egyetlen órában egy szállodában, a szőnyegen, mert az ágyakat most

már tényleg kezdték ki- és be- és megtölteni a gyerekek. Amíg tehát ők hárman aludtak délután, csak ez a rövid idő adatott meg, ha tartani akartuk magunkat a kétévenkénti beiskoláztatás eszméjéhez. A naptárból és feleségem megnőtt vágyából pontosan tudtuk, hogy most vagy soha.

Egy bizonyos Etele nevű kislegény megérezte, hogy ez az ő egyszeri és soha meg nem ismételtető perce, fogta máris a vándortarisznyát... És ő nem tíz, hanem öt perc alatt bújt elő édesanyja termékeny öléből, az éjszakai orvos le se ért az ügyeletről a szülősobába. Már nem is számított ez szülésnek, ő már olyannak tűnt, mint aki eddig is itt volt köztünk, csak iapiacot játszott, és most előbújt hirtelen, mert hallotta, hogy az ő nevét mondták.

Letelt az ő ideje is, a születésétől számított kb. 15 hónap, életbe lépett a kétévenkénti iskola követelménye, a naptár ugyanazt a lehetőséget mutatta, mint a feleségem testhőmérséklete, amit ugyan nem mértünk, de ő érezte belülről. Etele is mutogatott már egy ideje előre, előre! felkiáltással, kérte az utódot, és mert olyan nagyszerű gyerek volt, olyan jó, amilyent még magam sem láttam, boldogan követtük instrukcióit, engedtünk az utasításnak, mert, mint mondta:

– ... nem volna korrekt szülői magatartás, ha éppen őt, a legjobb gyereket hagynánk öcsike vagy kishúg nélkül, mert akkor ő csak fentről kapja pofonokat a többiektől, de ő akkor kinek adhatja tovább.

Erre nem lehetett mit mondani.

Az életünkben először, most már tényleg otthon, az egyszerűség kedvéért a szőnyegen tettünk egyet s mászt a leendő kistestvérért. Magunk sem hittük, hogy mindez lehetséges. Hogy a sors akkor, ott és úgy ad gyereket, amikor éppen órával a kezünkben egymásba ereszkedünk?! És akkor mindig meg is adja? Két hét múlva jelezte az élet, hogy a kis Lelle, a következő kislányunk szárnyal felénk...

***

Az angyalok megirigyelték az ő csepp szárnyait, még nem is hallható szárny-suhogását, és idő előtt magukhoz hívták, hogy onnan fentről vigyázzon ránk. És mit ad Isten? Lelle azt súgja az égből, hogy kéri a maga helyébe az utódát. Ezt a súgást én is hallottam az ajkáról a vele töltött egyetlen kórházi éjszakán, és a feleségem is hallotta az anya ösztönének néma hangján, tehát biztosan nem a kilátástalan küzdelem jele volt az, amit az ajkáról leolvastam, hanem erőt adó távoli lélekhangok:

Előd

Botond

Lelle az angyalok között

Emese

Etele

*apa, anya, újra köztetek leszek,
csak lássatok majd neki szépen.
Hiányoztok itt nagyon, látni akarlak benneteket,
s ha másképpen nem lehet,
egy kicsit talán más leszek,
de én leszek az... én, én tudom, hogy ti tudjátok... rólam...
... egy csepp vagyok belőletek..., most két könnycsepp értetek.
Búcsúzom, hogy jöjjetek még.*

Budapest, 2009. szeptember 24.

*Mária szobra készül a Magyar Művészetért elhunyt művészei emlékére
Györfi Sándor alkotóműhelyében*

UTÓSZÓ

Mozgalmas korba született bele e könyv szereplője, s ha igaz az, hogy az ember legfőbb jellemvonásait meghatározzák azok az élmények, amelyeket 6-7 éves koráig, az iskoláig megél, akkor elmondhatja: inkább lett és maradt pusztai parasztyerek, mint városi ember.

Mire elvégezte a gimnáziumot, az volt, ami azóta mindig és ma is. S mire az egyetemet is befejezte, s rögtön utána házasságot kötött, majd azonnal el is indultak felé a gyermekei – hál' istennek, véget nem érő sorban –, tudta pontosan, hogy bár nem éri meg, mégis érdemes tanulni és becsületesnek maradni. Nem kellett menet közben *azzá válnia*, mert a világ, ahova született, becsületes, kézfogásos alapon élt, benne magában az adott, a kimondott szóban, az igazban s a valóban.

Mindig minden nehéz, tüskés, tövises, panasza ezer ok, az író mégsem akar hasonlítani azokhoz, akik a rendszerváltás után rájöttek, hogy ők nagy ellenállók voltak már a régi vörös világban is. Inkább azt vallja, hogy könnyű volt az út, amire ráléphetett, s amin járhatott. Nem az övéké a nagy generáció, mint azt közülük sokan szeretnék hinni és állítják magukról. Az előtte élő tényleg nagy generáció, a nála 15-20 évvel idősebbek saját vérükkel, verítékükkel, végtelen reményeikkel és kényszerű megalkuvásaikkal kitaposták nekik az utat. Nagy László, Huszárik Zoltán, Latinovits Zoltán, Makovecz Imre, Kósa Ferenc, Sára Sándor, Sinkovits Imre, mint ismertté vált alkotók, és az ismeretlenül is hatalmas alkotóerővel rendelkező, háttérben élő társaik szűzen vetették bele magukat a reménybe, hogy a második világháború után új hazát építenek, azét a népét, amely éppen a csillagokba küldi őket. De az új hatalom a kozmosz csillagai helyett az ötágút adta nekik, torkukba nyomva. Véreztek '56-ban, s hallgattak '68-ig. Hány fordulatot kellett megtenniük, míg megtisztították az utat a következő generációnak, amely kellő degeneráltsággal „Nagy Generációnak” titulálta magát? Miben nagy?! Kényelmes, önző, individualista lett, generáció pedig soha sem vált belőle: 1990 után darabokra hullott, egymásra uszított kutyákként lihegve. Kiderült gyengesége, a cél és az integráló, vezető személyiség hiánya.

Ez a korosztály a 60-as évektől már kikövezett utakat látott maga előtt. Ma divatos szóval élve életmodellben, pontosan körvonalazható életpályában gondolkodhatott.

Semmit sem kellett elárulnia ahhoz, hogy előre haladjon a személyes sorsával. Ma vannak, akik magát a tényt is árulásnak tekintik, hogy „ezek” annak a rendszernek voltak a sikeres emberei. De nekik sokuknak csak egyetlen rendszer létezett, az. Amelyet mindig javíthatónak éreztek. Elég hozzá sok jó, tanult, dolgos ember, s a dolgok jobbak lesznek. Így volt ezzel az író maga is, a Kádár-rendszer sikeres embere, egyben része és alkotója is.

Egy nagyszerű barátját, sokáig alkotótársát megpróbálta meggyőzni, hogy lépjen be a pártba, mert akkor a tényleges szakmai zsenijére építve még többet tehet a pénzügyekben is, másokért is, mint anélkül. A barátja nemet mondott, és kitartott mellette mindvégig. S mit ad isten?! Sokkal többre vitte így is, mint a pártba is belépők bármelyike, a miniszterelnökké avansált Németh Miklóst leszámítva. Egyszerűen azért, mert értett hozzá. A 80-as években nem kellett piros könyvet villogtatni a sikerhez, sőt a 80-as évtized közepétől kezdett szegyénteljesnek tűnni a párttagság ténye. Pedig ekkor még senki nem gondolhatta, hogy a pártra alapozott szovjet rendszer néhány év múlva vereséget szenved kívülről, miközben szétrohad belül.

Azt mondja: nem panaszkodik, nem akar hőst játszani, mindig mindent megtehetett a munkájában, amire felkészült. Soha nem gátolta senki. Ha akadályokba ütközött, azt pontosan leírható káderekörök lökték az útjába. Az urbánus „belváros”, a „beltenyészet” (e ködös fogalmat e könyv bővebben is értelmezte) mindig rossz szemmel nézte a feltörő vidéket. Egyetemista korában kezdte tapasztalni, s később is elkísérte a szükségszerű felismerés, hogy a hatalomban a 40-es évek végétől ugyanazon káderek és gyerekeik élvezik az elsőbbséget, ők maguk a tényleges és a láthatatlan hatalom, s a messziről jötteknek annyi maradt, hogy megpróbálják korlátozni a belterjes „belvárost”. Összességében sikertelenül. Maradtak „vidékiek”, kijátszhatók, szervezetlenek, megfogható vezérelv és megbízható vezér nélkül. Az író ugyanazzal védekezett velük szemben, mint *Petőfi*: nem egyszerűen magyar, hanem kiskun. Eleinte, még a Közgázon, kiröhögték ezért. Később legyintettek rá. Bús időkben bevallja magának is: ez a kun hangsúly csak neki volt fontos, meg a gyerekeinek lesz az, amazok ott más világból származtatják az őseiket, s ma már nem is tagadják. Régen elhallgatták, ma kiemelik a fölényt sejtetve.

1989-ig soha nem gondolta volna, hogy a rendszer megbukik. Ennek ellenére 1988-ban elkezdett magánszorgalomból kiválni belőle, s egymás után, szisztematikusan végezte önnön kimetszését. Mégsem hitte, hogy a rendszer széthull, nálunk is, és mindenütt. Pedig egy osztrák barátja 1989. március 15-én azt mondta neki a Kossuth téren: ennyi volt, ezeknek vége. Szakíts meg velük minden együttműködést! Nem lehetett. „Benne volt mindenem, bennem volt mindene” – mondta akkor, mert úgy vélte, ahonnan ő származik, ott árulással nem lehet a dolgokat elintézni. Először nullára kellett süllyednie, leépítve mindent és mindenkit, ami és aki a múlthoz

kötötte. 7 szűk esztendő jött számára. Egyéni dráma, majdnem tragédiába torkollva. Csak egy hajszál választotta el a megsemmisüléstől. A mélyben, a vaksötéttségben azonban váratlanul megjelent előtte a *hófehér*. Nem volt neve, neme, nem volt múltja és jövője, de tiszta volt, mint a kristály.

Magába szívta az író, átölelte, majd telefűjta friss oxigénnel.

Megkérdezte a tüneményt, hogy' hívják. Az nem válaszolt. 1997-et írtak ekkor. Semmit sem mondott, csak mutatott előre. És ő bátoritanul elindult. 7 év magány után erőtlennül, de egyetlen lépést sem visszafelé. És ha újabb gyereke született, mindegyik sürgette a következőre, míg el nem érte a 7 vezér által jelentett szimbolikus számot.

1997-ben, s a biztonság kedvéért 2001-ben megkérdezte újra az ő privát hófehérkéjét: „Mondja már meg, hová megyünk? Velem van még?” Igent bólintott. S megsúgta, meddig.

Az író arca felderült, mert a válaszban meglátta gyermekei végtelen jövőjét.

Az Árpád fejedelem-díj

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó helyett...	5
I. 1948-1968	9
1. Boldog gyermekévek a puszták világában 1948-1954	13
2. Az élet iskolája 1954-62	16
3. „Alvó szem” 1962-68	39
II. 1969-1989	77
4. „Nem kis erőt olt át lelkünkbe a becsvágy s termékenyvé lesz tőle a férfikebel” (Ovidius) 1969-1980	79
5. Rohan a világod, s te előtte jársz	92
6. A sikerek bűvkörében 1980-89	101
7. Intő jelek 1988-89	163
8. Válaszút 1989-1990	175
III. 1990-2010	187z
9. Mélyálomban, s fel-felriadva	188
10. Ki, el! 1990-92	208
11. Hét szűk esztendő 1990-96	226
12. Új élet lehelete 1997-1998	257
13. Az élet harmadik oldala 2000-2010	269
Utószó	332

*A szerző adománya a székelységnek a nemzet oltárán hozott ezredéves áldozatáért.
Az emlékmű – Melocco Miklós Krisztusával és Győrfi Sándor Máriájával --
Székelyudvarhely fő terén fejezik ki a hálát.*

Gubcsi Attila: Nem szent az eszköz, fiam (grafika)

Gubcsi Lajos

Pol Mix

Börlex

Werber és a család

- Pofe ba!
  - Nem jó. Pofa be!
  - Pofa ba.
  - Be.
  - Jó, majd legközelebb. Haladjunk. Ketyeg az óra. Nincs sok időm hülyékre.
  - Ez itt válogatott csapat, Ron. Az egész országból a legjobbak. Miattad hívtuk össze őket, havonta 10 alkalommal. Hol volt neked ennyi kiváló embered?
  - A románok ebben is jobbak, de ezt most hagyjuk. Aprópó románok. Igaz, hogy ma jön Feri?
  - A Baja? Nem tudok róla.
  - Nem a kicsi, hanem a nagy Feri.
  - Ja igen, jön, új terve van a románokkal. Tőlük tanulta.
  - Nem tőlük, hanem tőlem. Én mondtam neki két hete, hogy a románokat arra tanítottam meg a választási kampányban, hogyan kell a magyarok iránti harag gerjesztésével feldühösíteni a román polgárt, és aki ebben erősebb, az fog győzni. A magyar ott szitokszó lett, hála Istennek. S mondtam a nagy Ferinek, hogy itt meg legyen szitokszó a román. Azóta ezen dolgozik.
  - Már jön is, Ferikém, tessék a pódium.
- A nagy Werber azonban nem adta át a mikrofont és a pódiumot a nagy Ferinek, még egyszer megpróbálkozott a pofe ba! felkiáltással, s isten a tanúnk, most végre sikerült elcsendesíteni az aktivisták több száz fős tömegét, akik eddig azon veszekedtek, hogy szabad-e piros nyakkendőt, sálát, vagy piros kokárdát tenni a Megyes elvtárs nyakába, mellére, a szívébe tűzni, persze ezt csak és csupán jelképesen. Valószínűleg azért hallgattak el, mert ők is észrevették, hogy megjött közben a nagy Feri, akiről eddig csak annyit tudtak, hogy a Megyes elvtárs fő tanácsadója – illetve a Feri felesége a fő tanácsadó, a Lára asszony, a Feri csak segíti, mintegy megtestesíti a Lárát, és a Lára anyját, a Piroschka nénit –, és még az is tudták, hogy a nagy Feri hetek óta ezen gondolkodik.
- Min?

- Azt nem mondták, csak azt, hogy ezen.
- Amit a Werber elvtárs mondott a románokról?
- Igen.
- Akkor legyünk csöndben. Nagy dolgok jönek.

Werber még annyit mondott a mikrofonba, hogy aki nem tanul abból, amit most hall majd, vagyis az ő adaptációjából, amit tovább adoptált a nagy Feri, aki ebből nem tanulja meg, hogyan kell és lehet győzni a gazember-fasiszta FIDESZ fölött, sőt annak az egész teteme fölött, azt szétrúgja a saját lábaival, és visszakergeti a sztyeppékre lóhúst zabálni. Feri vette át a szót.

– Werber elvtársnak igaza van. Ron, igazad van, ezt neked is a szemedbe merem mondani. Tudom és merem, tudjuk, merjük, tesszük. Te győzelemre juttattad a román elvtársakat, ettől a perctől a győztesnek mindig igaza van. S te meg tudad velük értetni, hogy az ottani magyar románok milyen gigászi veszélyt jelentenek az átkozott – Orbán-anyatejből szívott – irredentizmusukkal az ottani román románokra, s a román románok ezt megértették és győztek. Mert tudtak győzni. Ezt a tudást kell nekünk is megtudni, ezért vagyunk itt most veled és magunkkal, mint egy nagy család.

– Peti, Feri, Peti, Feri – kezdett most váratlanul a mondókájába egy jól begyakorlott női csapat, a mozgalmi kórus. Nem tudni, ki gyakorolta be őket, azt mondják, többben is, egyesek szerint sokan, éveken keresztül, minden táborban és szemináriumon, ingyen kéj.

– Most még nem kell! – legyintette le őket a nagy Werber, és átadta a szót a nagy Ferinek, aki át is vette, betette a saját szájába, megkóstolta, ízlelgette, majd finomnak találván, a következő módon köpte a szavakat tovább:

– Nem kérdés, elvtársak, hogy bár a FIDESZ-szel egyetértésben megszavaztuk a Parlamentben a közös román-magyar szerződést, de ezt én most itt és most semmisnek nyilvánítom, kérlek, szavazatok meg ebben...

– ... megszavaztunk!

– ... mert így most egy új román-magyar politikát tudok megfogalmazni nektek, és Péter (munkásmozgalmi fedőnéven Déter) is magáévá teszi, ezt garantálom nektek.

– Újat akarunk! Újat akarunk! Új Magyarország lesz itt, nem grófok és bárók és hercegek világa, le Orbánnal, újat akarunk! (Az újabb leintésre azt mondták pironkodva a lányok, hogy „ez csak próba volt”).

– Huszonhárom millió román fenyegeti a mi kis hazánkat. Ide jönnek, hogy elszívják a vérünket. Elveszik a nyugdíjunkat. Elveszik a munkánkat. Elveszik az egészségbiztosításunkat, általában az egész egészségünket. Elveszik a menyasszonyainkat, a meleg pároktól a meleg párjukat, a cigányoktól a cigány életformájukat,

az öregektől a fiatalságukat, a fiataloktól a megérdemelt öregségüket. MI VÉDJÜK
MEG AZ ÚJ MAGYARORSZÁGOT!

– Mi, mi, mi! Mi, mi, mi! Új, új, új! Új, új, új! Új Mi! Új Mi! Új Mi!

– Nagyon jó. Alakul az asszonykórus. Ne feledjétek, hogy a fasiszta Horthy-korszakban is a kórusok voltak a munkásmozgalom fő fedőoszlopai.

A nagy Feri szeme megtelt könnyekkel. A fasiszta Horthy-időkből elszenvedett nyomorúságaira gondolt, a megaláztatásaira, a munkanélküliségeire, arra, hogy látástól vakulásig kellett aratnia, csépelnie, éhbérért verni a vasat a gyárakban, és hogy mindennek következtében 1946-ban a világon a legmagasabb szintre hágott az infláció.

– Új Magyarországot építék nektek. A Déter építi, és csak megmondom neki – súgta most a mikrofonba, amelyet éppen e pillanatban tépett ki előle a nagy Werber, aki tehát ily módon vissza(ki)vette a szót a nagy Feri szájából:

– Ez az! Huszonhárom millió éhes száját szabadít ránk, a mi drága vérünkre a román-imádó FIDESZ. Ezt akarjátok?

– NEM, NEM, SOHA!

– Akkor takarodó! Sunnyogjon mindenki haza, azonnal, zabáljatok otthon a saját pénzetekből, szerezzetek magatoknak szexpartnereket a saját lakásokban a saját aktivistáitokból, s ne itt a központi kampánypénzből, egymáson szexelgetve, a kutyáistenit! A központi kampánypénz az én keretem, meg a Déteré, meg a nagy és a kis Ferié, nyomás haza, ha valaki képviselő akar lenni a Parlamentben vagy otthon a maga saját szemétdombján. Nyomás haza, vagy mondjam még egyszer?!

– Éljen Werber, éljen Werber, éljen a családfánk! – csendben eredni kezdtek a könnyek a kórus arcán.

– Mondjam még egyszer!?

A nagy Feri kissé zavarban, mintegy megalázva, hogy nem ő mondta ezt a telitalálat-szerű zárszót, kezét rázott a nagy Werberrel, s mosolyogva, mintha ismerős lenne, mintha láttuk volna már valahol, talán egyszer, nem is olyan régen a német tribünökön, ilyen magabiztosan mosolygós karlendítéssel intett búcsút a büszke, előre és mindig győztes seregnek.

Zabola és Ustor

– Nem tátom ki!

– De igen, kitátod.

– De ezt hogy’ képzeled?! Nem tátom ki, sem most, sem soha.

– Most. Így ni.

Jajdult egyet, és kitátotta. Nagyon fáj a fülcimpája, amibe belekapaszkodott ez az egyébként ismerős kéz. – Jaj!

– Na látod. Mi fáj jobban? A fülhúzás, vagy a tátott száj?

– Tudod, hogy a fülhúzás. Neked még nem rángatták?

– De. Nekem is nagyon sokszor meghúzták, rángatták, tépdesték. Ezért gondoltam, hogy te is hallgatsz a füledre. Na, most tátsd nagyobbra.

– Muszáj?

– Kérlek, most már ne ellenkezz. A nehezen túl vagy, tátvá a szád, hagyd így egy kicsit. És ne kelljen előlről kezdeni, sietek.

Az asztalról felvette a zablát, a hozzá való szíjak már rá voltak csatolva. Egy másodpercig megszemlélte a kikészített hosszú gyeplőt, és mosoly suhant át az arcán, amikor a szemellenzőket is látta kikészítve. A segédek profik. Ő meg híres idomár, a titkosszolgálatok kiképző állatszelídítője.

– Feri, te ezt hagyod?

Feri most hagyta. Meg se hallotta a kérdést. A Parlament ablakában állt, lefelé hajolt, a cicanadrágját igazgatta. Szorosan a testére tapadt, jó futni benne, láthatja mindenki Adónisz-termetét, bajnoki kisugárzását, melyet most teljessé – cserno-bili szintűvé – tett az öröm a látottak láttán. Már látta magát a miniszterelnöki székben, előtte, amint reggelente ebben a cicanadrágban fut le a Rózsadombról, s fut vele az egész sajtó. Az lesz az igazi. Nem ez. Ezt nem szerette. Itt titokban fut minden, nincs kamera, lihegés, kipirult arc. Kinek gesztikuláljon?

– Na, tehát Péterkém. Jó nagyra. Az elején fájni fog, szokatlan lesz. Mindenki megpróbálja szétrágni, kiköpni, fuldoklást szimulál, de végül is nem nagy ügy, a lovaknál már évezredek óta bevált.

– Ferikém, te ezt hagyod?

Feri most már hallott. Kénytelen volt, minden tekintet rá nézett. Ő volt az udvari főtanácsadó. Ő nyerte meg ennek a bugyuta Péternek a választásokat, ő és a felesége. A Klárika, az istenadta tehetség. Meg a Piroska és a bátyja, a háttérben. Micsoda buli volt. – Péter, Péter, Péter! – üvöltötték 2002 első hónapjaiban vörösre gyulladt torokkal az aktivisták, főleg a szervezett nők, kórusban. Ők meg Klárikával – mostantól majd hamarosan Klára asszony!, az istenit neki, tisztelettel, barmok! – csak mosolygott, tudták már akkor is, a választási kampányban, hogy a Péter! Péter! kezdetű strófa mennyivel könnyebben skandáltható úgy, hogy Feri! Feri! Feri! Feri-kém! Kém, kém, kém, ez lesz a visszhang! Istenien kiabáltható.

– Ferikém, te ezt hagyod? – ez már nyöszörgés volt, Ferikét kezdte zavarni a Péter hangjában egyre inkább érezhető zavar, megalázottság. Miért nincs ebben a Péterben gerinc, jellem, római tartás? Nem ezt várja tőle. Nem ezt tanácsolta neki. Mindig mondta neki, hogy keményen, mint ő. De Péter amatőr, az ő kezébe nem való a tör. Ezen a szellemes szójátékon Feri elmosolyodott, fentebb húzta a lábszárára a cicanadrágot, ezt a szójátékot még majd használja valahol. Csitt.

Muszáj volt valamit mondania. Mindenki rá nézett, várakozóan. A segéd kezében a zabla, fényes, tiszta, rozsdamentes acél, bármeddig lehet hordani bármennyi nyállal, azt ki nem kezdi semmi. A titkosszolgálati idomár a gyepőlőket méri meg újra és újra, elég hosszúak-e. És itt toporog az ifjú Gál Zoltán is, apjától megkülönbözteti kora és a J.

– Péterkém. Muszáj. Eddig se titkoltam, hogy ez a perc el fog jönni. Te is tudtad. Nem beszéltünk róla, mert ahogy a szex, a kéj, úgy a szobatitok sem – most a parlamenti szobák titkára gondolok, tudod, nem a csajokra – szóval ezek nem lehetnek beszédtema tárgyai. Nem szögeztük meg világosan, de tudnod kellett. Végül is miért éppen én vagyok, voltam a főtanácsadód?

Péterkém is kinézett a Dunára. Szemben a királyi vár. Valójában azt célozta meg. Át kellene költözni oda. Átúszni az árral. Hirtelen meglátta lefelé sodródni az öngyilkosjelölteket. – Amatőrök – motyogta. Aztán hirtelen elhomályosodott a szeme. Megvakarta. Jól látott? Vagy rémkép volt? Köztük úszik ő is? Kellott volna. Jó lett volna átmenni időben a Várba. A hidakon most már nem lehet, és egyébként is, hogyan jár-kezel szárazon a Dunán át, a szájában a zablával. Kinevetik a halak és az emberek, ha látják. – Királyi vár vagy zabla? – ez itt a kérdés, motyogta immáron félhangosan.

– Zabola! – mondta Ferikém, a népies. – Így kell ezt mondani. – Ezen mindenki derült, Péterkém is. Fontos a humor a legnehezebb percekben is. Klárika megsimogatta Péterkém fejét. – Nem fog fájni, nagypapa mesélte, hogy volt, akinek soha egyetlen percre sem vették ki a szájából, úgy halt meg. Te este mindig leteheted.

Péterkém nagyra tátotta a száját. Sült galambról ábrándozott. Helyette egy tömzsi ember vaskos ujjakkal kezdett matatni a szájában. Igazgatta a fogait.

– Hű, hát ezek elég sárgák, Péterkém! – nézegette szakértő szemmel Klára asszony. Ferire nézett, igazolást várt e kérdésben. De Feri ez nem érdekelte. Öreg a Péter, tudta mindenki. *Kiszolgált csataló*. De éppen ilyen kellett. Csataló, persze, ez világos, ebben a minőségében a régi jó öreg Péter visszaidézte az embereknek a hajdani szép időket, mikor mindenki győztes volt, és jól élt, és volt csikós és gulyás elegendő. És „kiszolgált” is volt, ez a legjobb, a legvonzóbb tulajdonsága, rövid lesz a szolgálat, ők ezt eleve tudták, amikor ezt a lovat akarták és választották. Ők, a Feri, a Klárika, a Piroska meg a bátyja, és az egész acélból szőtt hatalmas háló, hálózati.

– Sárgák a fogak, rosszak is, de jó ez így. Éppen jó. Na, Péterkém, ne szarozzunk, sietek.

Péter megpróbált gyors lenni. Neki is sietni kell, indul a repülőgépe.

– Látni fogják az emberek? És a külföldiek? Mindjárt indul a gépünk, Ferikém, mit tanácsolsz? Van olyan zabla – bocs’, öreg, zabolát akartam mondani, ami könnyen kivehető?

– Nincs. Csukd be a szádat, és akkor nem látszik. Beszélj szűkített artikulációval. Rendben?

Péterkém szolidan próbálgatni kezdte a zabola szűkített használatát. A többiek meg voltak elégedve.

– Mondd azt, hogy „olcsítani”?

– Micsoda, Ferikém, mi a fenét mondasz? Olcsítani? Ilyen nincs.

– Holnaptól lesz. Próbálgasd majd a repülőgépen. Ez egy példa a szűkített kiejtésre. Ha azt mondod, hogy olcsóbbá tenni, akkor az -ó és az -á betűnél nagyra kell kerekíteni a szádat, és akkor nem tudod leplezni a zablát. Az -í mondható zárt szájjal, préselve.

– Ferikém, te mindenre gondolsz, nagyon köszönöm.

Feri köpött egyet. Jó nagyot, mindenki látta. De senki sem tudta, hogy most akkor a Péterre köpött, vagy a saját tenyerébe vidámságból kifolyólag.

– Na, miniszterelnök úr, most jön a gyeplő és a szemellenző. Tartsa egyenesen a fejét.

– Kell ez, Ferikém?

– Valójában nem kellene, elég volna a zabola is. De a népviselet miatt fontos. Az emberek megszokták itt nálunk – tudod, lovas nemzet vagyunk –, hogy ha ló van, akkor gyeplő is kell.

– De minek a szemellenző?

– Hogy te is mexokd.

Az állatidomár segédje itt közbe akart szólni, hogy esetleg elhagyható, mert az már tényleg nagyon látszik, de Ferikém – érezve, hogy mit akar mondani a segéd, persze, hogy érezte, hisz’ tudta ő is – a cicanadrágos lábával, az edzettebb jobb lábával előre seggbe rúgta az állatidomár segédjét, aki erre nem szólt semmi többet. Ment minden rendesen. Elkészültek. Péterkém nagyon jól nézett ki. Népies volt, és ami a legfontosabb, rendezett, fegyelmezett, összeszedett. Ez eddig valahogy hiányzott belőle.

– Tetszik, Klárikám? – ezt nem Péterkém kérdezte, mert ő még nem látta magát a tükörben, ezt Ferikém kérdezte. Ízlés dolgában mindig Klárikám volt a nagyaszony. Meg a Piroska is, de ő most a legifjabb Farkaséknál ebédelt, a Farkas Mihály leszármazottjánál. Piroskáék tudták, hogy a Farkas Mihály nem is Farkas Mihály, hanem Lőwy Hermann, de a mese miatt is, meg a történelmi fontosságúvá nőtt hajdani honvédelmi miniszter iránti kegyeletből is megmaradtak a Farkas névnél. Klárikának tetszett. A Ferikém teljes szerelése.

Most, hogy minden rendben volt, szedhették a cókmókjukat, hogy együtt induljanak a repülőtérré, az utakon nélkülözhetetlen Klárikával egyetemben. Huszáros volt minden, főleg a felszerszámozott ló. A passzentes cicanadrág is a huszárokat idézte képzeletbeli nagy erővel.

Ferikém észrevette a sarokban az ostort. Nem ő rendelte, csak úgy melleleg hozták a kellékesek a titkosszolgálatról, nehogy éppen annak a hiánya okozzon fennakadást. Nem volt semmi konkrét tervük vele, félre is tették.

Ferikémnek megtetszett a gondolat. Ha már huszár lett a nadrágban, ha már ló is van, tegyünk egy próbát. A jövőre nézve. Biztos, ami biztos. Amikor felgyorsulnak a dolgok, és amikor majd lovakat kell váltani. Akkor azért lehet, hogy kell az ostor. Váratlan dolog történt. A többiek követni sem tudták az eseményeket. Még Klára asszony szemében is riadalom látszott egy másodpercre, de aztán ő gyorsan felnevetett, a többiek lassabban ocsúdtak.

Feri egyetlen mozdulattal oda szökkent a sarokba, felkapta az ostort, és ugyanazzal a mozdulattal – huszáros gyorsasággal, úgy vélte – hatalmasat vágott Péterkém háttára.

Péterkém feljajdult. Ferikém most már kezdte élvezni a dolgot. Még egyet csapott, mint ha legyeket kergetne szegény Péterkém szegény hátán. Suttý!

A mai nap valahogyan a váratlan dolgok történésének napja lett. Péterkém ezt már nem tűrte. A második ostor kikészítette még az egyébként sok rosszhoz szokott vastag bőrt is. És az idegrendszerét. Megbocsáthatatlan hirtelenséggel mind a két hát-só, megvasalt lábával óriásit rúgott Ferikémbe. És aztán még egyszer. Az idomár és

a segédje – a helyett, hogy lekötözték volna, vagy a zabolát nagyon szorosra, vére-
sen komolyra fogták volna – Ferikém szakadt cicanadrágját kezdték simogatni.
– Fáj? nagyon fáj, Ferikém? Kérdezte az idomár. – Fáj, férjem? – kérdezte a
nagyságos kisasszony is – fáj, férjecském? – szomorkodott kérdésében a nagyságos
nagyasszony, az Apró kislánya, a Klárka asszony.

Péterkém ott állt elvadultan. Semmi sem hasonlított már e percben a kiszolgált csa-
talóra. Vérben forgott a szeme, mint a betörésre szánt musztágnak. Rúgott még
egyet, most már inkább csak mutatóba, hogy jó lesz vigyázni!, a levegőbe rúgkapált,
de félelmetes volt.

– Az istenit neki, te barom ló! – kiabálta, jajveszékelte Ferikém, és meghozta a
végső döntést.

Otthon már régen, még a választások előtt, Péter miniszterelnök-jelöltté nyilvánítá-
sának pillanatában kimondták, hogy... és itt vissza kell szaladni egy kicsit a múltba,
2001 tavaszára:

– Jó. Őt jelöljük. Őt biztosan megválasztják a nyugdíjasok meg a szociális hálóban
úszkáló keszegek. Lusta, mint a lajhár, a munkájával sok bajt nem okoz. Ha kell,
félreáll Feri javára. (– A javamra – Feri szükségszerűen így fogalmazott.) Ezt mi így
nem mondjuk meg neki, de majd megsúgják a titkosszolgálatok valahogyan neki
vagy a feleségének. DE kell a „végső megoldás” is, ha rúgkapálna. Van ilyen?
– tehetnénk fel magunknak a kérdést, s mi itt, ebben az Apró-villában összegyűlt
derék kis család összetartó tagjai tudjuk, hogy „végső megoldás” mindig kell, és ha
kell, van is.

Ebben mindannyian egyetértettek ott, az összetartó kis család. Még egyszer meg-
nézték a dossziét, aztán visszazárták a páncélszekrénybe. Többet ér, mint egy hatal-
mas köteg bankó. Az bármikor szerezhető, ebből meg csak egy van, itt ni, a páncél-
ban.

És most vissza a Parlamentbe:

– Az istenedet, te barom ló! – kiáltotta még egyszer Ferikém. – Mit képzelsz te?!
Állat. Engem mertél megrúgni? Akitől a zabot meg a zabolát kapod?!

Ferikém hangja nem sok jót sejtetett. Péterkém jól ismerte őt, bánta már az elhamar-
kodott rúgkapálást, jobb lett volna herélt csödörnek maradni, s nem harmadfű csikó-
ként hirtelenkedni. Kétségbeesett szemekkel követte Ferikém mozdulatait.

Ferikém megmozdult. Lassú léptekkel, fájdalmas arccal a telefonhoz lépett, volt ne-
ki egy saját készüléke és vonala a miniszterelnöki szobában, amit senki más nem
használhatott. Péterkém, látva, hogy a törtanácsadó a telefonhoz lép, rosszat sejtett,
lehajította a fejét, és kissé ügyetlen mozdulattal, első patáival teljesen a szemébe
húzta a szemellenzőjét. Levegőt is alig mert venni.

Ferikém most szokatlanul csendes volt. Tudta előre a történetek fonalát, tudta, hogy mostantól államférfihez méltó komolyságra van szüksége, aki nem törődhet többé holmi lórúgásokkal, mert tudta a megfelelő filmből, hogy a lovakat lelövik, ugye? Méltósággal a szemében és a járásában felemelte a telefont, megvárta, míg a vonal túlsó felén illedelmesen köszöntik...

– Gyurcsány elvtárs, persze, igen, én vagyok, igen, mindent értek, méltóságos úr, tehát eljött a végső megoldás ideje, már nagyon vártam, Gyurcsány elvtárs, persze, Medgyessy elvtárs rúgása, igen, tudom, méltatlan... igen, arra is méltatlan, még hogy egy egész ország élén, én mindig is mondtam, hogy nem kellene megválasztani, a fene nagy öntudata, hogy ő már egyszer volt majdnem miniszterelnök is 1989-ben, és hogy neki ez most járt 2002-ben, az ilyenek aztán nagyon el tudják bízni magukat... igen, veszem elő, már itt is van.

– Össze ne keverje a másikkal!

– Nem, dehogy, tudom én a dolgomat, minden nap kikészítem, amikor bejövök ide a hivatalba az önök házába. Itt is van, kérem, hibátlan, kicsit poros, de letörlöm.

– Szóval, azért ellenőrizném. Ugye, az van ráírva, hogy D-209?

– Igen, Gyurcsány elvtárs, mondja meg neki nyugodtan, hogy a kezünkben van, itt van a kezemben.

Ferikém nyugodt arccal lépett Péterkémhez.

– D-209.

– Tudom. Tudom. Bocsánat..

– Akkor rendben minden?

– Persze. Tudtam, hogy tudod, azért is nem hoztam szóba.

– Most csak kiszivárogtatjuk.

– Jó, persze. Mikor adom át?

– Majd szólok. Időben.

– Nyeríteni volna kedvem, szinte. Munkára jelentkezem.

– Pihenj. Még egy-két évig legelesszél a friss, harmatos fűben.

– Szólsz?

– Addig zabla. Zabola!

– És az ostor?

– Ustor! Ustornak mondjuk.

Híd a fellegekre

Szécsényi ma

Leszállt a lováról. Mercedesnek hívták. Leugrott róla, nem leszállt. Hihetetlen erővel dübörgött benne a szív. A pannon pumák és tigrisek szíve. Végignézett a vége-láthatatlan Pannónián, melyet magáénak érzett. Vele volt elválaszthatatlan osztrák barátja, a minden ügyben nélkülözhetetlen Strapás Rt. (röviden Róbert, Rt.). Építő elme. Az utak királya.

1825. november 3-ra gondolt, amikor elődje, Szécsényi felállt a Pozsonyi Országgyűlés kerületi ülésén, és felajánlotta teljes évi jövedelmét egy magyar tudós társaság megalapítására és működtetésére.

– Valami ilyen kellene! Valami hasonló! De nem egyszerűen a tudósokért, hanem az egész népért, a teljes dübörgésért, nem támogatni, hanem építeni kell! ÉPÍTENI! Valami nagy ívűt. – Talán egy hidat, ha már Szécsényi Stefánt követjük – vigyorgott Strapás Rt.

– Igen, a híd az mindig jó. Tele van jelképpel...

– ... és pénzzel...

– ... hagyjuk most a pénzt, Strapásom. Híd kell. Nem a Dunán, mert ott bőven van. Nem a Tiszán, mert az kicsi és kiesik a main stream-től kelet felé. Hol a pokolban kellene egy híd?

– Az mindegy, fő, hogy legyen. Nem a híd a lényeg, hanem az építés maga. A magas művészet. Megcsináljuk! – s majd büszkén mondjuk azt is, hogy megcsináltuk!

– Ez a jó, amit mondasz, kedves Strapásom. Nem kókadok, míg meg nem lesz.

Nemkókad Jánosnak speciális nemesacélból volt a szíve, ha valamit elhatározott, azt nem hagyta rozsdásodni. Ő, a nagy hídépítő, a nemzet Rákosiija, Gerője, hídverője. Álom suhant át egész bensőjében, gyomrában, eltöltötte melegséggel. Láttá maga előtt a számokat, s végtelen boldogság áradt át rajta.

– Mint Szécsényi! Úgy kell! Ő tudta.

Persze nem a 19. század elejének álmodozó, romantikus stílusában, kell egy kis módosítás a 21. század javára. Az nem jó, hogy lemondjon egy éves jövedelméről,

házasodni készül, jönnek majd a gyerekek, benzin is kell a Mercedesbe meg a helikopterbe. Senkit sem lep meg egy kis módosítás. Tehát a pénzzel való takarékos gazdálkodás szent törvénye jegyében keresni kellene ezen az álmon egy kis konyhapénzt, hagyjuk a részleteket, hogy mennyit, az úgyis kialakul magától. Szécsényi ötlete nagyon jó, csak az irányán kell változtatni ebben a nyomorult magyar kényszerhelyzetben. Nem adni, hanem elvenni, de mindegy is, az összeg számít, az legyen gáláns, nagyvonalú.

– Segíték kiszámolni – látott bele Nemkókad János gondolataiba Strapás.

– Az nagyon jó lenne, tudod, engem nem érdekelnek a piti kis részletkérdések. Van egy speciális beruházási számtan, mi mindig ezt követjük a szabadok és demokraták szövetségi rendszerében. Az a lényeg, hogy vesszük a beruházás bruttó értékét, és mielőtt még elkezdenénk felosztani piti kis részekre, kimentünk belőle 10-15, néha 20 százalékot. Bebiztosítunk, így helyes. Mert aztán kezdődik a felosztás a sok piti részletre, akkor már nem nagyon lehet követni a számokat, szétfolyik a pénz a reálfolyamatokban. De én ezzel nem akarok foglalkozni, kérlek, oldd meg te magad. Az a lényeg, hogy kerüljön az egész ügy, hidastól, utastól, kerti törpéstől mondjuk 45 milliárd forintba, benne a zászlóshajó, a híd.

– Micsoda!? Az istentelenül sok – hitetlenkedett, majdnem szörnyülködött Strapás, az osztrák fél. – Egy osztrák nem fél, de ezt nem lehet lenyeletni velük.

– Kikkel haver?

– Hát a szocialistákkal.

– Ugyan! És az ő hídjaik, autópályáik?! Hagyj már, te jobban tudod, mint én.

Nemkókad végignézett az ország térképén, és meglátta, hogy Öszödre nincs megoldva a rendes közlekedés. Márpedig Feri oda jár hétvégeken a családjával. Nélküle nem tudja lenyeletni a szocikkal, legyen tehát itt valami Szécsényi-megoldás. Arccal Öszöd felé – mosolygott, már tudta, hogy nyert.

A térkép fölé hajolt. Nem tetszett neki valami. Úgy érezte magát, mint elődje, Napóleon Waterloonál. Győzni kell, de hogyan? Nem akarta ő is elszúrni, mint a császár, a konyhapénz most fontos, házasodni kell előbb-utóbb, meg a gyerekek. Nem tetszett neki, hogy túl rövid ez a szakasz.

– Igen, hát persze, nagy híd kell, még jó, hogy Szécsényi is az elődöm. Nem szeretek számolni, de nézzük csak. Nekem kell három milliárd. A partnernek kell legalább a duplája, hogy elnézzék a nagy tervet, s ne okoskodjanak. Az kilenc. Szétszórni is kell 1. Az tíz. Ha húsz százalékkal számolunk, akkor a végösszeg 50 milliárd. Ez OK. De hova a fenébe tegyük a hidat?

– Ez nem gond. Valahol, bárhol – meg tudunk oldani mindent – felragasztjuk a híd tetejét a fellegekbe, jó erősen, hogy ne essen le átmenetileg se, és ha megtaláltuk

a legmagasabb pontot, ahonnan a kilátás is jó Őszödre, akkor ráragasztjuk alulról a lábait, egészen annyira, hogy leérjen a földre. Könnyű lesz meggyőzni a közvéleményt, hogy kellenek ezek a jó hosszú lábak, mert különben előbb-utóbb leesne az egész. El fogják fogadni, s különben is, ott van az a szórvány 1 milliárd, vagyis rendben lesz a sajtó. S ha meggyőztük a közt, akkora lehet a híd, amekkora a felhőktől a földig a leghosszabb a távolság.

– Zseni vagy, Strapás! De legyen jó a kilátás, mert Feri megharaxik.

– Feri? Ők soha nem fognak megharagudni. Ők a mi legjobb partnereink, még soha nem csalódtunk bennük, amit megígértek a választások előtt, azt mindig be is tartották, Hornfoki és Kovátsch, Megyes és Drasko-viszi, Gyurcsáni és Lendvavári – egyre megy. Megy velük.

– A híd kevés, hogy jön ki ebből a stex?

– Nyugi. Kell egy sor más indokolt híd is, a lehajtóknál.

– Kevés, kiszámoltam. Nem jön ki a lóvém, és akkor...

– Kijön. Kész tervvel jöttünk hozzád. Tudjuk, hogy választás lesz, kell a pénz mindenképpen. Zseninek neveztél az előbb, hát akkor ezt kapd ki és be.

– Ne csigázz!

– Épp erről van szó. A csigákról. Meg a békákról, a bogarakról. Híd kell nekik is. Nem rekeszthetjük ki őket az egyik, vagy a másik oldalra. Ti szabadok vagytok és demokraták, meg kell ezt adni az állatoknak is. Hogy fest az, ha a csúszómászók és a szegény, félénk tekintetű, az oroszlanokkal szemben eleve hátrányos helyzetben szenvedő nyulak, őzek csak az autópálya egyik vagy másik oldalán élhetnek? Az emberi jogi bizottság a ti kezetekben van, szavaztassátok meg a harcot az állati méltánytalanság ellen.

– Hogy jön ki a kis vacak fahidakból néhány milliárd, Strapásom?

– Milyen vacakról beszélsz? Te, aki képes vagy egymagad dübörögni egy egész gazdaság helyett, te mondasz ilyeneket? Nagy, széles, esetleg többsávú hidak kellenek az állatoknak is, sűrűn egymás után. Milyen alapon diszkriminálsz őket az emberi hidakhoz képest? Ugyanolyan kell nekik is. Minimum két sávon, de ha kell, leálló és duplázott sávok is kellenek nekik, nehogy egymásnak ütközzenek, vagy átadják egymásnak a H1N1 vírust...

– ... az csak később jön...

– ... de fel kell készülni rá jó előre. Szóval: hidak korlátlan mennyiségben az állatoknak. Kapisgálsz már?

– Aha, aha, aha. Aha. Ahha. S mivel tartozok én neked ezért a megváltó tanácsért?

– Semmivel. Megépítjük és kész. Ti előre megkapjátok a tiéteket, mi gondoskodunk a mienkről, és fertig.

Bonaparte behívatta magához a minisztérium régi gárdáját (Grande Armée), ők már előre értettek mindent. Annyit mondott nekik – minek beleszólni a szakemberek munkájába –, hogy tervezzenek és az autópályacéggel terveztessenek egy Balaton-menti pályaszakaszt, sok híddal, egyet ragasszanak fel a felhők sarkába, a nagy Pannónia összes állata vidáman futkározhasson rajta keresztül-kasul, a lényeg, hogy kerüljön 50 milliárd forintba. Mondott még nekik valamit valami szórvány 1 milliárdról (a sajtó részét megemlíteni feledékenyen kihagyta), de ők azt már úgylis tudták előre, még a jó öreg előd, a csillagos István jóvoltából.

– Tényleg, miért nem a csillagokba ragasztjuk föl a hidat? – egy másodpercre vilányozta csak fel a gondolat, melyet gyorsan el is hessegetett, mert magyar ember, ha egyszer megállapodik, ne változtasson. Erre szolgál a férfias kézfogás és az adott szó becsülete!

– És Pannóniában a puma nagyon magyar ember, elég tehát a felhő – mondta neki Strapás, a mérték- és erszénytartó.

Szécsényi-híd épült az új Magyarországon. Puma János tiszteletére és szeretetével. Nevét fényezé örök homály.

2010. január 1. B.U.K.J.É.K.

Minden magyarok miniszterelnöke – akarok lenni vagy nem lenni

Dráma egy (1) felvonásban, mely tragédiába torkollik.

A helyszín: kötelez. Szilágyi Erzsébet utcájában zajlanak a történelmi események, ez is Mátyás királyt idézi.

Szereplők: a „Magyar Demokrata Fórum 2010” nevű szervezet teljes taglétszáma, azaz:

Megbokrosodott Lajos
Góliát Ibolya
Töknyi Károly
Csapodár Miklós

– Tizenötmillió magyar tekint ma ránk! – kiáltja a tiszteletes két pej csikájának jókedvű abrakolója, Megbokrosodott Lajos (MB).

– Közben fogytak egy kicsit – óvatoskodik Csapodár Miklós (CM), aki mindig mindenben pontos, és így kívülállóként különösen képes elemezni a magyarság fogyását.

– Mi is – emlékezteti hallgatóit a két évtizedes folyamatosság második felének újabb jókedvű abrakolója, Töknyi Károly (TK)

– Tizennégy millió nem elég? – szerénykedik szemérmes Erzsók, alias Góliát Ibolya (GI).

– Mi négyen vagyunk, végül is elég. (Itt mindeddig ismeretlen, nehezen azonosítható hang szólalt meg a távoli sötétből, mintegy tanácsadói minőségben továbbra is rejtjeles üzenettartalmakkal, egyesek szerint Tolnai Zoltán, a kapitális (SZ).

– Illetve ti négyen vagytok.

– Kezdjük – véli MB.

– Miért éppen most? – kajánkodik GI, tudja, hogy kaján és szemérmes is, tud ő mindent, tudja, hogy ez a kérdés úgy is feltehető, hogy „miért ne most?”

(háta és mellén a táblával átvonul a színen Bárczás Gergely, a táblán a felirat: Venceremos)

– Mit kezdjünk? – tudakolja TK. És közben azon töri a fejét, hogy miért szerepel ő ebben a drámában álnéven, amikor pedig van becsületes neve.

(– Mert beperelnéd az író – veti közbe a forgatókönyvíró, aki egyben az MDF 2010 jegyzőkönyvvezetője és táblahordozója is. Az író ezúton köszöni meg találó választát.)

– A programnak a megalkotását, abban a formájában, ahogyan még soha nem alkotta meg senki, senki, értitek, nemhogy a tizenakárhány millió magyar – ez CM hangja, nem vitás, józan, mértéktartó, hagyományörző.

– Van már nekünk programunk, megírtam számtalanszor, először 1986-ban, majd 1995-ben, majd tucatnyi országnak ebben az évtizedben, és az Élet és Irodalomban is két éve.

(– Itt most nem kell odaírni, hogy ki mondta, tudjuk – veti közbe az igazságot keresve és megtalálva Bárczás, ezúttal a jegyzőkönyves, aki e szerep kedvéért egy percre letette a táblát arra a néhány percre, míg ráírja az új szöveget a tőkés SZ.)

– De azért csak mondjuk ki!, ne szerénykedjünk, egy miniszterelnök nem lehet önmegtartóztató, mert az félreértik és alkalmatlanságnak titulálják – szólal meg éles hangon Megbokrosodott. – Mondjátok ki nyugodtan, hogy én vagyok én abban a kontextusban.

– Az állam te vagy, Lajoskám – mondja most felvidultan TK, az új nevű. (Valójában HK.)

– Én nem vagyok a te állad, Karesz. Én az én állam vagyok. He-he-he. De azért biztosítalak, te is beférsz az én államba, bocs, államomba. Te leszel a vén zászlótartó. Egy a tábor, kettő a zászló. Kettő? Akkor viszont Bárczás is kell zászlótartónak.

– Nem lehet, most viszem a táblát.

(háta és mellén a táblával átvonul a színen Bárczás, a táblán a felirat: Orbán zsarnok)

– Hogy jön ide Orbán? – kérdi Csapodár. – Piha. A mi termeinkbe, a mi szabad, tiszta levegőnkbe ide be ne engedjétek, még a szellemét se. Aki szellemet vet, vihart arat.

– Visszatérhetnénk a miniszterelnök úr programjára, ami kezdetektől, tehát a 80-as évektől az MDF programja. Hogy is mondta, miniszterelnök úr, 1986? Már akkor is volt MDF! – ébred fel álmai mélyéről kérdésnek is beillő állítása erejéig Góliát Ibolya.

– Igen, Lakitelek belőlem élt. Az a fránya kis Lezsák még most is belőlem él, elég jól. – Ez BL öblös hangja volt, és a benne lappangó öböl – annak bűgő lágy-sága – teljesen megnyugtatta Góliátot, aki alámerült ismét.

– A program készen van tehát minden elemében? – kérdezi Gémisi György.

– Gémisi már régen nincs is köztünk! – vágják közbe egyszerre az ősieik, Bárczás, Töknyi, Megbokrosodott.

– Akkor nem Gémisi kérdezte! – fejtí meg a rejtélyt Csapodár. És a jelenlevők soha, soha többé nem fognak választ adni arra a kérdésre, hogy „akkor tehát minden elemében készen van a program?” Outsider kérdésekre nem válaszolnak. Gémisi csalódottan távozik, közben még vet egy pillantást a

(hátán és mellén a táblával átvonul a színen Bárczás, a táblán a felirat: Gémisi távozik)

táblára, és közli, kissé epésen, kissé felháborodottan, hogy én már egy fél évtizede távoztam, senkiháziak, ne éljétek vissza a nevemmel.

– Ő volt az utolsó mohikán – mondhatná most valaki közülük, de nem szólal meg senki. Senki nem tudja, hogy ki itt most köztük, a megmaradottak között a legutolsóbb. Ezen nem törík a buksijukat. Pedig ebben a tőkés Tolnai (SZ) tudott volna nekik segíteni, ha akart volna, de helyette inkább megtették kompániafőnöknek, nehogy járjon a szája a legutolsóbbakról.

– Kezdem elveszíteni a türelmemet, tisztelt vezetőség és tagság egyben – mordul fel Csepű Palkó helyett a tiszteletes két pej csikaja. Nem is mordul, egyenesen nyerít. Megbokrosodott lesz az, akárki meglátja! – Kezdem elveszíteni. Hogyan leszek én így miniszterelnök?

– Miért? Mi a baj? Lajoska!

– Tele vagyok programokkal, és ti mindig csak tejben-vajban fürösztsérről beszéltek – süvölti Lajoska.

– Szó se volt most erről, Lajoska – ébred fel Góliát.

– Szó se volt most erről, Lajoska – motyogja bátorítalanul Góliát méretbeli ellentéte, Töknyi.

– Jó, elhiszem – békül meg velük Megbokrosodott. – Csak úgy mondtam ezt a tejet-vajat. – De valamiről csak beszéltek néha?

– Nem, nem. Nem. Nem, és nem. Nálunk a tettek beszélnek – nyugtatja meg Lajuskát Csapodár. – Ez a történelmi MDF legfőbb vonása, most, hogy mi lettünk a történelmi MDF. De egyetértek veled, miniszterelnök úr, hogy a tej és a vaj nagyon kell.

- Én nem azt mondtam, hogy nagyon kell, hanem azt, hogy nem lehet.
- Nem is. Kell, de nem lehet, íme a szintézis kettőnk között. Szinergia. Így mondják. Ettől vagyunk mi olyan erősek!
- Mi vagyunk ismét a nyugodt erő! – veti közbe a szék alól előmászva Góliát Ibolya.

(leintik Bárczást, mert át akar vonulni a színen a hátán és mellén a táblával, amire tévedésből azt írták fel, hogy Góliát horkol)

- A nyugodt nyerő, nemde?! De igen. S és de ez a lényeg, a távlat. Ny. Ny. N. Nagybetűvel. Nyugodt Nyerő Négyes.
- (– Ez lesz a fő szlogenünk – suttogja a háttérből Tolnai tőkés (SZ). Szabadalmaztatom. Nehogy ellopja Kínában a négyek bandája. Képesek rá, az Orbán még őket is ránk uszítaná.)
- Nem gond. Orbánt megoldja debreceni.
- A Kósa?
- Nem. A Jóska.
- Ja, akkor ez rendben.
- Persze. Van nekünk kormányprogramunk. S lesz hozzá sava, borsó, apraja, nagyja, kicsi és óriás...
- mi van megint velem? – horkan fel Góliát, a szemérmes Erzsók...
- ... aludj nyugodtan, minden rendben.
- Most jöhet a Venceremos tábla! Egy mindenkit ért, mindenki egyet ért – összegzi egy másik négyestől, a kiegészített három testőrtől BL, a Világbank legnagyobb program-írója, az MSZMP, az MSZP, az SZDSZ, az MDF, az MSZP-MDF-SZDSZ folyamatoságának lánglelkű nyilatkozattevője. – Mert velem mindenki egyet ért, és én is értek mindenkit, az egész magasságos népemet, betevő falatomat, megváltó váltópolitikámat.
- Egész bokros lettem a mámorító érzéstől, hogy ti mindannyian velem vagytok.
- Mi itt nem számítunk, Lajoska. Nem, nem. Nem számítunk semmire. A bársonyszékek, tudod, amit ígértél nekünk. Azt számolgatjuk csak. Lesz elég?
- Most csináltattam néhányat. Otthon vannak nálunk, bármikor jöhetnek hozzánk. Nem bársonyszék, de árnyék-. Gyurcsánit hozzátok feltétlenül, ő lassanként nagyon ért majd a székeléshez. Most gyakorolja, hogyan kell. Majd csak mond valami használhatót nekünk is. – Lajoska mélyet sóhajt. – Ő a mi mesterünk, mentorunk. Ő is felajánlotta nekem a miniszterelnöki széket, ajánljunk fel mi is neki egy hűvös árnyékszék.
- Priccs már van kilátásban, igencsak hűvös, azt mondta, arra készül. – Csapodár nem is akarta véka alá rejteni, hogy most is jól értesültnek számít. – Zárszóhoz értünk. Záró jelenethez.

- Ezt hogy érted?
- Most mondtátok, hogy Gyurcsánival egyet akarunk, egy a sorsunk, hívjuk meg, stb. Így értem. Lélekben ő is huszonnégymillió magyar miniszterelnöke volt.
- Azok románok voltak. (SZ szólalt meg, ezt ő tényleg pontosabban ismeri, akkor még független volt.)
- Viszont ők nem fogynak, hanem nőnek.
- Hát ha már tényleg, akkor átvehetjük őket is kormányoztattatni. A miniszterelnök úr már kihúzta a csávéból az ukránokat, a románokat se nehezebb. – HK e bölcsessége miatt a fejét nyújtotta egy kis simogatásra, nem is kellett csalatkoznia.
- Fejezzük be. Minden világos, készen van, rengeteg szövetséges jelentkezik nálunk, alig győzzük nyilvántartani őket, nem duzzadhatunk túl nagyra. Ha még tovább folytatjuk ezt a programalkotást, a végén mellénk áll minden konzervatív, nemzeti, vallásos, ősi erejű ember, mit kezdünk a 99.8 százalékos győzelemmel?
- Befejeztük. Ébresszések fel Góliátot is, nehogy lemaradjon valamiről – s Megbokrosodott most lassú, előkelő mozdulattal nyújtotta kezét a pirosposzsgás arcúvá változott Hófehérke felé, aki némán, mint egy nagyasszony, számolni kezdett, s határozottan azt mondta:
- A héthez hiányzik még két vagy három törpe. Ha a tőkést Tolnából nem számoljuk.

(hátán a táblával átvonul a színen Bárczás, Tolnai, Töknyi, Csapodár, Góliát és Megbokrosodott, de mert össze-vissza mászkálnak a színen, nem tudják megszámolni együttesen sem, hogy hány törpe kell még a héthez.)

Kellene folytatni valahogy’, de járkálás, ide-oda mászkálás miatt nem tudjuk. Így lett a drámából torzó-tragédia. Szó bennszakad, hang fennakad...

Gubcsi Lajos

Elég lett, ELÉGETT

Dr. Gubcsi Lajos, Budapest, 2010. március 15.

***Gubcsi Lajos: Elég lett, ELÉGETT –
Leveleim Orbán Viktornak 2009-ben***

Kiadja Dr. Gubcsi Lajos, Budapest, 2010. március 15.

© Dr. Gubcsi Lajos

Magyar nyelvi lektor: Varga B. Anna

Tördelő szerkesztő: Csépe László

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben,
a nyomda alapításának 128. esztendejében.

Felelős vezető: Papp Lajos vezérigazgató

Telefon: 66/386-211

<http://www.lang.hu/gykner.nyomda>,

E-mail: gykner@lang.hu, knernyomda@bekes.hungary.net

ISBN 978-963-88520-0-7

Gubcsi Lajos

Elég lett, ELÉGETT

Leveleim Orbán Viktornak 2009-ben

Az Elég, ami ELÉG c. levélgyűjtemény folytatása

(ld. <http://mek.oszk.hu/06600/06608/>)

Előszó helyett

Orbán Viktornak 2004 nyarától volt módom levelekben megírni a véleményemet a közéletéről. Tetszés szerinti témákban, időpontokban, stílusban. A FIDESZ ellenzékében volt, éppen hogy túlélte azt a sokkot, amely 2002-ben érte a választások elvesztésével. Ekkor már jött a gyurcsányi rém, nem volt még itt aznap, de éreztem a fuvalatát, és elborzadtam. Úgy éreztem, hogy meg kell szólalnom, világosan, még ha csak ebben a zárt formában is.

Akkor már 15 éve hallgattam. 1989-ben kiváltam az engem csaknem felemésztő közéletből, magyar hazámhoz méltatlan éveket kellett megélnem némán, de nagyon is éles hallással. Másfél évtized elég volt ebből a passzivitásból. 2004 nyarán már nem nézhettem vak szemmel, ami történik. Számomra világos volt, hogy a modern Magyarország legszégyenteljesebb időszaka tátja ki nagyra a mohó száját, fenyegetően és felhabzsolva. És mert az időszak nem tát ki semmilyen száját, én viszont láttam Molochot, nevén kellett neveznem. Megjött Gyéef és amit, akiket képvisel! – magyarok, vigyázatok.

Céлом szerény volt a levelekkel. Szerettem volna egy-egy észrevétellel további megfontolásokra inspirálni a FIDESZ elnökét. Öt és fél év alatt több mint száz levél született. Ezek nagy részét kiadtam 2009. március 15-én az „Elég, ami ELÉG – Leveleim Orbán Viktornak” című könyvben. A most következő oldalakon a 2009-ben született leveleket publikálom.

Mind a levélírás ténye, mind a levelek tartalma teljes diszkrécióban maradt négy éven keresztül. 2008-ban azonban úgy éreztem, hogy a levelek közéleti mondandója megéri a nyilvánosságot. Orbán Viktortól felhatalmazást kértem a közlésre, s annak birtokában jelentettem meg azokat. Most ezt a sort folytatom.

Mit keresnek e levelek egy szépirodalmi stílusban megírt személyes életrajz folytatásaként? Jogos a kérdés. Van rá megfontolt válasz. E levelekben és az általuk tárgyalt témákban ugyanaz a közéleti ember keresi a megoldásokat, mint aki a regényben szerepel. A levelek tartalmát összességükben ugyanolyan fontosnak értékelem – tölem ugyanolyan komolysággal láttak napvilágot –, mint a díjak, a könyvek, korábban a műsorok, a gazdasági ismeretek. Most ezekben a levelekben tudtam a legpregnansabban megfogalmazni, mit gondolok a mai Magyarországról az évezred első évtizedében.

A levelek személyesek, eredetükben négyszemköztinek születtek. Hangvételük kemény, az életrajzi regény stílusától eltérő, sokszor sértő azokra nézve, akiket támad. Ez egy más műfaj. Ez már politika, nem a gyakorolt, hanem az írott. Részét képezik az életemnek, még az életrajzomnak is. Ezért lett itt a helyük. Hálásan köszönöm, ha megértik.

2010. február 1.

2009. 02. 03. – *Privát ügynökök hatalma*

1. Nem titkoltam soha, hogy szerintem Gyurcsány a titkos, privát módon szervezett titkosszolgálat embere, s további más, még bővebben szervezett hálózatoké. Nem csupán a hazai rejtett titkosszolgálaté, hanem az oroszé, sem megválasztását, sem a tévéostromot és az azt követő napokat, sem október 23-át nem tudták volna megcsinálni közvetlen **orosz titkosszolgálati manőverek** nélkül. Ez elementáris veszély a magyar képletben, létező erő.
2. Nem titkoltam, hogy szerintem a Fidesznek, Neked nem szabadna átengedni gyurcsányéknak az orosz kártyát, nem szabadna eleve rossz viszonyban vállalni az orosz kapcsolatot a kormányváltáskor. Azt gondolom, hogy tenni kellene valamit az **oroszok felé**, ami legalább **valamennyire megnyugtatja** őket, nagyon veszélyesek tudnak lenni, ráadásul a hátunkban a Quisling-hadosztályukkal.
3. Hatalomváltáshoz közeledünk, amelyet nem 4, nem 8 évre, hanem **nemzeti távlatra, két évtizedre** kell megélni, megszervezni, megalkotni. Gyurcsány segít ebben, ha így megy tovább:
  - vagy nyilvánvalóvá válik, hogy képtelen egyetlen, saját kézben tartani ennyi veszélyforrást – ma ezt teszi – és **rádól a saját bajtömege, össze-roppan, tehetetlenné válik a kezelésükben;**
  - vagy a végletes elgyengülésig és megszégyenülésig **magával sodorja pártját a bajba – most efelé mennek együtt.** De senki nem meri felemelni a fejét közülük, mert 2004. augusztus óta, illetve a 2006-os tavaszi választás óta, végső soron pedig Öszöd óta – éppen a magán-titkosszolgálat és az érintett szocialista tagok milliárdos korrupciós részesedései miatt – már akkortól valamennyien meg vannak félemlítve, rettegnek, senki sem mer szólni. **Együtt zuhannak.**

Szólni kellene **egy részük felé** valamit. Pl. elmondani azt a Gy.-féle kisebb parlament és a listás szavazás kapcsán, hogy „a saját területükön ismert, népszerű szocialista politikusok likvidálását is jelenti a Gy. kezében összpontosítandó listás szavazás, amely kibuktatja a népszerű szocialista egyéni jelölteket”. Tehát a népszerű polgármestereknek, szocialista képviselőknek kifejezetten érdekük az egyéni választóköri körzet – ha nem akarnak a „pártközpont, Gy.” áldozatává válni.

2009. 02. 09. – Ez nem jobboldaliság kérdése

Tegnap megöltek nálunk egy román, és csaknem meglincseltek egy szerb, egy horvát élsportolót. Lehet, hogy ez az a pont, amikor az emberek tudatában, a legsötétebben tartott tudatokban is motoszkálni kezd a felismerés, hogy NEM, ebből ELÉG! Van, vagy lesz ilyen pillanat.

És éppen mert van, vagy lesz, s ennek semmi köze már a hagyományos baloldal-jobboldal jelszó- és filozófiavilágához, szeretném megismételni a bennem mélyen élő meggyőződésemet:

NE nevezd a Fideszt és a hozzá kötődő erőket „jobboldalnak”, jobboldalinak. Ezzel sok mindenkit kirekesztünk azok közül, akik pedig vágnak már a jobbra!, a rendre, a stabilitásra, de nem voltak és nem lesznek „jobboldaliak” politikai értelemben.

Talán érdekesebb volna más szóval összefoglalni – velük is közös – tartalmunkat. Ez pedig a „**progresszív konzervatív**” szó, amely tartalmazza a stabilitást, a hagyományt, a nemzet-család eszményét, és a *haladást a nemzet együttesében*, s amely szemben áll a ma uralkodó liberális nihil relativitásával, amely mögött mindig az ő kőkeményen megszervezett érdek- és erőrendszerük áll.

Tehát nem jobboldal, hanem **konzervatív, nemzeti progresszió** – talán ez szeretnénk lenni a legtöbben. A „jobboldalt” hagyjuk meg másnak, egy szűk kisebbségnek, be is fogják tölteni, s nagy baj lesz Magyarország nemzetközi megítélésében, ha ők radikálisan a szélsőjobbra szorulnak, s azt lesznek kénytelenek betölteni.

2009. 02. 17. – F.a.? Magyarország Rt. – Gazdálkodó garázdálkodók

Erősödő, a napi aktualitásokat messze meghaladó félelmeim vannak, hogy hova sodor bennünket a turbulencia. Tegnap óta – Gyurcsány parlamenti kretenizmusa, és a nyilvánvalóvá vált tény óta, hogy az IMF diktálja már a konkrét szöveget is – féltem Magyarország felhalmozott vagyonát, bármily szerény is az. *Ez tükrözi az alábbi írás.*

Felszámolás alatt (F.a.) a nagy ga(rá)zdálkodók magánországa? F.a?! Felszámolás alatt.

A csőd – vagy felszámolóbiztos – már itt van, az IMF képviselője, az elmúlt másfél hétben itt értékelték a helyzetet, majd lediktálták Gy.F. nemzetmentőnek – patrióta,

mint tudjuk, patrióta programmal –, hogyan vágja haza Magyarország lakosságát még jobban.

Mert ki hiszi, hogy az IMF, a Világbank, az Európai Unió bankrendszere csak úgy hozomra, mert hogy – mint mondják magukról – „bátor magyar fiúk”, 25 milliárd dollár hitelkeretet bocsát a rendelkezésükre?!

Így szokták ezt a bankok? Nem így szokták! Jelzálog, az a garancia, hívják is akár-hogyan. Zálogba adott ország.

S mi a zálog? Mink van nekünk egyáltalán? Mindent eladtak, amit vinni akartak. Mindent. Maradt a föld. Kinek kell a válságban? Maradtak az erdők, a nemzeti vagyon egyik ékköve. Az igen, az már jöhet. Maradtak a nemzeti parkjaink, erdőekkel, vizekkel, talajjal, klímával. Az igen, az jöhet, a nemzeti vagyon másik éke.

S ahogyan egy nagyszerű barátom véli, maradtak a virtuális, be nem árazott értékek. A légtér. Egyéb potenciáljaink. Jöhet.

Mert csőd, felszámolás esetén nem a bajbajutott mondja meg, hogy van-e piaci értéke, piaci ára, s hogy az mennyi. Csőd, felszámolás esetén neki mondja meg a csőd-, a felszámolóbiztos, hogy

- e percben mit kell tennie
- holnap mit tehet;
- mire értékeli az eszközeit, benne ingót és ingatlant;
- mennyiért adja el és kinek, hogy a befolyó összegből fedezze a kölcsönt.

Ja, van még nekünk valamink. Ugyan a kormány kéthetente odaigéri a magyar vállalkozóknak, „önti beléjük” az ezermilliárdokat, de tényleg az övé? Tényleg az övé lesz minden pillanatban az a 23 milliárd euró, amelyet 2007-2013 között kapnánk, s amely nyilvánvalóan a kormány egyetlen reménye évek óta, hogy majd özönlik felénk.

Tényleg a miénk? Nézzük a számokat. Van 25 milliárd hirtelen felvett kölcsönkeretünk – minden felhatalmazás nélkül, hogy megmentse őket –, és vele szemben van 23 milliárd, tehát nagyságrendileg ugyanakkora az Európai Unióból érkező, majdan!!! érkező keretünk.

Ez a fedezet? Ez a fedezet!

Vagy földünk, vizünk, erdőnk, mezőnk, legelőnk, levegőnk – vagy az EU-keretünk. Ha kell, mindkettő.

Ártalmas gazdaságpolitikát folytató kormányok szabadelvű, liberális piaci kretenizmusa miatt ezerszámra éltek meg magyar vállalatok – s milliószámra alkalmazottak, melósok, tanárok, mérnökök –, hogy mi az, ha hirtelen mégis felszámolják munkájuk keretét, terepét, ha hirtelen jön a felszámoló biztos, és annyit mond: Annyi!

Most szorongj, jó, struccként földbe meredő népem, nehogy az IMF, a Világbank sima modorú tárgyalói egyszer csak úgy érezzék, hogy ők itt nem delegáció tagjai, hanem csődbiztosok.

Mint ahogyan ez nyilvánvaló volt az Este február 16-i adásában az IMF itteni képviselőjétől hallottakból, 3 órával azután, hogy a nemzetmentő patrióta minden lehetséges nagy tévécsatornán szöveget intézett nemzetéhez, melyben megnyugtatta fő választóit, a nyugdíjasokat – engem nem! –, hogy 2050-ben nálunk lesz az egyik legnagyobb rend a nyugdíjak terén.

Gy. F. – talán életében először – sugógépről beszélt, hideg, acélszemekkel. Sűgtak, diktáltak neki. Le se vehette a szemét róla. A sugógép ilyen. Írtak neki, megmondták neki.

Ezt mikor vallja be egy következő Őszödön? És ki lesz még ott?

2009. 03. 31. – Függésbe taszítottak, ez a tény

Izzik a hazai belpolitika, zaj, ricsaj mindenhol, ehhez mindenki ért, ebben rengeteg a kibic. Mintha itthon dőlnének el a dolgok. De nem itthon dőlnek el. Engedj meg két megjegyzést.

1. Gyurcsányt nem itthon buktattuk meg. Rengeteget lehetne regélni arról, hogy ki mindenki járult hozzá gyalázatos bukásához. Habverés.
Mert *Gyurcsányt külföldön* buktatták meg. Washingtonban Obama, Brüsszelben Barroso, Moszkvában Putyin látta és belátta, hogy számukra káros, ahogyan Obama fogalmazott: a járványt meg kell állítani az amerikai partok előtt. Barrosoék pedig azt közölték vele, hogy le kell mondania mindkét posztjáról. A többi csúfos haláltánc volt csupán, vergődés a kés alatt.

Mert mi is a helyzet? *Magyarország legfőbb ismérve ma a végtelen kiszolgáltatottsága*, függősége, rabláncra fűzöttsége, hosszú távon, és minden irányból. Ezt jelképezik a fenti urak. Ez így marad sokáig, ez a legfőbb jellemzőnk. Nem akarok defetista lenni, nem vagyok az, de a fenti erőviszonyokat lehetetlen figyelmen kívül hagyni. A „Porta” üzen nekünk most, ide taszították az országot. Három porta, három szultán, a háremben a nép és az ország maga.

FÜGGŐSÉG. KISZOLGÁLTATOTTSÁG. Ez alól most nem bújunk ki. A kedvenc kegyencüket úgy dobták ki a nagyok, mint a rongyot.

Várhatunk-e mást *mi*? Nem. Mindaddig nem, míg rendbe nem tettük a saját dolgainkat itthon. Nem egyszerűen választással, választási győzelemmel, hanem sok év iszonyú kemény, áldozatos munkájával, jól szervezett országával. SOK ÉV ALATT. Sok év alatt tudjuk csak felmutatni ezt az eredményt, ha...

Addig azonban a függés megmarad. A kormányzásra készülve nem hagyhatjuk ezt figyelmen kívül, mert ha – bárki, Te, más – szembeszáll velük, nem harmonizál és nem koordinál velük, mindhárom hatalmi ponton, akkor az is megsemmisül. Bedobnak helyette mást. *Ha függünk, akkor meg kell felelünk a nemzetközi erőgyensúlyok diktálta követelményeknek.*

2. ADDIG IS. Addig is – az ezernyi teendő mellett, közepette, hiszen ahova csak fordulunk itthon, ott baj van, és jaj! lesz – a legfőbb szempont, a legfőbb irány, a *döntések közepe* az legyen: hogyan, mitől, mikor lesz itt ismét *első helyen a teremtés, a teremtő, alkotó, értéket előállító* ember, cég, közösség. A hasznos tett, a *megvalósítás szabadsága*. Nem mindenféle szabadság, abból lehet akármennyi, önmagában csak önélvezet. Hanem a megfogható érték megteremtése. Szolgálja AZT az állam, a vállalkozás, az eszme. Végeláthatatlan érv sorakoztatható fel emellett, hogy csak ez lehet az út – és hogy éppen ezt az utat veszítettük el mindenben: erkölcsben, munkakultúrában, államvezetésben és -szervezésben, közösségben.

Az adórendszer, a költségvetés és államháztartás felosztása, a nemzeti fizetőeszköz védelme egyaránt EZT szolgálja, s csak ezután az összes többi lehetséges követelményt – bár arra most nem marad erőforrás.

Követelik a Fidesz programját. Meg kellene mondanunk, hogy nálunk hogyan fest majd a gyes, a nyugdíj, a lakáskamat, a gázár, a deficit. Meg tudjuk mon-

dani? Nem, ezer ok miatt nem tudjuk. De azt meg kell tudnunk fogalmazni, hogy mi lesz a legfontosabb változás, **aminek MINDENT alárendelünk**, mindezt: az itthon és a világban elfogadtatható tényleges **értéket megteremtő munka**. A spekulánsok világa helyett. Hogy mitől is lesz ez így és ilyen?! Ez az igazi új kormányzati munka. És ez szabadít ki hosszú távon a szultánok fogságából.

2009. 04. 02. – Jutalék-szenvedélybetegek járulékországa lettünk

Ma, április 2-ára meghosszabbították a bolondok napját: Bajnai Gordon csomagja formájában. Két megjegyzést fűznék hozzá, az egyik nagyobb baj, mint a másik.

1. A legnagyobb és legáltalánosabb baj, amire látszólag jó választ keres az **újabb szoclib. csomag** (mert ez is az), hogy mára az élet ezer apró jelében, az élet ezer apró helyzetében, ezerszer tízezer emberben, vagyis az ország, a nép egészében, általános morális állapotában benne van az elmúlt 7 év és a mostani szörnyű 7 szűk esztendő mára meggyökeresedett legnagyobb magyar betegsége:

Jutalékkönyörgő, jutalékosztogató, jutalék-szenvedélybeteg ország lettünk.

Már meg se mozdul senki, ha nem jár vele valami: valami jutalék, valami, ami ugyan nem illeti, de „jár neki”. Járulékország.

Jutalék. Jut a lék. Az jut. Már ki is jutott, süppedünk alá lefelé a léken. (hol egy nemzet süllyed el...)

Általános közmorál: Még meg sem tette, amit vállalt, amit ígért, ami a munkája, de neki jár. S mi az, hogy nem, hogy nem jut? Ez a rákfene, amit a korruptak bandája a sejtek mélyéig hatolóan végigdiffundált a lakosság szöveteiben. Nem véletlenül zengtem legutóbbi levelemben a munka, a tett, a megvalósítás becsületének visszaállítását, mint közcselekvéseink legfőbb kritériumát, útját.

Jutalék a tolvajnak, aki hivatali ruhát hord, s pénzt bíztak rá. Jutalék a beruházónak, a megrendelőnek, a szállítónak, azoknak, akik tudnak arról, hogy mikor zuhan és emelkedik a forint árfolyama, tehát hogyan lehet százmilliókat keresni, jutalék a szocialista pályázati kijáró embereknek, jutalék az SZDSZ megbízottainak minden privatizálásnál, nincs vége.

Járulék mindenkinek, csak fogja be a száját. Mibul uram, mibul?

2. Hogy miből? Hát az irdatlan **adósságból**. A nagy profi tolvajok számára szűk keret a kicsi nemzetgazdaság által teremtett jövedelem- és pénzáramlás, a profiknak az kell, hogy minél több pénz forogjon a pénzsűke helyett. Lopni ott lehet igazán. Ezért a mérhetetlen eladósodás előre tervezett folyamata be lett kapcsolva a rendszerbe. Ahol ömlik a pénz, ott lehet kaszálni. És itt érkeztem a második megjegyzésemhez.

Gyurcsány, Bokros, a Reformszövetség és most Bajnai mind abból a tényből indulnak ki, hogy „meg kell takarítani stb.”, szóval ki kell söpörni a padlásokat ismét”.

A szociális nyomort azzal indokolják, hogy „válság van, nincs mit tenni”. Ez azonban hazugság.

Most ugyanis „csupán” az történik, hogy *nem tudják tovább finanszírozni azt, amit eddig más pénzből, fedezet és felelősség nélküli adósságból finanszíroztak*. Abból ígértek és „adtak” mindent, beleértve a teljes szociális ellátás javulását is (szociális jóléti fordulat). Buborékot osztogattak. S most, hogy válság van, s nem kapnak több pénzt, nem tudnak tovább „adni”, el kell venniük sok mindent.

Ennek azonban még semmi köze a válsághoz. A válság csupán kirobbantotta az ámokfutást, a hazugságot. Nem fedi többé. Azt veszik vissza, amit nem is tudtak adni!

A válság még csak most jön felénk. Most, ha majd megszűnnek a munkahelyek, s nem 50 000, mint eddig, hanem 150 000. Ha majd nem futja semmire a zuhanó gazdasági összteljesítmény miatt. Ha majd nem lesz beruházás, fejlesztés, kutatás. S lesz, aki nem a hidegtől hal meg, hanem az éhségtől. Lesz haldoklásig alultáplált gyerek... A válság most jön.

NE ENGEDJÜK MEG azt az érvelést, miszerint a megszorító életszínvonalbeli és szociális brutalitásokra a világgazdasági válság miatt van szükség, ezért azokat nem lehet elkerülni, lám, az egész világ megszenvedti. AZÉRT VAN RÁ SZÜKSÉG, mert belöktek bennünket az adósok börtönébe, ahol tényleg nem szokott jutni szociális jólétre. Azt a kenyeret veszik vissza, amit odadobáltak a cirkusznak tekintett népnek.

S bizony nem tagadhatom: e nép ma cirkuszi. Kezdjük innen.

2009. 04. 16. – Értelmetlen, tehát igaz lehet...

A helyzet úgy kívánná, hogy minden rosszat elmondjak Bajnai Gordonról, most ez a mód.

Engedd meg, hogy most eltérjek ettől a sortól. Nem azért, mert nem fűszerezhetném én is a felháborodás hangját, hanem azért, hogy esetleg más szempontokat is fel-
vessek.

Bajnai nem Gyurcsány. Gyurcsány soha nem lehetett Bajnai. Gyurcsányra nem fecsegnének több szót most, az utolsó padba ment, s még így sincs a helyén, remélem, megtalálja őt az igazságszolgáltatás is, nem csupán a nemzeti megvetés. Az se nagy baj, ha – elmebeteg, lázas ember módjára – még mindig szövi a hálókát, cselez, tervez, improvizál: sokat segített ő nekünk ezzel a zavarodott elmeállapottal.

Bajnai más. Az új generáció klasszikus terméke: hideg, ésszerű, abszolút számító, intellektuális és intelligens, az önmutogatás betegségére nincs szüksége, racionális a maga érdekskáláján, szakmailag nagyon felkészült. Az is nyilvánvaló, ez látszik a szemén, a bizonytalan finomkodásán, hogy valami nem tiszta az életében, de most hagyjuk az életet.

Hiba, hogy keresztülhúzta az előre hozott választás igazságát. De más hibákat nem fog elkövetni az ő szempontjukból nézve (most nem olyanokra gondolok, mint a Vahl-választás). *Keresztülviszi a programját, amelynek első stratégiai problémáját klasszikusan oldották meg:* a Reformszövetség és Bokros Lajos, illetve az MDF túlzó programjainak előre történő bedobásával, azaz az álcákkal (mert a Reformszövetségnek ez volt a szerepe, a többieké pedig eleve nyilvánvalóan ez volt!) **olyan sokkot árasztottak** rá a lakosság hangulatára és tűrőképességére, hogy ezek után már elviselte a közvélemény a tudatot: Bajnai programja szükségszerű, elkerülhetetlen. S azzal a dobással, hogy az első héten csak a rosszat, a sokkot adagolták, és azt az előkészítettség miatt le tudták nyeletni, a majdani „reformok”, a „könnyítések”, adó- és járulékengedmények adagolásával át tudják helyezni a hangsúlyt a „**cselekvő kormány**” **képe**re.

Mert a sokkot így adagolva *le is nyelették* azt. Az utca és a szakszervezeti sztrájkok, tüntetések sebtapaszként is alig szolgálnak. Utcai provokátorai brutálisan lépnek fel mindig is, hogy a nagy tömeget elriasszák az utcától. Nem hiszek a szakszervezeti tüntetések erejében sem, nem úgy szervezik, mint akik győzni akarnak. Ügyes...

Bajnai nem fogja betegre szerepelni magát a médiában, kevesebb támadási felületet ad. *Láthatóan jó a kommunikációs stratégiájuk.* Ezért *részünkről most már majd kevés és erőtlen* lesz örökké azt a sablont mondani, hogy „az embereknek vissza kell adni a jogot a döntésre”. Ez a szlogen már kifulladt, paththelyzet alakult ki. Sokkal gazdagabb érvtár kell a jövőben. Ebbe a mostani tárba mára besültek a töltények.

Bajnainak komoly esélyei vannak, hogy bebizonyítsa *erős szakmai kormányzásának tényét és szükségességét.* Hogy ő a szakember. Szembeállítva a politikusokkal. Gyurcsánnyal szemben (ez megtörtént), és Vele szemben. Hogy mindezzel együtt ő a Gyurcsány-gang klónja, az nem kérdés: de meg fogja haladni a mesterséges megtermékenyítők Apró-hadát. *Több, mint ők.* Ezért hamarosan a kezébe kerül a kezdeményezés. Mese, hogy őt nem érdekli a politika. Ő ennek a tábornak a legnagyobb potentátja hosszú távon is. Ennek az új képletnek a megalapozása az, hogy agyon lesz hangsúlyozva a „szakmai”, politikamentes jelleg. És tényleg: a földig alázott, a gyatra szembenállás vádjával küszködő politika súlyos terhével szemben üdítő újdonság a szakmai igyekezet és tudás, az eminensség.

Bajnai az eminens ember mintaképe. Minél jobban gyalázzák a politikát, annál nyerőbb ő távlatilag is. Vele és programjával szemben – bármily élesen kiszípolyozó, tőkeparti és tőkeszolgai is ez a program – szakmailag széles látókörű, *jól kibontott, társadalmi* (tehát távolról sem csak gazdasági!) *programok képével* lehet sikert elérni. *Az ő szakmája a pénz. Mi a miénk? A társadalom.* Ezt a szakmát kell vele szembeállítani, de nem jelszavakban, hanem a társadalmat újjáépítő programmal, koncepcióval, hangsúlyokkal.

MÁS. Sokakat foglalkoztat két kérdés: és most mi lesz Gyurcsánnyal, mi lesz a jövője, mikor tér vissza? És: rákényszerülnek-e a *bajlíberálisok* (selypíték, ha szóba hozom őket) az előre hozott választásokra?

Gyurcsánynak vége. Nem úgy, ahogyan láttuk „lemondásaival”, hanem teljesen. Lemondtak róla, mert kiderült, hogy szétverte az országot, a pártját, a szövetségeit, vagyis kiderült, amit mondok róla régóta: legfőbb tulajdonsága politikailag az, hogy *anarchista*, aki nem képes számolni tettei következményeivel, nem is akar, nem is tud. Akkora kárt okozott a szocialistáknak, hogy nem fogják visszahozni, sőt: nem is engedik vissza. Kozmetikázni persze lehet, de NEM. Kinyírta őket, tudták, hogy így lesz, s most megtörtént, s ez megbocsáthatatlan, mert kiszorultak mindannyian, minimum a szégyenpadra, de lehetnek ebből még más, keményebb padok is.

Mivel a szocialisták kénytelenek voltak végigélni tehetetlenségüket, csúfos bukásaikat, s most lenyelni azt, amire eddig mindig nemet mondtak – Bajnai személyét és programját –, sokukban él az, hogy ezt valamennyire helyre kell hozni. Magával a Bajnai-programmal csak kétesen lehet. Ha kitartanak e programmal a választásokig, akkor ez az egész a nyakukban lesz, kolonc, levethetetlen.

Szerintem ezt úgy próbálják majd szépíteni, hogy *igen is, meg nem is*: megvalósítják a Bajnai-pogromot, annak alapján elfogadják a jövő évi költségvetést, azaz végigviszik a rosszat, és aztán azt fogják mondani: na, jó magyar nemzet, elvégeztük a nehezét, helyrehoztuk azt, amit kellett, amit elrontottunk, kialakítottuk a stabilitás alapjait, és mi természetesen olyan rendesek vagyunk, annyira önzetlenek és nemzet-szeretők, hogy ám legyen: most már jöhetnek az előre hozott választások.

Azaz nem várják meg a tavaszt, hanem valamikor ez év végén, a jövő év elején, leginkább januárban azt mondják: „természetesen most már jöhetnek az előre hozott választások, miért is ne, eddig is jöhettek volna, csak még dolgozni kellett a nemzet érdekében”.

Azaz megpróbálnak tőkét kovácsolni a bajból, a felelős párt benyomását kelteni.

Talán ez túl merész feltételezés, és talán alaptalan is, s bár akár értelmetlen is, de igaz lehet: nem vetném el ezt a lépésüket. *Mert mi más maradt nekik?*

2009. 05. 07. – Emléket a magyar mártíroknak

Ennél sürgetőbb teendők közepette, de azért távolról sem jelentéktelennek tekintve, felidézem a Hozzád írt egyik első levelemet, még nagyobb fájdalommal, mint akkor tettem, mert azóta is többet tudunk a magyarság elleni évszázados mészárlásokról, s mert azóta is tudhatjuk: mai közállapotainkban mindez senkit sem érdekel.

SENKIT sem érdekel, hogy méltó **emlékmű, emlékhely, emlékpark álljon azon magyarok** iránti utókori, leszámazotti hűségünk jeleként, akik egyetlen vétke az volt: **magyar, tehát halál rá!**

AZÉRT írom most újra mindezt, mert szeretném jelezni: ha e pocsék magyar állam nem tesz semmit, meg kell próbálnunk azt, ami most, ilyen nemzeti drámákat idéző esetben majdnem méltatlan, s akár szánsalmasnak is minősíthető lenne: meg kell próbálnunk a **civil nemzeti összefogást**.

Jómagam ennek első lépéseként az egykori Magyarország minden érintett területén hozzáláttam felmérni, hogy van-e erre közérő, s arra alapozva létre lehet-e hozni egy olyan **erős emlékbizottságot**, amely nem vall kudarcot, tehát nem újabb szégyent hoz a magyar létre.

Hanem éppen ellenkezőleg: a **mai Magyarország területén, de Erdély, Délvidék, Kárpátalja, Felvidék** legjobb erőinek bevonásával, s persze a távolabb élő magyarok erejére is támaszkodva, megteremti a **közösen felépítendő mártíremlékmű anyagi, esztétikai, szervezeti feltételeit, egyben a nemzeti kegyeleti ünnepek sorába veszi ezt a megemlékezést** – veszi, vagy veteti. **Van-e elég jó szövetséges?**

És íme, az 5 évvel ezelőtti levelem részletei:

„2004. július 13. – Mert magyarok voltak, azért kellett meghalniuk...”

Régóta foglalkoztat a gondolat a sikeresen aktív és gyakori holokauszt-megemlékezések láttán, hogy nekünk, Kárpát-medencei magyaroknak szintén vannak mártírjaink, ezer-, tízezerszámra, akikre a kutya sem emlékszik, még kevésbé emlékezik meg róluk: a II. világháborús Vajdaság, Dobrudzsa, a tőkén fejszével lefejezett erdélyiek, székelyek!, hogy csak a véres eseményekre emlékeztessenek; de a földjükről száműzöttek a Felvidékről, és a sort folytathatnám a magyar németek kiűzésével, hogy ne maradjunk egyedül keserűségünkkel...

...

A XX. század véres atrocitásokkal büntetett magyarokat azért, és csak azért, mert magyarok voltak. A módozatok Dobrudzsától a Vajdaságig terjednek, benne az I. és a II. világháború utáni brutális erdélyi vérengzésekkel, gyilkosságokkal, a kitelepítésekkel a Felvidékről Magyarországra és Erdélyből a Regátba, Tito szerb partizánjainak negyvenezres nagyságrendű és kíméletlen megsemmisítő gyilkosságaival, de talán ide érthetjük a hazai németiség elleni irtóháborút is, ha kimondjuk azt, ami tény: **ők magyar németek voltak**. Hosszú, nagyon hosszú a sor, amelynek láthatatlan áldozatairól beszélni sem volt szabad, nemhogy ünnepelni őket mint áldozatokat. Helyette kollektív bűnösökhöz, utolsó alávaló csatlósokhoz, azaz **hozzánk** tartozó senkiházik voltak ők is. Aki róluk akart emlékezni, az szélsőjobboldali, neo- vagy gerontofasiszta („ézelmu”) lett a kérértlen vádbeszédekben.

...

E felvetésem természetesen magyaroknak tekinti azokat az elűldözött, meggyilkolt **magyar zsidókat** is, akiknek azért kellett eltűnniük szülőföldjükről vagy a föld felszínéről, **mert magyarok** voltak zsidóként. És vonatkozik ily módon a **magyar németekre** is, akik 800 éve építették e hazát maguknak és nekünk. És vonatkozik a **ma-**

gyar cigányokra is. Ránk, magyarokra, rájuk, akik áldozatul estek brutális önkényeknek, beleértve a Kárpátalját, amelynek áldozatai a hős Szovjetunió védő oltalma alatt eleve kiestek látásunkból – kétszeresen elesettek.

Kell egy időpont, egy helyszín, egy emlékmű, amelyre azt mondjuk: erőnk, tudásunk, büszkeségünk és tiszteletünk teljes erejével arra törekszünk, hogy a magyarság nagy, átfogó emlékünnepe legyen:

*A Kárpát-medence magyar mártírjainak emlékére,
a történelmi egyházakkal együtt.*

Felvetem, hogy mikor és ki lehet alkalmas arra, hogy a nemzet szintjén kezdeményezze a legátfogóbb történelmi megemlékezések sorába venni a mi szegény kiscsávó, esetlen, halott magyarjainkat, *akik azért haltak meg, csak és csupán azért, mert magyarok voltak...*”

2009. május 13. – Hurrá nélkül! Győztes hangulat helyett bizalmat szerezni

1. Páva Zsolt győzelme engem is boldoggá tesz, volt alkalmam közelről látni és tenni érte a magam módján. Szívet melengető, nagyszerű tett, részéről, s mivel a Fidesznek is szól, nekünk is, s mivel a szoclibról szól leginkább, hát ez is melenget.

DE.

A Fidesznek a győztes hangulatú elbizakodottság egy szakaszban már nagyon sokat ártott: közvetlenül a '98-as győzelem után, amikor gyorsan elolvadt az a hatalmas, bátor szellemű támogatás, amelyet a magyar értelmiségben megszerzett addigra, s amely a győzelem fontos háttére volt; a 2002-es választások előtt is.

Maradjunk amellett, hogy több oknál fogva a győzelmi hurrá nem illik a mai hangulathoz. Ma, holnap, és még nagyon sokáig a *dolgos, okos, elkötelezett, makulátlan emberek, közösségek, pártok* nyerhetnek **bizalmat**. Márpedig tudjuk, hogy a politikai ellenfél – ellenség – legfőbb gyengéje éppen e bizalom elvesztése, ez tapossa le őket a sárba; pontosabban: hiszik, nem hiszik, ezért tapossák le őket oda az emberek, a legegyszerűbb közhangulat is oda, ahova valók.

Ne a szavakban győzzünk. Abban könnyű versenyezni. És most már lassan elengedhetetlen lesz – tudom, rettenetesen nehéz, majdnem lehetetlen – meghirdetni annak a társadalmi, s részeként annak a gazdasági programnak a

fontos, **konkrét elemeit, az alapköveit**, amit nem csupán ígérünk, hanem minden körülmények között biztosítunk is. Amikor nem lehet olyan válasz, hogy bla-bla... külső, belső feltételek miatt nem tarthatjuk a szavunkat. Ilyen nincs!

2. Hajlamosak vagyunk arra, hogy máris – mi is – Bajnai-csomagról, Bajnai-korszakról (?) csomag I-, csomag II-ről beszéljünk. Ez hiba volna. Bajnai nincs önmagában. Bajnai **meghatározott pártok programját hajtja végre** (ebben szűken vett értelemben eredményes is lesz, tényleg képes lesz végrehajtani a minden eddiginél brutálisabb sarcxivetést), s azért éppen ő, mert elődje a hitelvesztés miatt már képtelen volt erre.

Ez tehát a szociálliberális pártok programja, az MDF nyílt támogatásával (l. „nemzeti csúcs”, ahol nekik jutott a kuvik huhogása). Ők dolgozták ki a nemzetközi hitelek feltételeként, fennmaradásuk feltételeként. Ez a program egyenes következménye mindannak, amit művelnek 2002, illetve 2006 óta.

Hány évet is vegyünk?! Érdemes megmaradni annál, hogy 4 évet, 2006 óta. Érdemes az akkori, 2006 eleje óta elhangzott szociális-jóléti ígéretekkel összevetni a mai programjukat, az akkori adatokkal összevetni a maiakat. A 2002-es számok idézése ugyanis kedvezőbb lehet számukra, tekintettel arra, hogy a felelőtlen szociálpolitikájukkal és az azt kiszolgáló adósságfinanszírozásukkal látszólag prosperitást hoztak 2002-2004-ben, ami a számokban – alaptalanul ugyan, de – emelkedést mutatott.

Az adósságállományt és a gazdasági növekedést, valamint a költségvetési hiányt 2001-től kell számon kérni rajtuk, mert a nyolcéves összevetés katasztrofális. 2002 már az ő évük volt, ezért tehát e tekintetben valóságmű a 2001-es összehasonlítás.

És soha ne felejtjük el nekik a múlt elemzésében a mérföldköveiket: *a rabló privatizálókat, az állam lefejtését és lepusztítását, az off-shore bagázsokat, a korrupciót, a pökhendi milliárdosokat, vagyis azokat, akik 8 éve Magyarországot irányítják* – a káosz felé, mondhatom, nagy sikerrel. Vannak, lesznek, legyenek, akik felelnek ezért. Vagyonukkal, amit úgyis e káosszá tett országból vontak ki.

Akkora káoszt hagyva, hogy itt *10-15 évig csak azon dolgozunk majd, rogyásig inaszakadtából az egész ország, hogy egyszer e munka java elfogyasztható is legyen.* Mert a működésképtelen szerkezet, az idegen földre vándorló haszon, az adósságteher finanszírozása azt is jelenti, hogy a *következő 5 évben összességében* a gazdasági növekedés szinte teljes reálhaszna kiáramlik majd az országból, s e vegetálás után még további 5 év a talpra állás. Utána lehet

ismét gyűjteni: erőt, nemzeti vagyont, az ország, az emberek gyarapodására. Addig egy marad, de ehhez nagy példa kell: *a lélek erejének, a nemzeti önbecsülésnek, a vakbuzgó reménykedés helyett a tettek egységének visszaállítása.*

2008. június 8. – Győzelem gondokkal

Nem kérdés: nagy, várt és elvárható győzelmet aratott a Fidesz vasárnap. A Jobbik nekünk is nagy gond, mert Magyarországnak nagy gond. Mindenesetre figyelemreméltó éppen Thürmer Gyulának az a sokadik mértéktartó véleménye, hogy „a vádakkal ellentétben nem a Fidesz engedte ki a palackból a Jobbik szélső-jobboldali szellemét, hanem a kormányon levő szocialisták és eszdéeszések, ők a felelősök a katasztrofális kormányzásukkal.”

Megismétlem azt a korábbi álláspontomat, hogy nagy szerénységgel kell tudni alkalmazkodni ehhez a győzelemhez, a neheze hátra van ellenzékben is, kormányon is.

Ha megengeded, a milliányi teendő között lemezteleníteném a majdani kormányzásban a legfontosabb teendőket három pontra és egy külön kifejtendő további feladatra.

Győzzük le a gazdasági-szociális – s ennek hatására majd az erkölcsi-nemzeti – válságot, mentjük ki az embereket a bajból, mindenkit, akit lehet.

Tisztítsuk meg a közéletet a piszkos visszaélésektől, a korrupciótól, azoktól, akik felelősek ezért, beleértve azt is, hogy e hibákat mi sem követhetjük el, semmi-képpen.

Alapozzuk meg a sikeres jövőt minél több ember számára, élhető élettel, munkával, családi biztonsággal, általában biztonságot létet Magyarországon, bűnügyi értelemben is.

És a plusz kérdés: a cigánykérdés.

Ha nem tudjuk megoldani, belebukunk mi is, mint most a szociálliberálisok, akik azt hitték, hogy hazug „rasszistaellenes” jelszavakkal magukhoz tudják édesgetni a cigányok és más nyomorultak tömegét.

Megoldhatatlan, tehát meg kell oldani. Most már nemcsak általános humanitárius megfontolásokból, hanem azért, mert a közbiztonság legfontosabb kulcskérdése lesz, lett, olyan, melynek kapcsán elszabadulhat a pokol, akár a Jobbik gerjeszti azt, akár a cigányok bűnöző maffiái. Mert ne zárjuk ki annak a lehetőségét, hogy ezek

mozgásba lendülhetnek. Mind a közeli országok közül, mind a távolabbiak közül meg tudnék nevezni néhányat, akiknek nagyon nagy érdeke a gyenge Magyarország: Szlovákia és Románia mellett Oroszország és Izrael egyaránt képes lehet nagyon komoly belső aknamunkára, s hogyan nem tudjuk, ki áll a Jobbik mögött, nem fogjuk tudni, mitől indultak rohamra a cigánycsapatok. A szél elvetve, a vihar kitörhet.

Ez ma Magyarország legkiismerhetetlenebb bizonytalansági pontja, az összes szereplő kiszámíthatatlanságával, beleértve a lakosság széles rétegeinek félelmét – mert nem igaz az, hogy a cigányoknak, hogy éppen és csak a cigányoknak van okuk félni nálunk: fél a vidéki nem cigány lakosság meghatározó része, retteg a saját országában, s e szerint szavaz.

Pedig az ügy kezelhető szélsőséges politikai-strukturális omlások nélkül is. Mert azt gondolom, hogy hosszabb távon, tényleges belpolitikai-hatalmi választásokon a Jobbik-típusú szélsőjobbaldalnak nem jut több, mint egytized. Magyarország politikai struktúrája nem lesz végveszélyben emiatt. De valószínűleg meg kell tudnunk szokni a gondolatot, hogy az alapvető gazdasági-szociális-belbiztonsági változások nélkül ez a 10% jelen lesz a struktúrában.

Létkérdés tehát, hogy éppen a Fidesz-kormányzás – már csak emiatt is szükség-szerűen 1-2 évtizedre tervezendő intervallumban – újra biztonságossá tudja-e tenni Magyarországot, minden eszközzel, a prosperálástól kezdve a rendőrség hatékonyságáig.

Biztonságos élet.

Rend, őrséggel.

2008. június 8. – Csak szétszórták, de nem szórványok

Nagyon bántónak tartom azt a közkeletű, mindenki által elfogadott kifejezést, amely *szórványmagyaroknak* (???) nevezi a legszerencsétlenebb, legkiszolgáltatottabb helyzetben, már-már a reménytelenség viszonyai közé kényszerített magyarjainkat.

Szórványmagyarok?! Milyen otromba szó, és milyen igazságtalan, megalázó. Mint-ha tehetnének arról a Bánság szerbiai és romániai vidékén élők, vagy az Erdély-hegylán 1849-ben kiírtott magyarság bűne lenne, avagy a megritkított és földjéről elűzött felvidéki magyarság tehetne arról, hogy szétkergették, elhullajtották, be- és kizárták: hogy Kassán csak 4% maradt, hogy Magyarigenben ketten élnek, hogy Csucsán már pap sem jutott az utolsó magyar eltemetésére, hogy Csurogon ma sem

emelhet fejfát a lemészárolt apák emlékére. A széthullás, az elszigetelődés a legcsúnyább nyomor, amit elfogadhatatlan hatalmak mértek rájuk.

Hogy szétszórták őket, s most ők szóránymagyarok? A legjobb magyarok, a legősbbe is, mert ha már csak egymaguk maradtak, akkor sem hagyták el ősi földjüket.

Ősi földjén szóránymagyar!? Micsoda anakronizmus! Miért fogadja el ezt a cinikus szót a nemzetért felelős politika? Szóránymagyar lesz a föld, ha elhull, kihál ott az utolsó magyar is, s persze tudjuk: hamarosan hírmondó se emlékszik ott ránk, egy-két évtized múlva végérvényesen ősi román, szerb, ukrán és szlovák földnek titulálják, ahol mi nem is jártunk, csak éppen egy kicsit barbárkodni.

EZEN nem változtathatunk. De legalább ne hívjuk szóránymagyarok élők legjobbainkat. Semmilyen minősítő jelző nem kell ide. Akinek politikusként az a dolga, hogy feleljen értük, az tudja leírni, megfogalmazni a tényt, hogy ők ugyanazok, mint mi mindannyian. Végso, elkerülhetetlenül tragikus harcukban, melyben nem kapnak elég segítséget tőlünk.

2009. június 15. – Ami tűrhetetlen

A Jobbik térnyerése eddig nem zavart, a magyarországi képletben mindig is lesz jobboldali szélsőség. A mérték miatt azonban minden más lett. S mivel az új mértékük – EU-képviselő – megnövelte arroganciájukat, s most már a hivatalos magyar politikai képletnek elengedhetetlen részei, nem mehetünk el amellett, amit képviselnek.

A legfőbb, legáltalánosabb bűnük a nyílt és nagyszájú **irredentizmus**. 150 éve szenvedünk attól, hogy helytelenül ítéljük meg a Kárpát-medencei magyarság és az ugyanitt élő, közben állammá is szerveződött népek kapcsolatát. Tévedtünk már minden irányban! S ha most, az általános európai képletben éppen Magyarországon hangoskodik újra az irredenta felelőtlenység, azt nem hagyhatjuk szó nélkül. Mindig is foglalkoztatott, hogy a saját belpolitikai, sokrétű hülyeségünk mellett és közben – mert persze ez a Jobbik fő táptalaja – ki állhat mögöttük? Kinek az érdeke, hogy Magyarországon ilyesmi elhangozzék!? NE becsüljük le azokat a külső erőket, amelyeket minket mindig is gyengének szeretnének látni, hogy abból profitáljanak: a hatalomtól szétterpesztett lábú multikat és szétterpesztett lábú hazai befogadó-kiszolgáló „rosszlányait” (akik persze zömmel hímneműek), hogy a hozomány minél

nagyobb legyen; Izraelt; a szomszédos, és a reváns örök lázában élő államokat. Közük vannak azok, akiknek érdeke a gyengeségünk – akiknek érdeke a Jobbik irreudenta hőzöngése, s ennek révén Magyarország sakkban, rettegésben tartása. Ettől a Jobbik-irredentizmustól tényleg el kell határolódnia Magyarország vezető politikai erejének, a Fidesznek, és egész szövetségi rendszerének. A Jobbik a nemzet erejét fúrja szét most éppen, mint azt tették elődei a szélsőjobb változatokban.

Megbocsáthatatlan az **antiszemitizmusuk**. Ez ugyanúgy javarészt a szociálliberális garázdálkodásból táplálkozik itthon, mint a cigánykérdés. Ellenreakció, s persze nem tagadom, van gyökere a lakosság egy elenyésző, százalékosan alig mérhető részében (1-5%). De mert ez sem ilyen egyszerű, el kell mondanom, hogy feltételezésem szerint ez az antiszemitizmus is szervezett hátterű, mint az irredentizmus. Ugyanazon erőknél jön jól, mint az 1. pontban felsoroltak, persze a multiknak kevésbé, Izraelnek inkább, s a hazai szociálliberális erőknél leginkább: áldozattá kell lenniük, hogy igazolják létjogosultságukat. A Fidesz az antiszemitizmus következetes ellenfele, aligha lehet számon kérni rajta bármit is. A legkevésbé sem kell alkalmazkodni ahhoz a provokatív lihegéshez, amelyet Lendvai Ildikók és Gusztos Péterek produkálnak összefonódva.

A **cigánykérdés** ilyen felfogása is bűne a Jobbiknak, és a nevetségesen rettenetes Magyar Gárdának. Sokat fog ártani Magyarországnak. Itt már nem 1-5% a mérhető támogatás, sokkal több annál: hiszen tényleg megromlott a közbiztonság, és annak egyik fő okozója a cigánymaffia könyörtelen módszere, a saját fajtájával éppúgy, mint bárki mással. A cigánymaffia által okozott anyagi kár persze elenyésző a fehér-galléros, a politika által is támogatott maffiák által okozott hihetetlen károkhoz, a tényleges állami szintű korrupcióhoz képest. De míg ez utóbbi elrejtí magát, nem kismértékben a cigánykérdés állandó szinten tartásával is (magával azzal, ahogyan nem oldja meg, és nem is akarja), addig a cigánybűnözés a mindennapi lét fenyegetése, főleg azoknak, akik ott élnek a veszélyeztetett zónákban. Azaz majdnem mindenütt.

A vidék magyarságára számító Fidesz nem mehet el e probléma mellett. Kőkemény állami fellépésre, a nyomorult lét enyhítésére, és a Magyar Garda típusú önkényeskedés radikális visszaszorítására van szükség. Mindenekelőtt kiszámítható társadalom-, gazdaság-, és szociálpolitikára, a közfegyelem eszközeinek teljes tárára. S nem utolsósorban a fehér-galléros családok nemzeti méreteiben mindent felzabáló sáskahadának likvidálására – emberekről lévén szó esetükben is: tehát a törvények alkalmazásával!

Kedves Viktor! A fent leírtak olyan aktuálisan foglalkoztatnak, hogy a hagyományoktól eltérően e levelet közzéteszem azzal párhuzamosan, hogy elküldöm Neked. De köszönöm a figyelmedet ez esetben is – ez esetben kiemelten.

2009. június 25. – Hol a lé, Gyé?!

Adalék ahhoz, hogyan kell bánni azokkal, akik az országot kifosztották...

Off-shore banditáink vezérfigurája is Gyurcsány, a többi az inas. VAJON hol van a tavalyi osztaléka? S egyáltalán: az Altus off-shore múltja közismert, még ha itt az „off-shore” csupán Luxemburgot jelent is. Ugyanaz.

Nos. **Tény. Gyurcsány tavaly nyáron kiadta minden bizalmasának**, hogy amijük van, azt tegyék pénzzé, s pénzüket konvertálják erős valutákba, amiket kideríthetetlen devizaszámlákon helyezzenek el. S lőn. Tették. Tetük.

Nem is folytatom. Ők tudták, mi jön ősszel. Azt kevésbé tudhatták, hogy a világban is megjön, de azt igen, hogy a magyar gazdaság fizetőképességére mi vár, mi vár a forint árfolyamára. Akik „mindenüket” mozgósítva, így aktivizált forintkereteikből 228-230 forintért eurót, 145 forintért dollárt vásároltak, azokat számukra biztos számlákon tudva, vagyonokkal felérő likviditást csempészték ki az országból, fél évvel később, összeomlásunk után, a 310 forintos euró- és a 245 forintos dollár-áron milyen jól is kacaghattak: jó időben, jó helyen voltak!

Egyszer már meg kellene velük értetni, hogy ez tévedés. Optikai csalódás. Rossz időben voltak rossz helyen. Osztalékok? Off-shore bandák, hol lé?

2009. július 26. – augusztus 8. – Majdországban

Megítélésem szerint az MSZP és ripacs társulata – az SZDSZ-szel és az MDF-fel alkotott szövetsége – az EU parlamenti választás sokkja után túljutott a holtponton. Ha túljutott, onnan felfelé fog jönni. Soha ne tévesszen meg bennünket júniusi katasztrofális támogatottságuk. A megosztáshoz hozzászoktatott, genetikusan ránevelt magyar közállapot – a nép, a közvélemény – azon része, amely háromszor is győzelemhez segítette a szoclib hazardírozást, ma is él, ma sem sokkal kisebb. Elbújt a

barlangjába, onnan figyelte a válságos időszakot, s Gyurcsányt, a hazug hazaárulót maga is kiközösítette. De nem szűnt meg az az illúziója, hogy ők az igaziak, hogy ők tudják, hogy ők érdemlik meg, hogy ők csinálták meg, és meg is fogják. Átmenetileg elbújtak, mert vezetőik szégyenteljes uralkodása nem volt többé vállalható. De saját szégyenüket – hogy hatalomra segítették ezeket – soha nem fogják bevallani maguknak. Jelre várnak, hogy előjőjenek a mítoszok világába: hogy övék ez az ország, csak most egy kicsit rosszul ment. Vagy még inkább: hogy nem lehet másé, még kevésbé a másik oldalé, nem lehet a Tied.

A legmélyebb válságuk idején sem gondoltam, hogy belhatalmi tétmérkőzésem csak 17%-ot kapnának. Azt gondolom, hogy az összlakosság körében minden komoly helyzetben megvan, meglesz a 20-25%-os támogatottságuk, és a választásokon 30%-ot képesek elérni bármely helyzetben. Nem hiszek benne, s nem is tartom helyesnek azt a tételt, hogy Európában s Magyarországon is egyedüli politikai tényező maradt a jobboldal. Keserűen látjuk most is – a Parlament nem hanyagolható valóság, jelenlegi erőviszonyai nem törölhetők ki –, s főként látjuk majd, hogy van, brutálisan működik a magát baloldálnak hazudó politikai gengszterállomány. S nem csupán „élcsapat”, hanem tömeges mozgósításra képes sűrű szövevény: az ország szövődménye.

Támogatói sem bocsátották meg a Gyurcsány-korszakot, s zavarukban visszahúzódtak barlangjaikba. DE jelre várnak, üzenetekre, amelyek erőről, az ő személyükbe is visszatérő baloldali erőről árulkodnak nekik. E jelek már érkeznek, ez az utóbbi 1-2 hónap legújabb fejleménye: nem törtek össze, mint a sebében vonagló vad, felállni, és közben véresen harapni akarnak. Kiszámíthatatlan az ilyen vad. De kiszámítható a szoclib vipera: harapott, harap és harapni fog, mint mondta nekik Lenin a tanulásról.

A jeleik, az üzeneteik:

1. A Bajnai-kormány látszólag, néha láthatóan is kimetszette magából a Gyurcsány-éra számos gennygócát. (Most hagyjuk azokat, amelyek maradtak.) Nem sikertelen az a próbálkozása, hogy ő szakmai kormányzást folytat a válság elkerülésére. S hidd el, fel is fogja mutatni, hogy ő, éppen ő elkerülte. A múlt, hogy ki okozta, homályosul, mint minden, ami elmúlt. A „baloldal” támogató tömegének szüksége van erre a „sikerre”, vágyik, vár rá, mert erre tudja felfűzni kiszabadulását a barlangból. Van miért előjönni, „megcsináljuk ezt is”. Erre mondom azt, hogy a választásokon 30%. Vágyik arra, hogy elta-
karhassa bűnét ezért a közelmúltért és jelenért. „Bajnai nem Gyurcsány” – írtam tavasszal. Gyurcsány programját hajtja végre, de ő végrehajtja.

2. A szocialisták száz, ötven és 20 éves trükkje a „majd”. Majd szebb lesz, jobb. Ez olyan mélyen ivódott a megosztott köztudatba, s e megosztottságot olyan erővel teremtik újra, hogy hazai népünk – a határon túli nemzetrészek még bizonyos kivételt képviselnek – a mindenkori, olykor aljas békék és kompromisszumok népe. Ezzel élni senki sem tud jobban, mint azok, akik 50 éve főállásban gyakorolják és gyakoroltatják. Erre képezik ki Magyarország népét. Majdország majdnépét. MÁR jön a Majd. Teljes erővel és hatásosan. S itt jegyzem meg, hogy az ő szempontjukból nézve nagyot és javukra változott a kormányzati kommunikáció a Bajnai-időszakban: az agresszív, öntelt, kihívó és rögtönzött, egocentrikus Gyurcsány-éra helyébe szakmailag találékony, felkészült stratégiájuk lépett. A porhintés hatásos, ha az emberek szemét belepi az igazság elől – s lesz bizonyítékuk is: amit vállaltak, hogy tudniillik „fájni fog”, az már nem is fájdalmas, hiszen tudhatja mindenki, hogy fáj. Ennek alátámasztására megemlítem, hogy olyan mértékű fájdalmat préseltek le könnyedén milliók torkán, hogy ezt egy éve még elképzelni sem tudta volna senki, s közben olyan korrupt milliárdosok vezetik az átverteket, mint sehol a világon. Ekkora tömegű brutális kivégzőszert beadagolni az amúgy is kivérezett félhalottnak, minden következmény nélkül?!

S megemlítem, hogy a Fidesznek nincs új stratégiája a júniusi győzelem óta. Nincsenek súlypontjai, kiszáritotta a nyár a kommunikációját, amely nem akarja észrevenni, hogy a Bajnai-adagolás és maga a kormányzás „szakértői” stílusa, éppen tömeghatása miatt, merőben más követelményt állít, mint ami az ölünkbe hullott EU-választás előtt szükségeltetett. Úgy tűnik, a Fidesz és kommunikációja pihen a nyáron. Éppen ezt használták ki – igaz, a végveszély kényszerítő állapotában – a szoclibek. A szinte megbénító válságukból operatív hangsúlyokkal és a kormányzás épségének és zavartalanságának érzetével magukhoz vették a közvélemény alakítását. A fő kérdés, egyben állítás: lenyelették mindazt, ami elképzelhetetlen volt korábban. A mélyponton nemcsak stabilizálódtak és konszolidálódtak, hanem aktív ellentámadásba lendültek. Soha nem adják vissza, amit elvettek, mert fél évszázadon át úgy uralkodtak, hogy ők a nép, s minden a népé. A nép zokszó nélkül tűri a legaljasabb fosztogatást, s láthatóan nincs is ennek határa! Börtönért kiált, amit csak most nyáron megtudtunk.

Annak első jelére, hogy a megsemmisülés helyett képesek lesznek talpra állni, százazrek állnak vissza hozzájuk – el se mentek tőlük, s főleg nem hozzánk jöttek. Ebben az összefüggésben különösen veszélyes, ahogyan ki fogják használni a cigánykérdést, a cigányszavazókat. Ahelyett, hogy önmagában a cigánygyilkosságok miatt lemondának, mint kormányzásra alkalmatlanok,

el fognak jutni ahhoz a képlethez, hogy cigánygyilkosságok = Magyar Gárda + Jobbik a Fidesz hallgatásával – és a cigányok biztonságát majd a velük azonosuló szoclib fogja megvédeni.

3. A megroggyanás keltette riadt félelem, rángatózó idegesség és a féktelen hatalomvágy s szerzési inger egyszerre van jelen bennük. Mindkettő aktivizálja őket, mint békát az áramütés. Óriási gazdasági hatalmat építettek ki, s nem csak a hatalom csúcsain. Nem a néhány százfős milliárdos elitjük az egyetlen bázisuk. Tízezerszám tömték ki uralkodásuk 3 ciklusában a klientúrát, magánvagyonokba áramoltatva minden állami és uniós forrást. Nem kapzsik, tudják fönt, hogy ha maradni akarnak, ki kell tömni vagyonnal a legszélesebb sávokat is. Ez az igazi alapjuk, a magabiztosságuk forrása, és egyben legfőbb védelmi sáncuk is: EZT nem fogják hagyni. A volt állami és EU-források bőven keretet teremtenek a láthatatlan választási megvesztegetésre, az erővonalak átalakítására. A Fidesz ma sem mondhat jobbat annál, mint amitől mindig is szenvedett az elmúlt 15 évben: nem ért a sajtóhoz, a sajtó nem az övé.

Fél éve még azt mondtam, nem szabad túl sokat foglalkozni a törvényes keretek szabta megbüntetésükkel, mert óriási erőket von el tőlünk. De egy felelős állam nem nézheti végig, ahogyan kivonták a nemzet vagyonát, minden lehetséges potenciálját a magánbirodalmaikba. Rothadt a rendszerük, melyet a szabad rablás helyett a törvényes, legális rablásra építettek ki – s rothadttá tették mára az országot, mert egyre többen érezték úgy: nem fognak kimaradni ebből a rablásból. Felelős kormánynak vissza kell vennie az állam vagyonát, s a tolvajokat – bűn és bűnhődés alapján – igyekeznie kell az igazságszolgáltatás-büntetésvégrehajtás kereteibe szorítani.

Állunk, tehát visszaesünk. Mennek, tehát előrébb jutnak. Ez most a helyzet. Nem várhatjuk, hogy eleve elrendelt módon a miénk lesz a győzelem, főleg mert kétharmados győzelem nélkül nincs igazi győzelem. A sima többségű kormányzás megbénít, az állóháború ugyanazzal a nemzeti katasztrófával jár, mint amit eddig látunk. Nem a megbüntetésükhöz kell a kétharmad, annak lesznek útjai, s várja is ezt a közvélemény (nem a fenyegetőzést várja, hanem a tényleges felelősségre vonást). Hanem ahhoz, hogy sok évtized, talán évszázad óta először lehessen olyan kormányzás, amely hosszú távra kialakíthatja a nemzet járható útját. A hagyományokra építő, a világon élő magyarság többségének támogatását élvező, nemzeti érdekeket követő kormányzás megkapja majd utólag ezt a felhatalmazást a lakosságtól, amely – de csak hosszú

távon érvényes eredmények alapján – képes lesz kimozdulni a megosztottsággal járó kunyeráló koldusszokásokból. Képes lesz nemzetté formálódni. Ma ettől megfosztották, nagyon módszeresen, végeláthatatlan intézkedésekkel, az ország eladásától a kettős állampolgárság megtagadásáig.

És még valamit. Tudom, hogy a Fidesznek van programja, azt is tudom, hogy hiányosnak látszik. Lesz majd teljesebb. Az emberek azonban ezt még és most nem tudják. Nem vágható hozzájuk, hogy olvassák el az EU-választások kétszáz oldalas anyagát. Egy dolog tehető: ezekben a hónapokban, világosan és nem a kormány lépéseire reagálva, nem cáfolva és tagadva, hanem állítva, és éppen Neked, a Te személyedhez kötve le kell verni azt az 5-10, legfeljebb tucatnyi alappillért, amit mindenki világosan megért, követni tud, s ami akkor sem változhat rossz irányba, ha belepusztulunk: ami azért lesz úgy és csak úgy, mert megígértük, és mert mi ígértük meg. Ha van 10 ilyen cölöpöd, verd le mielőbb, nyilvánosan, az egész magyar nép tudtával.

Ópusztaszer, 2009. júl. 26. – Ozora, 2009. aug. 8.

2009. szeptember 1. – A válság mélyén

A nyáron módom volt több időt szentelni, személyesen is tanulmányozni a globális válságot, a kiutak keresését külföldön, s persze egybevetni ezt hazai lehetőségeinkkel, teendőinkkel. Ezekből a megfigyelésekből és elemzésekből szeretnék átadni néhányat e levélben.

1. A világban, az USA-ban:

Bár a nyugati féltekén 2009 augusztusa óta sokan hangoztatják, hogy a válság mélyén túl vagyunk, s a fellendülés első jelei láthatók, nincs okunk osztani az örömet. Ami történik, az még csak a felszín, s elsősorban a pénzügyi szférákat érinti, főleg a részvényt piacokat. Ezen nincs mit csodálkozni, itt volt a legnagyobb a zuhanás és a pánik, erős az önkompenzációs igény, s persze készen áll a spekuláció. Nagy tőkét várnak tőzsdei befektetésekre a világban, átrendeződés folyik, a legerősebb pénzügyi csoportok ebben a szélsőséges le-föl és kilengésben a manőverek révén likvid tőkéjüket átváltják a most olcsón megszerezhető reáltőkébe, reálvagyonba.

A reálszférában, a termelésben és foglalkoztatásban távolról sincs rózsás helyzet. Megítélésem szerint 2010 vége előtt nem gyűlnek egybe azok az erők

és folyamatok, amelyek a termelés és a foglalkoztatás terén tényleges fellendülést hoznak. A 2007-es szintre pedig csak 2012-től jutnak el, vagyis a valószínűsített fellendülés még 2-3 évig elhúzódik, addig bátortalan lesz, megtorpanások kísérik.

A most üdvrivalgással fogadott nyári „recovery”-nek, vagyis a mélyponton történt túljutás illúzióját súlyos félreértések terhelik, melyeket nem vesznek figyelembe:

- a mostani lendület egy soha nem látott nyugati összehangolt költségvetési (fiskális) és központi banki (monetáris) erőbevetésnek a következménye. Ennek ereje átmeneti, nagyrészt kifogy az év végére, és a jövő évben hasonló erővel nem ismételhető meg, stimulátori hatása tehát lecsökken.
- jó okom van azt hinni, hogy kiderül majd, mégpedig fájdalmasan: az újonnan formálódó világ nem ugyanaz lesz, mint amit elhagy, sok más mellett azért sem, mert a fellendülés igen magas munkanélküliség mellett megy majd végbe („jobless recovery”), a gazdasági növekedés nem teremt bő munkaerő-piaci kínálatot. Ennek morális hatása mellett az a hátránya a fellendülést szolgálni kívánó költségvetésre nézve, hogy sokkal kisebb lesz a befizetett járulék, és sokkal nagyobb a szociális támogatás: azaz nő a költségvetés hiánya, amit az ideai támogatási hullámok amúgy is nagyon megterheltek. A pangás elhúzódik.
- ezek a költségvetési stimulusok csak igen kicsit érintették a háztartások fogyasztását és a kisvállalkozások életképességét, márpedig a reálfogyasztásnak ők az alapelemei. Így a tavalyi év vége óta kieső fogyasztásuk és beruházásuk – annak alacsony színvonala – a következő években sem ad alapvető lendületet a gazdasági növekedésnek.

Természetesen nagyszerű elemei is vannak a nyugati válságkezelésnek, ezek nélkül ma a világ nagy bajban volna. Mindenekelőtt magát a rendkívül radikálisan bevetett fiskális eszköztárat emelem ki: a költségvetés óriási terheket vállalt annak érdekében, hogy a mélyponton viszonylag gyorsan stabilizálni tudjon. És ami újdonság: a fiskálissal azonos irányban és ütemben lépett a monetáris politika is: olcsóvá tette a pénzt, hogy ismét hozzáférhessen a vállalkozók világa. A drámát így el tudták kerülni, a világ gazdaságának reálelemei nem roppantak össze, nem alakult ki mindenkre áttérjedő kumuláció a termelési és kereskedelmi folyamatokban. És az is bebizonyosodott, hogy a válság elleni küzdelemben a lakásépítés, a lakáspiac fellendülése a gazdasági mozgás fő indikátora. Az első lépés, az első eredmény, amelyre lehet építeni tömegesen.

2. *Itthon:*

Természetesen nem akarhatok receptet adni, inkább csak a fentiek összefüggésében néhány javaslat.

1. 2009 végére ki fog derülni, hogy miközben a nyugati világ magára talál, nálunk a Gyurcsány-Bajnai-kormány kómába taszította a gazdaságot. A komák kormánya a kómába kergetett hajó kormányánál: ez lesz a karácsonyunk.

Ezt azért kell tudnunk, mert nincs és nem lehet semmi okunk 2010-re jó irányú változást ígérni. 2010 nemcsak a választás éve, hanem a hazai nyomorult állapot fennmaradásának éve is. Az új kormány sem ígérhet mást, hiba, ha ezt teszi 2010-re. De nem is kell ezt tennie. 2010-ért minden felelősség a mostani kormányzást terheli. Ezt így kell felfogni. Csak 2011-re szabad érezhető változást kilátásba helyezni.

Jelezzük 2010-re, hogy alacsony lesz a GDP növekedése – ehhez a lezüllötten alacsony színvonalhoz képest is!, nemhogy a kiinduló 2007. évhez képest –, hogy a foglalkoztatásban nem érhető el érdemi javulás. A költségvetés bevétele kicsi lesz, érdemes eleve kicsire tervezni, s nagy hiánnyal számolni, a megfogyt gazdagság nem termel jövedelmet, járulékot, viszont a kifosztott társadalom nagyobb igényt tart a szociális hálóra. Ha ezt az egész folyamatot 2010-et illetően realistán kezeljük, akkor 2011-re tényleges javulás programozható. De ne előbb!

2. Radikálisan szakítani kell azzal a bűnös 2 évtizeddel, amely a multikat és a velük együttműködőket, valamint a hatalmas EU-források és más hazai erőforrások megcsapolóit részesíti előnyben. NEM! Egészséges gazdaságban a jövedelemtermelés 70%-át a kis- és közepes vállalkozások (kkv-k) adják, az új munkahelyek 80%-át! a kkv-k teremtik meg. Gazdasági növekedés nem képzelhető el nélkülük. Nálunk ők a mostohagyerekek, az állam pedig a gonosz mostoha.

Hiába van bármilyen költségvetési stimulus – költekezés a válság ellensúlyozására –, ha az nem tud termelést és foglalkoztatást növelni, ha az nem érinti a kkv-kat, hanem helyettük a multikra és a fogyasztás ösztönzésére figyel ijedtében, ez esetben a fiskális hatás semleges marad. A válság leküzdésének speciális időszakában ugyanis a költségvetés – a stimulus – feladata nem fogyasztási, hanem termelési kérdés.

3. A Magyar Nemzeti Bank ne kezdessen túl korán harcot az új kormánnyal szemben a költségvetési deficit méretét illetően. Mi most nem abban a helyzetben leszünk, ahol a deficit a fő baj, hanem abban, ahol a lassú halál a fő baj. És az MNB ne túl későn adjon monetáris lazítást (kamatcsökkentést), mert a hazai kkv-k fagyhalála szintén nagy baj. Fiskálisan és monetárisan

egybehangoltan és egy irányban kell ösztönözni a magyar gazdaságot: az élet felé.

4. Nyugaton szerzett tapasztalatomat hívom segítségül egy merész kijelentés alátámasztására. Ott is az látszik, ami itt. NE fogjon senki könnyelműen a húrok pengetéséhez, HA egészségügyi reformról akar beszélni. Még világosabban: ne beszéljünk egészségügyi reformról. Biztos bukás mindenütt, most éppen Obama hallatlan népszerűsége bukott 60%-ról 49%-ra 5 nap alatt ugyanezen okból. Az „egészségügyi” reformhoz tényleg mindenki ért, még az is, aki a focihoz nem. Mindenkinek van saját tapasztalata, panasza, töméredek sok, a kés itt tényleg húsba vág. S mindenki a sajátjában hisz, mert abban él (vagy hal). HELYETTE inkább szisztematikusan működő, átlátható és biztos nemzeti alapokon működtetett egészségügyre van szükség – annyira, amennyit az ország termelő képessége megenged. Az ilyen egészségügy nem ripacskodik minden nap a reformok léha szócsépelésével, hanem csendben gyógyítja az ország lakosságát, évtizedeken át működő megbízható alapokkal. Ne ígérjünk reformot, mert hogy ne beszéljünk róla – gyógyítsunk, előzzük meg a bajt.

3. *Konkrétan is:*

1. Van néhány terület, ahol azonnal, még a jelenlegi fojtott kiadási potenciál mellett is lehet, kell lépni, tudva, hogy most első lépésben csak erre futja.
  - Azonnal ki kell menteni a bajból azokat, akiknek veszik a lakásuk, s tehetnének érte, hogy – támogatással – elkerüljék e csődöt, a bajt, ahonnan nincs vissza.
  - Az árva és félárva körülmények között élő családok támogatása, a gyerekek kimentése e pusztulásból.
  - Az 1-3 főt foglalkoztató kis családi vállalkozások működő pénzügyi alapjainak megszilárdítása, bővítése.
2. A bankok számára általános kompenzációs adó bevezetése. Nem „szolidaritási”, abból nem kérünk, nem is adnának. Hanem olyan, amelyet nem tudnak kikerülni, nem áthárítható, és szigorú bankellenőrzéssel megfogható. Kompenzáció azért a több mint egy évtizeden keresztül kiszippantott nyereségtömegért, extraprofitért, amelyet monopolista módon, a kormányok hallgatólagos tudtával vontak ki a gazdaságból, a lakosságból, 30-40%-os profittal és repatriálással az anyaországukba.
3. A szociálliberális kormány idézte elő azt a disszonáns, páratlan méretű nyomorhelyzetet, hogy a lakás- és más hitelek óriási tömegét nem a saját jövedelmét kifejező valutában, nem forintban, hanem devizában vették fel az

emberek. Ha maradt volna a Fidesz-kormány által megteremtett lakástámogatás, nem tartottak volna itt. Most egy új kormány feladata legyen, hogy teljes eszköztárával érje el a forintalapú hitelezés primátusát az euró bevezetéséig terjedő időszakban.

4. Az év végén elindul a tényleges kampány. Tisztelettel kérem – s tudom, talán fölöslegesen is –, hogy ne vedd fel majd a szoclib kesztyűt, méreggel van átitatva: azaz semmi esetre se folytass velük negatív kampányt, akkor se, ha durvaságuk vérig sért majd sokakat. A legjobb ellenszer a természetes elegancia. Majd a törvénykezés megtalálja a módját az elsámoltatásra.

És két nagyon is konkrét javaslat:

- Az új kormánynak azzal is ki lehetne, kellene fejezni törődését az emberekkel, hogy milliós példányszámban megjelentet egy szép kis könyvet mindannyiunk egészségéről, az elérhetőről. Olyat, amely – az önkormányzatok törődő figyelmességével, az ő kezükből eljuttatandó – érthetőn tartalmazza az egészséges élet ismérveit, az alapellátást, a jogokat, a gyógyuláshoz vezető életutat és infrastruktúráját.
- Létre kellene hozni – komoly, nagy pénzügyi alappal – a mindenkitől független, az állam mellé épített alapként az „Új Nemzedékek Befektetési (Beruházási) Alapját”. Ezer érvem volna mellette. Az USA-ban működik hasonló néven „Generation Investment Fond Companies”, Al Gore részvételével hozták létre 2004-ben.

...

...

2009. szeptember 8. – Magyarországon befellegzett a demokráciának – egyelőre

1. Magyarországon nincs demokrácia.
Lehetne, volt is talán, de nincs.
Ahol korrupció van, ott nincs demokrácia.
Magyarország drága földje bűzlik, Magyarország drága földjén korrupció burjánzik.
Termelik, tenyésztik.
A kormányzók a korrupció vezetői, ezért a fejtől bűzlő hal esete helyett a fejtől bűzlő föld esetével van dolgunk.

Ahol demokrácia van, ott nincs korrupció. Csalók, gazemberek nem uralkodhatnak a népük nyakán. Ha valaki itt demokráciát akar, az nem lehet korrupt, sem párt, sem mozgalom, sem vezető, sem félvezető, félrevezető pláne nem. Az ugyan nem tudja kiirtani a korrupciót, de ha maga nem sáros, elkezdheti. Ha maga is sáros, nem lesz más, csak a korruptak sártaposása. És úgy hívják, hogy Magyarország.

Volt itt aljasság bőven az elmúlt 7-8 évben, ami által ide jutottunk. Felelnek majd, mert ha nem, felelnek azok, akik elmulasztották a felelősségre vonást. Volt itt és van is aljasság bőven: az ország szakadékba taszítása, a szegények tömege, a nemzetárulás 2004. december 5-én, csaló milliárdosok állami pidesztálra emelése és így a köztörvényes bűnözés rangosítása kormányzássá... De akkora gyalázat nem érte a nemzetet, mint amekkorát a korrupció állami rangra emelése, intézményesítése okoz. Mert ha ő nem, akkor én miért ne... ha ő, akkor én is. Így lettek a közvagyon elrablóiból a csalás istenei, főntről lefelé táguló spirálban. Szerencsére vannak szorgalmas honpolgárok, akik számolják, mit tettek, s bár ez megszámlálhatatlan, készülnek a kimutatások, mint az, amit egy bizonyos Gyurcsány Ferenc cégeiről köröznék az interneten.

2. És nincs demokrácia amiatt sem, mert itt és most csupán az történik, hogy egy párt egypártrendszere helyett egyes pártok korrupt rendszere vág magának rendet. Hull a kalász, hull a fej. Gátlátalanul pusztít, mint a nagy kaszás. És tudjuk: a nagy kaszás örök életű. Ezek is? Elképzelhetetlen, hogy a ma az ellenzékben kormányzásra készülő pártok hasonló bűnbe essenek... vagy ha és aki esett, ne jusson ugyanarra a sorsra, mint a fentiek majd.

2009. szeptember. 11. – A távlatról – vízió a fejlődésért I.

Talán nyílt kapukat döngetek, de ezúttal mégis szeretnék kopogtatni, mindaddig, míg hallható lesz.

Minden bajunk mellett a legfőbb, hogy nincs a fejlődésünknek mindenki által követhető távlat, stratégiai összképe, méltóbban: nincs víziónk. Olyan biztosan nincs, amelyre minden felfűzhető és a nagy többség érdekében praktikus is egybeesik, miközben a nemzet egészének fejlődését eredményezi. Nem is könnyű feladat, magam nagyot tévedhetek, de hátha nem...

Az idegenforgalom, a turizmus, a vendéglátás – ez volna, lehetne az a lánc, amelyre a szemeket fel lehet fűzni. Tudom, brutálisan egyszerűen hangzik ez az olyan levegőben repkedő, és ott is rekedt fogalmakhoz képest, mint innováció, a tudás társadalma, az informatika társadalma stb... Mégis megpróbálok érvelni mellette, sokrétűen.

Magyarországnak szorgos népe van, illetve ismerő, előzékeny, szerény nép, a vendéglátás – legalábbis a régi, hagyományos, szívből jövő – a vérben van, sokkal inkább, mint akárhány népnek, nemzetnek. Genetikusan erre termett. Természetesen az a jövő idegenforgalmában egy teljesen más minőséget kívánna, erről még szólok, de a gén adott.

Magyarországon az elmúlt 20 évben egy területen történt monumentális fejlődés, amelyben ugyancsak megelőzzük a velünk járó társakat: ez pedig az infrastruktúra, a legszélesebb értelemben, beleértve a kommunikációt is. De ideértve a hőforrások, a gyógyvizek feltárását és elérhetőségét, az ország legkülönbözőbb pontjainak viszonylagosan gyors elérhetőségét stb.

Magyarországon a vállalkozói habitus a kis- és közepes vállalkozások és főleg a családi vállalkozások szintjén szintén genetikusan megalapozott – a praktikus, rafinált magyar elme és viselkedés, a talpraesettség nem mítosz –, de ez mindmáig kielégítetlen, légüres térben ügyletenkedik, illetve kényszerpályákra, vakvágányra, zsákutcába terelték.

Magyarország geostratégiai helyzete – korábban kivívott tekintélye és földrajzi fekvése – centrumszeretet ad neki Európa közepén. Természeti adottságai ezt kiemelik, változatos hangulata és kitűnő klímája vonzerőt gyakorol a kontinens, a világ más népeire.

Magyarország lesüllyedt. Lelke elhanyagolt, lakossága szétesett és széthúz, mobilitása nagyon korlátozott mind a határokon belül, mind a világban, szakmai és önképzése megrekedt. Magyarország lakossága perspektívátlan, nem tudja, mi a célja, mire képes, mit várnak tőle. Nincs testre szabott feladata, olyan, amelyet megért, s amelyet követni tud, amelyben megtalálja saját – egyébként távolról sem mohó – egyéni számításait: csendes gyarapodását. Az ehhez vezető úton szívesen tanul, mert tanulékony; szívesen áldoz pénzt a sajátjából is, mert tud áldozatot hozni; s szívesen dolgozik ezért, mert egész életében ezt teszi, sokkal inkább, mint bármely más nép, nemzet, amelyek közül a gazdag csoportnak nincs szüksége rá, a szegényebbeknek pedig máshol vannak a hangsúlyai...

Magyarország tanulni, dolgozni, gyarapodni akar, s most nem tud. S nem érdekes számára az a baromság, hogy mikor érjük utol a fejlett országokat. Soha. Magát akarja hasznosítani, ennyi. S ennek eleget lehet tenni egy fél vagy egy egész emberöltő alatt, azaz 20-30 év alatt, oly módon, hogy minden lépés már holnap elkezdődik, s minden eredmény már holnapután élvezhető.

EZÉRT MAGYARORSZÁG VÍZIÓJÁT AZ SZOLGÁLJA, aki a nemzeti fejlesztési stratégiák, politikák, tervek közepébe az idegenforgalmat állítja, mint fő célt és mint (sok) mindent elrendező erőt. Az idegenforgalom fejlesztése nem a mag, amelyet elvetünk, s majd egyszer talán kikel. Ez maga a fa, amelyet állandóan ki akar vágni valaki, ahelyett, hogy ápolná, nevelné. Itt áll a kertünkben.

A kis- és közepes vállalkozások élénk fejlődésének legfőbb terrénuma.

Az elnyomott agrártermelés, az elsorvasztott élelmiszeripar, a hazai élelmiszer-választék (-ellátás) kiemelésének legjobb útja.

Az ország újjá- és felépítésének legfőbb fizikai mozgástere – ő az építkezések állandó láncolata. A motor szerepét játszó építőipar fellendítésének gyors útja – nem az energetikai szektor erőszakolt fejlesztése a mi valós választási lehetőségünk.

A legmozgékonyabb, az export- és importfüggőségnek legkevésbé kitett szolgáltató szektor, ahol – a belföldi turizmus várható és sokirányú felerősödése miatt – nincs primer módon kitéve a külföldi függőségnek.

És mert ez a fő bajunk: a külföldi függőség (a multik gazdasági nehezékétől az adósság minden fajtájáig), a turizmus mint magyar minőség függetlenít.

A foglalkoztatás felvirágoztatásának kulcseleme. Gyermekek és nagymama találkozása a tanulásban és a munkában. A család erejének kovásza.

A leszakadt és reménytelenné vált régiók felzárkóztatásának fő eszköze – nincs senki eleve behozhatatlan hátrányban. A sivataggá váló Alföld totális megújulásának terepe. Kelet-Magyarország felzárkóztatásának egyetlen lehetséges reális útja.

A hétköznapi, de nagyon is valóságos, mindenkire kiterjedő megújulás, az innováció forrása.

A politika közvetlen hatásainak és beavatkozásának legjobb ellenszere, a gazdaság és a társadalom fertőtlenítése a politika által okozott népbetegségtől ily módon lehetséges.

Az egyéni érvényesülés s a kis közösségek legerősebb motorja.

A nálunk nélkülözhetetlen és nagyon megbízható CSALÁDI VÁLLALKOZÁS, CSALÁDI (tehát nem egyszerűen „falusi”) turizmus, idegenforgalom megteremtésének legbiztosabb útja.

A célorientált szakmai – és kiemelten nyelv- – tanulás, képzés biztos világa. Az idegen nyelv tanulása általánossá, tömegessé tételének, a szélesebb értelemben vett

magyar dolgozó lakosság nemzetközi bekapcsolásának egyetlen módja, világos egyéni érdekek alapján. Ennek általános fejlődésünkre gyakorolt hatása felbecsülhetetlen, elzáró nyelvünk hátrányát csökkentve.

A sor folytatható, s minden pont külön teljes kifejtést igényel.

S persze mindennek csak akkor van értelme, ha valaha egy új állam, egy új kormányzat, egy új nemzet képes az általa a középpontba állított feladatnak – az élhető, testben és egységben, lélekben gyarapodó hazának és milliónyi családjának – ***minden mást alárendelni***: az ország iparági szerkezetének átalakítását, természetesen mindig a leghatékonyabb, legkorszerűbb, s nem gagyi irányban; az adóztatás, a támogatás egész rendszerének kemény átalakítását.

Egy ilyen ország arra is képes, hogy új arcot nyerjen a világban, olyat, ami nekünk nagyon is jár népünk ragyogó tulajdonságai alapján. Megtette ezt 80 éve Svájc, 50 éve Ausztria, 30 éve Spanyolország. Stílusosan, erővel, a nemzetük felemelésével.

Igen jelentős még a felhasználatlan – sokszor eltékozolt – uniós forrásunk. Jobb nemzetek a városok központját nem ilyen forrásokból újítyják meg, nem szökőkutat, díszburkolatot és uniós játszóteret építenek, hanem megújítják a gazdaságukat, amelynek révén tehetős polgárság erősödik meg, és annak a dolga a szép város-központ – volt ez így már Magyarországon is, 100-120 éve.

(Idézek egy sorsunkat szíven viselő barátom, Nagy Endre nekem írt, ide vonatkozó leveléből a falusi turizmus kifejlesztését illetően – bár én szívesebben használok a ***családi turizmus*** tágabb fogalmát:

„Aki hajlandó rá és akarja bővíteni szűkebb környezetét, kaphatna egyszeri, vissza nem térítendő 1/2 – 2 millió Ft-ot, ami – Neked nem kell mondani – Kelet-Magyarországon nagyon sokat jelentene, épülnének vendégszobák, fürdőszobák stb. azon helyek vonzáskörzetében pl. ahol 15-20 km-es körzetben már ma is működő turisztikai vonzerők érvényesülnek. Persze ez más szemléletű adópolitikát feltételez, és egészen más kereskedelempolitikát eredményezhet.

P. s.: 7300 euró/család = kb. 2 millió Ft. Ennyi összeggel 500 000!!! család esetén ez 3 650 000 000 euró, ennek jelentős része, ha beépítik e kis családi vállalkozásokba, áfa, munkabér, építőanyag stb. lesz és a helyi kisvállalkozóknál költik el... ha van ennek realitása, egészen biztosan meg fog mozdítani legalább ennyi saját forrást, munkát stb. szóval megérné, és a lényeg: az emberek közvetlenül részesülnének uniós vagy hazai költségvetési forrásból...)”

De ez a mától nagyon messze van. Mert egy ilyen álomnak, víziónak alá kell rendelni az egész gazdaságfejlesztést, a külső és belső források felhasználását, az egyes ágazatok preferált fejlődését, a politika háttérbe vonulását, egész európai, sőt világmeretű külpolitikánkat (nagyon erősen beleértve, hogy a fenti hatásokat „átadjuk” a határon túli magyarságnak).

Egy ilyen világban egyszer újra fejlődhetne a ma halálra ítélt Kelet-Magyarország (s megint megemlítem ennek hatását Erdély, a Felvidék és a Délvidék, Kárpátalja magyarságára). Az Alföldet csatornák ezrei tennék termékeny földdé, a vizeinket nemcsak nem szennyeznénk, de nem is engednénk szabadon kifutni az országból hasznosítás nélkül.

Ez a Magyarország a környezetében zöld lenne. Tisztaságában fehér. Bőven szárguldo vérében piros. És akkor megfelelné megint magának. Mert most elveszítette magamagát.

2009. szeptember 16. – A távlatról – vízió a fejlődésért II.

A nemzeti fejlesztési stratégia közepébe állítandó, a legszélesebb társadalmi összhatásaiban értelmezett idegenforgalom kulcskérdése a turizmus és a magyar kultúra (tágabb értelemben közműveltség) kölcsönhatása és GDP-termelő képessége. Egyértelműen összehangolt fejlesztési rendszerben e kölcsönhatás szinergia. (Jelen levelemhez támpontot ad az, amit 2009. szeptember 11-én, illetve 2008. november 17-én írtam.)

A világnak vannak ismeretei, tapasztalatai a magyar zene, tánc, film, képzőművészet évszázados jelentőségéről, de biztosan nem ismeri a kortárs eredményeket még e téren sem, népművészetünk, a magyar kultúra alkotó erejéről pedig nem szerzett tudomást: ez itt, a helyszínen ismertethető meg a legalaposabban. Nyaranta rengeteg fesztivál zajlik az országban, ezek egy része nemzetközi tekintélyre tett szert, és ez nagyon fontos, mert főleg a fiatal korosztályokat éri el a világban, de alkotóink még messze nem integrálódtak az európai kulturális közegbe, legfeljebb „csipegetik” a kiváltságos köröket, akik intenzív nemzetközi kapcsolataik révén világkártyával rendelkeznek.

Az általam javasolt idegenforgalmi fejlesztés – távlat – kulturális turizmus is, és persze vele, a kulturált magyar közeggel együtt járó konferencia-, egészség-, gasztro-, wellness-, és környezetszerető (naturista) turizmus is, a bio-, a sportturizmus számos,

számtalan új formájával, mindennel, amit a szép élet, a minőségi élet által kitermelt új szükségletek és divatok kitermelnek és diktálnak a világban, és amelyekhez érdemes alkalmazkodni, amelyeket érdemes – élenjáróként – megalkotni.

Kiemelten a népművészetet, annak ezernyi kreatív formáját, s még egyszer leírom: ebben óriási együttműködő, alkotó háttérünk van Erdélyben és a többi határon túli magyar közösségben.

S kiemelten értem a népi, nemzeti hagyományokhoz való visszatérés olyan elengedhetetlen formáit, útjait, mint a lovassport egész vertikuma, a tenyésztéstől a versenyeztetésig, az amatőr lovassportoktól az ősrégi, a világ számára oly misztikusan érdekes hagyományaink ápolásáig, nemzetközi bevezetéséig.

S kiemelten értem a borkultúránkat, de ennél sokkal tágabban azt az összhatást, amelyet egy zölddé tett tiszta Magyarország gyakorol népe mindennapjaira, igényességére, és a világ elismerésére emiatt.

A kultúra középpontba állítása legalább olyan erejű, mint az, hogy egyszer elindultak felénk gyártani az autóipar, a nemzetközi elektronika nagyágyúi. A különbség az, hogy emez mi vagyunk, amaz pedig ők – s mi a szolgáik.

A I. és a II. részben leírtak nem azt sugallják, hogy hozzuk létre a „népi kohókat”, amint Kína tette a 60-as években. Mindent a csúcstechnológia, a legjelesebb nemzetközi minőség szintjén, beleértve azt is, hogy az ipar, az egész gazdaság, jelesen az agrár-élelmiszeripari szektor csúcse fejlesztése sem maradhat el – nem marad el, de beilleszkedik egy általánosabb, szélesebb körű, megvalósítható nemzetstratégiai célrendszerbe, amely 2-3 évtized következetes munkájával – de a kezdetektől érezhető gyors eredményekkel – új pályára állítja az országot, mindenekelőtt benne élő lakosságát.

Amely e folyamatban volna olyan erős, hogy soha többé ne engedje hatalomra azokat, akik kiárusítják mindenét, legfájdalmasabban a földjét, ami a hazája egyben.

2009. szeptember 17. – Törnek, vagy törnek-zúznak?

Hogy törnek-zúznak, az nem kérdés. De törnek-e, szakadnak-e? S most nem a választási kudarcukra gondolok, hanem hogy... mi is van, mi is lesz velük? A MaSzoP-pal és társaival.

Az MSZP-nek nincs vezetője. Ez a legmarkánsabb kijelentés, amit velük kapcsolatban tehetünk. Miért nincs, hogy lehet az?! Azért nincs, mert létük abból áll és annak

köszönhető, hogy állandó, milliónyi elvtelen kompromisszumot kötnek egymással, egyetlen célért, a hatalomban maradásért, és eközben felőrölték egymást, felőrölték magukat. Nem meglepő, hogy nincs vezetőjük, nem is volt soha 1989 óta, amikor ugyancsak elvtelen kompromisszummal jöttek létre, amikor is a négy pár összekulcsolt, győztesen magasba tartott kéz tulajdonosa Nyers Rezső, Pozsgay Imre, Németh Miklós és Horn Gyula volt. Azóta soha nem volt vezetőjük, Horn utólag, az SZDSZ-szárnnyal együttműködve lett miniszterelnök, Medgyessy ejtőernyősként jött a szociális megújulásával és a milliárdosok küldötteként, Gyurcsány a csíny csúnya csapása, Bajnai még bensőségebb csíny, hihetetlen kompromisszumok – előre lezongorázott – végeredménye.

Azt sem tudják, mire, miért, kivel kötnek kompromisszumot, a lényeg: maradjanak.

És ez felőrölte őket. Ma nincs senki, akiben meg tudnának állapodni, akiknek a neve fut, az olyan röhejes, hogy tényleg... jöjjön csak, jöjjön. Senki, de senki nem vezeti őket, szármalasan fordulnak a tagságukhoz, hogy netán nem akarnának-e új vezetőt – fél évvel azután, hogy megválasztották őket azt követően, hogy azelőtt már megválasztották, talán már nem is tudják, hogy kit.

Egy ilyen társaságot hagyni kell, fussa a maga köreit, kifulladásig. Ha nem járna azzal, hogy most is ők vezetik (félre) az országot, szórakozhatnánk is, de persze most már világos, hogy tavaszig ők fogják. Tudjuk, mit hagynak hátra.

Azt azonban érdemes figyelembe venni, abból érdemes következtetéseket levonni, hogy sem az MSZP-nek, sem az SZDSZ-nek, sem az MDF-nek nincs vezetője, nincs vezetése.

E következtetések levonásához a Fidesz vezérkarának megvan minden tudása, adottsága.

Én magam csak annyit tennék hozzá, hogy a szakadásuk valószínűsége erősödik. Gyurcsáni idegrendszere nem bírja ki, hogy nyugton maradjon a taccsvonalon, erős az érzésem, hogy pártot fog alapítani, és viszi magával azok tömegét, akik mindig akciózni akarnak, fertőzött vérükben. S Szili Katalin sem véletlenül mondott le posztjáról. Ez a két fő irány nem sokáig fér meg egy fejtenben.

2009. október 5. – Egy nyúlfarknyi hírhez, melyben sok a gyalázat

Megjelent egy hír, miszerint nem fogja (ez a mostani banda) többé támogatni a két tannyelvű iskolákat, a két tannyelvű tanítást. A ma benyújtott költségvetési tervük

nem is tartalmazza ezt a tételt, vagyis részükről eldöntötték. Most hagyjuk az átve-
rést, amit a szülők éreznek majd, nagyobb itt az ív!

Az élet örömeit habzsoló szocialista-szabaddemokrata ifjak szüleik révén több mint
60 éve élvezik a rendszerek áldásait. Mindent megkapnak. Ezen belül 1990 óta,
amióta mindent szabad, szabad tehát minden állami, nemzetközi forrást – ösztön-
díjakat, kiváltságok hatalmas hálózatát – önmagukba, gyerekeikbe áramoltatni. Na-
gyon meglepődnél, ha megnéznéd, megfelel-e a magyar rögválóságnak, a lakosság
összetételének az, hogy kiknek a gyerekei milyen hazai és nemzetközi közösségi
forrásokból jutnak – na nem Ázsiába! –, Nyugat-Európába, Észak-Amerikába.

Természetesen e szűk értelemben vett elitképzés beltenyésztű gyerekei sokféle-
képpen tanulhatják így a nyelveket, hogy aztán majd „az élet iskoláján, mikor nyel-
veket kell tudni”, véletlenül csak és főleg közülük lehessen választani, mert hogy
„ők felelnek meg”.

A magyar iskolai képzésben vannak olyan vívmányok, amelyek valamelyest csök-
kentik ezt a szemérmetlen előnyszerzést. Ilyenek a két tannyelvű iskolák, ahol szerte
az országban egyszerű emberek tízezreinek a gyerekei kapnak esélyt arra, hogy egy
másik nyelvet jól megtanuljanak – más úton soha nem kerülnének ebbe a helyzetbe,
ők nem beltenyészet. Tízezrek esélye! Külvárosokban, vidéki városokban is.

És most ezeket kirúgják az esélyből, nehogy rontsák majd a jövőben amazok
mozgás- és életterét.

Ha valamit tennék, én bizony azt tenném, hogy nagyon alaposan megvizsgálám,
hogy a magyar állam és a magyar állam által teremtett milliókból nem állami kap-
csolat révén kik is jutnak el a külföldi képzés – majd a munkaválasztás – krém-
világába. És ha biza' azt tapasztalnám, amit amúgy is tudok, megszüntetném e
kiváltságot, akármilyen nehéz lenne is – mert nagyon rejtett, szövevényes szövőd-
mény –, és oda áramoltatnám mindezt, amit most éppen meg akarnak szüntetni:
az egyszerűbb világ híveit tanítandó idegen nyelvekre, kultúrára, a világban való,
Magyarországot, s nem a nemzetközi rokonságot szolgáló (és kiszolgáló) aktív
szakmai munkára.

Elvágni tízezreket a világtól, mikor ezer szállal vagyunk hozzákötve?! Micsoda
aljas, monopolista terv?!

Ne engedjétek, kérlek.

2009. november 17. – Sajóbabony baja

Őszintén gratulálok állásfoglalásaidhoz a legutóbbi és legzavaróbb belpolitikai vál-
ságjelenség, a sajobábonyi szindróma, az ottani zavargások kapcsán. Itt aztán min-

den rajta van a térképen, minden szereplő, felelősség, zűr, felelőtlenség és drámai felhangok.

Állásfoglalásaidban az arányosság, a kiegyensúlyozottság együtt van jelen az igazsággal. Le kell hogy peregjen róla a Téged is belerántani akaró komolytalan – nagyon is komoly! – hecc.

A gárdistákat sem betiltott, sem annak idején még jog alapján működő szervezetükben, sem a benne részt vevők magánemberi mivoltában semmi sem hatalmazhatja fel arra, hogy ők mondják meg, ki és miben hibás, mégpedig oly módon, hogy igazságot is képesek szolgáltatni. Sok buta ember, szándék, tett bújna meg e jog mögött.

A cigányokat semmi sem jogosítja fel a törvényen kívüliségre, a törlesztésre, az önkényre. Sok buta ember, szándék, tett bújna meg e jog mögött.

A rendőrséget semmi sem menti fel a bénasága miatt. A rossz felszereltsége sem. Más problémák vannak itt, az összezuhant állami fegyelem őrei mit védjenek, ha az összezuhant, s őket is temeti maga alá?

A kormány bűnét semmi sem mossa le. Nem csupán azt a torzulást, amely abban áll, hogy alkalmatlan erő kormányoz. Nem csupán azt, hogy a hitelét vesztettet a veszett sem követi. Hanem az a gond, hogy ők ezt azért hagyják, hogy felhasználják a Fidesz ellen, mondván, a „jobboldal” a felelős, egybevéve a Fideszt, mindenkit, aki rá szavaz, s a Jobbikot a gárdájával. Ügyetlen, baljós következményekkel járó kabinetpolitika ez, kamarilla, kamarások nélkül.

Csak abban akartalak buzdítani, hogy helyes, amit képviselsz. És nekünk majd azt kell látnunk, hogy eszerint is kormányoztok.

2009. december 1. – A médiáról

Látszólag nagyon messze esik a napi ügyektől, amiről most röviden szeretnék írni.

A Magyar Nemzet – és később ezzel párhuzamosan a Hír Tv – sok vonatkozásban kiemelkedő, a hazai sajtóban példátlan funkciót tölt be. A kulturális missziója mindig is nagy elhivatottságról és hozzáértésről tanúskodott. Az utóbbi 7-8 évben a tényfeltárás olyan magaslataira jutott, mint senki más. A hazai korrupció leleplezésében, a hatalommal visszaélők elleni küzdelemben minden másnál hatékonyabb. Nagy kitartással képviselte a legnehezebb időkben is – pl. 2002 és 2004 között – a konzervatív, nemzeti jobbközép nézeteit. Alkotta is ezt a nézetrendszert, s ez mindennél többet mond.

Tudni kell azonban, hogy ellenzékben – bár nagyon nehéz – a bátorság egyszerűbb a demokratikus országokban, és mi ilyen ország vagyunk. Sokkal nehezebb helyzetbe kerül egy lap, ha az általa támogatott politikai erők, szövetségek, érdeke rendszerek, a nemzet e mögött álló része kormányzásra kerül, azaz ő lesz a hatalom első számú képviselője.

Egy lap csak nagy vajúdásokkal és megalkuvásokkal szolgálhatja a hatalmat. Még akkor is így van ez, ha a hatalom egyébként megérdemelné ezt. Általában azonban

nem érdemli meg, s ha mégis igen, akkor sem jár neki. A hajbókolás nem jó tanácsadó, egy lap, egy tévé számára pedig nagyon is veszélyes magatartás.

Ha a Fidesz és szövetséges tábor a kormányzásra jut, leegyszerűsítve ő lesz a hatalom is. Az eddig vele egyetértő, őt támogató médiától nem várhatja el a támogatás ugyanazon szintjét, légkörét és következetességét, mint amit közös ellenzékben megtehetett a párt és a média. A tömegkommunikáció nem lehet szolga. Mert akkor többek között elveszíti a tömegét, és kommunikációja magára és pártjára szorítkozik. Ők ugyan jól egyetérthetnek, de minek, és kinek.

A kormányon levőké – a Tietek – lesz a felelősség, hogy segítsenek áthidalni ezt az ellentmondásos helyzetet, ami óhatatlanul kialakul. Nagy politikai és kommunikációs érzékenység, kifinomult ízlés és türelmes munka kell ahhoz, hogy a Magyar Nemzet, a Hír Tv, és más lapok, csatornák ne kerüljenek a szolga szerepébe, s ezen a kényes területen feszültség se keletkezzen. Ebben a Ti magatartásokat a meghatározó. S bevallom, nem azt látom az elmúlt 20 év történetéből, hogy a FIDESZ esetében a legfőbb erények közé tartozik a hozzáértés a médiához.

Most hosszú idő következik: érdemes lesz megtanulni ezt az együttműködést.

Az ezen az úton, a baráti sajtóval szerzett jó tapasztalatok segítenek abban, hogyan működjön együtt a kormány a közszolgálati sajtóforumokkal. Mert az sem kisebb feladat. A képlet ugyanazon okból hasonló: a közszolgálati sajtó sem lehet szolga. Olyan megbecsülést érdemel, amekkora az egyes közszolgálati intézmények szakmai színvonala. Ha az erős, akkor érdemi partner kell, hogy lehessen. Ha gyenge, akkor szakmai színvonalukban erőssé kell tenni az ott dolgozó csapatokat, ha kell, komoly cserékkel, és szintúgy partnerként kell dolgozni velük. A megsértődés, a zsörtölődés, a dac és a dafke nem a jó kormányok dolga.

2009. december 4. – Gyerek a fürdővízben!

Tavasszal azt írtam, Bajnai nem Gyurcsány. Programjának lényege ugyanaz, de míg az utóbbi okozta a bajt, az előző kezeli. Rákényszerűl. És ez nagy különbség. Erkölcsei értelemben, és ami az országnak okozott kár mértékét és jellegét illeti, nincs különbség közöttük. Ebben az értelemben ugyanaz az érdekkör, ugyanaz a csaknem egy évtizedes rablás. A kár mértékéről még fogalmunk sincs, de tudom, sokkal nagyobb lesz, mint ahogy a közvélemény gondolja, és a gyógyítás sokkal fájdalmasabb lesz, mint azt a közvélemény a Fidesz-kormányzástól szeretné remélni.

Bajnai mégsem Gyurcsány. Az utóbbi egy skizofrén elmetűnet, magatartásában anarchista hazardőr, az is volt mindig. Bajnai azonban szakprofi. Ne becsüld le egyrészt annak az intézkedéscsomagnak a tényleges, reálszférákra is kiterjedő hatását, amit a neki hagyott egy évben megvalósít. Másrészt ne becsüld le annak a stabilizáló hatását, amit az emberek jó részének a tudatában elér. A Gyurcsány-féle katasztrófa-korszakhoz képest az ő egy évét – emelkedő számban – sokan úgy fogják értékelni, hogy stabilizál, sikeresen szanál, neki ez jutott, és ezt jól végzi. Nemzetközi fogadtatását sem szabad leértékelni. Ez meg fog látszani a szocikhoz visszatérő szavazókban, akik alig várják, hogy valami sikerre hivatkozva újra aktivizálják magukat (ellened is).

A Fidesz-időszak fő feladata a gazdaság, és sokkal szélesebb értelemben a megbénított társadalom dinamizálása. De közben, erre készülve, és ezt végrehajtva elemezni kell a Bajnai-korszak intézkedéseit, és átvenni, érvényesülni hagyni belőle minden olyan elemet, ami úgy stabilizált, hogy közben nem fojtogatott. Vannak ilyen elemek.

A fürdővíz, amit kiöntünk egy hatalmas mozdulattal, бүдös, áporodott, baktériumok hemzsegnék és tenyésznek benne. De a fürdővízben egy kisgyerek sír. Nem a miénk. De attól a pillanattól a miénk, amikor úgy döntünk, hogy nem öntjük ki a lavórban levő förtellemmel együtt. Élet, sír.

* * *

S 2009 végén, nem sokkal a választások előtt egy idézettel búcsúzó:

„Az istenek csak azt a hajót segítik jó széllel, amelynek hajósai tudják, mely kikötőbe tartanak.”

Én tudok egy ilyen kikötőről. Alig ismerik manapság. De minden jó hajós szeretne egyszer eljutni oda. Ez egy **korruptiótól** mentes kikötő. Ez az igazi kapitány fő iránya. Juss el oda. A ti hajótokról is dobjatok a vízbe mindenkit, aki korrupt, ne juthasson oda fertőzés semmilyen úton.

Vesztegzár alá veszik, és mint leprásokat örök életükben elkülönítik, ha kell, kiközösítik itt a megvesztegetőket és a megvesztegetetteket egyaránt.

A korruptió kiirthatatlan. Mióta a pénz, ez is lételeme az emberiség történelmének. A pénz a legáltalánosabb értékmérő. A korruptió az érték legáltalánosabb tagadása, a bűn maga. Mocsok, undorító fertőző anyag, amely testben és lélekben egyaránt gyorsan terjed. Magyarországot megfertőzte, jobban, mint másokat, jobban, mint máskor, jobban, mint ami elviselhető. Jelen van mindenütt, szaporodik, nyolcadik

éve gát lástalanul fertőzik vele az országot, néha már azt hiszem, szándékosan. **Ki kell vágni a gyökerét.** Idő lesz rá, mert ez a társadalom egyben meg is unta, hogy fertőző ólnak használják, hogy disznónak nézik, és úgy is etetik. Elfogadja a moslékot, de szíve mélyén undorodik tőle. Ezért *hosszú távra fog bizalmat adni annak, aki megmenti ettől a fertőzéstől.* Aki – ha megérkezik a kikötőbe – betegségmentes hajót irányít, éles pengével kivágja a góccokat, megszünteti a kórt, és egy új kort lesz képes útnak indítani. Ha erre nem leszel képesek, ha nem leszünk képesek rá, akkor egy jó szót sem érdemlünk a jelenben és a jövőben.

2009. december – Drogvész (dögvész): életformánk védelmében

Nem a gazdaságról, nem a társadalmi feszültségekről, nem a visszaesés szociális káiról írok most. Mélyebben lappangó, átfogóbb bajról, veszélyről. Amelynek a mi kis, körbezárt, fejlődési ütemétől megfosztott országunk jobban ki van szolgáltatva, mint az erőtől duzzadó, legyen az akár csupán lelkierő is.

Az elmúlt három-négy évtizedben a fejlett világban lezajlott, és nálunk is érvényesülést kereső folyamatok egyik lényege az, hogy a közösségek összetörnek, az élet értelme homályossá válik, és anyagi dolgokhoz kötődik – amelyek, ha nem elérhetőek, az élet is veszít szépségéből –, egymástól elválasztva, egymás ellen könnyen kijátszva élünk. Ez a *gazdasági-szociális darwinizmus*, az újkonzervatívok által elterjesztett pestis, neoliberális ösztűzzel, amely támadás elsősorban a vallás, másodsorban az egyéb hagyományos értékek, a család – férfi, nő, gyermek szerepe –, a nemzet ellen folyik. Célja, hogy gyengítse és az útból félreállítsa őket. Szabad világban az erősnek mindent szabad, a kell!-t csak a gyenge tűri, viseli, örök meghát-rálásban. Ezáltal azonban a társadalom elgyengül, mert elveszíti emberei többségének lehetséges alkotóerejét. Mi magyarok, a neoliberalizmus szolgálai itt tartunk most.

Döntő jelentőségű, hogy itt maradunk-e. És most csak a *tudatunkról* beszélek. Szétesik-e a társadalmunknak kívánatos közösségi tudat? Bizonytalan származású ellenkultúrák elgyávult áldozata lesz-e a magyar közgondolkodás, közerkölcs, kultúra, szellem?

Kiragadok néhány példát. Kiiiktatták, mert működési lehetőségeiktől megfosztották a *művelődés* házait azokon a kistelepüléseken – százával –, ahol ez volt a szellemi közösség egyetlen fóruma az iskolák és templomok mellett. Fejlődni képtelen, sőt éppen elsorvasztott helyzetbe kerültek az iskolák, a közoktatás. És a hit világa szűkül, mert papjai, egyházai és hívei nem kapnak megbecsülést, fölösleges, korszerűtlen tehernek minősítettek. S mi lép a visszavonulás helyébe? Semmi. Kereskedelmi tévé, árureklám, értékvesztés. Ezek az új tudatmódosító szerek.

Sok száz éven keresztül nyújtott szilárd erkölcsi és közösségi támaszt a vallás. A kor, a XIX-XXI. század általános vonulata az, hogy ezt kiiktatja. Sok hívő ember válik bizonytalanná. Tény, hogy ma a vallás az emberek tömegének nem kínál kézzelfogható tanulságot, hisz ezt a korszakot a „most”, a „pillanat”, az „élvezd az életet, itt és most” felfogása jellemzi. Azért, mert ez tényleg kellemes, s azoknak, akik irányítják a folyamatot, csak az így felfokozott fogyasztás hoz temérdek hasznot. Tény tehát a vallásos, a hittel összefüggő szilárd bázis meggyengülése. De mit ad helyette a ma Magyarországa? Győzikét. Szándékosan.

És mit ad még? Nagyon veszélyes dologra szeretném most felhívni a figyelmet! A drogvész. A homoszexuális-transzvesztita önmutogatás. A napi rablás (az állami szintre emelt korrupcióról, mint a fő bűnről korábban bővebben írtam már). Sorolhatnám, de megállnék e háromnál. Látszólag periféria a társadalom nagyobb bajai között, és meg kellene tanulnunk élni ezekkel is, mint ami a kor követelménye. Halljuk majd a híreket a jövőben is, hogy Hollandiában vagy éppen most Csehországban hogyan legalizálják a **drogfogyasztást**, s jön majd a nyomás, hogy nálunk is engedni kell ebben. Az Istenért, ne! Amikor a drogfogyasztás bekerül a törvényes választás világába, abban a pillanatban megszűnik – jelképesen, és mert a hatása tényleg pusztító: százezrek esetében valóságosan is – minden olyan kapcsolatunk, amely a saját eddigi, hagyományokra, működő gyakorlatra épülő világunkhoz köt bennünket. A drogosokra így hat! De így hat a társadalomra is, amely elnézné, elviselné, megszokná. Tudomásul veszi, mert sok alattomos hullámban beárad ide is a tévhit, hogy lehet ezzel együtt élni. Itt van, legyen. De ne! A legdurvábban fel kell lépni a terjesztőkkel szemben, új maffia ez, hihetetlen anyagi erőforrásokkal és egzisztenciális rombolással. Kegyetlen. Tekintsünk rá úgy, mint halálosan veszélyes támadásra, és irtsuk ki gyökerében. Ez a szétrombolt hitű, megzavart identitású Magyarország könnyű préda lesz, az már ma is, de a java most jönne. Ne dobjuk oda a gyerekeinket, a jövő hatalmas szeleteit mocskos, kapzsi gyilokkereskedőknek. Nem vagyunk sem Csehország, sem Hollandia, semmi más nem vagyunk, mi Magyarország vagyunk, innen ered és ide húz vissza minden felelősségünk.

Elharapózott a homoszexuális térdnyerés. Nem vagyok tudója annak, hogy mennyien vannak, s hogy számuk nő-e, s ha igen, ez mivel függ össze. Azt azonban egyszerű állampolgárként látom, hogy a normális családi fejlődéstől eltérő hajlamuk révén milyen károkozásnak a részesei ők is a kérlelhetetlen és beteges magamutogatással. A család szentségének megkérdőjelezése ez áttételesen. Nem a nemi hajlam ferdesége a fő baj, hanem az, ahogyan ezt népszerűsíteni, terjesztetni szeretnék önmaguk igazolására. Mikor kérdezzük mi meg egymástól a nagy nyilvánosság előtt, hogy mi a szexuális szokása ennek, annak?! Mikor tartok igényt arra, hogy a köz nyilvánossága előtt beszélhessem meg a magamét? Mikor vonulok utcára,

terekre, nagygyűlésekre és nyilvános fórumokra – a médiákon keresztül a legprivátabb szférába, mások családjába-lakásába – azzal, hogy melyek az én szexuális szokásaim, annak a kellékei?! Ócska másolás ez a magamutogatás is külföldről. Majmolás, és majmok. S még egyszer: nem a nemi hajlammal van gondom, nem is volnék kíváncsi arra, hogy tényleg másság-e a másé, ha nem akarná folyamatosan tudatni velem. S nem vághatom pofon amiatt, hogy sértegeti az ízlésemet, a szemérmesség iránti elkötelezettségemet, mert feljajdul, hogy én bántom őt, a kicsit.

Én a kicsit soha nem bántom. Megvédem. A kisgyereket, a kis árvát, a szegény kis kéregetőt, a kicsivé lefokozott munkanélkülit. De mi dolgom más szexuális szokásával, amelyről ráadásul elítélő véleményem is van, az általános érdektelenségem mellett?! Tudom, hogy az agresszív homoszexualitás hogyan csábít el tömegével – a pénzével – egyébként többségi, egészséges hajlamú, kisémmizett sorsú fiúkat arra, hogy kiszolgálják őt, kétes értékű vágyait. Élvezetük elérésére cinikusan teremtik is a homoszexualitást, nemcsak megélik.

És a napi lopások tízezrei. Az általuk okozott kár mértéke eltér ugyan a nagy rablók – az állam fosztogatói – által okozott rombolástól. De a mindennapi életét élő ember azzal találkozik, ha az utcájában, a kertjében, a szántóföldjén, az erdőjében, a vonaton, az áruházban és a metrón könnyedén meglopják. És növekvő arányban. Mert lehet. Az én nagyapám csendőr volt a 20-as években. Sokáig szégyellenem kellett, nekem azt tanították, hogy kegyetlenül irtották a népet. Azóta kérdezősködtem régi embereknél. Azt mondják, hogy a csendőr dolga nem a kínzás volt, hanem a mindennapi biztonság megteremtése, hogy az emberek nyugodtan éljenek, termeljenek, teremtsenek, hogy ne legyen veszélyben az, ami az övéké. És akkor rend volt, verés nélkül is. Csak most merem bevallani, 61 évesen, amit gyerekkorom óta elhallgatok: a nagyapám csendőr volt, ilyen módon, céllal és hatással. És a kiskunfélegyházi tanyákban nem félt senki. Fent és lent kell büntetni a tolvajt, a gazembert, mert az egyik helyről átterjed a másikra.

Bocsáss meg, hogy ilyesmiről írok. Nagyon gyötör azonban a tendencia, amire ezer példát látok itthon, s persze mindig a „modern, nyitott, nyugati világra” hivatkozva igyekeznek meghonosítani, a szabadság eszményének álismérvének örvé alatt. A tendencia lényege: *szakadoznak, egyre foszlanak a szálak*, a kapcsolatok, amelyek életerősen összekötnek bennünket a múltunkkal, az éppen itt kapott *örökségünkkel*, amely nélkül semmik vagyunk. S bár a tudomány szerint majomból lettünk emberré, nem kell majmokká visszaváltoznunk: a külföld silányságait utánzó magyar majmokká, egyik kezünkben egy fonnyadt banánnal, a másikkal pirosra mart csupasz fenekünket csiklandozva, mert milyen jó vidámnak lenni!

2009. december 24. – Leszedett karácsonyfa

Szétáztatott Karácsony

Kedves Viktor!

Két karácsonyfánk van. Nem arról a hivatalosról beszélek, amit a Parlament elé kitétek. Hanem arról, ami az otthonok többségébe került: az országéba, s nem az Országházba.

A másik körül furcsa had sündörög. Ördögöknek nézném, de azt mondják a hit-tudósok, hogy az ördögök ilyenkor háttérbe húzódnak. A találós kérdés: Kezükben virgács, a nyelvüket nyújtogatják, a patájuk nagyot üt, ha rúgnak vele – mi az? Az ő karácsonyfájukon hatalmas díszek, aranyból mind, a vöröslő csillagok rubintból készültek a tetejére, az ajándékok tömegét fényes autókkal hozták haza, melyekkel nesztelenül surrantak be a magas betonkerítések mögé, senki nem láthatja az ő vidámságukat, ricsajuk nem hallatszik át a brokát függönyökön. Úgyse hallhatná senki, mert az utcáikat magánhadseregek őrzik a régi, a villanegyedekben ott maradt fakabátokba bújva, vagy a rendőrségéhez teljesen hasonló jelvényekkel, autókkal, motorokkal, feladatokkal, privát borzalmak rendbe szedett őrzőiként. Hadrendbe, jobb, ha tudjuk.

Elbújt az igazság, buja a gabszág. Összegzésként elmondhatjuk, hogy ez is egyensúly, fordított. Volt olyan világ, mikor a gaz nem lehetett igaz. Igaz, ez csak a képzeletünkben volt így, még soha nem találkoztunk ilyen helyzettel. De lemondhatunk-e arról, hogy lehetne így is?!

Aggatják a fára mohón a lopott díszeket, Ciprusról hozták a cédrust. Cipruson otthon vannak, a tápszert onnan szívják magukba. Mint az aranyos kisgyerekek, tényleg, szinte megható nézni őket, amint ragaszkodva, titkos kéjjel féltik, őrzik ciprusi gyökereiket, babusgatják a jelenüket, amely reményeik szerint a jövőjük is egyben. **ÉS mi** nézzük.

MI egyébként arra se vagyunk méltók, hogy a jövő egyetlen jó szót mondjon rólunk. Amit eltűrtünk az elmúlt csaknem nyolc évben, annak alapján nem nevezném férfinembernek magunkat. Elviseltük és végignéztük a lakosság nagy részének teljes kifosztását. A tönkre hajtott fejünket csóváltgattuk: nézd már, nézd csak, ejnye, tönkön a fejünk, a fejsze alatt! Milyen érdekes! Ilyet még nem is láttunk! Milyen közel van így a föld?! Lefelé lógó szemmel.

Ki érdemelne így szép karácsonyfát? Csupasz jár nekünk, meg a szánk.

Végignéztük.

S most itt vagyunk. Az ördögök jól ismerik a poklot, otthon vannak. De mit keresünk mi a pokol tornácán? Ezt érdemli a magyar nemzet? Ezt bizony.

Van innen kiút?

Ugye most az kell mondani emelt hittel, a logika és a dialektika törvényei szerint, hogy persze, van. De innen most nincs!

Teljesen **mást** kell tenni, más úton. Olyanon, amin még nem jártunk.

A legtisztább becsület útján. Nem azon, ahol a becsület ésszerű és megéri, mert a becstelennel szemben úgyis győz. Ez ugyanis nem igaz. A becsület nem győz a gazemberekkel szemben, legfeljebb ideig-óráig és véletlenül. Jó esetben örök harcban áll vele, és majd lesz valahogy. Én olyan becsületre gondolok, amely a létünk, amely nélkül nem létezőnk, és amelytől mi is elválaszthatatlanok vagyunk. Vagy van, vagy nincs, és nem is lesz. Oszthatatlan, útközben nem szerezhető meg. Csak az járhat ezen az úton, aki akkor is olyan volt, amikor rálépett. Szívében-lelkében undorodik a korrupciótól, mások kifosztásától, becsapásától, a csalástól. Nem vesz el, hanem ad. S csak akkor lép a közélet terébe, ha ilyen. Ha nem ilyen, kizavarják. S ha nem zavarják ki, mindig megteheti az, akire mint forrására hivatkozik: a választója, a pártja, az ország állama. Mert nem először van az állam, s utána az ország, amelyet szolgál, ha tud. Fordítva kell ennek lennie minden percben.

Mi sem teszünk ajándékokat az emberek karácsonyfája alá egy ideig. Önámítás. A sajátmagunkét tehetjük csak oda. Minden erőnket, minden tudásunkat, minden kapcsolatunkat, ellenszolgáltatás nélkül. A pénzünket, ha van. A vagyonunk egy részét, ha van. Jövőnknek szánt tartalékunkat, ha és akinek van ilyen. Ne tegyünk színes, csillogóan csomagolt dobozokat a fák alá, mert kiderül, hogy kölcsönkértük, vagy hogy alig van benne érték. Lépünk oda a csendben, ajándék nélkül a némán ünneplők közé, mellé, és hívjuk el őket magunkkal: kiirtani a gazt az elbitorolt termőföldeken, visszavenni és újra kinyitni a bezárt munkahelyeket, ahol egykor az embert emberré tevő értelmes tevékenység folyt, s nem spekuláció.

Aki megfosztotta őket a munkától, az emberi mivoltuk lényegétől fosztotta meg. Ezt tegyük vissza a karácsonyfa alá. Ne nevezzük ajándéknak, mert ezzel még nem tettük semmit. Csak annyit, hogy mint majd újra őket, egyszer minket is embernek lehet nevezni. A ránk bízott közösség emberének. Most farkasok marcangolják a szétlopkodott bárányokat.

Mondhatjuk ugyan üdvözült arccal, hogy 2010-ben mi majd meghozzuk a Boldog Új Évet. De ez nem igaz. Ha a szétázott sorsú magyar népnek még lesz annyi ereje, hogy akarjon teljes felhatalmazást adni az állam vezetésére, akkor tehetünk olyat, ami nem sikerült az elmúlt 20 vagy 65 évben: lehet olyan vezetése Magyarországnak, amely a népétől kapja a felhatalmazást az oly régóta várt, s mindig meghiúsult felemelkedésre.

Boldog Országot! Kívánjuk ezt, s ezért érdemes mindent feláldozni – nem a máséból, hanem a magunkéból. Magunkból.

Ez nem lesz új Magyarország. Ezeregyszáz évével, Európában is szokatlanul erős dór oszlopaival a háttérben, és összes felhalmozott bajával a saját ölében Magyarország lesz ez is, mint tegnap, ma, holnap. De ha egy kicsit bátrabb és dolgozabb lesz, ha egy kicsit jobban szereti magát és anyaként viselkedik népének kitisztított millióival, ha levetkőzi magáról a XX. században rátelepült pestist, azaz a kishitűséget, és elkergeti a kormánykeréktől az ezzel visszaélő, a mindenféle külföldi segítségből élő haszonszerzőket, ha minden nap szebb és boldogabb lesz, mint a tegnap volt, akkor a ma élő generáció elmondhatja magáról, hogy bár bűnös fiú, de megbűnhődve megtalálta és szereti az Árpádtól származó közös apát: a hazáját.

***Utóirat,** amelyet már csak itt, e könyv végén teszek hozzá a csaknem öt éven át írt levelekhez:*

Ha nagyon tömören meg kellene írni a **bajt**, amely ellen, és még rövidebben, **amiért** tenni kellene teljes kormányzati, állami súllyal, előre venném:

Ami ellen:

- frontális és időben végtelen hadviselés a korrupció minden fajtája, forrása és elkövetője ellen;
- a múltból átmentett hatalom, és aztán az újkori csalás eszközeivel burjánzóvá táplált hatalom csorbitását; visszavetését oda, ahol kezdték, s csak annyit engedni, amire képesek tényleges tudásuk révén;
- az idegen hatalom korlátozását és visszaszorítását a mainál alapvetően szűkebb határok közé;
- átfogó elszámoltatást, nem szavakban, hanem valóságosan, egy fokkal keményebb szakszerűséggel, hozzáértéssel, mint amit ők, a kisajátítók gyakoroltak a fosztogatásban.

Amiért:

A szegényekért. Ne kérdezzük tőlük, mi az oka. Először segíts, s csak azután beszéljess a hibájukról, ha van. A fenti folyamatokból hatalmas erőforrások fakadnak e célra is.

1703. június 16.

Gubcsi Lajos: Ismét Vereckénél

Fejetlen országban akasztva, szegényen
Véres test Ungvárnál az erdő szegélyén
A templom tornyában német vas hirdeti
Halállal pusztulsz el kuruc, mint Thököly

Száz, talán kétszáz rongy, benne az embere
Köhögős hajnalban menekvők serege
Térdre rogyva állnak a földön futottak
A rikoltó hajrából szégyenben maradtak

Nagyságos kis Ferkó? *Úgyse jő, úgyse jő!* –
S kétszáz rongy könnyében szétnyílik az erdő
Térdre hull a népe, homloka földbe ér
Jöjjön vagy forduljon, nem tudja a vezér

Ruszin ajkán sikoly, szava szemében él
Koszorú vér, kötés egy bujdosó sebhelyén
Munkács fia szótlán, Esze Tamás rázza
Előre nagyuram! A Tiszántúl várja!

Vesztőhely? Vezérlő csillag, vagy vak végzet?
Vereckénél nem kard, csak kasza, kapa éled
Ám most anyja nyelvén éled az imádság
Látjátok Ilona naccságunk vonását?

Gyöngén kezd a hajnal, méricskélget a nap
Kire vessen új fényt, felkelő sugarat
Lassan egybeolvad rongyos s árva vezér
Menekvő élet a reménnyel összeér

Felszegve bús fejét az új pirkadásra,
Néz a nép hitében bátor kis urára
Ingek alatt kések, szekercék villannak
S Vereckén, mint Árpád, indulunk Munkácsnak

2009.

EPILÓGUS

ÜZENET A VILÁGBÓL

Három hét kilenc napja

Haiti, 2010. január 22-én

(Magyarország, 2010. január 22. Kölcsей-örökségünk, a Himnusz súlya alatt görnyedezik a magyar társadalom, a rongyokból aznap ünneplő ruhába öltöztetett kultúra. Most alkalmatlan arra, hogy méltó örökösnek tekinthesse magát.

Magyarország, 2010. január 22. A köztársasági elnök kihirdette, hogy áprilisban mikor lesz a parlamenti választás. Ha Magyarország meg tud újulni, szembe kell néznie azzal, hogy milyen szörnyű hibákat követett el az elmúlt évtizedekben. Mindenesetre brutális hadviselés kezdődik, martalócok marakodnak majd azért, hogy ha meg is kell bukniuk, ne kelljen eltűnniük... valami mély feledésben, megvetésben, netán tömlöcökben, mindig visszavágni akaró zsigeri viselkedésük megborzonegatja azokat, akik 2002 óta elszenvedik a haza ellen elkövetett felszámolási eljárást.)

Haiti, nézzünk át az óceán túlsó partjára. Erőt meríthetünk, mi, kétségbeesők, kishitűek, gyávák és megalkuvók, mi, magyarországi magyarok.

Január 22-re virradóra egy 18 centiméter átmérőjű sötét lyukból kimentettek egy háromhetes csecsemőt, aki kilenc napja rekedt a romok alatt, egymaga.

Amikor kimentették, és kiderült, hogy még él, számomra megszületett az új Isten, aki maga az Ember. Ember az embertelenségben, jól figyeljete, magyarok. A világ egyik legszegényebb országában járunk mindjárt, most tényleg a legszerencsétlenebb sorsok szigetén, több százezer halott, több millió hajléktalan, a romok alól a kilenc nap alatt talán száz embert ha sikerült kimenteni.

Egy ember kilenc napja, egy viszonylag kicsi emberé, akinek a súlya mindössze 4 kilogramm, magassága 60 centiméter, színe fekete. Néger.

Élethajnal végiggondolja a kilenc napját, és a mikrofonomba elmeséli, hogyan látja az életet.

– Nem tudok hangosan beszélni, most éppen sírni sincs erőm, bocsássátok meg, emberek. Először is látni szeretném az anyámat, szegény azt hitte, amikor ki tudott menekülni, hogy én meghaltam. Szeretném neki elmondani, hogy soha nem hagynám magányosan élni, és tudom, milyen nagyon sírt értem. Anyácskám, ne sírj, nem

tudtam azonnal utánad jönni, bár szerettem volna, mert tudtam, hogy nagyon rossz lesz neked nélkülem. Nem tudtam jönni, mert iszonyú, hatalmas kötőmög nehezedett rám. De most már itt vagyok, kint, és téged keres a szemem. Hol vagy, drága anyácskám, drága fekete anyám, drága afrikai anyám, az emberiség ős anyukája a bölcsőből, a tízezer, százezer évvel ezelőtti Afrikából? Hányféle istene volt azóta az embernek? Nekem te vagy az Istenem, szoríts gyorsan magadhoz. Elmesélem...

1. Az első nap: te ott álltál a konyhában, fejtet nekem a tejet a cicidből, mert én lusta vagyok rendesen magamba szívni. Szenvedtél, nem sok tej jött neked sem. És akkor – szólni sem tudtam a meglepetéstől, ilyent még tényleg nem láttam – robaj, dübörgés, recsegés, megremegett a Föld és még az Ég is zuhanni látszott, te elesztél, lezuhantál a földre, másztál önkívületi állapotban. Mintha felém jöttél volna, de leszakadt a szemöldökfa és vele az egész padlás, és csak annyi idő maradt, hogy feltápáskodj és kirohanj. Dőlt a ház, összeomlott minden, hiába jöttél volna felém, engem már nem találtál volna sehol, eltűntem a föld, a romok, a törmelék alá. Annyi-ra meglepett, hogy szólni sem tudtam. Eltelt vagy két óra így, az órákhoz értek, mert mindig adsz tejet vagy legalább cicit kétóránként, vártam még egy kicsit, és aztán bömbölni kezdtem, hátha meghallod. Nem haragszom, hogy nem jöttél, ma már tudom, mi történt, hogy vége lett mindennek, a pokol megérkezett a Földre, összeomlott a teremts is, nem csak a teremtménye. Éhes lettem, bömböltem, és végül megértettem, hogy nem jöttél. Aludtam egy kicsit. Aznap még többször lettem éhes, nem tudtam már, hogy éjszaka van-e vagy nappal, szopogattam az ujjacskámat és rád gondoltam. Te vagy nekem mindenem, anyácskám, és akkor kezdted még inkább a mindenem lenni. Jobban szeretjük azt, ami nincs, amit nem tudunk elérni, ami nem lehet a mienk. Bocsásd meg kérlek, hogy annyit sírtam életem 12 napján, amelyet együtt töltöttünk. Ha tudtam volna, hogy elveszítelek, mindig kacagtam volna.

2. A második nap: sötét volt éjjel-nappal. Azért tudom, hogy ez már a második nap, mert kopogott a szemem az éhségtől, kilyukadt a gyomrom, hánytam a hiánytól és a fájdalomtól. Olvastam valahol korábban, hogy a második napja tartó teljes szomjúhozás ezzel jár. És történt még valami. Nem vagyok pesszimista alkat, mi Haitin nem lehetünk pesszimisták, mi négerék sehol a világon nem lehetünk azok, mert akkor azonnal meg is halhatnánk, fel is adhatnánk az egész életünket, minek úgy élni, ahogyan nekünk jár az élet Haitin! Nem lehetek tehát búskomor, nálam kizárt a depresszió, nekem akarni kell élni, de akkor ott egy percre pesszimista lettem. Rájöttem, hogy vége. Kihányom magamból ezt a szűk, irigy, tizenkét napra szabott fekete életet, és meghalok. Még csak kezdet sem szoríthatok veled, puszi pedig... hát hogyan?! Az történt tehát, hogy magamban feladtam. És ez valahogyan nem bántott, minek élni tizenhármas centiméteres lyukban, a cicid nélkül, a tejed, a szavad nélkül. Feladtam, elnézést kérek. Búcsúzom, végrendeletre semmi okom, nincs miről. Neked szántam egész életemet, s ha majd egyszer kezedbe veszed pici testemet, tudd, hogy azért élsz, mert én ott vagyok ismét a mélyedben, megszültél ugyan, de ott maradtam benned. Én vagyok a te örök láthatatlan erő. Majdnem úgy volt, a szüléskor úgy

nézett ki, hogy majdnem úgy lesz, hogy a te erőd száll át rám, belém, s most íme, megfordulnak a dolgok: a kimúló lehetetlemmel száll a lelkem feléd, isten áldjon meg, drága anyám.

3. Harmadik nap: meghaltam. Most a paradicsomban, illetve a mennyekben vagyok. Csuda szép itt. Teljes a csend. Nem vagyok éhes. Nem vagyok szomjas. Nem fáj semmim. Mint a legszebb lelkek a mennyekben, lebegek én is ebben a csodálatos szép űrben. Nem tudtam, milyen fentről a Föld, most látom. Fehér minden, és nagyon csendes, a saját szívem dobogását is alig hallom. Persze, a halott szív nem is dobog! De az enyémmel lehet valami, mert az enyém... hallom... dobog. Ez most akkor kinek a szíve? A tied, anyácskám? Az nem lehet, már elbúcsúztunk, én már nem élek, hogyan is élhetnék három napja levegő, tej nélkül, anyai szó és kéz és simogatás nélkül?! Aki elbúcsúzik, az búcsúzzon el becsületesen, ne sandítson a szívére, hogy hátha dobog... Valahogy hosszú ez így, alig bírom ki halva. Élni kellene inkább, de hogyan? Hogyan? Hogyan?

4. Negyedik nap: az előbb nagyon görcsölt a gyomrom. Erre ébredtem fel a halálomból. Iszonyú fájdalom, ismét hánytam, de már nem volt mit, csak por és levegő szakadt ki a torkomból. Nem hallja valaki, hogy hányok? Tehát hogy van itt valaki? Hányszor kell még kihánynom magamból a halálatomat, hogy végre észrevegyék: van itt valaki. Kérem, kérem szépen, itt vagyok, feltámadtam! Élek! Anya!

5. Ötödik nap: bocsánat, nem bírtam tovább. Én még élni akartam, de nem ment. Nincs ember a világon, aki kibírná négy napig szomjan, minden folyadék nélkül, s most már az éhséget se nagyon tudná kibírni senki. De a szomjúság, az tényleg! Azt nem lehet! Én sem bírtam. Összehúztam magamat olyan kicsire, mint egy pici macska, mint egy kis gombolyag, hogy hátha jobban bírom a fájdalmakat, olyan pici és görnyedt lettem már, mint anyácskám méhében, csak hát persze a méhecske nélkül. – Anya, te élsz? Legalább te! Hogy elmondd majd az embereknek, hogy volt egy picid, aki meghazudtolta az emberiség tűrőképességéről szóló legendákat, és élt az ötödik nap elejéig, csak a végén halt meg. Istenem, megyek hozzád.

6. Hatodik nap: nem jó a halottaknak. Kihűlten, elgémberedetten, nullára állított életfunkciókkal, mozdulatlanul, fehérre váltó feketék. Én úgy akartam élni! Anyámban nevettem kilenc boldog hónapon keresztül, gyakoroltam már ott bent is a nyelvét, hogy rögtön szót értsünk, ha megszületek, készültem mindenből, és boldogok is voltunk tizenkét teljes napon keresztül. Milyen pokoli erők szakítottak el tőle? Miért éppen nekem kell minden nap újra meghalnom? Miért ennyiszer? Miért nem hagy az élet meghalni. Mert az is lehet, hogy nem vagyok halott, lehet, hogy élek... már nem hallok semmit, már nem látok semmit, de valami... valami... valami újra és újra megdobban bennem. Az anyám szíve dobog bennem. Ez nagyon furcsa. Én már régen meghaltam, s az ő szíve itt belül nem hagy békén nyugodni. Feladjam végleg? Hát persze. Mi értelme? Hogyan kell meghalni, ha mégsem megy? Milyen az ön-

gyilkosság? Jó lenne végre békében elmenni. Ennyi nap után engem az Isten vár! Én vagyok az ő igazolása, csodája. A pokolban az Isten. Élhet élő gyerek, doboghat élő szív a mennyekben? Jó lenne, ha valaki válaszolna... Anyám!

7. Hetedik nap: Most már nem adom fel, soha. Ha eddig kibírtam, örökké élek. Lehet, hogy soha nem látok többé senkit, hogy itt maradok ebben a lyukban ítéletnapig, lehet, hogy nem is él már ember a Földön, hogy kipusztult minden, de én élek. Aki nem hal meg hét nap alatt, az nem hal meg soha. Az arra született, hogy szolgálja az Ember és az Isten örök dicsőségét. Miért kellene nekem víz, tej? Miért akarnék enni, ha nincs mit? Hol van az megírva, hogy csak a napfényen lehet élni? Levegő, csak levegő kell. És az van, annyi, amennyit csak akarok! Soha nem halok meg, kibírom az életet és a halált, váltogathatják egymást minden áldott nap, lehet nappal és éjjel, nekem egyre megy. Én Ember vagyok. És az Isten tudja ezt! Ő sincs ember nélkül. S mert megmaradok örökké, hát figyel rám, ő én vagyok, és én örökké hálás leszek neki. Teremttem őt, s ő teremt engem. Így élünk-halunk ebben a lyukban minden másodpercben. Nincs annyi ördög, aki ezen változtatni tudna. Miért nem pusztított el a sátán az első, a második napon, amikor még tehette volna?! Késő, öreg! Én, a pici, fekete, csupasz seggű, lyukas hasú, szemfényét veszített, kiszáradt, rég elfelejtett kis néger csávó belenevetek a torz képedbe. EMBEREDRE találtál, sátán...

8. Nyolcadik nap: ... mit gondolsz, miért voltunk mi feketék az emberiség bölcsője évezredekken keresztül, miért formáltuk mi az embert a forró afrikai Nap alatt? Mít gondolsz, miért bírtunk ki annyi szenvedést, amikor a fehér hóhérok láncra fűztek bennünket több száz éven keresztül, szíjat hasítottak a hátunkból? Mít gondolsz, tényleg próbára tehetesz te engem a vacak nyolc napoddal? Nem olvastál a mi történetünkről? Minket nem lehet legyőzni! A vakond megdöglött, a patkány elmenekült, a por betemette az orromat, a szám sebes, nem tudom, hogy hallok-e még emberi szót, hang sem jön ki a torkomon, nincs már sírás, nem lesz könny, de azt tudom, te állat, te ördög, hogy én... itt... már... soha, de soha... nem fogok meghalni. Én néger vagyok, fekete, fuck you!

9. Kilencedik nap: Az ördög feladta. Vinnyogva húzta vissza szörnyű, szőrös pofáját a lyuk, a pici nyílás elől. Megalázva osont más vidékek felé. A pici lyukba fény szűrődött, és egy alig látható, a kiscicáknál éppen csak nagyobb néger kisgyerek félre fordította a fejét, lassan, nehogy a földi fényt összekeverje a mennyei fehérrel, amelyet annyszor látott az elmúlt napokban, szép lassan meggyőződött róla, hogy tényleg nem adta fel, elnevette magát, hogy szinte remegett a pocakja a kacagástól, nagyra nyitotta a száját, és torkaszakadtából kikiáltott:

– Anya, anyácska! Megijedtél? Na, kérlek, ne sírj, hogy ilyen sokáig elcsatangoltam. Csak vicceltem, drága anyám. Hé, emberek, itt az anyám? Míg ide nem hozzátok, ne is reménykedjetek, hogy bejöhetek hozzám. Itt az anyám?

*1688. január 17. Zrínyi Ilona és a kis Rákóczi Munkács feladásának pillanatában.
Győrfi Sándor szobra A Magyar Művészetért Szoborkertjében*

Gubcsi Lajos: A Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtárában megjelent albumok

Gubcsi Lajos: Egy kun Budán és Pesten

<http://mek.oszk.hu/07700/07793/> (A web-en 2011-től)

Gubcsi Lajos: Elég lett, ELÉGETT – Leveleim Orbán Viktornak 2009-ben

<http://mek.oszk.hu/07700/07792/>

Gubcsi Lajos: Elég, ami ELÉG – Leveleim Orbán Viktornak 2004-2009

<http://mek.oszk.hu/06600/06608/>

Gubcsi Lajos: Dallam az éjben

<http://mek.oszk.hu/05700/05773/>

Gubcsi Lajos: Ajánlott – Levelek Orbán Viktornak (részletek)

<http://mek.oszk.hu/05800/05833/>

Gubcsi Lajos: A szabadság népe

<http://mek.oszk.hu/03400/03496>

Gubcsi Lajos - Gubcsi Anikó: A csillagokban Bubik István

<http://www.mek.oszk.hu/02300/02355>

Gubcsi Lajos: Az ég felé...

<http://mek.oszk.hu/03400/03499>

Gubcsi Lajos: Üzenet a végekről III. – Délvidék

<http://mek.oszk.hu/03400/03497>

Gubcsi Lajos: IV. Üzenet Erdélyből (2008-ban)

<http://mek.oszk.hu/03400/03498>

Gubcsi Lajos: Summa - 55 évem ha ha 110 lesz - Lírai regény

<http://www.mek.oszk.hu/02400/02426/>

Gubcsi Lajos - Gubcsi Anikó: A csillagokban Bubik István.

<http://www.mek.oszk.hu/02300/02355>

Gubcsi Lajos: Üzenet a végekről I. – Felvidék

<http://www.mek.oszk.hu/01900/01950>

Gubcsi Lajos: Üzenet a végekről II. – Kárpátalja
<http://www.mek.oszk.hu/02300/02324>

Gubcsi Lajos: Üzenet Erdélyből
<http://www.mek.oszk.hu/01600/01651>

Gubcsi Lajos: Az élet túlsó oldala
<http://www.mek.oszk.hu/01900/01947/>

Gubcsi Lajos: Jó kedvedben teremtetél...
<http://mek.oszk.hu/02500/02576>

Gubcsi Lajos: Istentelenül
<http://mek.oszk.hu/02500/02575>

Gubcsi Lajos: Haza szerelem
<http://mek.oszk.hu/02500/02574>

Gubcsi Anikó-Gubcsi Lajos: Aranykönyv - A Magyar Művészetért
<http://www.mek.oszk.hu/01700/01741>

Gubcsi Lajos: Posztumusz
<http://mek.oszk.hu/02700/02785>

Gubcsi Lajos: Magyar parasztság a Kárpát-medencében
<http://mek.oszk.hu/02500/02577>

Gubcsi Lajos: Valaki dobog a szívemen
<http://mek.oszk.hu/02500/02573>

Gubcsi Lajos: Szem, fényvesztés
<http://mek.oszk.hu/02500/02578>

Gubcsi Lajos: 4 nap, amely megrengette az országot (1989. október 5-9.
MSZMP-MSZP)
<http://www.mek.oszk.hu/01500/01508>

Gubcsi Lajos-Tarafás Imre: A láthatatlan pénz
<http://www.mek.oszk.hu/02400/02442/>

Gubcsi Lajos: A kommunikáció napja (Magyar Tudományos Akadémia, 1998.
április 10.)
<http://www.mek.oszk.hu/00100/00141>

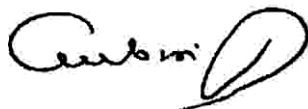
Megjelent Kő Pál Jelentés a Műteremből című gyönyörű kiadványa, művei képekben. Elküldte, s a szélére írta nekem szánt sorait. Olyan szavak, amelyek felérnek egy Kossuth-díjjal számomra.

„Drága Lajos

Sokat köszönhet Neked az ország művésznépe! A maradék ország és a csonkolt részei egyaránt érzik és élvezik kitűnő figyelmedet. A Magyar Művészetért Díj az a kitüntetés, ami Trianont figyelmen kívül hagyja, és szabaddá teszi mindazokat, akik értéket teremtenek.

Istené a dicsőség! Hived, Lujos, aki Kő Pál, 2010. 02. 11.”

Felhívtam Palit, és azt montam neki, hogy beletalált a szívem közepébe.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Lajos Kossuth', with a large, stylized flourish at the end.

ÁRA: 2.900.- Ft